

ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านวรรณคดีพระ
อุปยุวราชนโรดมสีหนุ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ แบบ 1.1 อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านวรรณะ
สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ แบบ 1.1 อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

CAMBODIAN-THAI RELATIONS DURING 1955-1970: A STUDY THROUGH THE
PERSPECTIVE OF SAMDECH PREAH UPAYUVAREACH NORODOM SIHANOUK

By

MR. Yingyot BOONCHANT

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Doctor of Philosophy HISTORY

Department of HISTORY

Silpakorn University

Academic Year 2023

Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970:
ศึกษาผ่านวรรณกรรมสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ
โดย นายยิ่งยศ บุญจันทร์
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ แบบ 1.1 อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พวงทิพย์ เกียรติสกุล

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชูลีพร วิรุณหะ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พวงทิพย์ เกียรติสกุล)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรพร ภู่งศ์พันธ์)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(อาจารย์ ดร. รัชตพงศ์ มะลิทอง)

620530005 : ประวัติศาสตร์ แบบ 1.1 อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต

คำสำคัญ : การรักษาอำนาจทางการเมือง, การสร้างกระแสชาตินิยม, ความขัดแย้งทางการเมือง, ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย, สังคมราชวาทนิยม, สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ

นาย ยิ่งยศ บุญจันทร์: ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านทรงสนะสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พวงทิพย์ เกียรติสหัสกุล

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทรงสนะของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในช่วง ค.ศ. 1955-1970 โดยต้องการนำเสนอประเด็นการศึกษา 2 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 ศึกษาการเพาะบ่มทางความคิดและการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทย เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัจจัยและสถานการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนให้พระองค์แสดงทรงสนะต่อประเทศไทยในลักษณะที่เป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชา ประการที่ 2 ศึกษาการเคลื่อนไหวทางความคิดของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ ทั้งในส่วนของกำหนัดและการดำเนินนโยบายด้านความสัมพันธ์ของกัมพูชาต่อไทย รวมทั้งการสร้างควมหมายและการถ่ายทอดความคิดต่อประเทศไทยสู่ประชาชนเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ทรงสนะของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุมีส่วนสำคัญในการกำหนัดนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาและเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความร้าวฉานในความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 ทั้งนี้ในช่วงก่อน ค.ศ. 1958 พระองค์ไม่เคยแสดงทรงสนะต่อประเทศไทยในเชิงลบ แต่ว่าการแสดงออกดังกล่าวเปลี่ยนไปเมื่อทรงพบว่า ไทยได้กลายเป็นปัญหาทั้งภายนอกในกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร และปัญหาภายในจากการสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระ และที่ทำให้พระองค์ไม่สามารถอดทนได้อีกต่อไปคือการวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชนไทย ส่งผลให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุปรับเปลี่ยนทรงสนะต่อประเทศไทยไปในทางลบ และแสดงออกโดยการถ่ายทอดภาพลักษณ์ของไทยในฐานะ “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชาผ่านพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ

การปรับเปลี่ยนทรงสนะและการแสดงออกต่อประเทศไทยว่าเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ได้มีส่วนส่งเสริมต่อการรักษาอำนาจทางการเมืองของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ เพราะแม้พระองค์จะควบคุมอำนาจทางการเมืองไว้ได้ตั้งแต่ ค.ศ. 1955 แต่ทว่าทรงต้องเผชิญกับปัญหาความแตกแยกภายในองค์กรสังคมนิยม ความไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ-การคลังและปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง รวมทั้งการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งสันคลอนพระราชอำนาจ ดังนั้นเพื่อผดุงรักษาพระราชอำนาจและเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนออกจากปัญหาดังกล่าว พระองค์จึงทรงนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาเป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกชาตินิยมแก่ประชาชน โดยทรง “หยิบ” เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยทั้งในอดีตและร่วมสมัยมาเล่าอย่าง “ตั้งใจ” ส่งผลให้ชาวเขมรซึ่งหวาดระแวงและเกลียดชังประเทศไทยอยู่แล้วยิ่งมองประเทศไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ขณะเดียวกันก็หันเหความสนใจจากความแตกแยกทางการเมืองภายในประเทศและให้การสนับสนุนพระองค์มากขึ้น กล่าวได้ว่าแนวทางการดำเนินการนี้มีส่วนช่วยให้พระองค์ทรงสามารถรักษาพระราชอำนาจทางการเมืองไว้ได้นานถึง 15 ปี ในช่วง ค.ศ. 1955-1970

ทรงสนะเชิงลบที่พระองค์มีต่อประเทศไทยยังส่งผลให้การกำหนัดและการดำเนินนโยบายของกัมพูชาต่อไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 มีลักษณะที่แข็งกร้าว ความขัดแย้งที่มีมาแต่เดิมส่วนหนึ่งเป็นผลจากอุดมการณ์ทางการเมืองและแนวนโยบายหลักของประเทศที่ทั้งสองยึดถือแตกต่างกัน กล่าวคือกัมพูชาเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด ส่วนไทยผูกพันเป็นพันธมิตรที่แนบแน่นกับสหรัฐอเมริกาและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้ต่างฝ่ายต่างดำเนินนโยบายต่อกันด้วยความหวาดระแวงและทำทีที่ไม่เป็นมิตร แต่เมื่อผนวกเข้ากับกรนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยไปใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างพระราชอำนาจของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุด้วยแล้ว ก็ยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตกต่ำลง จนไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันยาวนานถึง 9 ปี นับตั้งแต่ ค.ศ. 1961-1970

620530005 : Major HISTORY

Keyword : the maintenance of political power, the building of nationalist sentiment, Political Conflict, Relations between Cambodia and Thailand, Sangkum Reastr Niyum, Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk

MR. Yingyot BOONCHANT : Cambodian-Thai relations during 1955-1970: A study through the perspective of Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk
Thesis advisor : Assistant Professor Puengthip Kaittishakul, Ph.D.

This thesis studies the connection between the thought process and the manifestation of their thinking of Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk and the relations between Cambodia and Thailand during 1955–1970 by focusing on two topics of study. First, the thesis investigates the shift in Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk’s political perspective on Thailand in order to signify determining factors and events that had an influence over his view on Thailand as a “culprit” and an “enemy”. Secondly, it explores Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk’s foreign policy towards Thailand particularly the way in which he used his attacks on Thailand for political gains.

The result of this study confirms that the perspective of Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk had a great deal of influence on Cambodia’s foreign policy and took a leading role in shaping Cambodia’s relations with Thailand during 1955–1970. Although prior to 1955, he never displayed any negative attitude towards Thailand, his stand soon changed for the worse after he became convinced that Thailand’s border disputes with Cambodia constituted an external threat, while the Thai government’s support towards the Khmer Issarak signified an internal threat. His belief in the Thai government’s interventionist gesture and his intolerance towards criticism of the Thai mass media resulted in his changing perspective on Thailand which manifested itself into the portrayal of Thailand as a “culprit” and an “enemy” of Cambodia.

Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk’s changing attitude towards Thailand and his insistence on portraying Thailand as a “culprit” and an “enemy” of Cambodia did contribute to the maintenance of his political power. This was because even though he was able to control political power from 1955 onward, he still had to face the continuous internal division within his political party, economic and financial instability and corruption, as well as the expansion of communism, all of which posed a threat to his power. In order to maintain his hold on political power and to divert public interests from those problems, Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk used conflicts in the Cambodia-Thai relation to generate nationalist sentiment. He purposely and intentionally recounted both past and contemporary conflicts to the Cambodian public who had already mistrusted and might already have hated Thailand, further resulting in the creation of Thailand’s image as “culprit” and “enemy” in the mind of the people. In this way, he was able from time to time to divert the preoccupation of Cambodian public from internal problems and to generate support and sympathy for himself. It is concluded here that Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk’s exploitation of international conflicts contributed to his ability to maintain political power for as long as fifteen years from 1955 to 1970.

The shift in Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk’s political perspective on Thailand had inevitably changed the nature of Cambodia’s relations with Thailand to be more aggressive during 1955–1970. Fundamentally, the two countries had already had different approaches towards international affairs since Cambodia took a neutral and non-interventionist stance, while Thailand chose to be in the American camp and was an advocator of the anti-Communist notion. For this reason, the two countries had already maintained the mutual suspicious and unfriendly attitude. However, the way in which Samdech Preah Upayuvareach Norodom Sihanouk exploited Thai-Cambodian conflicts to maintain his political power further deteriorated their relations and resulted in a severance of diplomatic tie for 9 years during 1961–1970.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยพระบารมีพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุฯ กษัตริย์ นักชาตินิยม นักการเมือง และนักการทูตแห่งกัมพูชา เรื่องราวของพระองค์เปิดทางให้ผู้ศึกษาได้นำมาวิเคราะห์สร้างองค์ความรู้ขึ้นเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ จนกระทั่งสำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้ศึกษาทูลเกล้าฯ ถวายพระราชกุศลในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แด่พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น และเอกภาพชาติเขมร พระบรมรัตนโกศ เป็นที่เคารพสักการะสูงสุด

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงทิพย์ เกียรติสหัสกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่เมตตาให้คำแนะนำด้านแนวคิด รวมถึงปรับปรุงและตรวจสอบรายละเอียดด้วยความเอาใจใส่ แม้จะต้องพักรักษาสุขภาพแต่ก็ปฏิบัติหน้าที่อาจารย์ที่ปรึกษาอย่างต่อเนื่อง ผู้ศึกษาขอระลึกถึงพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ชุลีพร วิรุณหะ ประธานคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ที่เมตตาตลอดเวลา และกรุณาชี้แนะแนวทางการวิเคราะห์ที่ละเอียดคม และขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรพร ภูวงศ์พันธุ์ และอาจารย์ ดร.รัชตพงศ์ มะลิทอง กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความแนะนำอันเป็นประโยชน์ซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ลุ่มลึกและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อุบล เทศทอง อาจารย์ผู้สอนภาษาเขมรตั้งแต่ระดับปริญญาตรีที่ให้ความรู้ด้านภาษาซึ่งผู้ศึกษาได้ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณสัญญาชัย สุวังบุตร และศาสตราจารย์เกียรติคุณอนันต์ชัย เลหาพะพันธ์ที่ให้ความเอ็นดูและอุปถัมภ์ผู้ศึกษามีเคียดขาด ขณะเดียวกันขอขอบพระคุณอาจารย์สุภาภรณ์ อัครไชยชาญที่ได้ถามความก้าวหน้าในการเขียนวิทยานิพนธ์และให้กำลังใจเสมอมา

ขอขอบพระคุณภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่เสนอชื่อผู้ศึกษาให้รับทุนโครงการพัฒนากำลังคนด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ทุนเรียนดีมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย) ปีการศึกษา 2558 ระดับปริญญาโท-เอก (ทุนในประเทศ) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ วิชาเอกเน้นทางประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) สถาบันต้นสังกัดมหาวิทยาลัยศิลปากร พร้อมกันนี้ขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาที่มอบทุนการศึกษาตลอดหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตและทุนสำหรับการค้นคว้าข้อมูล ณ ประเทศกัมพูชา

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ประเทศไทย และเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ประเทศกัมพูชาที่ให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อด้านข้อมูล และอำนวยความสะดวกในการสืบค้นหลักฐานและเอกสารชั้นต้น พร้อมกันนี้ขอขอบคุณคุณกัลยรัตน์ นิยมกุล กัลยาณมิตรเสมอด้วยพี่สาวที่ให้ความช่วยเหลือและความอบอุ่น ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.นิพัทธ์ แยมเดช กัลยาณมิตรเสมอด้วยพี่ชายที่ให้ความห่วงใยและความปรารถนาดี ขณะเดียวกันขอขอบคุณคุณอาลิษา ธนวงศ์กร คุณฉัตรกมล ปิยจารุพร คุณพรพิมล วัฒนโน มิตรที่อยู่เคียงข้างและรับฟังทุกปัญหา และขอขอบคุณคุณหน้อยรัตน์ ตติยานนท์ คุณณัฐธิดา ทิพย์สุขุม คุณพุทธิรักษ์ บุญยัง คุณพิมพ์ศิริ จงสงวน คุณสุธี รุ่งรัตนพงษ์พร และคุณชนาคัย आयูยีน มิตรผู้สร้างรอยยิ้ม รวมถึงกำลังใจที่มากล้นจากคุณครูรัตนา มั่งสุคุณแม่จุฑามาศ ทรัพย์เงินทอง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องอื่นที่มีได้ออกนามในที่นี้

ท้ายที่สุดผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อประวิทย์ บุญจันทร์และคุณแม่จันทร์ฉาย บุญจันทร์ ผู้เป็นดังพรหมของบุตร สูงยิ่งด้วยพระคุณและสูงสุดในชีวิต คำอุปถัมภ์ด้วยความมานะและอดทน อีกทั้งยังมอบความรักอันบริสุทธิ์ ในวันที่ความโทมะนั้นสลายไปและแม่คือกำลังใจสำคัญที่ทำให้ผู้ศึกษาผ่านห้วงเวลาที่แห่งความระทมมาได้อย่างเข้มแข็งจนกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. ทบทวนวรรณกรรม	10
3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	30
4. ขอบเขตของการศึกษา	31
5. วิธีการศึกษา.....	32
6. แหล่งข้อมูล.....	33
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	34
8. ข้อตกลงเบื้องต้น	34
บทที่ 2 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกับการเมืองกัมพูชา ทศวรรษ 1940 ถึงต้นทศวรรษ 1960	39
1. การขึ้นครองราชย์และบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ ค.ศ. 1941-1953.....	41
2. สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกับการเรียกร้องเอกราชและการเพิ่มพูนความสัมพันธ์ระหว่าง กัมพูชากับไทย ค.ศ. 1950-1955.....	57
3. สถานการณ์ทางการเมืองที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเผชิญในฐานะ ผู้นำองค์กรสังคมนิยม ค.ศ. 1955 ถึงต้นทศวรรษ 1960	73

3.1 ปัญหาทางการเมืองภายในและความไม่มั่นคงทางพระราชอำนาจ	73
3.2 ความไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ-การคลังและปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง	98
3.3 การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา.....	109
4. บทสรุป	119
บทที่ 3 ปัจจัยและสถานการณ์ที่ส่งผลต่อการเพาะบ่มทางความคิดและทฤษฎีของสมเด็จพระ	
อูปยุวราชชนโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทย ค.ศ. 1955-1970.....	
1. การให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระของประเทศไทย	123
2. ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร.....	137
3. “แผนการกรุงเทพฯ”: แผนการโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ ค.ศ. 1958-1959..	158
4. ความขุ่นเคืองของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชนไทย	
.....	187
5. บทสรุป	203
บทที่ 4 การสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุที่มีต่อ	
ประเทศไทยสู่ประชาชน และภาพลักษณ์ของประเทศไทยในมุมมองของชาวเขมร ค.ศ. 1955-1970	
.....	
1. การสร้างภาพประเทศไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ	206
1.1 ภาพประเทศไทยในอดีต: ไทยเป็นผู้สร้างความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัสให้กับชาวเขมร	
และเป็นสาเหตุทำให้กัมพูชาตกต่ำเสื่อมโทรมจนกระทั่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส.	209
1.2 ภาพประเทศไทยในเหตุการณ์ร่วมสมัย: ไทยพยายามบ่อนทำลายและไม่ปรารถนาดีต่อ	
กัมพูชา.....	219
2. วิธีการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทยสู่ประชาชน	
.....	245
2.1 การเสด็จพระราชดำเนินพบปะประชาชนของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ.....	246
2.2 การควบคุมและการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ.	252
2.3 การดำเนินแผนปฏิรูปการศึกษา: แบบเรียนประวัติศาสตร์สมัยสังคมนิยม.....	268
2.4 การถ่ายทอดความคิดทางการเมืองผ่าน “ละครชาติ”: มหรสพเพื่อความบันเทิง	278

3. ภาพลักษณ์ของไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ในสายตาชาวเขมรและปฏิกิริยาที่มีต่อประเทศ ไทยในยุคสังคมนิยม.....	283
4. บทสรุป	296
บทที่ 5 นโยบายของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณที่มีต่อไทยในช่วง ค.ศ. 1955-1970 และ ปฏิกิริยาตอบโต้ของรัฐบาลไทยต่อการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ.....	298
1. นโยบายต่างประเทศของกัมพูชาระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: นโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่ เข้าร่วมกับฝ่ายใด.....	300
2. นโยบายและท่าทีของไทยต่อการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดของ กัมพูชา	310
3. การตัดความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 1 วันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958	322
4. ความสัมพันธ์ที่ริ้วฉานและการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 2 วันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961	334
5. ความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1962- 1964 และระหว่าง ค.ศ. 1966-1968	348
5.1 ความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 1 ระหว่าง ค.ศ. 1962-1964	351
5.2 ความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 2 ระหว่าง ค.ศ. 1966-1968	358
6. การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตหลังการรัฐประหารของลอน นอล ค.ศ. 1970.....	366
7. บทสรุป	376
บทที่ 6 บทสรุป.....	378
รายการอ้างอิง	387
ภาคผนวก.....	430
ภาคผนวก ก ลำดับนายกรัฐมนตรีกัมพูชายุคสังคมนิยม ค.ศ. 1955-1970	431
ภาคผนวก ข เหตุการณ์สำคัญของกัมพูชายุคสังคมนิยม ค.ศ. 1955-1970	433
ประวัติผู้เขียน.....	446

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 เทียบพญ๑ษณะเขมร-ไทย.....	36
ตารางที่ 2 เทียบสระจมเขมร-ไทย.....	36
ตารางที่ 3 เทียบสระลอยเขมร-ไทย.....	38

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยสมัยหลังกัมพูชาได้รับเอกราช ค.ศ. 1953 ที่ผ่านมา ปรากฏงานเขียนที่ศึกษาจากแง่มุมของกัมพูชาและไทย ในส่วนของงานเขียนที่อธิบายและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในมุมมองและนโยบายของกัมพูชานั้น พบว่านักวิชาการนิยมแบ่งการอธิบายตามช่วงสมัยการปกครอง ได้แก่ ยุคสังคมนิยม (Sangkum Reastr Niyum) ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 ยุคสาธารณรัฐเขมรหรือสมัยลอน นอล (Khmer Republic or Lon Nol's period) ระหว่าง ค.ศ. 1970-1975 ยุคกัมพูชาประชาธิปไตยหรือสมัยพอล พต (Democratic Kampuchea or Pol Pot's period) ระหว่าง ค.ศ. 1975-1979 ยุคสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาและรัฐกัมพูชา (People's Republic of Kampuchea and State of Cambodia) ระหว่าง ค.ศ. 1979-1993 และยุคราชอาณาจักรกัมพูชา (The Royal Government of Cambodia) ระหว่าง ค.ศ. 1993 จนถึงปัจจุบัน ขณะทำงานเขียนที่อธิบายและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในมุมมองและนโยบายของไทย ส่วนใหญ่มุ่งเน้นอธิบายเฉพาะบางช่วงหรือบางสมัยของรัฐบาลที่มีบทบาทหรือปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองกับกัมพูชา เช่น สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระหว่าง ค.ศ. 1959-1963 สมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ระหว่าง ค.ศ. 1980-1988 และสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ระหว่าง ค.ศ. 1988-1991

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในแต่ละช่วงเวลามีลักษณะที่แตกต่างกัน ปรากฏทั้งในแง่ของความร่วมมือและความขัดแย้ง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ายุคที่ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยอยู่ในสภาวะขัดแย้งมากที่สุดคือ ยุคสังคมนิยม ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 หากพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นได้ว่า ในยุคสาธารณรัฐเขมรและยุคกัมพูชาประชาธิปไตยนั้น กัมพูชากับไทยมีความสัมพันธ์ลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย ทั้งสองประเทศต่างตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องพยายามประคับประคองความสัมพันธ์ให้เป็นปกติเพื่อผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของกันและกัน เช่นเดียวกับยุคสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา เมื่อกัมพูชาเผชิญกับการรุกรานของกองทัพเวียดนามจนเกิดเป็นสงครามกลางเมือง เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สงบและสกัดกั้นการขยายอำนาจของเวียดนาม รัฐบาลไทยจึงให้การสนับสนุนแนวร่วมเขมรสามฝ่ายซึ่งประกอบด้วยกลุ่มเขมรแดงภายใต้การนำของเขี้ยว สัมพัน (Khieu Samphan) และพอล พต

(Pol Pot) พรรคพุนชินเปก (Funcinpec) ภายใต้การนำของสมเด็จพระนโรดมสีหนุและแนวร่วมปลดปล่อยชาติเขมร (Khmer People's National Liberation) ภายใต้การนำของเสิน สาน (Son Sann) จัดตั้งเป็นรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย (Coalition Government of Democratic Kampuchea; CGDK) เพื่อเป็นตัวแทนของกัมพูชาในสหประชาชาติแทนรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาที่เวียดนามและสหภาพโซเวียตให้การสนับสนุน

ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวข้างต้น ตรงกันข้ามกับยุคสังคมนิยมที่ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยอยู่ในสถานะขัดแย้งและตึงเครียด ปรากฏทั้งการโจมตี สบประมาท และกล่าวร้ายป้ายสี รวมถึงมีการประท้วงและตอบโต้กันไปมาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะข้อหาละเมิดดินแดน โดยกัมพูชาได้ประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยถึง 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961 ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวยังแตกต่างโดยสิ้นเชิงกับความสัมพันธ์ในช่วงก่อนจัดตั้งองค์กรสังคมนิยม ค.ศ. 1955 เป็นต้นว่าใน ค.ศ. 1950 เมื่อฝรั่งเศสยินยอมให้กัมพูชาส่งผู้แทนเข้าร่วมในองค์การสหประชาชาติ (United Nations; UN) ตามข้อตกลงการเจรจาเอกราช 50 เปอร์เซ็นต์ (fifty percent independence) ที่ผู้แทนของกัมพูชาได้ลงนามกับมร. จูล แวงซ็อง โอริอล (Jules-Vincent Auriol) ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่ 4 และประธานสหภาพฝรั่งเศส ตั้งแต่วันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1949 ต่อมาในวันที่ 19 ธันวาคม ค.ศ. 1950 ไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียที่ให้การรับรองว่ากัมพูชาเป็นรัฐปกครองตนเองภายใต้สหภาพฝรั่งเศส (an autonomous state within the French Union) นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ หรือหลังจากกัมพูชาได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1953 แต่ประสบปัญหาด้านการป้องกันประเทศจากการรุกรานของขบวนการเวียดมินห์ (Viet Minh) รัฐบาลกัมพูชาจึงร้องขอการสนับสนุนด้านอาวุธจากประเทศไทย สำหรับใช้ฝึกหัดทหารเพื่อป้องกันเอกราชและรักษาความมั่นคงของราชอาณาจักร เมื่อรัฐบาลไทยทราบความประสงค์จึงเร่งจัดส่งอาวุธสำหรับเป็นของขวัญแก่รัฐบาลกัมพูชา แต่เนื่องจากกัมพูชามีข้อตกลงกับสหประชาชาติว่าจะรับความช่วยเหลือทางทหารจากประเทศอื่นไม่ได้ รัฐบาลไทยจึงต้องจัดส่งอาวุธปืนสำหรับล่าสัตว์แทนอาวุธปืนสงคราม¹ ดังนั้นความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยซึ่งเป็นลักษณะเด่นของยุคสังคมนิยม จึงเป็นประเด็นสำคัญที่งานเขียนส่วนใหญ่ให้ความสนใจที่จะอธิบายและวิเคราะห์ถึงมูลเหตุหรือปัจจัยอันเป็นที่มาของความขัดแย้งนั้น ๆ

¹ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 75.

นักวิชาการส่วนหนึ่งมุ่งการอธิบายไปที่ประเด็นภูมิหลังทางประวัติศาสตร์² โดยเฉพาะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งความแตกแยกภายในราชสำนักกัมพูชาเปิดโอกาสให้ไทยและเวียดนามแทรกแซงการเมืองภายในและทำสงครามเพื่อขยายอิทธิพลเหนือกัมพูชา ทั้งนี้การทำสงครามระหว่างไทยกับเวียดนามส่งผลให้กัมพูชาต้องตกอยู่ในสภาพความวุ่นวายและยุ่งเหยิง โดยเฉพาะสงครามที่ยาวนานกว่า 15 ปี อย่างอานามสยามยุทธ (Siamese-Vietnamese War ระหว่าง ค.ศ. 1831-1834 และ ค.ศ. 1841-1845) แม้ในมุมมองของผู้นำไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์จะมองว่า การเข้าแทรกแซงการเมืองภายในกัมพูชาเป็นการช่วยเหลือกัมพูชาจากการกดขี่ของเวียดนาม และเพื่อปกป้องวัฒนธรรมของกัมพูชาจากการครอบงำวัฒนธรรมของเวียดนามที่ดำเนินนโยบายเปลี่ยนกัมพูชาให้เป็นเวียดนาม (Vietnamization) ในสมัยของจักรพรรดิมินห์มาง (Minh Mang ครองราชย์ ค.ศ. 1820-1841) แต่สำหรับผู้นำกัมพูชาในยุคสังคมนาญญานิยมไทยก็ไม่ได้แตกต่างหรือน่าไว้วางใจมากไปกว่าเวียดนาม เพราะไทยเป็นสาเหตุหนึ่งที่สร้างความเดือดร้อนและความวุ่นวายให้กับกัมพูชา และในขณะเดียวกันไทยก็ยังเป็นศูนย์อำนาจหนึ่งที่พยายามกลืนกินดินแดนของกัมพูชา ดังการที่ไทยได้ปกครองอาณาบริเวณโดยรอบศาสนสถานอันรุ่งเรืองสมัยพระนครตั้งแต่ ค.ศ. 1794 ตรงกับรัชกาลพระนารายณ์ราชาธิราชหรือนักงองค์เอง (Noreay Reachea III or Ang Eng ครองราชย์ ค.ศ. 1794-1796) เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (Rama I ครองราชย์ ค.ศ. 1782-1809) ขอเมืองพระตะบองและเมืองเสียมเรียบซึ่งมีขนาดพื้นที่กว่า 30,000 ตารางกิโลเมตร หรือ 1 ใน 6 ของกัมพูชาในปัจจุบันให้พระยายมราช (แบน) ทำการปกครองสำหรับชาวเขมรแล้วความทรงจำดังกล่าวเป็นสิ่งที่เจ็บปวดและไม่น่าแปลกใจที่ชาวเขมรในเวลาต่อมาจะรู้สึกกังวล เพราะในมุมมองของพวกเขา “ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 กัมพูชาถูกรุกรานจากรัฐใกล้เคียงอย่างสยามและญวนทำให้อาณาเขตลดลงเหลือเพียง 151,000 ตารางกิโลเมตร”³

อย่างไรก็ดี การศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในยุคสังคมนาญญานิยมในเวลาต่อมาได้รับการขยายการอธิบายเพิ่มเติมจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และพบว่าเกิดจากปัจจัยแวดล้อมหลายประการ ได้แก่ ปัญหาเรื่องพรมแดนและกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร แต่ทว่ากรณีดังกล่าวยังเป็นข้อถกเถียงกัน โดยมีนักวิชาการอธิบายว่าปัญหาเรื่องพรมแดนและกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารเป็นเพียงกรณีที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาอ้างอิงเป็นทางการมากกว่าเป็นสาเหตุของความขัดแย้งอย่างแท้จริง ขณะที่ปัจจัยที่สำคัญมากไปกว่านั้นซึ่งส่งผลกระทบต่อ

² โปรตดู, M.L. Manich Jumsai, *History of Thailand & Cambodia [From the days of Angkor to the present]* (Bangkok: Chalermnit, 1970). และถนอม อานามวัฒน์, “ความสัมพันธ์ระหว่างไทย, เขมร และญวน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (ปริญาวิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2514).

³ “ธรรมเนียมของพระวินัยธรรม อุจ วัดปทุมวัด,” *กัมพูขุริยา* 11 (ตุลาคม-ธันวาคม 1939): 95-105. [*ฉะบฐ เณรสารบสัฏฐะวิริยฉะบฐ หิต วัฏษุขุวิริ,* *กัมพูขุริยา* ๑๑ (ตุลาคม-ธันวาคม ๑๙๓๙): ๙๕-๑๐๕.]

ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยคือ การดำเนินนโยบายที่แตกต่างกันในช่วงสงครามเย็น โดยเฉพาะการดำเนินนโยบายเป็นกลางของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ

ต่อมาผลงานการศึกษาล่าสุดของชก อุดม เดช (Sok Udom Deth) ได้โต้แย้งข้อสรุปดังกล่าวในวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยฮุมบ็อลท์แห่งเบอร์ลิน (Humboldt-Universität zu Berlin) เรื่อง Factional Politics and Foreign Policy Choices in Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2014 (ค.ศ. 2014 / พ.ศ. 2557) ว่าการศึกษาที่ผ่านมาพิจารณาเฉพาะบริบททางการเมืองภายใต้สงครามเย็นซึ่งเป็นเพียงปัจจัยภายนอกมากเกินไป จนละเลยปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศซึ่งส่งผลต่อการดำเนินนโยบายของผู้นำระดับรัฐ โดยเสนอกรอบโครงการวิเคราะห์ที่คำนึงถึง “ความขัดแย้งภายในสังคม” (social conflict) โดยมีการอบความคิดว่าปัญหาทางการเมืองภายในประเทศ และการที่รัฐหนึ่งให้การสนับสนุนศัตรูทางการเมืองของอีกรัฐหนึ่งส่งผลต่อสัมพันธภาพระหว่างประเทศด้วย โดยในยุคสังคมนิยมระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงมีศัตรูทางการเมือง ได้แก่ ส้อม สารี (Sam Sary) ฎาบ ฌวนหรือฌวน เข็มเพชร (Dap Chhuon or Chuon Khempetcher) และ ขบวนการเขมรเสรี (Khmer Serei) นำโดยเซ็ง จ็อก ทัญ (Son Ngoc Thanh) ทั้งหมดได้รับการสนับสนุนจากไทย เวียดนามใต้ และบางหน่วยงานของสหรัฐอเมริกาวางแผนที่ทรงเรียกว่า “แผนการกรุงเทพฯ” (Bangkok Plot) เพื่อโค่นล้มพระองค์ ลักษณะดังกล่าวสร้างความไม่พอใจและเป็นที่ปัจจัยสำคัญที่นำมาสู่การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ⁴ ดังนั้นงานเขียนของชก อุดม เดชจึงมีความน่าสนใจที่เสนอแนะและเปิดประเด็นว่า สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในช่วงเวลาดังกล่าว

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับมูลเหตุหรือปัจจัยอันเป็นที่มาของความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยที่กล่าวมาข้างต้น มีส่วนกระตุ้นทำให้ผู้ศึกษาตระหนักว่าในช่วง ค.ศ. 1955-1970 หรือยุคสังคมนิยม นั้น เป็นช่วงเวลาที่กัมพูชาอยู่ภายใต้การบริหารของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ดังนั้นการกำหนดและการดำเนินนโยบายของกัมพูชาที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยจึงอยู่ภายใต้การควบคุมและดูแลของพระองค์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากภายหลังที่พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน (Norodom Sihanouk ครองราชย์ ค.ศ. 1941-1955) สละราชสมบัติถวายแด่พระวรวงศ์เธอคือ พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤต (Norodom Suramarit ครองราชย์ ค.ศ. 1955-1960) ในวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ. 1955 พระองค์ในฐานะสมเด็จพระอูปยุวราช (Samdech Preah Upayuvareach) ได้

⁴ Sok Udom Deth, "Factional Politics and Foreign Policy Choices in Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2014" (PhD dissertation in Southeast Asian Studies, Philosophischen Fakultät III, Humboldt-Universität zu Berlin, Germany, 2014), 29-32, 48-76.

จัดตั้งองค์กรสังคมนิยม (Sangkum Reastr Niyum or People's Socialist Community; SRN) เพื่อเตรียมเข้ารับการเลือกตั้งที่จัดขึ้นในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1955 ทั้งนี้แนวทางสำคัญขององค์กรสังคมนิยมคือ สนับสนุนการรวบรวมนักรบการเมืองจากพรรคต่าง ๆ เข้ามาอยู่ร่วมกันภายใต้องค์กรเดียว โดยไม่คำนึงว่าบุคคลนั้นจะมีความรู้ความสามารถหรือไม่⁵ ในช่วงเวลานี้พรรคการเมืองหลายพรรคจึงต้องยุบตัวเองและรวมเข้ากับองค์กรสังคมนิยมทั้งด้วยความสมัครใจและถูกบีบบังคับ ซึ่งท้ายที่สุดพระองค์ทรงได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นในการเลือกตั้ง จากนั้นทรงอำนาจให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อรับรองการใช้อำนาจขององค์กรสังคมนิยม พร้อมทั้งเพื่อมอบอำนาจแก่พระองค์ซึ่งมีฐานะเป็นประธานในการควบคุมการแต่งตั้งฝ่ายบริหาร ตลอดจนกิจการทางการเมืองอื่น ๆ ส่งผลให้การเคลื่อนไหวของพรรคการเมืองอื่นเป็นไปอย่างจำกัดแทบไม่มีบทบาทใดทางการเมืองอีก ในขณะเดียวกันแม้ผู้ปฏิบัติงานจะมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง แต่พวกเขากลับไม่มีบทบาทหรือได้เข้ามามีส่วนร่วมใด ๆ เลย ดังที่ ฯพณฯ คาร์ล วอลเธอร์ สโตรม (Carl Walther Strom) เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาบันทึกไว้ว่า “แม้พระองค์ทรงหวังจะเห็นประเทศเจริญก้าวหน้า แต่ในเวลาเดียวกันก็ไม่ทรงปล่อยให้คนอื่นแสดงความสามารถ ทรงควบคุมข้าราชการเหล่านี้ไว้ ส่วนข้าราชการต่างก็เกรงกลัวพระองค์และราชวงศ์เสียจนไม่กล้าจะทำอะไรตามลำพัง”⁶

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจสถานภาพการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า งานเขียนที่ให้ความสำคัญกับการอธิบายประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุในยุคสังคมนิยมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมีจำนวนไม่มากนัก⁷ นักวิชาการส่วนใหญ่มุ่งเน้นการศึกษาการดำเนินนโยบายของกัมพูชาในภาพรวม ยกตัวอย่างเช่น

⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 7 กรกฎาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 170.

⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 7 กรกฎาคม 2498, 170.

⁷ งานเขียนที่มุ่งเน้นการอธิบายการดำเนินนโยบายในยุคสังคมนิยมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยปรากฏไม่มากนัก ประเด็นหลักที่ได้รับการอธิบายคือสาเหตุหรือที่มาของปัญหาด้านความสัมพันธ์ งานเขียนเรื่องสำคัญ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต แห่งมหาวิทยาลัยฮุมบ็อลท์แห่งเบอร์ลิน (Humboldt-Universität zu Berlin) เรื่อง Factional Politics and Foreign Policy Choices in Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2014 (ค.ศ. 2014 / พ.ศ. 2557) ของซก อุดม เดซ (Sok Udom Deth) วิเคราะห์ว่าปัญหาทางการเมืองภายในกัมพูชา และการที่ไทยให้การสนับสนุนศัตรูทางการเมืองของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ส่วนงานเขียนเรื่อง “นโยบายต่างประเทศของกัมพูชาต่อไทย” ใน นโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: ทำกรณีศึกษาเปรียบเทียบ นโยบายของไทยต่อกัมพูชา (ค.ศ. 2017 / พ.ศ. 2560) ของสุรพงษ์ ชัยนาม อธิบายว่า ทศนคติด้านลบของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุที่มีต่อสหรัฐอเมริกาส่งผลต่อทรศนะที่มีต่อประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการอธิบายเหตุการณ์การกระทบกระทั่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งเป็นสำคัญ

งานเขียนเรื่อง Cambodia's Foreign Policy (ค.ศ. 1965 / พ.ศ. 2508) ของโรเจอร์ เอ็ม. สมิท (Roger M. Smith) หรือวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยโมนาซ ประเทศออสเตรเลีย เรื่อง Norodom Sihanouk and the Formulation of Cambodian Foreign Policy (1953-1976) (ค.ศ. 2015 / พ.ศ. 2558) ของฆูลิโอ อาร์แมนโด เอลเดรส (Julio Armando Jeldres) ขณะที่นักวิชาการอีกจำนวนหนึ่งมุ่งเน้นการอธิบายเฉพาะการดำเนินนโยบายเป็นกลาง (Neutralism) เป็นต้นว่างานเขียนเรื่อง Sihanouk: A Prince Among Neutrals (ค.ศ. 1962 / พ.ศ. 2505) งานเขียนเรื่อง Cambodia: In Search of Neutrality (ค.ศ. 1963 / พ.ศ. 2506) งานเขียนเรื่อง Cambodia: The Politics of Accommodation (ค.ศ. 1964 / พ.ศ. 2507) และงานเขียนเรื่อง Cambodia: the Search for Security (ค.ศ. 1967 / พ.ศ. 2510) ของไมเคิล ไลเฟอร์ (Michael Leifer) ตลอดจนสารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง นโยบายเป็นกลางของกัมพูชาในสมัยรัฐบาลเจ้านโรดม สีหนุ (ค.ศ. 1990 / พ.ศ. 2533) ของนภดลชาติประเสริฐ งานเขียนข้างต้นมุ่งเน้นการอธิบายโดยให้ความสำคัญกับนโยบายในแง่ของปัจจัยผลักดัน สาระดล ารูปแบบ ตลอดจนผลกระทบจากการดำเนินนโยบาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้หลักและมีส่วนช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาความสัมพันธ์ที่กัมพูชามีต่อไทย

อย่างไรก็ดี การอธิบายในลักษณะดังกล่าวอาจทำให้มองไม่เห็นทรรศนะที่แท้จริงของผู้นำประเทศและอาจส่งผลต่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่รอบด้าน เพราะหากพิจารณาการกำหนดนโยบายระหว่างประเทศแล้ว พบว่ามีการวิเคราะห์อีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจที่มากขึ้นของนโยบายซึ่งจะเชื่อมโยงถึงปัญหาความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับไทยมากขึ้นคือ แนวทางการวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนซึ่งเป็นผู้กำหนดหรือดำเนินนโยบายในทางพฤติกรรม ดังเช่นกุลนันท์ คันธิก⁸ ได้เสนอกรอบโครงการศึกษาดังกล่าวในวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง ดร. สุรเกียรติ์ เสถียรไทยกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศ พ.ศ. 2544-2548 (ค.ศ. 2017 / พ.ศ. 2560) โดยอธิบายว่าการศึกษาในแนวทางนี้มีหลากหลาย เป็นต้นว่าการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงชีวประวัติ (biography) การศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (history of political thought) รวมถึงการศึกษาตามแนวจิตวิทยา (psychological approach) ที่มุ่งเน้นการศึกษาลักษณะผู้นำ (leadership style) คุณลักษณะเฉพาะบุคคล (idiosyncrasy) และทรรศนะ (perspective) การศึกษาโดยให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนนี้จะทำให้เข้าถึงความเป็นมา กระบวนการ

⁸ กุลนันท์ คันธิก, "ดร. สุรเกียรติ์ เสถียรไทย กับการดำเนินนโยบายต่างประเทศ พ.ศ. 2544-2548" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560), 9, 13.

เรียนรู้ พัฒนาการของความคิดทางการเมือง ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบายได้อย่างลุ่มลึก

สำหรับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในยุคสังคมนิยมนั้น ผู้ศึกษามีความเห็นว่า การทำความเข้าใจตรศนะของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ นั้นมีความสำคัญ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ทรงมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดและทรงมีบทบาทสูงมากในยุคสังคมนิยม จากการรวบรวมข้อมูลของพูย เคีย (Puy Kea) พบว่าระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 หรือยุคสังคมนิยมมีการจัดตั้งรัฐบาลสำหรับบริหารประเทศมากถึง 25 ชุด โดยสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยพระองค์เองมากถึง 10 ครั้ง และใน 3 ครั้ง ตรงกับช่วงที่กัมพูชากับไทยมีปัญหากรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารคือ ระหว่าง ค.ศ. 1955-1956 ระหว่าง ค.ศ. 1958-1959 และระหว่าง ค.ศ. 1961-1962⁹ ทั้งนี้พระองค์ทรงแสดงปฏิกริยาเชิงลบต่อประเทศไทย โดยทรงกล่าวหาไทยว่าเป็นพวกนิยมสหรัฐอเมริกาและเป็นศัตรูที่ต้องการรุกรานอธิปไตยของกัมพูชา อีกทั้งยังทรงแสดงความเกลียดชังผู้นำไทยอย่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์อย่างเปิดเผย รวมถึงจอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy) ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา และโง่ ดินห์ เดียม (Ngo Dinh Diem) ประธานาธิบดีเวียดนามใต้ เมื่อผู้นำประเทศทั้งสามคนถึงแก่อสัญกรรมในเวลาใกล้เคียงกัน ใน ค.ศ. 1963 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ได้ประกาศแสดงความยินดีอย่างเป็นทางการต่อการอสัญกรรม ทรงเหยียดหยันผู้นำทั้งสามคนว่ากำลังประชุมกันในรก พร้อมทั้งเชิญชวนให้ประชาชนออกมาเฉลิมฉลองที่จัตุรัสกลางเมืองเพื่อชมการแสดงดนตรียามค่ำคืน¹⁰

อย่างไรก็ตาม ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในยุคสังคมนิยมแตกต่างกับความสัมพันธ์ในช่วงก่อนกัมพูชาได้รับเอกราช ค.ศ. 1953 ซึ่งสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ทรงคาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากประเทศไทยในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศสตาม *ไผ่สภารสียง* [อ่านว่า แพนการสีฮนุ : คำแปล แผนการสีฮนุ (Pan Sihanouk)] ดังที่พระองค์มีพระราชดำรัสต่อประชาชนที่มาเฝ้าหน้าบริเวณลานหน้าพระบรมราชวังจตุมุขสิริมงคล เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม ค.ศ. 1953 ถึงการสร้างชาติมาตุภูมิให้ได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์ เพื่อให้ประเทศเกิดความสงบเรียบร้อยและมีฐานะเป็นรัฐเอกราช ซึ่งจะได้มาในข้างหน้านี้ให้สามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างเท่าเทียมกับประเทศเอกราชทั้งหลายในโลก ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุผลหรือให้ได้มาซึ่งเอกราชนี้ พระองค์จึงประกาศเนรเทศพระองค์เองจากกัมพูชามายังกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นการ

⁹ พูย เคีย, *รัฐาภิบาลกัมพูชา ตั้งแต่ปี 1945 ถึงปี 2010*, 2nd ed. (พนมเปญ: ราชู, 2010), 36-88. [พวย คย, *พหูกิตถนคหุพหุ ตัญุ ๑๙๔๕ ฝนัฎุ ๒๐๑๐*, 2nd ed. (ภูเทฎุ: ราชู, ๒๐๑๐), ๓๖-๘๘.]

¹⁰ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 132. **Editorial Note**, Accessed June 11, 2023, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v23/d132>.

กระทำเชิงสัญลักษณ์เพื่อประท้วงฝรั่งเศส ส่วนหนึ่งเพราะทรงเห็นว่า “กรุงบางกอกเป็นราชธานี ประกอบด้วยเสรีภาพในประเทศเอเชียอาคเนย์ซึ่งมีพวกนักหนังสือพิมพ์ใหญ่ ๆ ของโลกพำนักอยู่ เพื่อพระองค์จะได้นำเสนอความต้องการของประชาชาติเขมรในการได้รับเอกราชอย่างเต็มที่”¹¹ ด้วยเหตุนี้ ในวันที่ 13 มิถุนายน ค.ศ. 1953 พระองค์จึงเสด็จพระราชดำเนินมายังกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังมี ตัวอย่างจากอีกเหตุการณ์หนึ่งเมื่อวันที่ 10 กันยายน ค.ศ. 1953 ซึ่งตามรายงานของพลตำรวจจัตวา จำรัส มัณฑุกานนท์ อัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญที่ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ ซึ่งขณะนั้นยังคงมีสถานะเป็นกษัตริย์แห่งกัมพูชาในโอกาสที่พระองค์เสด็จเป็นประธานในงานสวนสนามของพลเรือนที่รับสมัครฝึกวิชาทหาร (Para-Militaire) ที่เขตกำแพงม ความตอนหนึ่งว่า

พระองค์ได้รับสั่งถึงการเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศเขมรในแง่ต่าง ๆ โดยเฉพาะการเศรษฐกิจและพาณิชย์ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นเป็นโอกาสจึงได้กราบทูลถึงการเชื่อมทางรถไฟ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายเหตุผลว่า เป็นเครื่องมืออันดีอย่างหนึ่งในการปรับปรุงฐานะทางการเศรษฐกิจและเป็นช่องทางให้เขมรได้ทำการค้ากับประเทศไทยได้โดยสะดวกและไร้ครหา พระเจ้ากรุงกัมพูชาได้รับสั่งว่าจะให้นายกรัฐมนตรีรับดำเนินการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเร็ว¹²

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาทรรศนะของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ซึ่งผู้ศึกษามีความเห็นว่าสามารถแบ่งประเด็นสำคัญในการศึกษาได้อย่างน้อย 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรก ศึกษาปัจจัยและสถานการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนให้พระองค์แสดงทรรศนะต่อประเทศไทยว่าเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชา และประเด็นที่สอง ศึกษาการกำหนดนโยบายและการถ่ายทอดความคิดสู่มวลชนเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

ประเด็นแรก ปัจจัยและสถานการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ ทรงแสดงทรรศนะของพระองค์ที่มีต่อประเทศไทยว่าเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชา จากการสำรวจสถานภาพพบว่า การศึกษาที่ผ่านมามีจำนวนไม่มากและส่วนใหญ่มุ่งนำเสนอบทบาทและความคิดของพระองค์ต่อนโยบายด้านการปกครองยุคสังคมนิยมเป็นสำคัญ เป็นต้นว่างานเขียนเรื่อง Sihanouk: Prince of light, prince of darkness (ค.ศ. 1994 / พ.ศ. 2537) ของมิลตัน อี.

¹¹ “แผนการสร้างเอกราชกัมพูชาในพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน,” 1953, การอบรมและการฝึกสอน กล้องที่ 319, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1. [ไฟล์สารคดีฉบับวิทยุเสียงจากสถานีวิทยุแห่งชาติเขมร, ๑๕๕๓, การบริหารกิจการบวชวัดบวช BOX 319, บัญชีเอกสารฉบับวิทยุเสียง, ๑.]

¹² “เรื่อง พระเจ้าสีหนุ นโรดม เสด็จจังหวัดกำแพงม,” 12 กันยายน 2496, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 86-87.

ออสบอร์น (Milton E. Osborne) ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1964 มุ่งอธิบายบทบาทของสมเด็จพระอูบุยวราชนโรดมสีหนุ โดยเชื่อมโยงการดำเนินนโยบายและแนวคิดทางการเมืองกับประสบการณ์ส่วนพระองค์ ขณะที่การศึกษาอีกส่วนหนึ่งมุ่งเน้นการอธิบายการดำเนินนโยบายเป็นกลางของกัมพูชาซึ่งได้กล่าวแล้วในข้างต้น ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงเห็นว่ายังมีช่องว่างในการศึกษาวิเคราะห์การปะทะทางความคิดของสมเด็จพระอูบุยวราชนโรดมสีหนุโดยตรง เพื่อชี้ให้เห็นถึงทฤษฎีของพระองค์ที่มีผลต่อการตัดสินใจในการกำหนดความสัมพันธ์กับไทย เช่นคำถามที่ว่าก่อนยุคสังคมนิยมพระองค์ทรงมีทฤษฎีต่อประเทศไทยในลักษณะใด ปัจจัยและสถานการณ์อะไรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทฤษฎีดังกล่าว และทฤษฎีของพระองค์ส่งผลอย่างไรต่อการกำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์กับไทย ทั้งนี้การทำความเข้าใจทฤษฎีของสมเด็จพระอูบุยวราชนโรดมสีหนุนั้นมีความสำคัญ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวพระองค์มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายของกัมพูชาโดยเฉพาะด้านการต่างประเทศ อีกทั้งการดำเนินการของพระองค์ในกรณีปราสาทเขาพระวิหารยังคงเป็นปัญหาที่สืบเนื่องและก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทย ดังนั้นการทำความเข้าใจทฤษฎีของสมเด็จพระอูบุยวราชนโรดมสีหนุจึงจะช่วยอธิบายถึงที่มาของปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกัมพูชากับไทยได้อย่างรอบด้านและลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น

ส่วนสถานการณ์ของการศึกษาในประเด็นที่สอง ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายต่างประเทศของกัมพูชานั้น พบว่าการศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่อธิบายว่าการกำหนดนโยบายต่างประเทศของกัมพูชาวางอยู่บนพื้นฐานการรักษามลประโยชน์แห่งชาติ โดยเฉพาะการปกป้องอธิปไตยเป็นสำคัญ ขณะที่วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตเรื่อง Factional Politics and Foreign Policy Choices in Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2014 (ค.ศ. 2014 / พ.ศ. 2557) ของชก อุดม เดชได้เสนอกรอบโครงการวิเคราะห์ที่คำนึงถึง “ความขัดแย้งภายในสังคม” และสรุปว่าการให้การสนับสนุนและความช่วยเหลือของรัฐบาลไทยต่อศัตรูทางการเมืองของสมเด็จพระอูบุยวราชนโรดมสีหนุส่งผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์ของกัมพูชาต่อไทย

อย่างไรก็ดี การให้ความสำคัญต่อการอธิบายปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในกับการกำหนดนโยบายของชก อุดม เดชได้จุดประกายความคิดของผู้ศึกษาให้ขยายประเด็นการอธิบายต่อมาว่า สมเด็จพระอูบุยวราชนโรดมสีหนุทรงนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism) ทั้งนี้เพื่อประนีประนอมกับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในระหว่างพระองค์กับศัตรูทางการเมือง ขณะเดียวกันเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนออกจากความแตกแยกดังกล่าวและหันมาสร้างความปรองดองหรือความสามัคคีภายในชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเสริมสร้างอำนาจและบรรลุลักษณะขององค์ประมุขภายใต้ระบอบสังคมนิยม ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าสมเด็จพระอูบุยวราชนโรดมสีหนุทรงพยายามอย่างยิ่งในการปลูกฝังความคิด ทั้งการเชิดชูอัตลักษณ์ ตอกย้ำวาทกรรม และเติมแต่งภาพลักษณ์ที่มีต่อไทยใน

ลักษณะของ “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” แก่ชาวเขมรเป็นต้นว่าพระราชนิพนธ์เรื่อง “กษัตริย์กัมพูชา” ที่ได้เสนอพฤติกรรมของไทยว่าเป็นผู้รุกรานและเป็นสาเหตุทำให้กัมพูชาต้องเสื่อมสูญ “คนไทยไม่พอใจเฉพาะการเผาผลาญและทำลายเมืองของเรา ฆ่าทหารของเราเท่านั้น คนไทยกวาดต้อนประชาชนในเขตที่เขาผ่านไปจนเกลี้ยง ฆ่าผู้ที่บังอาจขัดขืนเสีย และเอาตัวผู้ที่กลัวที่สุดและผู้ทีกลัวที่สุดกลับไปเป็นทาสอย่างไม่มีวันกลับ”¹³ ดังนั้นนอกจากศึกษาการกำหนดนโยบายซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากทรศนะของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุแล้ว การอธิบายและการวิเคราะห์การแสดงออกทางความคิดและการถ่ายทอดความคิดของพระองค์สู่ประชาชน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะสามารถขยายองค์ความรู้ในประเด็นการกำหนดนโยบายของกัมพูชาที่มีต่อไทยได้อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นการศึกษาในหัวข้อ “ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านทรศนะสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ” จึงเป็นประเด็นหนึ่งของการศึกษาที่ต้องการเสนอมุมมองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยผ่านทรศนะสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการอธิบายตัวแสดง ภายใต้กรอบการวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายของปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้กำหนดหรือดำเนินนโยบายในทางพฤติกรรม โดยมุ่งเน้นอธิบายปากคำและพฤติกรรมของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ เพื่อสะท้อนถึงทรศนะซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ขณะเดียวกันยังให้ความสำคัญกับการศึกษาการสร้างควมหมายและการถ่ายทอดความคิดของพระองค์ในการชักชวนประชาชนให้ยอมรับแนวทางด้านการต่างประเทศของพระองค์ เพราะในท้ายที่สุด การดำเนินการของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการตอกย้ำความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทย และทำให้ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อไทยที่มีมาในอดีตฝังรากลึกยิ่งขึ้นในสังคมกัมพูชาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การอธิบายรายละเอียดในประเด็นต่าง ๆ ทั้งหมดข้างต้นมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายและเพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อสะท้อนให้เห็นรากฐานทางความคิดของกัมพูชาที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายและปัญหาทางการเมืองระหว่างประเทศในเวลาต่อมา

2. ทบทวนวรรณกรรม

ก่อนจะศึกษาและอธิบายรายละเอียดในหัวข้อ “ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านทรศนะสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ” ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจสถานภาพของการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย

¹³ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 72-73.

นโยบายทางการเมืองและการต่างประเทศทั้งของกัมพูชาและไทย ตลอดจนบทบาทของสมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการมองเห็นประเด็นสำคัญ ๆ ของการศึกษาที่ผ่านมา เพื่อนำไปสู่การขยายประเด็นการศึกษาที่มีอยู่ให้ลุ่มลึกและชัดเจนมากขึ้น ในที่นี้ผู้ศึกษาจึงขอเสนอสถานภาพของการศึกษาในประเด็นเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่เลือกศึกษา โดยแบ่งกลุ่มงานเขียนที่ผ่านมาตามประเด็นสำคัญที่แต่ละกลุ่มมุ่งเน้นการอธิบายได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 : งานเขียนที่มุ่งเน้นการอธิบายและวิเคราะห์สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างกัมพูชากับไทยระหว่างทศวรรษ 1950 ถึง ค.ศ. 1970

จากการสำรวจสถานภาพการศึกษาที่อธิบายและวิเคราะห์สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างกัมพูชากับไทยที่ผ่านมา ปรากฏงานเขียนที่ศึกษาผ่านมุมมองของกัมพูชาและไทย โดยในส่วนของงานเขียนที่อธิบายและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในมุมมองและนโยบายของไทยนั้น พบว่าเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการและเริ่มปรากฏงานเขียนขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา โดยประเด็นของการวิเคราะห์ได้มีการเชื่อมโยงเข้ากับปัญหาทางการเมืองระหว่างประเทศในช่วงหรือบางสมัยของรัฐบาล เช่น สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระหว่าง ค.ศ. 1959-1963 สมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ระหว่าง ค.ศ. 1980-1988 หรือสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ระหว่าง ค.ศ. 1988-1991 ในขณะที่งานเขียนที่อธิบายและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ผ่านมุมมองและนโยบายของกัมพูชานั้น พบว่านักวิชาการนิยมแบ่งการอธิบายตามช่วงสมัยการปกครองของกัมพูชาออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ คือ ก่อนกัมพูชาได้รับเอกราช ค.ศ. 1953 และภายหลังกัมพูชาได้รับเอกราช ค.ศ. 1953 ได้แก่ ยุคสังคมนิยม (Sangkum Reastr Niyum) ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 ยุคสาธารณรัฐเขมรหรือสมัยลอน นอล (Khmer Republic or Lon Nol's period) ระหว่าง ค.ศ. 1970-1975 ยุคกัมพูชาประชาธิปไตยหรือสมัยพอล พต (Democratic Kampuchea or Pol Pot's period) ระหว่าง ค.ศ. 1975-1979 ยุคสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาและรัฐกัมพูชา (People's Republic of Kampuchea and State of Cambodia) ระหว่าง ค.ศ. 1979-1993 และ ยุคราชอาณาจักรกัมพูชา (The Royal Government of Cambodia) ระหว่าง ค.ศ. 1993 จนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม งานเขียนที่อธิบายและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ผ่านมุมมองและนโยบายของกัมพูชานั้นมีจำกัด เท่าที่ปรากฏมักมุ่งเน้นการอธิบายสัมพันธภาพระหว่างกัมพูชากับไทยก่อนทศวรรษ 1950 หรือไม่ก็เขียนขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ทางการเมือง เป็นต้นว่างานเขียนเรื่อง **บุเรสไฮร์ ธึ่ บุเรสไฮร์** [อ่านว่า บรอดเตชแชมร์ นิง บรอดเตชไทพองภู : คำแปล ประเทศเขมรกับประเทศไทย] (ค.ศ. 2010 / พ.ศ. 2553) ของ **แบน นุต (Penn Nouth)** อดีตนายกรัฐมนตรีกัมพูชา ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1958 ช่วงเวลาดังกล่าวสัมพันธภาพระหว่างกัมพูชากับไทยตกต่ำถึงขีดสุดเนื่องจากกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร ด้วยเหตุนี้จึงมุ่งนำเสนอภาพของความขัดแย้งที่

เกิดขึ้นจากความไม่เชื่อตรงของไทยว่า ประชาชาติไทยรับเอาอารยธรรมจากเขมรจนสามารถพัฒนาตนเองขึ้นเป็นอาณาจักรแต่กลับหันมารุกรานกัมพูชา จนถึงทศวรรษ 1940 ไทยยังคงมุ่งมั่นขยายแนวคิดจักรวรรดินิยมและรุกร้าอธิปไตยกัมพูชาอย่างที่เคยทำมาตลอดหลายศตวรรษ ดังเห็นจากความพยายามครอบครองเกาะกงและปราสาทเขาพระวิหารซึ่งนำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างสองประเทศ

สำหรับงานเขียนที่มุ่งอธิบายและวิเคราะห์สัมพันธภาพระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่างทศวรรษ 1950 จนถึง ค.ศ. 1970 กล่าวคือนับตั้งแต่รัฐบาลไทยให้การรับรองสถานะของกัมพูชาว่าเป็นรัฐปกครองตนเองภายใต้สหภาพฝรั่งเศส (an autonomous state within the French Union) เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม ค.ศ. 1950 ส่งผลให้ทั้งสองประเทศมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างเป็นอิสระจนถึงสิ้นสุดยุคสังคมนิยม ค.ศ. 1970 เมื่อลอน นอล (Loi Nol) ทำการรัฐประหาร ช่วงเวลาดังกล่าวความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยปรากฏลักษณะของคู่ขัดแย้งและเป็นศัตรู กัมพูชาได้ประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยถึง 2 ครั้ง ครั้งแรก เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 และครั้งที่สอง เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961 ด้วยเหตุนี้ประเด็นสำคัญที่งานเขียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญอธิบายและวิเคราะห์คือมูลเหตุหรือปัจจัยอันเป็นที่มาของความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกัมพูชากับไทย อย่างไรก็ตาม งานเขียนกลุ่มนี้พบว่ามีจำกัด แม้ว่าต่อมาจะปรากฏงานเขียนที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมากขึ้นก็ตาม แต่ประเด็นของการศึกษาส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับการอธิบายนโยบายทางการเมืองและการต่างประเทศมากกว่าซึ่งผู้ศึกษาจะได้นำรายละเอียดไปกล่าวในกลุ่มที่ 2

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เป็นประเด็นการศึกษาลำดับแรกที่นักวิชาการให้ความสำคัญในการนำมาอธิบายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพระหว่างกัมพูชากับไทยตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ดังตัวอย่างที่ปรากฏในงานเขียนเรื่อง *History of Thailand & Cambodia [From the days of Angkor to the present]* (ค.ศ. 1970 / พ.ศ. 2513) ของ หม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย (M.L. Manich Jumsai) ที่มุ่งเน้นการอธิบายภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมาว่า แม้จะมีลักษณะของคู่ขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งชิงอำนาจความเป็นใหญ่เหนือลุ่มน้ำเจ้าพระยา แต่ทั้งสองรัฐก็มีความใกล้ชิดกันทางด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ความแตกแยกในราชสำนักกัมพูชาเปิดโอกาสให้ไทยและเวียดนามแทรกแซงการเมืองภายใน ถึงเช่นนั้นการขยายอำนาจของไทยและเวียดนามแม้จะส่งผลให้กัมพูชาต้องตกอยู่ในสภาพความวุ่นวายและยุ่งเหยิง โดยเฉพาะสงครามที่ยาวนานกว่า 15 ปี อย่างอาณานิคมสยามยุทธ (Siamese-Vietnamese War ระหว่าง ค.ศ. 1831-1834 และ ค.ศ. 1841-1845) แต่สำหรับการดำเนินการของไทยนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือกัมพูชาจากการกดขี่ของเวียดนามและเพื่อปกป้องวัฒนธรรมของกัมพูชาจากการครอบงำวัฒนธรรมของเวียดนามที่ดำเนินนโยบายเปลี่ยนกัมพูชาให้เป็นเวียดนาม (Vietnamization) ในสมัยของจักรพรรดิมีนห์มาง (Minh Mạng ครองราชย์ ค.ศ. 1820-

1841) ต่อมาเมื่อจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสขยายอำนาจเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเข้าปกครอง กัมพูชาเป็นอาณานิคม ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยจากเดิมที่มีความใกล้ชิดต้อง ดำเนินการผ่านฝรั่งเศสแทน แต่ทว่าผลกระทบที่สำคัญอันเกิดจากการเข้ามาของฝรั่งเศสที่น่าสนใจ มากไปกว่านั้น ดังที่หม่อมหลวงมานิจได้กล่าวว่า “ในห้วงของอาณานิคม นักประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสได้ เปิดเผยเรื่องราวอันขมขื่นแก่ชาวกัมพูชาว่า ไทยเป็นศัตรูของพวกเขา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นโชคไม่ดีที่ทำให้ มีการแยกประเทศซึ่งมีความใกล้ชิดทางด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจออกจากกัน” นอกจากนี้ หม่อมหลวงมานิจยังตั้งข้อสังเกตต่อไปอีกด้วยว่า แม้กัมพูชาจะได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1953 ฝรั่งเศส ยังคงเป็นตัวแปรสำคัญในการให้การสนับสนุนกัมพูชาเพื่อแลกกับผลประโยชน์ของตนในดินแดน อาณานิคมเดิม ด้วยเหตุนี้สัมพันธภาพระหว่างกัมพูชากับไทยต้องประสบปัญหาจนกระทั่งภายหลัง การรัฐประหารของลอน นอล

นอกจากนี้ยังมีงานเขียนของ เดวิด พี. แชนด์เลอร์ (David P. Chandler) ที่อธิบาย ความสัมพันธ์ของกัมพูชากับเพื่อนบ้านในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไว้ในงานเขียนเรื่อง **Cambodia's Relations with Siam in the Early Bangkok Period: The Politics of a Tributary State** เพื่อประกอบการเสวนาที่จัดขึ้นโดยสยามสมาคม (Siam Society) เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม ค.ศ. 1971 ว่าความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับเพื่อนบ้านในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 มีลักษณะแบบไตรภาคี โดยไทยในขณะนั้นมีสถานะเป็นเสมือน “พ่อ” ขณะที่เวียดนามมีสถานะเป็นเสมือน “แม่” ที่ต้อง บำรุงเลี้ยงดูและควบคุม “คนรับใช้หรือลูก” ของพวกเขา สอดคล้องกับปริญญานิพนธ์ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา เรื่อง **ความสัมพันธ์ระหว่าง ไทย, เขมร และญวน ใน สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น** (ค.ศ. 1971 / พ.ศ. 2514) ของ **ถนอม อานามวัฒน์** และต่อมาได้มีการ ตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง **ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทย-เขมร-ญวน** (ค.ศ. 1980 / พ.ศ. 2523) นับเป็นตัวอย่างงานเขียนที่พยายามหาคำตอบที่เป็นสาเหตุความขัดแย้งร่วมสมัย โดยนำมิติทาง ประวัติศาสตร์มาใช้ในการอธิบายสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ถนอมได้กล่าวสรุปไว้ในงานเขียนอย่าง น่าสนใจว่า ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ส่งผลต่อสัมพันธภาพ ระหว่างกัมพูชากับไทยในปัจจุบัน ทั้งนี้ประสบการณ์ของชาวเขมรต่อการทำสงครามขยายอำนาจของ ไทยและเวียดนามสร้างความทรงจำที่เลวร้าย เนื่องจากการทำสงครามที่ต่อเนื่องและยาวนานส่งผลให้ บ้านเมืองในห้วงเวลาดังกล่าวอยู่ในสภาพระส่ำระสาย แม้พระราชพงศาวดารจะบันทึกความมุ่งหมาย ของชนชั้นนำไทยว่าเพื่อให้ความช่วยเหลือกัมพูชาจากกดขี่ของเวียดนามก็ตาม แต่สำหรับผู้นำกัมพูชา ในยุคสังคมนิยม ไทยก็ไม่ได้แตกต่างหรือน่าไว้วางใจไปกว่าเวียดนาม เพราะไทยเป็นสาเหตุ หนึ่งที่สร้างความเดือดร้อนและความวุ่นวายให้กับกัมพูชา

อย่างไรก็ดี การศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในช่วงทศวรรษ 1950 หรือยุคสังคมนิยมได้รับการขยายการอธิบายเพิ่มเติมจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และพบว่า

เกิดจากปัจจัยอื่นอีก ได้แก่ ปัญหาเรื่องพรมแดนและกรณีพิพาทเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร การดำเนินนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศที่แตกต่างกัน และความรู้สึกส่วนพระองค์ของสมเด็จพระอูปยุวราชบรมโอรสาธิราช

วิทยานิพนธ์การทูตมหาบัณฑิต ลักษณะวิชาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง **สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 (พ.ศ. 2515 / ค.ศ. 1972) ของ วัฒนะ กาญจนอักษรเดช** เป็นตัวอย่างงานเขียนอีกเรื่องหนึ่งที่มุ่งนำเสนอสัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างกัมพูชากับไทยตั้งแต่ ค.ศ. 1946 ซึ่งเป็นปีที่ไทยต้องคืนดินแดนที่ได้รับตามอนุสัญญาโตเกียวหรืออนุสัญญาโตเกียว (Tokyo Convention) เมื่อ ค.ศ. 1941 แก่ฝรั่งเศส โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ระยะแรก ระหว่าง ค.ศ. 1946-1958 ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมีความราบรื่นและมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน ระยะต่อมา ระหว่าง ค.ศ. 1958-1970 ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศเลวร้ายลงและนำไปสู่การตัดความสัมพันธ์ทางการเมืองทั้งสองครั้ง ทั้งนี้ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจัยหลักเกิดจากความหวาดระแวงของกัมพูชาต่อการละเมิดอธิปไตยของไทย โดยเฉพาะกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร รวมถึงการที่ไทยเคยให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระ

ขณะที่วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง **ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา ระหว่างปี พ.ศ. 2496 ถึง พ.ศ. 2504 (ค.ศ. 1972 / พ.ศ. 2515) ของ ธนาสฤษฎ์ สตะเวทิน** มุ่งเน้นการอธิบายสัมพันธภาพระหว่างกัมพูชากับไทยในช่วง ค.ศ. 1953-1961 พบว่าช่วงเวลาดังกล่าวกัมพูชากับไทยมีความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ราบรื่นน้อยที่สุด แม้กรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารจะมีส่วนสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ แต่ธนาสฤษฎ์แสดงทรรศนะที่แตกต่างออกไปว่า กรณีดังกล่าวเป็นเพียงกรณีที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาอ้างอย่างเป็นทางการมากกว่าเป็นสาเหตุของความขัดแย้งที่แท้จริง โดยธนาสฤษฎ์พยายามชี้ให้เห็นว่า แม้ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ความรู้สึกชาตินิยม และบริบททางการเมืองระหว่างประเทศภายใต้บริบทสงครามเย็นนอกจากจะส่งผลกระทบทำให้กัมพูชากับไทยมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ขัดแย้งกันแล้ว แต่ปัจจัยที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือการดำเนินนโยบายเป็นกลางและความรู้สึกส่วนพระองค์ของสมเด็จพระอูปยุวราชบรมโอรสาธิราชที่มีต่อไทยในลักษณะที่ว่าชาวไทยเป็นพวกที่ชอบเหยียดหยาม มักประเมินกัมพูชาว่าเป็นประเทศที่มีฐานะที่ต่ำกว่า ขณะเดียวกันพระองค์ยังทรงกล่าวหาการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยว่ามีเป้าหมายคือต้องการขยายอาณาเขตเหนืออธิปไตยของกัมพูชา ปัจจัยดังกล่าวผลักดันให้พระองค์ดำเนินนโยบายทางการเมืองในลักษณะที่ยึดถือเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของประเทศเป็นสำคัญอันส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศให้มีลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์กัน อย่างไรก็ตาม ธนาสฤษฎ์ยังไม่ได้อธิบายหรือชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่ทำให้พระองค์ทรงมีความรู้สึกต่อไทยในลักษณะดังกล่าว รวมถึงยัง

ไม่ได้วิเคราะห์ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างความคิดของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกับการดำเนินนโยบายต่อไทย

ต่อมาผลงานการศึกษาล่าสุดของ **ซก อุดม เดช (Sok Udom Deth)** ได้โต้แย้งข้อสรุปดังกล่าวในวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยฮุมบ็อลท์แห่งเบอร์ลิน (Humboldt-Universität zu Berlin) เรื่อง **Factional Politics and Foreign Policy Choices in Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2014** (ค.ศ. 2014 / พ.ศ. 2557) ว่าการศึกษาที่ผ่านมาพิจารณาเฉพาะบริบททางการเมืองภายใต้สงครามเย็นซึ่งเป็นเพียงปัจจัยภายนอกมากเกินไป จนละเลยปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศซึ่งส่งผลต่อการดำเนินนโยบายของผู้นำระดับรัฐ ทั้งนี้ซก อุดม เดชเสนอกรอบโครงการวิเคราะห์ที่คำนึงถึง “ความขัดแย้งภายในสังคม” (social conflict) โดยมีกรอบความคิดว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวปัญหาทางการเมืองภายในประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหนึ่งกับศัตรูทางการเมืองของอีกรัฐหนึ่งส่งผลต่อสัมพันธภาพระหว่างประเทศด้วย กล่าวเฉพาะระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุต้องเผชิญกับศัตรูทางการเมือง ได้แก่ ส้อม สารี (Sam Sary) ฎาบ ฌวนหรือฌวน เข็มเพชร (Dap Chhuon or Chuon Khempetcher) และขบวนการเขมรเสรี (Khmer Serei) นำโดยเจ็งจ็อก ทัณ (Son Ngoc Thanh) ทั้งหมดได้รับการสนับสนุนจากไทย เวียดนามใต้ และบางหน่วยงานของสหรัฐอเมริกาให้ดำเนินการโค่นล้มพระองค์ภายใต้แผนการที่ทรงเรียกว่า “แผนการกรุงเทพฯ” (Bangkok Plot) เป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำมาสู่การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ขณะที่ประเด็นเรื่องภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องเส้นเขตแดนและกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร ซก อุดม เดชมีความเห็นสอดคล้องกับธนาสุภะ สตะเวทินว่าไม่ใช่ปัจจัยกำหนดความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ แต่เป็นเพียงข้ออ้างที่ผู้นำทางการเมืองนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างความชอบธรรมเท่านั้น

ข้อเสนอของซก อุดม เดชได้รับการสนับสนุนและขยายการอธิบายในงานวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา” ใน **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการนโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: ทำกรณีศึกษาเปรียบเทียบ** (ค.ศ. 2016 / พ.ศ. 2559) ซึ่งต่อมาได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง **นโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: ทำกรณีศึกษาเปรียบเทียบ นโยบายของไทยต่อกัมพูชา** (ค.ศ. 2017 / พ.ศ. 2560) ของ **สุรพงษ์ ชัยนาม** อดีตเอกอัครราชทูตและอธิบดีกรมเอเชียตะวันออกซึ่งมีประสบการณ์ส่วนตัวทางการเมืองและการต่างประเทศร่วมสมัยกับสงครามเย็น ได้อธิบายสัมพันธภาพระหว่างกัมพูชากับไทยว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ถูกกำหนดโดยอิทธิพลของทั้งปัจจัยภายใน ได้แก่ สถานการณ์และปัญหาการเมืองและความมั่นคงภายในกัมพูชากับไทย สงครามการเมืองในกัมพูชา การบ่อนทำลายจากพรรคคอมมิวนิสต์ไทย และปัจจัยภายนอกอย่างสงครามทางอุดมการณ์ระหว่างค่ายโลกเสรีและค่าย

คอมมิวนิสต์ โดยสุรพงษ์ได้นำเสนอปัจจัยอีกประการหนึ่งที่แตกต่างจากงานเขียนที่ผ่านมาเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคือ เหตุผลด้านภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitics decision) โดยถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากต่อการเลือกดำเนินนโยบาย ท่าที และการตัดสินใจด้านนโยบายของผู้นำไทยและกัมพูชาในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกันอีกด้วย

สุรพงษ์ ชัยนามอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยภายใต้บริบทสงครามเย็นในแต่ละช่วงเวลามีลักษณะที่แตกต่างกัน ได้แก่ ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศอยู่ในสถานะขัดแย้ง กล่าวหาให้ร้ายป้ายสีกัน ตรงกันข้ามกับระหว่าง ค.ศ. 1970-1975 และ ค.ศ. 1975-1979 ที่ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศมีลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย กล่าวเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 การขยายตัวของสงครามเย็นส่งผลให้กัมพูชากับไทยดำเนินนโยบายทางการเมืองและการต่างประเทศในทิศทางตรงกันข้ามกัน ขณะที่ไทยเลือกผูกพันตนเองกับสหรัฐอเมริกา กัมพูชากลับดำเนินนโยบายเป็นกลางในลักษณะที่ไม่เป็นกลาง สุรพงษ์เน้นย้ำว่าการดำเนินนโยบายของกัมพูชาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของไทยที่ขณะนั้นมี ความหวั่นเกรงการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างกัมพูชากับไทยในช่วงเวลาดังกล่าวเลวร้ายและตกต่ำที่สุด

อย่างไรก็ดี จากการศึกษางานเขียนที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างกัมพูชากับไทยระหว่างทศวรรษ 1950 ถึง ค.ศ. 1970 พบว่าประเด็นที่ได้รับความสนใจในการอธิบายจากนักวิชาการคือ ประเด็นการวิเคราะห์ถึงมูลเหตุหรือปัจจัยอันเป็นที่มาของความขัดแย้งทางการเมืองโดยได้รับการอธิบายในมุมมองของไทยเป็นหลัก ทั้งนี้มีข้อสรุปที่ตรงกันคือการดำเนินนโยบายของกัมพูชาภายใต้การนำของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาตกต่ำ อย่างไรก็ตาม กลับไม่พบว่ามีการเขียนเรื่องใดที่อธิบายและวิเคราะห์สาเหตุ รวมถึงทฤษฎีของพระองค์ที่มีต่อประเทศไทยเลย ทั้งนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่าควรมุ่งเน้นการศึกษาที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นการเฉพาะ เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวพระองค์เป็นผู้มีอำนาจและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายของกัมพูชาที่มีต่อไทย ดังนั้นการเข้าถึงความคิดและความรู้สึกของพระองค์จึงมีความสำคัญ นอกจากนี้ผู้ศึกษายังให้ความสนใจในการอธิบายตามกรอบโครงการวิเคราะห์ “ความขัดแย้งภายในสังคม” ของชก อุดม เดชที่ได้อธิบายว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหนึ่งกับศัตรูทางการเมืองของรัฐหนึ่งส่งผลต่อสัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศนั้น โดยผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในยุคสังคมนิยม ส่วนหนึ่งเกิดจากการเบียดเบียนภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมืองของกัมพูชาของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ ด้วยเหตุนี้ปัญหาด้านความสัมพันธ์กับประเทศไทยจึงน่าจะถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความมั่นคงและสร้างความชอบธรรมให้แก่พระองค์ด้วย

กลุ่มที่ 2 : งานเขียนที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์การดำเนินนโยบายทางการเมืองและการต่างประเทศของไทยช่วงทศวรรษ 1950 ถึง ค.ศ. 1970

งานเขียนที่อธิบายถึงการดำเนินนโยบายทางการเมืองและการต่างประเทศของไทยช่วงทศวรรษ 1950 ถึง ค.ศ. 1970 จากการสำรวจสถานภาพการศึกษาพบว่า งานเขียนส่วนใหญ่มุ่งเน้นการอธิบายภาพรวมการดำเนินนโยบายของไทยในยุคสงครามเย็นซึ่งเป็นบริบทร่วมสมัย ขณะที่งานเขียนที่เน้นการอธิบายเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกัมพูชาโดยตรงมีไม่มากนัก สำหรับการอธิบายการดำเนินนโยบายของไทยพบว่าประเด็นหลักที่นักวิชาการให้ความสนใจในการอธิบายและวิเคราะห์เป็นพิเศษมี 3 ประเด็น ประเด็นแรก การอธิบายปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดและสาร์ตละหรือเนื้อหาสาระของนโยบาย ประเด็นต่อมา การอธิบายกระบวนการกำหนดและการตัดสินใจในการดำเนินนโยบาย และประเด็นสุดท้าย การอธิบายผลกระทบจากการดำเนินนโยบาย

1) งานเขียนที่อธิบายปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดและสาร์ตละการดำเนินนโยบายของไทยมุ่งเน้นการศึกษามูลเหตุหรือปัจจัยผลักดันในการกำหนดนโยบาย รวมถึงให้ความสำคัญกับการศึกษาความเป็นมา ความมุ่งหมาย และลักษณะของการดำเนินนโยบายในยุคสงครามเย็น ทั้งนี้นักวิชาการส่วนใหญ่ได้อธิบายในทิศทางเดียวกันว่า การกำหนดนโยบายต่างประเทศมีพื้นฐานสำคัญมาจากการคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดหรือผลประโยชน์แห่งชาติ (national interest) ของผู้นำทางการเมือง ดังตัวอย่างงานเขียนเรื่อง *Thailand and the Struggle for Southeast Asia* (ค.ศ. 1976 / พ.ศ. 2519) ของ ดี.อี. นูชเทอร์ลิน (D.E. Nuechterlein) หรืองานเขียนเรื่อง *Foreign Policy of Thailand* (ค.ศ. 1979 / พ.ศ. 2522) ของ แกนกานาถ จา (Ganganath Jha) รวมทั้งงานเขียนเรื่อง *ยุทธศาสตร์การคงอยู่: บทวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน* (ค.ศ. 1980 / พ.ศ. 2523) ของ ชาร์ลส์ อี. มอริสัน และแอสตรี ชูร์ทเก แพลและเรียบเรียงโดย *ชาติชาย พณานานนท์* งานเขียนทั้งสามเรื่องได้อธิบายผลประโยชน์แห่งชาติของไทยโดยสรุปคือการรักษาเอกราช ความมั่นคงของอธิปไตย บูรณภาพแห่งดินแดน และการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีงานเขียนเรื่อง “การกำหนดนโยบายต่างประเทศ” ใน *การต่างประเทศไทยร่วมสมัย: พหุมิติผลประโยชน์แห่งชาติ* (ค.ศ. 2019 / พ.ศ. 2562) ของ *อานันท์ ปันยารชุน* ซึ่งปาฐกถาครั้งแรกในเวทีสัมมนา “การต่างประเทศไทยในระยะเปลี่ยนผ่านสู่ประชาคมอาเซียน: ยุทธศาสตร์และความท้าทาย” เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ. 2013 ได้เน้นย้ำความสำคัญของหลักการดังกล่าวว่า แม้บริบทของสถานการณ์ร่วมสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่พื้นฐานสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศนั้นยังคงยึดหลักผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก

นอกจากนี้นักวิชาการไทยส่วนหนึ่งยังมีความเห็นว่า ผู้นำไทยในยุคสงครามเย็นมีทัศนคติต่อลัทธิคอมมิวนิสต์ว่าเป็นภัยสำคัญที่บ่อนทำลายความมั่นคงแห่งชาติ ด้วยเหตุนี้ตั้งแต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (แปลก ชีตตะสังคะ) เป็นต้นมา ไทยจึงเข้าร่วมเป็นพันธมิตรที่แนบ

แน่นในทุกด้าน (tight alliance) กับสหรัฐอเมริกา ดังปรากฏในตัวอย่างงานเขียนเรื่อง “นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น” ใน **5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทยจากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ** (ค.ศ. 1993 / พ.ศ. 2536) ของ **จุลชีพ ชินวรรณ** ได้อธิบายว่าความหวั่นเกรงลัทธิคอมมิวนิสต์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ส่งผลให้ไทยผูกสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา เช่นเดียวกับในงานเขียนเรื่อง **การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยกาลที่ ๔ ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม)** (ค.ศ. 2011 / พ.ศ. 2554) ของ **เพ็ญศรี ตึก** ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1999 ได้มีการอธิบายในแนวทางที่สอดคล้องกันว่า ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ในระยะแรก ๆ รัฐบาลไทยไม่ว่าจะเป็นชุดใดก็ตามที่ขึ้นบริหารประเทศก่อน ค.ศ. 1948 ล้วนดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเคารพและปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ได้กระทำไว้กับประเทศต่าง ๆ เป็นมิตรกับนานาประเทศ และให้ความร่วมมือสนับสนุนองค์การสหประชาชาติอย่างจริงจัง แต่หลัง ค.ศ. 1948 หรือระยะของสงครามเย็นเป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้ปรับนโยบายต่างประเทศให้เข้ากับสถานะการเมืองระหว่างประเทศซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้แถลงนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินและนโยบายต่างประเทศต่อรัฐสภาเมื่อ ค.ศ. 1951 โดยมุ่งเน้นความพยายามของรัฐบาลที่จะผดุงระบอบประชาธิปไตยและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้รัฐบาลดำเนินนโยบายเป็นพันธมิตรอย่างแนบแน่นทุกด้านกับสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ตาม **แดเนียล ไฟน์แมน (Daniel Fineman)** ได้โต้แย้งความเห็นข้างต้นไว้ในงานเขียนเรื่อง **A Special Relationship: the United State and Military Government in Thailand, 1947-1958** (ค.ศ. 1997 / พ.ศ. 2540) โดยไฟน์แมนได้เสนอมุมมองที่แตกต่างว่า การดำเนินนโยบายผูกพันกับสหรัฐอเมริกาของจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้มีพื้นฐานจากความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์อย่างที่เข้าใจกัน ซึ่งในประเด็นนี้ **เกษียร เตชะพีระ (Kasian Tejapira)** ได้สนับสนุนแนวคิดดังกล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง **Commodifying Marxism: The Formation of Modern Thai Radical Culture, 1929-1958** (ค.ศ. 2001 / พ.ศ. 2545) โดยอธิบายว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นไปเพื่อการรักษาอำนาจทางการเมืองของผู้นำไทยมากกว่า

แต่ทั้งนี้ทั้งแดเนียล ไฟน์แมนและเกษียร เตชะพีระไม่ได้ปฏิเสธความหวาดกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลต่อการดำเนินนโยบายของไทยในยุคสงครามเย็น โดยเฉพาะในสมัยของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง **ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-2506)** (ค.ศ. 1974 / พ.ศ. 2518) ของ **ดนัย ทองใหญ่** ได้อธิบายปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ว่า ส่วนหนึ่งมีพื้นฐานจากความหวาดกลัวการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ของผู้นำ ข้าราชการ รวมถึงกลุ่มอิทธิพลและผลประโยชน์ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวไทยประสบปัญหาความแตกแยกทางการเมือง ประกอบกับไทยมีสภาพเศรษฐกิจที่ล่าช้าและไม่สามารถพึ่งตนเองได้ซึ่งถือเป็นจุดอ่อนที่ลัทธิคอมมิวนิสต์ใช้เป็นเครื่องมือในการแทรกซึมสู่ประเทศไทย ขณะที่วิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศลาว เมื่อร้อยเอกกอแลทำการรัฐประหารและสนับสนุนเจ้าสุวรรณภูมาซึ่งมีนโยบายเป็นกลางในลักษณะประสานความร่วมมือกับทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายเข้าดำรงตำแหน่งผู้นำ ลักษณะดังกล่าวสร้างความกังวลให้กับจอมพลสฤษดิ์ที่มีทรศนะต่อประเทศที่ดำเนินนโยบายเป็นกลางว่าดำเนินนโยบายไม่แท้จริง ซึ่งเป็นการอธิบายที่สอดคล้องกับงานเขียนเรื่อง **นโยบายต่างประเทศไทยในสงครามเย็น: กระบวนการ ปัจจัย และการปฏิบัติ** (ค.ศ. 2018 / พ.ศ.2561) ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง **ดร. สุธะเกียรติ์ เสถียรไทย กับการดำเนินนโยบายต่างประเทศ พ.ศ. 2544-2548** (ค.ศ. 2017 / พ.ศ. 2560) ของ **กุลนันท์ คันธิก** ได้อธิบายว่า รัฐบาลไทยภายใต้การนำของกองทัพมีทรศนะต่อลัทธิคอมมิวนิสต์ว่าเป็นศัตรูที่จะทำลายผลประโยชน์แห่งชาติ ด้วยความหวาดกลัวต่อภัยคอมมิวนิสต์ผลักดันให้รัฐบาลทหารให้ดำเนินนโยบายต่อต้านอย่างรุนแรง โดยประสานความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้นำโลกเสรี จึงส่งผลให้การกำหนดและการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อภัยคุกคามเป็นไปในทิศทางเดียวกับมหาอำนาจ นอกจากนี้กุลนันท์ยังตั้งข้อสังเกตต่อภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมืองของไทยด้วยว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ เพราะนโยบายต่างประเทศอาจถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความมั่นคงและสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลด้วยเช่นกัน

ในขณะที่งานเขียนเรื่อง **การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น** (ค.ศ. 2018 / พ.ศ. 2561) ของ **พวงทอง ภวัครพันธุ์** ได้เสนอมุมมองการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่แตกต่างออกไป โดยเน้นความสำคัญของประเทศไทยต่อสหรัฐอเมริกาในยุคสงครามเย็น ทั้งนี้จุดเริ่มต้นเกิดจากความหวั่นเกรงการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในรูปแบบทฤษฎีโดมิโน (the Domino Theory) ของสหรัฐฯ เนื่องจากผู้นำสหรัฐฯ มีทรศนะว่าการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์จะกระทบต่อผลประโยชน์และความมั่นคงของตน จึงส่งผลให้สหรัฐฯ ผูกสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับไทยซึ่งมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม สหรัฐฯ ดำเนินนโยบายปิดล้อมคอมมิวนิสต์ (the Containment Policy) โดยการเปิดประตูหรือเปิดเสรีทางการค้า (Open Door Policy) ตลอดจนแทรกแซงและสนับสนุนกิจการภายในประเทศต่าง ๆ อย่างแข็งขันผ่านระบบการป้องกันร่วม (the Collective Defence System) เป็นต้นว่าองค์การสนธิสัญญาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (the Southeast Asian Treaty Organization; SEATO) กรณีประเทศไทย สหรัฐฯ ให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและด้านการทหาร ต่อมาได้มีการออกแถลงการณ์ถันต-รัสค์ (Thanat-Rusk Communique) ค.ศ. 1962 โดยคาดหวังให้ไทยช่วยป้องกันการขยายตัวของลัทธิดังกล่าว ส่งผลให้แนวทางการต่างประเทศของไทยเป็นไปในทิศทาง

เดียวกับสหรัฐฯ อีกทั้งยังละทิ้งหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศเพื่อนบ้านจนกลายเป็นพันธมิตรแนวหน้าของสหรัฐฯ

ส่วนงานเขียนที่เน้นการอธิบายเฉพาะการดำเนินนโยบายของไทยที่เกี่ยวข้องกับกัมพูชา ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 โดยตรงพบว่า ขณะที่ฝ่ายไทยเลือกผูกพันตนเองอย่างแนบแน่นและดำเนินนโยบายไปในทิศทางเดียวกับสหรัฐอเมริกา กัมพูชาเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลาง (Neutralism) วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เรื่อง **นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่มีต่อกัมพูชา** (ค.ศ. 2007 / พ.ศ. 2550) ของ **ศิริรัตน์ อยู่ฉัตร** อธิบายว่าการดำเนินนโยบายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ต่อกัมพูชาเกิดจากหลายปัจจัยทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในเกิดจากทัศนคติของผู้นำ กลุ่มอิทธิพลและผลประโยชน์ ตลอดจนสภาพปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ขณะที่ปัญหาภายนอกคือวิกฤติการณ์การเมืองของลาวและบทบาทของชาติมหาอำนาจ ส่งผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายด้านการต่างประเทศของไทย ทั้งนี้ไทยกับกัมพูชามีข้อขัดแย้งหลายประการ ทั้งการดำเนินนโยบายทางการเมืองที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เมื่อผนวกกับกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารจึงยิ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวตกต่ำลง ขณะทำงานเขียนเรื่อง “นโยบายต่างประเทศของไทยต่อกัมพูชา” ใน **นโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: ห้ากรณีศึกษาเปรียบเทียบ นโยบายของไทยต่อกัมพูชา** (ค.ศ. 2017 / พ.ศ. 2560) ของ **สุรพงษ์ ชัยนาม** อธิบายทรรศนะของผู้นำฝ่ายไทยต่อการดำเนินนโยบายของกัมพูชาว่าเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของชาติ เพราะแม้กัมพูชาจะเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลางแต่สมเด็จพระอุปยุวราช นโรดมสีหนุกลับมีท่าทีเป็นกลางไม่แท้จริง ประกอบกับข้อเรียกร้องของกัมพูชาที่ต้องการให้ไทยทำปฏิญญารับรองบูรณภาพอาณาเขตของกัมพูชาซึ่งสืบเนื่องมาจากกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารนั้น ผู้นำฝ่ายไทยมีทรรศนะว่าเป็นการละเมิดผลประโยชน์แห่งชาติ

2) งานเขียนที่อธิบายกระบวนการกำหนดและการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าม้งงานเขียนที่เน้นการอธิบายในประเด็นนี้จำนวนไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ดีจากงานเขียนเท่าที่ปรากฏส่วนใหญ่มุ่งเน้นการศึกษาตัวแสดง กล่าวคืออธิบายถึงผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย รวมทั้งอธิบายถึงขั้นตอนและวิธีการในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยด้วย ยกตัวอย่างเช่นวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง **ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์** (พ.ศ. 2501-2506) (ค.ศ. 1974 / พ.ศ. 2518) ของ **दनัย ทองใหญ่** และวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เรื่อง **นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่มีต่อกัมพูชา** (ค.ศ. 2007 / พ.ศ. 2550) ของ **ศิริรัตน์ อยู่ฉัตร** วิทยานิพนธ์ทั้งสองเรื่องต่างมุ่งเน้น

การอธิบายถึงบทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในฐานะผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งพบว่า “บารมีชน” เป็นลักษณะของจอมพลสฤษดิ์ที่ส่งเสริมความเป็นผู้นำ ตลอดจนสร้างความชอบธรรมในการบริหารประเทศในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วย แม้ในขณะที่กระทรวงการต่างประเทศจะมีอำนาจโดยตรงแต่กลับไม่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายต่างประเทศด้านความมั่นคงเลย กระทรวงการต่างประเทศจึงเป็นแต่เพียงผู้นำนโยบายของรัฐบาลมาปฏิบัติเท่านั้น ซึ่งเป็นการอธิบายที่สอดคล้องกับงานเขียนเรื่อง **นโยบายต่างประเทศไทยในสงครามเย็น: กระบวนการ ปัจจัย และการปฏิบัติ** (ค.ศ. 2018 / พ.ศ. 2561) ของ **กุลนันทน์ คันธิก** ซึ่งได้เสนอกรอบโครงการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยไว้อย่างน่าสนใจว่า การวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนซึ่งเป็นผู้กำหนดหรือดำเนินนโยบายในทางพฤติกรรม โดยช่วงก่อน ค.ศ. 1973 ผู้นำทางการทหารหรือกองทัพมีบทบาทเหนือระบบราชการฝ่ายพลเรือนในกระบวนการกำหนดนโยบายทั้งทางการเมืองและการต่างประเทศ ขณะที่กลุ่มเทคโนโลยีมีบทบาทในด้านยุทธศาสตร์และการพัฒนาประเทศผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ส่วนระบบราชการเป็นกลไกในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

นอกจากการศึกษบทบาทของนายกรัฐมนตรียแล้ว ยังปรากฏงานเขียนที่ศึกษบทบาทของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอีกด้วย ได้แก่ **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง บทบาทของ ถนัด คอมันตร์กับการต่างประเทศของไทย ระหว่างปี ค.ศ. 1958-1971** (พ.ศ. 2545 / ค.ศ. 2013) ของ **ระพีภรณ์ เลิศวงศ์วิรัชชัย** มุ่งเน้นการอธิบายถึงบทบาทของ ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ระหว่าง ค.ศ. 1958-1971 ทั้งนี้ได้อธิบายว่า โครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นมหาอำนาจในระบบทุนนิยมโลก (Pax Americana) มีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อนโยบายต่างประเทศของไทย ฯพณฯ ถนัดได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศด้านความมั่นคงไปตามโครงสร้างอำนาจ ทั้งในแง่การดำเนินนโยบายต่อต้านขบวนการคอมมิวนิสต์ในลาว และการสนับสนุนสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนาม รวมถึงการดำเนินนโยบายสร้างความร่วมมือภายในภูมิภาคจนประสบความสำเร็จในการก่อตั้งองค์การอาเซียน (Association of Southeast Asian Nations; ASEAN) อย่างไรก็ดี เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจตั้งแต่ ค.ศ. 1968 เป็นต้นมา ฯพณฯ ถนัดได้ปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายของตนไปตามโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยการนำองค์การอาเซียนมาเป็นทางเลือกในการดำเนินนโยบายด้านความมั่นคงและดำเนินนโยบายปรับความสัมพันธ์กับจีนคอมมิวนิสต์

3) งานเขียนที่อธิบายผลกระทบจากการดำเนินนโยบาย จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า งานเขียนที่มุ่งเน้นอธิบายถึงผลกระทบจากการดำเนินนโยบายมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับงานเขียนที่อธิบายในสองประเด็นแรก เท่าที่ปรากฏส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการอธิบายผลกระทบ

ภายในประเทศจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยที่ผูกพันตนเองกับสหรัฐอเมริกาที่มีต่อการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทย ยกตัวอย่างเช่นเขียนเรื่อง **การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น** (ค.ศ. 2018 / พ.ศ. 2561) ของ **พวงทอง ภาวิครพันธ์ุ** มุ่งเน้นการอธิบายความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกามี ทั้งด้านที่เป็นผลบวกและผลลบต่อประเทศไทย ขณะที่เศรษฐกิจของไทยได้รับการพัฒนาภายใต้ แนวทางของผู้เชี่ยวชาญอเมริกัน ส่งผลให้เกิดการขยายตัวและทำให้ทันสมัยในหลายด้าน เป็นต้นว่า โครงสร้างพื้นฐาน ระบบกฎหมาย ด้านการค้าการลงทุน ระบบราชการ การเกษตรกรรม การศึกษา และการสาธารณสุข แต่การพัฒนาเหล่านี้เป็นไปอย่างไม่สม่ำเสมอ บางกรณีเติบโตอย่างไม่มี ประสิทธิภาพ เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับชนบทและระหว่างคนรวยกับคนจนในเมือง นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการแสวงหาประโยชน์ร่วมกันระหว่างทหาร ข้าราชการ และนายทุนมากกว่า จะคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ประการสำคัญ ความช่วยเหลือของสหรัฐฯ ทำให้ระบบทหารมีความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ความช่วยเหลือและการเติบโตทาง เศรษฐกิจที่ตามมากลายเป็นแหล่งแสวงหาผลประโยชน์ของผู้นำทหารและข้าราชการ แต่ในทาง ตรงกันข้ามการพัฒนาดังกล่าวได้สร้างปัญญาชนและชนชั้นกลางขึ้นในทศวรรษ 1970 คนกลุ่มนี้ใน เวลาต่อมาเป็นพลังมวลชนสำคัญที่เป็นปฏิปักษ์ต่อระบอบทหาร จนเป็นสาเหตุของการลุกฮือประท้วง จนทำให้ระบอบทหารยุติบทบาทลงชั่วคราวในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973

งานเขียนข้างต้นให้ความสำคัญกับการอธิบายปัจจัยที่เป็นตัวกำหนด สาระัตถะของ นโยบาย กระบวนการกำหนดและการตัดสินใจในการดำเนินนโยบาย ตลอดจนผลกระทบ ภายในประเทศจากการดำเนินนโยบายเป็นหลัก แต่ไม่พบบางงานเขียนเรื่องใดที่อธิบายถึงผลกระทบจาก การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อกัมพูชา โดยทรรศนะของผู้ศึกษาเห็นว่าในการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศควรได้รับการอธิบายในประเด็นที่รอบด้าน โดยเฉพาะประเด็นที่ เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายทางการเมืองและการต่างประเทศของไทยส่งผลกระทบต่อ กัมพูชา สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาเถรญาณโฆภิกขุวิมลเถรธรรมปิฎกปฏิบัติอย่างไรต่อนโยบายของรัฐบาลไทย ตลอดจน ไทยได้รับผลกระทบอย่างไรต่อการดำเนินนโยบายของกัมพูชา ซึ่งการวิเคราะห์ในชุดคำถามดังกล่าว จะช่วยให้เห็นถึงการกำหนดและการดำเนินนโยบาย ตลอดจนเข้าถึงชั้นเชิงทางการเมืองที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

กลุ่มที่ 3 : งานเขียนที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์การดำเนินนโยบายทางการเมืองและการ ต่างประเทศของกัมพูชาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ถึง ค.ศ. 1970

งานเขียนที่อธิบายถึงการดำเนินนโยบายทางการเมืองและการต่างประเทศของกัมพูชา ตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ถึง ค.ศ. 1970 หรือยุคสังคมนิยม จากการสำรวจสถานภาพการศึกษา พบว่างานเขียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการอธิบายการดำเนินนโยบายเป็นกลาง (Neutrality) และนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด (Non-alignment Policy) โดยมุ่งเน้นการอธิบายปัจจัยผลักดัน

แนวทาง ตลอดจนรูปแบบของนโยบายเป็นสำคัญ ขณะที่มีการเขียนอีกกลุ่มหนึ่งมุ่งอธิบายบทบาทของสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมสึหนุในฐานะผู้นำของกัมพูชาซึ่งผู้ศึกษาจะได้นำรายละเอียดไปกล่าวในกลุ่มที่ 4 อย่างไรก็ดี หลักการสำคัญในการกำหนดนโยบายทางการเมืองและการต่างประเทศของกัมพูชาได้รับการอธิบายในงานเขียนเรื่อง **Cambodia's Foreign Policy** (ค.ศ. 1965 / พ.ศ. 2508) ของ **โรเจอร์ เอ็ม. สมิท (Roger M. Smith)** ที่มุ่งพิจารณาและวิเคราะห์การกำหนดนโยบายต่างประเทศของกัมพูชาอย่างละเอียด พบว่าสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมสึหนุทรงยึดถือหลักการพื้นฐานผลประโยชน์สูงสุดหรือผลประโยชน์แห่งชาติ (national interest) ได้แก่ การรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของอธิปไตยและคำนึงถึงความปลอดภัยของชาวเขมร และสิ่งที่กัมพูชาเกรงกลัวว่าจะเป็อันตรายนั่นคือความปรารถนาของไทยต่อดินแดนของกัมพูชา

ทั้งนี้ **สมเด็จพระนโรดมสึหนุ (Prince Norodom Sihanouk)** ได้อธิบายเหตุผลที่ทรงเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลางไว้ในงานเขียนของพระองค์เรื่อง **Cambodia Neutral: the Dictate of Necessity** (ค.ศ. 1958 / พ.ศ. 2497) ว่าความเป็นกลางของกัมพูชาได้รับการกำหนดขึ้นจากความพยายามรักษาสันติภาพทางอำนาจท่ามกลางเพื่อนบ้านที่ต่างเลือกข้างทั้งเสรีประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ยังมีงานเขียนของ **ไมเคิล ไลเฟอร์ (Michael Leifer)** อีก 5 เรื่อง ได้แก่ งานเขียนเรื่อง **Cambodia and Neutrality** (ค.ศ. 1962 / พ.ศ. 2505) งานเขียนเรื่อง **Sihanouk: A Prince Among Neutrals** (ค.ศ. 1962 / พ.ศ. 2505) งานเขียนเรื่อง **Cambodia: In Search of Neutrality** (ค.ศ. 1963 / พ.ศ. 2506) งานเขียนเรื่อง **Cambodia: The Politics of Accommodation** (ค.ศ. 1964 / พ.ศ. 2507) และงานเขียนเรื่อง **Cambodia: the Search for Security** (ค.ศ. 1967 / พ.ศ. 2510) จากงานเขียนทั้ง 5 เรื่องของไลเฟอร์ได้ยืนยันถึงสาเหตุที่ทำให้สมเด็จพระอุปยุวราชบรมมสึหนุตัดสินใจเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลาง เพราะพระองค์มีทรรศนะว่าจะเป็ผลดีต่อการรักษาอธิปไตยของกัมพูชาที่ต้องเผชิญกับแรงกดดันจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างไทยและเวียดนามใต้ที่มีศักยภาพทางอำนาจที่สูงกว่า ตลอดจนเพื่อลดความขัดแย้งและหลีกเลี่ยงการแทรกแซงจากประเทศมหาอำนาจที่ต้องการขยายอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นอกจากนั้นยังมีงานเขียนเรื่อง **Cambodia's Controversial Sihanouk** (ค.ศ. 1967 / พ.ศ. 2510) ของ **เวลตัน ซี. มานี (Walton C. Manee)** ซึ่งได้อธิบายสรุปถึงสาเหตุการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมสึหนุ 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก พระองค์ต้องการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับมหาอำนาจในดินแดนกัมพูชา ประการต่อมา พระองค์หลีกเลี่ยงการผูกพันกับมหาอำนาจ เพราะจะทำให้ความเป็นอิสระของกัมพูชาลดลง ประการที่ 3 พระองค์ต้องการรักษาความมั่นคงและอธิปไตยของกัมพูชาจากผู้รุกรานที่ทะเยอทะยานอย่างไทยและเวียดนาม ประการสุดท้าย เพื่อระลึกถึงอดีตอันยิ่งใหญ่ของกัมพูชา ซึ่งเป็นการอธิบายสาเหตุที่สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบูรพาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยอริโซนา

เรื่อง **Cambodia: The Politics of Survival (the Shaping of Cambodian Foreign Policy, 1954-1963)** (ค.ศ. 1969 / พ.ศ. 2512) ของ มาร์ติน แอล. ลาเซเตอร์ (Martin L. Lasater) และงานเขียนเรื่อง **Sihanouk and the Formulation of Cambodian Foreign Policy** (ค.ศ. 1976 / พ.ศ. 2519) ของ พี. ซี. พราดาน (P.C. Pradhan) โดยงานเขียนทั้งสองเรื่องต่างมุ่งเน้นการวิเคราะห์การดำเนินนโยบายต่างประเทศของกัมพูชาว่า การดำเนินนโยบายเป็นกลางของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุนอกจากเพื่อสร้างสมดุลทางอำนาจกับมหาอำนาจแล้ว สาเหตุที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือเพื่อรักษาความมั่นคงและป้องกันการแทรกแซงจากไทยและเวียดนามซึ่งมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ในการครอบงำกัมพูชามาหลายศตวรรษ

อย่างไรก็ดี สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง **นโยบายเป็นกลางของกัมพูชาในสมัยรัฐบาลเจ้านโรดม สีหนุ** (ค.ศ. 1990 / พ.ศ. 2533) ของ นกมล ขาติประเสริฐ ซึ่งต่อมาได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง **เจ้านโรดม สีหนุกับนโยบายความเป็นกลางของกัมพูชา** (ค.ศ. 1997 / พ.ศ. 2540) ได้อธิบายถึงความหมายของคำว่า “นโยบายเป็นกลาง” กับ “นโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด” หมายถึงความเป็นกลางทางการเมืองระหว่างประเทศ แตกต่างกับคำว่า “ความเป็นกลาง” (Neutrality) หมายถึงความเป็นกลางทางกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งนี้ นกมลวิเคราะห์ว่ากัมพูชาเป็นประเทศเล็กและเพิ่งได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1953 อีกทั้งมีศักยภาพต่าง ๆ จำกัด แต่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่มีความขัดแย้งสูง ตลอดจนมีการแทรกแซงจากมหาอำนาจซึ่งส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศ ลักษณะดังกล่าวผลักดันให้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุดำเนินนโยบายเป็นกลางในลักษณะ Active-Neutrality ที่มีความยืดหยุ่นและปรับตัวเร็วตามสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลา จนดูเหมือนไม่มีความแน่นอนและปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม ภายหลังจาก ค.ศ. 1953-1963 นโยบายเป็นกลางของกัมพูชาดำเนินไปอย่างเคร่งครัดและประสบความสำเร็จอย่างมาก กัมพูชาได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารทั้งจากประเทศประชาธิปไตยและประเทศคอมมิวนิสต์ แต่หลังจาก ค.ศ. 1964 เป็นต้นไป กัมพูชาต้องเผชิญกับปัญหาทั้งภายในและภายนอกประเทศ ส่งผลให้นโยบายต่างประเทศของกัมพูชาที่เคยรักษาผลประโยชน์ของประเทศไว้ได้เริ่มประสบปัญหาไม่สอดคล้องกับแรงกดดันใหม่ โดยเฉพาะการเข้าร่วมสงครามเวียดนามอย่างเต็มรูปแบบของสหรัฐอเมริกาและการขยายตัวของสงครามเวียดนามเข้าสู่ในกัมพูชา ส่งผลให้กัมพูชาไม่สามารถรักษาความเป็นกลางไว้ได้ดังเช่นที่เคยดำเนินมา

ส่วนงานเขียนที่เน้นการอธิบายเฉพาะการดำเนินนโยบายของกัมพูชาที่เกี่ยวข้องกับไทย ได้แก่ วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต แห่งมหาวิทยาลัยฮุมบ็อลท์แห่งเบอร์ลิน (Humboldt-Universität zu Berlin) เรื่อง **Factional Politics and Foreign Policy Choices in Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2014** (ค.ศ. 2014 / พ.ศ. 2557) ของ ชก อุดม เดช (Sok Udom Deth) กล่าวเฉพาะยุคสังคมนิยม การที่ไทยให้การสนับสนุนศัตรู

ทางการเมืองของสมเด็จพระอูยวราชนโรดมสีหนุส่งผลให้พระองค์หว่าดระแวงและดำเนินนโยบายที่ใกล้ชิดกับประเทศสังคมนิยมมากขึ้น

สถานภาพการศึกษาข้างต้นสะท้อนว่า นักวิชาการส่วนใหญ่ต่างให้ความสำคัญกับการอธิบายการดำเนินนโยบายเป็นกลางของสมเด็จพระอูยวราชนโรดมสีหนุในมิติของสารัตถะและกระบวนการ แม้จะมีส่วนช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจต่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่มีต่อไทยก็ตาม แต่การศึกษาอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจที่แท้ที่ไปของนโยบายซึ่งจะเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับไทยมากขึ้นคือ แนวทางการวิเคราะห์การกำหนดนโยบายในระดับปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นผู้กำหนดหรือดำเนินนโยบายในทางพฤติกรรมและในที่นี้คือสมเด็จพระอูยวราชนโรดมสีหนุ เพราะเป็นที่ทราบแล้วว่าช่วงเวลาดังกล่าวความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชาและไทยตกต่ำมากที่สุด ดังนั้นเพื่อชี้ให้เห็นที่มาของการกำหนดนโยบาย อีกทั้งเพื่อชี้ให้เห็นว่าการดำเนินนโยบายเป็นกลางสัมพันธ์กับการดำเนินนโยบายของไทยในช่วงเวลานั้นอย่างไร ตลอดจนการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอูยวราชนโรดมสีหนุส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ และอาจนำไปสู่การวิเคราะห์ผลประโยชน์ที่พระองค์ทรงได้รับจากการดำเนินนโยบายในลักษณะดังกล่าว ทั้งนี้ผู้ศึกษาตระหนักเห็นว่า การวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายในระดับปัจเจกบุคคลจะช่วยขยายภาพความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยได้อย่างลุ่มลึกและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

กลุ่มที่ 4 : งานเขียนที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์บทบาทและความคิดของสมเด็จพระอูยวราชนโรดมสีหนุ

จากการสำรวจสถานภาพการศึกษาที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์บทบาทและความคิดของสมเด็จพระอูยวราชนโรดมสีหนุ พบว่ามีงานเขียนที่วิเคราะห์บทบาทและความคิดของสมเด็จพระอูยวราชนโรดมสีหนุตั้งแต่พระองค์ขึ้นครองราชย์จนถึงการสละราชสมบัติเพื่อดำรงตำแหน่งผู้นำองค์กรสังคมนิยมจำนวนมาก แต่กลับไม่พบงานเขียนที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยโดยตรง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงขอยกตัวอย่างเฉพาะงานเขียนที่อธิบายถึงบทบาทและความคิดของสมเด็จพระอูยวราชนโรดมสีหนุที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและการดำเนินนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้ศึกษาสนใจศึกษาเป็นหลัก งานเขียนกลุ่มนี้สามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ

1) งานเขียนที่เน้นการอธิบายข้อมูลหรือวิเคราะห์เชิงชีวประวัติของสมเด็จพระอูยวราชนโรดมสีหนุ พบว่าส่วนมากมุ่งอธิบายเหตุการณ์และข้อมูลเชิงชีวประวัติ ยกตัวอย่างเช่นงานเขียนเรื่อง *Shadow Over Angkor, Volume One: Memories of His Majesty King Norodom Sihanouk of Cambodia* (ค.ศ. 2005 / พ.ศ. 2548) ของ สมเด็จพระนโรดมสีหนุ (Norodom Sihanouk) แปลโดย ซูลิโอ อาร์แมนโด เยลเดรส (Julio Armando Jeldres) เป็นงานเขียน

ชีวประวัติส่วนพระองค์ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุซึ่งมีการแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ในช่วงเวลาต่าง ๆ ตั้งแต่ขึ้นครองราชย์จนกระทั่งลี้ภัยทางการเมือง ขณะทำงานเขียนที่วิเคราะห้ถึงความคิดและพฤติกรรมของพระองค์พบว่ามีจำนวนไม่มากนัก งานเขียนเรื่องสำคัญ ได้แก่ งานเขียนเรื่อง **Sihanouk: Prince of light, prince of darkness** (ค.ศ. 1994 / พ.ศ. 2537) ของ **มิลตัน อี. ออสบอร์น (Milton E. Osborne)** ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1964 มุ่งอธิบายบทบาทของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ตั้งแต่ทศวรรษ 1940 เป็นต้นมา กล่าวคือนับตั้งแต่พระองค์ซึ่งดำรงพระอิสริยยศเป็นนักองค์ราชวงศ์นโรตมสีหนุได้รับการสนับสนุนจากนายพลเรือผ้อง เดอกูซ์ (Jean Decoux) ข้าหลวงใหญ่ประจำอินโดจีนแห่งฝรั่งเศสให้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งกัมพูชาเมื่อ ค.ศ. 1941 แทนพระบาทสมเด็จพระสีสุวตถ์มุนีวงศ์ (Sisowath Monivong ครองราชย์ ค.ศ. 1927-1941) โดยเชื่อมโยงการดำเนินนโยบายและแนวคิดทางการเมืองกับประสบการณ์ส่วนพระองค์ หรืองานเขียนเรื่อง **Prince Norodom Sihanouk of Cambodia** (ค.ศ. 1967 / พ.ศ. 2510) ของ **โรเจอร์ เอ็ม. สมิธ (Roger M. Smith)** กล่าวถึงสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุว่าทรงเป็นที่รักของประชาชนโดยและทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น “พระบิดาแห่งเอกราช” พระองค์ทรงใช้อุปนิสัยและความสามารถส่วนพระองค์ในการโน้มน้าวประชาชนให้เห็นความจริงใจและคล้อยตามพระองค์จนสามารถควบคุมการเมืองกัมพูชาได้อย่างเบ็ดเสร็จ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงได้รับความเคารพและเชื่อมั่นจากประชาชนและกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกัมพูชา

2) งานเขียนที่เน้นการวิเคราะห์บทบาทของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุขณะดำรงสถานะกษัตริย์และผู้นำทางการเมือง จากการสำรวจพบว่าเป็นงานศึกษาและงานวิจัยจากสถาบันต่าง ๆ สามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ

2.1 งานเขียนที่เน้นการอธิบายลักษณะการปกครองของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุพบว่า งานเขียนจำนวนหนึ่งมุ่งเน้นการอธิบายพัฒนาการและลักษณะการปกครองยุคสังคมนิยม เช่น งานเขียนเรื่อง **របបសង្គមស្រុនិយម (๑๙๕๕-๑๙๗๐) មហាជ័យជំនះនិងវិបត្តិ** [อ่านว่า របបของกมเรียชตนิยม มหาจัยจุมเนียะสนิ่งวิบตต : คำแปล ระบอบสังคมนิยม (1955-1970) มหาชัยชนะและวิบัติ] (ค.ศ. 2009 / พ.ศ. 2552) ของ **เดียบ โสะผล** โดยอธิบายว่าเป็นความพยายามทำลายระบบการแข่งขันอย่างเสรีของพรรคการเมืองตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงเห็นว่าเป็นต้นเหตุของความวุ่นวายทางการเมืองและสร้างความเดือดร้อนให้กับสังคม

ขณะที่มีงานเขียนอีกจำนวนหนึ่งมุ่งเน้นการวิเคราะห์รูปแบบและลักษณะการปกครองที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงนำมาใช้ ได้แก่ งานเขียนเรื่อง **History and Kingship in Contemporary Cambodia** (ค.ศ. 1966 / พ.ศ. 2509) ของ **มิลตัน ออสบอร์น (Milton Osborne)** เสนอว่าสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงนำบทเรียนและประสบการณ์ทาง

ประวัติศาสตร์มาใช้ในการกำหนดนโยบายด้านการเมืองและการปกครอง โดยพระองค์ทรงมีทรงชนะว่าการรื้อฟื้นความยิ่งใหญ่ให้แก่กัมพูชาจำเป็นต้องดำเนินการเช่นเดียวกับสมัยพระนคร กล่าวคือ กัมพูชาต้องอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์หรือผู้นำเพียงผู้เดียวซึ่งหมายถึงพระองค์ ส่วนพุทธศาสนาก็ได้รับการนำมาอธิบายความชอบธรรมทางการเมืองของพระองค์ด้วย สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง **การศึกษาการปกครองของเจ้าสีหนุฯ** (ค.ศ. 1976 / พ.ศ. 2519) ของ **บัณฑิตย์ ธนาธนะ** วิเคราะห์ลักษณะการปกครองของสมเด็จพระอุปยุวราชภายใต้ยุคสังคมนิยม โดยอธิบายว่า พระองค์ทรงนำความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์และพุทธศาสนาอธิบายถึงที่มาของพระราชอำนาจเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางการเมืองซึ่งพระองค์ทรงดำเนินการได้เป็นอย่างดีในช่วงต้น เช่นเดียวกับงานเขียนเรื่อง **The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945** (ค.ศ. 1999 / พ.ศ. 2542) ของ **เดวิด พี. แชนด์เลอร์ (David P. Chandler)** ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1991 ได้อธิบายถึงภาพรวมการปกครองของสมเด็จพระอุปยุวราช นโรดมสีหนุตั้งแต่ขึ้นครองราชย์จนถึงสิ้นสุดอำนาจ โดยอธิบายว่าพระองค์ประเมินศักยภาพของกัมพูชาบนพื้นฐานของความยิ่งใหญ่ในอดีตและความสามัคคีระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองส่งผลให้ยุคสมัยของพระองค์มีลักษณะของสังคมนิยมกษัตริย์

นอกจากนี้ยังมีวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง **World Politics and State Building of Cambodia by King Norodom Sihanouk in 1953-1970** (ค.ศ. 2009 / พ.ศ. 2552) ของ **ยุทธศาสตร์ งามอินทร์ (Yoothsart Ngamin)** อธิบายยุคสังคมนิยมว่า สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงดำเนินการปกครองในลักษณะผสมผสานระหว่างเผด็จการชาตินิยมกับประชาธิปไตยเพื่อควบคุมการเมืองภายในประเทศ โดยชี้ให้เห็นว่า สงครามเย็นมีอิทธิพลต่อการสร้างรัฐกัมพูชา เนื่องจากกัมพูชามีลักษณะเป็นรัฐกึ่งชนระหว่างค่ายเสรีประชาธิปไตยกับสังคมนิยม ผลักดันให้สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลางเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ แต่ทว่าพระองค์กลับเปิดรับความช่วยเหลือด้านการเงินและการทหารจากต่างชาติเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราช

อย่างไรก็ดี ยังมีงานเขียนเรื่อง **Monarchical Manipulation in Cambodia: France, Japan, and the Sihanouk Crusade for Independence** (ค.ศ. 2018 / พ.ศ. 2561) ของ **เจฟฟรีย์ ซี. กันน์ (Geoffrey C. Gunn)** ที่อธิบายถึงความสืบเนื่องของระบอบราชาธิปไตยที่ได้รับการสืบทอดมาถึงสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ ซึ่งเจฟฟรีย์ ซี. กันน์ได้อธิบายว่าฝรั่งเศสมีบทบาทสำคัญในการผดุงรักษา “ประเพณี” ของสถาบันกษัตริย์ แต่ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาการศึกษาแบบใหม่กลับก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดในหมู่ปัญญาชนซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้

ทายต่อราชวงศ์ ในประเด็นนี้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงแก้ไขปัญหาได้ดี ดังนั้นทศวรรษ 1950 จึงถือว่าเป็น “ยุคทอง” ของพระองค์ที่มีอำนาจโดยสมบูรณ์

นอกจากงานเขียนที่ศึกษาบทบาทด้านการเมืองการปกครองของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุแล้ว ยังพบว่าม้งงานเขียนบางส่วนให้ความสนใจศึกษาบทบาทด้านอย่างด้านการศึกษา อย่างเรื่อง *Anatomy of a Crisis: Education, Development, and the State in Cambodia, 1953-1998* (ค.ศ. 2000 / พ.ศ. 2543) ของ เดวิด เอ็ม. เอริส (David M. Ayres) และยังมีวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยโมนาช ประเทศออสเตรเลีย เรื่อง *Norodom Sihanouk and the Formulation of Cambodian Foreign Policy (1953-1976)* (ค.ศ. 2015 / พ.ศ. 2558) ของ จูลิโอ อาร์แมนโด เยลเดรส (Julio Armando Jeldres) เป็นตัวอย่างงานเขียนเพียงไม่กี่เรื่องที่มีมุ่งศึกษาบทบาทด้านการต่างประเทศของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ อย่างไรก็ตาม เยลเดรสมุ่งเน้นการอธิบายสาระสำคัญของนโยบายและการดำเนินการในภาพรวมเป็นหลัก โดยสรุปว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุมีเป้าหมายหลักเพื่อหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมสงครามเวียดนาม และทรงใช้ทักษะทางการเมืองส่วนพระองค์ได้อย่างชาญฉลาด โดยผู้นำมหาอำนาจไม่อาจคาดเดาความคิดของพระองค์ได้

2.2 งานเขียนที่เน้นการอธิบายการสิ้นสุดอำนาจของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ จากการสำรวจพบว่านักวิชาการแต่ละคนได้อธิบายสาเหตุแตกต่างกันออกไป เป็นต้นว่างานเขียนเรื่อง *Cambodia and the Sihanouk Myths* (ค.ศ. 1971 / พ.ศ. 2514) ของ เจ. แอล. เอส. เกอร์ลิง (J.L.S. Girling) อธิบายสาเหตุการสิ้นสุดอำนาจของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุว่าเกิดจากปัญหาภายในประเทศทั้งการรุกรานของกองทัพเวียดนาม ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ รวมถึงปัญหาการควบคุมอำนาจของพระองค์ เช่นเดียวกับงานเขียนเรื่อง *Politics and Power in Cambodia: The Sihanouk Years* (ค.ศ. 1973 / พ.ศ. 2511) ของ มิลตัน ออสบอร์น (Milton Osborne) วิเคราะห์การสิ้นสุดอำนาจของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุว่าเกิดจากปัญหาทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ขณะที่ยังมีงานเขียนเรื่อง *The Samlaut Rebellion and Its Aftermath, 1967-70: The Origins of Cambodia's Liberation Movement, Part II* (ค.ศ. 1975 / พ.ศ. 2513) ของ เบน เคียร์แนน (Ben Kiernan) ได้นำเสนอปัญหาความผิดพลาดเชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ โดยยกตัวอย่างเหตุการณ์การปราบปรามชาวนาที่ล้อมโสด (Samlaut Uprising) เขตพระตะบองที่ลุกฮือต่อต้านรัฐบาลใน ค.ศ. 1967 เหตุการณ์ดังกล่าวมีสาเหตุมาจากการบังคับซื้อข้าวจากชาวนาในราคาถูกและการรวบอำนาจการปกครองจากผู้นำท้องถิ่นเดิม เป็นเหตุให้มีการชุมนุมประท้วง แต่รัฐบาลกลับใช้มาตรการปราบปรามด้วยความ

รุนแรง ส่งผลให้เกิดความโกรธแค้นในหมู่ประชาชนต่อรัฐบาล ขณะเดียวกันเหตุการณ์ดังกล่าวยังเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายตัวของขบวนการเขมรแดงอีกด้วย

ส่วนงานเขียนเรื่อง **The Expansion of the Vietnam War into Cambodia: Action and Response by the Governments of North Vietnam, South Vietnam Cambodia, and the United States** (ค.ศ. 1970 / พ.ศ. 2513) ของ **ปีเตอร์ เอ. พูล (Peter A. Poole)** ได้วิเคราะห์สาเหตุการสิ้นสุดอำนาจของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุว่าเกิดจากการขยายตัวของสงครามเวียดนามเข้าสู่กัมพูชา โดยชี้ให้เห็นว่าการที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุเลือกขอความช่วยเหลือจากสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเวียดนามเหนือ ส่งผลให้สหรัฐอเมริกาดำเนินการเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในกัมพูชาด้วยการให้การสนับสนุนด้านการเงินและอาวุธแก่ลอน นอล ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนเรื่อง **Cambodia in the Southeast Asian War** (ค.ศ. 1973 / พ.ศ. 2516) ของ **มัลคอล์ม คอลเวลล์และเลคตัน (Malcolm Caldwell and Lek Tan)** ซึ่งได้วิเคราะห์ผลของการดำเนินนโยบายเป็นกลางของกัมพูชาที่ขัดแย้งกับนโยบายของสหรัฐอเมริกาว่าเป็นสาเหตุของการสิ้นสุดยุคสังคมนิยม

อย่างไรก็ดี **มิลตัน ออสบอร์น (Milton Osborne)** ได้สรุปถึงสาเหตุการสิ้นสุดอำนาจของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุไว้ในงานเขียนเรื่อง **Before Kampuchea: Preludes to Tragedy** (ค.ศ. 1979 / พ.ศ. 2517) ว่าเกิดจากความผิดพลาดด้านนโยบาย 2 ประการ ประการแรก นโยบายด้านเศรษฐกิจ ขณะที่ประเทศเผชิญหน้ากับปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ แต่รัฐบาลกลับเปิดบ่อนการพนันใน ค.ศ. 1966 ถือเป็นกรณีอื้อฉาวที่สั่นคลอนความเชื่อมั่นของประชาชนและซ้ำเติมปัญหาความยากจนในประเทศ ประการต่อมา ความล้มเหลวของการดำเนินนโยบายเป็นกลาง โดยเฉพาะปัญหาบริเวณชายแดนกัมพูชา-เวียดนาม ช่วงเวลาดังกล่าวปรากฏการรุกรานของกองกำลังต่างชาติแต่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุกลับทรงนิ่งเฉย

แต่มีงานเขียนที่อธิบายโต้แย้งกับตัวอย่างงานเขียนข้างต้นว่า การสิ้นสุดอำนาจของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุไม่ได้เกิดจากความผิดพลาดด้านนโยบายโดยตรง เช่นงานเขียนเรื่อง **Khmers Stand Up! : A History of the Cambodian Government 1970-1975** (ค.ศ. 1994 / พ.ศ. 2537) ของ **จัสติน คอร์ฟิลด์ (Justin Corfield)** ทั้งนี้คอร์ฟิลด์วิเคราะห์ในมุมมองที่แตกต่างว่า การขยายตัวของสงครามเวียดนามและการเข้าร่วมสงครามเต็มรูปแบบของสหรัฐอเมริกา นอกจากส่งผลให้เกิดความแตกแยกทางการเมืองภายในกัมพูชาแล้วยังส่งผลต่อเศรษฐกิจของกัมพูชาด้วย เมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุประกาศตัดการรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาและโอนกิจการต่างประเทศเป็นของรัฐเพื่อแสดงพระองค์ว่าไม่เข้าร่วมสงครามเวียดนาม ในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เนื่องจากผู้ประกอบการหันไปลักลอบค้าขายสินค้าให้กับ

เวียดนามได้ส่งผลให้ประเทศสูญเสียรายได้ ยังผลให้ในเวลาต่อมาลอน นอลได้ทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1970 และเป็นการสิ้นสุดยุคสังคมนิยม

นอกจากนั้นวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง **ปราสาทพระวิหาร: การเมืองวัฒนธรรมในกัมพูชายุคสังคมนิยม ค.ศ. 1955-1970** (ค.ศ. 2009 / พ.ศ. 2552) ของ **พงษ์พันธ์ พึ่งตน** ได้อธิบายสรุปสาเหตุการสิ้นสุดอำนาจของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุไว้ 3 ประการ ประการแรก ความเสื่อมทางเศรษฐกิจ ประการต่อมา ความเสื่อมทางสังคมในกัมพูชา และประการสุดท้าย ความเสื่อมในทางการเมืองของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ โดยสาเหตุทั้งสามประการนั้นสัมพันธ์กับทั้งปัญหาภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งการอธิบายในลักษณะดังกล่าวถือว่าได้คลี่คลายและอธิบายได้อย่างรอบด้าน

ตัวอย่างของงานเขียนต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นไม่พบว่ามีการเขียนเรื่องใดวิเคราะห์หรือชี้ชัดถึงทฤษฎีหรือการดำเนินการของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุต่อประเทศไทยเลย แต่งานเขียนที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มุ่งเน้นอธิบายบทบาทของพระองค์ในแง่สารัตถะด้านการปกครองเป็นสำคัญ ทั้งนี้ในยุคสังคมนิยม สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงมีอำนาจและสิทธิขาดในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าวความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยก็ตกต่ำลงถึงที่สุด ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศควรได้รับการอธิบายในมุมมองว่า สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงมีทฤษฎีอย่างไรต่อประเทศไทยและสาเหตุใดที่ทำให้พระองค์เปลี่ยนแปลงทฤษฎีดังกล่าว ซึ่งอาจนำไปสู่การอธิบายในมุมมองที่ว่าพระองค์ทรงใช้ปัญหาความสัมพันธ์ที่มีกับประเทศไทยในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง และอาจนำไปสู่การวิเคราะห์ในเชิงลึกว่า พระองค์ทรงสร้างความหมายและถ่ายทอดความคิดที่มีต่อประเทศไทยสู่มวลชนชาวเขมรอย่างไร ต่อจากนั้นนำไปสู่ชุดคำถามที่ตามมาว่า ประชาชนรับรู้และตอบสนองต่อการดำเนินการของพระองค์ในลักษณะใด ในขณะที่เดียวกันฝ่ายไทยมีปฏิกริยาอย่างไรต่อการดำเนินการของพระองค์ ซึ่งผู้ศึกษาตระหนักว่าการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเข้าถึงคำตอบของชุดคำถามดังกล่าวมีความสำคัญที่จะทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในยุคสังคมนิยมได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถอธิบายปัญหาความสัมพันธ์ในปัจจุบันได้อย่างรอบด้วยอีกด้วย

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาปัจจัยและสถานการณ์ที่ส่งผลต่อการปะทะทางความคิดและทฤษฎีของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุที่มีต่อประเทศไทย ค.ศ. 1955-1970

2. เพื่อศึกษาการสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทยสู่ประชาชน รวมทั้งศึกษาภาพลักษณ์ของประเทศไทยในมุมมองของ ชาวเขมร ค.ศ. 1955-1970

3. เพื่อศึกษานโยบายของสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุที่มีต่อไทยในช่วง ค.ศ. 1955-1970 รวมทั้งศึกษาปฏิกริยาตอบโต้ของรัฐบาลไทยต่อการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุ

4. ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษา ผ่านวรรณกรรมสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุ” ผู้ศึกษากำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษา โดยศึกษา แนวความคิดของสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุผู้นำทางการเมืองยุคสังคมนิยมเท่านั้น เนื่องจากพระองค์เป็นผู้ควบคุมอำนาจการเมืองและมีสิทธิขาดในการกำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ของ กัมพูชาแต่เพียงผู้เดียว ด้วยเหตุนี้ นโยบายด้านความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยจึงอยู่ในสายพระ เนตรของพระองค์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ส่วนขอบเขตของระยะเวลา ค.ศ. 1955 เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา เพราะนับตั้งแต่ที่ พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน (Norodom Sihanouk ครองราชย์ ค.ศ. 1941-1955) สละราชสมบัติถวายแด่พระวรวงศ์เธอคือ พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดม สุรามฤต (Norodom Suramarit ครองราชย์ ค.ศ. 1955-1960) ในวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ. 1955 พระองค์ในฐานะสมเด็จพระอูปยุวราช (Samdech Preah Upayuvareach) ได้จัดตั้งองค์กรสังคมนิย ราชกุมารีนิยุม (Sangkum Reastr Niyum or People's Socialist Community; SRN) เพื่อเตรียมเข้า รับการเลือกตั้งที่จัดขึ้นในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1955 ซึ่งพระองค์ได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นเหนือ พรรคการเมืองอื่นที่เหลืออยู่อย่างน้อยนิด จากนั้นทรงอำนาจการให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อรับรอง การใช้อำนาจขององค์กรสังคมนิยุม พร้อมทั้งเพื่อมอบอำนาจแก่พระองค์ซึ่งมีฐานะเป็น ประธานในการควบคุมการแต่งตั้งฝ่ายบริหาร จึงนับได้ว่า ค.ศ. 1955 เป็นจุดเริ่มต้นของยุคสมัยสังคมนิย ราชกุมารีนิยุมที่เป็นรูปแบบของประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) ภายใต้การชี้นำของ สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุสัมพันธ์ภาพโดยเฉพาะกรณีระหว่างกัมพูชากับไทยในช่วงเวลา ดังกล่าวดำเนินเป็นไปในลักษณะของศัตรูและคู่ขัดแย้ง ซึ่งกัมพูชาได้ประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการ ทูตกับไทยถึง 2 ครั้ง ครั้งแรก เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 และครั้งที่สอง เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961 ประกอบกับสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุกล่าวโจมตีไทยในหลายครั้ง อีกทั้ง ยังทรงแสดงความเกลียดชังผู้นำรัฐบาลไทยอย่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์อย่างเปิดเผย เมื่อเป็นเช่นนี้

จึงทำให้มองเห็นอย่างชัดเจนได้ว่า นับตั้งแต่ ค.ศ. 1955 เป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่าง กัมพูชากับไทยภายใต้การนำของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุที่เริ่มตกต่ำ ส่วนจุดสิ้นสุดของการศึกษากำหนดเป็น ค.ศ. 1970 เพราะเป็นปีที่ลอน นอลได้ทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1970 ส่งผลให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุหมดบทบาททางการเมืองและสิ้นสุดยุคสังคมนิยม นับจากนั้นสัมพันธภาพระหว่างกัมพูชากับไทยได้รับการรื้อฟื้นไปในทางที่ดี แยม ส้อมโบร (Yem Sambar) รองนายกรัฐมนตรีลำดับที่ 2 และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พร้อมคณะเดินทางเยือนประเทศไทยและได้ออกแถลงการณ์ร่วมระหว่างกัมพูชากับไทยในวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 1970 ตกลงรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันในระดับเอกอัครราชทูต

5. วิธีการศึกษา

การศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านทรรศนะสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ” กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา 3 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นแรก ปัจจัยและสถานการณ์ที่ส่งผลต่อการเพาะบ่มทางความคิดและทรรศนะของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุที่มีต่อประเทศไทย ค.ศ. 1955-1970 เป็นการศึกษาปัจจัยและสถานการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุแสดงทรรศนะต่อประเทศไทยว่าเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชา โดยพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสถานการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย ทั้งนี้มีวิธีการศึกษาผ่านพระราชดำรัส พระราชนิพนธ์ ตลอดจนการแสดงออกผ่านพฤติกรรม เพื่อสะท้อนถึงกระบวนการทางคิดของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย

ประเด็นต่อมา การสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุที่มีต่อประเทศไทยสู่ประชาชน รวมทั้งภาพลักษณ์ของประเทศไทยในมุมมองของชาวเขมร ค.ศ. 1955-1970 เป็นการอธิบายและวิเคราะห์การแสดงออกทางความคิดและวิธีการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุที่มีต่อประเทศไทยในลักษณะต่าง ๆ เพื่อชักชวนประชาชนให้ยอมรับแนวทางด้านการต่างประเทศของพระองค์ อีกทั้งยังศึกษาภาพลักษณ์ของประเทศไทยในมุมมองของชาวเขมรด้วย การศึกษาในประเด็นดังกล่าวให้ความสำคัญกับการพิจารณาหลักฐานร่วมสมัย เช่น เอกสารราชการ บันทึกความทรงจำ หนังสือพิมพ์ และวรรณกรรม แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดในการใช้หลักฐานร่วมสมัย เพราะเอกสารต่าง ๆ ถูกทำลายเป็นจำนวนมากในยุคเขมรแดง ผู้ศึกษาจึงให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เหตุการณ์ ตลอดจนพฤติกรรมของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดของพระองค์อีกด้วย

ประเด็นสุดท้าย นโยบายของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชที่มิต่อไทยในช่วง ค.ศ. 1955-1970 รวมทั้งปฏิกริยาตอบโต้ของรัฐบาลไทยต่อการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช เพราะจากการเปลี่ยนแปลงทรศนะเป็นการแสดงออกต่อประเทศไทยว่าเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชาได้ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย จึงน่าสนใจที่จะทำความเข้าใจว่านโยบายต่างประเทศของกัมพูชาที่มีต่อไทยภายใต้การนำของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชมีลักษณะอย่างไร ขณะเดียวกันยังศึกษาปฏิกริยาตอบโต้ของรัฐบาลไทยต่อการดำเนินนโยบายของกัมพูชาด้วย เพื่อเข้าถึงคำตอบเหล่านี้ ผู้ศึกษาเน้นการศึกษาผ่านเอกสารหลักฐานร่วมสมัยเป็นสำคัญ อาทิ พระราชกำหนด ประกาศกระทรวง/ทบวง แลกเปลี่ยน รายงานทางการทูต หรือหนังสือพิมพ์

ท้ายที่สุดการศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านทรศนะสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยเน้นการรวบรวมข้อมูลหลักฐานขั้นต้นจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ประเทศไทย หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา และสำนักงานนักประวัติศาสตร์ สถาบันบริการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้งานนิพนธ์ของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชยังถูกนำมาพิจารณาอย่างกว้างขวาง ข้อมูลที่ได้จากเอกสารขั้นต้นและชั้นรองผ่านกระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์อย่างเข้มข้นและผลการศึกษาได้รับการนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

6. แหล่งข้อมูล

1. กองบรรณสารและห้องสมุด กระทรวงการต่างประเทศ กรุงเทพมหานคร
2. ศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยฝรั่งเศส-ไทยศึกษา หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จังหวัดนครปฐม
3. สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา (Central Intelligence Agency; CIA) บริการเอกสารออนไลน์ (online) เข้าถึงได้จาก <https://www.cia.gov/readingroom/>
4. สำนักงานนักประวัติศาสตร์ สถาบันบริการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ สหรัฐอเมริกา (Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State; History. State. GOV) บริการเอกสารออนไลน์ (online) เข้าถึงได้จาก <http://history.state.gov>
5. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร

6. สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อาทิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น

7. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา (The National Library and Archives of Cambodia)

8. หอสมุดแห่งชาติกัมพูชา (National Library of Cambodia)

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเข้าใจถึงปัจจัยและสถานการณ์ที่ส่งผลต่อการเพาะบ่มทางความคิดและทรงสนะของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทย ค.ศ. 1955-1970

2. เพื่อเข้าใจถึงการสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทยสู่ประชาชน รวมทั้งเข้าใจถึงภาพลักษณ์ของประเทศไทยในมุมมองของชาวเขมร ค.ศ. 1955-1970

3. เพื่อเข้าใจถึงนโยบายของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุที่มีต่อไทยในช่วง ค.ศ. 1955-1970 รวมทั้งเข้าใจถึงปฏิกิริยาตอบโต้ของรัฐบาลไทยต่อการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ

8. ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การถ่ายถอดคำเขมรเป็นไทย

รูปอักษรเขมรมีความใกล้เคียงกับรูปอักษรไทยจึงสามารถถ่ายถอดได้ไม่ลำบากนัก เพราะต่างได้รับอิทธิพลจากตัวอักษรปัลลวะซึ่งเป็นอักษรที่ใช้อยู่ในอินเดียฝ่ายใต้ การจัดเรียงรูปอักษรทั้งสระและพยัญชนะก็คล้ายกับของไทยมาก¹⁴ แต่การออกเสียงทั้งพยัญชนะและสระแตกต่างกับภาษาไทย โดยเรียงลำดับจากฐานที่เกิดลึกสุดในช่องปากเรื่อยมาจนถึงส่วนหน้า (ปาก) อย่างไรก็ตาม การถ่ายถอดรูปอักษรเขมรเป็นรูปอักษรไทยสามารถทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ การถ่ายถอดตัวอักษร (Transliteration) และการถ่ายถอดเสียง (Transcription) แต่การถ่ายถอดทั้งสองลักษณะต่างมีข้อจำกัด กล่าวคือการถ่ายถอดตัวอักษรไม่สามารถทำได้ทุกรูปอักษร เพราะอักษรเขมรไม่ได้มีรูปตรงกับอักษรไทยทุกรูปไป ถ้าเขียนตามรูปเขมรอาจเกิดความเข้าใจผิดได้ เช่น รูปสระโอ เขมรเขียน

¹⁴ ไกล่รุ่ง อามระดิช, "คำอธิบายการถ่ายคำเขมรเป็นไทย," in กัมพูชา: ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง และการต่างประเทศ, ed. เขียน วีระวิทย์ และสุณัย ผาสุก (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), จ.

๑๐๗ เช่นเดียวกับสระเอาของเรา¹⁵ เป็นต้น อีกทั้งไม่ได้ช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายของ คำนั้น ๆ ได้ ขณะที่การถ่ายทอดเสียงมีข้อจำกัดคือ หลายเสียงในภาษาเขมรไม่ตรงกับระบบเสียงใน ภาษาไทย หรือสระเสียงประสมหลายรูปไม่มีการใช้ในระบบเสียงภาษาไทยจึงทำให้การถ่ายทอดเสียง ไม่ตรงกับการออกเสียงจริง

ดังนั้นการศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านวรรณคดีพระอุบายราชินโรตมสีหนุ” จึงจะยึดตามข้อตกลงดังนี้

1. งานศึกษานี้จะถ่ายทอดเสียงคำเขมรเป็นคำไทยโดยใช้รูปอักษรไทย แม้ว่ารูปอักษร ไทยจะไม่สามารถแทนเสียงในรูปอักษรเขมรได้ครบทุกตัวก็ตาม แต่การถ่ายทอดเสียงคำเขมรโดยรูป อักษรไทยช่วยให้ผู้อ่านสามารถอ่านได้สะดวก เช่น *กาสา* ถ่ายทอดเสียงได้ว่า *เกียสา* ไม่ได้ถ่ายทอดได้ ว่า *กาสา*

ส่วนคำอื่น ๆ ที่ผู้ศึกษานำมาจากเอกสารชั้นต้นภาษาเขมร ผู้ศึกษาใช้หลักการถ่ายคำ เขมรเป็นคำไทยหรือความหมาย เพราะช่วยให้ผู้ที่ไม่มีพื้นฐานภาษาเขมรหรือหลักการถ่ายทอดเสียง สามารถเข้าใจได้ง่าย ทั้งนี้พบว่าบางคำที่แปลความจากภาษาเขมรแล้วมีความหมายที่ไม่ชัดเจนใน ภาษาไทย ผู้ศึกษาจะถอดเป็นรูปอักษรไทย พร้อมอธิบายไว้ในวงเล็บต่อท้าย *สภานเว็ร* [อ่านว่า ซา เลียเรียน : คำแปล โรงเรียน]

2. ชื่อบุคคลและสถานที่สำคัญ ๆ ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนไทย ผู้ศึกษาจะให้การสะกดตาม การสะกดที่นิยมใช้การถ่ายทอดเสียงด้วยอักษรไทย เช่น *เฮ็ร สัมพันธ์* เขียนว่า เขียว สัมพันธ์ ส่วนชื่อที่ ไม่เป็นที่รู้จักจะใช้วิธีถ่ายทอดคำเขมรเป็นคำไทย ทั้งนี้หลักการเขียนชื่อชาวเขมร ชื่อจะอยู่ชื่อหลัง ส่วนนามสกุลจะอยู่ชื่อแรก

3. คำนำหน้าทั้งพระราชอิสริยยศ พระอิสริยยศ บรรดาศักดิ์ ราชทินนาม สมณศักดิ์ หรือ ฉายาพระสงฆ์ที่มีที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤตนั้น ผู้ศึกษาจะให้การสะกดตามหลักภาษาไทยโดยไม่ ถ่ายทอดตามเสียง

4. รูปอักษรที่ใช้สำหรับถ่ายทอดเสียงแสดงไว้ใน ตารางที่ 1 เทียบพยัญชนะเขมร-ไทย ตารางที่ 2 เทียบสระจมเขมร-ไทย และตารางที่ 3 เทียบสระลอยเขมร-ไทย

¹⁵ บรรจบ พันธุมธา, "คำอธิบายการใช้พจนานุกรมภาษาเขมร-ไทย," in พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยา อนุমানราชชน เล่ม ๑-๒ ก-ย (กรุงเทพฯ: ทุนพระยาอนุমানราชชน, 2516), (8).

ตารางที่ 1 เทียบพยัญชนะเขมร-ไทย

แถว วรรณคดี	1	2	3	4	5
วรรณคดี ก	ก / กอ/ ก , ก	ខ / คอ/ ข , ค	គ / โค/ ค , ก	ឃ / โค/ ข , ข	ង / โง/ ง , ง
วรรณคดี จ	ច / จอ/ จ , จ	ឆ / ซอ/ ฉ , ช	ជ / โจ/ ช , จ	ឈ / โช/ ฉ , ฉ	ញ / โญ/ ญ , ญ
วรรณคดี ฎ	ដ / ดอ/ ฎ , ฎ	ប / ทอ/ ฐ , ฒ	ឌ / โต/ ฑ , ฑ	ឍ / โท/ ฒ , ฒ	ណ / ฌอ/ ฌ , ฌ
วรรณคดี ต	ត / ตอ/ ต , ต	ថ / ทอ/ ถ , ท	ទ / โต/ ท , ต	ធ / โท/ ฐ , ฐ	ន / โน/ น , น
วรรณคดี บ	ប / บอ/ บ , บ	ផ / ฟอ/ ผ , พ	ព / โป/ พ , ป	ភ / โฟ/ ภ , ภ	ម / โม่/ ม , ม
เศษวรรณคดี	យ / โย/ ย , ย	រ / โร/ ร , ร	ល / โล/ ล , ล	វ / โว/ ว , ว	
	ស / ซอ/ ส , ซ	ហ / ฮอ/ ห , ฮ	ឡ / ลอ/ ฬ , ฬ	អ / ออ/ อ , อ	

- หมายเหตุ:
1. การอ่านตาราง เช่น ก / กอ/ ก , ก หมายถึง รูปพยัญชนะเขมร ก อ่านออกเสียงว่า กอ แทนรูปพยัญชนะไทยด้วย ก แทนเสียงด้วยรูปพยัญชนะไทยด้วย ก
 2. การอ่านออกเสียงพยัญชนะแบ่งเป็น 2 กลุ่มเสียง คือ กลุ่มเสียง ออ และกลุ่มเสียง โอ

ตารางที่ 2 เทียบสระจมเขมร-ไทย

รูปสระจมภาษาเขมร	ถ่ายทอดรูปสระภาษาไทย	สำเนียงการอ่าน	
		กลุ่มเสียง ออ	กลุ่มเสียง โอ
ា	(อา)	อา	เอีย
ា	(อิ)	เอะ	อี
ា	(อี)	เอี้ย	อีย
ា	(อึ)	เออะ	อึ
ា	(อึ)	เออ	อือ
ុ	(อุ)	โอะ	อุ
ុ	(อุ)	โอ	อู

๑	(อ)ว	อ้าว	อ้าว
เ๑	เอ(อ)	เออ	เออ
เ๑	เอ(อ)อ	เอื่อ	เอื่อ
เ๑	เอ(อ)ย	เอี้ย	เอี้ย
เ๑	เอ(อ)	เอ	เอ
เ๑	แ(อ)	แอ	แอ
เ๑	ไ(อ)	ไอ	เอี้ย
เ๑ ๓	โ(อ)	โอ	โอ
เ๑	เอ(อ)า	เอา	อ้าว
อ	(อ)	อม	อุม
อ	(อ)	อ้อม	อ้าม
อ ๓	(อ)า	อ้า	เอื่อม
อ :	(อ)ะ	อะส	เอี้ยะส
อ :	(อ)ะ	เออะส	อิส
อ :	(อ)ะ	โอะส	อุส
เ๑ ๑ :	เอ(อ)ะ	เอะส	เอะส
เ๑ ๓ ๑ :	โ(อ)ะ	เอะฮ	อัวะส

ที่มา: อุบล เทศทอง, ภาษาเขมรเพื่อการสื่อสาร (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), 9-10.

ตารางที่ 3 เทียบสระลวยเขมร-ไทย

รูปสระลวยภาษาเขมร	ถ่ายถอดรูปสระภาษาไทย	สำเนียงการอ่าน
๓	(อิ)	เอะ,เอี้ย
๓	(อี)	เอี้ย
๓	(อุ)	โอะ
๓	(อู)	โอร
๓	(อู)ว	เอิว
๓	(เอ)	แอ
๓	(ไเอ)	อ้าย
๓	(เอ)า	โอะ
๓	ฤ	ร
๓	ฤ	รือ
๓	ฦ	ล
๓	ฦ	ลือ

ที่มา: อุดล เทศทอง, ภาษาเขมรเพื่อการสื่อสาร (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), 9-10.

บทที่ 2

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกับการเมืองกัมพูชา ทศวรรษ 1940 ถึงต้นทศวรรษ 1960

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุในพระชันษาอย่างเข้า 19 ปี ได้รับการสนับสนุนจาก นายพลเรือมีอง เดอกูซ์ ข้าหลวงใหญ่ประจำอินโดจีนแห่งฝรั่งเศสขึ้นเป็นกษัตริย์สืบต่อจากพระอัยกา พระบาทสมเด็จพระสีสุวดีถัมมูนีวงศ์ เฉลิมพระนามว่า “พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุ วรมัน” ในระยะแรก พระองค์ไม่ใส่พระทัยการบริหารปกครองประเทศนัก ทรงเป็นกษัตริย์เจ้าสำราญ ทรงมีความเอนเอียง และเชื่อฟังที่ปรึกษาชาวฝรั่งเศสเกี่ยวกับคำแนะนำในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจมาก สำหรับนักชาตินิยมแล้วพระองค์เป็นเพียง “พระราชเจ้าสำราญ” และเป็นศัตรูของพวกเขา ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับพวกนักชาตินิยมยิ่งร้ายแรงแรงมากขึ้น เมื่อนักการเมืองโดยเฉพาะสมาชิกพรรคประชาธิปไตยก็คิดกันพระองค์ไม่ให้มีบทบาททางการเมือง กระทั่ง ค.ศ. 1951 ทรงประจักษ์ว่าความนิยมต่อราชวงศ์กำลังเสื่อมถอยลง พรรคประชาธิปไตยเริ่มมีแนวคิดจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเป็นระบบสาธารณรัฐ¹⁶ แนวคิดดังกล่าวทำให้พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงความคิดและเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มข้น ด้วยการแสดงบทบาท “กษัตริย์นักชาตินิยม” อย่างไม่รีไรก็ตาม แม้พระองค์จะนำเอกราชโดยสมบูรณ์มาให้ กัมพูชาใน ค.ศ. 1953 และทรงควบคุมอำนาจทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จผ่านพรรคการเมืองที่โปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่าองค์กรสังคมนิยม ตั้งแต่ ค.ศ. 1955 แต่พระองค์ก็ต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในการใช้พระราชอำนาจ รวมทั้งเผชิญปัญหาความแตกแยกภายในประเทศและการขยายตัวของฝ่ายที่ต่อต้านพระองค์อย่างต่อเนื่อง แต่ทว่าพระองค์ก็ทรงรักษาพระราชอำนาจไว้ได้นานถึง 15 ปี จนถึง ค.ศ. 1970 ลอน นอลได้ทำการรัฐประหารและปลดพระองค์จากตำแหน่งประมุขแห่งรัฐนับเป็นการสิ้นสุดพระราชอำนาจ

จากการสำรวจสถานภาพองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาอำนาจทางการเมืองของ สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุพบว่า สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงดำเนินการในหลายลักษณะเพื่อเสริมสร้างบารมีส่วนพระองค์ (personal charisma) ทรงใช้เครื่องมือด้านความมั่นคงของรัฐเพื่อกำจัดคู่แข่งทางการเมือง โดยทรงกล่าวหาบุคคลใดก็ตามที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพระองค์ด้วยข้อหาบ่อนทำลายความมั่นคงพระราชอาณาจัก รวมถึงการสละราชสมบัติและการเข้ารับการเลือกตั้ง

¹⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 5 กรกฎาคม 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 424.

ในฐานะหัวหน้าพรรคการเมืองที่โปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า “องค์กรสังคมนิยม”¹⁷ ซึ่งเป็นการอาศัยเสียงของประชาชนเป็นเครื่องรับรองและสนับสนุนพระราชอำนาจตามวิถีทางประชาธิปไตย ขณะเดียวกันพระองค์ยังปรับพระจริยวัตรแสดงความใกล้ชิดกับราษฎรโดยทรงถือว่าเป็นลูกผ่านการสร้างสถานการณ์เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับประชาชน¹⁸ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่า มิติที่สำคัญอีกมิติหนึ่งที่ยังไม่ได้รับการพิจารณาคือเรื่องการใช้ประโยชน์จากกระแสชาตินิยมอันเนื่องมาจากปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เนื่องจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นระยะเวลาที่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชและเพื่อรักษาอำนาจทางการเมือง ทำให้กระแสชาตินิยมมีความสำคัญต่อทั้งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองภายในประเทศ ในกรณีของกัมพูชาเป็นที่น่าสังเกตว่า มีการนำเสนอภาพประเทศไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเผชิญกับภาวะวิกฤติทางพระราชอำนาจ รวมทั้งเมื่อรัฐบาลกัมพูชาประสบปัญหาความแตกแยกภายใน

ผลงานการศึกษาของชก อุดม เดช (Sok Udom Deth) ในวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยฮุมบ็อลท์แห่งเบอร์ลิน เรื่อง *Factional Politics and Foreign Policy Choices in Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2014* ที่เสนอกรอบการวิเคราะห์ที่เน้นถึง “ความขัดแย้งทางสังคม” (social conflict) ภายใต้กรอบความคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เกิดจากการที่รัฐหนึ่งให้การสนับสนุนศัตรูทางการเมืองของรัฐบาลอีกรัฐหนึ่ง ทำให้ผู้ศึกษาได้ประเด็นความคิดที่จะขยายการอธิบายเพิ่มว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกชาตินิยม (nationalism) เพื่อประนีประนอมกับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายใน รวมทั้งเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนออกจากปัญหาความแตกแยกและหันมาสร้างความสมานฉันท์ภายในชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเสริมสร้างพระราชอำนาจทางการเมืองของพระองค์ ดังเห็นได้จากสถานการณ์ระหว่างเดือนมกราคม-พฤษภาคม ค.ศ. 1958 ซึ่งกัมพูชามีความแตกแยกทางการเมืองภายในอย่างรุนแรง ได้ปรากฏพระราชนิพนธ์ใน

¹⁷ โปรดดู, Milton Osborne, “History and Kingship in Contemporary Cambodia,” *Journal of Southeast Asian History* 7, 1 (March 1966): 1-14.; บัณฑิตย์ ธนาธนะ, “การศึกษาการปกครองของเจ้าสีหนุฯ,” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).; David P. Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1999).; David Chandler, *A History of Cambodia*, 4th ed. (Chiang Mai: Silkworm Books, 2008).; Yoothasart Ngamin, “World Politics and State Building of Cambodia by King Norodom Sihanouk in 1953-1970,” (M.A. thesis in Southeast Asian Studies (Interdisciplinary Program), Graduate School, Chulalongkorn University, 2009).

¹⁸ บุน เรือน, *ประวัติศาสตร์เขมร* (กัมพูชา: ราชบัณฑิตยสภา, 2006), 165. [บุน เรือน, *ประวัติศาสตร์เขมร* (กรุงเทพฯ: กณบัณฑิตยสภา, ๒๐๐๖), ๑๖๕.]

พระองค์มากถึง 6 เรื่อง และทุกเรื่องต่างพาดพิงและสอดแทรกภาพประเทศไทยที่เป็นผู้ร้ายและศัตรู ทั้งสิ้น ทั้ง ๆ ที่ก่อน ค.ศ. 1958 ไม่ปรากฏพระราชนิพนธ์ที่พาดพิงถึงประเทศไทยในแง่ลบเลย อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวสามารถเบี่ยงเบนความสนใจของชาวเขมรจากปัญหาความแตกแยกภายใน ไปสู่การเกิดความเกลียดชังและประณามประเทศไทยอย่างรุนแรง

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย เป็นอีกมิติที่สามารถนำมาวิเคราะห์เรื่องการรักษาอำนาจทางการเมืองของสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุเพิ่มเติมจากคำอธิบายในองค์ความรู้ที่มีอยู่ในขณะนี้ และขณะเดียวกันยังสามารถอธิบาย สาเหตุของสภาวะขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ค.ศ. 1955-1970 ได้อีกด้วย ดังนั้น ในบทที่ 2 นี้ ผู้ศึกษาจึงอธิบายถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการขึ้นครองราชย์และบทบาททางการเมือง ของสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุ ค.ศ. 1941-1953 สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุกับการ เรียกร้องเอกราชและการเพิ่มพูนความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ค.ศ. 1950-1953 และ สถานการณ์ทางการเมืองที่สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุเผชิญในฐานะผู้นำองค์กรสังคมนิยม ค.ศ. 1955 ถึงต้นทศวรรษ 1960 เพื่อแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ผลักดันให้สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุต้องดำเนินการรักษาอำนาจทางการเมือง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การขึ้นครองราชย์และบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุ ค.ศ. 1941-1953

สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุ (Norodom Sihanouk ครองราชย์ ค.ศ. 1941-1955) ประสูติเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม ค.ศ. 1922 ที่กรุงพนมเปญ เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระบรมชนกนาถ นโรดมสีหนุ และพระอัครมเหสี นโรดมสุรามฤต (HH Norodom Suramarit ต่อมาเฉลิมพระนามเป็นพระกฤษณา พระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤต ครองราชย์ ค.ศ. 1955-1960) กับพระองค์มเจสส์สุวัตถ์กฤษุมะ (HRH Princess Sisowath Kossamak ต่อมาดำรงอิสริยยศเป็นพระมหากษัตริยานีสีสุวัตถ์กฤษุมะ นโรดมสีหนุ) เมื่อแรกประสูติทรงดำรงอิสริยยศค็เป็นนักร้องราชวงศ์ (M.R.) ทั้งนี้พระ นาม “สีหนุ” ได้รับประทานจากสมเด็จพระบรมราชาธิบดี นโรดมสุทธารส (HRH Samdech Krom Preah Voroachak Norodom Sutharot) พระอัยกา (ปู่) ซึ่งเชี่ยวชาญภาษาบาลีให้พ้องกับเจ้าชายใน พุทธตำนานอินเดียโบราณว่า “สีห” (Singha or Singa) แปลว่า สิงโต เพราะในสายพระเนตรของ สมเด็จพระบรมราชาธิบดี นโรดมสุทธารสแล้ว พระองค์คือ “ริชาร์ดหัวใจสิงห์” (Richard the Lion Heart) ของชาวเขมร¹⁹

¹⁹ Norodom Sihanouk, *Shadow over Angkor, Volume One: Memories of His Majesty King Norodom Sihanouk of Cambodia*, trans. Jurio A. Jeldres (Phnom Penh: Monument Books, 2005), 27.

เมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุมีพระชันษาย่างเข้า 19 ปี และกำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมชั้นสมบูรณ์ที่วิทยาลัยชาสลู-โลบาต (Collège Chasseloup-Laubat) ที่กรุงไซ่ง่อน นายพลเรือมือ เดอกูซ์ (Jean Decoux) ข้าหลวงใหญ่ประจำอินโดจีนแห่งฝรั่งเศสได้สนับสนุนพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์พระองค์ใหม่ต่อจากพระอัยกา (ตา) พระบาทสมเด็จพระสีสุวตถีมุนีวงศ์ (Sisowath Monivong ครองราชย์ ค.ศ. 1927-1941) ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 23 เมษายน ค.ศ. 1941 ทั้งนี้พระราชพิธีราชาภิเษกจัดขึ้นในวันอังคาร ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 12 ปีมะเส็งตามปฏิทินจันทรคติ ตรงกับวันที่ 28 ตุลาคม ค.ศ. 1941 เฉลิมพระนามว่า “พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน” (Preah Karuna Preah Bat Samdech Preah Norodom Sihanouk Varman)

การขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นอุบายทางการเมืองของฝรั่งเศส 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ฝรั่งเศสคาดหวังบารมีของกษัตริย์ในการสยบการเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยม โดยเฉพาะกลุ่มหนังสือพิมพ์นครวัด (Nagaravatta) นำโดยเซ็ง ง็อก ทัญ (Son Ngoc Thanh) ซึ่งมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับสมเด็จพระวรวราชบิดา ประการที่ 2 ฝรั่งเศสมั่นใจว่าสามารถควบคุมกษัตริย์พระองค์นี้ได้ เพราะในสายตาของนายพลเรือมือ เดอกูซ์ สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นเพียงเด็กที่พระราชบิดากับพระราชมารดาทรงเลิกร้างกัน อีกทั้งไม่เคยมีบทบาททางการเมืองและเตรียมพระองค์สำหรับเป็นพระมหากษัตริย์มาก่อน และประการที่ 3 เพื่ออำพรางความอ่อนแอของฝรั่งเศสที่ต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของญี่ปุ่น โดยเฉพาะกรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างฝรั่งเศส-ไทย ค.ศ. 1940-1941 (Franco-Thai War, 1940-1941) ซึ่งทำให้ต้องสูญเสียดินแดนกัมพูชาบางส่วนแก่ประเทศไทย ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงได้รับการสนับสนุนให้เป็นกษัตริย์พระองค์ใหม่แทนพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่มีสิทธิในราชบัลลังก์ตามธรรมเนียมของกัมพูชาซึ่งกำหนดว่าผู้มีสิทธิในราชสมบัติต้องสืบสายพระโลหิตสมเด็จพระทริรักษารามมหาอิศราธิบดีหรือนังกองค์ด้วง (Ang Duong ครองราชย์ ค.ศ. 1840-1860)

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุกับกลุ่มหนังสือพิมพ์นครวัดเริ่มร้าวฉาน ส่วนหนึ่งเพราะความคาดหวังของพวกเขามีมากไปกว่านั้น กล่าวคือพวกเขาปรารถนาให้ยุวกษัตริย์พระองค์ใหม่แห่งราชสกุลนโรดมมีความเป็นนักชาตินิยมมากกว่าราชสกุลสีสุวตถ์เฉกเดียวกับสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ (นังกองค์ราชวดี) พระปัยกา (ทวด) ของพระองค์ เคยกระทำเมื่อ ค.ศ. 1884²⁰ แต่ในทางตรงกันข้ามพระองค์กลับไม่ได้ให้ความช่วยเหลือขบวนการชาตินิยมเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างเหตุการณ์สงครามฉัตรหรือสงครามร่ม (Umbrella War or

²⁰ นโรดม สีหนุ, อินโดจีน: ทศนะจากปักกิ่ง นโรดมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลากูตีร์, trans. สว่าง วงศ์พัวพันธุ์ (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สารสัน, 2518), 26.

Umbrella Demonstration)²¹ ทั้งยังทรงมีปฏิกริยาเพียงเล็กน้อยต่อนโยบายการปกครองของฝรั่งเศส และแม้การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรตามการสนับสนุนของฌอร์ฌ อาร์ม็อง เลอง โกลตีเย (George Armand Léon Gautier) เรสิดังต์ ซูเปรีเออร์แห่งแคว้นกัมพูชาจะทำให้พระองค์ได้รับรู้ถึงปัญหาความทุกข์ยากของราษฎร โดยเฉพาะนโยบายของจอมพลฟิลิป เปแตง (Maréchal Philippe Pétain) ที่ปรับเปลี่ยนการปกครองระบอบอาณานิคมเป็นแบบเผด็จการทหาร รวมถึงปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำอันเป็นผลจากสงคราม ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนเกลือ นุ่น และน้ำมันปลาซึ่งสร้างความทุกข์ร้อนแสนสาหัสแก่ชาวเขมรก็ตาม แต่พระองค์ก็ไม่ได้ใส่พระทัยหรือดำเนินการสิ่งใดเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุยอมรับในเวลาต่อมาว่า ทรงใช้ชีวิตอย่างไร้ประโยชน์และมีพระจริยวัตรเป็น “เพลย์บอย” (playboy) ทรงชื่นชอบการขี่ม้า ภาพยนตร์ ละคร สกีน้ำ บาสเกตบอล รวมไปถึงเรื่องชู้สาวอย่างเต็มที่หวังผู้ร่อนรน²² รายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกากล่าวว่า จนถึง ค.ศ. 1955 พระองค์ซึ่งไม่ได้อภิเษกสมรสอย่างเป็นทางการ มีพระราชโอรสและพระราชธิดากว่า 12 พระองค์ จากพระภรรยาลับ (mistress) หลายองค์ ภาพลักษณ์ของพระองค์จึงถูกมองว่าเป็น “พระราชาเจ้าสำราญ” (the Playboy King)²³ และนั่นเป็นสาเหตุให้ขบวนการชาตินิยมวิพากษ์วิจารณ์พระองค์อย่างรุนแรงและกลายเป็นศัตรูต่อกัน

ช่วงท้ายสงครามโลกครั้งที่ 2 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเผชิญกับความผันผวนทางการเมือง เมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้าปกครองอินโดจีนโดยสมบูรณ์เมื่อวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ. 1945 และอำนาจการให้ราชสำนักกัมพูชาประกาศเอกราชในวันที่ 12 มีนาคม ค.ศ. 1945 พร้อมยกเลิกสนธิสัญญาทั้งหลายที่กระทำต่อฝรั่งเศส โดยในวันที่ 17 มีนาคม ค.ศ. 1945 กองทัพญี่ปุ่นให้ประกาศชื่อประเทศอย่างเป็นทางการว่า “ราชอาณาจักรกัมพูเจีย” (The Kingdom of Kampuchea) และต่อมาในวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1945 จึงให้ประกาศจัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศ โดยมีสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พร้อมกันนี้กองทัพญี่ปุ่นยังให้การสนับสนุนปัญญาชนอย่างแข็ง ร็อก ทัณฑ์หรือชื่อในภาษาญี่ปุ่นว่าเซ็ง นियोทูกุ ทัณฑ์ (Son Niyotuku Tan) เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ การกระทำดังกล่าวไม่เพียงทำให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุชื่นเคืองพระทัย แต่ยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับนักชาตินิยมตึงเครียดมากขึ้นด้วย เพราะทัณฑ์แสดงท่าทีเป็นศัตรู

²¹ โปรตดู, ย้งยศ บัญจันทร์, "แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติและการเคลื่อนไหวด้านชาตินิยมของปัญญาชนเขมร ค.ศ. 1930-1955" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561), 206-210.

²² นโรดม สีหนุ, อินโดจีน: ทัศนะจากปักกิ่ง นโรดมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลากูตีร์, 30.

²³ "Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007)," n.d., CIA. The CAESAR, POLO, and ESAU Papers. 5077054e993247d4d82b6ab0, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/5077054e993247d4d82b6ab0]

กับสถาบันกษัตริย์อย่างเปิดเผย ดังจดหมายที่เขาเขียนขณะที่เขาพำนักอยู่ที่กรุงเทพฯ ความตอนหนึ่งว่า “กัมพูชาในขณะนี้ กษัตริย์และราชวงศ์ผู้ใกล้ชิดคือผู้ภักดีต่อฝรั่งเศสจึงไม่มีสิทธิ์เข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับพวกเรา”²⁴

สถานะทางการเมืองของสมเด็จพระอูปยุวราชบรมมหาราชวังไม่มั่นคงมากขึ้น เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ชายหนุ่มชาวเขมร 7 คน ได้ทำการรัฐประหารรัฐบาลของพระองค์ โดยจับกุมคณะรัฐมนตรียกเว้นเซ็ง จ็อก ทัณ และเรียกร้องให้พระองค์สละราชสมบัติ ต่อมาในรุ่งเช้าของวันที่ 10 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ทหารอาสาจำนวน 11 คน ได้บุกเข้าไปยังพระบรมราชวังจตุมุขสิริมงคลและตรงเข้าไปเอาปืนจีกษัตริย์และสมเด็จพระวราชมารดาซึ่งประทับอยู่ที่เขมรินทร์มหาปราสาทบังคับให้กษัตริย์มีพระราชโองการยุบสภาในที่นี้ เมื่อพระองค์ยินยอมปฏิบัติตามจึงปล่อยตัวรัฐมนตรีที่ถูกกุมตัวไว้เป็นอิสระ จากนั้นในวันที่ 14-15 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ทัณจึงเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอย่างเป็นทางการ สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมหาราชวังมีพระราชดำรัสถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า “หลังจากเขาได้รับสิทธิอำนาจและการรับผิดชอบทุกอย่างแล้ว ทัณสั่งให้เอาอาหารอย่างดีคืออาหารฝรั่งเศส เป็นถาด ๆ ไปให้พวกลูกน้องที่กระทำรัฐประหารนั้น บริโภคสบายอยู่ในคุก อยู่ในคุกได้ประมาณสองสามวัน เขาก็สั่งให้พวกยามเปิดประตูคุกไว้ และพวกนั้นก็ออกจากคุกไปหมด”²⁵ และนี่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมหาราชวังทรงเกลียดชังทัณ และยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทรงไม่พอพระทัยประเทศไทยซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือศัตรูของพระองค์ด้วย

อย่างไรก็ดี หลังการรัฐประหารได้เพียง 5 วัน ในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1945 สมเด็จพระจักรพรรดิฮิโรฮิโตะ (Hirohito ครองราชย์ ค.ศ. 1925-1989) แห่งจักรวรรดิญี่ปุ่นทรงประกาศยอมแพ้สงครามนับเป็นการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อมาในวันที่ 8 ตุลาคม ค.ศ. 1945 นายพลจัตวาเอ็ดเวิร์ด เดโมคีย์ เมอร์เรย์ (Brigadier-General Edward Dymoke Murray) ผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้นำกำลังทหารฝ่ายสัมพันธมิตรเคลื่อนเข้าสู่กรุงพนมเปญ โดยมีภารกิจสำคัญสองประการคือ ตรวจสอบการยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไขของกองทัพญี่ปุ่นและรักษาความสงบในกัมพูชา เซ็ง จ็อก ทัณ ซึ่งไม่ได้อยู่ในฐานะต่อรองใด ๆ ถูกจับกุมในข้อหาให้การสนับสนุนกองทัพญี่ปุ่นและขบวนการเวียดมินท์ที่คุกคามความปลอดภัยของอินโดจีน และทันทีที่นายพลฌาคส์ ฟิลิป เลอแกลร์ก (Jacques Philippe Leclerc) ผู้บัญชาการสูงสุดแห่งอินโดจีนมีหน้าที่บังคับบัญชาหน่วยปฏิบัติการฝรั่งเศสนอก

²⁴ David P. Chandler, “The Kingdom of Kampuchea, March-October 1945: Japanese-Sponsored Independence in Cambodia in World War II,” *Journal of Southeast Asian Studies* 17, 1 (March 1986): 83-84.

²⁵ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 23 เมษายน 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 91.

ประเทศแห่งตะวันออกไกล (Corps Expéditionnaire Français en Extrême-Orient; CEFEO) เดินทางถึงกรุงพนมเปญในวันที่ 15 ตุลาคม ค.ศ. 1945 วันรุ่งขึ้นเขาให้ส่งตัวผู้และพวกไปที่กรุงไซ่ง่อนก่อนจะถูกตัดสินให้จำคุกตลอดชีวิตและเนรเทศไปยังประเทศฝรั่งเศส ต่อมาเปลี่ยนเป็นการเฝ้าระวังไม่ให้มีส่วนร่วมด้านการปกครอง (administrative surveillance) ที่เมืองปัวตีเยร์ (Poitiers) เป็นเวลา 20 ปี และในวันที่ 16 ตุลาคม ค.ศ. 1945 ราชอาณาจักรกัมพูเจียจึงสิ้นสุดลงอย่างเป็นทางการพร้อมกับการกลับเข้ามาครองสถานะเดิมของอาณานิคมฝรั่งเศส

การกลับเข้ามาของฝรั่งเศสมีส่วนช่วยส่งเสริมให้สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุกลับมา มีบทบาททางการเมืองอีกครั้ง พระองค์เป็นผู้แทนโดยชอบธรรมของกัมพูชาที่ฝรั่งเศสให้การสนับสนุนและยินยอมเจรจาด้วย เพราะในมุมมองของฝรั่งเศสพระองค์ไม่ใช่ศัตรูของพวกเขาและพระองค์ก็ไม่เคยแสดงท่าทีต่อต้านฝรั่งเศสเลย ในทางตรงกันข้ามพระองค์กลับมีท่าทีโอนอ่อนผ่อนตามนโยบายของฝรั่งเศส ดังเห็นได้จากการลงนามในข้อตกลงชั่วคราว (Modus Vivendi) เมื่อวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1946 ส่งผลให้กัมพูชาในฐานะเป็น “รัฐสมทบในสหภาพฝรั่งเศส” (Autonomous State within the French Union) การกระทำดังกล่าวทำให้ขบวนการชาตินิยมโดยเฉพาะขบวนการเขมรอิสระ โจมตีและประณามพระองค์อย่างรุนแรงว่าเป็น “หุ่นเชิดของฝรั่งเศส” เพราะแม้ในแง่ของหลักการรัฐบาลกัมพูชาจะมีอำนาจมากขึ้นและบทบาทของฝรั่งเศสอยู่ในฐานะของที่ปรึกษามากกว่าผู้ปฏิบัติงาน แต่ทว่าในทางปฏิบัติบทบาทของฝรั่งเศสในฐานะที่ปรึกษากลับมีอำนาจและความสำคัญด้วยเหตุนี้สำหรับพวกเขาแล้วกษัตริย์และรัฐบาลเขมรได้ยอมมอบเอกราชอธิปไตยแก่ฝรั่งเศสโดยสิ้นเชิงโดยมิได้ตั้งนระประการใด²⁶

กระแสต่อต้านสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเริ่มปรากฏมากขึ้น เมื่อพรรคประชาธิปไตย (Democratic Party) ที่นำโดยพระองค์มจะสึสวดี องค์กร ยูตติวงค์ (HH Sisowath Ang Eng Yuthevong)²⁷ ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งสมัชชาแห่งชาติกัมพูชา

²⁶ “เรื่อง การจัดการปกครองประเทศเขมรใหม่มีปรากฏในเอกสารโต้ตอบระหว่างกษัตริย์เขมรปัจจุบันกับพลเรือโทเทพลิตาซังเลอ ข้าหลวงใหญ่อินโดจีนคนใหม่,” 28 ธันวาคม 2488, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 69-70.

²⁷ พระองค์มจะสึสวดี องค์กร ยูตติวงค์ (HH Sisowath Ang Eng Yuthevong) ประสูติเมื่อ ค.ศ. 1906 พระโอรสในพระองค์มจะสึจางเรียววงศ์ (HRH Prince Chamraengvong) กับนักองค์มจะสึกษัตริย์สวดี ยูภินอน (HRH Princess Sisowath Yubhiphan) มีศักดิ์เป็นพระนัดดา (หลาน) ในพระบาทสมเด็จพระสวดี สาเหตุที่มีชื่อกกลางว่า “องค์กร” เนื่องจากราชสกุลของพระองค์สืบเชื้อสายมาจากสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีศรีสุริโยพรรณหรือรังกองค์เอง พระบิดาจึงตั้งพระนามตามบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม พระองค์มจะสึสวดี ยูตติวงค์ทรงเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ในประเทศไทย เนื่องจากพระมารดาทรงเป็นพระธิดาในพระองค์มจะสึสวดี เอียสรวรมันกับนางขุนธิดา (ครีบ) ซึ่งเป็นชาวไทย พระองค์จึงทรงรับมรดกที่ดินของพระอัยกี (ยาย) ในประเทศไทยสืบต่อมา พระองค์มจะสึสวดี องค์กร ยูตติวงค์สำเร็จการศึกษาจากอนูวิทยาลัยพระสวดี ต่อมาจึงเข้ารับการศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยในประเทศฝรั่งเศส พระองค์พบรักและเสกสมรสกับเลอนีง อลิอาส ลินดา (Lenanda Alias Lynda) ทรงเป็นหนึ่งในเชื้อพระวงศ์กัมพูชาไม่กี่พระองค์ที่มีพระชายาเป็นชาวฝรั่งเศส เมื่อกลับจากประเทศฝรั่งเศสพระองค์ทรงจัดตั้งพรรคประชาธิปไตย

(Assemblée Nationale Cambodgienne) และเป็นเสียงข้างมากในการจัดตั้งสภาร่างธรรมนูญ (L'assemblée constituante) ทั้งนี้พระองค์จะสืบทอดถึง องค์เอง ยุติวงศ์ไม่พอพระทัยสมเด็จพระอุปยุวราชโนรมสีหนุเป็นทุนเดิม พระองค์เคยแสดงความเห็นว่าการสนับสนุนสมเด็จพระอุปยุวราชโนรมสีหนุเป็นการดำเนินวิเสบายทางการเมืองที่ผิดพลาดอย่างมากของฝรั่งเศส²⁸ และเมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชโนรมสีหนุแสดงท่าทียินยอมอยู่ภายใต้อำนาจของฝรั่งเศสด้วยแล้ว ก็ยิ่งผลักดันให้พระองค์จะสืบทอดถึง องค์เอง ยุติวงศ์ทรงเปลี่ยนบทบาทของสภาร่างธรรมนูญโดยอ้างมติมหาชนว่า พรรคประชาธิปไตยมีความชอบธรรมในการร่างรัฐธรรมนูญไม่ใช่แค่ทำหน้าที่ถวายคำแนะนำแก่กษัตริย์ ด้วยเหตุนี้กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นจึงกีดกันสมเด็จพระอุปยุวราชโนรมสีหนุไม่ให้เข้ามามีบทบาทใด ๆ พร้อมกันนี้ยังได้กำหนดอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และมอบอำนาจเพียงน้อยนิดแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ไว้เท่านั้น เพราะสำหรับพวกเขาแล้วราชบัลลังก์เป็นอุปสรรคอันแท้จริงของการปลดปล่อยประเทศให้เป็นอิสระ²⁹

แต่ทว่ารัฐบาลฝรั่งเศสปฏิเสธการเจรจาเรื่องเอกราชของกัมพูชา กับพรรคประชาธิปไตย ในทางตรงกันข้ามกลับเลือกเจรจากับสมเด็จพระอุปยุวราชโนรมสีหนุ เพราะในมุมมองของฝรั่งเศส พระองค์ไม่ใช่ศัตรูต่อระบอบอาณานิคมและการตกลงกับพระองค์ซึ่งมีท่าทีประนีประนอมจะช่วยให้สามารถรักษามลประโยชน์ในดินแดนแห่งนี้ไว้ได้ ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1949 จึงมีการลงนามในข้อตกลงที่เรียกว่า “เอกราช 50 เปอร์เซ็นต์” (fifty percent independence) กล่าวคือฝรั่งเศสยินยอมให้กัมพูชามีอิสระในการดำเนินนโยบายด้านการต่างประเทศ รวมถึงอนุญาตให้กัมพูชามีกองกำลังป้องกันตนเองโดยรอบเขตเสียมเรียบและเขตพระตะบอง แต่ฝรั่งเศสยังคงสงวนอำนาจเหนือกิจการด้านการทหาร การพาณิชย์ และศุลกากร นอกจากนี้ฝรั่งเศสให้การรับรองสถานะของกัมพูชาว่าเป็นรัฐสมาชิก (Esats Associe's) ของสหภาพฝรั่งเศสตามที่สมเด็จพระอุปยุวราชโนรมสีหนุเป็นผู้เสนอต่อฝรั่งเศสเองว่าให้ดำเนินการลักษณะเช่นเดียวกับที่บริเตนใหญ่ทำกับ

(Democratic Party) และได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นจากการเลือกตั้งที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1946 พระองค์ทรงเป็นนายกรัฐมนตรีที่มาจากพรรคแรกของกัมพูชา ทรงมีแนวคิดทางการเมืองที่ต้องการนำพากัมพูชาไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้จึงทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งประชาธิปไตยของกัมพูชา (Father of Cambodian Democracy)

²⁸ ฉาย โสฬผล, นายกรัฐมนตรีเขมร ทั้ง 36 ท่านเป็นอย่างไร?: การเริ่มต้นและการสิ้นสุดในประวัติศาสตร์ (ภาค 1) (พนมเปญ: n.p., 2014), 96. [ฉាយ โสฬผล, *นายกรัฐมนตรีกัมพูชา ๓๖ รัชกาล: การต่อสู้เพื่ออิสรภาพและประชาธิปไตย* (ภาค ๑) (กรุงเทพฯ: น.ป., ๒๐๑๔), ๙๖.]

²⁹ นโรดม สีหนุ, อินโดจีน: ทศวรรษจากปักกิ่ง นโรดมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลาภูติวัตร, 62.

ใหญ่ยังคงนิยมในแนวทางของพรรคประชาธิปไตยกล่าวคือกัมพูชาต้องมีเอกราชโดยเร็ว แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมต่อราชวงศ์ที่กำลังเสื่อมถอยอีกด้วย ในรายงานของ ฯพณฯ ประสทธิ นรินทรานุกรณ อยุธยา กงสุลใหญ่ประจำกรุงไซ่ง่อนได้รายงานถึงความนิยมต่อพรรคประชาธิปไตยว่า “ด้วยแนวทางของพรรคที่คัดค้านระบบการเสวยสิทธิและผลประโยชน์ของราชวงศ์ ซึ่งกำลังเป็นที่เอือมระอาของบรรดาชาวเขมรซึ่งยากจนเป็นส่วนมาก ด้วยเหตุนี้จึงน่าเชื่อว่าพรรคการเมืองขณะนี้เข้มแข็งกว่าพรรคอื่น”³⁴ และยิ่งเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นเมื่อเชิง จ็อก ทัณฺฑินเดินทางกลับมายังกัมพูชาแม้ว่าจะเป็นการอำนวยการของฝรั่งเศสและสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุก็ตาม มุมมองของเดวิดพี. แชนด์เลอร์ (David P. Chandler) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์กัมพูชาตั้งข้อสังเกตว่า เหตุผลที่ซ่อนอยู่ในการสนับสนุนให้ทัณฺฑินกลับมาคือความคาดหวังให้พรรคประชาธิปไตยเกิดความแตกแยก³⁵ ขณะที่พระองค์อธิบายว่าการดำเนินการดังกล่าวเป็นไปตามหลักเมตตากรุณาและเพื่อสร้างสันติภาพ³⁶ สอดคล้องกับงานเขียนเรื่อง “บุคคลผู้ยิ่งใหญ่ในโรดมสีหนุ” (Le Grande Figure de Norodon Sihanouk) ของสือม สารี (Sam Sary) อ้างว่าทัณฺฑินได้รับการช่วยเหลือจากสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทั้งทางการเมือง การเงิน และครอบครัวตั้งแต่ถูกส่งตัวไปอยู่ที่ฝรั่งเศส รวมถึงคำมั่นสัญญาของทัณฺฑินว่า หากได้รับความช่วยเหลือให้กลับกัมพูชาแล้วเขาจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีก³⁷ ขณะที่หม่อมเจ้าวงษ์มหิป ชยางกูรรายงานในทางตรงกันข้ามว่า พรรคประชาธิปไตยได้ใช้อิทธิพลเข้าสนับสนุนขอให้กษัตริย์เจรจากับฝรั่งเศสขอตัวทัณฺฑินกลับมาเพื่อเป็นกำลังบริหารประเทศร่วมกัน³⁸ แม้ไม่อาจชี้ชัดว่าเหตุใดทัณฺฑินจึงได้เดินทางกลับมายังกัมพูชาแต่สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากนี้ตอกย้ำให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเห็นว่า ทัณฺฑินเป็นภัยคุกคามที่มากกว่าที่พระองค์จะคาดถึง เพราะทัณฺฑินไม่เพียงแต่มีเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับขบวนการเขมรอิสระ แต่เขายังแสดงท่าทีต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างรุนแรงอีกด้วย

ความนิยมในตัวของเชิง จ็อก ทัณฺฑิน ทัณฺฑินสร้าง ความตกตะลึงให้กับทั้งฝรั่งเศสและสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ ในวันที่ 29 ตุลาคม ค.ศ. 1951 ประชาชนและบรรดาผู้สนับสนุนซึ่งส่วนใหญ่คือ ข้าราชการ ครู นักเรียน นักศึกษา รวมถึงพระสงฆ์กว่าหมื่นคนให้การต้อนรับทัณฺฑินที่สนามบิน

³⁴ “พฤติกรรมของพระพิเศษพานิชเกี่ยวกับเขมรอิสระ,” 15 มิถุนายน-10 กรกฎาคม 2493, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 3.

³⁵ Chandler, A History of Cambodia, 219.

³⁶ นโรดม สีหนุ, ราชสารกรมภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950), 27. [เสวกฤษ สิวภร, กตสภคณฤศนตเศฐยัฒนคณบวิภูณคัณโรคคณค (เสฐยัฒนค ๑๙๕๐-๑๙๕๐), ๒๗.]

³⁷ “ส่งเอกสาร LA GRANDE FIGURE DE NORODOM SIHANOUK,” 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 16 มิถุนายน 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 420.

พนมเปญ และอีกกว่าหมื่นคนเข้าแถวต้อนรับทัณฑ์พลสองข้างทางจากสนามบินเรื่อยมาถึงในตัวเมือง ขบวนรถกว่า 300 คัน ดิถียวหลายชั่วโมงบนถนนที่มีระยะทางเพียง 10 กิโลเมตร พวกเขาชูป้ายและ ป้ายร้อง “เซ็ง จ็อก ทัญ ความหวังของพวกเรา” และ “เซ็ง จ็อก ทัญ วีรบุรุษของชาติ” การต้อนรับทัณฑ์ อย่างเอิกเกริกเสมอด้วยการเสด็จของกษัตริย์นี้ เดวิด พี. แชนด์เลอร์ประเมินว่าสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุทรงรู้สึกว่าคุณหมีจากประชาชนอย่างรุนแรง³⁹ ขณะเดียวกันยังเชื่อได้ว่ามีส่วนกระตุ้น เตือนให้พระองค์เห็นถึงอันตรายของทัณฑ์อีกด้วย เพราะบรรดาสมาชิกพรรคประชาธิปไตยพยายาม สนับสนุนให้ทัณฑ์ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แต่ทัณฑ์ปฏิเสธเพราะต้องการ รับตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐบาลเสียเอง แม้กระนั้นบรรดาสมาชิกพรรคประชาธิปไตยปฏิเสธทัณฑ์ โดย อ้างเหตุผลว่าจะถูกฝรั่งเศสเพ่งเล็งไปในแง่ร้ายและไม่ไว้วางใจ การดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐบาลก็จะ ไม่ราบรื่น⁴⁰

หม่อมเจ้าวงษ์มหิป ขยงกฐนทรงระบุว่า ทันทีที่เซ็ง จ็อก ทัณฑ์ถึงกรุงพนมเปญ เขาได้เริ่ม คิดกับเพื่อนเก่าอย่างบาช ฉิน (Pach Chhoeun) และเลิม วา (Sim Var) ผู้ร่วมก่อตั้งหนังสือพิมพ์ นครวัดซึ่งขณะนี้ป็นรัฐมนตรีสั่งราชการโฆษณาการและอธิบดีกรมตำรวจตามลำดับเตรียมวางแผนการเพื่อเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส อีกทั้งยังได้ติดต่อกับโฮจิมินห์ (Ho Chi Minh) และพบปะ กับหัวหน้าขบวนการเขมรอิสระที่กระจายอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ รวมถึงติดต่อกับปก กุณ (Poc Kou) ผู้ก่อตั้งขบวนการเขมรอิสระที่พำนักอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งได้จัดเตรียมช่องสุ่มกองกำลังเขมรอิสระในเขต จังหวัดสุรินทร์ขึ้นเป็นกองทัพเพื่อเข้าสมทบการปฏิบัติการในกัมพูชา⁴¹ ขณะที่ส้อม สารีอ้างว่า ทัณฑ์ เตรียมการลอบปลงพระชนม์สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุด้วย⁴²

ระหว่างเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1952 เซ็ง จ็อก ทัณฑ์ร่วมมือกับเอี้ยเสี้ย โจว (Esi Chau) อธิบดีกรมศุลกากรกัมพูชา ออกหนังสือพิมพ์ชื่อว่า “*ខ្មែរក្រោក*” [อ่านว่า คแมร์โกรูก : คำ แปล เขมรลุกขึ้น (Khmer Krauk, Khmer Krouk or Cambodians Awake)] เพื่อแสดงออกถึง ความรู้สึกชาตินิยมที่รุนแรง เนื่องจากทัณฑ์มีมุมมองว่ารัฐบาลกัมพูชาในขณะนั้นอ่อนแอ เขาจึงเสนอให้ ใช้วิธีที่รุนแรงและเด็ดขาดในการเรียกร้องอิสรภาพโดยสมบูรณ์จากฝรั่งเศส พร้อมทั้งได้ชักชวนให้ ประชาชนเดินขบวนเรียกร้องอิสรภาพสมบูรณ์⁴³

³⁹ Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 58.

⁴⁰ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 16 มิถุนายน 2495, 420.

⁴¹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 18 มีนาคม 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 116-117.

⁴² “ส่งเอกสาร LA GRANDE FIGURE DE NORODOM SIHANOUK,” 2498, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁴³ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 27 มีนาคม 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 101.

จนถึงวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ. 1952 เเซิง จ็อก ทัณฑ์พร้อมผู้ติดตามซึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ประมาณ 100 คน เป็นต้นว่าเอียเสี่ย โจวซึ่งได้นำเงินสด 3 ล้านปีสต์ร์ (Piastre) ของกรมศุลกากรติดตัวไว้ และหัวหน้ากองการกระจายเสียงซึ่งนำเอาเครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงเครื่องใหม่ของทางราชการไป ได้พากันหลบหนีและสมคบกับขบวนการเขมรอิสระจัดตั้งศูนย์บัญชาการบริเวณชายแดนแถบเทือกเขาพนมดงรักในเขตเสียมเรียบและเขตพระตะบอง⁴⁴ โดยได้รับความช่วยเหลือจากเต๊ะ ลัม ตระกูลหรือเกา ต็อก (To Lim Trakul or Kao Tak) หัวหน้าเขมรอิสระที่มีอิทธิพลอยู่แถบช่องจอมชายแดนจังหวัดสุรินทร์ และเป็นที่น่าสังเกตด้วยว่าช่วงเวลาเดียวกันนี้ ปก กุณได้เดินทางจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดสุรินทร์อันเป็นเวลาประจวบกับทัณฑ์ได้หลบหนีจากกรุงพนมเปญ จึงเป็นที่เชื่อได้ว่าทัณฑ์ได้เดินทางเข้าประเทศไทย เพื่อพบปะกับกุณหัวหน้าเขมรอิสระที่จังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ทัณฑ์ซึ่งได้รับยกย่องจากเขมรอิสระว่าเป็น “วีรบุรุษผู้สูงศักดิ์” และ “รัฐบุรุษ” ได้มีแถลงการณ์ฉบับหนึ่งเพื่อชักชวนให้ข้าราชการและประชาชนต่อต้านฝรั่งเศส ความตอนหนึ่งว่า “ฝรั่งเศสทำลายเอกราชของกัมพูชาที่ได้มาเมื่อปี 1945 ผ่านสนธิสัญญาฝรั่งเศส-เขมรปี 1949 และอนุสัญญาต่าง ๆ ซึ่งเป็นช่องทางผูกมัดชาวกัมพูชาไว้กับฝรั่งเศส อีกครั้งที่เขาเอากองเล็บจิกเข้าไปในเนื้อชาวเขมร” ทัณฑ์เชื่อว่า “กัมพูชาจะมีเอกราชโดยสมบูรณ์ก็โดยการดำเนินการของประชาชน”⁴⁵ พร้อมกันนี้ทัณฑ์ยังได้มีการกระจายเสียงทางวิทยุตำหนิผู้ที่ติดต่อกับฝรั่งเศสว่า เป็นผู้ขายชาติและโจมตีสถาบันพระมหากษัตริย์ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญของการได้รับเอกราช⁴⁶

⁴⁴ หม่อมเจ้าวงษ์มทิป ชยางกูร อุปทูตไทยประจำกรุงพนมเปญรายงาน ว่า เกิดข่าวลือในกรุงพนมเปญว่า เเซิง จ็อก ทัณฑ์ (Son Ngoc Thanh) และผู้ติดตามถูกเขมรอิสระจับตัวไปที่อำเภอกระลานห์ (Kralanh) ขณะเดินทางตรวจราชการเขตเสียมเรียบ เป็นที่โจษกันว่าเป็นวิธีการของฝรั่งเศสที่จะกำจัดบุคคลทั้งสอง เพราะเป็นผู้มีอิทธิพลและมีนโยบายขัดแย้งกับฝรั่งเศสอยู่เสมอ ต่อมาจึงทราบว่าบุคคลทั้งสองไปเข้ากับขบวนการเขมรอิสระด้วยความสมัครใจ (“รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 17 มีนาคม 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 130.) สำหรับสาเหตุที่ทัณฑ์ตัดสินใจเด็ดขาดหลบหนีไปร่วมกับขบวนการเขมรอิสระนั้น อุปทูตไทยรายงาน ว่า ประการแรกกัมพูชาได้รับอิสรภาพโดยสมบูรณ์ล่าช้ามาก เนื่องจากฝรั่งเศสคอยขัดขวางอยู่เสมอ ส่วนอีกประการหนึ่ง ทัณฑ์ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระอูปยวราชชนโรตมสีหนุเพื่อกราบบังคมทูลขอให้ทรงเลิกสนธิสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศสฉบับลงวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1949 และขอให้กองทัพฝรั่งเศสถอนกำลังออกจากกัมพูชา พระองค์ได้รับสั่งว่า “ควรจะนำเรื่องนี้ขึ้นปรึกษารัฐบาลดู” แต่ภายหลังเมื่อได้ปรึกษากับรัฐบาลแล้วได้คำตอบว่า “ไม่อยู่ในสถานะที่จะกระทำตามคำขอ นั้นได้” ทัณฑ์จึงเกิดความประหวั่นพรั่นว่าถ้าเรื่องที่น่าขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระอูปยวราชชนโรตมสีหนุล่วงรู้ไปถึงฝรั่งเศสแล้ว เขาก็คงจะถูกจับและเนรเทศไปอีกเช่นกาลก่อน จึงได้รับฉวยโอกาสเดินทางออกจากกรุงพนมเปญ (“รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 18 มีนาคม 2495, 117.)

⁴⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 27 มีนาคม 2495, 107.

⁴⁶ Michael Leifer, *Cambodia: The Search for Security* (United States of America: Frederick A. Praeger, Inc., 1967), 40.

สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกับเจียง จ๊อก ทัญเกิดจากจุดยืนทางการเมืองที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง รายงานอุปทูตสหรัฐอเมริกาประจำกรุงไซ่ง่อนถึงกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1952 ให้รายละเอียดที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวทางของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุในการเรียกร้องเอกราช ดังคำตอบของพระองค์ต่ออุปทูตสหรัฐอเมริกาที่สอบถามถึงจุดยืนของพระองค์ว่า “ท้ายที่สุด ข้าพเจ้าเป็นชาวกัมพูชา ข้าพเจ้าไม่ใช่ชาวฝรั่งเศส แต่ข้าพเจ้าจะทำอย่างไรได้” พระองค์ทรงกล่าวต่อไปว่า “สยามต้องการพระตะบอง เวียดนามก็ไหลเข้ามาในประเทศของเรา และในเวียดนามก็มีชนกลุ่มน้อยชาวเขมรจำนวนมาก ในกัมพูชาเศรษฐกิจของเรากลายเป็นอัมพาตจากความไม่มั่นคง แน่แน่นอนฉันต้องพึ่งพาฝรั่งเศส แต่ทัญพูดกับพลพรรคของเขาว่า ‘ให้เราเอาชนะฝรั่งเศสก่อน แล้วปัญหาอื่น ๆ จะได้รับการดูแล’ ข้าพเจ้ารู้และผู้คนที่เชื่อมั่นว่าสิ่งนี้เป็นไปไม่ได้”⁴⁷

พฤติกรรมของเจียง จ๊อก ทัญไม่เพียงสร้างความขุ่นเคืองให้กับสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ แต่ยังเชื่อว่าทำให้พระองค์ตระหนักได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ทัญคือศัตรูตัวฉกาจที่หวังทำลายราชบัลลังก์ ดังนั้นพระองค์ทรงกดดันรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคประชาธิปไตยผ่านฝรั่งเศสให้ออกประกาศจับทัญและพรรคพวกด้วยข้อหาเป็นกบฏ (rebellion) ซึ่งย้ายภูมิลำเนาโดยไม่แจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบตามกฎหมาย และช่องสุ่มสมคบกับเหล่าเขมรอิสระในเสียมเรียบและพระตะบอง⁴⁸ อย่างไรก็ตาม พรรคประชาธิปไตยกลับแสดงท่าทีปกป้องทัญและเอี้ยเสี่ย โจว ตามรายงานของหม่อมเจ้าวงษ์มหิพ ชยางกูรทรงระบุว่า “บุคคลทั้งสองเป็นผู้ที่รัฐบาลเขมรปัจจุบันมีความเลื่อมใสและนับถือในวิชาความรู้และเป็นผู้ที่พยายามทุกวิถีทางที่จะเรียกร้องอิสรภาพอันสมบูรณ์แก่ประเทศ จึงเป็นที่คาดว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้รัฐบาลเขมรร่วมรู้ด้วย”⁴⁹ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลกัมพูชาจึงปฏิเสธไม่ทราบเรื่องการเข้าร่วมขบวนการเขมรอิสระของทัญและโจว โดยออกแถลงการณ์แต่เพียงว่าทั้งสองถูกขบวนการเขมรอิสระจับตัวไปอย่างไม่เต็มใจ และเมื่อฝรั่งเศสขอให้ทำการปราบปรามทัญซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ รัฐบาลกลับปฏิเสธและยืนยันกรานว่า กัมพูชายังคงมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์โดยเข้มแข็ง เด็ดขาด และจะเป็นศัตรูกับทัญในทันทีที่มีหลักฐาน ส่วนทางด้านประชาชนเขมรทั่วไปกลับพอใจในการที่ทัญตัดสินใจออกไปอยู่กับขบวนการเขมรอิสระ และเชื่อมั่นว่าการที่ทัญออกไปทำการ

⁴⁷ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **The Chargé at Saigon (Gullion) to the Department of State, June 30, 1952**, Accessed October 25, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v13p1/d91>.

⁴⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 21 พฤษภาคม 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 56.

⁴⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 28 มีนาคม 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 122.

ต่อต้านฝรั่งเศสนั้นจะทำให้กัมพูชาได้รับอธิปไตยโดยสมบูรณ์โดยเร็ว ส่วนใหญ่จึงเห็นว่าควรปล่อยให้
เป็นไปตามกระแสของเหตุการณ์⁵⁰

ความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุกับพรรคประชาธิปไตยยิ่งร้าวฉาน
มากยิ่งขึ้นเมื่อความล่งถึงพระกรรณสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุว่า พรรคประชาธิปไตยมี
แนวคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเป็น
ระบอบสาธารณรัฐ โดยจะแต่งตั้งให้เซ็ง จ็อก ทัตต์ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี แต่ขณะนั้นก็สร้างทำเป็น
“ตีสองหน้า” พร้อมกันนี้ได้มีการแสดงความคิดเห็นภายในพรรคกล่าวโทษสมเด็จพระอุปยุวราช
ชนโรตมสีหนุนานาประการว่า ความเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้าทั่วประเทศเป็นความผิดของพระเจ้า
แผ่นดิน บางครั้งบังอาจกล่าวรุนแรงถึงขั้นตำหนิพระองค์ว่านิยมฝรั่งเศส เพราะทรงเห็นแก่พระองค์
เองเพื่อยึดฝรั่งเศสไว้เป็นประกันให้ความคุ้มครองราชบัลลังก์⁵¹ อย่างไรก็ตาม การแสดงความคิดเห็น
รุนแรงมากขึ้นถึงขั้นมีการเสนอให้ทำการล้มล้างพระราชบัลลังก์ โดยสมาชิกพรรคประชาธิปไตย
บางส่วน หนึ่งในนั้นคือ ขวน โณ (Khuon Nay) ได้เสนอขอให้จับสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ
และปกครองโดยระบอบสาธารณรัฐเสียทีเดียว⁵² กล่าวเฉพาะโนมีรายงานว่าเขามีเรื่องบาดหมาง
ส่วนตัวกับสมเด็จพระวรวรรฆมารดา เนื่องด้วยโนซึ่งเป็นสามัญชนมีสัมพันธ์กับพระองค์เจ้าหญิงสีสุวดี
เศวต (HRH Princess Sisowath Soveth) พระขนิษฐา (น้องสาว) ของพระองค์ อันเป็นการทำให้
เสื่อมเสียพระเกียรติยศและไม่ชอบด้วยราชประเพณี จึงไม่โปรดเกล้าฯ ให้เข้าร่วมในวงศ์พระประยูร
ญาติ ด้วยเหตุนี้โนจึงแสดงความคิดเห็นเป็นปรปักษ์ต่อพระเจ้าแผ่นดิน⁵³ ถึงเช่นนั้นสมาชิกอีกส่วน
หนึ่งซึ่งเป็นพวกที่ไม่รุนแรงเห็นว่า ควรใช้วิธีการที่เพลาชงไป โดยหาวิธีให้พระเจ้าแผ่นดินเสด็จ
ประพาสยุโรปและให้ทรงศึกษาวิชาต่าง ๆ และให้ทรงประทับ ณ ต่างประเทศเป็นเวลานาน ๆ⁵⁴

สถานการณ์ข้างต้นเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุตัดสินใจ
พระทัยเป็นเด็ดขาดว่า ทรงต้องเปลี่ยนแปลงท่าทีและเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มข้น พระองค์
เริ่มต้นควบคุมการเมืองด้วยการยึดอำนาจจากรัฐสภาและจัดสมาชิกพรรคประชาธิปไตยที่มีแนวคิด

⁵⁰ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 27 มีนาคม
2495, 100-104.

⁵¹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 16
มิถุนายน 2495, 422.

⁵² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 5
กรกฎาคม 2495, 424.

⁵³ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 10
กรกฎาคม 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 350.

⁵⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 5
กรกฎาคม 2495, 424.

โค่นล้มพระองค์ โดยความช่วยเหลือจากฝรั่งเศสซึ่งขณะนั้นไม่ได้ระแวงหรือสงสัยในเจตนารมณ์ที่แท้จริงของพระองค์เลย ทั้งนี้ตั้งแต่คืนของวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1952 ฝรั่งเศสได้ส่งกองทหารโมร็อกโกจากเวียดนามจำนวน 2 กองพัน เข้าประจำการในกัมพูชาโดยอ้างเหตุผลความไม่สงบทางการเมือง อีกทั้งยังนำกองทหารจำนวน 2 กองพัน จัดเป็นกองกำลังผสมร่วมกับกองทัพของกัมพูชา และได้จัดเตรียมรถถังเพื่อทำการลาดตระเวนรอบกรุงพนมเปญและประจำหน้าพระบรมราชวังจตุमुखสิริมงคลด้วย เข้าวันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ. 1952 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงใช้พระราชอำนาจโดยอ้างบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ มาตรา 21 “อำนาจทั้งปวงมาจากพระมหากษัตริย์ อำนาจเหล่านี้ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้”⁵⁵ มีพระบรมราชโองการยุบคณะรัฐมนตรีแต่ไม่ยุบสภาผู้แทนราษฎรและทรงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยพระองค์เอง โดยมีพระราชสาธิตบายถึงสาเหตุความตอหนึ่งใจความสำคัญว่า

ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา สถานการณ์ของประเทศเขมรได้เสื่อมโทรมลงทุกวัน กระทั่งถึงวันนี้ ประเทศเขมรได้เสื่อมโทรมลงไปจนถึงวาระที่จะทนต่อไปอีกไม่ได้ เป็นที่ประจักษ์ว่า รัฐบาลชุดนี้หาได้แก้ไขสถานการณ์อันทรุดโทรมของชาติให้คลี่คลายไปสู่สภาวะอันสมควรไม่ กลับมุ่งมาตรการแต่จะทำนุบำรุงพรรคและเห็นแต่ผลประโยชน์ของพรรคของตนเป็นที่ตั้ง อันทำให้ผลร้ายตกอยู่กับประเทศชาติรุนแรงยิ่งขึ้นกว่ารัฐบาลชุดที่แล้ว ๆ มา จนแทบหมดลู่ทางที่จะแก้ไขได้ เป็นต้นว่าการปราบปรามเหล่าโจรเขมรซึ่งเรียกตัวเองว่าเขมรอิสระ รัฐบาลชุดนี้ไม่กล้าลงมือปราบปรามให้ราบคาบโดยเด็ดขาดจริงจางลงไป มิหนำยังประกาศใช้พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมซึ่งทำให้กลับกลายเป็นการส่งเสริมให้โจรเขมรอิสระและคนร้ายอื่นที่ผสมรอยกำเร็บเลียบสานหนักมือขึ้น ราษฎรได้รับความเดือดร้อนระส่ำระสายอยู่ทั่วทุกหัวระแหง และถูกปล่อยทอดทิ้งให้สู้กับชะตากรรมด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเองอย่างน่าเนจอนาถ โดยไม่ทราบว่าจะหันหน้าไปพึ่งใคร ไม่มีใครที่จะใส่ใจเหลียวแลและคิดช่วยให้ราษฎรผู้นำสมเพชเหล่านี้พ้นภัย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ พระองค์ซึ่งทรงตระหนักในสถานการณ์อันร้ายแรงเหล่านี้ จึงไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงต่อหน้าพี่น้องนี้ได้ ในฐานะที่ทรงเป็น “เจ้าชีวิต” ของพสกนิกรของพระองค์ จึงต้องทรงรับพระราชภาระเข้ารับผิดชอบทั้งหมด เกี่ยวกับหน้าที่ของรัฐบาลในการบริหารประเทศ โดยจะทรงทำหน้าที่นายกรัฐมนตรีเสียเอง เป็นการยอมถ่อมพระราชเกียรติจากฐานันดรศักดิ์กำเนิดอันที่เทิดทูนสักการะมารับพระราชภาระอันเป็นกิจของบุคคลธรรมดา⁵⁶

⁵⁵ รัฐธรรมนูญประเทศกัมพูชา (กัมพูชา: n.p., 1947), 75. [រដ្ឋធម្មនុញ្ញប្រទេសកម្ពុជា (កម្ពុជា: n.p., ១៩៤៧), ៧៥.]

⁵⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 16 มิถุนายน 2495, 418-419.

พร้อมกันนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุยังโปรดเกล้าฯ ปรับ “*ក្រុមប្រឹក្សាព្រះរាជអាណាចក្រ*” [อ่านว่า กรมบริกษาเปรีเยสรีเยจอาณาจักร : แปลว่า กรมปรึกษาพระราชอาณาจักร หรือสภาสูง (Conseil de Royaume)] เป็น “*ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ*” [อ่านว่า กรมบริกษาเจียด : แปลว่า กรมปรึกษาชาติ (Conseil Consultatif National)] มีสมเด็จพระวรวราชบิดาเป็นอธิบดีและสมาชิกทั้งหมดมาจากการแต่งตั้ง ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาและความคิดเห็นต่าง ๆ แต่พระองค์ ควบคู่กับสภาผู้แทนราษฎรซึ่งขณะนั้นยังคงทำหน้าที่บัญญัติกฎหมายและอนุมัติงบประมาณแผ่นดิน แต่ไม่มีอำนาจแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีและตรวจสอบการบริหารงานของรัฐบาลดั้งเดิม และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเสียงคัดค้าน สมาชิกพรรคประชาธิปไตยจำนวน 12 คน ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพระองค์ถูกจับกุม

อย่างไรก็ตาม สภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นสมาชิกพรรคประชาธิปไตยคงไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ เช่น ปฏิเสธอนุมัติงบประมาณประจำปี แต่ที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือรัฐสภาเมินเฉยต่อการปราบปรามขบวนการเขมรอิสระของเขิงจ็อก ทัญ ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่าพรรคประชาธิปไตยมีส่วนสนับสนุนปฏิบัติการของทัญ โดยการโฆษณาชักชวนยุยงให้นักเรียนก่อการประท้วงโดยพร้อมใจกันหยุดเรียนเพื่อเรียกร้องสิทธิ เริ่มแรกที่โรงเรียนฝึกอบรมครูแต่เหตุการณ์ขยายวงกว้างออกไปมีโรงเรียนมัธยมหญิงและชายพากันหยุดไปด้วย และแพร่ขยายออกไปถึงโรงเรียนมัธยมในเขตใหญ่สองสามเขตหยุดเรียนด้วย กระทรวงอบรมชาติ (ขณะนั้นเป็นกระทรวงอบรมชาติ ยุวชน และวิจิตรศิลปะ) ประกาศยื่นคำขาดให้นักเรียนมาเรียนในวันที่ 8 มกราคม ค.ศ. 1953 ไม่เช่นนั้นจะถูกคัดชื่อออกจากโรงเรียน แต่กลับปรากฏว่าที่วิทยาลัยพระสีสุวัตถ์ (Lycée Sisowath) มีผู้นำลู่กระเบิดวางไว้ที่ใต้เก้าอี้ครูชาวฝรั่งเศส 5 ลูก แต่ระเบิดเพียง 1 ลูก ก่อนครูจะเข้าทำการสอน จึงมีนักเรียนหญิง 1 คน และชาย 1 คน บาดเจ็บสาหัส รัฐมนตรีจึงสั่งปิดโรงเรียนทั้งหมด ถึงเช่นนั้นนักเรียนเขมรในฝรั่งเศสยังมีโทรเลขมาสนับสนุนนักเรียนที่ก่อการจลาจลอีกด้วย⁵⁷ รวมถึงกรณีที่ทัญมีหนังสือบังคับให้ชวน โฉนขณะดำรงตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎรให้ส่งเงินจำนวน 20,000 เทเรียญแก่เขาโทษฐานที่ไม่ขัดขวางการบริหารแผ่นดินของรัฐบาลสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ เมื่อไฉนนำเรื่องการถูกข่มขู่จากทัญเข้าหาหรือในที่ประชุมรัฐสภา กลับมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้หนึ่งกล่าวว่า หากไฉนยังคงดำเนินงานในลักษณะสนับสนุนสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุก็จะได้รับโทษร้ายแรงยิ่งขึ้น⁵⁸

ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1953 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงโปรดเกล้าฯ ประกาศพระราชกรณียกิจเลข 760 ประกาศภาวะฉุกเฉินและยุบสภาผู้แทนราษฎร พร้อมกันนี้ยัง

⁵⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 16 มกราคม 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 677-678.

⁵⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 20 มีนาคม 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 599-600.

ทรงจับกุมสมาชิกพรรคประชาธิปไตยที่ให้การสนับสนุนเชิง จีอก ทัณ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การบริหารประเทศดำเนินต่อไป สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงมีพระราชโองการให้กรมปรึกษาชาติทำหน้าที่แทนรัฐสภา โดยแต่งตั้งหัวหน้าและสมาชิกพรรคการเมืองต่าง ๆ จำนวน 74 คน ให้เป็นสมาชิกกรมปรึกษาชาติ มีนักร้องคณะสันโรดม มงตนา (HRH Prince Norodom Montana) หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยจำเริญ (Progressive Democratic Party) ที่ใกล้ชิดและเคยได้รับการสนับสนุนจากสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเมื่อการเลือกตั้งใน ค.ศ. 1946 ได้รับคัดเลือกเป็นประธาน⁵⁹ และเพื่อให้การทำงานของกรมปรึกษาชาติราบรื่นจึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการพิเศษ 1 ชุด ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 12 คน ทำหน้าที่พิจารณาบทบัญญัติต่าง ๆ ก่อนเสนอที่ประชุมกรมปรึกษาชาติลงมติเห็นชอบอีกด้วย⁶⁰ ต่อมาในวันที่ 24 มกราคม ค.ศ. 1953 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุยังโปรดเกล้าฯ ให้ปรับคณะรัฐมนตรีและพระราชทานนามว่า “*ព្រះរាជរដ្ឋាភិបាលប្រជាជាតិ*” [อ่านว่า เป็รียะสรียจรัฎฐาภิบาลรวบรวมเจียมตมย : แปลว่า รัฐบาลกอบกู้ชาติ (Gouvernement de Salut National)] กล่าวได้ว่าสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงกลับมามีอำนาจสูงสุดทางการเมืองทั้งทางด้านบริหารและนิติบัญญัตินับตั้งแต่การเลือกตั้งครั้งแรก ในรายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา (Central Intelligence Agency; CIA) ระบุว่าในช่วงที่การเมืองกัมพูชากลับมาอยู่ใน “*อาณัติของราชวงศ์*” (Royal Mandate)⁶¹

เมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงควบคุมอำนาจทางการเมืองได้เบ็ดเสร็จพระองค์จึงทรงเริ่มแสดงบทบาท “*กษัตริย์นักชาตินิยม*” ตามที่ได้สัญญาไว้กับราษฎรชาวเขมรเมื่อคราวยุบคณะรัฐบาลตั้งแต่วันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ. 1952 ว่าจะทรงนำเอกราชมาบำเรอแก่มาตุภูมิไม่เกิน 3 ปีเป็นอย่างช้า และถ้าการดำเนินการไม่สำเร็จตามพระราชสัญญาที่ทรงยินยอมให้ชาติตัดสินใจชำระโทษการกระทำแก่พระองค์สถานใดก็ได้ตามที่เห็นควร ด้วยเหตุว่าการดำเนินการจากนี้ไปทรงกระทำขึ้นตามพระทัยจนกว่าจะสิ้นพระชนม์⁶² ทั้งนี้พระองค์ทรงปฏิบัติภารกิจที่ต่อมาเรียกว่า “*ภคสภคตเฝียฎักภคตบวิบุรณัโรคคุฎ*” [อ่านว่า เรียงจอกมมเฝียฎักภคตบวิบุรณัโรคคุฎ] (อ่านว่า เรียงจอกมมเฝียฎักภคตบวิบุรณัโรคคุฎ)

⁵⁹ “การประชุมที่ 1,” ราชกิจ 9, 2 (ไตรมาสที่ 2, 1953): 144-157. [*ពេលប្រជុំទី ១, រាជកិច្ច ៩, ២ (ត្រីមាសទី ២, ១៩៥៣): ១៤៤-១៥៧.*]

⁶⁰ “การประชุมที่ 2,” ราชกิจ 9, 2 (ไตรมาสที่ 2, 1953): 158-165. [*ពេលប្រជុំទី ២, រាជកិច្ច ៩, ២ (ត្រីមាសទី ២, ១៩៥៣): ១៥៨-១៦៥.*]

⁶¹ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.

⁶² “แผนการสร้างเอกราชกัมพูชาในพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน,” 1953, การอบรมและการฝึกสอน กล้องที่ 319, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1. [*ផែនការសាងសង់រាជកិច្ចជាតិព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម សីហនុ រម្មៈ ១៩៥៣, ការអប់រំនិងការបង្កើតបង្រៀន BOX 319, បណ្ណសង្គ្រោះជាតិកម្ពុជា, ១.*]

ในกัมพูเจีย : คำแปล ราชกรรมภาพเพื่อเอกราชอันสมบูรณ์หรือปฏิบัติการของพระราชาราชเพื่อเอกราชที่สมบูรณ์ของกัมพูชา (Royal Crusade for Independence)] ด้วยการเปลี่ยนการเสด็จประพาสส่วนพระองค์ ณ กรุงปารีส ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1953 เป็นการเสด็จพระราชดำเนินเยือนอย่างเป็นทางการเพื่อร้องขอเอกราชโดยสมบูรณ์

การเปลี่ยนแปลงท่าทีโดยฉับพลันสร้างความประหลาดใจให้กับรัฐบาลฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก พวกเขาไม่เคยได้รับรายงานเกี่ยวกับเรื่องนี้มาก่อนและในมุมมองของพวกเขาแล้ว พระองค์มีท่าทีประนีประนอมและเป็นพันธมิตรที่ดีมากกว่านักชาตินิยมอื่น ๆ นายพลปอล เดอ ล็องกลาด (Paul de Langlade) ผู้บัญชาการกองกำลังฝรั่งเศสในกัมพูชาถึงกับปรารภว่า “พระราชาราชเป็นคนบ้า แต่เป็นบ้าแบบอัจฉริยะ” (*il est un fou, mais un fou génial*)⁶³ ในสายตาของ ฌอเซฟ มงต์ลอร์ (Joseph Montllor) อุปทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาเห็นว่า “ลักษณะของการเคลื่อนไหวอย่างกะทันหันดูเหมือนจะเป็นไปได้ว่า กษัตริย์ได้รับแรงบันดาลใจจากการดำเนินการของ ฌอเซฟ มงต์ลอร์ เซ็ง จ็อก ทัญ”⁶⁴ ขณะที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุมีพระราชาราชอธิบายถึงเหตุผลที่ทรงดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชว่า “กัมพูชาในตอนนี้รักเอกราชเสมอเหมือนด้วยชีวิต”⁶⁵ และพระองค์ยังทรงต้องการพิสูจน์ให้บรรดานักชาตินิยมเห็นด้วยว่า “ราชบัลลังก์มิใช่ห้ามล้อแต่เป็น ‘มอเตอร์’ ของเอกราช”⁶⁶

ถึงเช่นนั้นหากวิเคราะห์สภาพการเมืองของกัมพูชานับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 จะพบเหตุผลที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุกำลังดำเนินการเพื่อรักษาสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการปกครองกัมพูชา เพราะทรงตระหนักแล้วว่า ขบวนการชาตินิยมปฏิเสศการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระองค์ และหากพระองค์ไม่ดำเนินการทางหนึ่งทางใดเพื่ออ้างไว้ซึ่งพระราชอำนาจแล้ว สถานะของกษัตริย์และพระเกียรติของราชวงศ์ต้องลำบากและเสื่อมสูญ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ ตั้งแต่ ค.ศ. 1951 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงทรงปรับเปลี่ยนท่าทีทางการเมืองและแสดงพระองค์ว่าเป็นกษัตริย์นักชาตินิยมอย่างที่ไม่เคยกระทำมาก่อน สอดคล้องกับรายงานของนิตยสารไทม์ (Time) ฉบับลงวันที่ 19 มีนาคม ค.ศ. 1956 ได้กล่าวถึงพระองค์ว่า “พระองค์เป็นกษัตริย์หนุ่มที่โปรดความสนุกสนานรื่นเริง ทรงเล่นดนตรีแจ๊ส เลี้ยงม้าแข่ง และหญิงเต้นรำ จัดสร้างภาพยนตร์และแสดงด้วยพระองค์เอง ทรงมีพระสนมหลายคน และสะสมรถ

⁶³ นโรตม สีหนุ, อินโดจีน: ทศนะจากปักกิ่ง นโรตมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลาภูติวัตร, 65.

⁶⁴ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, *The Chargé at Phnom Penh (Montllor) to the Department of State, June 15, 1953*, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v13p1/d305>.

⁶⁵ “แผนการสร้างเอกราชกัมพูชาในพระบาทสมเด็จพระนโรตม สีหนุ วรรมัน,” 1953, 1. [*ไผ่ธการภคสภณัฒกภณัฒคภุญฒโรฏะฐาสเมฐฏะฐธเรฐภุญฒ สัภษุ วัฏฐุ: ๑๙๕๓, ๑.*]

⁶⁶ นโรตม สีหนุ, อินโดจีน: ทศนะจากปักกิ่ง นโรตมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลาภูติวัตร, 62.

ชนิดแล่นเร็ว ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อพระชนม์ได้ 29 พรรษา (ค.ศ. 1951-ผู้ศึกษา) ทรงสนพระทัยในเรื่องการเมือง”⁶⁷

อย่างไรก็ดี ฝรั่งเศสยังคงไม่มอบเอกราชโดยสมบูรณ์แก่กัมพูชา ผลักดันให้เดือนเมษายน ค.ศ. 1953 สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุตัดสินพระทัยเปลี่ยนการเคลื่อนไหวเป็นการเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังประเทศโลกเสรี เพื่อขอรับความช่วยเหลือจากนานาชาติและเพื่อเรียกร้องความสนใจของชาติมหาอำนาจที่เกี่ยวข้องกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาที่กัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สหรัฐอเมริกาและแคนาดา เนื่องจากพระองค์มีพระราชดำริว่าประเทศทั้งสองเป็นโลกเสรีและเป็นที่พำนักของชาวยุโรปที่อพยพมาจากดินแดนตะวันตก จึงน่าจะมีความเห็นใจกัมพูชาซึ่งยังไม่ได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์ ขณะเดียวกันยังทรงเห็นว่าสหรัฐอเมริกาเกี่ยวข้องกับฝรั่งเศสโดยตรง ในแง่ของนโยบายทางด้านการเมืองและการต่างประเทศ จึงน่าจะบีบบังคับฝรั่งเศสให้ยินยอมเจรจาเรื่องเอกราชได้ในทางอ้อม⁶⁸ แต่ทว่าพระองค์กลับต้องผิดหวัง เพราะสหรัฐอเมริกาเมินเฉยต่อคำร้องขอของพระองค์ ซึ่งสร้างความกังวลให้กับพระองค์ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสต่อ ฯพณฯ สง่า นิลกำแหง เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียวขณะที่แวะประทับที่ประเทศญี่ปุ่นว่า “...แทบไม่ยากเสด็จกลับเลย เพราะไม่มีอะไรที่จะกลับไปแสดงต่อประชาชนแต่ประการใด เขาเร่งร้องขออิสระในทางการเมือง ถ้าไม่สำเร็จเขาก็ไม่เลื่อมใส มีทางที่เขาจะพากันหันไปเข้าทางฝ่ายคอมมิวนิสต์ไฮจินันท์ได้มาก เพื่อเป็นการแก้แค้นฝ่ายฝรั่งเศสที่บีบบังคับประเทศเขาอยู่”⁶⁹ ถึงเช่นนั้นพระองค์ก็วิดิสู้กัมพูชาและเปลี่ยนวิธีการเคลื่อนไหวมาเป็นการแสวงหาการสนับสนุนจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศไทย เพื่อขอความช่วยเหลือในการนำเอกราชโดยสมบูรณ์มาสู่กัมพูชาแทน

2. สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุกับการเรียกร้องเอกราชและการเพิ่มพูนความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ค.ศ. 1950-1955

สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงคาดหวังจะขอความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากประเทศไทย จึงผลักดันให้พระองค์แสดงพระราชประสงค์เพิ่มพูนความสัมพันธ์กับไทยให้แน่นแฟ้นมากขึ้น อย่างไรก็ดี ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย นับตั้งแต่กัมพูชาลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและการค้าระหว่างฝรั่งเศส-กัมพูชา ค.ศ. 1863 (The Franco-Cambodian

⁶⁷ “หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับสีหนุ และชือาโต,” 4-9 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2.

⁶⁸ นโรดม สีหนุ, ราชสงครามภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950), 53-55. [รณฤทธิชัย, ๑๙๕๐-๑๙๕๐], ๕๓-๕๕.]

⁶⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 14 พฤษภาคม 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 472.

Protectoral Treaty of Oudong 1863) การติดต่อระหว่างกัมพูชากับไทยที่เคยดำเนินอย่างอิสระได้ สิ้นสุดลงและเปลี่ยนไปเป็นการติดต่อผ่านผู้แทนของฝรั่งเศสประจำอินโดจีน กระทั่งหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยจึงปรากฏอย่างเป็นทางการอีกครั้งใน ค.ศ. 1950 เมื่อ ฝรั่งเศสยินยอมให้กัมพูชาส่งผู้แทนเข้าร่วมในสหประชาชาติตามข้อตกลงการเจรจาเอกราช 50 เปอร์เซนต์เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1949 ต่อมาในวันที่ 19 ธันวาคม ค.ศ. 1950 ไทยเป็น ประเทศแรกที่ได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตในชั้นอัครราชทูตกับกัมพูชา⁷⁰ และไทยยังเป็น ประเทศแรกในทวีปเอเชียที่ให้การรับรองกัมพูชาว่าเป็นรัฐปกครองตนเองภายใต้สหภาพฝรั่งเศส (an autonomous state within the French Union)⁷¹ พร้อมกันนี้ได้แต่งตั้ง ฯพณฯ ประสริทธิ นรินทรางกูร ณ อยุธยา กงสุลใหญ่ประจำไซ่ง่อนดำรงตำแหน่งกงสุลใหญ่ประจำกรุงเทพมหานครซึ่งถือว่า ฯพณฯ ประสริทธิเป็นคนบตีทูตในกัมพูชา⁷² นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการ ทูตระหว่างกัมพูชากับไทยอย่างเป็นทางการหลังจากที่ยุติมาเกือบศตวรรษ ต่อมาในวันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ. 1953 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (Bhumibol Adulyadej or King Rama IX ครองราชย์ ค.ศ. 1946-2016) มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพลตำรวจจัตวาจรัส มั่นชุกานนท์ เป็นรัฐทูตวิสามัญและอัครราชทูต (Ministor) ประจำราชสำนักกัมพูชา⁷³ ซึ่งนับเป็นประเทศแรกที่ยก ฐานะความสัมพันธ์ทางการทูตจากระดับอุปทูต (charge d'affaires) อีกด้วย หลังจากนั้นอีก 3 ปี จึง ยกกระดับความสัมพันธ์เป็นชั้นเอกอัครราชทูต⁷⁴

สำหรับการเพิ่มพูนความสัมพันธ์กับไทย พิจารณาได้จากการที่สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุมีพระราชประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยเพื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ โดยทรงอ้างว่าเพื่อทำความรู้จักกับราชวงศ์ไทยและเพื่อเยี่ยมพระ ญาติอันสนิทพระองค์หนึ่งคือเจ้าหญิงรัสมิ (Princesse Rasmi) ที่เป็น “tante” (น้า) ของพระองค์ซึ่ง ประทับอยู่กรุงเทพฯ ทรงรับสั่งต่อผู้แทนรัฐบาลไทยถึง 6 ครั้ง ครั้งแรกในเดือนกันยายน ค.ศ. 1950 มี พระราชดำรัสต่อ ฯพณฯ ประสริทธิ นรินทรางกูร ณ อยุธยา กงสุลใหญ่ประจำไซ่ง่อนเมื่อครั้งเข้า เฝ้าถวายรายงานเข้ารับตำแหน่งกงสุลใหญ่ประจำกรุงเทพมหานครต่อรัฐบาลกัมพูชา ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่

⁷⁰ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 74.

⁷¹ “กัมพูชาขอรับรองประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พำนักอาศัยแก่ขบวนการกบฏกับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่าย กัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการ ขาวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/498, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 72.

⁷² “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 74.

⁷³ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁴ หม่อมราชวงศ์เบญจจาภา ไกรฤกษ์, เนขาแมร์ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), 21.

19 มิถุนายน ค.ศ. 1951 เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปยังกรุงโซ่ง่อนมีพระราชดำรัสต่อ ฯพณฯ ประสพทิธิ เกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยอีกครั้ง ต่อมาเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม ค.ศ. 1951 มีพระราชดำรัสครั้งที่ 3 ต่อหม่อมเจ้าวงษ์มหิป ขยางกูรในโอกาสเข้ารับตำแหน่งอุปทูตไทยประจำกรุงพนมเปญถึงพระราชประสงค์จะเยือนประเทศไทยเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เสด็จนิวัตกลับไทยแล้ว โดยเป็นที่เข้าใจว่าทางรัฐบาลไทยจะส่งคำเชิญไปก่อนตามประเพณี และครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ. 1951 มีพระราชดำรัสโดยตรงกับหม่อมเจ้าวงษ์มหิปในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ ณ พระที่นั่งออกขุนนาง โดยทรงเน้นพระราชประสงค์และย้าให้รัฐบาลไทยส่งหนังสือทูลเชิญเสด็จตามลำดับ จนถึงปลายเดือนธันวาคม ค.ศ. 1951 ขณะที่หม่อมเจ้าวงษ์มหิปเข้าเฝ้าทูลลาเพื่อเดินทางกลับประเทศไทย พระองค์มีพระราชดำรัสครั้งที่ 5 เพื่อเตือนถึงพระราชประสงค์จะเสด็จเยือนกรุงเทพฯ ดังที่หม่อมเจ้าวงษ์มหิปได้รายงานต่อกระทรวงการต่างประเทศว่า “พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงแสดงพระราชประสงค์อย่างหนักแน่นและทรงขอให้ข้าพระพุทธเจ้ากราบบังคมทูลเชิญเสด็จตามลำดับ”⁷⁵ และในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1952 ขณะหม่อมเจ้าวงษ์มหิปเข้าเฝ้าสมเด็จพระอัยยวราชนโรดมสีหนุ ภายหลังเสด็จพระราชดำเนินกลับจากประพาสฮ่องกง ฟิลิปปินส์ และญี่ปุ่น พระองค์มีพระราชดำรัสเป็นครั้งที่ 6 ต่อหม่อมเจ้าวงษ์มหิปทวงถามถึงพระราชประสงค์อีกครั้ง⁷⁶

ช่วงเวลาที่สมเด็จพระอัยยวราชนโรดมสีหนุทรงเร่งเร้าและทวงถามคำตอบรับจากรัฐบาลไทยถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทย 3 ครั้งสุดท้ายนั้น เป็นช่วงเวลาเดียวกับเชิง จีอกทัณฑ์เดินทางกลับถึงกัมพูชาและกำลังได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างขีดสุด ดังเห็นได้จากการต้อนรับอย่างเอิกเกริกของมวลชนในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1951 จึงเป็นไปได้ว่าพระองค์ทรงตระหนักและมองเห็นถึงอันตรายจากนักชาตินิยมผู้นี้ นับเป็นแรงผลักดันให้พระองค์เปลี่ยนแปลงท่าทีเป็นกษัตริย์นักชาตินิยมและเริ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มข้น วิธีการที่พระองค์ทรงกระทำคือแสวงหาพันธมิตรใหม่แทนฝรั่งเศสซึ่งกำลังจะกลายเป็นศัตรู และเป้าหมายที่พระองค์ทรงเลือกนั้นก็คือประเทศไทยซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นเมื่อพระองค์ประกาศแผนการสีหนุใน ค.ศ. 1953

อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐบาลไทยภายใต้จอมพล ป. พิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ) ทราบถึงพระราชประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยตามรายงานไปรษณีย์อากาศที่ 30/2494 ลงวันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ. 1951 แล้ว ในวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1951 คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาและมีมติให้ระงับการดำเนินการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยไว้ก่อน แต่สมเด็จพระอัยยวราชนโรดมสีหนุทรงเน้นย้ำถึงพระราชประสงค์ต่ออุปทูตไทยประจำกรุงพนมเปญ กระทรวงการ

⁷⁵ “พระเจ้ากรุงกัมพูชาจะเสด็จประเทศไทย,” 2494-2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 73.7.1/94, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

ต่างประเทศไทยจึงมีไปรษณีย์อากาศถึงอุพทูตในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1952 ความว่า “ขออย่าเพื่อดำเนินการใด ๆ เรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าสีหนุเสด็จประเทศไทย เพราะรัฐบาลยังไม่ได้พิจารณาวิธีการเลย”⁷⁷ ต่อมาวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1952 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีคำสั่งเพิ่มเติมให้อุพทูตรีบชี้แจงเหตุผลด้วยวาทะจากรัฐบาลกัมพูชา โดยอ้างว่าการเสด็จในระหว่างนี้จะไม่สะดวกเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เสด็จไปประทับแรมที่หัวหินซึ่งเข้าใจว่าเป็นเวลานานหลายเดือนจนกว่าสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี (HM Queen Sirikit) จะมีพระประสูติกาลเรียบร้อย แต่ทว่าเหตุผลที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ ปัญหาเรื่องหลักการที่รัฐบาลกัมพูชาต้องการให้รัฐบาลไทยถวายหนังสือทูลเชิญเสด็จ ซึ่งในความคิดเห็นของพลเอก นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศที่เสนอต่อนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 มีนาคม ค.ศ. 1952 เห็นว่าเป็นการไม่เหมาะสม เมื่อเป็นพระราชประสงค์ส่วนพระองค์ก็ควรให้กัมพูชาเป็นฝ่ายเริ่มดำเนินการ ไม่ใช่ให้ทางฝ่ายไทยเป็นฝ่ายเชิญเสด็จ เพราะทราบว่าเป็นพระเจ้ากรุงกัมพูชาก็ได้เป็นที่ทรงรู้จักคุ้นเคยมาแต่ก่อน⁷⁸

ถึงเช่นนั้นในวันที่ 21 พฤษภาคม ค.ศ. 1952 คณะรัฐมนตรีไทยได้ประชุมปรึกษากันอีกครั้งและลงมติไม่ขัดข้องในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทย เพียงเน้นย้ำว่าให้ทางรัฐบาลกัมพูชาแจ้งความจำนงมาเป็นทางการก่อน อย่างไรก็ตาม กัมพูชาประสบปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองภายใน จึงทำให้การเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยล่องเลยจนกระทั่งวันที่ 15-21 ธันวาคม ค.ศ. 1954 รัฐบาลไทยจึงทูลเชิญสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการในฐานะพระราชอาคันตุกะในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เป็นครั้งแรก พลตำรวจจัตวาจรัส มั่นชุกานนท์⁷⁹ ได้บันทึกเหตุการณ์การรับเสด็จสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุของรัฐบาลไทย ความตอนหนึ่งว่า

...เมื่อเครื่องบินเข้าเขตประเทศไทยก็มีเครื่องบินขับไล่ของกองทัพอากาศไทยเข้าคุ้มกันมาจนถึงดอนเมืองมี พ.อ. พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิ์พินิต ไปรับเสด็จแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นายวรการบัญชารองนายกรัฐมนตรี รักษาการแทนรัฐมนตรีต่างประเทศ เจ้ากรมพิธีการทูต นายทหารชั้นผู้ใหญ่ 3 กองทัพ เมื่อได้รับการเคารพจากกองเกียรติยศ 3 กองทัพแล้วก็เสด็จขึ้นรถไฟพระที่นั่งมาลงสถานีจิตรลดา ณ ที่นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรอรับอยู่...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้นำตรวจทหารกองเกียรติยศ แล้วก็พาขึ้น

⁷⁷ “พระเจ้ากรุงกัมพูชจะเสด็จประเทศไทย,” 2494-2495, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁹ พลตำรวจจัตวาจรัส มั่นชุกานนท์ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นรัฐทูตวิสามัญและอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำกรุงพนมเปญ นับเป็นอัครราชทูตไทยลำดับที่ 3 ที่ดำรงตำแหน่งต่อจากหม่อมเจ้าวงษ์มณีพิ ขยงกูร ต่อมาในวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1955 จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นเป็น “อัครราชทูต” ขึ้นเป็น “เอกอัครราชทูต”

รดยนต์พระที่นั่งร่วมกันมีทหารม้าแต่งเต็มยศนำและตามรถพระที่นั่งมายังวังสวนกุหลาบ ซึ่งจัดเป็นที่ประทับ⁸⁰

ขณะที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุประทับอยู่ที่ประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้ถวายเครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์แก่พระองค์และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่คณะผู้ร่วมเดินทาง และในคืนวันสุดท้าย “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้จัดวงดนตรีอันประกอบด้วยราชินีกุลลวณ ๆ แสดงในคืนนั้น และทั้งสองพระองค์ก็ได้ร่วมทรงดนตรีอยู่ด้วยจนดึกจึงได้เลิก”⁸¹ จนถึงกำหนดวันเสด็จพระราชดำเนินกลับกัมพูชา พลตำรวจจัตวาจรัส มั่นทุกานนท์ได้ไปรับเสด็จที่วังสวนกุหลาบ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพลตำรวจจัตวาจรัสทรงมีพระราชปฏิสันถารคำแรกเป็นภาษาอังกฤษว่า “It is like a dream.” จากนั้นจึงเสด็จพระราชดำเนินไปทูลลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เชิญเสด็จสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุร่วมรดยนต์พระที่นั่งไปยังสนามบินดอนเมือง “หลังจากได้รู้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นายกรัฐมนตรี และผู้ใหญ่ฝ่ายไทย ก็ได้รับความเคารพจากกองเกียรติยศแล้วก็เสด็จขึ้นเครื่องบินกลับพนมเปญ มีเครื่องบินขับไล่กองทัพอากาศไทยบินถวายอารักขาจนสุดแดนประเทศไทย”⁸²

ทั้งนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุมั่นพระทัยเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากรัฐบาลไทยในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส ดังนั้นหลังจากปฏิบัติการเพื่อเอกราชสมบูรณ์ไม่ได้ผล พระองค์จึงแสวงหาวิธีการใหม่และทรงตัดสินใจอย่างหุนหันพลันแล่น แม้แต่ข้าราชการที่ใกล้ชิดที่สุดก็ต้องประหลาดใจ⁸³ โดยในวันที่ 17 พฤษภาคม ค.ศ. 1953 พระองค์เสด็จออกพระที่นั่งจันทฉายา (Preah Thineang Chan Chhaya) ทรงประกาศ **ใ้รศการสืบทอด** [อ่านว่า แพนการซีฮนุ : คำแปล แผนการสีหนุ (Pan Sihanouk)] คือแผนการสร้างชาติมาตุภูมิให้ได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์ เพื่อให้ประเทศเกิดความสงบ เรียบร้อย และมีฐานะเป็นรัฐเอกราชซึ่งจะได้มาในข้างหน้านี้ให้สามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างเท่าเทียมกับประเทศเอกราชทั้งหลายในโลก ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุผลหรือให้ได้มาซึ่งเอกราชนี้ ทรงประกาศเนรเทศพระองค์เองออกจากกัมพูชาไป

⁸⁰ พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.อ. จรัส มั่นทุกานนท์ ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2521 (กรุงเทพฯ: มิตรเจริญการพิมพ์, 2521), 144.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, 145.

⁸² เรื่องเดียวกัน, 145.

⁸³ Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 69.

ยังกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นการกระทำเชิงสัญลักษณ์เพื่อเรียกความสนใจจากประเทศโลกเสรีให้มิตอกัมพูชา และเพื่อบีบฝรั่งเศสในทางอ้อมให้มอบเอกราชโดยสมบูรณ์แก่กัมพูชา⁸⁴

สำหรับเหตุผลที่สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสืหนุทรงเลือกประเทศไทยในการปฏิบัติการตามแผนการสีหนุ นั้น ในเวลาต่อมาพระองค์มีพระราชอาธิบายว่า

1. กรุงบางกอกเป็นราชธานีประกอบด้วยเสรีภาพในประเทศเอเชียอาคเนย์ซึ่งมีพวกนักหนังสือพิมพ์ใหญ่ ๆ ของโลกพำนักอยู่ เพื่อพระองค์จะได้นำเสนอความต้องการของประชาชาติเขมรในการได้รับเอกราชอย่างเต็มที่
2. โดยเหตุที่ว่าประชากรราษฎรของเราได้รับทราบอย่างแน่ชัดแล้วว่า ฝรั่งเศสกำลังอยู่ในสภาวะไม่มั่นคง ข้าพเจ้าจึงคาดหวังขอให้พระราชกรณียกิจของรัฐบาลไทย ประชาชาติซึ่งเป็นน้องสาวของกัมพูชาที่ได้รับผลกระทบต่อการดำเนินการในอินโดจีน ให้นำปัญหานี้ไปเจรจากับสหประชาชาติ หรือสหรัฐอเมริกา หรือฝรั่งเศส⁸⁵

วันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ. 1953 สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสืหนุได้เริ่มดำเนินแผนการสีหนุโดยเสด็จพระราชดำเนนจากกรุงพนมเปญด้วยรถยนต์ พร้อมด้วยคณะผู้ติดตามรวม 31 คน ทรงพบปะประชาชนตามเขตต่าง ๆ เพื่อชี้แจงถึงการดำเนินการตามแผน ต่อมาวันที่ 6 มิถุนายน ค.ศ. 1953 จึงเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังเขตกำปงฉัน โปธิสัตว์ พระตะบอง และเสียมเรียบตามลำดับ กล่าวเฉพาะที่เขตเสียมเรียบ ในวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ. 1953 พระองค์ทรงแถลงปฏิญญาสัญญาต่อประชาชนถึงข้อเรียกร้องของกัมพูชาและเน้นย้ำถึงการให้มีเอกราชโดยสมบูรณ์ในเร็ววัน จนถึงวันที่ 13 มิถุนายน ค.ศ. 1953 จึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าประเทศไทยโดยข้ามชายแดนบริเวณอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี มุ่งตรงสู่กรุงเทพฯ พระองค์ทรงตั้งพระทัยจะประทับที่สถานอัครราชทูตกัมพูชาประจำกรุงเทพฯ แต่พลตำรวจโทเผ่า ศรียานนท์ ผู้แทนรัฐบาลไทยซึ่งเฝ้ารับเสด็จ นำเสด็จพระองค์เข้าพำนักที่โรงแรมรัตนโกสินทร์แทน อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงมีแถลงการณ์อย่างแน่วแน่เพื่อเน้นย้ำเจตนารมณ์ว่า “ข้าพเจ้าได้มาบางกอกเพื่อปฏิบัติภารกิจใหม่ของข้าพเจ้า ซึ่งตั้งใจจะให้บรรลุถึงเอกราชโดยสมบูรณ์มาสู่มาตุภูมิที่เป็นที่รักของพวกเรา...ข้าพเจ้าขอสาบานว่าจะไม่กลับคืนมาตุภูมิเลย ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้นำเอกราชโดยสมบูรณ์มาสู่ชนร่วมชาติ”⁸⁶

⁸⁴ “แผนการสร้างเอกราชกัมพูชาในพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน,” 1953, 1. [*โศรสารกษัตริย์มหากษัตริย์* ๑๙๕๓, ๑.]

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, 3

⁸⁶ “ประวัติสิ่งขบในพระราชภารกิจต่อสู้เพื่อเอกราชสำหรับประเทศกัมพูชา,” 1956, การเมือง กลองที่ 319, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 7. [*ประวัติสิ่งขบในพระราชภารกิจต่อสู้เพื่อเอกราชสำหรับประเทศกัมพูชา*, ๑๙๕๖, การเมืองแบบตวย BOX 314, บัญชีสารบัญช่าลัทธิ, ๗.]

ต่อมาวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1953 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุได้มีพระราชสาส์นถึงรัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (His Majesty's Government) พร้อมกับแถลงต่อพลตำรวจโทเผ่า ศรียานนท์ว่า

ตามปฏิญญาของข้าพเจ้าเมื่อ 12 มิถุนายน ค.ศ. 1953 ซึ่งมีข้อความเต็มแนบมาพร้อมสาส์นขณะนี้ เป็นคำประกาศร้องขอความเห็นใจจากสาธารณชนทั่วโลก เพื่อดึงความสนใจของชาวฝรั่งเศสต่อเป้าหมายที่แท้จริงของชาวกัมพูชา

โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงในปฏิญญาฉบับเดียวกัน ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า ข้าพเจ้ามาเพื่อขอความช่วยเหลือเพื่อจากประเทศไทยให้ช่วยเผยความต้องการของกัมพูชา และขอให้ฝรั่งเศสมอบเอกราชแก่เราโดยสมบูรณ์

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่จะได้แถลงสาส์นนี้ เพื่อยืนยันเงื่อนไขและคำแถลงตามปฏิญญาทั้งหลายที่กระทำขึ้นในนามประชาชนทั้งปวง และเพื่อร้องขออย่างเป็นทางการต่อรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยให้เป็นที่กลางเสนอต่อสหประชาชาติหรือมหาอำนาจตะวันตกถึงปัญหาเอกราชของกัมพูชาอันเป็นที่มาของความยากลำบากทั้งปวงที่กัมพูชาต้องเผชิญ และข้าพเจ้ายังเชื่ออีกว่ายังเป็นสาเหตุของปัญหาอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อสันติภาพและความมั่นคงของอินโดจีนและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งต้องรับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนและเป็นที่น่าพึงพอใจสำหรับเราด้วย การแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้าพเจ้าขอยืนยันว่ามีความจำเป็น ทั้งนี้เพื่อธำรงความก้าวหน้าอันจะนำความสงบสุขมาสู่ประชาชนกัมพูชา ซึ่งต้องทนทุกข์ทรมานจากความไม่มั่นคงตลอดหลายปี⁸⁷

นอกจากนั้นในพระราชสาส์นสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุยังได้ทรงชี้ว่า รัฐบาลฝรั่งเศสล้มเหลวในความพยายามทำความเข้าใจต่อความปรารถนาของกัมพูชา ทรงเน้นย้ำว่าเอกราชโดยสมบูรณ์เท่านั้นที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ อีกทั้งยังทรงเห็นว่าอำนาจที่ฝรั่งเศสจะมอบให้แก่กัมพูชาเป็นการลดภาระหรือความรับผิดชอบของฝรั่งเศสคล้ายกับกรณีของประเทศอินเดียและปากีสถาน ในขณะที่เดียวกันพระองค์ยังทรงเตือนอีกด้วยว่า ประชาชนของพระองค์เห็นดีเกี่ยวกับการรอคอยและอาจจะทำการก่อกบฏ แต่ด้วยความกตัญญูที่พระองค์ทรงมีต่อฝรั่งเศสจึงพยายามหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าอย่างเปิดเผยอันจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่าพระองค์เป็นคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงเสด็จมาประเทศไทยเพื่อร้องขอให้ฝรั่งเศสทราบถึงความปรารถนาของประชาชนและพยายามแสวงหาเอกราชด้วยสันติวิธี

อย่างไรก็ดี ข่าวการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นที่สนใจของสื่อมวลชนทั่วโลก ไทมส์ ทูเดย์ (Times Today) รายงานว่า “กษัตริย์

⁸⁷ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 145/2496,” 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

กัมพูชาจะขอให้ไทยยื่นคำร้องต่อองค์การสหประชาชาติ”⁸⁸ ส่วนสื่อฝรั่งเศสระบุว่า “เหตุผลในการที่ ต้องสละประเทศไปเช่นนี้ เพื่อจะสามารถเจรจาขอความเป็นเอกราชของเขมรได้สะดวกยิ่งกว่าทรง ประทับภายในประเทศ เพราะการเจรจากับฝ่ายฝรั่งเศสนั้น ได้ทรงรับการบีบคั้นจากข้าหลวงใหญ่ ฝรั่งเศสตลอดมา ทั้งจะเป็นการหลีกเลี่ยงที่อาจจะมีการไม่สงบเกิดขึ้นภายในประเทศด้วย”⁸⁹ นอกจากนี้ยังเกิดข่าวลือที่สร้างความสับสน เพราะมีความเข้าใจคาดเคลื่อนว่าพระองค์ทรง “หลบหนี” จากกัมพูชา เพราะหลีกเลี่ยงการลงโทษจากฝรั่งเศสด้วย⁹⁰

การเข้ามาดำเนินการของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุในประเทศไทยดังกล่าว ข้างต้น ส่งผลให้รัฐบาลฝรั่งเศสไม่เพียงขุ่นเคืองการกระทำของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ เท่านั้นแต่ยังเคลือบแคลงท่าทีของรัฐบาลไทย ดังที่หลวงวิสุตโรวีรัชเทศ (วิสุต อรรถยุกติ) เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีสได้ส่งรายงานความตอนหนึ่งกล่าวถึงหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสนำเสนอ ข่าวและวิเคราะห์สถานการณ์นี้ว่า “กษัตริย์กัมพูชาอยู่ภายใต้การปกครองและอิทธิพลทาง เศรษฐกิจของเวียดนาม พระองค์จึงปรารถนาแยกกัมพูชาออกจากสหพันธรัฐอินโดจีนและหันไปคบหา สมาคมกับไทย”⁹¹ ขณะที่เนมมมของ ฯพณฯ อ็องรี บ็องเน็ต (Henri Bonnet) เอกอัครราชทูต ฝรั่งเศสประจำสหรัฐอเมริกากล่าวต่อ ฯพณฯ พจน์ สารสิน เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา ว่า “การออกนอกประเทศของพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุว่าจะส่งผลเสียอย่างแน่นอนในกรุง ปารีส และคาดไม่ถึงว่าประเทศไทยจะก้าวเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้แทนของกัมพูชา”⁹² ส่วนรัฐบาล เวียดนามได้มีแถลงการณ์ในเชิงตำหนิสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุว่า “ไม่เห็นชอบด้วยที่พระองค์ ปฏิบัติไปเช่นนั้น และกล่าวว่าเป็นการกระทบถึงนโยบายของรัฐสมทบอย่างมาก หากว่ามีเรื่องขัดแย้ง กันภายในกรอบของรัฐสมทบแล้ว ก็น่าจะได้เจรจาอย่างเปิดเผยซึ่งหน้าแทนที่จะหนีออก”⁹³

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงคาดการณ์คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับท่าที ของรัฐบาลไทย เนื่องจากรัฐบาลไทยมีทรรศนะว่าการดำเนินการของพระองค์ผิดธรรมเนียมปฏิบัติโดย ปกติ กล่าวคือพระองค์เสด็จเข้าประเทศไทยโดยรถยนต์เข้ามาทางอรัญประเทศอย่างกะทันหันไม่ได้

⁸⁸ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 122/2496,” 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁸⁹ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 26/2496,” 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁹⁰ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 122/2496,” 2496, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁹¹ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 22/2496,” 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁹² “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 122/2496,” 2496, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁹³ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 26/2496,” 2496, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

บอกล่วงหน้ามาก่อน รัฐบาลต้องส่งเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายทหารไปปรับกันในตอนกลางคืน⁹⁴ แม้แต่ หม่อมเจ้าวงศ์มหิปป ชยางกูรก็รู้สึกประหลาดพระทัยด้วยทรงไม่เคยทราบการเคลื่อนไหวลักษณะนี้มาก่อน จนกระทั่งได้รับรายงานข่าวจากกรมประชาสัมพันธ์ของกัมพูชา⁹⁵ ประกอบกับจอมพล ป. พิบูลสงครามเคยให้สัญญาแก่ฝรั่งเศสหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1947 ว่าจะให้ความร่วมมือกับฝรั่งเศสในการป้องกันไม่ให้ขบวนการชาตินิยมเข้ามาอาศัยในประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการลับ แม้แต่ในดินแดนเดิมของไทยที่ท่านสามารถปลุกระดมให้ปวงชนชาวไทยฮือขึ้นสละเลือดเนื้อเรียกร้องเอาคืนจากฝรั่งเศสได้ และเพื่อให้ฝรั่งเศสเชื่อถือถึงกับได้ลั่นวาจากับเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยว่า “เป็นเรื่องของอดีตซึ่งควรจะลืมได้แล้ว”⁹⁶ ด้วยเหตุนี้เพื่อไม่ให้ฝรั่งเศสเกิดความไม่พอใจ แต่ในขณะเดียวกันเพื่อไม่ให้กระทบต่อสัมพันธ์ไมตรีกับกัมพูชา จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงมอบหมายให้พลตำรวจโทเผ่า ศรียานนท์เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยเฝ้ารับเสด็จและแจ้งต่อผู้แทนพระองค์ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุว่า รัฐบาลไทยรับรองพระองค์ในฐานะ “ผู้ลี้ภัยทางการเมือง” ดังที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงมีพระราชบันทึกรวบรวมไว้ว่า

รัฐบาลสยาม (สยาม-ผู้ศึกษา) ได้แจ้งต่อเลขาธิการของข้าพเจ้าให้ทราบว่า ข้าพเจ้ามีฐานะเป็น “ผู้ลี้ภัยทางการเมือง” ธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงไม่มีสิทธิดำเนินการอะไร แม้แต่เพียงเล็กน้อยในประเทศไทย เขาได้ชี้แจงต่อข้าพเจ้าว่า กรุงบางกอกต้องการปกป้องมิตรภาพของตนกับฝรั่งเศส⁹⁷

จอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินการในเรื่องนี้อย่างระแວดระวังโดยมีคำสั่งให้พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์นำเสด็จสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุและคณะเข้าพำนักที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ ซึ่งขัดต่อพระราชประสงค์ที่ต้องการประทับยังสถานอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทย ทั้งนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุมีพระราชดำริว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการใช้เป็นเหตุผลในการหลีกเลี่ยงไม่เข้าเฝ้าพระองค์ โดยอ้างว่า “โรงแรมคือสถานที่ซึ่งไม่อาจเก็บซ่อนความลับเพื่อหารือ

⁹⁴ พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.อ. จำรัส มั่นชุกานนท์ ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2521, 131.

⁹⁵ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 13/2496,” 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁹⁶ กนต์ธีร์ ศุภมงคล, การวิเทศนโยบายของไทย ระหว่างปี พุทธศักราช 2483 ถึง 2495 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), 405.

⁹⁷ นโรดม สีหนุ, ราชสภรรณภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950), 69-70. [เสวกัญญ์ สิบบุรุษ, งามสภรรณภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (เสวกัญญ์ ๑๙๕๐-๑๙๕๕), ๖๙-๗๐.]

กิจการสำคัญ ๆ”⁹⁸ โดยในรายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกากล่าวเพิ่มเติมด้วยว่า “การจำกัดสิทธิ์อย่างเคร่งครัด (strict propriety) ของไทยส่งผลให้โรตมสีหนุเหมือนถูกกักขังในโรงแรม”⁹⁹ ขณะที่พลตำรวจจัตวาจรัส มัณฑุกานนท์อธิบายว่า “โดยที่เสด็จเข้ามาโดยกะทันหันจึงได้รับรองให้ไม่ทัน จึงจัดให้ประทับที่โรงแรมรัตนโกสินทร์”¹⁰⁰ ส่วนคำร้องขอของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุที่ต้องการให้รัฐบาลไทยนำปัญหาเอกราชของกัมพูชาเสนอต่อสหประชาชาติและมหาอำนาจตะวันตกนั้น รัฐบาลไทยยังคงนิ่งเฉยและไม่ได้ให้คำตอบ จนถึงวันที่ 17 มิถุนายน ค.ศ. 1953 โทโรเลขของกระทรวงการต่างประเทศถึงเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียวแจ้งว่า “รัฐบาลยังไม่มี การตัดสินใจใด ๆ”¹⁰¹

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุประทับที่ประเทศไทยเป็นเวลา 9 วัน พระองค์มีพระราชดำริว่าทรงบรรลुकจุดประสงค์ กล่าวคือทรงส่งสารทั้งหลายถึงสื่อต่างชาติที่อยู่ในกรุงเทพฯ โดยตรง ประกอบกับทรงรู้พระองค์แล้วว่าไม่อาจรอคำตอบใด ๆ จากประเทศไทยได้อีกแล้ว¹⁰² จนถึงวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ. 1953 พระองค์จึงตัดสินใจเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยกลับสู่อ้อมกอดของครอบครัวโดยทรงหยุดประทับที่เขตเสียมเรียบและทรงประกาศว่าจะไม่ยอมกลับกรุงพนมเปญจนกว่ากัมพูชาจะได้เอกราชโดยสมบูรณ์และเพื่อตอบโต้ฝรั่งเศสที่นำกองกำลังเข้าควบคุมกรุงพนมเปญ

ช่วงเวลาเดียวกันนี้ หลังจากสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยได้ 5 วัน ในวันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ. 1953 รัฐบาลไทยได้แต่งตั้งพลตำรวจจัตวาจรัส มัณฑุกานนท์ดำรงตำแหน่งอัครราชทูตไทยประจำราชสำนักกัมพูชา อย่างไรก็ตาม ไม่พบข้อมูลที่นำมาอธิบายการกระทำของรัฐบาลไทยในขณะนั้นได้ พบเพียงการอ้างถึงในบันทึกย่อช่วยจำที่จัดทำขึ้นโดยรัฐบาลไทยในช่วงที่กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยเมื่อ ค.ศ. 1958 ว่า “เพื่อสนับสนุนเอกราชของกัมพูชา”¹⁰³ จึงเชื่อได้ว่าถูกเขียนขึ้นเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองระหว่าง

⁹⁸ นโรตม สีหนุ, ราชสงครามภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950), 70. [สภกฤษ สืบหาญ, กตสภกฤษกตสภกฤษกตสภกฤษ (สมุหราชทูต ๑๙๕๐-๑๙๕๓), ๗๐.]

⁹⁹ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.

¹⁰⁰ พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.อ. จรัส มัณฑุกานนท์ ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2521, 131.

¹⁰¹ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 57/2496,” 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

¹⁰² นโรตม สีหนุ, ราชสงครามภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950), 70. [สภกฤษ สืบหาญ, กตสภกฤษกตสภกฤษกตสภกฤษ (สมุหราชทูต ๑๙๕๐-๑๙๕๓), ๗๐.]

¹⁰³ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 74.

ประเทศ ทั้งนี้ดังกล่าวแล้วว่าขณะที่สมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชูประทัพบในประเศไทยนั้น รัฐบาลไทยไม่ได้ให้การสนับสนุนพระองค์เลยและดูไม่สมเหตุสมผลนักในการยกระดับความสัมพันธ์ทางการทูตในช่วงเวลาที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองของกัมพูชา แต่หากวิเคราะห์ในเชิงลึกมีความเป็นไปได้ว่า รัฐบาลไทยพยายามบรรเทาความขุ่นเคืองพระทัยของสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชูประทัพบ เพราะการแต่งตั้งทูตในแง่หนึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความปรารถนามีสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกัน อีกทั้งยังเป็นการแสดงนัยยะถึงการให้ความสำคัญอีกด้วย¹⁰⁴

ต่อมาวันที่ 17 ตุลาคม ค.ศ. 1953 รัฐบาลฝรั่งเศสได้ลงนามในหนังสือสัญญาถ่ายโอน อำนาจอธิปไตยให้กับกัมพูชา โดยมีปัจจัยผลักดันสำคัญจากสถานการณ์สงครามในอินโดจีนที่กองทัพฝรั่งเศสเพลี่ยงพล้ำและบอบช้ำจากการทำศึกต่อเนื่องมาหลายปี ตลอดจนนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไปของรัฐบาลสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่ 4¹⁰⁵ เป็นแรงผลักดันให้ฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงท่าทียินยอมเจรจา “ให้” เอกราชแกมพูชา ในวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1953 สมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชูประทัพบจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงพนมเปญ ตลอดระยะทางกว่า 300 กิโลเมตร ประชาชนชาวเขมรเฝ้าแห่นเพื่อรับเสด็จตลอดสองข้างทาง และเมื่อเข้าใกล้กรุงพนมเปญในการเดินทางช่วงสุดท้าย พระองค์เสด็จพระราชดำเนินโดยใช้เส้นทางเดียวกันกับกระบวนแห่เมื่อครั้งที่เชิง จ็อก ทัตญได้รับการต้อนรับจากประชาชนใน ค.ศ. 1951¹⁰⁶ นับเป็นการกระทำเชิงสัญลักษณ์อย่างหนึ่งซึ่งสามารถพิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์คือผู้นำเอกราชมาสู่กัมพูชาอย่างแท้จริงไม่ใช่ทัตญ และลักษณะที่สอง เพื่อลบล้างความรู้สึกของพระองค์ที่ครั้งหนึ่งทรงมีมุมมองว่าถูกดูถูกจากประชาชน แม้ไม่อาจทราบได้ถึงเจตนาที่แท้จริงจากการกระทำของสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชูประทัพบในครั้งนั้น แต่นับจากนั้นพระองค์กลายเป็น “พระมหากษัตริย์กัมพูชา” ซึ่งกรมปรึกษาชาติได้มีมติเป็นเอกฉันท์ตามพระราชกฤษฎีกาเลข 553 ตั้งแต่วันที่ 7 พฤศจิกายน ค.ศ. 1953¹⁰⁷ ขณะเดียวกันยังมีรายงานด้วยว่าทัตญเองก็ได้กล่าวผ่านวิทยุกระจายเสียงว่า “ข้าพเจ้าเข้าใจผิดต่อกษัตริย์ ด้วยคิดไป

¹⁰⁴ จาร์ส มณฑุกานนท์, “การทูต,” *ตำราจ* 27, 9 (ปีที่แรก 1 พฤษภาคม 2501): 1-10.

¹⁰⁵ ตั้งแต่ ค.ศ. 1952 รัฐบาลฝรั่งเศสเริ่มถกเถียงในประเด็นว่าฝรั่งเศสควรละทิ้งอินโดจีน จากรายงานพบว่าฝรั่งเศสใช้งบประมาณสำหรับการสู้รบกับเวียดนามมากถึง 400-500 ล้านดอลลาร์ โดยเฉลี่ยแต่ละวันฝรั่งเศสต้องใช้จ่ายเงินสำหรับการทำสงคราม 2 ล้านดอลลาร์ หนังสือพิมพ์ Illustrated ฉบับประจำวันที่ 5 เมษายน ค.ศ. 1952 คอลัมน์ “Even Versailles is Falling Done!” ตอนหนึ่งกล่าวถึงการแสดงความเห็นอย่างดุเดือดในรัฐสภาว่า “หากยังต้องรักษาไว้ต่อไป ไม่เพียงจะนำความล้มเหลวมาสู่การคลัง แต่จะทำให้กองทัพของฝรั่งเศสในยุโรปอ่อนแอลงไปด้วย” (“เรื่องถกเถียงหนังสือติดเกี่ยวกับการเมือง,” 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.)

¹⁰⁶ Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 58.

¹⁰⁷ “การประชุมที่ 8,” *ราชกิจ* 10, 19 (15 ตุลาคม 1954): 1775-1777. [*เดลินิวส์* ๘, *กษัตริย์* ๑๐, ๑๙ (๑๕ ตุลาคม ๑๙๕๔): ๑๗๗๕-๑๗๗๗.]

ว่าพระองค์เป็นเครื่องมือของฝรั่งเศส แต่พระองค์เป็นคนรักชาติ”¹⁰⁸ จนถึงวันที่ 9 พฤศจิกายน ค.ศ. 1953 นายพลปอล เดอ ล็องกลาด ผู้บัญชาการกองกำลังในกัมพูชาเป็นผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศสมอบหนังสือสัญญาสละอำนาจทั้งปวงที่ฝรั่งเศสกระทำเหนือกัมพูชาอย่างเป็นทางการ (ยกเว้นด้านการทหารซึ่งฝรั่งเศสสละอำนาจโดยสมบูรณ์ใน ค.ศ. 1954) บริเวณหน้าพระบรมราชวังจตุमुखสิริมงคล สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเสด็จออกพระที่นั่งจันทฉายา ทรงมีพระราชโองการประกาศว่า กัมพูชาเป็นเอกราชโดยสมบูรณ์ พร้อมกันนี้มีพิธีสวนสนามเฉพาะพระพักตร์ของกองกำลังอาสาจากเขตกันดาล ในเวลาต่อมากรมปรึกษาชาติได้มีมติให้วันที่ 9 พฤศจิกายน ค.ศ. 1953 เป็นวันสำคัญของชาติในฐานะ “วันประกาศเอกราช”¹⁰⁹ อย่างไรก็ตาม เอกราชของกัมพูชาได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการตามข้อตกลงเจนีวาว่าด้วยอินโดจีนใน ค.ศ. 1954 (Geneva Agreements on Indochina 1954) เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม ค.ศ. 1954

แม้การมีมติให้การให้ความช่วยเหลือสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุตามแผนการสีหนุของรัฐบาลไทยจะสร้างความขุนเคืองพระทัยให้พระองค์ก็ตาม แต่เหตุการณ์ดังกล่าวไม่ใช่สาเหตุที่ทำให้พระองค์แสดงท่าทีต่อประเทศไทยว่าเป็นศัตรูอย่างเปิดเผย เนื่องจากทันทีที่กัมพูชาได้รับเอกราชต้องประสบปัญหาใหญ่หลายประการในการฟื้นฟูประเทศทั้งด้านการทหาร เศรษฐกิจ และการคลัง ด้วยเหตุนี้กัมพูชาจึงไม่พร้อมที่จะสร้างศัตรูใหม่ที่อาจกระทบกระเทือนต่ออธิปไตยที่เพิ่งได้รับจากฝรั่งเศส ในทางตรงกันข้ามกัมพูชาต้องการความช่วยเหลือและพึ่งพาประเทศไทยในหลายด้านเพื่อฟื้นฟูประเทศของตน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยยังคงอยู่ในระดับที่ดี มีการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือกันอย่างต่อเนื่อง และใน ค.ศ. 1954 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุยังเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นอีกด้วย

ส่วนภาพประเทศไทยในทศวรรษสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ การปฏิเสธความช่วยเหลือของไทยน่าจะเป็นขบวนการเหตุที่ทำให้ความรู้สึกเชิงลบต่อไทยเริ่มก่อตัวขึ้นในพระทัยของพระองค์ เพราะในเวลาต่อมาการปฏิเสธความช่วยเหลือของไทยเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ได้รับการนำมาใช้กล่าวโทษประเทศไทย แต่ทว่าในช่วงเวลานี้พระองค์ทรงตระหนักถึงความจำเป็นและผลประโยชน์เฉพาะหน้าของกัมพูชาเป็นสำคัญจึงทรงปล่อยวางความรู้สึกส่วนพระองค์ กระทั่งใน ค.ศ. 1958 เมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเปลี่ยนทศวรรษเชิงลบเป็นการสร้างภาพไทยเป็นผู้ร้ายและศัตรูจึงได้อธิบายต่อไปในบทที่ 4 เหตุการณ์ขณะที่พระองค์ดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชในประเทศไทยจึงได้รับการนำมาเล่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหนังสือพิมพ์ไทยฉบับ

¹⁰⁸ David J. Steinberg and others, *Cambodia: its people, its society, its culture* (New Haven: Hraf Press, 1959), 20.

¹⁰⁹ “การประชุมที่ 24,” *ราชกิจ* 10, 22 (30 พฤศจิกายน 1954): 23-27. [*เดลินิวส์* ๒๒, *ภคกิจ* ๑๐, ๒๒ (๓๐ วิชา ๑๙๕๔): ๒๗-๒๗.]

หนึ่งประณามพระองค์ว่า “อกตัญญูต่อไทย” หรือเมื่อบทความเรื่อง “25 ปีผ่านไป” ตอนที่ 20 ในวารสารตำรวจ ปีที่ 28 ฉบับที่ 8 ได้กล่าวว่าเมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุพำนักในประเทศไทย รัฐบาลไทยได้ให้การต้อนรับพระองค์เป็นอย่างดี “เมื่อเจ้าฟ้าสีหนุ ประสพวิกฤตการณ์เมืองภายในเสด็จหลบภัยมาพักยังกรุงเทพฯ เป็นการไปเรเวต รัฐบาลไทยก็ให้การต้อนรับอารักขาเป็นอย่างดี”¹¹⁰

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงขุ่นเคืองพระทัยต่อคำกล่าวอ้างข้างต้นเป็นอย่างมาก ทรงกล่าวว่า เป็นความเข้าใจผิดอย่างมหันต์และทรงอธิบายเหตุการณ์ใน ค.ศ. 1953 ว่า “หนังสือพิมพ์ไทยอ้างว่า รัฐบาลไทยต้อนรับข้าพเจ้าในฐานะประมุขของรัฐอย่างอีกทีก โดยให้พำนักอยู่ที่ตั้งของพวกเขาหรือพระราชวังสำหรับรับรองแขกเมือง แต่กาลครั้งนั้นข้าพเจ้าถูกขอให้อยู่ในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมืองธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้น”¹¹¹ พระองค์ยังทรงกล่าวต่อไปอีกด้วยว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้รับอะไรเลย ได้รับแต่เพียงอาหารเสียมซึ่งปรุงโดยพ่อครัวจากพระราชวังนำมาถวายข้าพเจ้า เป็นการแนนอนข้าพเจ้าไม่ได้ทูลให้ทราบว่ อาหารทั้งหลายเมื่อมาถึงข้าพเจ้าก็เย็นหมดแล้ว เพราะอาหารทั้งหลายต้องได้รับการตรวจจากพลตำรวจโทเผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย”¹¹² หรือในพระราชดำรัสในพิธีวันครบรอบเอกราชชาติและสมโภชปูนิยสถานเอกราช เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน ค.ศ. 1962 ความตอนหนึ่งพระองค์ทรงเน้นย้ำในทำนองว่าเอกราชของกัมพูชาเกิดขึ้นจากการดำเนินการของเขมรแต่เพียงผู้เดียว “โดยประเทศข้างเรา เราไม่ได้ช่วยอะไรพวกเราเลย”¹¹³ สำหรับพระองค์แล้ว ทรงไม่เคยให้อภัยคนไทยที่ให้การต้อนรับและปฏิบัติต่อพระองค์เป็น “ผู้ลี้ภัยทางการเมือง” มากกว่า “ความเป็นกษัตริย์” และทรงไม่เคยลืมการกระทำที่ไม่แยแสของรัฐบาลไทยในครั้งนั้นเลย¹¹⁴

ดังกล่าวแล้วว่าสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุมีพระราชประสงค์รับความช่วยเหลือและพึ่งพาประเทศไทยในหลายด้าน เพราะแม้กัมพูชาจะได้รับเอกราชอย่างเป็นทางการจากฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1953 แต่ทว่ายังคงต้องประสบกับปัญหาการรุกรานจากกองกำลังจากต่างชาติอย่างเวียดมินห์ซึ่ง

¹¹⁰ พลกมิตร์ [นามแฝง], “25 ปีผ่านไป (ตอนที่ 20),” ตำรวจ 28, 8 (ปีที่ 15 เมษายน 2502): 20-21.

¹¹¹ นโรตม สีหนุ, ราชสภกรมภาพเพื่อเอกราชขบิรุณในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950), 69. [สเรกุธ สิบาส, ฆนสคยคณตเฒียุณคณตขบิรุณกัโรคยคณต (สสุยวสุย ๑๙๕๐-๑๙๕๐), ๖๙.]

¹¹² นโรตม สีหนุ, ความทรงจำอันแสนหวานและขมขื่น (กัมพูชา: Romdoul Book Store, 2017), 120. [สเรกุธ สิบาส, ฆนสคยคณตเฒียุณคณตขบิรุณกัโรคยคณต (สสุยวสุย ๑๙๕๐-๑๙๕๐), ๖๙.]

¹¹³ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระประมุขรัฐถลนงในโอกาสพิธีวันครบรอบเอกราชชาติและสมโภชปูนิยสถานเอกราชวันที่ 9 พฤศจิกายน 1962,” กัมพูชสุริยา 34, 12 (ธันวาคม 1962): 1430. [“เฏระฆนสคยคณตเฒียุณคณตขบิรุณกัโรคยคณต (สสุยวสุย ๑๙๕๐-๑๙๕๐) ๖๙,” กษุณตสวียน ๓๕, ๑๒ (ธู ๑๙๖๒): ๑๒๓๐.]

¹¹⁴ Norodom Sihanouk, *La Monarchie Cambodgienne Et La Croisade Royale Pour L'indépendance* (Phnom Penh: n.p., n.d.), 85.

เริ่มรุกรานอินโดจีนมาตั้งแต่ ค.ศ. 1945 รวมถึงการก่อวินาศกรรมของขบวนการเขมรอิสระนำโดยเจ็ง จ็อก ทัตที่เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลอยู่บริเวณชายแดนแถบเทือกเขาพนมดงรัก ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงมีพระราชดำริว่าต้องเร่งแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อสร้างความมั่นคงและสร้างความเป็นกัมพูชาที่มีเอกราชโดยสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานี้กัมพูชาประสบปัญหาขาดแคลนอาวุธยุทโธปกรณ์ เนื่องจากฝรั่งเศสยังไม่ได้ถ่ายโอนอินโดจีนด้านการทหารแก่กัมพูชาจนถึง ค.ศ. 1954 และกว่ากัมพูชาจะจัดตั้งกองทัพแห่งชาติครั้งแรกคือใน ค.ศ. 1955 ทั้งนี้พลตำรวจจัตวาจรัส มัณฑุกานนท์ได้บันทึกถึงปัญหาด้านการป้องกันประเทศของกัมพูชาไว้ว่า

ระยะแรก ๆ นั้น พระเจ้าสีหนุได้ระดมราษฎรฝึกอาวุธโดยที่ไม่มีอาวุธก็ใช้ปืนทำด้วยไม้ แทน ราษฎรเข้ารับการฝึกมาก จึงได้ปรารถนากับข้าพเจ้าขออาวุธ จะเป็นปืนลูกซองก็ได้ เพื่อมอบให้ชาวบ้านซึ่งบางแห่งได้จัดกันเป็นกลุ่มก้อนป้องกันหมู่บ้านของเขาจากพวกเวียดมินท์ (ซึ่งต่อมาเรียกกันว่าเวียดกง) ซึ่งขณะนั้นดำเนินงานอยู่หลายแห่งในเขมร นอกจากเขมรอิสระซึ่งต่อสู้กับฝรั่งเศส อีกต่างหากด้วย¹¹⁵

ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงขอรับการสนับสนุนด้านอาวุธจากรัฐบาลไทย สำหรับใช้ฝึกหัดทหารเพื่อป้องกันเอกราชและรักษาความมั่นคงของราชอาณาจักร รัฐบาลไทยจึงเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีอย่างเร่งด่วนในวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1953 และมีมติเห็นชอบให้จัดส่งอาวุธปืนสำหรับล่าสัตว์จำนวน 2,000 กระบอก และกระสุนจำนวน 50,000 นัด สำหรับเป็นของขวัญแก่รัฐบาลกัมพูชา ทั้งนี้สาเหตุที่รัฐบาลไทยต้องจัดส่งอาวุธปืนสำหรับล่าสัตว์แทนอาวุธปืนสงครามนั้น เนื่องจากกัมพูชาไม่มีข้อตกลงกับสหประชาชาติว่า กัมพูชาจะรับความช่วยเหลือทางทหารจากประเทศอื่นไม่ได้¹¹⁶ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลกัมพูชาจัดพิธีรับมอบอาวุธอย่างเป็นทางการในวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ. 1953 ณ พระบรมราชวังจตุमुखสิริมงคล พลตำรวจจัตวาจรัส มัณฑุกานนท์ อัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญเป็นผู้แทนฝ่ายไทยกล่าวสุนทรพจน์ต่อพระพักตร์สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุที่เสด็จมารับมอบอาวุธด้วยพระองค์เอง ความตอนหนึ่งเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรกัมพูชากับไทยได้เป็นไปด้วยความสนิทสนมเป็นเวลานาน ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนทั้งสองประเทศมีเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน มีอาณาเขตติดต่อกัน และไปมาค้าขายระหว่างกันอยู่เป็นนิจ ความสัมพันธ์ของประเทศของเราทั้ง

¹¹⁵ พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.อ. จรัส มัณฑุกานนท์ ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2521, 137.

¹¹⁶ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502,

สอง จึงยิ่งไปกว่าความสัมพันธ์ระหว่างมิตรสหายธรรมดา แต่เป็นเสมือนหนึ่งพี่น้องที่รักใคร่อยู่ ใกล้ชิด มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถ้อยทีถ้อยอาศัยและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันเสมอมามิขาดสาย...ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า อาวุธปืนที่รัฐบาลไทยมอบให้ในวันนี้จะเป็นประจักษ์พยานอันเด่นชัดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันสนิทสนมแน่นแฟ้นของประเทศของเราทั้งสองซึ่งจะมีอยู่เป็นนิรันดร์¹¹⁷

ในวันเดียวกันนี้ สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงประกาศใช้แผนปฏิบัติการ “*สยัคคี*” [อ่านว่า ซามักเกีย : คำแปล สามัคคี (Samakki)] มีเป้าหมายหลักสำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อขับไล่กองกำลังต่างชาติออกไปจากกัมพูชาและเพื่อชักชวนให้บรรดากลุ่มผู้นำชาตินิยมหันมาร่วมมือกันสร้างกัมพูชาให้เป็นชาติโดยสมบูรณ์ โดยเบื้องต้นกำหนดระยะเวลาปฏิบัติการ 14 วัน ระหว่างวันที่ 17-30 ธันวาคม ค.ศ. 1953 การดำเนินการตามแผนปฏิบัติการสามัคคีประสบความสำเร็จในระดับดี เพราะจนถึงวันที่ 30 ธันวาคม ค.ศ. 1953 กองกำลังกัมพูชาสามารถขับไล่กองทัพเวียดนามห์ออกไปจากเขตพระตะบองซึ่งถูกรุกรานมาตั้งแต่ ค.ศ. 1949 ได้สำเร็จ¹¹⁸ และสามารถตรวจยึดแผ่นปลิวจำนวนหนึ่งที่ใช้ปลุกกระดมประชาชน เป็นต้นว่าแผ่นปลิวรูปสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นนางระบำหรือเป็นหุ่นกระบอก¹¹⁹ แต่ทว่าในวันที่ 30 มีนาคม ค.ศ. 1954 เวียดนามห์ 2 กองพันได้เคลื่อนทัพผ่านชายแดนลาวและบุกทะลุเข้ามาทางเขตสตึงแตรงและเขตกระแจะ โดยเข้ายึดและเผาทำลายที่ว่าการอำเภอเวินไซ รวมถึงบุกโจมตีกองทหารกัมพูชาที่ประจำการอยู่ที่อำเภอเสียมปาง ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 22-23 เมษายน ค.ศ. 1954 รัฐบาลกัมพูชาจึงได้ส่งรายงานเกี่ยวกับกรณีเวียดนามห์รุกร้าอธิปไตยของกัมพูชามายังรัฐบาลไทย เพื่อขอให้สนับสนุนการร้องเรียนกรณีดังกล่าวต่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council) ซึ่งรัฐบาลไทยได้ตอบรับการให้การสนับสนุนปัญหาของกัมพูชาในเวทีสหประชาชาติอย่างเต็มความสามารถ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยเพิ่มพูนและแนบชิดขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่งกัมพูชาได้รับการรับรองว่าเป็นประเทศเอกราชโดยสมบูรณ์ภายหลังการประชุมนานาชาติที่เจนีวา (Geneva Conference) ระหว่างวันที่ 26 เมษายน ถึง 21 กรกฎาคม ค.ศ. 1954 แล้วนั้น เพื่อกระชับสัมพันธ์มิตรอันดีที่มีอยู่ระหว่าง

¹¹⁷ “การมอบอาวุธปืนเป็นของขวัญต่อรัฐบาลกัมพูชา,” 14-24 ธันวาคม 2496, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 4.

¹¹⁸ “ประวัติสังเขปในพระราชภารกิจต่อสู้เพื่อเอกราชสำหรับประเทศกัมพูชา,” 1956, 15-18. [*ประวัติศาสตร์ผู้บุโร* *ประภคเบสคคชยุบุรุษุธยธตารณคภคณคภคบุบุเรสคคชคชค,* ๑๙๕๖, ๑๕-๑๘.]

¹¹⁹ นโรดม สีหนุ, อินโดจีน: ทศนะจากปักกิ่ง นโรดมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลาภูติวัร์, 58-59.

กันให้มากขึ้นกว่าเดิม ในวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1955 รัฐบาลของทั้งสองประเทศจึงประกาศยกฐานะสถานอัครราชทูตเป็นสถานเอกอัครราชทูต โดยมีผลตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1956 เป็นต้นไป¹²⁰

ส่วนความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ ปรากฏว่า กัมพูชาและไทยมีการเพิ่มพูนสัมพันธ์ไมตรีผ่านการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือในหลายลักษณะ กล่าวเฉพาะประเทศไทยได้ให้ความช่วยเหลือแก่กัมพูชาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพภายหลังจากได้รับเอกราชอย่างเป็นทางการตั้งแต่ ค.ศ. 1953 ทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข ป่าไม้ อุตุนิยมวิทยา รวมถึงการศาสนา¹²¹ เช่น กระทรวงวัฒนธรรมของไทยจัดโครงการช่วยเหลือเพื่อนบ้านเกี่ยวกับการศึกษาของภิกษุสามเณรกัมพูชาตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1954 แต่ทว่ารัฐบาลกัมพูชาแจ้งว่าติดขัดเรื่องการเงิน ด้วยเหตุนี้คณะรัฐมนตรีจึงมีการประชุมและแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบการช่วยเหลือเพื่อนบ้านอีกครั้งในวันที่ 3 กรกฎาคม ค.ศ. 1954 โดยกำหนดให้ทุนปริยัติธรรมจำนวน 5 ทุนต่อปี มีระยะเวลาการศึกษา 8 ปี อัตราทุนละ 2,880 บาท ต่อมาในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1955 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบเพิ่มจำนวนทุนอีก 5 ทุน อัตราทุนละ 2,500 บาท จนถึงวันที่ 23 สิงหาคม ค.ศ. 1957 มีพระสงฆ์กัมพูชาเดินทางเข้ามาศึกษาปริยัติธรรมรวม 12 รูป โดยฝ่ายไทยเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายสำหรับการเดินทางให้ทั้งหมด¹²² หรือเมื่อรัฐบาลกัมพูชาขอซื้อข้าวเปลือกเหนียวจากประเทศไทย ระหว่างเดือนมีนาคม-สิงหาคม ค.ศ. 1955 รวม 2 งวด งวดละ 1,500 ตัน ฝ่ายไทยได้ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี ซึ่งรัฐบาลกัมพูชาได้มีแถลงการณ์ชมเชยเจ้าหน้าที่ไทยที่ให้ความช่วยเหลือคณะเจ้าหน้าที่เกษตรกัมพูชาในการคัดเลือกและซื้อพันธุ์ข้าวเปลือกสำหรับปลูก ตอนหนึ่งว่า “เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยได้ให้ความร่วมมือที่แท้จริงด้วยความเต็มใจและปราศจากอคติต่อผู้แทนของเราในการเลือกพันธุ์ข้าวปลูกซึ่งได้กระทำด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ ความปรารถนาดีละเอียดละออเช่นนี้ ซึ่งย่อมเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างไทยและกัมพูชาที่มีอยู่แล้วให้มั่นคงยิ่งขึ้นอีกนั้น สมควรได้รับการยกย่อง”¹²³

กล่าวโดยสรุป การอธิบายข้างต้นมุ่งนำเสนอปัญหาทางการเมืองในช่วงของการเรียกร้องเอกราชที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงต้องเผชิญ ในระยะดังกล่าวพระองค์ทรงคาดหวังความช่วยเหลือจากประเทศไทยในการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้และเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้

¹²⁰ “แถลงการณ์เรื่อง การยกฐานะสถานอัครราชทูตไทย ณ เวียงจันทน์ มะนิลา ไซ่ง่อน พนมเปญ เวียดนาม กัมพูชา และอินโดนีเซีย ที่กรุงเทพฯ ขึ้นเป็นสถานเอกอัครราชทูต,” 23 ธันวาคม 2498-10 สิงหาคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย กองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวง (1) มท 3.1.4.6/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

¹²¹ “Relations between Thailand and Cambodia,” 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต/317, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 1.

¹²² “โครงการช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านของกระทรวงวัฒนธรรม,” 18 มิถุนายน 2497-30 มิถุนายน 2504, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3/14, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 13-14, 28-31.

¹²³ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 43.

พระองค์จึงแสดงพระราชประสงค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยพยายามเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีที่ดีต่อกัน แต่ท่าทีของรัฐบาลไทยเป็นไปในทางตรงกันข้าม เพราะสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้ไทยต้องดำเนินนโยบายประนีประนอมโดยเฉพาะกับฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม ใฝ่ใจดี แม้รัฐบาลไทยจะไม่ให้ความช่วยเหลือพระองค์ แต่การแสดงออกถึงทรศนะเชิงลบต่อประเทศไทยยังไม่ปรากฏ ทั้งสองประเทศยังคงมีการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เป็นต้นว่าความช่วยเหลือด้านการทหาร ด้านการศึกษาของภิกษุสามเณร ตลอดจนบรรเทาทุกข์จากภัยพิบัติ กระทั่งสถานการณ์ทางการเมืองภายในกัมพูชาที่ทวีความตึงเครียดและสั่นคลอนพระราชอำนาจของพระองค์อย่างรุนแรง ผลักดันให้พระองค์จำต้องเร่งสร้างความมั่นคงทางอำนาจและความชอบธรรมทางการเมืองดังจะได้อธิบายในหัวข้อถัดไป

3. สถานการณ์ทางการเมืองที่สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเผชิญในฐานะ ผู้นำองค์กรสังคมนิยม ค.ศ. 1955 ถึงต้นทศวรรษ 1960

แม้สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุจะนำเอกราชโดยสมบูรณ์มาให้กัมพูชาใน ค.ศ. 1953 และควบคุมอำนาจทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จผ่านพรรคการเมืองที่โปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า องค์กรสังคมนิยม ตั้งแต่ ค.ศ. 1955 แต่พระองค์ก็ต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในการใช้พระราชอำนาจ รวมทั้งเผชิญปัญหาความแตกแยกภายในประเทศและการขยายตัวของฝ่ายที่ต่อต้านพระองค์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสั่นคลอนความมั่นคงทางอำนาจและความชอบธรรมทางการเมืองของพระองค์ ในหัวข้อนี้ผู้ศึกษาจึงจะอธิบายสถานการณ์ทางการเมืองที่สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุต้องเผชิญ 3 ประการ ได้แก่ ปัญหาทางการเมืองภายในและความไม่มั่นคงทางพระราชอำนาจ ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ-การคลังและปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง และการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ปัญหาทางการเมืองภายในและความไม่มั่นคงทางพระราชอำนาจ

สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงควบคุมอำนาจทางการเมืองไว้ตั้งแต่วันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1953 โดยอ้างบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ พระองค์ไม่เพียงแต่งตั้งข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิดให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในฝ่ายบริหารของรัฐบาล แต่พระองค์ยังควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติให้อนุมัติความเห็นตามพระราชประสงค์ผ่านกรมปรึกษาชาติที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ทำหน้าที่แทนสภาผู้แทนราษฎร ผลงานสำคัญของกรมปรึกษาชาติคือการถวายพระราชอำนาจแด่สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุในการบำเพ็ญปฏิบัติกรเพื่อเอกราชสมบูรณ์ของกัมพูชาตามแต่พระองค์เห็นสมควรตั้งแต่เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1952 รวมถึงการประกาศให้พระองค์เป็น “พระมหาวีรบุรุษชาติ” ภายหลังจาก

กัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน ค.ศ. 1953 กล่าวได้ว่าการเมืองกัมพูชาในช่วงขณะนั้นอยู่ในอาณัติของราชวงศ์นับตั้งแต่การเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1946

อย่างไรก็ตาม เดือนมีนาคม ค.ศ. 1954 นักข่าวจากหนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทมส์ (New York Times) ขอพระราชทานสัมภาษณ์สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุและตั้งคำถามต่อพระองค์เกี่ยวกับการควบคุมอำนาจทางการเมืองว่า “พระองค์ทรงรวบรวมอำนาจจากราษฎรมาไว้ เพื่อเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส แต่บัดนี้ฝรั่งเศสได้ถวายเอกราชของประเทศให้แล้ว พระองค์จะทรงอยู่ในอำนาจต่อไปหรือไม่”¹²⁴ ในประเด็นนี้พระองค์มีพระราชดำรัสตอบว่า “ข้าพเจ้าปรารถนาคืนอำนาจให้กับประชาราษฎรเพื่อให้จัดตั้งรัฐสภาโดยเร็วที่สุด”¹²⁵ แต่ทว่าเมื่อข้อความดังกล่าวเผยแพร่ในสหรัฐอเมริกาได้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงพระราชอำนาจของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุในหมู่ผู้นิยมแนวทางเสรีประชาธิปไตยซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ทางการเมืองของพระองค์และยิ่งตึงเครียดมากขึ้นเมื่อศัตรูทางการเมืองอย่างเชิง จ็อก ทัญนำประเด็นการรับความช่วยเหลือด้านการทหารจากฝรั่งเศสในการต่อต้านขบวนการเวียดมินห์มาปราศรัยผ่านสถานีวิทยุประมาณสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทำนองว่า “พระองค์ยังไม่ได้บริหารราชการของประเทศให้บรรลุผลสมบูรณ์ตามที่ได้พระราชทานสัญญาไว้ต่อชาวเขมร และกำหนดเวลาตั้งศาลประชาชนเพื่อชำระตัดสินพระเจ้าแผ่นดินได้ใกล้เข้ามาแล้ว”¹²⁶

สถานการณ์ดังกล่าวสร้างความร้อนพระทัยให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ เพราะแสดงให้เห็นว่าเชิง จ็อก ทัญยังคงมีอิทธิพลทางการเมืองและเป็นที่ยอมรับนับถือของชาวเขมรอยู่ในระดับที่พระองค์นั่งเฉยมิได้ หลังจากนั้นในวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1954 พระองค์มีพระราชสาส์นถึงกรมปรึกษาชาติและหัวหน้าพรรคการเมืองให้พิจารณาการบำเพ็ญปฏิบัติการราชสภกรรมาภาพเพื่อเอกราชสมบูรณ์ว่าสำเร็จแล้วหรือไม่ ทั้งนี้กรมปรึกษาชาติจัดการประชุมในวันที่ 2 เมษายน ค.ศ. 1954 โดยลงมติว่าสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงยังบำเพ็ญปฏิบัติการราชสภกรรมาภาพเพื่อเอกราชสมบูรณ์ของกัมพูชาไม่สำเร็จ¹²⁷ ในแง่หนึ่งหมายถึงให้พระองค์ปฏิบัติพระราชภารกิจดังกล่าว

¹²⁴ “การประชุมที่ 75,” *ราชกิจ* 10, 10 (ไตรมาสที่ 2, 1954): 977. [*ពេលប្រជុំទី ៧៥*, *រាជកិច្ច* ១០, ១០ (ត្រីមាសទី ២, ១៩៥៤): ៩៧៧.]

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹²⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 16 เมษายน 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 224.

¹²⁷ ในการประชุมครั้งที่ 74 วันที่ 2 เมษายน ค.ศ. 1954 เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับการบำเพ็ญปฏิบัติการราชสภกรรมาภาพเพื่อเอกราชสมบูรณ์ของกัมพูชาของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ หัวหน้าพรรคการเมือง 5 พรรค จาก 7 พรรค (เอกสารไม่ระบุชื่อพรรค) แสดงความเห็นว่าจะขอให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงปฏิบัติตามแผนต่อไป มีหัวหน้าพรรคการเมือง 2 พรรค แสดงความคิดเห็นแตกต่างออกไป (“การประชุมที่ 74,” *ราชกิจ* 10, 10 (ไตรมาสที่ 2, 1954): 974. [*ពេលប្រជុំទី ៧៤*, *រាជកិច្ច* ១០, ១០ (ត្រីមាសទី ២, ១៩៥៤): ៩៧៤.]

ต่อไปอันส่งผลให้พระองค์สามารถควบคุมการเมืองกัมพูชาโดยมีมติของกรมปรึกษาชาติเป็นเครื่องมือรับรอง ดังความเห็นของแอก ยีอุน สมาชิกกรมปรึกษาชาติจากพรรคเสรีภาพแสดงความเห็นว่า “ขอให้พระกรุณาทรงปฏิบัติพระราชภารกิจตามพระราชวิถีทางต่อไป เพราะเห็นว่ามีแต่พระกรุณาพระองค์เดียวเท่านั้นที่มีสมรรถภาพเพียงพอในการนำเอกราชโดยสมบูรณ์กลับมา”¹²⁸ หรืออม ผอน สมาชิกกรมปรึกษาชาติจากพรรคประชาธิปไตยแสดงความเห็นว่า “ข้าพเจ้าขอให้พระกรุณาทรงปฏิบัติพระราชภารกิจต่อไป เพราะข้าพเจ้าไว้พระทัยพระองค์เพียงพระองค์เดียว”¹²⁹

ผลที่เกิดขึ้นกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุขุนเคื่องมติของกรมปรึกษาชาติ เพราะมติดังกล่าวเป็นการยืนยันข้อกล่าวหาของเซ็ง จ็อก ทัณู ดังนั้นพระองค์จึงมีพระราชดำรัสตำหนิกรมปรึกษาและขอให้กรมปรึกษาชาติลงมติใหม่ ความตอนหนึ่งว่า

ราชรัฐสภาบาลก่อน ๆ อ้างว่าจะนำเอกราชมาสู่มาตุภูมิ ลุถึงข้าพเจ้าได้ยึดอำนาจของรัฐบาลบาลมาครองครอง โดยสัญญาว่าจะนำประเทศให้มีเอกราชโดยสมบูรณ์และบังเกิดสันติสุขซึ่งข้าพเจ้านำเอกราชและสันติสุขมาสู่ประเทศให้ได้รับความสงบ กองกำลังอิสระใหญ่ ๆ ก็เข้าสวมักก็ เว้นเพียงเซ็ง จ็อก ทัณู กล่าวเฉพาะเซ็ง จ็อก ทัณูเป็นเพียงนักการเมืองหาใช่ผู้ที่จะนำสันติสุขไม่ เพราะเซ็ง จ็อก ทัณูไม่ยอมเข้าร่วมกับกองทัพชาติ มีแต่ชุดรีดเงินจากประชาราษฎร

เวลานี้ พระองค์ได้นำเอกราชมาแล้ว เหลือเพียงแต่ด้านงบประมาณและการพาณิชย์ซึ่งรัฐบาลก็อาจแก้ไขปัญหาได้ ควรตกลงว่าพระองค์ได้บำเพ็ญปฏิบัติภารกิจราชการเพื่อเอกราชสมบูรณ์ของกัมพูชาสำเร็จแล้วเท่านั้น ด้านปัญหาสันติสุขซึ่งเกิดจากพวกเวียดมินห์รุกรานเป็นเหตุสุดวิสัยซึ่งไม่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระองค์ เพราะว่าประมุขรัฐทั้งหลายก็ไม่อาจได้รับรองกับประชาชนต่อการรุกรานของต่างชาติได้

การที่พรรคการเมืองและกรมปรึกษาชาติได้มีความเห็นว่า พระราชายังปฏิบัติภารกิจไม่สำเร็จ และขอให้พระองค์มีพระราชอำนาจต่อไปนั้นเป็นการผิดต่อมติของสากลโลก ทำให้เกิดการตำหนิติเตียนพระองค์ได้ว่า ทรงปฏิเสธและปรารถนาจะครองครองอำนาจรัฐบาล ซึ่งตรงข้ามกับพระราชประสงค์ของพระองค์¹³⁰

วันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1954 กรมปรึกษาชาติจึงเรียกประชุมสมาชิกอีกครั้งและได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษเกี่ยวกับการถวายนมัติที่ไม่ต้องพระราชประสงค์ พร้อมทั้งถวายนมัติใหม่ความว่า

¹²⁸ “การประชุมที่ 75,” 979. [‘*ពេលប្រជុំទី ៧៥*,’ ៩៧៩.]

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, 980.

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, 976-978.

เหตุซึ่งกรมปรึกษามีมติดังกล่าวนั้น เกิดจากการพิจารณาแต่ปัญหาของชาติว่ามีแต่พระกรรณาเพียงพระองค์เดียวที่ทรงทำให้ประเทศกัมพูชามีเอกราชโดยสมบูรณ์ แต่เมื่อกรมปรึกษาชาติได้พิจารณาบริบทระหว่างประเทศจึงเห็นว่าติดก่อนหน้านั้นไม่สอดคล้องกับวิเทโศบายของนานาประเทศซึ่งสนับสนุนลัทธิประชาธิปไตย ดังนั้น กรมปรึกษาจึงสรุปว่าปฏิบัติการราชสภกรรมภาพเพื่อเอกราชสมบูรณ์ของกัมพูชาซึ่งพระองค์ทรงบำเพ็ญมาได้สำเร็จจบตามพระราชกรณียกิจแล้ว¹³¹

อย่างไรก็ตาม กระแสวิพากษ์วิจารณ์ยังคงเกิดขึ้นในสังคมกัมพูชา สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสืหนุจึงมีพระราชปราศรัยต่อประชาชนความสำคัญตอนหนึ่งว่า “ส่วนใหญ่อันได้มาซึ่งเอกราชนั้น ข้าพเจ้าได้ทำสำเร็จแล้วเหลืออยู่แต่ข้อปลีกย่อยซึ่งได้มอบให้รัฐบาลดำเนินการเจรจาต่อไป เป็นที่น่าเสียดใจว่าผลมิได้ดำเนินไปได้รวดเร็วตามที่ได้ออกหมายไว้”¹³² จากนั้นทรงมอบอำนาจการบริหารแก่รัฐบาลภายใต้การนำของจัน ฌาก (Chan Nak) ซึ่งจัดตั้งขึ้นตั้งแต่วันที่ 23 พฤศจิกายน ค.ศ. 1953 หรือภายหลังได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสให้เข้าดำเนินการบริหารประเทศเอง

แม้กระนั้นการเมืองกัมพูชาก็ยังคงอยู่ในสภาวะแตกแยกอย่างรุนแรง รัฐมนตรีมักแสดงความคิดเห็นในทิศทางที่ไม่ตรงกัน เมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสืหนุทรงมอบอำนาจการบริหารแก่รัฐบาล ผลที่เกิดขึ้นคือรัฐบาลภายใต้การบริหารของจัน ฌากไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะปัญหาการรุกล้ำอธิปไตยของขบวนการเวียดมินห์และการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ฌากจึงประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังจากดำรงตำแหน่งได้เพียงหกเดือน ต่อมาในวันที่ 12 เมษายน ค.ศ. 1954 สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสืหนุมีพระราชบัญชาให้จัดการประชุมใหญ่เพื่อพิจารณาสถานการณ์ทางการเมืองและจัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย องคมนตรี คณะรัฐมนตรีชุดเดิม ผู้แทนราชวงศ์และขุนนาง ผู้แทนราษฎรและสมาชิกพรรคการเมืองต่าง ๆ ปรากฏว่ามีผู้ได้รับการเสนอชื่อจากพรรคการเมืองต่าง ๆ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมากถึง 10 คน แต่ทว่าบรรดาหัวหน้าพรรคการเมืองกลับถกเถียงและนำข้อรังเกียจของฝ่ายตรงข้ามขึ้นมาประณามตอบโต้กันไปมา เป็นต้นว่า แบน นุต (Penn Nouth) อดีตนายกรัฐมนตรีและสมาชิกพรรคประชาธิปไตยถูกกล่าวหาว่ามีส่วนพัวพันเรื่องการค้าข้าวกับพ่อค้าชาวจีน เช่นเดียวกับชวน ไณ อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกพรรคประชาธิปไตยถูกโจมตีว่าไม่เหมาะสมที่จะจัดตั้งรัฐบาลเพราะคะแนนเสียงไม่มากพอ ด้วยเหตุนี้ที่ประชุมจึงไม่สามารถแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ได้ สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสืหนุทรงไม่พอพระทัยและทรงบริภาษว่า “ในการที่พรรคการเมืองขัดแย้งกันด้วยเรื่องเล็กน้อยแทนที่จะมีความ

¹³¹ “การประชุมที่ 75,” 903.

¹³² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 16 เมษายน 2497, 224.

สามัคคีร่วมใจร่วมกายกัน กำจัดภัยอันตรายที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ปัจจุบัน”¹³³ ท้ายที่สุดที่ประชุมจึงมีมติขอพระราชทานให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐบาลชุดใหม่ด้วยพระองค์เอง

สภาพการณ์ข้างต้นแม้จะสะท้อนภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมืองของกัมพูชา แต่ขณะเดียวกันเป็นผลดีต่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ เพราะทำให้อำนาจการตัดสินใจทางการเมืองกลับมามีอยู่ในอาณัติของพระองค์ และพร้อมกันนี้ยังช่วยเบี่ยงเบนสถานการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อภาพลักษณ์ทางการเมืองของพระองค์ได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของพลตำรวจตำรวจจาร์ส มณฑุกานนท์ที่รายงานว่า สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นผู้กุมกุญแจปัญหาต่าง ๆ ในทางการเมืองภายในภายนอกไว้หมด ทางด้านประชาชนพระองค์ก็เป็นที่เคารพรักใคร่ขึ้นทุกวัน¹³⁴ อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงแต่งตั้งแบน นุตให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พร้อมทั้งทรงเลือกบุคคลที่ใกล้ชิดให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี แต่ทว่ารัฐบาลชุดใหม่ยังคงประสบกับปัญหาการบริหารงานไม่ราบรื่น เนื่องจากรัฐมนตรีแตกความสามัคคี ในประเด็นนี้พลตำรวจตำรวจจาร์ส มณฑุกานนท์รายงานว่า “พวกเขามักมีความคิดเห็นขัดแย้งกันและโต้เถียงทะเลาะกันส่งผลให้การดำเนินงานไม่ค่อยก้าวหน้า นายกรัฐมนตรี (แบน นุต-ผู้ศึกษา) ต้องคอยห้ามปรามอยู่เนื่อง ๆ”¹³⁵ นอกจากนี้ยังถูกรัฐมนตรีโจมตีว่ารวบอำนาจในการทำงานไว้แต่เพียงผู้เดียว และหลายครั้งนุตไม่ได้รับความร่วมมือในการทำงาน เขามักไม่ได้รับรายงานเรื่องสำคัญ ๆ จากรัฐมนตรี ในทางตรงกันข้ามพวกเขากลับไปกราบบังคมทูลสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุโดยตรง¹³⁶ ท้ายที่สุดนุตจึงทูลเกล้าขอพระราชทานปรับคณะรัฐมนตรีใหม่หลังจากทำงานได้เพียงสามเดือน

จนถึงวันที่ 23 กรกฎาคม ค.ศ. 1954 ข้อตกลงเจนีวาว่าด้วยอินโดจีน (Geneva Agreements on Indochina 1954) กำหนดให้ประเทศอินโดจีนทั้งสามต้องจัดการเลือกตั้งทั่วไป กล่าวเฉพาะความตกลงสงบศึกเกี่ยวกับกัมพูชา กัมพูชาจะต้องจัดให้มีการเลือกตั้งก่อนสิ้น ค.ศ. 1955 โดยต้องยึดถือบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่เคยใช้มาก่อนหน้านั้น รวมถึงต้องให้สิทธิและเสรีภาพ

¹³³ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 16 เมษายน 2497, 225.

¹³⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 25 กุมภาพันธ์ 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 268.

¹³⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 23 มิถุนายน 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 157.

¹³⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 19 พฤษภาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 110.

ทางการเมืองแก่ประชาชนทุกกลุ่ม¹³⁷ จากข้อตกลงดังกล่าวนับเป็นการสันคลอนและทำทนายพระราชอำนาจของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นอย่างยิ่ง เพราะพรรคการเมืองที่ถูกจำกัดบทบาทตั้งแต่การยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1953 ได้กลับมาเคลื่อนไหวอย่างคึกคัก โดยเฉพาะพรรคประชาธิปไตยซึ่งขณะนี้ไม่เพียงประกอบด้วยสมาชิกที่นิยมระบอบสาธารณรัฐเท่านั้น แต่ยังมีสมาชิกรุ่นใหม่ที่มีฝักใฝ่แนวคิดสังคมนิยมด้วย¹³⁸ เป็นต้นว่านักกองคัมจะสนโรดม ภูริสสรธา (HRH Prince Norodom Phurissara) เกง วันสัค (Keng Vannsak) จวน มุม (Thiounn Mumm) สวาย โสร (Svay So) นโยบายของพรรคดังกล่าวมีลักษณะมุ่งเน้นการโจมตีสถาบันกษัตริย์ซึ่งขณะนั้นรวบอำนาจทางการเมืองไว้ และกำหนดอุดมการณ์หลักว่า สถาบันกษัตริย์ต้องเคารพรัฐธรรมนูญและสร้างระบอบประชาธิปไตยที่กษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง¹³⁹

พรรคประชาธิปไตยแสดงท่าทีต่อต้านการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุรุนแรงมากขึ้น มีการโฆษณาชวนเชื่อผ่านหนังสือพิมพ์ที่เป็นกระบอกเสียงของพรรคอย่างหนังสือพิมพ์ “*เสปซ*” [อ่านว่า ติวมุด : คำแปล ไปข้างหน้า] หรือหนังสือพิมพ์ “*สยคลี*” [อ่านว่า ซามักเกีย : คำแปล สามัคคี] เป็นต้นว่าเมื่อรัฐบาลกัมพูชาตอบรับความช่วยเหลือทางด้านการทหารจากสหรัฐอเมริกา พรรคประชาธิปไตยได้แสดงความเห็นต่อนโยบายดังกล่าวว่า “การรับความช่วยเหลือนี้จะขัดกับสัญญาเจนีวา และหลักการอยู่ร่วมกันที่กัมพูชาได้ผูกพันไว้ที่เคลือบในการประชุมที่บันดุง” และวิพากษ์วิจารณ์ด้วยถ้อยคำรุนแรงต่อไปอีกว่า “ทุกประเทศที่รับการช่วยเหลือทางทหารจากอเมริกาอยู่ในท่ามกลางความไม่สงบทั้งสิ้น และกัมพูชาหลุดออกจากวงเล็บฝรั่งเศสแล้วต้องไปอยู่ในวงเล็บอเมริกันซึ่งเป็นจักรพรรดินิยมอีก” พร้อมกันนี้ได้ปลุกระดมประชาชนจนส่งผลให้เกิดกระแสคัดค้านนโยบายของรัฐบาลอย่างกว้างขวางว่ามีความล้าสมัยด้วย¹⁴⁰ ด้วยเหตุนี้ พรรคประชาธิปไตยจึงยังคงเป็นศัตรูที่น่ากังวลสำหรับสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ และนำวิกฤตมากยิ่งขึ้นเมื่อสมาชิกรุ่นใหม่ของพรรคประชาธิปไตยได้นำพรรคหันเหไปในแนวทางฝ่ายซ้าย โดยลดบทบาทกลุ่มผู้นำเดิม เช่น เสียม วา และเสียน ซาน (Son Sann) โดยประสานยุทธศาสตร์ของพรรคเข้ากับพรรคประชาชน (Krom Pracheachon or People’s Group) ซึ่งชาวเขมรที่ฝักใฝ่แนวคิดสังคมนิยม

¹³⁷ “เรื่อง การเจรจาหยุดยิงในอินโดจีน การประชุมปัญหาอินโดจีน ณ นครเจนีวา ตัวยุทธสัญญาของที่ประชุม ณ นครจีวา เกี่ยวกับปัญหาอินโดจีน คำบรรยายเรื่องความตกลงหยุดยิงในอินโดจีน,” 23 กุมภาพันธ์-23 สิงหาคม 2497, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/32, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 26-28.

¹³⁸ “เรื่อง การลงประชามติในกัมพูชา,” 1 มีนาคม 2498, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 65-66.

¹³⁹ “ธรรมนูญพรรคประชาธิปไตย,” 1955, การเมือง กล้องที่ 109, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1. [*ปกุฎฐิก: គណៈបក្សប្រជាធិបតេយ្យ*, ១៩៥៥, ការងាររដ្ឋបាល Box 109, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ១.]

¹⁴⁰ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 16 มิถุนายน 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 131.

นิยมก่อตั้งขึ้น ดังที่เดวิด พี. แชนด์เลอร์ได้บรรยายถึงบรรยากาศของพรรคการเมืองในช่วงเวลานั้นว่า แม้พรรคประชาธิปไตยจะอ่อนแอลงจากปัญหาความแตกแยกภายในและต้องสูญเสียอำนาจกว่าสามปี แต่พรรคนี้ยังคงเป็นกลุ่มการเมืองที่ดีที่สุด ปัญญาชนคนรุ่นใหม่ในพรรคประชาธิปไตยแสดงการต่อต้านนโยบายที่ใกล้ชิดสหรัฐอเมริกาของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ พวกเขาต้องการให้ กัมพูชาดำเนินนโยบายเป็นกลาง และแนวร่วมของพวกเขาคือพรรคประชาชนซึ่งก่อตั้งมาตั้งแต่ ค.ศ. 1951 แต่ยังไม่แสดงตัว คนรุ่นใหม่ของพรรคประชาธิปไตยจึงเริ่มหันเหไปหาแนวทางฝ่ายซ้ายตอนปลาย ค.ศ. 1954 โดยลดบทบาทกลุ่มผู้นำเดิมและให้การสนับสนุนผู้นิยมความเป็นกลางและต่อต้านราชสำนักขึ้นมาแทน¹⁴¹

อย่างไรก็ดี แนวทางการทูตต่างคาดการณ์ว่าพรรคประชาธิปไตยจะได้รับชัยชนะ เหมือนเช่นการเลือกตั้งที่ผ่านมา จึงนับได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ทำนายสำหรับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุและเป็นปัจจัยเร่งเร้าให้พระองค์ต้องดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อแก้ไขอย่างเร่งด่วนเพื่อรักษาพระราชอำนาจและเสริมสร้างความมั่นคงให้กับราชวงศ์ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงให้การสนับสนุนพรรคการเมือง 4 พรรค ได้แก่ พรรคเสรีภาพ (Liberal Party) ก่อตั้งโดยพระปิตุลา คือ พระองค์มัจจะสีนโรดม นรินนฤต (HRH Prince Norodom Norindeth) แต่ขณะนั้นมีเนียล แพลง (Neal Phleng) ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรค พรรคฟื้นฟูเขมร (Renovation Khmer Party) ก่อตั้งโดยญีก จูโง (Nhiek Tioulong) แต่ขณะนั้นลอน นอล (Lon Nol) ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรค และมีเชื้อพระวงศ์อย่างพระองค์มัจจะสีสุวตถ์ มุนีพงค์ (HRH Prince Sisowath Monipong) อดีตนายกรัฐมนตรีเป็นสมาชิก พรรคดำเนินประชาชาติ (National Recovery Party) นำโดยแยม ส้อมโบร (Yem Sambaur) อดีตนายกรัฐมนตรี และพรรคการเมืองท้องถิ่นอย่างพรรคอีสานชัยชนะ (Victorious Northeastern Khmer Party) นำโดยเมา จอย (Mao Chay) ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กับฎาบ ฌวน (Dap Chhuon) แต่ทว่าพรรคเหล่านี้ก็อ่อนแอไม่เป็นปึกแผ่น ตรงกันข้ามกับพรรคประชาธิปไตยและพรรคประชาชนที่กำลังแข่งขันมาก¹⁴²

สถานการณ์ที่รุนแรงผลักดันให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงดำเนินการหาเสียงสนับสนุนจากประชาชน โดยในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1955 พระองค์อำนาจการให้จัดการลงประชามติขึ้นโดยทรงอธิบายว่ามีจุดประสงค์เพื่อสอบถามประชาชนถึงความสำเร็จในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจนำเอกราชมาสู่กัมพูชาของพระองค์ และเพื่อสอบถามประชาชนว่าต้องการมีระบอบ

¹⁴¹ Chandler, *A History of Cambodia*, 229-230.

¹⁴² พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.อ. จำรัส มั่นทุกานนท์ ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2521, 146.

การปกครองอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขหรือระบอบสาธารณรัฐ¹⁴³ แต่หากวิเคราะห์แล้ว สาเหตุที่สำคัญมากไปกว่านั้นในการดำเนินการของพระองค์คือการเตรียมกรุยทางเพื่อควบคุม การเมืองกัมพูชาอย่างชอบธรรมโดยอาศัยเสียงของประชาชนเป็นเครื่องรับรอง จึงพบว่าพระองค์ทรง ตระเตรียมการสำหรับการลงประชามติไว้เป็นอย่างดี ทั้งทรงอำนวยความสะดวกรัฐมนตรีใหม่ในวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1955 โดยแต่งตั้งสมาชิกพรรคการเมืองต่าง ๆ ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญของรัฐบาล ยกเว้นพรรคประชาธิปไตย แต่เพื่อให้พรรคดังกล่าวอ่อนแอลง พระองค์ทรงแทรกแซงด้วยการมอบ ตำแหน่งสำคัญให้แก่สมาชิกระดับแกนนำของพรรคประชาธิปไตย เช่น นักร้องคนี่จะสันโรดม ภูริสสุรา เลขาธิการพรรคฯ เดิมทรงรับราชการในตำแหน่งเลขานุการกรมรถไฟถูกย้ายให้ไปทำงานใน ตำแหน่งที่เกี่ยวกับหน่วยช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของอเมริกัน¹⁴⁴ หรือทรงแต่งตั้งเสนา สานให้ดำรง ตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งชาติ เช่นเดียวกับสอน เวินไซ (Sonn Voeunsai) ได้รับการแต่งตั้งเป็น อธิบดีกรมรถไฟ ส่งผลให้ในช่วงเวลานั้นพรรคประชาธิปไตยเกิดความแตกแยกในทำนองว่ายังมีเยื่อใยต่อ พระเจ้าแผ่นดิน¹⁴⁵ และระส่ำระสายหนักเมื่อสมาชิกพรรคคนสำคัญอย่างเลิม วา หนึ่งในแกนนำของ พรรคถอนตัวออกจากการเลือกตั้งคณะกรรมการพรรคประชาธิปไตยและเข้าไปร่วมกับฝ่ายสมเด็จพระ อนุปยุวราชนโรดมสีหนุ¹⁴⁶

พร้อมกันนี้ในวันที่ 27 มกราคม ค.ศ. 1955 สมเด็จพระอนุปยุวราชนโรดมสีหนุมีพระราช ดำรัสต่อประชาชน โดยเน้นย้ำถึงความสำเร็จของการบำเพ็ญปฏิบัติการราชกรณภาพเพื่อเอกราช สมบูรณ์ของกัมพูชา รวมถึงการนำกัมพูชาให้เป็นที่ยอมรับของนานาชาติอันทำให้กัมพูชาไม่ ชาติ “วัตถุติบ” อะไรที่จำเป็นแก่การวาง “ฐาน” ซึ่งรองรับความเจริญรุ่งเรืองและความยิ่งใหญ่ใน อนาคตของประชาชนของชาติเช่นเดียวกับเกียรติและความรุ่งเรืองของประเทศในสมัยพระนคร พระองค์ทรงเน้นย้ำความสำเร็จดังกล่าวนี้ว่ามาจากพระองค์มากกว่านักการเมือง ดังความตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะช่วยประเทศของเราและประชาชนของเราให้พ้นจากความตายและความ แดกแยกซึ่งนักการเมืองบางหมู่ปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นให้จงได้” และทรงกล่าวขอบคุณประชาชนว่า “ในความสำเร็จของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าก็ยังเป็นหนี้ต่อความเชื่อซึ่งท่านมีในตัวข้าพเจ้า และต่อ ข้อเท็จจริงที่ท่านได้ตามข้าพเจ้ามาจนถึงที่สุด แม้จะมีการยุ้งในทางตรงกันข้ามของศัตรู ความเชื่อมั่น ในกษัตริย์ของท่านนี้เองที่ได้ขัดขวางมิให้ข้าศึกทำลายล้างงานของข้าพเจ้า” ท้ายที่สุดพระองค์ทรง

¹⁴³ “เรื่อง คณะรัฐมนตรีกัมพูชาและการปรับปรุงกระทรวงต่าง ๆ ของกัมพูชา,” 5 กุมภาพันธ์ 2498, เอกสารสำนัก นายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 32-33.

¹⁴⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 20 พฤษภาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 89.

¹⁴⁵ “ไปรษณีย์อากาศ ที่ 149/2497 27 มกราคม 2498 เรื่องคณะรัฐบาลใหม่กัมพูชา,” 2498, เอกสารสำนัก นายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 49-56.

¹⁴⁶ “เรื่อง การลงประชามติในกัมพูชา,” 1 มีนาคม 2498, 65-66.

ยืนยันความปรารถนาดีของพระองค์ต่อชาวเขมรว่า “ในที่สุดข้าพเจ้าขอยืนยันต่อท่านในความรักใคร่อันซื่อตรงและพร้อมที่จะรับใช้ท่าน”¹⁴⁷ ในเวลาเดียวกันนี้ยังปรากฏแผ่นปลิวที่มีเนื้อหาในทำนองให้ประชาชนรับรองพระองค์ว่า “หากท่านรักพระกรุณา ขอให้ท่านลงบัตรขาว หากท่านเกลียดพระกรุณา ขอให้ท่านลงบัตรดำฯ ต้องเชื่อตามคำข้างบนนี้ อย่าได้เชื่อบุคคลใดโฆษณาตรงข้ามฯ”¹⁴⁸ นัยหนึ่งหมายความว่าหากประชาชนไม่ลงคะแนนให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุก็เท่ากับพวกเขาเกลียดพระองค์ จึงนับได้ว่าการลงประชามติครั้งนี้เป็นการทดสอบพระบารมีส่วนพระองค์ครั้งสำคัญ

ผลการลงประชามติปรากฏว่าสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุได้รับการรับรองอย่างท่วมท้นจากประชาชน หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ (Bangkok Post) ฉบับวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1955 รายงานว่าทางราชการก็มพูชาประกาศผลการลงประชามติว่ามีราษฎรเห็นชอบ จำนวน 887,000 คะแนน และไม่เห็นชอบ จำนวน 1,571 คะแนน¹⁴⁹ ต่อมารายงานของสถานเอกอัครราชทูตก็มพูชาประจำประเทศไทยต่อกระทรวงการต่างประเทศระบุว่า มีประชาชนลงคะแนนเห็นชอบ จำนวน 925,167 คะแนน และลงคะแนนไม่เห็นชอบ จำนวน 1,838 คะแนน¹⁵⁰ ไม่ว่าผลคะแนนจะเป็นอย่างไรก็ตามที่แต่แน่ชัดว่า สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุได้รับการรับรองจากประชาชนว่าทรงประสบความสำเร็จในการนำเอกราชโดยสมบูรณ์คืนสู่ก็มพูชา อย่างไรก็ตามในส่วนที่เกี่ยวกับการลงประชามติ เดวิด พี. แชนด์เลอร์ได้แสดงทรรศนะว่า “นับแต่นั้นเป็นต้นมาสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุก็ทรงชำนาญในการสร้างความนิยมให้กับตนเองโดยใช้กลยุทธ์พาลเกรง จนสามารถเรียกเสียงสนับสนุนได้เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์”¹⁵¹

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการดำเนินมาตรการต่าง ๆ ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุก่อนการลงประชามติในเชิงลึกแสดงให้เห็นว่า กระแสการต่อต้านพระองค์ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องและพระองค์ทรงกังวลพระทัยอยู่ไม่น้อย สอดคล้องกับรายงานของพลตำรวจจัตวาจรัส มัณชุกานนท์ที่พบว่ามีการโฆษณาชวนเชื่อจากกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามผ่านหนังสือพิมพ์ เช่น “*ខ្មែរថ្មី*” (Khmer Thmi) [อ่านว่า คแมร์ทเมีย : คำแปล เขมรใหม่] ซึ่งเป็นกระบอกเสียงของเชิง ร็อก ทัณ ได้เผยแพร่การ์ตูนล้อเลียนที่แสดงการต่อต้าน (anti) พระเจ้าแผ่นดิน โดยมีการเขียนเป็นรูปเรือใหญ่ 2

¹⁴⁷ “คำแปล พระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัวแห่งก็มพูชา,” 27 มกราคม 2498, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 49-56.

¹⁴⁸ “สำเนาคำแปล ใบปลิวเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2498 เครื่องบินทิ้งใบปลิวที่ตลาดปอยเปต ปลิวมาตกที่ตลาดป่าไม้ และบ้านวังมน เวลา 11.00 น.,” 2498, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 225.

¹⁴⁹ “สำเนาหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ วันศุกร์ที่ 12 กุมภาพันธ์ 2498,” 2498, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 62.

¹⁵⁰ “เรื่อง การลงประชามติในก็มพูชา,” 1 มีนาคม 2498, 65-66.

¹⁵¹ Chandler, A History of Cambodia, 230.

ลำ ลำหนึ่งเขียนไว้ที่ข้างเรือว่า “การช่วยเหลือจากอเมริกัน” อีกลำหนึ่งเขียนว่า “การช่วยเหลือจากฝรั่งเศส” ส่วนลำที่สามเป็นเรือลำเล็ก ๆ มีข้อความเขียนข้างเรือไว้ว่า “เอกราชของเขมร”¹⁵² แม้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุได้มีพระราชบัญชาให้จับกุมบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ แต่กระแสการต่อต้านพระองค์ก็ยังคงไม่ได้ลดลงเลย เพราะต่อมาได้ปรากฏกรณีเงง วันสีก สมาชิกรุ่นใหม่ของพรรคประชาธิปไตยซึ่งเป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยพระสีสุวัตต์ได้กล่าวติเตียนการกระทำของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุกลางที่ประชุมพรรคประชาธิปไตย¹⁵³

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุกำลังเผชิญกับการต่อต้านซึ่งอย่างน้อยที่สุดจากปัญญาชนคนรุ่นใหม่ของพรรคประชาธิปไตยและพรรคประชาชน อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า ในเขตกำปอดมีจำนวนผู้ลงคะแนนไม่เห็นชอบหรือบัตรสีดำมากกว่าเขตอื่นคือ 1,102 คะแนน¹⁵⁴ และผลการเลือกตั้งที่จัดขึ้นในเดือนกันยายนนั้น ปรากฏว่าเขตดังกล่าวมีผู้ลงคะแนนเสียงให้กับพรรคประชาชนมากถึงร้อยละ 23¹⁵⁵ จึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประชาชนบางส่วนไม่ยอมรับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุซึ่งเปิดโอกาสให้ฝ่ายตรงข้ามเคลื่อนไหวในจังหวัดเหล่านี้โดยง่าย¹⁵⁶

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุพยายามกีดกันพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามไม่ให้ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งที่กำลังจะจัดขึ้น โดยทรงเสนอให้แก้ไขวิธีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรจากเดิมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าราษฎรเป็นผู้เลือกผู้แทนโดยตรงมาเป็นการเลือกตั้ง 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกราษฎรเลือกผู้แทนชั้นท์ (เทียบเท่าตำบล) ขั้นตอนที่สองผู้แทนชั้นท์มาเลือกผู้แทนเขต (เทียบเท่าจังหวัด) นอกจากนี้พระองค์ยังเสนอให้จัดตั้งสภาจังหวัด โดยประชาชนมีสิทธิเลือก โยกย้าย และถอดถอนข้าหลวงประจำจังหวัดได้ตามความสามารถและความใกล้ชิดต่อบุคคลที่มีต่อท้องถิ่นนั้นไม่ใช่ถือตามพรรค แต่ทว่าการปรับเปลี่ยนดังกล่าวจะกระทำได้อีกก็ต่อเมื่อดำเนินแก้ไขพระราชบัญญัติการเลือกตั้งในรัฐธรรมนูญก่อน และเนื่องจากรัฐสภาของกัมพูชาถูกปิดมานานกว่า 2 ปี อีกทั้งกรมปรึกษาชาติไม่มีอำนาจในการดำเนินการดังกล่าว สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงเสนอให้ทำการลง

¹⁵² “เรื่อง การออกเสียงประชามติ,” 11 กุมภาพันธ์ 2498, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 68-69.

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁴ “ไปรษณีย์อากาศ ที่ 230/2498 เรื่องการออกเสียงประชามติ,” 17 กุมภาพันธ์ 2498, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 73.

¹⁵⁵ Ben Kiernan, *How to Pol Pot Came to Power: A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975* (London: Verso, 1986), 162.

¹⁵⁶ “สำเนาจดหมายของเลขาธิการของคณะกรรมการกลาง สังคมราษฎรนิยมถึงรัฐมนตรีมหาดไทยกัมพูชา เรื่องการโฆษณาหาเสียงเลือกตั้ง (7-20 กันยายน 2498),” 3 กันยายน 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 4.

ประขามติเพื่อแก้ไขบทบัญญัติแทน ซึ่งต่อมาพระองค์ทรงอ้างว่าทั้งหมดเป็นคำร้องจากประชาชนที่เข้าชื่อถวายจำนวน 198,000 คน ให้พระองค์ดำเนินการแก้ไขบทบัญญัติดังกล่าว เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดบรรดาพรรคการเมืองใช้เงินซื้อเสียง เพราะเมื่อได้ครองตำแหน่งแล้วก็ลืมประชาชน¹⁵⁷

ผลที่เกิดขึ้นไม่เหนือความคาดหมายนัก เพราะพรรคประชาธิปัตย์และพรรคประชาชนต่อต้านและบริภาษสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุอย่างรุนแรงว่าไม่ทรงเป็นประชาธิปัตย์และคอยทำลายประชาธิปัตย์ ทั้งยังเป็นการเดินกลับไปสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่สิ่งที่พระองค์คาดไม่ถึงคือเกิดกระแสต่อต้านจากประชาชนซึ่งพระองค์กล่าวว่า “ข้อสำคัญที่น่าเสียใจคือคนกัมพูชาชอบฟังการโฆษณาชวนเชื่อ”¹⁵⁸ และที่รุนแรงมากไปกว่านั้นพรรคประชาธิปัตย์ได้ส่งเรื่องร้องเรียนไปยังคณะกรรมการระหว่างประเทศควบคุมการสงบศึกในกัมพูชาที่แต่งตั้งขึ้นตามข้อตกลงเจนีวา โดยกล่าวหาพระองค์ว่า “ทรงขัดขวางไม่ให้นักการเมืองที่พระองค์เห็นว่ามิใช่ผู้รักชาติมีอำนาจทางการเมือง”¹⁵⁹ ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้ประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปัตย์อย่างฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกาพากันทักท้วงพระราชดำริของพระองค์อย่างพร้อมเพรียงเป็นเหตุให้การดำเนินการดังกล่าวต้องยุติลง

ในทหระศนะของพลตำรวจจัตวาจาร์ส มัณชุกานนท์เห็นว่า สถานการณ์ดังกล่าวมีส่วนผลักดันให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุตระหนักว่า “ราชบัลลังก์จะเป็นอันตราย ถ้ายังคงเป็นกษัตริย์ต่อไป (หมายถึง ถ้ายังคงดำรงสถานะเป็นกษัตริย์ซึ่งโดยหลักการรัฐธรรมนูญย่อมถูกจำกัดบทบาททางการเมือง-ผู้ศึกษา) เพื่อรักษาราชบัลลังก์ให้คงอยู่ต่อไปก็ไม่มีทางใดนอกจากจะต้องออกโรงเล่นการเมืองด้วยตนเอง”¹⁶⁰ ด้วยเหตุนี้วันที่ 2 มีนาคม ค.ศ. 1955 พระองค์จึงส่งเทปบันทึกเสียงไปยังกรมโฆษณาการเพื่อออกอากาศประกาศว่า พระองค์สละราชสมบัติถวายแด่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพระนามเป็น “พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤต” (Preah Karuna Preah Bat Samdech Preah Norodom Suramarit) ส่วนสมเด็จพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพระนามเป็น “สมเด็จพระมหากษัตริยานีสีสู่วัตถิม์นีวงค์ กุสุมะนารีรัตน์ สิริวัฒนา” (Samdech Preah Mahasatreiyani Sisowath Monivong Kossamak Nearireath Serey Vathana) ขณะที่พระองค์ลัดพระยศและดำรงฐานะเป็น “**สเยอชเตรอชูปยุวภณ**” [อ่านว่า ซ้อมตัจเปริยะสึอึบยุวเรียจ : คำแปล สมเด็จพระอูปยุวราช (Samdech Preah Upayuvareach)] (ในพระราชสาสน์ถึงยวาทาร์ลาล เนห์รูใช้คำว่า

¹⁵⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 18.

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 17, 19, 21.

¹⁵⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 11 เมษายน 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 206-207.

¹⁶⁰ พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.อ. จาร์ส มัณชุกานนท์ ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2521, 147.

“*สเหตุประชวเขต*” [อ่านว่า ซ้อมตัจเปริยะส์ไ้อ์โยเรียจ : คำแปล สมเด็จพระอุปโยราช]
ความตอนหนึ่งว่า

นับตั้งแต่ข้าพเจ้าได้นำเอกราชและสันติสุขมาสู่ประชาชนของเรา ข้าพเจ้าพบว่าข้าพเจ้าถูกทรยศ ถูกปฏิบัติอย่างโหดร้าย และถูกรังแก จากผู้ที่อ้างประชาธิปไตยอย่างไม่เป็นธรรม ข้าพเจ้าได้พยายามทุกวิถีทางเพื่อแก้ไขสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น กฎหมายเหล่านี้เป็นวิธีการที่ข้าพเจ้าเขียนขึ้นเพื่อให้พลเมืองที่ต่ำต้อยที่สุดของเราซึ่งเป็นเสียงข้างมากและเป็นเจ้าของประเทศที่แท้จริงให้สามารถใช้อำนาจที่พวกเขาต้องการ และเพื่อต่อต้านความอยุติธรรมที่เกิดขึ้น

ข้าพเจ้าถูกต่อต้านและขัดขวางจากนักการเมือง อภิสิทธิ์ชน และผู้มีการศึกษาซึ่งเคยชินกับการใช้ความรู้หลอกลวงผู้อื่น เพื่อไม่ให้ข้าพเจ้านำประชาธิปไตยไปสู่ความเจริญและความยุติธรรม

พลเมืองที่ยากจนและอ่อนน้อมผู้เป็นที่รัก: ในทุกภารกิจ ข้าพเจ้ามักพบกับความเกลียดชัง การทรยศ การดูหมิ่นจากบุคคลที่ไม่ซื่อสัตย์และเป็นศัตรูกับข้าพเจ้า พวกเขาไม่เคยปล่อยให้ข้าพเจ้าทำภารกิจของชาติได้ง่ายเลย...แม้ตอนนี้ข้าพเจ้าต้องดำเนินการเพื่อต่อต้านคนเหล่านั้น แต่ก่อนอื่นข้าพเจ้าต้องแสดงความขอบคุณต่อพวกท่าน ข้าพเจ้าเป็นหนี้บุญคุณอย่างมากต่อการสนับสนุนในการดำเนินการเพื่อบรรลุถึงเอกราชของชาติและหันไปหาต่อกรายุแหย่จากคนทรยศ พวกท่านสนับสนุนข้าพเจ้าให้มีชัยชนะก็เพื่อประโยชน์ของชาติเรา

ข้าพเจ้าตระหนักชัดแล้วว่า หากข้าพเจ้ายังประทับบนบัลลังก์และพระราชวัง ไม่ว่าข้าพเจ้าจะมีจิตสวามิภักดิ์ต่อราษฎรเพียงใด หรือแม้จะต้องการบรรเทาทุกข์ของราษฎร ข้าพเจ้าก็มิอาจมองเห็นความสุขและทุกข์ของราษฎรทั้งหลายได้ชัดเจน...ข้าพเจ้าเสวยราชย์มา 14 ปี ข้าพเจ้าพยายามค้นหาวิธีการเพื่อบรรเทาทุกข์ของราษฎร แต่ข้าพเจ้าก็ได้สังเกตเห็นว่าอุปสรรคใหญ่ ๆ ก็เป็นที่กล่าวมานี้...ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าได้ตัดสินใจสละราชสมบัติเพื่อให้มีเวลา มีกำลัง และได้ใช้ร่างกายและชีวิตไปทำการอันเป็นประโยชน์แก่ราษฎรก็เท่านั้น...ข้าพเจ้าขออนุญาตต่อชนร่วมชาติทั้งปวงสละราชสมบัติ และข้าพเจ้าจะไม่เปลี่ยนใจอย่างแน่นอน ข้าพเจ้าขอฝากสมเด็จพระวรวราธิบดีและสมเด็จพระวรวราชมารดาซึ่งข้าพเจ้าเคารพและเป็นสมาชิกราชวงศ์อาวโโสแห่งราชวงศ์ ขึ้นเสวยราชย์เป็นพระราชาและพระราชินีต่อจากข้าพเจ้า¹⁶¹

การสละราชสมบัติของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเป็นวิธีการเชิงจิตวิทยาที่ชาญฉลาด ในแง่หนึ่งเป็นการเสริมสร้างบารมีส่วนตัวของพระองค์ (personal charisma) ให้เพิ่มมากขึ้น เพราะไม่เคยมีผู้ใดเคยคาดคิดมาก่อนเลยว่าพระมหากษัตริย์จะยินยอมสละพระราชอำนาจสูงสุดที่พึงมี และ

¹⁶¹ “พระสารลิจิตในสมเด็จพระนโรดมสีหนุอุปยุวราชถึงประชาชนในการสละราชย์,” 1955, ราชธิปไตย กล่องที่ 313, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1-7. [*ព្រះសារលិខិតនៃសម្តេចនរោត្តមសីហនុឧបយុវរាជចំពោះប្រជាជនស្តីពីការដាក់រាជ្យ*, ១៩៥៥, រាជធានីភ្នំពេញ Box 313, បណ្ណសាររដ្ឋបាលជាតិកម្ពុជា, ១-៧.]

ในขณะที่เดียวกันยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์บริสุทธิ์ใจอย่างยิ่งต่อการรับใช้พสกนิกรที่พระองค์ถือว่าเป็น “ลูก” โดยมิได้อารมณ์ถึงพระราชอิสริยยศ ดังที่ทรงขอไม่ให้ราษฎรออกพระนามพระองค์ว่า “พระกรุณา” แต่ให้ออกพระนามว่า “*พระมหากษัตริย์สุวราช*” [อ่านว่า เปรี้ยะส้องกมจะสโนโรตตมชีฮนุ : คำแปล พระองค์จะสนโรตตมสีหนุหรือพระองค์เจ้านโรตตมสีหนุ] ออกพระนามลาลองว่า “*สเยต*” [อ่านว่า ซ้อมตัจ : คำแปล สมเด็จ] ขณะเดียวกันพระองค์ได้ทรงอธิบายเหตุผลต่ออามวาฮาร์ลาล เนห์รู (Jawaharlal Nehru) นายกรัฐมนตรีสาธารณรัฐอินเดียถึงการสละราชสมบัติว่า “*การสละราชสมบัติของข้าพเจ้าซึ่งข้าพเจ้าได้ตัดสินใจเองเพื่อเป็นอุดมประโยชน์ถึงประชาชนชาติของข้าพเจ้า*”¹⁶²

ต่อมาในวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ. 1955 สมเด็จพระอูปยุวราชนโรตตมสีหนุประกาศจัดตั้งองค์กร “*สังคัมมสังคัมม*” [อ่านว่า ซ็องกมเรียชตรนิยุม (Sangkum Reastr Niyum; SRN) : คำแปล สังคัมมสังคัมม (People Socialist Community)] เพื่อเตรียมเข้ารับการเลือกตั้งที่กำหนดให้จัดขึ้นในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1955 ทั้งนี้ธรรมนูญขององค์กรสังคัมมสังคัมมได้อธิบายที่มาการก่อตั้งองค์การสังคัมมสังคัมมไว้ในมาตราที่ 3 ว่าเป็นความต้องการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในประเทศ เพราะเชื่อว่าการมีพรรคการเมืองหลายพรรคทำให้ประเทศมีภัย ดังนั้นองค์กรสังคัมมสังคัมมจึงสนับสนุนการรวบรวมนักการเมืองจากพรรคอื่น ๆ เข้ามาอยู่รวมกันภายใต้หลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อร่วมกันปรับปรุงพระราชอาณาจักรให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงและเพื่อให้ประเทศชาติพ้นภัยคุกคามแห่งพรรคการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่า

การตั้งของสังคัมมนี้มีความประสงค์ก่อสร้างโครงสร้างผู้ที่สมัครใจในอันที่จะประกอบกิจของชุมชน สร้างความมั่นคงและเที่ยงธรรมด้วยอุดมการณ์ที่จะปลูกสามัคคีธรรมแก่ประชาชนชาติเขมร สามัคคีอันอาจจะได้รับภัยจากการมากไปด้วยพรรคการเมือง เพื่อให้กำเนิดขึ้นในประเทศกัมพูชา ซึ่งลัทธิประชาธิปไตย สังคัมม และความเสมอภาค และท้ายที่สุดเพื่อให้ประเทศชาติกลับสู่ความเจริญรุ่งเรืองดังที่ได้เคยมีในอดีต ที่จะให้เพื่อให้กลับคืนมาเช่นนั้น สังคัมมจะพยายามให้ความรับรองที่ให้มีขึ้นในความหมายอันแท้จริงขององค์สาม ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สิ่งทั้งสามนี้จะทรงอยู่ได้และจะยังประโยชน์แก่ประเทศชาติก็ต่อเมื่อองค์การแห่งรัฐได้คำนึงถึงความต้องการของประชาชนและปฏิบัติงานภายในการควบคุมอันแท้จริงโดยตรงตลอดเวลาจากประชาชน¹⁶³

¹⁶² “ข่าวในประเทศ,” หนังสือพิมพ์สามัคคี 2, 31 (9 มีนาคม 1955): 1. [*“ผู้ปกครองสุวราช,” สบายดี ๒, ๓๑ (๙ มีนาคม ๑๙๕๕): ๑.*]

¹⁶³ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 27 พฤษภาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 53.

ขณะเดียวกันในมาตราที่ 4 ของธรรมนูญพรรคได้เน้นย้ำเกี่ยวกับโครงการและอุดมการณ์ขององค์กรสังคมนิยม โดยมีประเด็นสำคัญที่ระบุว่าองค์กรนี้ไม่ใช่พรรคการเมืองแต่เป็นพื้นที่ที่รวมกำลังพลพรรคทั้งหมด ซึ่งต้องการนำประเทศกัมพูชาไปสู่ความยิ่งใหญ่เหมือนดังที่แล้มาแล้วภายใต้การนำของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ

สังคมนิยมไม่ใช่เป็นคณะพรรคการเมือง

สังคมนิยมเป็นสัญลักษณ์ของความต้องการของราษฎรอันต่ำต้อย แต่เป็นราษฎรอันแท้จริงของประเทศกัมพูชาอันเป็นที่รักของเรา

สังคมนิยมเป็นองค์กรรวบรวมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียว เพื่อต่อสู้กับความอยุติธรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง การรีดนาทาเร้น และการกดขี่อันเป็นความชั่วที่กระทำต่อประชาชนและประเทศชาติ

สังคมนิยมจะรักษาไว้ซึ่งความสามัคคีแห่งชาติ และนำกลับมาซึ่งประเพณีอันดีที่ได้เคยสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศในอดีต ประเพณีนี้เป็นศิลปะของประชาชน พร้อมด้วยผู้คุ้มครองโดยธรรมชาติคือศาสนาและราชบัลลังก์

สังคมนิยมตั้งใจจะส่งเสริมการปกครองระบอบสังคมนิยม ที่อาจประสิทธิประสาทแก่ประชาชนราษฎรอันแท้จริงอันประกอบเป็นชาติเขมรได้ใช้โดยตรงซึ่งอธิปไตย และอำนาจแห่งชาติภายในตำบล จังหวัด และประเทศ ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและตามหลักที่ได้วางไว้ตามข้อเสนอแก้ไขบทบัญญัติ ดังได้กำหนดในรัฐธรรมนูญคือสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ¹⁶⁴

พร้อมกันนี้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุยังทรงเน้นย้ำว่า ระบอบสังคมนิยมเป็นระบบที่ดีที่สุดสำหรับกัมพูชา “ระบอบสังคมนิยมจะทำให้คนแข็งแรงช่วยคนอ่อนแอ คนรวยจูงมือคนจน จะทำให้มีความเสมอภาค จะเป็นบ่อเกิดแห่งความเข้าใจอันดีและสันติสุข ระบอบสังคมนิยมเหมาะสำหรับประเทศกัมพูชา ลัทธิคอมมิวนิสต์หรือระบบเผด็จการหรือระบบนายทุน ซึ่งคนร่ำรวยเป็นใหญ่หรือระบบฟาสซิสต์ไม่เหมาะสำหรับประเทศกัมพูชาทั้งสิ้น”¹⁶⁵

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าแนวทางสำคัญขององค์กรสังคมนิยมคือสนับสนุนการรวบรวมนักการเมืองจากพรรคอื่น ๆ เข้ามาอยู่รวมกันภายใต้องค์กรเดียว โดยไม่คำนึงว่าบุคคลนั้นจะมีความรู้ความสามารถหรือไม่¹⁶⁶ ด้วยเหตุนี้พรรคการเมืองหลายพรรคจึงยุบตัวเองและรวมเข้ากับองค์กรสังคมนิยม

¹⁶⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 27 พฤษภาคม 2498, 51-59.

¹⁶⁵ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 14 พฤษภาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 102-103.

¹⁶⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 7 กรกฎาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 170.

ราชกรัญนิยมนั้นด้วยความสมัครใจและถูกบีบบังคับ ยกตัวอย่างเช่นพรรคเสรีภาพได้รับการทาบทามให้ ยุบรวมเข้ากับองค์กรสังคมนิยม แต่เนี่ยล แผลงซึ่งขณะนั้นเป็นหัวหน้าพรรคและดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงโยธาธิการและคมนาคมไม่ยินยอม แผลงจึงถูกปลดออกจากตำแหน่ง รัฐมนตรีด้วยข้อกล่าวหาว่าละเลยการปฏิบัติหน้าที่อย่างร้ายแรงจากการไม่เข้าร่วมพิธีถวายสัตย์ ปฏิญาณเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1955 ดังความแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาที่ 416 NS ว่า “การกระทำอันเป็นการแสดงความกระด้างกระเดื่องนั้นถือว่าเป็นการกบฏต่อกษัตริย์”¹⁶⁷ ส่งผลให้พรรค เสรีนิยมสิ้นคลอนเป็นอย่างมาก และสูญเสียเสถียรภาพมากขึ้นเมื่อพระองค์มจะสิ้นโรตม นรินนฤต กรรมการระดับสูงละทิ้งพรรคเสรีภาพด้วยการตอบรับไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำ กรุงปารีส ขณะที่พรรคค้ำเกิงประชาชาติที่ได้ประกาศร่วมกับองค์กรสังคมนิยม แต่ในเวลา ต่อมาปรากฏว่ามีเหตุขัดแย้งกับสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ จนแย้ม ส้อมโบรหัวหน้าพรรคซึ่ง ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจแห่งชาติขู่จะลาออกจากเป็นรัฐมนตรี แต่ พรรคพวกพากันห้ามไว้จึงได้ดำรงตำแหน่งอยู่ต่อมา¹⁶⁸ ภายหลังกการเลือกตั้งส้อมโบรไม่ได้รับแต่งตั้งให้ ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองอีกเลย โดยในรายงานของสหรัฐอเมริการะบุว่าหลังจากผิดใจกับ สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุเขาเกษียณราชการในตำแหน่งหัวหน้าหอสมุดแห่งชาติ¹⁶⁹ หรือกรณี ของพรรคประชาธิปไตย ข้าราชการจำนวนมากถูกบังคับให้เข้าร่วมกับองค์กรสังคมนิยมทำให้ พรรคประชาธิปไตยต้องสูญเสียสมาชิกพรรคในทะเลเป็นจำนวนไม่น้อย พร้อมกันนี้ยังปรากฏอีกว่ามี การชักชวนสมาชิกระดับแกนนำของพรรคประชาธิปไตยให้เข้าร่วมกับองค์กรสังคมนิยม เป็น ต้นว่าเสิม ว่าได้เข้าร่วมเป็นกรรมการผู้ก่อตั้งองค์กรสังคมนิยมประจำกรุงพนมเปญและดำรง ตำแหน่งเลขาธิการ¹⁷⁰

อย่างไรก็ดี พรรคประชาธิปไตยถูกโจมตีอย่างต่อเนื่องจากสื่อสิ่งพิมพ์ที่ให้การสนับสนุน สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ หนังสือพิมพ์กัมพูชาฉบับภาษาฝรั่งเศส ฉบับประจำวันที่ 11

¹⁶⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 22 กรกฎาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 35.

¹⁶⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 27 พฤษภาคม 2498, 48.

¹⁶⁹ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **79. Memorandum from the Deputy Director of the Office of Southeast Asian Affairs (Jenkins) to the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Robertson), August 21, 1958**, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d79>.

¹⁷⁰ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 27 พฤษภาคม 2498, 52.

เมษายน ค.ศ. 1955 ได้โจมตีพรรคประชาธิปไตยว่าเป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้สมเด็จพระอูปยุวราช
นโรดมสีหนุต้องสละราชย์สมบัติ ความตอนหนึ่งว่า

การที่สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุได้ประกาศสละราชสมบัติก็เนื่องจากโครงการ
ปฏิรูปรัฐธรรมนูญของพระองค์ประสบกับอุปสรรค พรรคการเมืองบางคณะ รวมทั้งพรรค
ประชาธิปไตยคัดค้านแผนการของพระองค์ในการปรับปรุงรัฐธรรมนูญ โดยกล่าวหาว่าพระองค์ทรง
ขัดขวางไม่ให้นักการเมืองที่พระองค์เห็นว่ามิใช่ผู้รักชาติมีอำนาจทางการเมือง¹⁷¹

ถึงเช่นนั้นพรรคประชาธิปไตยไม่ได้มีท่าทีอ่อนข้อและยังเป็นคู่แข่งที่น่ากังวลสำหรับ
สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ เพราะพรรคนี้คงได้รับการสนับสนุนจากบรรดาพ่อค้า ข้าราชการ
ตลอดจนประชาชนที่ประกอบอาชีพอิสระอย่างต่อเนื่อง ขณะที่สมาชิกรุ่นใหม่ได้ตอบโต้สมเด็จพระ
อูปยุวราชนโรดมสีหนุด้วยการโจมตีนโยบายและจุดอ่อนของรัฐบาลในรูปแบบที่พระองค์เรียกว่า “การ
โฆษณาชวนเชื่อแบบกระซิบใส่ร้าย” โดยเฉพาะปัญหาฉ้อราษฎร์บังหลวงและความไม่ชอบมาพากล
เกี่ยวกับการรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาอย่างเปิดเผย เช่น กล่าวหาว่าพระองค์ขายบ้านเมือง
ขายชาติให้กับอเมริกาและสนับสนุนลัทธิเผด็จการตามแบบนายพลชาร์ล อ็องเดร โฌแซ็ป มารี เดอ
โกล (Charles André Joseph Marie de Gaulle) ของฝรั่งเศส¹⁷² แต่ที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือพวก
เขาได้ประสานความร่วมมือกับขบวนการเขมรอิสระซึ่งเป็นเครือข่ายดั้งเดิมของพรรคให้ทำการโฆษณา
ชวนเชื่อและก่อวินาศกรรมรัฐด้วยการก่อความวุ่นวายรุนแรง กล่าวได้ว่าการแข่งขันทางการเมืองใน
ช่วงเวลานั้นเป็นไปอย่างดุเดือดและไม่สามารถคาดเดาได้ว่าพรรคใดจะได้รับชัยชนะ ดังมุมมองของ
ฯพณฯ ปีแยร์ กอร์ซ (Pierre Gorce) ข้าราชการใหญ่ฝรั่งเศสประจำกัมพูชาว่า “การต่อสู้ทางการเมือง
ในขณะนี้เป็นการต่อสู้ของบุคคลยิ่งกว่าการต่อสู้ของอุดมการณ์ที่แท้จริง เมื่อเป็นเช่นนี้ การเลือกตั้งก็
ทำนายยาก ว่าราชรัฐจะเลือกเอาฝ่ายไหน...อย่างไรก็ดีเท่าที่คิดเห็นในขณะนี้รัฐสภาพรรค
ประชาธิปไตยยังไม่อยู่ในฐานะได้เปรียบกว่าขบวนการเมืองของสีหนุ”¹⁷³ ขณะที่พลตำรวจจัตวาจรัส
มันฑุกานนท์กลับเห็นว่า “การเลือกตั้งครั้งนี้พรรคของพระองค์ท่านจะไม่ชนะเสียงข้างมากดังที่เคย

¹⁷¹ “คำแปล Résumé de la Conférence de Presse Faite par le Haut-Commissaire Royal du
Cambodge,” 11 เมษายน 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 206-207.

¹⁷² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14
กรกฎาคม 2498, 21.

¹⁷³ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 7 กรกฎาคม
2498, 168-169.

ทรงหวัง โดยมีเหตุการณ์บางอย่างในพรรค สมาชิกในเขตโพธิสัตว์ได้ขอคืนบัตรสมาชิกและถอนตนออกจากพรรคกันจำนวนหนึ่ง ตามข่าวกล่าวว่ามาจากการโฆษณาของพรรคประชาธิปไตย”¹⁷⁴

ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุจึงยิ่งเพิ่มความพยายามกีดกันพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามอย่างต่อเนื่องโดยเน้นหนักไปในทางใช้อำนาจด้านความมั่นคงของรัฐ¹⁷⁵ ทรงเลื่อนกำหนดวันเลือกตั้งจากเดือนเมษายนเป็นเดือนกันยายนด้วยข้ออ้างเหตุผลความไม่สงบ แต่ในความเป็นจริงเพราะเกรงว่าฝ่ายตรงข้ามจะมีชัยชนะ¹⁷⁶ ระหว่างเดือนพฤษภาคม-กันยายน ค.ศ. 1955 ผู้สมัครจากพรรคประชาธิปไตย 2 คน และจากพรรคประชาชน 3 คน ถูกตั้งข้อกล่าวหากระทำผิดต่อรัฐและถูกคุมขัง เช่น สาริน ทอง (Sarin Tong) สมาชิกพรรคประชาธิปไตยใช้เวลาส่วนใหญ่ในเรือนจำ เช่นเดียวกับแกง วันสักถูกเจ้าหน้าที่รัฐขังไว้ขณะชุมนุมในวันเลือกตั้งและถูกคุมขังตลอดเวลาการลงคะแนน ส่วนจวน มุมต้องหลบหนีออกจากกัมพูชาและเดินทางกลับไปยังฝรั่งเศส พร้อมกันนี้สำนักงานพรรคประชาธิปไตยในเขตพระตะบองยังถูกรื้อค้นและปิดล้อมโดยตำรวจ¹⁷⁷ ขณะที่หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นกระบอกเสียงของทั้งสองพรรคถูกปิด พร้อมกับบรรณาธิการถูกจับกุมโดยไม่มี การไต่สวน กล่าวเฉพาะการจับกุมนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายตรงข้าม สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุประทานสัมภาษณ์ความตอนหนึ่งว่า

เรื่องการจับกุมนักหนังสือพิมพ์บางคนซึ่งก่อให้เกิดเสียงกล่าวทั้งในหมู่คนกัมพูชาและคนต่างประเทศในกัมพูชาว่าเป็นการกระทำที่ใช้อำนาจ เรื่องอื่นที่จริงน่าจะเข้าใจกันได้ว่า การที่บ้านเมืองจับกุมบุคคลหนึ่งใดก็เพราะมีตัวบทกฎหมายบัญญัติไว้ ผู้ใดประพฤติดีละเมิดกฎหมายก็ต้องจับ กฎหมายอาญาของกัมพูชากำหนดโทษไว้สำหรับบุคคลที่หมิ่นประมาทพระบรมวงศานุวงศ์ เมื่อท่านซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์องค์หนึ่งถูกหมิ่นประมาทอย่างร้ายแรงว่าเป็นคนขายชาติ ก็เป็นธรรมดาที่ท่านจะต้องร้องเรียนขอความยุติธรรมจากกฎหมาย¹⁷⁸

จนถึงกำหนดวันเลือกตั้งในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1955 ความพยายามกีดกันพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามยังคงปรากฏอย่างต่อเนื่อง มีรายงานการทุบตีราษฎรที่มีสิทธิเลือกตั้งที่ไม่ยอม

¹⁷⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, 27.

¹⁷⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 7 กรกฎาคม 2498, 169.

¹⁷⁶ Michael Vickery, “Looking Back at Cambodia, 1942-76,” in *Peasants and Politics in Kampuchea 1942-1981*, ed. Ben Kiernan and Chanthou Boua (New York: M.E. Sharpe Inc., 1982), 98.

¹⁷⁷ Kiernan, *How the Pol Pot Came to Power: A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975*, 159.

¹⁷⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, 23.

เลือกองค์กรสังคมนิยม หัวคะแนนและผู้หาเสียงเลือกตั้งของพรรคอื่นถูกข่มขู่และลอบสังหาร พร้อมกันนี้ข้าราชการท้องถิ่นยังได้บังคับให้ราษฎรซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรสาบานว่าจะเลือกองค์กรสังคมนิยม และหากผู้หนึ่งผู้ใดเลือกพรรคการเมืองอื่น ๆ จะต้องได้รับทัณฑ์ขมขู่ ราษฎรผู้หวาดกลัวต่อคำสาบานและเคยชินต่อการอยู่ใต้คำสั่งของกษัตริย์จึงไม่กล้าลงคะแนนให้พรรคอื่น¹⁷⁹ กล่าวเฉพาะเขตที่ขบวนการเขมรอิสระและเวียดมินห์เคลื่อนไหวอย่างเข้มข้น เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อการลงคะแนนสิ้นสุด ทียบัตรเลือกตั้งจำนวนมากสูญหายและถูกสับเปลี่ยน¹⁸⁰ ทั้งนี้ในมุมมองของนักวิชาการอเมริกันแสดงความเห็นว่า “ไม่มีชาวกัมพูชาคนใดลิ้มว่าผู้นำในปัจจุบันเป็นอดีตกษัตริย์ และไม่ต้องสงสัยเลยว่าพระองค์คงเป็นรัชทายาทสืบทอดบัลลังก์ของพระราชบิดาและพระราชมารดาในอนาคต การต่อต้านสังคมนิยมจึงหมายถึงการต่อต้านกษัตริย์ในอนาคต การสยบยอมในวันนี้ อาจเรียกว่ามองการณ์ไกล”¹⁸¹ ด้วยเหตุนี้ผลการเลือกตั้งใน 25 เขต จากจำนวนประชากรที่มีสิทธิเลือกตั้งทั้งสิ้น 761,900 คน องค์กรสังคมนิยมได้รับคะแนนเสียงอย่างท่วมท้นถึง 630,625 เสียง คิดเป็นร้อยละ 83 และได้ครองตำแหน่งผู้แทนทั้งหมดในรัฐสภาคือ 91 ที่นั่ง ขณะที่พรรคประชาธิปไตยได้คะแนนเสียงเพียง 93,919 เสียง คิดเป็นร้อยละ 12 ส่วนพรรคประชาชนได้คะแนนเสียงจากประชาชน 31,034 เสียง คิดเป็นร้อยละ 4 และอีกร้อยละ 1 เป็นของพรรคอื่น ๆ¹⁸²

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากเลือกตั้งแม้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุได้ประสบความสำเร็จในการเข้าควบคุมอำนาจทางการเมืองไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่าพระราชอำนาจเหล่านี้ยังไม่มั่นคง ดังเห็นได้จากผลการเลือกตั้งใน 5 หน่วยการเลือกตั้งของกรุงพนมเปญและเขตกันดาล พรรคประชาธิปไตยได้คะแนนเสียงมากกว่าร้อยละ 20 ซึ่งประเด็นนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงทราบแก่พระทัยเป็นอย่างดี เพราะในเวลาต่อมาพระองค์ตรัสว่า “หากดูผลคะแนนที่แท้จริง พรรคหลักสามพรรค (องค์กรสังคมนิยม พรรคประชาธิปไตย และพรรคประชาชน-ผู้ศึกษา) น่าจะได้คะแนนเท่ากัน และอาจจะนำไปสู่การจัดตั้ง

¹⁷⁹ เตียบ โสะผล, ระเบียบองค์กรสังคมนิยม (1955-1970) มหาชัยชนะและวิบัติ, 2 nd ed. (พนมเปญ: โรงพิมพ์โชคชัย, 2009), 115-116. [เผ็บ สุฒณ, របបសង្គមកុម្មុយនិស (១៩៥៥-១៩៧០) មហាជ័យជំនះនិងវិបត្តិ, 2 nd ed. (ភ្នំពេញ: ពោធិ៍ពុទ្ធដោគជ័យ, ២០០៩), ១១៥-១១៦.]

¹⁸⁰ Kiernan, How to Pol Pot Came to Power: A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975, 160.

¹⁸¹ Steinberg, Cambodia: its people, its society, its culture, 100.

¹⁸² “องค์กรและการทำงานของสมัชชาแห่งชาติกัมพูชา ปี 1946-1991,” 1997, การเมือง กล้องที่ 109, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 3. [ការរៀបចំនិងការប្រព្រឹត្តនៅនៃរដ្ឋសភាកម្ពុជា ពី ១៩៤៦-១៩៩១ (Organisation et Fonctionnement de l'Assemblée Nationale du Cambodge 1946-1991), ១៩៩៧, ការងាររយោបាយ BOX 109, បណ្ណសាររដ្ឋាភិបាល, ៣.]

รัฐบาลผสม”¹⁸³ ประกอบกับการบริหารประเทศภายใต้ دستورสังคมนิยมยังคงประสบปัญหา โดยเฉพาะปัญหาความแตกแยกทางการเมืองภายในซึ่งแม้แต่พระองค์ก็ไม่อาจควบคุมได้ ในระยะเวลาเพียง 3 ปี มีการผลัดเปลี่ยนรัฐบาลมากถึง 10 ชุด ซึ่งพระองค์ได้มีพระราชธาธิบายเกี่ยวกับปัญหานี้ว่า

การเปลี่ยนรัฐบาลบ่อย ๆ เช่นนี้ก็เหมือนการเปลี่ยนของคณะรัฐบาลฝรั่งเศสนั่นเอง แต่สำหรับประเทศใหม่ และอยู่ในวัยเยาว์เช่นกัมพูชา การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลเข้ามาบริหารราชการแผ่นดินเช่นนี้เป็นการตืออย่างหนึ่งเหมือนกัน คือทำให้บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีโอกาสเข้าฝึกการบริหารราชการแผ่นดินเป็นการทำให้ได้รับความชำนาญด้วยกัน เป็นการเรียนไปในตัวเมื่อประสบข้อบกพร่องในเรื่องใดก็จะได้แก้ไขไปในตัว¹⁸⁴

อย่างไรก็ดี การผลัดเปลี่ยนรัฐบาลในระยะเวลาอันสั้นสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงปัญหาความไม่มั่นคงทางอำนาจและเสถียรภาพทางการเมือง ดังความเห็นของ ฯพล ฯ ปีแยร์ กอร์ซ (Pierre Gorce) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกัมพูชา

การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในประเทศกัมพูชาเป็นเรื่องที่ถ่วงความเจริญของประเทศมาก เพราะรัฐบาลเปลี่ยนกันทุก ๆ 4 เดือน ในระยะเวลา 4 เดือนที่รัฐบาลเข้าบริหารราชการ ราชการก็ต้องหยุดชะงักลงเพราะรัฐมนตรีคนใหม่ยังไม่ทราบงานกว่าจะรู้งานดีก็กินเวลา 1-2 เดือน พอรู้งานดีก็ต้องออกเสียแล้ว การเปลี่ยนรัฐบาลเช่นนี้จึงเป็นเรื่องที่น่าเศร้ามากในราชการของกัมพูชา¹⁸⁵

สาเหตุสำคัญของความไม่มั่นคงทางอำนาจและเสถียรภาพทางการเมืองเกิดจากความขัดแย้งภายในระหว่างบุคคลที่มักมีความอิจฉาริษยากัน¹⁸⁶ ดังเช่นในวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1958 กัมพูชาต้องจัดการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรใหม่ เนื่องจากรัฐสภาถูกยุบอันมีสาเหตุจากความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับรัฐสภา ในกรณีระหว่างเพา บุนพา (Lor Bunpa) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและผู้อำนวยการสหกรณ์กัมพูชากับเอก ยีอุน (Ek Yi Oun) ประธานสภาผู้แทนราษฎร มูลเหตุมาจากการสอบสวนของฝ่ายนิติบัญญัติเรื่องการดำเนินงานของสหกรณ์เกี่ยวกับการซื้อผ้าและปูนซีเมนต์ มีการตั้งคณะกรรมการสอบสวนขึ้นโดยตอล ดิม (Tol Dim) เป็นประธาน แต่ทว่าผลการสอบสวนกลับไม่พบว่าบุนพาและการสหกรณ์ปฏิบัติการผิดระเบียบ ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับรัฐสภาจึงได้มีการ

¹⁸³ Kiernan, *How to Pol Pot Came to Power: A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975*, 162.

¹⁸⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 27 กรกฎาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 28.

¹⁸⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 24 ธันวาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 222.

¹⁸⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 27 กรกฎาคม 2500, 30.

ตั้งคณะกรรมการสอบสวนขึ้นอีกครั้งและมอบหมายให้อูม เฌียงสุน (Oum Chheang Sun) เป็นประธาน ถึงเช่นนั้นผลการสอบสวนสรุปเช่นเดิม ยีอุนไม่พอใจผลการสอบสวนเป็นอย่างมากได้กล่าวหาขุนพาติตสินบนเฌียงสุนและขอให้รัฐสภาแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนชุดที่ 3 เพื่อควบคุมการปฏิบัติงานของการสหกรณ์ ในประเด็นนี้สร้างความไม่พอใจให้กับคณะรัฐมนตรี ด้วยเห็นว่ารัฐสภามุ่งที่จะให้ร้ายต่อรัฐบาลจึงไม่ยินยอม โดยอ้างเกียรติของการปฏิบัติงานในฐานะเป็นรัฐบาล มีการโต้เถียงกันระหว่างการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 6 เมื่อวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1958 อย่างรุนแรงตลอดเวลาและต่างฝ่ายต่างยกเอาเรื่องส่วนตัวขึ้นมาว่ากันและกล่าวหาว่าคู่ปรปักษ์เป็นตัวแทนของพ่อค้าจีนและพ่อค้าต่างประเทศ ซึ่ง ฯพณฯ สมเด็จ อนุমানราชชนรายงานว่า “ความขัดแย้งระหว่างรัฐสภาและคณะรัฐบาลปรากฏให้เห็นเด่นชัดในการประชุมสมัชชาแห่งชาติคราวนี้เอง”¹⁸⁷

ประเด็นสำคัญที่ได้แย้งคือ เพา บุนพากล่าวว่า ข้อขัดแย้งที่แท้จริงระหว่างตนกับเอก ยีอุนคือเรื่องการประมุขให้สัมปทานการประมงที่เขตตาแก้วกับเรื่องการส่งเมล็ดพันธุ์ออกไปขายต่างประเทศ ซึ่งพ่อค้าคนหนึ่งชื่อนายตันจินเส็งเป็นผู้ขอสัมปทานโดยขอว่าจะไม่เอาเงินตราต่างประเทศกลับมาส่งมอบให้สำนักงานปิรวรรต บุนพาปฏิเสธคำขอดังกล่าวเพราะเห็นว่าขัดกับผลประโยชน์ของประเทศ แต่ต่อมาตันจินเส็งได้ยื่นคำขอต่อรัฐบาลใหม่อีกครั้ง โดยเสนอเงื่อนไขใหม่ว่าจะส่งเงินตราต่างประเทศให้สำนักงานปิรวรรตภายใน 5 ปี คณะรัฐมนตรีจึงส่งเรื่องให้รัฐสภาพิจารณาซึ่งก็ได้อนุมัติเห็นชอบตามคำร้อง บุนพาในฐานะผู้อำนวยการสหกรณ์กัมพูชาปฏิเสธด้วยมองว่าจะเป็นตัวอย่างแก่พ่อค้าคนอื่น และอ้างว่ายีอุนได้มีโทรศัพท์มาขอเรื่องเกี่ยวกับประเด็นนี้ หลังจากนั้นจึงได้มีผู้ส่งบัตรสนเท่ห์และนามาสู่การสอบสวนข้างต้น แต่यीอุนชี้แจงว่าตนไม่รู้เรื่องการสัมปทานการประมงที่เขตตาแก้ว และเหตุผลที่ตนสนับสนุนเงินตันเส็งก็ด้วยเห็นว่าผู้ร้องขอเป็นสมาชิกคนหนึ่งขององค์กรสังคมนิยม ถึงตรงนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงคัดค้านว่า การจะให้ประโยชน์แก่ตันจินเส็งโดยอ้างเหตุผลว่าเป็นสมาชิกองค์กรสังคมนิยมเป็นสิ่งที่อ้างไม่ได้ เพราะชาวเขมรเกือบทั้งหมดเป็นสมาชิก พระองค์ทรงกล่าวว่าได้พยายามที่จะประนีประนอมเรื่องนี้มาแล้วถึง 2 ครั้ง แต่ไม่สำเร็จจึงได้นำปัญหาเข้าสู่ที่ประชุมสมัชชาแห่งชาติ¹⁸⁸

จนถึงวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1958 เสิม วาในฐานะนายกรัฐมนตรีได้กราบบังคมทูลขอยุบสภาผู้แทนราษฎรที่ดำรงตำแหน่งระหว่างวันที่ 26 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 ถึงวันที่ 21 มกราคม ค.ศ. 1958 โดยอ้างเหตุสถานการณ์การเมืองภายในของกัมพูชาตกอยู่ในความลำบาก เนื่องมาจากมีการปฏิบัติการอันมิชอบต่าง ๆ ของสมาชิกรัฐสภาเป็นส่วนมากที่สำคัญ ได้แก่

¹⁸⁷ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 8 มกราคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 161.

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, 158-161.

1) ปฏิบัติการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม โดยทำการขัดขวางต่าง ๆ เป็นการขัดต่อระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่

2) ทำการแทรกแซงในกิจการและหน้าที่ฝ่ายบริหารจนกระทั่งรัฐบาลมิสามารถจะปฏิบัติการใด ๆ เช่นทำการโจมตีองค์การสหกรณ์อย่างไม่เป็นธรรมและผิดกฎหมาย ทำการสั่งปิดสาขาสหกรณ์ที่ตำบลชบาอำเปอ ชูเชิญจะปฏิบัติการรุนแรงต่อบรรดารัฐมนตรีซึ่งไม่ยินยอมต่อการดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของตน แก่งปั่นข่าวเพื่อให้เป็นที่เสื่อมเสียว่ารัฐบาลจะทำการตั้งพรรคสังคมนิยมอีกพรรคหนึ่งเพื่อแทนพรรคสังคมนิยม

3) แสดงความปรารถนาที่จะคิดร้ายต่อรัฐบาลอย่างเห็นได้ชัด

4) หว่านความแตกแยกระหว่างรัฐบาลกับรัฐสภา โดยทำการกล่าวหารัฐมนตรีโดยใช้จดหมายสนท่เป็นเครื่องมือ และทำการปลุกปั่นเพื่อให้เกิดการปั่นป่วนภายในประเทศ

5) แก่งปั่นใส่ร้ายองค์การสหกรณ์ตามความปรารถนาของนายทุนต่างประเทศ

6) ได้แสดงให้เห็นเป็นข้อพิสูจน์ว่า เนื่องด้วยความประพฤติและการปฏิบัติอันเลวทรามต่าง ๆ สมาชิกรัฐสภาไม่เหมาะสมที่จะเป็นผู้แทนของประชาชน

7) ทำให้เกิดการแตกร้างภายในรัฐสภาอันเนื่องมาจากการกินของสมาชิกรัฐสภาส่วนมาก

8) ทำการโฆษณาปลุกปั่นเพื่อให้ประชาชนเกลียดชังรัฐบาล และเพื่อให้ประชาชนเกลียดชังกันเอง ซึ่งเป็นการขัดต่ออุดมคติของพรรคสังคมนิยมในอันที่จะให้มีความสามัคคีแห่งชาติ

9) นำความเท็จขึ้นกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตัว

การปฏิบัติอันมิชอบของรัฐสภานี้ได้ทวีคูณในสมัยของคณะรัฐบาลของนายซิม ทิต (Khim Tit) และนายซาน ยุน (San Yun) และได้เพิ่มมากขึ้นจนกระทั่งปัจจุบันนี้¹⁸⁹

ทั้งนี้มียางานว่าข้าราชการและพ่อค้าต่างพากันยินดีที่ได้มีการยุบสภาในครั้งนี้ เพราะสมาชิกส่วนมากได้ปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าทำหน้าที่เป็นผู้แทนของราษฎร กล่าวคือทำการช่วยเหลือพ่อค้าเงินในเรื่องการส่งสินค้าและเงินตราต่างประเทศซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปมาเป็นเวลานานแล้ว¹⁹⁰ ตามบทบัญญัติมาตราที่ 104 แห่งรัฐธรรมนูญกัมพูชา เอก ยีอุนในฐานะประธานสภาผู้แทนราษฎรต้องรักษาการนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีทุกคนจะต้องดำรงตำแหน่งต่อไประหว่างรอการเลือกตั้ง แต่ทว่าบรรดารัฐมนตรีไม่ต้องการร่วมมือกับยีอุนจึงพากันถวายเป็นลาออกจากตำแหน่ง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เกิดปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์ฝรั่งเศสและมีพระราชดำรัสเน้นย้ำว่า “ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ บุคคลในคณะรัฐมนตรีชุดเก่าจะปฏิเสธไม่ร่วมมือกับนายกรัฐมนตรี

¹⁸⁹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 21 มกราคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 142-143.

¹⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, 144.

คนใหม่ไม่ได้ คณะรัฐบาลชั่วคราวเพื่อการเลือกตั้งนี้เปรียบเสมือนร่างกายมนุษย์ ฝ่ายรัฐสภาเป็น ศีรษะ และคณะรัฐบาลเป็นร่างกาย ทั้งสองฝ่ายนี้จะต้องรวมกันเพื่อปฏิบัติหน้าที่ระหว่างรอการเลือกตั้ง”¹⁹¹

อย่างไรก็ตาม คณะรัฐมนตรียังคงยืนยันว่าไม่สามารถดำเนินการบริหารราชการแผ่นดิน ได้ สมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุจึงแต่งตั้งแบน นุตเป็นนายกรัฐมนตรี และแต่งตั้งองคมนตรี รวมถึงบุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลชุดก่อนเป็นรัฐมนตรี พระองค์ตรัสเป็นการส่วนพระองค์กับ ขาพณฯ สมชัย อนุมานราชชนว่า “การจัดตั้งคณะรัฐบาลชุดนายแบน นุตเป็นการปฏิบัติที่มีได้กำหนด ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นการปฏิบัติที่เกิดจากการจำเป็นโดยแท้”¹⁹² เกี่ยวกับ ประเด็นนี้ ขาพณฯ สมชัยแสดงความเห็นว่า “ในการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงขอให้นายแบน นุตจัดตั้ง คณะรัฐบาลชั่วคราวขึ้นครั้งนี้ ก็เพราะได้ทรงเห็นแล้วว่าไม่มีผู้ใดจะเหมาะสมในการที่จะเป็น นายกรัฐมนตรีในระยะเวลาที่เกิดวิกฤตการณ์ในการปกครองเช่นครั้งนี้”¹⁹³

ในช่วงเวลาที่เตรียมการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่ภายหลังยุบสภานั้น ได้ปรากฏ พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุที่พาดพิงถึงประเทศไทยมากถึง 6 เรื่อง ได้แก่ “พระบาทสมเด็จพระนโรดม”, “ควรสิ้นหวังจากมหาอำนาจหรือไม่”, “ประชาธิปไตยของกัมพูชา เกิดขึ้นได้อย่างไร”, “ลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา”, “กษัตริย์กัมพูชา” และ “สัมพันธ์ภาพระหว่าง ประเทศกัมพูชากับประเทศเวียดนามและประเทศไทย” โดยทุกเรื่องล้วนแล้วแต่พาดพิงและ สอดแทรกความคิดว่าประเทศไทยคือผู้ร้ายและศัตรูทั้งสิ้น เมื่อย้อนกลับไปสำรวจพระราชดำรัสและ พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุก่อน ค.ศ. 1958 กลับพบว่าไม่ปรากฏมีเรื่องใดที่ พาดพิงถึงประเทศไทยเลย เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ของทางการกัมพูชาเรอาลีเต ก็องบอดเมียน (Réalités Cambodgiennes) และลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ (La Dépêche du Cambodge) ซึ่ง เคยวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารในแง่ของเหตุผลทางวิชาการและ กฎหมาย ในช่วงระยะเดือนเมษายน-มิถุนายน ค.ศ. 1958 กลับโจมตีประเทศไทยอย่างรุนแรงและลบ หลู่ศักดิ์ศรีของชาติไทยและองค์ประมุขของไทย เช่นการเสนอให้เปลี่ยนตราครุฑเป็นตราอีแร้ง¹⁹⁴ ทั้งนี้ตามรายงานของ ขาพณฯ สมชัย อนุมานราชชน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาได้ตั้งข้อสังเกต หนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์กึ่งทางการของรัฐบาลว่า ตั้งแต่เดือน

¹⁹¹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 21 มกราคม 2501, 145.

¹⁹² “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 กุมภาพันธ์ 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 123.

¹⁹³ เรื่องเดียวกัน, 124.

¹⁹⁴ “กัมพูชาขอรับรองประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พ้ออาศัยแก่ขนงอกทันกับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับ ฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, 72.

มีนาคม ค.ศ. 1958 หนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ได้เขียนบทความว่าประเทศไทยมากในขณะนี้ หนังสือพิมพ์นี้ได้เริ่มลงข่าวเป็นการก่อจลาจล เช่นในฉบับประจำวันที่ 28 มีนาคม ค.ศ. 1958 มีข่าวเรื่องโจรที่ชายแดนไทย ความอดอยากในประเทศไทย แต่เมื่อเทียบกับก่อนหน้านี้หนังสือพิมพ์ของกัมพูชาไม่เคยลงเรื่องราวอะไรที่เกี่ยวกับประเทศไทยเลย¹⁹⁵

อย่างไรก็ดี การดำเนินการที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ หนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนรัฐบาลทุกฉบับได้นำพระหัตถเลขาของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุที่กราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤตถึงความไม่พอพระทัยต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ไทยลงตีพิมพ์เผยแพร่ ส่งผลให้ประชาชนชาวเขมรหันเหความสนใจจากปัญหาความแตกแยกภายในประเทศไปสู่การแสดงความโกรธเคืองและเกลียดชังประเทศไทยอย่างรุนแรง ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากเหตุการณ์เดินขบวนครั้งใหญ่ของประชาชนชาวเขมรกว่า 50,000 คน ในกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1958 เพื่อประท้วงต่อการกระทำของไทยในลักษณะต่าง ๆ ต่อ กัมพูชา สอดคล้องกับรายงานของไทย “เราสงสัยว่าการกระทำให้เกิดสถานการณ์ขึ้นกับไทยเช่นนี้นั้นคงจะมีเจตนาแฝงอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์แก่เหตุการณ์ภายในของกัมพูชาเอง”¹⁹⁶

ภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าว สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุยังคงมีพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์พาดพิงถึงประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง กระทั่งใน ค.ศ. 1960 พระองค์ได้เผชิญภาวะวิกฤติทางพระราชอำนาจมากขึ้น สืบเนื่องจากการสวรรคตของพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรตมสุรามฤตเมื่อวันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1960 ได้เกิดปัญหาการสืบราชสมบัติขึ้นในราชสำนักกัมพูชา แม้พระองค์จะดำรงฐานะเป็น “สมเด็จพระอุปยุวราช” แต่การครองราชย์สมบัติของพระองค์ย่อมส่งผลกระทบต่อการแสดงบทบาททางการเมืองให้จำกัดลง ในช่วงเวลานี้จึงเกิดความแตกแยกขึ้นในองค์กรสังคมนาราษฎร์นิยม เมื่อสมาชิกฝ่ายหนึ่งสนับสนุนสมเด็จพระสีสุวตถ์มุนีเรต (HRH Prince Sisowath Moniret) พระราชโอรสองค์โตในพระบาทสมเด็จพระสีสุวตถ์มุนีวงศ์ มีศักดิ์เป็นพระปิตุลาของพระองค์ให้ขึ้นครองราชย์ สำหรับสมเด็จพระสีสุวตถ์มุนีเรตเคยได้รับการคาดหมายว่าจะได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระราชบิดา แต่จากการแทรกแซงของฝรั่งเศสทำให้ราชสมบัติถูกเปลี่ยนไปที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุแทน และหลังจากนั้นพระองค์ก็ถูกกีดกันไม่ให้มีบทบาททางการเมืองอีก

¹⁹⁵ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 124.

¹⁹⁶ “กัมพูชาขอรับรองประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พักอาศัยแก่ชนนอกพื้นที่กับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, 73.

อย่างไรก็ตาม การสวรรคตของพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤตได้ส่งผลให้ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีสวดีนเรศกลับมาบิณฑบาตทางการเมืองอีกครั้ง ด้วยพระองค์เป็นเชื้อพระวงศ์ที่มี อาวุโสสูงสุดรองจากสมเด็จพระมหากษัตริยานีสวดีนเรศ กุสุมนารัตน์ สิริวัฒนา ซึ่งมีศักดิ์เป็น พระชนนีชฎา (น้องสาว) ของพระองค์ที่ขณะนั้นดำรงพระอิสริยยศดีเป็นสมเด็จพระราชินีเท่านั้น ทำให้ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีสวดีนเรศทรงดำรงตำแหน่งประธานพระบรมวงศานุวงศ์ และโดยตำแหน่งทรง เป็นประธานสภาองคมนตรีด้วย ทั้งนี้ในกรณีกษัตริย์สิ้นพระชนม์ ประธานสภาองคมนตรีมีเสียงในการ เลือกกษัตริย์หรือแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่อไป ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระบรมราชาธิบดีสวดีนเรศ จึงดำรงตำแหน่งสำคัญ ได้แก่ ประธานพระบรมวงศานุวงศ์ ประธานสภาองคมนตรี และประธาน ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ซึ่งในรายงานของสถานเอกอัครราชทูตไทยระบุนสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ว่า “เป็นเสมือนสิ่งที่กีดขวางเจ้าฟ้าสิหนุอยู่” และประเมินว่าหากสมเด็จพระบรมราชาธิบดีสวดีนเรศขึ้น ครองราชย์ สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสิหนุคงจะด้อยอำนาจในทางการเมืองลงไปมาก¹⁹⁷ ด้วยเหตุนี้ จึงผลักดันให้ในวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 1960 พระองค์ตัดสินพระทัยประกาศฐานะเป็น “*สเยชฎา* *บรูษอวุฐ*” [อ่านว่า ซ้อมตั้งเปรียะสึ พรอมุคโรฎฐ: คำแปล สมเด็จพระประมุขรัฐ (Head of State)] มีฐานะและอำนาจเสมอด้วยพระมหากษัตริย์ กำหนดให้มีการลงประชามติของประชาชนเพื่อรับรอง ฐานะของพระองค์ในวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1960

ตามรายงานของ ฯพณฯ อรุณ ภาณุพงศ์ อุปทูตผู้รักษาราชการสถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำกัมพูชาเมื่อวันที่ 18 เมษายน ค.ศ. 1960 ระบุว่า “ในช่วงสัปดาห์ที่ผ่านมา ไม่มีการเคลื่อนไหว ที่เปิดเผยใด ๆ อันเกี่ยวข้องกับประเทศไทยปรากฏ”¹⁹⁸ แต่ในอีกหนึ่งเดือนถัดมา ระหว่างวันที่ 26-30 พฤษภาคม ค.ศ. 1960 หนังสือพิมพ์กัมพูชาได้เผยแพร่พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดม สิหนุ จำนวน 4 เรื่อง รวมถึงบทความและรายงานข่าว จำนวน 8 เรื่อง รวมทั้งหมด 12 เรื่อง โดยทุก เรื่องล้วนมีเนื้อหาพาดพิงและโจมตีประเทศไทย ทั้งการละเมิดอธิปไตยของกัมพูชา การแทรกแซงการ ดำเนินนโยบายเป็นกลาง รวมถึงการให้การสนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมร เช่น บทบรรณาธิการของ หนังสือพิมพ์นักชาตินิยม ฉบับประจำวันที 28 พฤษภาคม ค.ศ. 1960 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดม สิหนุทรงเน้นย้ำเหตุผลและความจำเป็นในการรักษาความเป็นกลาง พร้อมกันนี้ยังทรงแต่งบทความ 2 เรื่อง คือ “ใส่ร้ายเรา, กล่าวหาเรา, แต่ไม่ยอมรับการตอบกลับ...นี่คือสิ่งที่เรียก...ประชาธิปไตย!” เนื้อหาโดยสรุปทรงประณามประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยที่ตำหนิการตอบกลับของพระองค์ต่อ หนังสือพิมพ์อเมริกัน ฝรั่งเศส อังกฤษ และออสเตรเลียที่วิพากษ์วิจารณ์และดูหมิ่นพระองค์ พระองค์

¹⁹⁷ “รายงานการเมืองด้านกัมพูชา (29 ธันวาคม 2502-11 พฤษภาคม 2503),” 26 เมษายน 2503, เอกสาร กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.4.12/9, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 5-6.

¹⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 8.

ทรงกล่าวว่านี่เป็นสิทธิและเสรีภาพในการตอบโต้ข้อกล่าวหาที่ไม่เป็นธรรม โดยประชดในทำนองว่า “พวกเขาคิดว่าสื่อของพวกเขา และสื่อของเพื่อนของพวกเขา มีสิทธิและเสรีภาพแต่เพียงผู้เดียวในการวิจารณ์เรา?”¹⁹⁹ และบทความเรื่อง “ความเข้าใจผิดอันน่าเศร้า” ทรงอธิบายว่าการที่กัมพูชาไม่พอใจ สหรัฐอเมริกาเป็นเพราะสหรัฐฯ ให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ประเทศเพื่อนบ้านของกัมพูชามาก และประเทศเพื่อนบ้านกลับมาคุกคามกัมพูชาอีก “ส่วนลัดของกำลังทางทหารของประเทศในภูมิภาคนี้ของโลกซึ่งกองทัพส่วนใหญ่ได้รับการอุดหนุนและปฏิบัติงานได้ก็ด้วยความช่วยเหลือของอเมริกันนั้น เป็นไปอย่างที่กำลังถูกกัมพูชาได้รับความเสียหาย...”²⁰⁰ และทรงกล่าวถึงความช่วยเหลือของสหรัฐฯ ว่า สหรัฐฯ คงจะไม่ถอนความช่วยเหลือกัมพูชา แต่สำหรับพระองค์ทรงไม่ยอมรับการช่วยเหลือต่อไปอีก และว่ากัมพูชาไม่ต้องการขอความช่วยเหลือเพื่อให้มีกองทัพเข้มแข็งเท่าเทียมกับกองทัพไทย เวียดนามใต้ หรือลาวแต่อย่างใด

ขณะที่หนังสือพิมพ์นิตยสารมติชน ฉบับประจำวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 1960 รายงานข่าวย้อนหลังตั้งแต่วันที่ 8-20 เมษายน ค.ศ. 1960 คนไทยได้ละเมิดพรมแดนเพื่อกระทำการในลักษณะต่าง ๆ เช่น ระบุว่าวันที่ 9 เมษายน ค.ศ. 1960 คนไทยมีอาวุธครบมือได้ล่วงล้ำดินแดนกัมพูชา 8 กิโลเมตร แล้วล้อมยิงชาวบ้านที่ตัดไม้ที่ตระเปียงปราสาทกระห่อม หมู่บ้านโคกพรุช พวกมันได้ทำลายไม้กระดานและหม้อของพวกชาวบ้าน แล้วแย่งชิงเอากระบือ 4 ตัวหลบหนีเข้าแดนไทยไป และในวันเดียวกันนี้คนไทย 4 คน แต่งกายด้วยสีดำ มีอาวุธปืนแก๊ปและมีดครบมือ ได้ล่วงล้ำดินแดนกัมพูชาที่ตระเปียงอำปิล ตำบลสิง อำเภอสรีโสภณ แล้วกลับเข้าไปทางหมู่บ้านหนองจาง ตำบลโคกทะโบง (โคกถ่าน) ตรงหลักเขตแดน 46 ประเทศไทยด้วย²⁰¹ นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันยังได้เผยแพร่บทความเรื่อง “หลักฐานการทรยศหักหลังของเชิง น็อก ทัญและกลุ่มของเขา” กล่าวย้อนถึงเหตุการณ์ใน ค.ศ. 1958-1959 หรือแผนการกรุงเทพฯ (ดูรายละเอียดในบทที่ 3) โดยระบุว่าเขมรอิสระขายตัวให้กับประเทศไทยและเวียดนามใต้เพื่อโจมตีและสร้างความยุ่งยากให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนของตน ความตอนหนึ่งได้ประณามไทย ความตอนหนึ่งว่า “พวกเราต่างก็รู้ว่าหลังจากประเทศไทยให้เราออกจากปราสาทเขาพระวิหารแล้ว ก็ไม่ได้ปิดบัง (กระทำแบบเดียวกัน-ผู้ศึกษา) ที่พระตะบอง เสียมเรียบ และเกาะกง”²⁰²

¹⁹⁹ “รายงานการเมืองด้านกัมพูชา (11 กุมภาพันธ์-24 มิถุนายน 2503),” 1 มิถุนายน 2503, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/51, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 86.

²⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, 93-94.

²⁰¹ เรื่องเดียวกัน, 83-84.

²⁰² เรื่องเดียวกัน, 87-90.

อุปทูตไทยมองการพาดพิงและโจมตีประเทศไทยผ่านหนังสือพิมพ์ว่าเป็น “ข้อกล่าวหาที่เจ้าฟ้าฯ โจมตีประเทศไทยล้วนเป็นกรรมเก่าที่ไม่มีสาระ ซึ่งผู้อ่านและผู้ฟังสามารถจะมองเห็นได้ทันทีว่าเป็นเจตนาของเจ้าฟ้าฯ ที่นำมาเกี่ยวพันปะติดปะต่อเข้า ความพยายามของเจ้าฟ้าฯ ในด้านนี้มีผลอยู่บ้างในการสร้างความเกลียดชังและความหวาดกลัวประเทศไทย คนไทย ในหมู่คนกัมพูชา”²⁰³ พร้อมกันนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุยังเสด็จพระราชดำเนินพบปะและมีพระราชปราศรัยกับราษฎรให้ร่วมกันออกมอลงประชามติ โดยว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองผู้รักชาติทุกคน ผู้ที่งดเว้นไม่ใช้สิทธิเท่ากับเป็นการเข้าข้างพวกทรยศต่อชาติ²⁰⁴ และยังทรงเชื่อมโยงเหตุการณ์ระเบิดในพระบรมราชวังเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม ค.ศ. 1959 (ดูรายละเอียดในบทที่ 5) เป็นการโจมตีของขบวนการเขมรเสรี นำโดยสีอม สารีที่พยายามทำลายราชวงศ์ ส่งผลให้การลงประชามติปรากฏว่าพระองค์ได้รับการรับรองให้ดำรงฐานะเป็นสมเด็จพระประมุขรัฐและปัญหาเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติเป็นอันยุติลง ต่อมาในวันที่ 29 มิถุนายน ค.ศ. 1960 จึงประกอบพิธีสถาปนาหรือพิธีสาบานตน พร้อมทั้งประกาศสถาปนาสมเด็จพระมหากษัตริยานีสีสุวตถ์มณีวงศ์ กุสุมะนารีรัตน์ สิริวัฒนา เป็น “*ព្រះមាតា ជាតិ*” [อ่านว่า เปรีเยสเมียตาเจียด : คำแปล พระมารดาแห่งชาติ] และ “*ព្រះនិមិត្តរូប*” [อ่านว่า เปรีเยสนิมิตตรูป : คำแปล พระนิมิตรูปหรือสัญลักษณ์] แห่งราชบัลลังก์เขมร

3.2 ความไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ-การคลังและปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง

ตั้งแต่สมัยอาณาจักรกัมพูชาเปลี่ยนจากระบบการผลิตเพื่อยังชีพ (Subsistence Economy) เป็นระบบการผลิตเพื่อการส่งออก (Export Economy) โดยได้รับการกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตทางด้านเกษตรกรรมอย่างข้าว ยางพารา ยาสูบ ข้าวโพด ถั่ว และฝ้าย ลักษณะดังกล่าวไม่เพียงส่งผลให้กัมพูชาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (capitalism) แต่ยังทำให้อิทธิพลของเศรษฐกิจส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อิทธิพลและเงินทุนของชาวต่างชาติอีกด้วย และเมื่อระบบเศรษฐกิจขยายตัวมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงาน รัฐบาลอาณาจักรฝรั่งเศสจึงสนับสนุนให้นำแรงงานต่างชาติโดยเฉพาะชาวเวียดนามและชาวจีนเข้ามาในกัมพูชา แรงงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งทำงานในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมในฐานะหัวหน้า พวกเขาจึงมีโอกาสสะสมความมั่งคั่งจนสามารถประกอบธุรกิจและกลายเป็นนายทุน ขณะที่แรงงานอีกส่วนหนึ่งถูกดึงเข้าสู่ระบบราชการทำ

²⁰³ “รายงานการเมืองด้านกัมพูชา (11 กุมภาพันธ์-24 มิถุนายน 2503),” 31 พฤษภาคม 2503, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/51, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 77.

²⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, 77.

หน้าที่เป็นผู้ปกครอง ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ระบบเศรษฐกิจและระบบราชการของกัมพูชาอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาวต่างชาติโดยสิ้นเชิง²⁰⁵

อย่างไรก็ตาม วันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1946 ฝรั่งเศสผ่อนปรนการปกครองบางส่วนในกัมพูชาตามความตกลงชั่วคราว โดยในทางการเมืองกัมพูชาเปลี่ยนสถานะจาก “อาณานิคมของฝรั่งเศส” เป็น “รัฐสมทบในสหภาพฝรั่งเศส” ทั้งนี้ฝรั่งเศสยินยอมให้อิสระทางการเมืองบางส่วน กล่าวคืออนุญาตให้แต่งตั้งคนพื้นเมืองเป็นหัวหน้าหน่วยงานราชการหรือตำแหน่งสำคัญ ๆ ทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น แต่สงวนสิทธิให้มิที่ปรึกษาชาวฝรั่งเศสประจำกระทรวงและหน่วยงานราชการประจำเขต ขณะที่กิจการด้านศึกษา ศาสนา และกิจการสาธารณะต่าง ๆ รวมถึงงบประมาณและการทำนุบำรุงสถานที่ราชการให้อยู่ภายใต้การดูแลและควบคุมของรัฐบาลกัมพูชา

ข้อตกลงข้างต้นปรากฏว่ากัมพูชาประสบปัญหาขาดแคลนกำลังคนที่มีความรู้และปัญหาความไม่มั่นคงด้านเศรษฐกิจและการคลังในทันที สอดคล้องกับบทวิเคราะห์ของฌัก อาช. กือรีฟ (Jacques H. GUERIF) นักข่าวหนังสือพิมพ์เลอมงด์ (Le Monde) ในคอลัมน์ “กัมพูชายังไม่อาจมีเอกราชได้หากปราศจากความช่วยเหลือของฝรั่งเศส” (Le Cambodge Ne Pourrait Realiser Son Indépendance Sans L’Aide de la France) ความตอนหนึ่งว่า

เขมรไม่สามารถจะรักษาความเป็นเอกราชให้ลุล่วงได้โดยปราศจากความช่วยเหลือ เพราะเขมรขาดผู้ที่มีความรู้และความสามารถ ฝรั่งเศสจึงต้องให้ความเกื้อกูลให้เศรษฐกิจดีขึ้น อนึ่งรายได้ทางภาษียังไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือทางการคลังของฝรั่งเศส นอกจากนี้การปรับปรุงกลไกกรรมและการเพิ่มเส้นทางคมนาคมไม่สามารถดำเนินการเองได้ถ้าไม่ได้รับทุนจากฝรั่งเศส²⁰⁶

แม้บทวิเคราะห์ของฌัก อาช. กือรีฟข้างต้นจะมุ่งแสดงความชอบธรรมของฝรั่งเศสต่อการปกครองกัมพูชา แต่ทว่าเมื่อพิจารณาสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วจะพบว่ากือรีฟไม่ได้กล่าวเกินเลยจากความเป็นจริงนัก เพราะปัญหาสำคัญที่กัมพูชาประสบคือขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยพระสีสุวัตต์ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีระดับการศึกษาสูงสุดของกัมพูชาคือระดับมัธยมศึกษาชั้นสมบูรณ์ และจำนวนนักเรียนที่ผ่านการสอบวัดระดับเพื่อรับใบประกาศนียบัตร (baccalauréat) รับรองจากมหาวิทยาลัยของฝรั่งเศส ระหว่าง ค.ศ. 1935 จนถึง

²⁰⁵ โปรตุ, ยิงยศ บุญจันทร์, “แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติและการเคลื่อนไหวด้านชาตินิยมของปัญญาชนเขมร ค.ศ. 1930-1955,” 104-113.

²⁰⁶ “บทความหนังสือพิมพ์ article extrait du “Le Monde” du 28 Decembre 1948 LE CAMBODGE NE POURRAIT REALISER SON INDÉPENDANCE SANS L’AIDE DE LA FRANCE,” 2491, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 8-9.

ค.ศ. 1939 พบว่ามีเพียง 4 คน จากจำนวนประชากรในขณะนั้นกว่า 3,000,000 คน²⁰⁷ ต่อมาใน ค.ศ. 1941 มีนักเรียนสำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยพระสีสุวัตต์ 537 คน²⁰⁸ จนถึง ค.ศ. 1951 เพิ่มขึ้นเป็น 2,700 คน แต่มีผู้สอบผ่านการวัดระดับใน ค.ศ. 1954 เพียง 144 คน²⁰⁹ จึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากัมพูชามีกำลังคนที่มีความรู้ขั้นสูงอยู่น้อยมากเมื่อเทียบกับภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบคืนจากฝรั่งเศส ประกอบกับในสมัยอาณานิคมบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งชั้นหัวหน้าได้มีเพียงชาวฝรั่งเศสเท่านั้น ระดับรองลงมาคือชาวเวียดนาม ขณะที่ชาวเขมรทำงานในระดับล่าง แต่ต่อมาหลังจากที่กัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสจึงเลิกจ้างชาวต่างชาติทั้งหมดเพื่อแต่งตั้งชาวเขมรดำรงตำแหน่งต่าง ๆ แทน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือชาวเขมรมีระดับความรู้ไม่เพียงพอต่อการดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ เพราะส่วนใหญ่ไม่เคยทำงานในตำแหน่งสูง ๆ จึงขาดทั้งความรู้และความชำนาญ²¹⁰

อย่างไรก็ดี สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการแต่งตั้งข้าราชการที่ใกล้ชิดให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งในฝ่ายบริหารของรัฐบาลและหน่วยงานราชการ โดยบุคคลหนึ่งอาจดำรงตำแหน่งมากกว่าหนึ่งตำแหน่งตามที่พระองค์จะเห็นสมควร เช่น โง หู (Ngo Hu) ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการป้องกันประเทศและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขภิบาล หรือเทพ ผอน (Tep Phan) ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (หรือกระทรวงมหาดไทย) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและการประชุม แต่ทว่าผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์จึงทำให้การทำงานขาดประสิทธิภาพ เป็นต้นว่าญิก จูโงง อดีตนายแพทย์ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการป้องกันประเทศเมื่อวันที่ 18 เมษายน ค.ศ. 1954 ในมุมมองของผู้แทนสหรัฐอเมริกาเห็นว่าจูโงงไม่เข้มแข็งพอ เพราะเคยเป็นแต่นายแพทย์ การสั่งงาน การต่าง ๆ ในทหารบกจึงเฉื่อยชาด้วยไม่สัมพันธ์กับงาน²¹¹ ขณะที่พลตำรวจจัตวาจาร์ส มัณฑุทานนท์

²⁰⁷ Charles Bilodeau, "Compulsory Education in Cambodia," in *Compulsory Education in Cambodia, Lao and Vietnam* (Switzerland: UNESCO, 1955), 24.

²⁰⁸ Roger M. Smith, "Part Seven: Cambodia—The History Background," in *Government and Politics of Southeast Asia*, ed. George McTurnan Kahin (London: Cornell University Press, 1964), 602-603.

²⁰⁹ Kiernan, *How to Pol Pot Came to Power: A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975*, xiii.

²¹⁰ "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497)," 21 สิงหาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 65.

²¹¹ "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497)," 9 กันยายน 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 37.

แสดงความเห็นต่อศักยภาพของข้าราชการกัมพูชาในขณะนั้นว่า “คนเขมรที่มาเป็นอธิบดีแทนส่วนมากขาดทั้งความรู้และความชำนาญ เอาอะไรกันไม่ได้สัก”²¹²

ส่วนด้านเศรษฐกิจและการคลัง กัมพูชาประสบปัญหาขาดแคลนงบประมาณแผ่นดินอย่างรุนแรง สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงแก้ไขปัญหางบประมาณไม่เพียงพอด้วยการตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของรัฐ เช่น ห้ามไม่ให้บรรจู้ข้าราชการ หรือมีคำสั่งเป็นเด็ดขาดให้รถยนต์ราชการประจำตำแหน่งใช้ได้เฉพาะในเวลาราชการเท่านั้นและจะเติมน้ำมันหลวงไม่ได้ นอกจากนี้ยังทรงให้จัดการรายได้ของรัฐบาลด้วยการจัดเก็บภาษีฟุ่มเฟือยบางชนิดอย่างสุราและน้ำหอม พร้อมทั้งขึ้นภาษีอากรมหรสพแทนการขึ้นหรือเพิ่มภาษีสินค้าอุปโภคบริโภคอื่น ๆ แต่ทว่ามาตรการดังกล่าวก็ไม่อาจบรรเทาปัญหาการขาดแคลนงบประมาณดังกล่าวได้²¹³ จนถึง ค.ศ. 1954 พลตำรวจจัตวาจรัส มัณฑุกานนท์รายงานสถานการณ์ด้านการคลังของกัมพูชาว่าอยู่ในลักษณะ “ยอบแยบ” ทั้งนี้สาเหตุส่วนหนึ่งเป็นเพราะระบบเงินตราของกัมพูชาที่ต้องอิงอยู่กับระบบเงินตราของฝรั่งเศสอันมีหน่วยการปริวรรตเงินตราต่างประเทศและหน่วยควบคุมส่งสินค้าเข้าออกเป็นผู้ควบคุมและดูแล แม้รัฐบาลกัมพูชาจะพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการพิมพ์ธนบัตรของตนขึ้นใช้เอง เพื่อให้สอดคล้องกับข้อตกลงในสัญญาถ่ายโอนอำนาจอธิปไตยที่ลงนามเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม ค.ศ. 1953 แต่ทว่าก็ยังขาดแคลนหลักทรัพย์สำหรับเป็นทุนสำรองระหว่างประเทศ ด้วยเหตุนี้ระบบเศรษฐกิจและการคลังจึงคงอยู่ภายใต้การควบคุมของฝรั่งเศสต่อไป ทั้งในแง่ของการส่งออกสินค้าที่ต้องขออนุญาตและต้องมอบเงินตราต่างประเทศที่ได้จากการขายสินค้าให้กับหน่วยควบคุมเงินตราต่างประเทศทั้งหมดเพื่อทำการเปลี่ยนเป็นเงินปียัสทรีในอัตราแลกเปลี่ยนที่กำหนดไว้ ขณะที่การนำเข้าสินค้าก็ต้องได้รับการอนุญาตจากฝรั่งเศสด้วยเช่นกัน ข้อกำหนดดังกล่าวส่งผลให้บรรดาพ่อค้าพื้นเมืองไม่สามารถลงทุนได้โดยสะดวกจึงหันไปทำการลักลอบส่งออกสินค้ามากขึ้น ลักษณะดังกล่าวกระทบกระเทือนต่อการจัดเก็บภาษีซึ่งเป็นรายได้หลักของกัมพูชาให้ลดลงไป จนถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1954 กัมพูชาประสบปัญหาเกือบไม่มีเงินเหลืออยู่ในท้องพระคลังและแทบจะไม่มีเงินพอสำหรับจ่ายเงินเดือนข้าราชการ²¹⁴

สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายลงเมื่อปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมืองจากการรุกรานของเวียดนามและการเคลื่อนไหวของขบวนการเขมรอิสระได้ซ้ำเติมปัญหาเศรษฐกิจ จากการศึกษา

²¹² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 13 สิงหาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 71.

²¹³ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 2 กันยายน 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 335-336.

²¹⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 19 พฤษภาคม 2497, 111.

ของฌ็อง แดลแวนต์ (Jean Delvert) ระบุว่าการทำสงครามระหว่างฝรั่งเศสกับผู้ต่อต้านในภูมิภาคอินโดจีนไม่เพียงส่งผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรมในเขตชนบทของกัมพูชาโดยเฉพาะพื้นที่เพาะปลูกข้าวทางภูมิภาคตะวันออกอย่างเขตกำปอต ตาแก้ว และกำปงจามเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรทำให้ต้องย้ายถิ่นฐานด้วย “ความเป็นอยู่ของชาวเขมรเปลี่ยนแปลงไป พวกเขาตั้งถิ่นฐานแบบกระจายตัวอยู่ตามถนนสายหลัก และแม้ว่ากัมพูชาจะบรรลุซึ่งเอกราชโดยสมบูรณ์ แต่พวกเขาก็แทบไม่ได้กลับไปยังภูมิลำเนาเลย”²¹⁵

การอพยพหลบหนีเข้าไปอยู่ใกล้เมืองใหญ่ที่มีการป้องกันดีกว่านั้น ทำให้กระบวนการผลิตในภาคเกษตรกรรมไม่สามารถดำเนินต่อไปได้โดยสมบูรณ์ พืชผลต่าง ๆ ที่เคยทำได้ในปีหนึ่ง ๆ ลดลงไปมากกว่าร้อยละ 40 จึงทำให้ราษฎรซึ่งยากจนอยู่แล้วประสบความลำบากมากขึ้น ดังเห็นจากบ้านที่ปลูกด้วยฝาคะดานมีน้อยมาก²¹⁶ และเมื่อผนวกกับปัญหาภัยแล้งที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่ ค.ศ. 1953 ผลที่ตามมาคือกัมพูชาเกิดปัญหาทุพภิกขภัยขาดแคลนข้าวสำหรับบริโภคภายในประเทศอย่างรุนแรงมากถึง 200,000 ตัน และยังส่งผลให้รายได้ของประเทศที่ได้จากการจำหน่ายสินค้าหลักอย่างข้าวหายไปโดยสิ้นเชิง ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1955 มีรายงานว่าบางพื้นที่ราษฎรถึงกับต้องรับประทานเผือก มัน และสิ่งอื่นแทนข้าว แม้รัฐบาลกัมพูชาได้พยายามแก้ไขปัญหาด้วยการขอซื้อข้าวจากต่างประเทศ แต่ก็ต้องประสบกับปัญหาขาดแคลนเงินตราต่างประเทศสำหรับซื้อข้าว รัฐบาลจึงต้องเปลี่ยนมาเป็นการขอรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศอย่างสหรัฐอเมริกาแทน ซึ่งสหรัฐฯ ตอบรับให้ความช่วยเหลือเป็นเงินมากถึง 200,000 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาสำหรับซื้อข้าวจากไทย และตกลงมอบข้าวโดยไม่คิดค่ามูลค่าแก่กัมพูชาจำนวน 175,000 ตัน²¹⁷

ทั้งนี้รัฐบาลกัมพูชาได้เคยขอรับความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีของสหรัฐอเมริกามาตั้งแต่ ค.ศ. 1949 หรือภายหลังกัมพูชาลงนามในข้อตกลงเอกราช 50 เปอร์เซนต์ แต่ทว่ายังไม่มีการลงนามในข้อตกลงอย่างเด็ดขาดจนถึงวันที่ 8 กันยายน ค.ศ. 1951 โดยในระยะแรกสหรัฐฯ ได้ให้ความช่วยเหลือผ่านหน่วยงานภารกิจทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีกรุงโซ่งอน กระทั่งกัมพูชาได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์ใน ค.ศ. 1954 สหรัฐฯ จึงได้จัดตั้งหน่วยงานภารกิจช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี (Aide Américaine) ที่กรุงพนมเปญและเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 10 พฤศจิกายน ค.ศ. 1954 โดยกำหนดกรอบความช่วยเหลือ ได้แก่ 1) เพื่อรักษาเอกราชของประชาชาติ

²¹⁵ Jean Delvert, *La Paysan Cambodgien* (Paris: L'Harmattan, 1994), 210.

²¹⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 13 สิงหาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 70.

²¹⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 20 พฤษภาคม 2498, 69.

กัมพูชา 2) เพื่อสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง 3) เพื่อพัฒนามาตรฐานการครองชีพและศักยภาพการผลิตของประชาชนในพื้นที่ชนบท²¹⁸

อย่างก็ตาม ใน ค.ศ. 1954 สหรัฐอเมริกาจัดสรรงบประมาณแก่กัมพูชามูลค่ารวม 123 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ในจำนวนนี้ได้รับการจัดสรรเพื่อพัฒนาเชิงพาณิชย์มูลค่ารวม 97 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ต่อมาใน ค.ศ. 1955 สหรัฐฯ จึงปรับเปลี่ยนและได้เริ่มโครงการให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและการทหารโดยตรงแก่กัมพูชา เนื่องจากความกังวลต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบกับกัมพูชามีฐานะทางเศรษฐกิจไม่เพียงพอที่แม้จะสนับสนุนกองกำลังรักษาความมั่นคงได้ และไม่มีประเทศอื่นนอกจากสหรัฐฯ ที่ยินดีให้ความช่วยเหลือทางการเมืองและอุปกรณ์ที่จำเป็นแก่กัมพูชา ดังนั้นสหรัฐฯ จึงจัดสรรงบประมาณเพื่อช่วยเหลือกัมพูชาเป็นจำนวนมาก ในระหว่าง ค.ศ. 1955-1957 สหรัฐฯ ได้ให้ความช่วยเหลือแก่กัมพูชามูลค่าสูงถึง 172.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา โดยแบ่งเป็นด้านเศรษฐกิจ ร้อยละ 34 คิดเป็นมูลค่า 59.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา และด้านการทหาร (ไม่รวมความช่วยเหลือในกิจการตำรวจและกองกำลังกึ่งทหาร) ร้อยละ 66 คิดเป็นมูลค่า 112.9 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา²¹⁹ จนถึง ค.ศ. 1957 สหรัฐฯ ได้ส่งมอบสิ่งของช่วยเหลือต่าง ๆ รวมมูลค่า 107 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา คิดเป็นร้อยละ 62 ของจำนวนที่ประมาณไว้ ทั้งนี้ใน ค.ศ. 1958 สหรัฐฯ ยังเตรียมให้การช่วยเหลือกัมพูชาอีกมูลค่า 26 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา เมื่อรวมกับจำนวนที่ค้างอยู่จาก ค.ศ. 1957 อีกมูลค่า 6.9 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา กัมพูชาจะได้รับความช่วยเหลือใน ค.ศ. 1958 เป็นจำนวนทั้งสิ้น 32.9 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา²²⁰

นอกจากนี้ปรากฏรายงานอีกด้วยว่าใน ค.ศ. 1955 สหรัฐอเมริกาเอาใจสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุด้วยการอนุมัติตามคำร้องขอของพระองค์ป็นเงินช่วยเหลือร้อยละ 5 สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายสินค้านำเข้าและหนึ่งในนั้นคือรถยนต์เชฟโรเลต (Chevrolet) สำหรับคณะรัฐมนตรี²²¹ การกระทำดังกล่าวเป็นจุดอ่อนสำคัญที่เปิดโอกาสให้ฝ่ายต่อต้านพยายามทำลายชื่อเสียงของพระองค์ด้วยการโจมตีว่าทรงกำลังนำสหรัฐฯ มาแทนที่ฝรั่งเศส และทำให้กัมพูชาถูกครอบงำทางเศรษฐกิจ²²²

²¹⁸ "L'Aide Américaine Au Cambodge," 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ น (2) กต/315, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 8-11.

²¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 1.

²²⁰ "รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)," 21 มกราคม 2501, 148-149.

²²¹ "หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับสีหนุ และซีอาโต," 4-9 เมษายน 2499, 3.

²²² Leifer, *Cambodia: The Search for Security*, 69.

แต่ข้อกล่าวหาที่รุนแรงมากไปกว่านั้นคือการโฆษณาโจมตีพระองค์ว่า “ขายบ้านเมืองขายชาติให้กับอเมริกา”²²³

ในขณะที่สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่กัมพูชาอย่างมากมาย ดังกล่าวข้างต้น สหรัฐฯ ก็ได้กดดันให้กัมพูชาเข้าร่วมต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วย ประกอบกับการถูกโจมตีจากฝ่ายต่อต้านว่าพระองค์ “ขายบ้านเมืองขายชาติให้สหรัฐอเมริกา” สถานการณ์ดังกล่าวได้ผลักดันให้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุหันไปเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีกับประเทศฝ่ายสังคมนิยม โดยเฉพาะสาธารณรัฐประชาชนจีน ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก และเมื่อเสด็จกลับทรงเปิดเผยว่าจะส่งผู้แทนไปยังปักกิ่งเพื่อเจรจาความตกลงด้านเศรษฐกิจ ต่อมาในวันที่ 1 มิถุนายน ค.ศ. 1956 จึงมีข้อสรุปว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนตอบรับให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจแก่กัมพูชาในระยะ 2 ปี คิดเป็นมูลค่า 22.4 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา²²⁴ การดำเนินนโยบายลักษณะดังกล่าวแม้จะทำให้กระแสการโจมตีการรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาลดลง แต่ในทางกลับกันก็ทำให้ประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยไม่พอใจและพยายามกดดันให้กัมพูชาปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบาย สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุยังรู้สึกถูกกดดันก็ยิ่งหันไปเพิ่มพูนความสัมพันธ์กับกลุ่มจีนและโซเวียต (Sino-Soviet) มากขึ้น โดยในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1956 พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนสหภาพโซเวียตและแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการทูต ทั้งนี้สหภาพโซเวียตได้เสนอให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีและเศรษฐกิจแก่กัมพูชา ต่อมาเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1956 คณะผู้แทนทางเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตจึงเดินทางสู่กัมพูชา²²⁵ ตามรายงานของไทยระบุว่าในเดือนมกราคม ค.ศ. 1958 สหภาพโซเวียตสัญญาจะจัดสร้างโรงพยาบาลที่มีเตียงคนไข้ 500 เตียง จำนวน 1 โรง คิดเป็นมูลค่า 4-5 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาแก่กัมพูชา และเนื่องจากกัมพูชาขาดแคลนแพทย์และพยาบาลจึงคาดว่า สหภาพโซเวียตจะจัดส่งแพทย์และพยาบาลมาประจำที่โรงพยาบาลด้วย²²⁶

อย่างไรก็ตาม การรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศทั้งจากประเทศเสรีประชาธิปไตยและสังคมนิยมช่วยให้ระบบเศรษฐกิจและการคลังของกัมพูชาได้รับการฟื้นฟู ดังรายงานลงวันที่ 8 มกราคม ค.ศ. 1958 ของ ฯพณฯ สมเด็จฯ อนุมานราชชนระบุว่า

²²³ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, 21.

²²⁴ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.

²²⁵ คนข่าว ๑๑๓ [นามแฝง], “เขมรับรองจีนคอมมิวนิสต์,” *ตำรวจ* 27, 17 (ปีที่แรก 1 กันยายน 2501): 17.

²²⁶ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 21 มกราคม 2501, 152.

เศรษฐกิจของกัมพูชาอยู่ในสถานะที่มั่นคง การค้าต่างประเทศมีสมดุล เงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับสูง เงินกัมพูชามีราคาสูงขึ้น ค่าครองชีพอยู่ในระดับที่ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก สินค้าและเครื่องอุปโภคบริโภคซึ่งรัฐบาลสหรัฐอเมริกาช่วยซื้อส่งเข้ามาตามโครงการช่วยเหลือมีบริบูรณ์ภายในประเทศ ถ้าปราศจากความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา ประเทศกัมพูชาจะตกอยู่ในฐานะที่ลำบากทางเศรษฐกิจ²²⁷

แต่ทว่าความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจกลับเป็นสาเหตุของปัญหาสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก การฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการและบุคคลที่รับใช้ใกล้ชิดสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุ และประการต่อมา ระบบเศรษฐกิจกัมพูชาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างชาติ

สำหรับพฤติกรรมฉ้อราษฎร์บังหลวง ส่วนหนึ่งเกิดจากความหละหลวมของระบบการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินราชการ ดังเห็นได้จากใน ค.ศ. 1958 สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ส่งสินค้าเพื่อช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจแก่กัมพูชาคิดเป็นมูลค่า 5.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา สินค้าเหล่านี้ทางการกัมพูชาทำการขายในท้องตลาด รายได้จากการขายนำไปใช้เพื่อดำเนินโครงการต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยจัดส่งเงินให้เจ้าชายเขตหรือผู้ว่าราชการจังหวัดรับไปจัดการเองในเขตของตน “เท่าที่ทราบผู้ว่าราชการจังหวัดได้รับเงินคนละมาก ๆ และไม่ต้องทำบัญชีส่งรัฐบาลว่าได้จ่ายไปอย่างไรด้วย”²²⁸ ประกอบกับการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวเขมร ดังบทวิเคราะห์ของวิลเลียม ชอว์ครอสส์ (William Shawcross) ในทศวรรษ 1950-1960 การเข้ามาของสหรัฐอเมริกาทำให้เกิดกลุ่มชนชั้นใหม่ในกรุงพนมเปญ ตั้งแต่พนักงานเสิร์ฟในร้านอาหารและในสถานเริงรมย์ ช่างซ่อมรถยนต์ ช่างซ่อมแอร์ เสมิยน คนส่งเอกสาร พนักงานขับรถ และหญิงโสเภณี และจากมาตรฐานการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอเมริกันชั้นสูง (และเจ็ดจรัสกว่าชาวฝรั่งเศส) การเข้ามาของสหรัฐอเมริกาจึงผลักดันให้กลุ่มคนที่ร่ำรวยยิ่งละโมภโลกมากในความมั่งคั่ง พวกเขาเหล่านั้นคิดเพียงการปลูกสร้างคฤหาสน์หรูหราใหญ่โตเพื่อให้ชาวต่างชาติเข้ามาเช่าโดยคิดราคาแพง ๆ อีกทั้งยังปฏิบัติเลียนแบบวิถีชีวิตของชาวอเมริกัน²²⁹ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของไมเคิล วิคเกอรี (Michael Vickery) ตั้งแต่ชนชั้นสูงจนถึงคนระดับล่างของสังคม วิถีแห่งการบริโภคได้แผ่ขยายจนผลักดันเหล่านี้ให้พยายามยกฐานะความเป็นอยู่ของตนเพื่อความหรูหราจนเกินวิสัยความสามารถของแต่ละบุคคล ผลที่ตามมาคือการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่ขยายตัวลุกลามไปทั่ว²³⁰

²²⁷ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 21 มกราคม 2501, 137-138.

²²⁸ เรื่องเดียวกัน, 151.

²²⁹ William Shawcross, *Sideshow: Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia* (London: The Hogarth Press, 1993), 58.

²³⁰ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982* (Chiang Mai: Silkworm, 1999), 24-25.

ตัวอย่างพฤติกรรมการฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการกัมพูชา เช่น กรณีโง่ หู อดีต นายแพทย์ซึ่งสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุโปรดปรานเป็นอย่างมาก พระองค์ไม่เพียงโปรดเกล้าฯ ให้หุดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารอากาศ แต่ยังโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการป้องกันประเทศและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขภิบาล ระหว่างวันที่ 1 สิงหาคม ถึงวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1954 ด้วย ทั้งนี้ปรากฏว่าหูกักยอกเงินจำนวน 100 ล้านปียัสตร์ ซึ่งเป็นเงินสำหรับสร้างสนามบินของกองทัพอากาศและสำหรับซื้อเครื่องมือทางการแพทย์ในโรงเรียน แพทย์ โดยหูกำลังจะต้องเดินทางไปราชการที่ฝรั่งเศสจึงสั่งให้นายทหารใต้บังคับบัญชาโอนเงิน จำนวนดังกล่าวติดตัวไป แต่ในความจริงหูกเดินทางไปยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์และหายตัวไป²³¹ อย่างไรก็ดี เมื่อรัฐบาลทราบเรื่องจึงสั่งอายัดเงินจำนวนดังกล่าวจากทางธนาคารฝรั่งเศสไว้ทันที แต่จากการสอบสวนปรากฏว่าหูกได้เอาเงินไปใช้ส่วนตัวประมาณ 10 ล้านปียัสตร์ ถึงเช่นนั้นสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกลับทรงนิ่งเฉยและไม่ปรากฏว่ามีการดำเนินการลงโทษแต่อย่างใด แต่ขณะเดียวกันกลับพบว่าเมื่อหูกเดินทางกลับมากองพนมเปญ พระองค์ยังคงให้เขารับราชการในตำแหน่งที่ประจำอยู่ ในทางตรงกันข้ามนายทหารชั้นผู้น้อยที่ได้รับคำสั่งโอนเงินให้หูกกลับถูกไล่ออก กรณีนี้ได้ ส่งผลให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการโดยเฉพาะนายทหารประจำการหนุ่ม ๆ ต่อการบริหารงาน ของรัฐบาลเป็นวงกว้าง²³²

อีกกรณีหนึ่งคือกรณีล้อม สารี (Sam Sary) อดีตมนตรีที่ปรึกษาราชบัลลังก์และ กรรมการอาวุโสผู้ร่วมก่อตั้งองค์การสังคมนิยม ใน ค.ศ. 1957 สารีถูกกล่าวหาว่าใช้ตำแหน่งที่ บริक्षाทางเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาลในขณะนั้นออกใบอนุญาตนำเข้าพริกไทย²³³ โดยรัฐมนตรีคู่แข่ง คือเลียม วากกล่าวหาว่า เขารับนาฬิกาข้อมือทองคำขาวประดับเพชรและสินบนอื่น ๆ จากพ่อค้าชาวจีน²³⁴ สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีทรงเรียกประชุม คณะกรรมการองค์การสังคมนิยมอย่างเร่งด่วน ผลการสอบสวนพบว่าเป็นเรื่องจริง พระองค์จึง ทรงเพิกถอนใบอนุญาตทั้งหมด ต่อมาในวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ. 1957 จึงทรงประกาศลาออกจาก ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้นิตยสารไทม์ (Time) รายงานการสอบสวนกรณีทุจริตของสารีว่า

²³¹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 27 พฤษภาคม 2498, 48-49.

²³² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, 26

²³³ สาคู สามี๊ด, ประวัติศาสตร์กัมพูชาและวรรณกรรม (พนมเปญ: อังกอร์, 2013), 398-399. [*សាក្សី សាម៉ុត, ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាវិវឌ្ឍន៍វិស័យ* (ភ្នំពេញ: អង្គរ, ២០១៣), ៣៩៨-៣៩៩.]

²³⁴ TIME USA, CAMBODIA: Sam the Whipper, Monday, July 21, 1958, Accessed October 28, 2021, Available from <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,868644,00.html>.

...สารีคลานเข้าเข้าไปที่สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุและขอให้พระองค์ปลดเขาออกจากตำแหน่งหน้าที่ทางเศรษฐกิจ ด้วยความทุกข์พระทัยเมื่อเห็นเพื่อนจึงทรงตอบรับคำขอ สารีคลานออกไปอย่างเศร้าใจ เขาโกนศีรษะและคิ้วจากนั้นจึงพาตัวเองไปที่วัด สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเสียพระทัยเป็นอย่างมากถึงกับทรงพระกันแสง...²³⁵

หลังจากส้อม สารีบวชเป็นเวลาหลายเดือน สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุมีรับสั่งให้สารีกลับเข้ารับราชการอีกครั้ง โดยแต่งตั้งให้เป็นเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำสหราชอาณาจักร

อย่างไรก็ดี สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทราบถึงปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการ แต่พระองค์ก็เห็นว่าเป็นการยากที่จะหาพยานหลักฐานให้ได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ หากลงโทษคนคลุมโปงทั้งหมดอาจจะติดคนบริสุทธิ์ไป 90 คน ได้คนทุจริตเพียง 10 คน ก็เป็นเรื่องที่ไม่ยุติธรรมสำหรับระบอบประชาธิปไตย²³⁶ อีกทั้งการปราบปรามทุจริตเป็นเรื่องที่เกินความสามารถ “กษัตริย์มีเพียงตาสองตาแขนสองแขน” ดังนั้นจึงไม่ควรจะโทษว่ามาจากการปกครองระบอบนั้นระบอบนี้ เพราะเป็นโรคที่ประจำอยู่ในทุกประเทศโดยเฉพาะในเอเชีย กัมพูชาไม่ใช่แหล่งเริ่มแรกของโรคร้ายนี้²³⁷ ทั้งนี้พระปิตุลาคือสมเด็จพระสีสุวดีธัมมณีเรศ ขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงการป้องกันประเทศในรัฐบาลของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ (ระหว่างวันที่ 15 กันยายน-25 ตุลาคม ค.ศ. 1956) เคยเสนอให้มีการจัดตั้งหน่วยงานพิเศษเพื่อกวาดล้างการทุจริตประพฤตินิยมของเจ้าหน้าที่รัฐตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ. 1956 แต่สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงไม่เห็นด้วยในกรณีนี้ไม่อาจอธิบายถึงเหตุผลที่ทรงปฏิเสธ แต่มีความเป็นไปได้ว่าทรงเกรงจะเป็นการเสริมสร้างอิทธิพลและบารมีของพระปิตุลาจึงทรงปฏิเสธการจัดตั้งหน่วยงานดังกล่าว ส่งผลให้ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงไม่ได้รับการแก้ไข

ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงจึงถูกฝ่ายต่อต้านนำมาใช้โจมตีสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุและองค์กษัตริย์นิยาม โดยคอนแคะพระองค์ในทำนอง “เมื่อท่านยังมีอำนาจอยู่นั้นทำอะไรไม่ได้ ก็แม้แต่กษัตริย์ซึ่งมีอำนาจวาสนายังปราบไม่ได้แล้วจะให้ราษฎรผู้มีมือเปล่าปราบได้อย่างไร”²³⁸ ซึ่งนับเป็นการสั่นคลอนความมั่นคงของรัฐบาล นอกจากนี้ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงยังเป็นสาเหตุหนึ่งของการยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1958 ดังที่ได้อธิบายใน

²³⁵ TIME USA, CAMBODIA: Tearful Times, Monday, June 10, 1957, Accessed October 30, 2021, Available from <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,937458,00.html>.

²³⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 ธันวาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 194.

²³⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, 19.

²³⁸ เรื่องเดียวกัน, 19, 25-26.

รายละเอียดในหัวข้อ 3.1 ด้วย ซึ่งในมุมมองของพลตำรวจตำรวจจาร์ส มัณฑุกานนท์เห็นว่า “ความทุจริตของข้าราชการเขมรนั้น เป็นไปอย่างน่าอนาถใจตั้งแต่เด็กไปถึงผู้ใหญ่ ฝรั่งเศสคงปล่อยให้เป็นอย่างนี้มานานจนเป็นของธรรมดาไปแล้ว มาเมื่อกัมพูชาเป็นเอกราชขึ้น ตั้งแต่ข้าพบุรุษเจ้ามาอยู่ก็ยังไม่ได้ยินว่าข้าราชการผู้ใหญ่ผู้ใดที่ทุจริตถูกจับกุมหรือถูกไล่ออกโดยเปิดเผยเลย” เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า “สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุพระทัยอ่อน ทำอะไรใครไม่ลง จึงทรงขาดความเข้มแข็งเด็ดขาดในสิ่งที่ควรเป็นไป”²³⁹

ขณะที่ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งจากการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศคือ ระบบเศรษฐกิจของกัมพูชาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาวต่างชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างชัดเจนเมื่อกัมพูชาประกาศตัดความช่วยเหลือทางการทหารจากสหรัฐอเมริกาในวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1963 เพราะไม่เพียงทำให้กองทัพของกัมพูชาให้อ่อนแอลง แต่ยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจอย่างรุนแรง เพราะเม็ดเงินหลายล้านดอลลาร์ที่เคยหล่อเลี้ยงระบบเศรษฐกิจหายไป สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุจึงตัดสินใจให้โอนกิจการภาคอุตสาหกรรมนำเข้าและส่งออกเป็นของรัฐ พร้อมทั้งให้ปิดธนาคารเอกชนภายในประเทศ ผลที่ตามมาคือข้าราชการบริหารที่สูญเสียผลประโยชน์เริ่มปลีกตัวห่างจากพระองค์ การโอนกิจการการค้ามาเป็นของรัฐยังกระตุ้นให้พ่อค้าหันไปลักลอบทำการค้าใต้ดินซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจมากขึ้น

จนถึง ค.ศ. 1967 ผลผลิตข้าวมากกว่าหนึ่งในสี่ถูกลักลอบส่งออกไปขายให้กับขบวนการคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการสกัดกั้นการไหลออกของข้าว ในต้น ค.ศ. 1967 รัฐบาลจึงมีคำสั่งให้หน่วยงานทหารรวบรวมผลผลิตข้าวที่เหลือในเขตต่าง ๆ และจ่ายเงินตามราคากลางที่รัฐบาลกำหนด ก่อนจะรวบรวมผลผลิตส่งไปยังโรงสีของรัฐ แต่การดำเนินการดังกล่าวได้สร้างความไม่พอใจให้กับชาวนาในเขตพระตะบองซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ ก่อนจะลุกลามกลายเป็นการประท้วงเพื่อต่อต้านรัฐบาลในเดือนเมษายน-สิงหาคม ค.ศ. 1967 โดยเหตุการณ์ครั้งนี้เรียกว่า “เหตุการณ์ลุกฮือของชาวนาที่ซัมล่อต” (Samlout Uprising)²⁴⁰ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลภายใต้คำสั่งของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุได้ใช้มาตรการปราบปรามด้วยความรุนแรงแม้ชาวนาหลายหมื่นคนจะหลบหนีเข้าป่าแต่ก็ถูกทหารติดตามและกวาดล้าง บางส่วนถูกตัดสินประหารชีวิต การดำเนินการด้วยความรุนแรงดังกล่าวส่งผลให้เกิดความโกรธแค้นรัฐบาลขึ้นในหมู่ประชาชน และผลักดันให้ประชาชนบางส่วนหันไปเข้าร่วมกับขบวนการคอมมิวนิสต์

²³⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, 19, 25-26.

²⁴⁰ โปรดดู, Ben Kiernan, *The Samlaut Rebellion and Its Aftermath, 1967-70: The Origins of Cambodia's Liberation Movement, Part II* (Australia: Monash University, 1975), 1-45.

เหตุการณ์ลู่กือของชาวนาที่ส้อมโพดนับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สมเด็จพระอุปยุวราช นโรดมสีหนุทรงเผชิญกับการต่อต้านจากประชาชนซึ่งทำให้พระองค์ตกพระทัยอย่างมาก เดวิด พี. แชนด์เลอร์บรรยายว่า “พระองค์ทรงคาดไม่ถึงว่าลูก ๆ จะทำการต่อต้านพระองค์ ด้วยสาเหตุความไม่พอใจนโยบายบังคับเก็บรวบรวมข้าวของพระองค์”²⁴¹ ทั้งนี้ภายหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตว่า เพื่อเรียกกระแสความจงรักภักดีพระสุรเสียงของสมเด็จพระอุปยุวราช นโรดมสีหนุและงานเขียนฉบับพิมพ์ของพระองค์จึงได้รับนำออกอ่านผ่านช่องทางการสื่อสารทั้งหมด ในรายงานของเฟรเดอริก พี. มันสัน (Frederick P. Munson) ระบุว่าบางครั้งพระองค์มีพระราชดำรัสกินเวลานานถึง 1 ใน 3 ของเวลาออกอากาศในแต่ละวัน และพระราชกรณียกิจของพระองค์ได้รับการตีพิมพ์ในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ²⁴²

3.3 การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา

การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของขบวนการเขมรอิสระ (Khmer Issarak or Khmer Freedom Fighter) และการรุกรานของฝรั่งเศสที่ไทยจากขบวนการเวียดนาม (Viet Minh) ตั้งแต่ ค.ศ. 1945 กล่าวเฉพาะขบวนการเขมรอิสระฝ่ายสังคมนิยมได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน (Indochinese Communist Party; ICP) และขบวนการเวียดนามในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1948 ให้จัดตั้งคณะกรรมการปลดปล่อยประชาชนเขมร (Khmer People's Liberation Committee; KPLC) ก่อนจะเปลี่ยนชื่อเป็นคณะกรรมการแห่งชาติปลดปล่อยเขมร (Khmer National Liberation Committee; KNLC) ใน ค.ศ. 1949 ทำหน้าที่เป็นรัฐบาลเฉพาะกาล พร้อมกับทำการต่อต้านฝรั่งเศสและสมเด็จพระอุปยุวราช นโรดมสีหนุ จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1951 คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนมีมติให้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว โดยให้แนวร่วมแต่ละประเทศในภูมิภาคอินโดจีนจัดตั้งองค์กรทางการเมืองของตนเอง ด้วยเหตุนี้โต สามูต (Tou Samouth) และเซ็ง จ็อก มิญ (Son Ngoc Minh) จึงได้จัดตั้งพรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชา (Khmer People's Revolution Party; KPRP) ขึ้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1951 และต่อมาในวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 1951 ได้จัดตั้งคณะกรรมการชั่วคราวจำนวน 15 คน โดยมีเซ็ง จ็อก มิญดำรงตำแหน่งรักษาการประธานพรรค

²⁴¹ Chandler, *A History of Cambodia*, 245.

²⁴² Frederick P. Munson, *Area Handbook for Cambodia* (Washington, D.C., United States of America: the Superintendent of Documents, U.S. Government Printing Office, 1968), 194.

ในระยะแรกมีผู้เข้าร่วมกับพรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชาประมาณ 1,000 คน²⁴³ จนถึงกลาง ค.ศ. 1953 มีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง 3,000 คน และเพิ่มเป็น 20,000 คน ใน ค.ศ. 1954 พร้อมกันนี้จากการช่วยเหลือของขบวนการเวียดมินห์ยังทำให้พรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชาสามารถขยายอิทธิพลครอบคลุมพื้นที่มากถึงหนึ่งในสามของประเทศ ได้แก่ สวายเรียง ตาแก้ว สติงแตรง กำปงฉะนี กำปงสปีอ โปธิสัตว์ เสียมเรียบ พระตะบอง กันดาล กำปงจาม กำปงธม และกำปอต ส่งผลให้ประชาชนกว่า 600,000 คน จากจำนวนประชากร 4,000,000 คน อยู่ภายใต้การควบคุมของคนกลุ่มนี้²⁴⁴ และในช่วงเวลาเดียวกันนั้น นักศึกษาที่ได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลให้เดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้นว่าเขี้ยว สัมพัน (Khieu Samphan) หรือสีอน เสน (Son Sen) ได้หันไปสนใจศึกษาแนวคิดของคาร์ล มากซ์ (Karl Marx) หรือมาร์กซิสต์ (Marxism) และแนวคิดของลัทธิเลนิน (Leninism) ส่วนหนึ่งเป็นเพราะบรรยากาศทางการเมืองของฝรั่งเศสที่มีลักษณะเปิดกว้างทางความคิด ผนวกกับประสบการณ์ทางการเมืองภายในประเทศส่งผลให้นักศึกษากลุ่มนี้รวมตัวกันเป็น “สหภาพนักศึกษาเขมร” (Union des Étudiants Khmer) นักศึกษาบางส่วนอย่างสาฟุต สอ (Saloth Sar) ต่อมาเปลี่ยนเป็นบุล ปตหรือพอล พต (Pol Pot) และเอียง สารี (Ieng Sary) ได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศส (French Communist Party) และเมื่อเดินทางกลับมายังกัมพูชาในเดือนมกราคม ค.ศ. 1953 จึงเข้าร่วมกับพรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชาเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาล

การเคลื่อนไหวของพรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชาดังกล่าวกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของรัฐบาลและเป็นปัญหาสำคัญที่สร้างความกังวลให้กับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ พระองค์ทรงใช้กำลังเข้าปราบปราม แต่ทว่าช่วงระยะแรกกัมพูชาประสบปัญหาขาดแคลนกองกำลังที่มีประสิทธิภาพและมีหน่วยรบไม่เพียงพอ ตามรายงานจนถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1954 กัมพูชามีกำลังพลทั่วประเทศเพียง 10 กองพัน²⁴⁵ ส่วนเจ้าหน้าที่ที่ชำนาญการมีอยู่น้อยมากเกือบจะเรียกได้ว่าไม่มีเลย โดยเฉพาะนายทหารชั้นผู้บังคับบัญชากองร้อยและผู้บังคับบัญชากองพัน เพราะเดิมตำแหน่งดังกล่าวสงวนไว้สำหรับชาวฝรั่งเศสเท่านั้น จึงต้องเกณฑ์ประชาชนเข้าร่วมเป็นกองกำลังอาสาสมัครและกองหนุน²⁴⁶ ขณะเดียวกันกองทัพกัมพูชายังขาดแคลนอาวุธในการป้องกันตนเองเป็นอย่างมาก

²⁴³ Justin Corfield and Laura Summers, “Khmer People’s Revolution Party,” in *Historical Dictionary of Cambodia* (United States of America: Scarecrow Press, Inc, 2003), 222-223.

²⁴⁴ Geoffrey C. Gunn, *Monarchical Manipulation in Cambodia: France, Japan, and the Sihanouk Crusade for Independence* (Thailand: NIAS Press, 2018), 366-367.

²⁴⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 19 พฤษภาคม 2497, 109.

²⁴⁶ “พระราชบัญญัติการศึกษาของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุที่เขตพระตะบองปี 1953,” 1953, การเมือง กล่องที่ 318, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 18. [ព្រះរាជប្រតិបត្តិការសឹករបស់សម្តេចនរោត្តមសីហនុនៅខេត្តបាត់ដំបង ១៩៥៣, ១៩៥៣, ការងាររដ្ឋបាល BOX 318, បណ្ណសាររដ្ឋបាលជាតិកម្ពុជា, ១៨.]

พลตำรวจจัตวาจรัส มั่นชุกานนท์ได้บันทึกถึงปัญหาด้านการป้องกันประเทศของกัมพูชา ความตอนหนึ่งว่า

ทางการทหาร นายทหารชั้นผู้ใหญ่ไม่มี ต้องเอาคนที่พอมีความรู้ทางทหารบ้าง เคยเป็นทหารชั้นประทวนในกองทัพฝรั่งเศสซึ่งตอนนี้ก็มารับราชการฝ่ายพลเรือนจนบางคนเป็นเจ้าของเมืองไปแล้วก็มี ก็เอาพวกเหล่านี้มาเป็นผู้บังคับกองพันบ้าง ผู้บังคับการกรมบ้าง รีบตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบกขึ้นมีหลักสูตรเพียงปีเดียว²⁴⁷

ปัญหาข้างต้นไม่เพียงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของกัมพูชาซึ่งเพิ่งได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสถานะทางการเมืองของสมเด็จพระอูปูวราชชนโรดมสีหนุด้วย และยิ่งเด่นชัดมากขึ้นเมื่อพรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชาและขบวนการเวียดมินท์ขยายพื้นที่การเคลื่อนไหวบริเวณชายแดนลาวติดกับตอนเหนือของกัมพูชา แม้ในวันที่ 4 มีนาคม ค.ศ. 1954 สมเด็จพระอูปูวราชชนโรดมสีหนุจะมีพระบรมราชโองการประกาศพระราชกรณียกิจ 2 ฉบับ เพื่อบังคับใช้กฎหมายในภาวะที่ประเทศไม่มีความสงบ พระราชกรณียกิจฉบับแรกว่าด้วยการปราบปรามการกระทำผิดต่อความปลอดภัยของรัฐ ส่วนพระราชกรณียกิจฉบับเป็นการตรากฎหมายว่าด้วยการตั้งค่ายกักกันพร้อมกันนี้พระองค์ยังทรงมีพระบรมราชโองการประกาศพระราชกรณียกิจที่ 136-NS เกี่ยวกับภาวะอันตรายภายในกัมพูชา²⁴⁸ แต่ทว่าพรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชาและขบวนการเวียดมินท์ยังคงเมินเฉยและไม่ได้หวั่นเกรงต่อมาตรการดังกล่าว

วันที่ 30 มีนาคม ค.ศ. 1954 กองทัพเวียดมินท์ 2 กองพัน ได้เคลื่อนทัพผ่านชายแดนลาวและบุกทะลุเข้ามาทางเขตสตีงแตงและเขตกระแจะ โดยเข้ายึดและเผาทำลายที่ว่าการอำเภอเวินไซ รวมถึงบุกโจมตีกองทหารกัมพูชาที่ประจำการอยู่ที่อำเภอเสียมปาง ทั้งนี้ทั้งสองแห่งมีกองทหารกัมพูชาประจำการอยู่เพียง 80 นาย ต่อมาในวันที่ 12 เมษายน ค.ศ. 1954 ขบวนการเวียดมินท์ได้กระทำการบุกโจมตีมากขึ้น โดยหน่วยรบเคลื่อนที่ได้ลอบวางระเบิดประมาณกิโกลเมตรที่ 100 เพื่อโจมตีขบวนรถไฟโดยสารธรรมดาของกัมพูชาที่ออกเดินทางจากกรุงพนมเปญไปเขตพระตะบอง เมื่อรถไฟกำลังแล่นผ่านระหว่างหมู่บ้านโรเมียสกับหมู่บ้านเครื่องเสกก็ได้เกิดระเบิดขึ้น จากนั้นกองกำลังเวียดมินท์ประมาณ 300 คน พร้อมด้วยช่าง 7 เชือก จึงเข้าโจมตีด้วยอาวุธหนักและเผาขบวนรถ ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตมากถึง 60 คน และในวันเดียวกันเวียดมินท์ได้เผาทำลายรถยนต์อีก 40 คัน²⁴⁹

²⁴⁷ พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.อ. จรัส มั่นชุกานนท์ ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2521, 138.

²⁴⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 3 พฤษภาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 185-211.

²⁴⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 12 เมษายน 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 225.

จนถึงวันที่ 15 เมษายน ค.ศ. 1954 ขบวนการเวียดมินห์ได้ทำการโจมตีอย่างต่อเนื่อง โดยเผารถยนต์ โดยสารจำนวน 3 คัน ระหว่างเส้นทางระหว่างเขตกำปงธัมกับเขตเสียมเรียบ และในวันที่ 19 เมษายน ค.ศ. 1954 เสี่ยว เฮง (Sieu Hang) หนึ่งในอดีตคณะกรรมการแห่งชาติปลดปล่อยเขมรยังได้นำกองกำลังเวียดมินห์จำนวน 200 คน ล้อมกองทหารกัมพูชาที่ประจำการอยู่ที่เขตโพลินอยู่ถึง 2 วัน กว่ากองทัพแห่งชาติกัมพูชาจะสามารถตีหักเข้าไปช่วยเหลือกองทหารดังกล่าวได้²⁵⁰

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวชาวเขมรรู้สึกหวาดเสียวและโจษจันอย่างกว้างขวางว่าพรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชาและขบวนการเวียดมินห์อาจเข้ายึดเขตเสียมเรียบและเขตกำปงธัมซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ของประเทศ รัฐบาลกัมพูชาซึ่งขณะนั้นมีจัน ฌากดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้พยายามแก้ไขสถานการณ์ด้วยการส่งกองทัพออกไปขับไล่ แต่ต้องประสบปัญหาจากการมีกองกำลังไม่เพียงพอ ประกอบกับกองทัพเวียดมินห์ได้ทำการโจมตีย่อย ๆ พร้อมกันในหลายเขตจึงทำให้ไม่สามารถป้องกันได้ทุกเขต รัฐบาลกัมพูชาจึงต้องประนีประนอมกับขบวนการเขมรอิสระที่สวามิภักดิ์ ด้วยการประดัดยศทหารและมอบหมายหน้าที่ให้ทำการปราบปรามเวียดมินห์แทน²⁵¹ เป็นต้นว่ากลุ่มของนักองค์มัจจะสันโรดม จันทรังซี (HH Prince Norodom Chantarangsy) ซึ่งนำกองกำลังประมาณ 5,000 คน ถวายแด่กษัตริย์ ทรงได้รับการแต่งตั้งยศเป็นนายพันตรีให้บังคับบัญชากองทหารในเขตเสรี (Secteur Autonome) ที่เขตกำปงสปีอ พร้อมทั้งรัฐบาลกัมพูชายังได้ทำการประท้วงการกระทำของขบวนการเวียดมินห์ต่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ เพื่อร้องขอการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากต่างประเทศอีกด้วย

ช่วงเวลาเดียวกันนี้การเมืองภายในกัมพูชามีความคิดเห็นแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายแรกนำโดยสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุมีความเห็นว่าควรร้องขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส และฝ่ายที่สองนำโดยพรรคประชาธิปไตยมีความเห็นว่ายังไม่ควรร้องขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส ควรใช้กำลังทหารกัมพูชาเท่าที่มีอยู่ต่อสู้ไปก่อนจนเกินความสามารถแล้วจึงค่อยไปขอความช่วยเหลือ เพราะขัดแย้งกับความต้องการก่อนหน้าที่ตั้งต้นให้ฝรั่งเศสถอนกองกำลังออกจากกัมพูชา อย่างไรก็ตามก็ได้กล่าวมาแล้วว่ากัมพูชามีกำลังพลทั่วประเทศเพียง 10 กองพัน ในทรศนะของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเห็นว่า หากรอดูไปก่อนสถานการณ์จะบานปลาย กองทัพเวียดมินห์อาจเข้าตีลูกกลมเข้ามาจนยากจะแก้ไขและเป็นภัยแก่ประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงตัดสินพระทัยขอรับความ

²⁵⁰ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 23 เมษายน 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 183.

²⁵¹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 19 พฤษภาคม 2497, 109.

ช่วยเหลือจากฝรั่งเศสในฐานะสมาชิกสหภาพฝรั่งเศส²⁵² นายพลอ็องรี นาวาร์ (Henri Navarre) ผู้บัญชาการกองกำลังนอกประเทศของสหภาพฝรั่งเศสประจำตะวันออกไกลตกหลุมอบทหารที่ประจำการอยู่ในลาวจำนวน 3 กองพัน พร้อมกับรถเกราะอีก 2 กองร้อย และปืนใหญ่ทหารราบให้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุซึ่งขณะนั้นเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดของกองทัพแห่งชาติเพื่อทำการรบต่อต้านการรุกรานประเทศกัมพูชา

อย่างไรก็ตาม รัฐมนตรีบางคนแสดงความไม่พอใจต่อการตัดสินใจของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ ได้แก่ เมา จอย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและหัวหน้าพรรคอีสานชัยชนะ รวมถึงสมาชิกพรรคประชาธิปไตยอย่างสอน เวินไซ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีการประถมศึกษา และ ส้อม-ญีเยณ (Sam Nhean) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ วิจิตรศิลป์ และพุทธศึกษาได้ตำหนิสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุว่าการกระทำเช่นนี้เป็นการลดเกียรติภูมิของชาติ ขณะเดียวกันนายทหารในแนวหน้าได้กราบทูลต่อพระองค์แสดงความน้อยใจในเรื่องเกียรติของทหาร²⁵³

ต่อมาหลังจากที่ฝรั่งเศสส่งกองกำลังเพื่อช่วยเหลือกัมพูชาได้เกิดกระแสข่าวลือเกี่ยวกับจดหมายฉบับหนึ่งของเด็กหญิงชาวฝรั่งเศสเขียนถึงเพื่อนที่ปารีส ความในจดหมายตอนหนึ่งว่า “พ่อของเขา (ซึ่งเป็นนายทหารและไม่ออกชื่อ) ต้องทำงานเขียนแผนผังต่าง ๆ ไม่มีเวลาว่าง และพ่อก็ยังไม่มีโอกาสจะกลับไปฝรั่งเศสได้ดังที่คิดไว้เมื่อเขมรได้เอกราชแล้ว ในสถานการณ์เช่นนี้ทหารฝรั่งเศสอาจจะต้องกลับเข้ามาอยู่ในเขมรอีก”²⁵⁴ แม้จดหมายฉบับนี้จะถูกยับยั้งไม่ให้ส่งออกไปยังฝรั่งเศส แต่ถ้อยความดังกล่าวก็เป็นที่โจษจันทั่วทั้งกรุงพนมเปญถึงเอกราชที่ยังไม่สมบูรณ์ซึ่งสร้างความกังวลให้กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ต่อเจตนาของฝรั่งเศส สอดคล้องกับทรรศนะของ ฯพณฯ โรเบิร์ต เอ็ม. แมคคลินทอค (Robert M. McClintock) เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาเกี่ยวกับนโยบายของฝรั่งเศสว่า “ฝรั่งเศสมีนโยบายที่จะอยู่ในอินโดจีนให้นานที่สุดที่จะนานได้”²⁵⁵ และสถานการณ์ยิ่งตึงเครียดมากขึ้นเมื่อเชิง จ็อก ทัญปราศรัยผ่านสถานีวิทยุระดมสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเกี่ยวกับปฏิบัติการราชสงครามภาพเพื่อเอกราชสมบูรณ์ของกัมพูชายังไม่สำเร็จและถึงเวลาชำระความผิดพระองค์ ทั้งนี้แม้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุจะสามารถควบคุม

²⁵² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 12 เมษายน 2497, 225.

²⁵³ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 23 เมษายน 2497, 183.

²⁵⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 19 พฤษภาคม 2497, 110.

²⁵⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 23 มีนาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2.

สถานการณ์ดังกล่าวไว้ได้ โดยอาศัยปัญหาความแตกแยกทางการเมืองที่ตั้งข้อถกเถียงแล้วในหัวข้อ 3.1 แต่สภาพการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงทางพระราชอำนาจที่พระองค์ทรงต้องเผชิญจากปัญหาด้านการป้องกันประเทศและการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ได้เป็นอย่างดี

กระทั่งมีข้อตกลงเงินว่าด้วยอินโดจีนใน ค.ศ. 1954 นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางการเมืองของกัมพูชา เพราะแม้ปัญหาเรื่องการรื้อถอนอิทธิพลของขบวนการเวียดมินห์จะได้รับการแก้ไขด้วยตามข้อตกลงเงินว่าระบุนให้ขบวนการเวียดมินห์ต้องถอนหน่วยติดอาวุธและนำกองกำลังทั้งหมดออกจากกัมพูชาภายใน 90 วัน คือภายในวันที่ 12 และ 18 ตุลาคม ค.ศ. 1954 ขณะที่หน่วยทหารชาวเขมรซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่มีกำเนิดในกัมพูชาต้องปลดอาวุธในท้องที่ภายในระยะเวลา 30 วัน²⁵⁶ แต่ทว่าตามข้อตกลงเงินวายังได้กำหนดให้กัมพูชาจะต้องจัดให้มีการเลือกตั้งก่อนสิ้นปี ค.ศ. 1955 โดยเปิดกว้างทางด้านสิทธิและเสรีภาพแก่ขบวนการทางการเมืองทุกกลุ่ม ด้วยเหตุนี้พรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชาจึงให้การสนับสนุนชาวเขมรที่ฝักใฝ่แนวคิดสังคมนิยมอย่างแกว เมียส (Keo Meas) โนน สวน (Non Suon) และแบน ยุต (Penn Yuth) ร่วมกันจัดตั้งองค์กรทางการเมืองขึ้นมาใช้ชื่อว่า “*ក្រុមប្រជាជន*” [อ่านว่า คุรมบร่อเจียจน : คำแปล พรรคประชาชน] (Krom Pracheachon or People’s Group) เพื่อเตรียมเข้าร่วมการเลือกตั้งและเป็นตัวแทนของพรรคในการเคลื่อนไหวในเขตเมือง ขณะที่เซ็ง จ็อก มิญและโต สามุตหันออกไปดำเนินการเคลื่อนไหวเผยแพร่แนวคิดสังคมนิยมในเขตชนบทโดยเฉพาะเขตกำปอด กำปงฉะฉาน กำปงสปีอ และตาแก้ว

แม้ผลการเลือกตั้งที่จัดขึ้นในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1955 องค์กรสังคมนิยมจะได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นและได้ครองที่นั่งทั้งหมดในสมัชชาแห่งชาติที่ตั้งที่ได้กล่าวแล้วในหัวข้อ 3.1 แต่หากวิเคราะห์ผลการเลือกตั้งจะเห็นได้ว่าพรรคประชาชนเป็น 1 ใน 3 พรรคที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนและมีคะแนนเสียงอย่างเป็นทางการ 31,034 เสียง คิดเป็นร้อยละ 4 จากจำนวนคะแนนเสียงทั้งหมด²⁵⁷ ซึ่งนับเป็นความสำเร็จที่น่าจับตามองสำหรับพรรคใหม่ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ทางการเมืองในกัมพูชามาก่อน และจากผลการเลือกตั้ง พรรคประชาชนได้คะแนนเสียงมากกว่า 1 ใน 3 จากสามหน่วยการเลือกตั้ง คิดเป็นร้อยละ 10 จากผู้สมัครที่พรรคส่งแข่งขัน 35 เขต ได้แก่ เขตกำปอด โนน สวนได้คะแนนเสียงร้อยละ 23 ส่วนแบน ยุตได้คะแนนเสียงร้อยละ 34 ขณะที่เขตสวาย

²⁵⁶ “เรื่อง การตกลงหยุดยิงในกรณีอินโดจีน,” 2497, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/32, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 107-108.

²⁵⁷ “องค์กรและการทำงานของสมัชชาแห่งชาติกัมพูชา ปี 1946-1991,” 1997, 3. [*ការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តិ នៅនៃរដ្ឋសភាកម្ពុជា ពី ១៩៤៦-១៩៩១* (Organisation et Fonctionnement de l’Assemblée Nationale du Cambodge 1946-1991),” ១៩៩៧, ៣.]

เรียง แกว เมียสได้คะแนนเสียงร้อยละ 20²⁵⁸ ในแง่หนึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามีชาวเขมรที่นิยมแนวคิดสังคมนิยมเป็นจำนวนมากซึ่งยังไม่ได้นับกลุ่มที่เคลื่อนไหวอยู่ในป่า เพราะจากการสำรวจของทางการกัมพูชาเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1954 พบว่ามีประมาณกว่า 10,000 คน²⁵⁹ แต่ที่สำคัญมากไปกว่านั้นยังสะท้อนให้เห็นอีกด้วยว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุกำลังเผชิญกับศัตรูทางการเมืองกลุ่มใหม่ ดังที่ไมเคิล ไลเฟอร์ (Michael Leifer) นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศชาวอังกฤษได้กล่าวไว้ในงานเขียนของเขาว่า “สำหรับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุตัวเลขเหล่านี้ (ผลการเลือกตั้ง-ผู้ศึกษา) ชี้ให้เห็นว่ายังคงมีการต่อต้านอำนาจของพระองค์ และพระองค์จะต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ฝ่ายค้านมีโอกาสที่จะเพิ่มตำแหน่งที่นั่งทางการเมือง”²⁶⁰

นอกจากนี้เมื่อนำช่วงอายุผู้สมัครจากพรรคประชาชนกับองค์กรสังคมนิยมมาเปรียบเทียบกันจะพบว่า ผู้สมัครจากพรรคประชาชนร้อยละ 57 เป็นคนรุ่นหนุ่มสาวที่มีอายุระหว่าง 25-35 ปี มีผู้สมัครเพียงร้อยละ 14 ที่มีอายุมากกว่า 45 ปี ขณะที่ผู้สมัครจากองค์กรสังคมนิยมมีเพียงร้อยละ 15 ที่มีอายุระหว่าง 25-35 ปี แต่มีผู้สมัครที่มีอายุมากกว่า 45 ปี มากถึงร้อยละ 60²⁶¹ และเมื่อพิจารณาจำนวนผู้สมัครรับการเลือกตั้งทั้งหมดที่มีอายุระหว่าง 25-35 ปี ซึ่งมีทั้งสิ้น 108 คน พบว่า 62 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 66.69 เป็นผู้สมัครจากพรรคประชาธิปไตยและพรรคประชาชน²⁶² ส่วนผู้สมัครที่มีอายุมากกว่า 59 ปี คิดเป็นร้อยละ 14 จากจำนวนผู้สมัครทั้งหมด มากถึงร้อยละ 59 มาจากองค์กรสังคมนิยม²⁶³ จากตัวเลขนี้แสดงให้เห็นถึงอัตราการขยายตัวของคนรุ่นหนุ่มสาวที่นิยมแนวคิดสังคมนิยม แม้พวกเขาจะเป็นปัญญาชนอันเกิดจากระบบการศึกษาแบบใหม่ที่ผู้ปกครองต้องการ แต่ทว่าพวกเขาอาจกลายเป็นศัตรูในทันทีโดยเฉพาะต่อองค์กรสังคมนิยม เนื่องจากความกระหายที่จะปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างออกไป จึงยิ่งชี้ให้เห็นว่าสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุกำลังเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่น่าวางใจ เมื่อผนวกกับพรรคประชาธิปไตยซึ่งขณะนั้นถูกแทนที่ด้วยปัญญาชนที่ฝักใฝ่แนวคิดสังคมนิยมได้ประสานความร่วมมือกับพรรคประชาชนด้วยแล้วนั้นยิ่งเพิ่มความน่าวิตกมากขึ้น

²⁵⁸ Kiernan, *How to Pol Pot Came to Power: A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975*, 162.

²⁵⁹ “เรื่อง เขมรอีสสระและเวียตมินห์มาชุมนุมทางโพลิน,” 4 พฤศจิกายน 2497, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/8, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 85-86.

²⁶⁰ Leifer, *Cambodia: The Search for Security*, 70.

²⁶¹ เตียบ โสะผล, *ระบอบสังคมนิยม (1955-1970) มหาชัยชนะและวิบัติ*, 118. [เจ้า]บ สุศล, *รบ สลัษษกสุธธิยษ (๑๙๕๕-๑๙๗๐) ชบภณัฒณัธธธธธธธธธธ*, ๑๑๘.]

²⁶² Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 97.

²⁶³ เตียบ โสะผล, *ระบอบสังคมนิยม (1955-1970) มหาชัยชนะและวิบัติ*, 118. [เจ้า]บ สุศล, *รบ สลัษษกสุธธิยษ (๑๙๕๕-๑๙๗๐) ชบภณัฒณัธธธธธธธธธธ*, ๑๑๘.]

จนถึงปลายทศวรรษ 1950 แนวคิดสังคมนิยมได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่องไม่เพียงในหมู่ชาวจีน แต่ยังแพร่กระจายในหมู่เยาวชน พระสงฆ์ ตลอดจนชาวนาซึ่งเป็นกลุ่มชนที่ความแตกต่างกันในทางจิตใจและผลประโยชน์ของสังคมต่างชนชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนนักศึกษาเขมรที่กำลังศึกษาอยู่ในกรุงปารีสและได้เข้าร่วมกับฝ่ายสังคมนิยม สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงอธิบายพฤติการณ์นี้ว่า “คอมมิวนิสต์พบว่าเยาวชนการศึกษาเป็นเหยื่อที่ง่ายและน่ากิน ยุวชนนั้นมีอุดมคติที่เชื่อว่าสิ่งที่ทำให้ต่างประเทศมีค่ามากกว่าสิ่งที่ทำในประเทศของตัวเอง จึงทำให้ขบวนการปกครองซึ่งมีทฤษฎีที่น่าฟังพอใจตามความฝันของเขา”²⁶⁴ ขณะที่พระราชนิพนธ์ซึ่งตีพิมพ์เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1958 ระบุถึงสถานการณ์การขยายตัวของแนวคิดสังคมนิยมในกัมพูชาว่า กำลังมีการโฆษณาชวนเชื่อผ่านการแจกจ่ายหนังสือและบทวิจารณ์เกี่ยวกับแรงงานเป็นภาษาเขมร โดยยกย่องสหภาพโซเวียตและโน้มน้าวพระสงฆ์หัวก้าวหน้าด้วยความหวังว่าจะสร้าง “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน” (People’s Democratic Republic) ในชื่อเรียกว่า “กัมพูเจีย” (Kambuja)²⁶⁵

ในช่วงเวลานี้หนังสือพิมพ์ของฝ่ายสังคมนิยมเผยแพร่อยู่จำนวน 4 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ประชาชน (Pracheachon) เป็นหนังสือพิมพ์ขององค์การกลางของพรรคประชาชนจำหน่าย 3,200 ฉบับ หนังสือพิมพ์มิตรภาพ (Mittapheap or Friendship) จำหน่าย 2,000 ฉบับ หนังสือพิมพ์สอมเพง กมมกรหรือเสียงกรรมกร (Samleng Kommakor or The Worker’s Voice) จำหน่าย 1,500 ฉบับ และหนังสือพิมพ์เอกภาพ (Ekapeap or Unity) จำหน่าย 2,500 ฉบับ หนังสือพิมพ์เหล่านี้ลงพิมพ์ข้อความโฆษณาลัทธิคอมมิวนิสต์ และบทความของบรรณาธิการถูกนำไปอ่านออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงของวิทยุปักกิ่ง มอส์โก และฮานอย แม้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุจะระบุว่าหนังสือพิมพ์เหล่านี้ขายได้เพียง 200-300 ฉบับ และที่เหลือส่งให้อ่านโดยไม่คิดราคาแก่บุคคลที่เป็นพรรคพวกและส่งไปให้บุคคลที่พวกเขาคอมมิวนิสต์ต้องการจะชวนให้เป็นคอมมิวนิสต์ หนังสือพิมพ์เหล่านี้อยู่ได้ เพราะได้รับการสนับสนุนการเงินจากต่างประเทศเป็นนิจสิน²⁶⁶ แต่ในแง่หนึ่งแสดงให้เห็นถึงการแทรกซึมของลัทธิคอมมิวนิสต์ในสังคมกัมพูชา แม้ว่าจะยังไม่สร้างความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงและพรรคประชาชนเองก็ยังคงมีท่าทีสนับสนุนสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ แต่หากพิจารณาในเชิงลึกแล้วก็ได้เชื่อได้ว่า การดำเนินการของฝ่ายสังคมนิยมได้มีส่วนเพาะบ่มทางความคิดให้กับประชาชนบางกลุ่ม ดังรายงานการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาของฯพณฯ สมจัย อนุมานราชชน เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1958 ความตอนหนึ่งว่า

²⁶⁴ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 132-133.

²⁶⁵ Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 115.

²⁶⁶ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 18 มีนาคม 2501, เอกสารการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 31-32.

การดำเนินการเพื่อก่อสร้างความยุ่งยากโดยการปลุกปั่นความรู้สึกของประชาชนยังคงดำเนินการไปอย่างเงียบ ๆ ในหน้าหนังสือพิมพ์คอมมิวนิสต์ซึ่งมีอยู่มากฉบับด้วยกันในกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์เหล่านี้ลงบทความโจมตีสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐเวียดนามกับประธานาธิบดีจิม ดินห์ เตียมตลอดเวลา และสรรเสริญสหภาพโซเวียตรัสเซียและประเทศในกลุ่มคอมมิวนิสต์ นอกจากทำการโจมตีแล้วยังทำการใส่ร้ายให้เสื่อมเสียด้วย เช่นในกรณีเกิดเพลิงไหม้ที่กรุงเทพมหานครเมื่อต้นเดือนธันวาคมที่แล้ว มีข่าวเล่าลือกันว่าฝ่ายอเมริกันเป็นผู้เผาเพราะต้องการที่ดินซึ่งมีพวกคนจนปลุกกระตือรือร้นอยู่ และอยู่ติดกับตึกฝ่ายอเมริกันได้สร้างขึ้นด้วยเงินจากการช่วยเหลืออเมริกา และซึ่งขณะนี้ใช้เป็นโรงเรียนอเมริกัน ฉะนั้นเมื่อรัฐบาลอเมริกันบริจาคเงิน 3 ล้านเหรียญอเมริกัน มีข้าราชการสถานเอกอัครราชทูตอเมริกันพูดกับข้าพทูตเจ้าว่า จะมีประโยชน์อะไรในเมื่อถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้วางเพลิงจนเรื่องลือไปในหมู่คนทั่วกรุงเทพมหานครแล้ว จะมาให้เงินซึ่งสายเกินไป และมีจำนวนมากเกินไปไม่สมส่วนกับความเสียหาย แทนที่จะได้บุญคุณจากการบริจาคเงินจำนวนนี้ ฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็จะแกล้งกล่าวหาว่าฝ่ายอเมริกันจะกลบความตั้งใจอันดีโดยใช้เงินเป็นจำนวนมากเป็นเครื่องมือ และจะว่าวิธีการของอเมริกันนั้นคือวิธีการดอลลาร์นั่นเอง คนส่วนมากเชื่อกันว่าการดำเนินการดังกล่าวนี้ พวกเวียดนามเป็นผู้ดำเนินการทั้งสิ้น เพราะพวกเวียดนามยังคงหลบซ่อนตัวอยู่ในประเทศกัมพูชา และดำเนินการก่อวินาศกรรมอย่างเงียบ ๆ ทั่วประเทศ²⁶⁷

การเผยแพร่ความคิดของลัทธิคอมมิวนิสต์ดำเนินการอย่างแยบยลในลักษณะ “ฝ่ายซ้ายเป็นกลาง” (left-wing neutral) สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมทรงระบุไว้ เพราะฝ่ายสังคมนิยมทราบตีประชาชนทั่วไปจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์จึงได้โฆษณาชวนเชื่อในทำนองว่า

วีรบุรุษแห่งชาติ (คือตัวข้าพเจ้า) ได้รับการรับใช้ไม่ดีจากพวกบิรารของข้าพเจ้าและข้าพเจ้าไม่มีกำลังที่จะต่อต้าน ‘พวกที่คิดร้ายทำลายล้างจากต่างประเทศ’ ฉะนั้นพวกคอมมิวนิสต์จึงแนะนำให้ประชาชนช่วยเหลือตนเพื่อที่จะได้สนับสนุนตัวข้าพเจ้าได้ดียิ่งขึ้น พวกคอมมิวนิสต์ประกาศตนเพื่อความเจริญก้าวหน้าในงาน เพื่อเอกราชของประเทศ และเพื่อประชาธิปไตยของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ และสนับสนุนนโยบายความเป็นกลางของพระองค์ท่าน²⁶⁸

สอดคล้องกับรายงานของ ฯพณฯ สมจ้อย อนุমানราชจนถึงการดำเนินการของหนังสือพิมพ์ฝ่ายสังคมนิยม “หนังสือคอมมิวนิสต์เหล่านี้ฉลาดที่จะลงบทความโฆษณาชวนเชื่อเป็นกลางของประเทศกัมพูชาว่ามีส่วนช่วยเหลือให้มีสันติภาพทั่วโลก และในเวลาเดียวกันก็โฆษณา

²⁶⁷ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 21 มกราคม 2501, 138-139.

²⁶⁸ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 18 มีนาคม 2501, 33.

เจ้าฟ้านโรตมสีหนุที่ทรงพระปรีชาสามารถนำประเทศให้เป็นประเทศมีความสำคัญถึงเพียงนี้”²⁶⁹ เช่นเดียวกับพรรคประชาชน “ไม่มีการโจมตีรัฐบาลหรือพรรคสังคมนิยมหรือเจ้าฟ้านโรตมสีหนุเลย ตรงกันข้ามมีแต่จะสรรเสริญนโยบายความเป็นกลางของเจ้าฟ้านโรตมสีหนุ”²⁷⁰ การดำเนินการในลักษณะนี้จึงเป็นวิธีการอันแยบคายของหนังสือพิมพ์คอมมิวนิสต์ที่สามารถดำเนินการโฆษณาเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา โดยใช้การสรรเสริญเยินยอนนโยบายความเป็นกลางของประเทศกัมพูชาเป็นเครื่องมือ

อย่างไรก็ดี หากสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุใช้เครื่องมือด้านความมั่นคงของรัฐในการปราบปรามก็ไม่สามารถยับยั้งการเคลื่อนไหวทางความคิดของราษฎรอย่างได้ผล ในทางกลับกัน อาจปลูกเร้าให้ขบวนการดังกล่าวตอบโต้ด้วยความรุนแรง อีกทั้งยังขัดต่อนโยบายเป็นกลางและไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด ดังนั้นสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงประนีประนอมด้วยการอนุญาตให้มีการเผยแพร่เผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา แต่ทว่าพระองค์ก็แสวงหาวิธีการใหม่เพื่อเสริมสร้างบาร์มีและเรียกการสนับสนุนจากประชาชนให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น ด้วยการก่อตั้งขบวนการชื่อ “ยุวชนราชสังคมนิยมเขมร” (Jeunesse Socialiste du Royale Khmère or Royal Khmer Socialist Youth; JSRK) ตามพระราชกฤษฎีกาเลข 69 PR ลงวันที่ 5 กันยายน ค.ศ. 1957 (พัฒนามาจาก “ยุวชนเขมรกายฤทธิ์” ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1934 และขบวนการยุวชน “สมาคมกายฤทธิ์ พระมหากษัตริยานี” ที่ก่อตั้งใน ค.ศ. 1956) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเยาวชนของชาติทั้งชายหญิงให้มีความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์กัมพูชาและเพื่อเป็นกำลังของประเทศที่จะพิทักษ์รักษาราชบัลลังก์กัมพูชาให้สถิตสถาพรสืบไปในประเทศกัมพูชา ทั้งนี้พระองค์เอาพระทัยใส่และทรงปฏิบัติหน้าที่อย่างแข็งขัน เพราะการจัดตั้งและการดำเนินงานของยุวชนราชสังคมนิยมเขมรนี้เสียเงินเป็นจำนวนไม่ใช่น้อย เนื่องจากเยาวชนทุกคนทั้งหญิงชายต้องมีเครื่องแบบ นอกจากนี้พระองค์ยังเสด็จพระราชดำเนินไปชุมนุมใหญ่ในกรุงพนมเปญเดือนมีนาคม ค.ศ. 1958 ดังรายงานของ ฯพณฯ สมเด็จ อนุমানราชธนะว่า “เป็นโอกาสอันดียิ่งที่ยุวชนตามจังหวัดต่าง ๆ ได้มีโอกาสชมบาร์มีพระมหากษัตริย์ซึ่งตนได้ปฏิญาณจะพิทักษ์รักษาอย่างใกล้ชิดมาก ซึ่งทั้งย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ยิ่งขึ้น”²⁷¹ ถึงเช่นนั้นในมุมมองของ ฯพณฯ สมเด็จกลับเห็นว่า “ดอกเบ็ญที่เจได้นั้นสำหรับในเวลาปัจจุบันหรืออนาคตอันใกล้คงจะเป็นที่พึงพอใจ แต่สำหรับอนาคตอันไกลแล้วยังต้องคอยดูต่อไปอีกเพราะตามที่เคยปรากฏ

²⁶⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 11 กันยายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 92.

²⁷⁰ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 18 มีนาคม 2501, 19.

²⁷¹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 5 มีนาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 53-55.

มาแล้วในประวัติศาสตร์กระบวนการยุวชนเช่นนี้มีชีวิตอยู่ได้ไม่นาน และมีผลสมควรมุ่งหมายเฉพาะในระยะเวลาที่ประเทศมีความต้องการเท่านั้น”²⁷²

4. บทสรุป

การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1955 แม้จะทำให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดม สีหนุควบคุมอำนาจทางการเมืองภายใต้องค์กรสังคมนิยมที่ทรงจัดตั้งขึ้น แต่เมื่อพิจารณาในเชิงลึกจะพบว่าพระราชอำนาจของพระองค์ยังไม่มั่นคง ดังเห็นได้จากก่อนการเลือกตั้งพระองค์ทรงใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อควบคุมและกีดกันพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามโดยเฉพาะพรรคประชาธิปไตยและพรรคประชาชนไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ด้วยเหตุนี้คะแนนที่องค์กรสังคมนิยมได้รับจึงไม่อาจยืนยันถึงความนิยมของประชาชนได้อย่างแท้จริง ในระยะแรก สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงอาศัยเครื่องมือของรัฐจัดการกับฝ่ายต่อต้าน เช่น สั่งปิดหนังสือพิมพ์ที่เป็นกระบอกเสียงของพรรคฝ่ายค้าน รวมถึงการใช้มวลชนจัดการกับฝ่ายตรงข้าม ดังเช่นวันที่ 11 สิงหาคม ค.ศ. 1957 หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยและแกนนำได้รับเชิญให้มาร่วมอภิปรายในพระบรมราชวัง การดำเนินการดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดเสียงผ่านเครื่องขยายเสียงสู่ประชาชนที่มาคอยรับฟังในบริเวณใกล้เคียงและยังได้รับการถ่ายทอดสดผ่านวิทยุ สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงกล่าวโจมตีพวกเขาจนถึงสามชั่วโมงก่อนจะอนุญาตให้ออกจากพระบรมราชวัง แต่ทว่าพวกเขากลับถูกทหารและตำรวจบุกตี สองสามวันต่อมาประชาชนประมาณ 30-40 คนที่ถูกสงสัยว่าเข้าข้างพรรคประชาธิปไตยถูกทำร้ายในกรุงพนมเปญ ท้ายที่สุดพรรคประชาธิปไตยก็สลายตัวไปจากการเมืองกัมพูชา หรือเดือนกันยายน ค.ศ. 1957 ทรงจัดตั้งยุวราชสังคมนิยมเขมรเพื่อดึงเยาวชนเขมรให้ออกห่างจากลัทธิคอมมิวนิสต์และหันมาสนับสนุนราชบัลลังก์

แต่ปัญหาสำคัญที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงต้องเผชิญและไม่อาจแก้ไขได้คือความแตกแยกภายในองค์กรสังคมนิยม ซึ่งนับเป็นปัญหาที่สิ้นคลอนเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศ เนื่องจากสมาชิกองค์กรสังคมนิยมมักมีความคิดเห็นขัดแย้งในการทำงาน เป็นสาเหตุให้ระยะเวลา 3 ปี ต้องผลัดเปลี่ยนรัฐบาลถึง 10 ชุด และเมื่อผนวกกับการฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการผู้ใกล้ชิดของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุก็ยิ่งสร้างความเบื่อหน่ายให้กับประชาชน ปัญหาเหล่านี้สั่งสมเป็นเวลานาน ซึ่งไม่เพียงบั่นทอนความเชื่อมั่นต่อองค์กรสังคมนิยม แต่ยังส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ เพราะเปิดโอกาส

²⁷² “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 5 มีนาคม 2501, 55.

ให้ศัตรูทางการเมืองอย่างแข็ง ง้อก ทัณ และพรรคพวกนำปัญหาต่าง ๆ ไปใช้ปลุกกระดมมวลชนให้
โจมตีและต่อต้านรัฐบาลภายใต้การนำขององค์กรสังคมนิยม

สถานการณ์ข้างต้นทำให้สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุทรงตระหนักว่า การใช้
เครื่องมือด้านความมั่นคงเพียงอย่างเดียวไม่อาจช่วยให้พระองค์รักษาพระราชอำนาจเอาไว้ได้อย่าง
มั่นคง และการเหินห่างจากประชาชนซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศเป็นการกระทำที่จะนำไปสู่
การสิ้นสุดพระราชอำนาจ ในทางกลับกันความจงรักภักดีและการสนับสนุนจากราษฎรจะช่วยให้
พระองค์รักษาอำนาจทางการเมืองไว้ได้ ดังนั้นพระองค์จำเป็นต้องเสริมสร้างความชอบธรรมเพิ่มมาก
ขึ้น และวิธีการที่ทรงเลือกใช้คือการปลุกกระแสชาตินิยมที่มีต่อศัตรูของชาติดั้งเดิมโดยมีไทยเป็น
ประเทศเป้าหมาย ดังเห็นได้อย่างชัดเจนจากสถานการณ์ความแตกแยกระหว่างรัฐสภากับรัฐบาลเมื่อ
เดือนมกราคม ค.ศ. 1958 ภาพของไทยได้รับการนำเสนอในแง่ลบอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ผลคือ
ชาวเขมรหันเหความสนใจจากปัญหาความแตกแยกภายในมาแสดงความโกรธแค้นประเทศไทย
นับเป็นครั้งแรกที่สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุทรงนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย
มาใช้แก้ไขปัญหาวิกฤติทางการเมือง และหลังจากนั้นก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังข้อสังเกตของนาวา
อากาศโททินกร พันธุ์กระวี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลกที่ได้ตั้งกระทู้ถามที่ ส.
113/2501 ต่อรัฐสภา ภายหลังกสมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุแถลงการณ์ผ่านวิทยุกระจายเสียง
เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 กล่าวหากองกำลังฝ่ายไทยละเมิดเขตแดนกัมพูชา และต่อมา
รัฐบาลกัมพูชายอมรับว่าไม่มีการละเมิดอธิปไตยโดยกองทหารไทย

ในทัศนะของกระผมรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่เจ้าฟ้านโรดมสีหนุ เป็นนายกรัฐมนตรีกัมพูชาได้จ
ใจที่จะสร้างสถานการณ์ขึ้น ทั้งนี้มีเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรกคือเนื่องจากเจ้าฟ้านโรดม
สีหนุต้องการที่จะขอความเห็นใจจากนานาประเทศ และโดยเฉพาะจากสหประชาชาติในกรณี
จะต้องมาเจรจากับประเทศไทยในกรณีเขาพระวิหาร และปัญหาชายแดนซึ่งเป็นกรณีพิพาทกับไทย
ในระหว่างนี้ และข้อ 2 เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าเมื่อเร็ว ๆ นี้รัฐบาลของนายชินวา (เลิม วา-
ผู้ศึกษา) ซึ่งเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีของกัมพูชาได้ล้มไป เนื่องจากว่าสภาไม่ลงมติไว้วางใจ เพราะว
รัฐบาลคณะนี้ได้ส่งข่าวออกนอกประเทศและผู้ที่มีลัทธิรัฐบาลนายชินวานี้ก็ไปเป็นสมาชิกพรรคของ
เจ้าฟ้านโรดมสีหนุนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้เจ้าฟ้านโรดมสีหนุก็ต้องการที่จะเข้ามาแก้สถานการณ์และ
ในการที่จะเข้ามาแก้สถานการณ์นี้ก็ทำคะแนนให้แก่ตนเอง...เขาทำคะแนนเพื่อจะเหยียบบ่า
ประเทศไทยขึ้นไป...²⁷³

²⁷³ “คำตอบกระทู้ถามของ นาวาอากาศโททินกร พันธุ์กระวี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทย
กับกัมพูชา,” 13 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.6/28, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 17-18.

บทที่ 3

ปัจจัยและสถานการณ์ที่ส่งผลต่อการเพาะบ่มทางความคิดและทรศนะของสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทย ค.ศ. 1955-1970

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุเข้ามามีบทบาททางการเมืองท่ามกลางกระแสชาตินิยมที่กำลังทวีขึ้นอย่างถึงขีดสุด สิ่งนี้ทำทลายความสามารถของพระองค์เป็นอย่างมาก เพื่อผดุงรักษาพระราชอำนาจจากสถานการณ์ที่รัดรั้ง จึงผลักดันให้พระองค์เร่งสร้างความมั่นคงทางอำนาจและความชอบธรรมทางการเมือง พระองค์ได้ทรงแสวงหาความช่วยเหลือจากต่างประเทศซึ่งหนึ่งในนั้นคือประเทศไทย แต่ทว่าท่าทีของประเทศไทยกลับเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับที่ทรงคาดหวัง ประเทศไทยไม่เพียงเมินเฉยต่อคำร้องขอของพระองค์ซึ่งกำลังตกอยู่ในสภาวะยากลำบาก แต่ในทางตรงกันข้ามยังดำเนินนโยบายที่ส่อในทางซ้ำเติมสถานการณ์ภายในประเทศที่พระองค์กำลังเผชิญอยู่ซึ่งจะเป็นประเด็นศึกษาหลักต่อไปในบทนี้ ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงเปลี่ยนทรศนะเชิงลบต่อประเทศไทยเป็นการสร้างภาพว่าไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ตัวฉกาจที่ไม่อาจย้อนกลับมาสัมพันธ์มิตรต่อกันได้ สิ่งนี้นับเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศ

อย่างไรก็ดี เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 1951 พันตรีชูป กระตุกฤษณ์ ฝ่ายเสนาธิการ กองพลที่ 2 นำส่งข้อสังเกตเกี่ยวกับความประสงค์ของฝรั่งเศสที่ต้องการให้รัฐบาลไทยช่วยปราบปรามขบวนการเขมรอิสระ ขณะเดินทางไปตรวจสอบเหตุการณ์ชายแดนและพบปะสนทนากับผู้บัญชาการกองพันทหารราบที่ 1 กรมทหารราบที่ 12 ข้าหลวงประจำจังหวัดปราจีนบุรี นายอำเภออรัญประเทศ และบุคคลอื่น ๆ ว่า “ความมุ่งหมายเดิมของฝรั่งเศส เป็นที่ทราบกันแต่เดิม หรือตามที่เข้าใจกันอยู่แล้วว่า ฝรั่งเศสมีความมุ่งหมายและพยายามดำเนินการด้วยประการต่าง ๆ เพื่อให้ไทยกับเขมรขัดใจกัน เพราะเขมรอาจจะมารวมกับไทยได้”²⁷⁴ ลักษณะดังกล่าวเป็นมุมมองของข้าราชการไทยที่วิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยว่าเกิดจากการดำเนินการของฝรั่งเศส ซึ่งสอดคล้องกับทรศนะของหม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย ความตอนหนึ่งว่า

ในห้วงของอาณานิคม นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสได้เปิดเผยเรื่องราวอันขมขื่นแก่ชาวกัมพูชาว่าไทยเป็นศัตรูของพวกเขา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นโชคไม่ดีที่ทำให้มีการแยกประเทศซึ่งมีความ

²⁷⁴ “ส่งสำเนามติคณะกรรมาธิการรักษาการณ์กลางเกี่ยวกับเรื่องพฤติการณ์ตำรวจชายแดนไทยในการปฏิบัติต่อเขมรอิสระ,” 28 มิถุนายน-23 กรกฎาคม 2494, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 4.

ใกล้ชิดทางด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจออกจากกัน...พวกเขาปลุกฝังว่าไทยและเวียดนามคือศัตรูตัวฉกาจ...พอครั้งกัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส รัฐบาลไทยได้ให้การรับรองและสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับพนมเปญในทันที แต่ทว่าความสัมพันธ์นี้กลับไม่ราบรื่นนัก เนื่องจากสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุได้รับการปลุกฝังจากฝรั่งเศสให้ถือว่าไทยเป็นศัตรูที่พยายามผนวกดินแดนของพระองค์มาหลายศตวรรษ และหากฝรั่งเศสไม่เข้าแทรกแซงแล้วไซร์กัมพูชาก็คงเสื่อมสูญอยู่แต่ลักษณะ สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงถูกกดด้วยความกลัวอันพรันพริ้งและความหวาดระแวงต่อความจริงใจของประเทศไทย²⁷⁵

แม้ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าฝรั่งเศสมีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยจืดจางและทำให้ชาวเขมรมีทัศนคติด้านลบต่อประเทศไทย สืบเนื่องจากสมัยอาณานิคมที่ฝรั่งเศสอำนวยความสะดวกให้มีการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์กัมพูชาขึ้นในห้องเรียนผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ เพื่อปลุกฝังความคิดและความเชื่อแก่คนพื้นเมืองเพื่อประโยชน์ด้านการปกครอง โดยนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในลักษณะที่ไทยและเวียดนามเป็น “ผู้ร้าย” ขณะที่ฝรั่งเศสเป็น “วีรบุรุษ” ที่ไม่เพียงพิทักษ์ปกป้องกัมพูชาจากความเสื่อม แต่ยังเป็นผู้รื้อฟื้นความรู้เกี่ยวกับอดีตอันรุ่งเรืองแก่ชาวเขมรอีกด้วย แต่ทว่าการวิเคราะห์ผ่านมุมมองเช่นนี้ต่อทัศนคติของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุและสัมพันธ์ภาพระหว่างกัมพูชากับไทยครั้งหลังศตวรรษที่ 20 นั้น เป็นการกล่าวโทษและให้น้ำหนักต่ออิทธิพลของฝรั่งเศสมากเกินไป เช่นเดียวกับบรรยายงานของทางการไทยในขณะนั้นที่วิเคราะห์สถานการณ์ด้านความสัมพันธ์และสรุปว่าเกิดจากการดำเนินการของฝรั่งเศสเพียงฝ่ายเดียว ข้อสรุปเช่นนี้ไม่เพียงแต่เป็นการละเลยต่อการพิจารณาบริบทสถานการณ์ทางการเมืองโลกแต่ยังอำพรางพฤติกรรมและนโยบายของตนเองอีกด้วย และยิ่งหากพิจารณาเฉพาะทัศนคติของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุด้วยแล้วนั้น การดำเนินการของฝรั่งเศสมีอิทธิพลเพียงน้อยนิดในทางตรงกันข้ามประสบการณ์จากสถานการณ์ร่วมสมัยต่างหากที่ส่งผลให้พระองค์ทรงเพาะบ่มทัศนคติด้านลบต่อประเทศไทย

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงตระหนักเห็นความสำคัญของการพิจารณาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายของไทย เพราะถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เพาะบ่มทัศนคติด้านลบต่อประเทศไทยในพระทัยสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ อันส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวทางความคิดที่กระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยให้เสื่อมโทรมลง จนนำมาสู่การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1958 และ ค.ศ. 1961 ซึ่งในตอนนี้จะได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพาะบ่มทางความคิดและทัศนคติของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุที่มีต่อประเทศ

²⁷⁵ M.L. Manich Jumsai, *History of Thailand & Cambodia [From the days of Angkor to the present]* (Bangkok: Chalermnit, 1970), 201, 213.

ไทยที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระของไทย ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร “แผนการกรุงเทพฯ”: แผนการโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ ค.ศ. 1958-1959 และความขุ่นเคืองของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชนไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระของประเทศไทย

การขยายตัวของขบวนการเขมรอิสระ (Khmer Issarak or Khmer Freedom Fighter) เป็นปัญหาสำคัญอันดับแรกที่สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงเร่งแก้ไขทันทีที่กัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส ทั้งนี้เพื่อสร้างกัมพูชาให้มีเอกราชโดยสมบูรณ์ ซึ่งในมุมมองของพระองค์ ขบวนการเขมรอิสระในเวลานี้ไม่ใช่ขบวนการชาตินิยมอย่างแท้จริง แต่เป็นเพียงกลุ่มก่อความไม่สงบที่ก่อความวุ่นวาย ดึงความตอนหนึ่งที่พระราชทานสัมภาษณ์แก่ฌ็อง ลากูตูร์ (Jean Lacouture) ผู้สื่อข่าวชาวฝรั่งเศสความตอนหนึ่งว่า

ขณะที่พวกเราได้เดินเผยโฉมหน้าออกมา พวกเราได้เดินอื่นก็ก่อตัวขึ้น เช่นพวก “ทันฮิสต์” ซึ่งเป็นพลพรรคของซังฮอกทันท์ (เซ็ง จ็อก ทัญ-ผู้ศึกษา) และโดยทั่วไปยิ่งกว่านั้นก็พวก “อิสระ” เพราะว่าทุกฝ่ายมิได้ร่วมมือกับทันท์ มีคนประเภทจันฝรั่งซี ซึ่งเกี่ยวข้องกับครอบครัวข้าพเจ้า ดาบชวน (ฎาบ ฉวน-ผู้ศึกษา) ซึ่งกระทำตนให้เป็นที่รู้จักในอาณาจักรของเขาที่เสียมราบ และพutsch พวกเหล่านี้เป็นพวกชาตินิยมจริง ๆ หรือ ? หรือเป็นพวกทหารเสี้ยงโซค ? หรือเป็นโจรหรือเป็นผู้รักชาติ ? คงเป็นอย่างละนิดละหน่อย ข้าพเจ้าเชื่อ พวกเขาเที่ยวปล้นสะดมพืชผลและสัตว์เลี้ยงทั่วประเทศในนามของการต่อต้าน พวก “ทันฮิสต์” เป็นพวกมีกิจกรรมมากที่สุดในเขตที่ไม่มีกำลังฝ่ายศัตรูตั้งอยู่อีกแล้ว คนหนึ่งในพวกนี้ เมื่อเขากลับมาสวมมีภักดี มีสต็อคพริกไทยราคาถึงสามสิบลองล้านเหรียญ เขาได้รับอนุญาตให้เก็บสต็อคนั้นไว้ได้ เป็นการแลกเปลี่ยนกับการสวมมีภักดีของเขา กิจการค้าก้าวหน้าดี! หลายคนในพวกเหล่านี้ได้ไปตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย²⁷⁶

อย่างไรก็ตาม การให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระของประเทศไทยนับเป็นเงื่อนไขสำคัญ ไม่เพียงกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยให้เสื่อมโทรมลง แต่ยังส่งผลให้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุมีทรรศนะด้านลบต่อประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นด้วย เพราะการขยายตัวของขบวนการเขมรอิสระเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นคงของกัมพูชา แม้ว่ารัฐบาลไทยจะปฏิเสธมาโดยตลอดว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือให้ความช่วยเหลือขบวนการเขมรอิสระ และ

²⁷⁶ นโรดม สีหนุ, อินโดจีน: ทศนะจากปักกิ่ง นโรดมสีหนุให้สัมภาษณ์ฌ็อง ลากูตูร์, trans. สว่าง วงศ์พัวพันธุ์ (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สารสัน, 2518), 56.

เพื่อให้กัมพูชาลดความเคลือบแคลง รัฐบาลไทยได้ประสานความร่วมมือกับรัฐบาลกัมพูชาในการผลักดันขบวนการเขมรอิสระให้ออกไปจากประเทศไทย แต่ทว่าในอีกทางหนึ่งกลับปรากฏหลักฐานว่า รัฐบาลไทยยังคงให้การช่วยเหลือในทางลับทั้งในแง่ของวัตถุและจิตใจแก่ขบวนการเขมรอิสระ²⁷⁷ ส่งผลให้ขบวนการดังกล่าวขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และยิ่งเลวร้ายขึ้นเมื่อแนวทางการเคลื่อนไหวเปลี่ยนจากการเรียกร้องเอกราชมาเป็นการโจมตีสถาบันกษัตริย์ ลักษณะเช่นนี้สร้างความขุ่นเคืองพระทัยให้กับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นอย่างมาก ทรงมีมุมมองว่าไทยกำลังให้การสนับสนุนศัตรูของพระองค์ อย่างไรก็ตามก็เพื่อทำความเข้าใจปัญหานี้ให้มากขึ้นและเพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างขบวนการเขมรอิสระกับประเทศไทย ผู้ศึกษาจึงขอย้อนกลับไปอธิบายจุดเริ่มต้นของขบวนการเขมรอิสระก่อนเป็นลำดับแรกดังนี้

รัฐบาลไทยภายใต้จอมพล ป. พิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ) ซึ่งขณะนั้นเป็นพลตรี หลวงพิบูลสงครามมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการก่อตั้งขบวนการเขมรอิสระของปก กุณ (Poc Khun) หรือวิบูล ปกมนตรี (Wibun Pokmontri) หรือพระพิเศษพานิช (Phra Phisetphanit) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียกร้องเอกราช ในวันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ. 1940 จัดประชุมครั้งแรกที่สโมสรคณะราษฎร พระราชวังสราญรมย์ มีชาวเขมรเข้าร่วมประมาณ 3,000 คน²⁷⁸ และในเวลาเดียวกันนี้ยังมีขบวนการเขมรอิสระอีกกลุ่มได้ถือกำเนิดขึ้นใน ค.ศ. 1942 นำโดยพระเมียน (Mean) เมื่อสักใช้ชื่อว่าเซ็ง ง็อก มิญ (Son Ngoc Minh) กับพระสก (Sok) เมื่อสักใช้ชื่อว่าโต สามุต (Tou Samouth) ทั้งสองได้เข้าร่วมกับขบวนการเวียดมินห์ ทำให้ขบวนการเขมรอิสระกลุ่มนี้มีแนวทางการเคลื่อนไหวแบบสังคมนิยม ในเวลาต่อมาจัดตั้งเป็นพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา (Communist Party of Kampuchea; CPK)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด กลุ่มปัญญาชนผู้เรียกร้องเอกราชชาวเขมรพยายามขอความร่วมมือและความช่วยเหลือจากรัฐบาลไทยเพื่อต่อต้านการกลับมาของฝรั่งเศส แต่ท่าทีที่เปลี่ยนแปลงไปของรัฐบาลไทยผลักดันให้การเคลื่อนไหวของพวกเขาต้องหันมาพึ่งตนเอง และเมื่อนายพลจัตวาเอ็ดเวิร์ด เดโมคี เมอร์เรย์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้นำกำลังทหารฝ่ายสัมพันธมิตรเคลื่อนเข้าสู่กรุงพนมเปญในวันที่ 8 ตุลาคม ค.ศ. 1945 และจับกุมเซ็ง ง็อก ทัญ (Son Ngoc Thanh) นายกรัฐมนตรีและบรรดาผู้สนับสนุนในวันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ. 1945 ด้วยเหตุนี้ปัญญาชนซึ่งมีแนวคิดมุ่งมั่นถึงการเรียกร้องเอกราชและเป็นศัตรูกับทางการจึงหลบหนีเข้าป่า ส่วนหนึ่งเป็นต้นว่าเจา แสน โกะสล (Chau Sen Cocsal) เจ้าวายเขตกำปงจาม ห่า ธีอุก (Lam Thi Ut) ภริยาของทัญ และบาช ฉิน (Pach Chhoeun) หนึ่งในผู้ก่อตั้งหนังสือพิมพ์นครวัดได้หลบหนีไปยังตอนใต้ของประเทศเพื่อเข้า

²⁷⁷ “หนังสือพิมพ์ของกัมพูชาลงบทความเกี่ยวกับประเทศไทย,” 16 มีนาคม 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/62, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2.

²⁷⁸ พสกมิตร [นามแฝง], “25 ปีผ่านไป (ตอนที่ 20),” *ตำรวจ* 28, 8 (ปีที่ 15 เมษายน 2502): 18-20.

ร่วมกับขบวนการเขมรอิสระกลุ่มเชิง จีอก มิญ ขณะที่อีกส่วนหนึ่งเดินทางมายังเขตพระตะบองและเขตเสียมเรียบเพื่อเข้าร่วมกับขบวนการเขมรอิสระกลุ่มปก กุณซึ่งคงได้รับการสนับสนุนด้านการเงินและอาวุธจากจากประเทศไทยอยู่ ได้แก่ นักกองคัมจะสันโรดม จันทรงซี (HH Prince Norodom Chantarangsy) บุนณจันท มล (Bunchhan Mol) แฮม สาวาง (Ham Savang) ฎาบ ฌวนหรือฌวน เข็มเพชร (Dap Chhuon or Chuon Khempetcher) แฮม สาวาท (Hem Savat) สารู (Saru) หรือจันท โสราด (Chhan Sorat) ส่งผลให้ขบวนการเขมรอิสระกลุ่มเสรีประชาธิปไตยขยายตัวมากขึ้น กล่าวเฉพาะกลุ่มนี้มีเป้าสำคัญหลักคือนำเอกราชโดยสมบูรณ์มาสู่กัมพูชา ดั้งเดิมทีกของบุนณจันท มล ซึ่งได้อธิบายเป้าหมายของ “เขมรอิสระ” ไว้ว่า “...คำว่า “อิสระ” เป็นภาษาบาลี มีความหมายว่า “เป็นใหญ่ ไม่ขึ้นต่อใคร เป็นตัวของตัวเอง” ดังนั้น เขมรอิสระ คือกลุ่มเขมรซึ่งปกครองตนเองไม่อยู่ใต้อำนาจของใคร, เป็นเขมรมีเอกราช, มีเสรีภาพ, มีสิทธิครบถ้วนในความเป็นเขมร...”²⁷⁹

แม้ตั้งแต่วันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1946 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเจรจาท้าข้อตกลงชั่วคราวกับฝรั่งเศสแล้ว แต่ในมุมมองของขบวนการเขมรอิสระกลับเห็นว่า กษัตริย์และรัฐบาลเขมรได้ยอมมอบเอกราชอธิปไตยแก่ฝรั่งเศสโดยสิ้นเชิงโดยมิได้ตั้งนรณประการใด²⁸⁰ เมื่อประเทศเขมรโดยรวมคงไม่ได้รับเอกราช ขบวนการเขมรอิสระจึงจำเป็นต้องต่อสู้เพื่อปลดปล่อยบ้านเมืองให้พ้นจากแอกของฝรั่งเศส²⁸¹ พวกเขาจึงหันมาเคลื่อนไหวต่อต้านฝรั่งเศส พร้อมกับต่อต้านสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุด้วยความรุนแรง โดยประสานความร่วมมือกับนักชาตินิยมในเมืองหลวงเป็นต้นว่าเลิม วาซึ่งเข้าเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปไตย²⁸²

กระทั่งรัฐบาลไทยภายใต้การนำของปรีดี พนมยงค์ลงนามในความตกลงระงับกรณีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และพิธีสารว่าด้วยการถอนตัวออกไปและการโอนอาณาเขต ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน ค.ศ. 1946 ส่งผลให้อนุสัญญาโตเกียวฉบับวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 1941 ถูกยกเลิกและสถานภาพก่อนอนุสัญญานั้นเป็นอันกลับสถาปนาขึ้น ส่งผลให้ไทยต้องโอนพื้นที่เขตศรีโสภณ พระตะบอง และเสียมเรียบแก่รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศส พร้อมกันนี้รัฐบาลไทยยังได้ยกเลิก

²⁷⁹ บุนณจันท มล, *จรีตเขมร* (พนมเปญ: เลข 79, 1973), 14. [*ប្រែក្រាម ម៉ុល, ចិត្តខ្មែរ* (ភ្នំពេញ: លេខ ៧៩, ១៩៧៣), ១២.]

²⁸⁰ “เรื่อง การจัดการปกครองประเทศเขมรใหม่มีปรากฏในเอกสารโต้ตอบระหว่างกษัตริย์เขมรปัจจุบันกับพลเรือโท เทพลีตาซังเสียว ข้าหลวงใหญ่อินโดจีนคนใหม่,” 28 ธันวาคม 2488, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 69-70.

²⁸¹ บุนณจันท มล, *จรีตเขมร*, 44. [*ប្រែក្រាម ម៉ុល, ចិត្តខ្មែរ*, ២២.]

²⁸² “กำหนดเหตุองค์ประชุมครั้งที่ 50 ความปัญหาซึ่งทหารฝรั่งเศสจับกุมตัวท่านเลิม วา,” 17 กุมภาพันธ์ 1947, กำหนดเหตุประชุมรัฐสภา เลขที่ 2 เลขที่ 50, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1-3. [*កំណត់ហេតុអង្គប្រជុំរដ្ឋសភា លេខប្រអប់ ២ លេខសុំលិខិត ៥០, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ១-៣.*]

ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการต่อขบวนการเขมรอิสระเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจ รวมถึงขจัดปัญหาความยุ่งยากที่อาจเกิดขึ้นกับฝรั่งเศสที่จะกระทบกระเทือนต่อการเจรจาสถานะผู้แพ้สงคราม

การยกเลิกความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการของรัฐบาลไทยส่งผลให้ขบวนการเขมรอิสระเริ่มแตกขบวนและถอยร่นออกจากที่ตั้งเดิม โดยแอบซ่อนตัวทำการเคลื่อนไหวตลอดแนวชายแดนกัมพูชา-ไทย ช่วงเวลานี้เขมรอิสระแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกนำโดยภูาบ ฌวน กลุ่มต่อมา นำโดยแหม สาวางกับสารู และอีกกลุ่มไม่ปรากฏชื่อหัวหน้าแต่หลบซ่อนอยู่แถบสวายแจก โดยทุกกลุ่มอยู่ภายใต้การสนับสนุนของปก กุณที่หลบไปพำนักในกรุงเทพฯ แต่ทว่ากลับเกิดปัญหาการแย่งชิงความเป็นใหญ่ภายในกลุ่ม ส่งผลให้กุณซึ่งอ่อนแรงแรงเต็มที่จากความไร้ระเบียบภายในขบวนการเขมรอิสระเมื่อได้รับการติดต่อจากฝรั่งเศสให้วางอาวุธในปลาย ค.ศ. 1946 เขาจึงประกาศยุติบทบาทพร้อมกับบุญฉันท มลและเดินทางกลับไปใช้ชีวิตในบ้านเกิดของตน การยุติบทบาทของกุณส่งผลให้ขบวนการเขมรอิสระซึ่งมีความหลากหลายทางความคิดและผลประโยชน์ทางการเมืองอยู่แต่เดิมแตกตัวและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นหลากหลายกลุ่ม แต่ที่ยังคงมีความสำคัญและคงเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชอยู่คือ กลุ่มของฌวนซึ่งมีฐานที่มั่นอยู่ในป่านอกเขตเสียมเรียบ กับกลุ่มของนักกองคัมจะสันโรตม จันทรงซี ซึ่งขยายอิทธิพลอยู่ที่เขตพระตะบอง

จนถึงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1948 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของขบวนการเขมรอิสระ เพราะปรากฏว่ามีการประสานความร่วมมืออย่างเป็นทางการระหว่างขบวนการเขมรอิสระกับขบวนการเวียดมินห์ ภายใต้การสนับสนุนของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน (Indochinese Communist Party; ICP) ด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการปลดปล่อยประชาชนเขมร (Khmer People's Liberation Committee; KPLC) ก่อนจะเปลี่ยนชื่อเป็นคณะกรรมการแห่งชาติปลดปล่อยเขมร (Khmer National Liberation Committee; KNLC) ใน ค.ศ. 1949 ทำหน้าที่เป็นรัฐบาลเฉพาะกาล พร้อมทั้งทำการต่อต้านฝรั่งเศสและสมเด็จพระอุปยุวราชินโรตมสีหนุ มีเหงียน ถันเซ็ง (Nguyen Thanh Son) สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ฯ เป็นผู้รับผิดชอบการเคลื่อนไหวของเวียดมินห์ในกัมพูชา²⁸³ มีคณะกรรมการปลดปล่อยประชาชนเขมรทั้งสิ้น 11 คน หนึ่งในนั้นคือภูาบ ฌวนที่ไม่ได้นิยมการเคลื่อนไหวในแนวทางสังคมนิยมแต่ได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานคณะกรรมการฯ ส่งผลให้เกิดปัญหาความแตกแยกและฌวนก็ถูกปลดออก และแทนที่ด้วยปก กุณซึ่งกลับมาเคลื่อนไหวอีกครั้ง ในช่วงเวลานี้ขบวนการเขมรอิสระจึงแบ่งออกเป็นสองกลุ่มตามแนวคิดทางการเมืองอย่างชัดเจนคือเขมรอิสระฝ่ายเสรีประชาธิปไตยกับเขมรอิสระฝ่ายสังคมนิยม แต่ทว่ากลุ่มของกุณต้องประสบปัญหาอ่อนแอลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากขบวนการเวียดมินห์หันไปให้การสนับสนุนกลุ่มเขมร

²⁸³ Christopher E. Ghoscha, "Khmer Issarak," in *Historical Dictionary of the Indochina War (1945-1954): An International and Interdisciplinary Approach* (United States of America: NIAS Press, 2015), 242-243.

อิสระที่ฝึกฝนแนวทางสังคมนิยมแทน โดยจัดตั้งแนวร่วมเขมรอิสระแห่งชาติ (Unified National Front of the Khmer Issarak or Unified Issarak Front; UIF) รวมถึงรัฐบาลเฉพาะกาลหรือคณะกรรมการชั่วคราวเพื่อปลดปล่อยแห่งชาติ (Provisional Central Committee of National Liberation) โดยมีเจ็ง จ็อก มิญเป็นประธาน ในเวลาต่อมาสามารถขยายการเคลื่อนไหวครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศได้สำเร็จ

การขยายตัวของขบวนการเขมรอิสระสร้างความลำบากใจให้กับฝรั่งเศสเป็นอย่างมากยิ่งด้วยเหตุนี้ใน ค.ศ. 1949 ฝรั่งเศสจึงอำนวยความสะดวกให้รัฐบาลกัมพูชาประกาศนโยบายลบล้างโทษหรือนิรโทษกรรมพวกเขมรอิสระซึ่งเริ่มมีการพูดถึงมาตั้งแต่กลาง ค.ศ. 1948 หรือภายหลังการจัดตั้งคณะกรรมการปลดปล่อยประชาชนเขมร เพื่อโน้มน้าวให้บรรดาผู้นำกลุ่มเขมรอิสระวางอาวุธโดยทางการจะไม่ถือเป็นความผิด²⁸⁴ ฎาบ ฎวนซึ่งผิดหวังจากขบวนการเขมรอิสระจึงมอบตัวในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 และหันมาให้ความร่วมมือกับทางการจัดตั้งกองกำลังผสมฝรั่งเศส-เขมร ภายหลังจึงได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บังคับบัญชาตำแหน่งพันตรีและเป็นผู้ดูแลเขตปกครองตนเองครอบคลุมเขตเสียมเรียบ พระตะบอง และกำปงธม²⁸⁵ แต่ทว่ายังมีขบวนการเขมรอิสระอีกหลายกลุ่มที่ไม่ยอมวางอาวุธและเคลื่อนไหวแยกเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน โดยบางกลุ่มตั้งตนเป็นใหญ่ เช่น กลุ่มของฮูล (Houl) ได้ตั้งตนเป็นนายกรัฐมนตรีในนามรัฐบาลกัมพูชาเสรีหรือกัมพูชาเสรี โดยอ้างว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลกัมพูชาจัดการเลือกตั้งและให้รับดำเนินการโอนกิจการด้านการคลังมาบริหารเอง รวมถึงยกเลิกเอกสิทธิ์ทั้งปวงของคนต่างด้าว²⁸⁶ กลุ่มของฮูลมีลักษณะการรวมกลุ่มเป็นช่องโหว่ มีสมาชิกประมาณ 300 คน กระทำการปล้นสะดม เรียกค่าไถ่ ฆาตกรรมข่มขืน เผาหมู่บ้าน รวมไปถึงสังหารผู้บริสุทธิ์ และสร้างความเดือดร้อนแก่ราษฎรจนได้รับฉายาว่า “อิสโรจาร์กหรืออิสระโจร”²⁸⁷ และที่สำคัญคือกลุ่มของฮูลมีเครือข่ายผู้ปฏิบัติงานในประเทศไทยคนสำคัญคือนายเฮง (Heng) ซึ่งเป็น

²⁸⁴ “องค์ประชุมครั้งที่ 11 การพิจารณากฎหมายลบล้างโทษพวกเขมรอิสระ,” 3 มีนาคม 1949, กำหนดเหตุประชุมรัฐสภา เลขกลอง 8 เลขที่ 243, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1-42. [*หนังสือผู้เฝ้ากวี ๑๑ สหุติการตึกกวีเฝ้ากวีผู้เฝ้ากวี* ฌาน์เตาสตูกไฮ้สสุร.; ๓ ยีธา ๑๙๕๙, *กัมบัตต์เขตกวีผู้เฝ้ากวี* ฌาน์เตาสตูกไฮ้สสุร. ๘ ฌาน์เตาสตูกไฮ้สสุร. ๒๕๓, *บณฺณสารผู้เฝ้ากวี*, ๑-๒๕.]; “องค์ประชุมครั้งที่ 12 การพิจารณา (ต่อ) กฎหมายลบล้างโทษให้พวกเขมรอิสระ,” 4 มีนาคม 1949, กำหนดเหตุประชุมรัฐสภา เลขกลอง 8 เลขที่ 243, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1-42. [*หนังสือผู้เฝ้ากวี ๑๒ สหุติการบณฺณผู้เฝ้ากวี* ฌาน์เตาสตูกไฮ้สสุร.; ๕ ยีธา ๑๙๕๙, *กัมบัตต์เขตกวีผู้เฝ้ากวี* ฌาน์เตาสตูกไฮ้สสุร. ๘ ฌาน์เตาสตูกไฮ้สสุร. ๒๕๓, *บณฺณสารผู้เฝ้ากวี*, ๑-๑๕.]

²⁸⁵ สาคู สามิต, *ประวัติศาสตร์กัมพูชาและวชนเขมร* (พนมเปญ: อังกอร์, 2013), 191. [*สาธุ สาคู, ผู้เฝ้ากวี* *ผู้เฝ้ากวีผู้เฝ้ากวี* (ผู้เฝ้ากวี: ผู้เฝ้ากวี, ๒๐๑๓), ๑๙๑.]

²⁸⁶ “เขมรขอความร่วมมือปราบปรามโจรผู้ร้ายชายแดนไทย-เขมร,” 14 พฤษภาคม 2494, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 30.

²⁸⁷ บุนณจันท์ มล, *จริตเขมร*, 56-57. [*ผู้เฝ้ากวี* ผู้เฝ้ากวี, *จริตเขมร*, ๕๖-๕๗.]

ผู้จัดการบริษัทอินทรวงศ์แห่งจำกัด อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ทำหน้าที่ประสานงานกับพรรคพวกในกรุงเทพฯ²⁸⁸

อย่างไรก็ดี หลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1947 ส่งผลให้ในเวลาต่อมาจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับการสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 8 เมษายน ค.ศ. 1948 เพื่อเอาใจฝรั่งเศสที่ให้การรับรองรัฐบาลของตน จึงประกาศร่วมมือกับฝรั่งเศสในการป้องกันไม่ให้เวียดนามห์เข้ามาใช้ประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการลับ²⁸⁹ และเมื่อฝรั่งเศสขอให้ไทยผลักดันขบวนการเขมรอิสระที่หลบหนีเข้ามาตั้งฐานปฏิบัติการในประเทศไทย จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้ให้ความร่วมมือตามคำร้องขอของฝรั่งเศส แต่ทว่ากลับมีชาวเขมรสัญชาติไทยให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระโดยใช้ประเทศไทยเป็นที่บัญชาการ นั่นคือปก กุณซึ่งได้แปลงสัญชาติเป็นไทยและพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ จากรายงานข้าหลวงจังหวัดปราจีนบุรีแสดงให้เห็นว่าจนถึง ค.ศ. 1950 พระพิเศษพานิชยังเป็นผู้ริเริ่มหาซื้ออาวุธในกรุงเทพฯ แล้วจัดส่งไปให้พรรคพวก²⁹⁰ อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบหลักฐานที่เชื่อมโยงว่ากุณติดต่อซื้อขายอาวุธกับใครหรือมีการประสานงานกับเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เคยมีมาแต่เดิมอย่างไร แต่หากวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่ากรณีเคลื่อนไหวของกุณทั้งในแง่ของการพำนักในกรุงเทพฯ รวมถึงการซื้ออาวุธและจัดส่งออกไปให้ขบวนการเขมรอิสระในกัมพูชานั้น กุณต้องได้รับการช่วยเหลือจากคนไทยอย่างแน่นอน อย่างน้อยก็คือข้าราชการท้องถิ่นในลักษณะของการอำนวยความสะดวกและการหลีกเลี่ยงการตรวจตราขณะขนส่งอาวุธข้ามชายแดน ดังรายงานของพันตรีชูบ กระตุกฤษ ฝ้ายเสนาธิการ กองพลที่ 2 ซึ่งได้เดินทางไปตรวจสอบเหตุการณ์ชายแดนเมื่อครั้งปราบปรามขบวนการเขมรอิสระกลุ่มของฮูล วงษ์อานูภาพ เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 1951 ได้กล่าวถึงประยูร อภัยวงศ์ ข้าราชการกรมศุลกากรด่านอรัญประเทศซึ่งเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิบูลสงครามและมีศักดิ์เป็นหลานปู่ของควง อภัยวงศ์ได้กล่าววาจาเป็นทำนองโกรธเคืองตำรวจไทยที่ประกาศจับตายฮูล²⁹¹ ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าขบวนการเขมรอิสระยังคงได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากคนไทย

แม้จอมพล ป. พิบูลสงครามจะให้ความร่วมมือกับฝรั่งเศสในการผลักดันขบวนการเขมรอิสระที่หลบหนีเข้ามาตั้งฐานปฏิบัติการในประเทศไทย แต่คงปรากฏว่าทางการไทยยังให้การ

²⁸⁸ “เขมรขอความร่วมมือปราบปรามโจรผู้ร้ายชายแดนไทย-เขมร,” 26 เมษายน 2494, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 25.

²⁸⁹ กนต์ธีร์ ศุภมงคล, การวิเทศব্যของไทย ระหว่างปี พุทธศักราช 2483 ถึง 2495 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), 405.

²⁹⁰ “พฤติการณ์ของพระพิเศษพานิชเกี่ยวกับเขมรอิสระ,” 15 มิถุนายน-10 กรกฎาคม 2493, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 3.

²⁹¹ “ส่งสำเนามติคณะกรรมการรักษาการณ์กลางเกี่ยวกับเรื่องพฤติการณ์ตำรวจชายแดนไทยในการปฏิบัติต่อเขมรอิสระ,” 28 มิถุนายน-23 กรกฎาคม 2494, 4.

สนับสนุนขบวนการเขมรอิสระฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอย่างลับ ๆ ให้ต่อสู้แบบกองโจรกับขบวนการเขมรอิสระฝ่ายสังคมนิยมซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของขบวนการเวียดมินท์ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าเพื่อสนับสนุนนโยบายสกัดกั้นลัทธิคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ในรายงานของทางการไทยระบุว่า เขมรอิสระฝ่ายสังคมนิยมมักจะเคลื่อนไหวรุนแรงเมื่อเงินแดงและเวียดมินท์มีปฏิบัติการใหญ่ ๆ เช่น เมื่อโฮจิมินท์เปิดการโจมตีและรุกฝรั่งเศสในญวนเหนือ พวกนี้ก็เริ่มคึกคักและทำการก่อวินาศกรรมที่เขตโพลินอย่างหนักมืออยู่เป็นเวลานาน จนเมื่อฝรั่งเศสสามารถขับไล่โฮจิมินท์จนถอยไปทางไกลจากกรุงฮานอยได้จึงพากันสร้างซาไปพักหนึ่ง ครั้งที่สองเมื่อคราวเงินแดงเริ่มบุกในเกาหลีเหนือและวิทยุปักกิ่งประกาศว่า ฝรั่งเศสละเมิดพรมแดนจีน พวกนี้ก็เริ่มไหวตัวและทำการก่อวินาศกรรมหนักขึ้นอีก ระยะหนึ่ง ในระยะหลังนี้เมื่อเงินแดงเริ่มบุกในเกาหลีครั้งใหม่ ก็ได้ไหวตัวอีกจนได้ทำการปล้นสะดมที่ระเวีย ป่าสูง และบ้านกูบ²⁹² สภาพการณ์ดังกล่าวผลักดันให้รัฐบาลไทยยังคงความช่วยเหลือขบวนการเขมรอิสระ โดยปฏิบัติการในลักษณะผ่อนสั้นผ่อนยาวเพื่อไม่ให้เสียน้ำใจทั้งเขมรอิสระและฝรั่งเศส²⁹³ และด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ปก กุณและขบวนการเขมรอิสระฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอื่น ๆ สามารถปฏิบัติการในประเทศไทยได้โดยไม่ถูกขัดขวางจากทางการไทย

เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่าในวันที่ 4 พฤษภาคม ค.ศ. 1951 รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสได้ร้องขอรัฐบาลไทยให้ช่วยป้องกันหรือปราบปรามขบวนการเขมรอิสระกลุ่มของฮูลที่เคลื่อนไหวอยู่บริเวณชายแดนอรัญประเทศ ซึ่งจากการให้ความร่วมมือของทางการไทยเป็นที่พึงพอใจของฝรั่งเศส คณะกรรมการอำเภออรัญประเทศได้ตั้งกำลังตำรวจตลอดแนวชายแดน เพื่อเตรียมผลักดันขบวนการเขมรอิสระที่อาจหลบหนีเข้ามา ร่วมกับทหารหน่วยกองพันทหารราบที่ 1 กรมทหารราบที่ 12 ได้ทำการสืบค้นหาข่าวอย่างกว้างขวาง แต่ทว่าฝรั่งเศสที่เคยมีท่าทีจะปราบปรามขบวนการเขมรอิสระด้วยกำลังอย่างเด็ดขาดมานานกลับคงสงวนท่าที โดยบ้ายเบี่ยงว่ามีกำลังไม่เพียงพอและการปราบปรามขบวนการเขมรอิสระก็ไม่ใช่น้ำที่ของตน แต่เป็นหน้าที่โดยตรงของกัมพูชาที่ต้องปราบปรามเพื่อความสงบภายในประเทศตามสนธิสัญญา ค.ศ. 1949²⁹⁴ ในมุมมองของพันตรีชูป กระตุกฤษณ์มีความเห็นว่า เป็นแผนการของฝรั่งเศสที่มุ่งหมายให้ “เขมรเห็นความดีของตน” และ “ให้ไทยกับเขมรซัดใจกัน” เพราะกลัวว่ากัมพูชาอาจจะมารวมกับไทย ดังกล่าวแล้วว่าในช่วงเวลานั้น รัฐบาลไทยกลับมาให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระอีกครั้ง การดำเนินการลักษณะข้างต้นจึง

²⁹² “เขมรขอความร่วมมือปราบปรามโจรผู้ร้ายชายแดนไทย-เขมร,” 10 พฤษภาคม 2494, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 25.

²⁹³ “ส่งสำเนามติคณะกรรมการรักษาการณ์กลางเกี่ยวกับเรื่องพฤติการณ์ตำรวจชายแดนไทยในการปฏิบัติต่อเขมรอิสระ,” 28 มิถุนายน-23 กรกฎาคม 2494, 4.

²⁹⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 27 มีนาคม 2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 102.

เป็นไปได้ว่า ฝรั่งเศสพยายามบีบบังคับรัฐบาลไทยโดยทางอ้อม เพื่อให้เลิกให้ความช่วยเหลือ ขบวนการเขมรอิสระอย่างจริงจัง ซึ่งวิธีการของฝรั่งเศสสร้างความระแวกระหวางฝ่ายไทยกับ ขบวนการเขมรอิสระ และเมื่อฝรั่งเศสได้ผลเป็นที่พึงพอใจแล้วจึงเริ่มลงมือปราบปรามในวันที่ 11 มิถุนายน ค.ศ. 1951 และปรากฏว่าชาวเขมรโดยเฉพาะบริเวณรัฐประเทศรัฐสีโกโรธและเคียดแค้น ไทยมาก²⁹⁵

ขณะที่การปราบปรามขบวนการเขมรอิสระดั้งเดิมยังไม่ได้รับการแก้ไขก็มีปัญหาใหม่เข้ามาทับถม เมื่อเชิง จ็อก ทัญ พร้อมผู้ติดตามประมาณ 100 คน ได้หลบหนีจากกรุงพนมเปญตั้งแต่วันที่ 9 มีนาคม ค.ศ. 1952 และได้จัดตั้งศูนย์บัญชาการบริเวณชายแดนแถบเทือกเขาพนมดงรักในเขต เสียมเรียบกับเขตพระตะบอง ดำเนินการก่อความไม่สงบอยู่เนือง ๆ ทั้งยังปลุกปั่นราษฎรให้เกลียดชัง พระเจ้าแผ่นดิน ให้หันมานิยมระบอบสาธารณรัฐ²⁹⁶ โดยได้รับความช่วยเหลือจากขบวนการเขมร อิสระกลุ่มของเกา ต็อก รวมถึงข้าราชการชาวเขมร มีรายงานว่าปลาย ค.ศ. 1952 รัฐบาลกัมพูชา พบว่าข้าราชการสตรีผู้หนึ่งลอบส่งจดหมายส่วนตัวบรรจุเงินและรายละเอียดเกี่ยวกับความเคลื่อนไหว ทางทหาร แลกการณโฆษณาของรัฐบาล รวมถึงความเป็นไปของ ข้าราชการบริหารในสมเด็จพระ อุปยุวราชชนโรดมสีหนุไปยังเลขานุการสถานอัครราชทูตกัมพูชาประจำกรุงเทพฯ โดยฝากไปในจดหมายของอัครราชทูต แต่เจ้าหน้าที่ได้เปิดพบจดหมายและถ่ายรูปเอาไว้ก่อนที่จะส่งจดหมายไปยังสถานอัครราชทูตกัมพูชาประจำกรุงเทพฯ ซึ่งปรากฏว่าเลขานุการฯ ได้ส่งจดหมายนั้นแก่ทัญ²⁹⁷ ทั้งนี้รายงานของไทยได้กล่าวถึงขบวนการเขมรอิสระกลุ่มของทัญว่า “ชั้นด็อกต่าน (เชิง จ็อก ทัญ-ผู้ ศึกษา) รวบรวมกำลังนี้ได้ใช้ทุนซึ่งได้มาจากการขู่เข็ญเอาจากราษฎรชาวเขมรทั้งในประเทศเขมรและ ที่อาศัยอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ โดยบังคับเอาครอบครัวละ 2 บาท”²⁹⁸ ขณะที่รายงานสำนักข่าวกรอง กลางสหรัฐอเมริกาให้ข้อมูลในทางตรงกันข้ามว่า “ชาวเขมรในกรุงเทพฯ และสุรินทร์บริจาคเงินคนละ 25 บาทเพื่อสนับสนุนกลุ่มของเชิง จ็อก ทัญ”²⁹⁹

²⁹⁵ “ส่งสำเนามติคณะกรรมการรักษาการณ์กลางเกี่ยวกับเรื่องพฤติการณ์ตำรวจชายแดนไทยในการปฏิบัติต่อเขมร อิสระ,” 28 มิถุนายน-23 กรกฎาคม 2494, 4-6.

²⁹⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 29 กรกฎาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 133.

²⁹⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 20 มีนาคม 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 599.

²⁹⁸ “เรื่อง สารสำคัญในการเจรจาระหว่างท่านอธิบดีและอุปทูตเขมร,” 31 มกราคม 2496, เอกสารสำนัก นายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/8, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 76.

²⁹⁹ “Location and Disposition of Son Ngoc Thanh S Forces in Cambodia, December 31, 1952 (Approved for Release: 2003/08/12),” 1952, CIA. General CIA Records. CIA-RDP82-00457R015700360003-0, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457R015700360003-0]

การเคลื่อนไหวของกลุ่มเชิง จี๋ก ทัญทวิความรุนแรงและอุกอาจมากยิ่งขึ้น รัฐบาล กัมพูชาพบว่าทัญได้รับการสนับสนุนทางการเงินอย่างเพียงพอจากโฮจิมินห์และกำลังปรับเปลี่ยน แผนปฏิบัติการจากการปล้นสะดมราษฎรเป็นการลอบสังหารบุคคลสำคัญแทน³⁰⁰ โดยทัญวางแผนจะ ปลงพระชนม์สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ หลังจากเคยใช้ให้คนขว้างลูกระเบิดมือจำนวน 7 ลูก เพื่อสังหารข้าราชการระดับสูงของกัมพูชามาแล้ว ซึ่งจากการสืบสวนพบว่าอาวุธที่ใช้นี้ได้รับจากเอีย เสีย โจว อดีตอธิบดีกรมศุลกากรกัมพูชาซึ่งหลบหนีมาพร้อมกับทัญ แต่ต้องหวาดระแวงมากยิ่งขึ้นเมื่อ พบว่าอาวุธเหล่านี้โจวได้ส่งคนเข้ามาซื้อและส่งออกมาจากกรุงเทพฯ³⁰¹ ขณะที่หม่อมเจ้าวงษ์มทิป ขยงกูร ทรงรายงานว่ามีข่าวรั่วออกมาว่าสถานอัครราชทูตกัมพูชาประจำกรุงเทพฯ รายงานมาว่า ขณะนี้ทัญได้ตั้งสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ โดยรัฐบาลไทยก็เอาใจและปฏิบัติต่อทัญด้วยความ ปรานี³⁰² อย่างไรก็ตาม รายงานกระทรวงมหาดไทยของไทยระบุว่า ทัญได้ติดต่อประสานงานกับ ขบวนการเขมรอิสระกลุ่มของปก กุณและกลุ่มของนักกองคัมจะสันโรดม จันทรังษีมาตั้งแต่เดือน มกราคม ค.ศ. 1952 ทัญเข้าพำนักที่บ้านของกุณ วันรุ่งขึ้นเดินทางไปอำเภอรัญประเทศ พร้อมด้วย กุณและเกา ต็อก จากนั้นจึงแยกกันเดินทางออกจากเขตแดนไทย และใน ค.ศ. 1953 ทัญได้ส่งลูกน้อง ลักลอบข้ามแดนจังหวัดสุรินทร์ เพื่อจัดหาซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภคตลอดจนยารักษาโรค เพื่อ นำไปใช้ในกองบัญชาการของตน³⁰³ รวมถึงวันที่ 8 พฤษภาคม ค.ศ. 1953 คาน (Khanh) คนสนิทของ นักกองคัมจะสันโรดม จันทรังษี พร้อมด้วยผู้ติดตาม 1 คน ได้เดินทางไปกรุงเทพฯ เพื่อนำจดหมายของนัก กองคัมจะสันโรดม จันทรังษีมาส่งให้ทัญ โดยคานเข้าพำนักที่วัดสระเกศในกุฎิของพระอาจารย์จัน และได้พบปะสนทนากับกุณหลายครั้ง เพื่อให้ติดต่อว่าจ้างคนก่อวินาศกรรมที่สถานอัครราชทูตกัมพูชา ประจำกรุงเทพฯ เพื่อฆ่านายเกรง นิล (Kreng Nill) เจ้าหน้าที่ข่าวกรอง และนายกิม อัน یمانต์ (Kim Am Aimant) พนักงานสถานทูต³⁰⁴

รายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาประจำวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1952 ให้ รายละเอียดการดำเนินการและความเชื่อมโยงของเชิง จี๋ก ทัญกับขบวนการเขมรอิสระอื่น ๆ ว่า ฐาน

³⁰⁰ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 16 มกราคม 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 678.

³⁰¹ “เรื่อง สารสำคัญในการเจรจาระหว่างท่านอธิบดีและอุปทูตเขมร,” 31 มกราคม 2496, 76.

³⁰² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 16 มกราคม 2496, 678.

³⁰³ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 22 กรกฎาคม 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 4.

³⁰⁴ “อุปทูตเขมรขอความอารักขา เลขที่ ม.9917/2496,” 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ปฏิบัติการหลักของทัณฑ์ตั้งอยู่ที่กัมพูชาตรงข้ามกับบ้านด่าน จังหวัดสุรินทร์ มีกองกำลังติดอาวุธประมาณ 200 คน แยกออกเป็น 2 กองย่อย กลุ่มหนึ่งนำโดยนักกองคัมจะสันโรดม จันทังซึ่งปฏิบัติงานในเขตกำปงสปีอ กลุ่มที่สองนำโดยคานปฏิบัติงานในเขตกำปงฉนัง ทั้งนี้ฐานปฏิบัติการหลักมีเครื่องจักรสำหรับซ่อมปืน อาวุธส่วนใหญ่ได้รับมอบจากกองทัพญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบด้วยปืนไรเฟิล 50 กระบอก ปืนสั้น 35 กระบอก โดยรอบฐานปฏิบัติการหลักมีค่ายขนาดเล็กตั้งอยู่ห่างออกไป 2 กิโลเมตร แต่ละค่ายมีกองกำลังประจำการ 25 นาย นอกจากนี้รอบฐานปฏิบัติการหลักยังมีสถานีวิทย์ 2 แห่ง อยู่ภายใต้การดูแลของเอียเสี่ย โจวและคาน มีกองกำลังคุ้มกัน 20 นาย อย่างไรก็ตาม ทัณฑ์ได้จัดหารถบรรทุกขนส่งประจำเพื่ออำพรางการเคลื่อนย้ายเสบียงและกำลังพล จำนวน 2 คัน วิ่งระหว่างอำเภอบ้านด่าน จังหวัดสุรินทร์กับกรุงเทพฯ โดยมีปก กุณเป็นหัวหน้าหน่วยเสบียงและจัดหาอาวุธในกรุงเทพฯ³⁰⁵

ขณะที่ขบวนการเขมรอิสระกลุ่มต่าง ๆ ได้มีการเคลื่อนไหวและปฏิบัติการดังกล่าวข้างต้น สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุมีพระราชดำรัสต่อผู้แทนรัฐบาลไทยอยู่หลายครั้งถึงการให้ประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการของขบวนการเขมรอิสระ แต่ทว่ารัฐบาลไทยยังคงปฏิเสธว่า ไม่มีการดำเนินการในลักษณะดังกล่าว และเมื่อผนวกกับการเมินเฉยต่อการช่วยเหลือพระองค์ในการเรียกร้องเอกราชตามแผนการสีหนุ ยิ่งทำให้พระองค์ทรงเคลือบแคลงในเจตนาารมณ์และความจริงใจของรัฐบาลไทยมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม เพื่อแก้ไขปัญหาการขยายตัวของขบวนการเขมรอิสระ ภายหลังการเจรจาเรื่องเอกราชอย่างเป็นทางการกับฝรั่งเศสในวันที่ 10 กันยายน ค.ศ. 1953 ทรงร่างแถลงการณ์ร่วมกับเบน นุต (Penn Nouth) ขณะดำรงตำแหน่งผู้ปฏิบัติหน้าที่กำกับราชการในราชรัฐภูมิลิบาลและรัฐมนตรีลำดับที่ 1 ออกแถลงการณ์ถึงขบวนการเขมรอิสระและขบวนการเวียดมินห์เพื่อเรียกร้องให้หยุดการเคลื่อนไหวใด ๆ ในกัมพูชาภายในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1953 ต่อมาในวันที่ 14 กันยายน ค.ศ. 1953 เบน นุตได้มีแถลงการณ์อีกครั้งเพื่อเรียกร้องให้กองทัพเวียดมินห์ถอนกำลังออกไปจากกัมพูชาในทันที และขอให้ขบวนการเขมรอิสระหยุดการเคลื่อนไหวว่า “ในวาระที่เขมรจะได้รับเอกราชนี้ รัฐบาลเขมรได้มีประกาศให้พวกขบถเขมรทราบว่า โดยที่เขมรจะได้เอกราชโดยสมบูรณ์อยู่แล้ว พวกขบถเหล่านี้จึงไม่มีเหตุผลอันใดที่จะปลุกตนแยกออกไป...ในการยื่นคำเรียกร้องต่อเขมรอิสระและต่อเวียดมินห์นั้นก็ได้อำหนดข้อไขไว้ ซึ่งในที่สุดถ้าทั้งสองพวกไม่ระงับการรุกรานต่อเขมรแล้ว เขมรจะทำการต่อต้านจนสุดกำลัง”³⁰⁶

³⁰⁵ “Location and Disposition of Son Ngoc Thanh S Forces in Cambodia, December 31, 1952 (Approved for Release: 2003/08/12),” 1952.

³⁰⁶ “สำเนาแนบท้ายหนังสือกระทรวงการต่างประเทศ ที่ น.23318/2496 สรุปลความคำแถลงของรัฐบาลเขมร,” 2496, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 70-72.

แต่ทว่าขบวนการเขมรอิสระบางกลุ่มไม่ยอมวางอาวุธและยังคงเคลื่อนไหวรุนแรงมากขึ้น ในวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ. 1953 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงประกาศใช้แผนปฏิบัติการ “*สยัคคี*” [อ่านว่า ซามักเกีย : แปลว่า สามัคคี] มีเป้าหมายหลักสำคัญ 2 ประการ คือ ประการที่ 1 เพื่อขับไล่กองกำลังต่างชาติ โดยเฉพาะเวียดนามที่ให้ออกไปจากกัมพูชา และประการที่ 2 เพื่อชักชวนให้บรรดากลุ่มผู้นำชาตินิยมหันมาร่วมมือกันสร้างกัมพูชาให้เป็นชาติโดยสมบูรณ์ ในเบื้องต้นทรงกำหนดระยะเวลาปฏิบัติการ 14 วัน ระหว่าง 17-30 ธันวาคม ค.ศ. 1953 พร้อมกันนี้กรมศึกษาชาติได้บัญญัติกฎหมายล้าชโทษแก่ผู้ที่ยอมจำนน รวมถึงนักโทษการเมืองที่ถูกจำคุก เพื่อชักชวนให้บุคคลที่เข้าร่วมกับขบวนการเขมรอิสระให้กลับใจและหันมาให้ความร่วมมือในการพัฒนาประเทศ มีการพิจารณาขอเงินขวัญถุงให้สำหรับเริ่มต้นชีวิตด้วย³⁰⁷

ภายหลังการประกาศใช้แผนปฏิบัติการสามัคคีของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ ผู้นำกลุ่มเขมรอิสระจำนวนมากทั้งที่ร่วมมือและไม่ได้ร่วมมือกับเวียดนามที่ยินยอมวางอาวุธและเข้าร่วมกับรัฐบาลกัมพูชา เป็นต้นว่ากลุ่มของนักกองคัมจะสันโรดม จันทริงซีทรงนำกองกำลังของพระองค์ประมาณ 5,000 คน ถวายแด่กษัตริย์และได้รับแต่งตั้งยศเป็นนายพันตรี บังคับบัญชากองทหารในเขตเสรี (Secteur Autonome) ที่เขตกำปงสปีอ และพลพรรคที่เหลือได้ทิ้งอาวุธเปลี่ยนมาทำนา ขณะที่ขบวนการเขมรอิสระบางส่วนแปลงสัญชาติเป็นไทยและพำนักในประเทศไทยซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ เช่น เลียด มวนหรือแม่มวน อดีตคณะกรรมการปลดปล่อยประชาชาติเขมรได้แปลงสัญชาติและเปลี่ยนชื่อเป็นมวน วิเศษภักดีตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดสุรินทร์ เช่นเดียวกับนายบุญช่วยหรือช่วง พรหมนพวงษ์ อดีตนายร้อยตรีขบวนการเขมรอิสระและเป็นหลานของเกา ต็อกได้แปลงสัญชาติและเปิดร้านศศิธร ในจังหวัดสุรินทร์³⁰⁸ ส่วนผู้ที่ไม่ยอมมอบตัวได้ตั้งตัวเป็นโจร เทียวปล้น และจับคนเรียกค่าไถ่ตามหมู่บ้านชายแดนในเขตกัมพูชา³⁰⁹ ส่วนขบวนการเวียดนามที่ก็ยังคงแทรกแซงและหลบซ่อนในดินแดนกัมพูชา

³⁰⁷ “การประชุมที่ 16, การประชุมที่ 17,” *ราชกิจ* 10, 5 (ไตรมาสที่ 1, 1954): 358-372. [*เดอญูญี่ ๑๖, เดอญูญี่ ๑๗, กตกิจ ๑๐, ๕ (ปฏิบาสี ๑, ๑๙๕๔): ๓๕๘-๓๗๒*.]

³⁰⁸ “รายงานความเคลื่อนไหวของทหารเขมรอิสระใกล้ชายแดนไทย,” 24 มกราคม-26 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/479, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 21.

³⁰⁹ “เรื่อง เขมรอิสระและเวียดนามมาชุมนุมทางโพลิน,” 15 พฤศจิกายน 2497, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/8, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 89-90.

สำหรับกรณีเชิง จ๊อก ทัญ อุปทูตสหรัฐอเมริกาประจำกรุงไซ่ง่อนแสดงความเห็นว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงลดบทบาทและอำนาจของทัญ³¹⁰ จึงไม่น่าแปลกใจนักเมื่อทัญ แจ้งความประสงค์ขอมอบตัวและจะขอเข้าสมัครเข้ารับเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นภายหลังกัมพูชาได้รับเอกราช โดยมอบหมายให้เอียเสีย โจวเป็นผู้ยื่นหนังสือต่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1954³¹¹ แต่ทัญไม่ได้รับพระบรมราชานุญาต สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุมีพระราชดำรัสต่อพลตำรวจจัตวาจาร์ส มณฑุกานนท์เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

...จะมีประโยชน์อะไรที่จะมาสวมักดีตอนนี้ เมื่อเขมรได้รับเอกราชแล้วเมื่อใด ก็จะมีพรงปราบปรามให้หมดสิ้นไป เป็นที่ทราบกันอยู่ว่า นายซอน จ๊อก ทั้น (เชิง จ๊อก ทัญ-ผู้ศึกษา) นี้มีหัวเป็นสาธารณรัฐ เคยเป็นนายกรัฐมนตรีสสมัยญี่ปุ่นครอบครองเขมร เมื่อสงครามเลิกแล้วฝรั่งเศสส่งตัวไปอยู่เสียที่ปารีส ขอตัวคืนมาเมื่อปีเศษนี้แล้วก็หนีไปเป็นเขมรอิสระ เมื่อถึงเวลาที่ควรทำงานร่วมกันก็ไม่มา...³¹²

เชิง จ๊อก ทัญจึงเคลื่อนไหวก่อนและต่อต้านสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเรื่อยมา จนถึงวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 1954 ทางกาไทยได้รับรายงานว่าทัญได้นำพลพรรคและกองกำลังจำนวน 274 คน เข้ามอบตัวต่อรัฐบาลที่เขตเสียมเรียบ ในรายงานฉบับเดียวกันได้ตั้งข้อสังเกตว่าอาวุธที่มอบคืนมีจำนวนน้อย คงเป็นการรอดูที่ท่าหรือเพื่อเอาตัวรอด³¹³ ทั้งนี้ทัญขอเข้าเฝ้าสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ แต่พระองค์ทรงปฏิเสธและทั้งสองไม่เคยได้พบกันอีกเลย เพราะในเวลาต่อมาปรากฏว่าทัญได้หลบหนีและลี้ภัยทางการเมืองไปยังประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ทัญได้ก่อตั้งขบวนการเขมรอิสระขึ้นอีกครั้ง โดยได้รับความช่วยเหลือจากทั้งรัฐบาลไทยและเวียดนามใต้ ซึ่งทัญมีผู้ติดตามและสนับสนุนจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำชาวเขมร สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงถือว่าเขาเป็นผู้ทรยศอันดับหนึ่ง³¹⁴ และหลังจากสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุปฏิเสธการเข้าร่วม

³¹⁰ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **The Chargé at Saigon (Gullion) to the Department of State, June 30, 1952**, Accessed October 25, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v13p1/d91>.

³¹¹ "Cambodia-Military Situation, February 16, 1954 (Approved for Release: 2001/03/02)," 1954, CIA. General CIA Records. CIA-RDP69-00642R000100050116-0, Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp69-00642r000100050116-0>]

³¹² “เรื่อง พระเจ้าสีหนุ นโรตม เสด็จจังหวัดกำแพง, ” 12 กันยายน 2496, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 86-87.

³¹³ “เรื่อง เขมรอิสระและเวียดนามที่มาชุมนุมทางโพลิน, ” 15 พฤศจิกายน 2497, 89-90.

³¹⁴ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **79. Memorandum from the Deputy Director of the Office of Southeast Asian Affairs (Jenkins) to the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Robertson), August 21, 1958**, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d79>.

องค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือสปอ. (Southeast Asia Treaty Organization; SEATO) ในวันที่ 23 ธันวาคม ค.ศ. 1954 ทัณฑกลายเป็นผู้ร่วมมีอย่างเต็มใจกับรัฐบาลไทย เวียดนามใต้ และสหรัฐอเมริกา³¹⁵

การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระของประเทศไทยที่มีมายาวนานกว่าทศวรรษเป็นสิ่งที่สร้างความหนักพระทัยให้กับสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นอย่างมาก ในมุมมองของพระองค์แล้ว ประเทศไทยมีเจตนาที่เคลือบแฝงถึงแม้จะอ้างว่าเพื่อช่วยเหลือกัมพูชาให้ได้รับเอกราชโดยเร็วก็ตาม แต่เบื้องหลังที่ซ่อนอยู่คือผลประโยชน์ของตน และในขณะที่รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระในทางลับ ทั้งแหล่งฟำนัก อาหาร ตลอดจนอาวุธ กลายเป็นเงื่อนไขที่ไม่เพียงทำให้ฝรั่งเศสใช้เป็นข้ออ้างประวิงเวลาในการมอบเอกราชให้ไกลออกไป แต่ยังเป็นการเสริมกำลังศัตรูของพระองค์ในทางอ้อมให้ย้อนกลับมาโจมตีพระองค์อีกด้วย ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงร้องขอความเห็นใจจากรัฐบาลไทยมาโดยตลอด แต่ทว่ารัฐบาลไทยยังคงให้การปฏิเสธว่าไม่มีการเคลื่อนไหวของขบวนการเขมรอิสระในประเทศไทย ซึ่งขัดแย้งกับรายงานที่ทรงได้รับจากการให้สายลับลอบเข้ามาสืบในประเทศไทย ใน ค.ศ. 1953 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุได้ส่งผู้แทนพระองค์สืบความเคลื่อนไหวของขบวนการเขมรอิสระในกรุงเทพฯ โดยคณะผู้แทนได้มีรายงานว่าปก กุณยยังคงเคลื่อนไหวทางการเมืองและมีการติดต่อกับขบวนการคอมมิวนิสต์สากล³¹⁶

ต่อมาใน ค.ศ. 1954 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุสามารถเจรจาเรื่องเอกราชโดยสมบูรณ์กับฝรั่งเศสเป็นผลสำเร็จในการประชุมเจนีวา พระองค์ทรงร้องเรียนต่อสื่อมวลชน รวมถึงทรงประท้วงและเรียกร้องให้รัฐบาลไทยยุติการสนับสนุนและให้หันมาช่วยพระองค์ปราบปรามขบวนการเขมรอิสระ โดยเฉพาะเชิง จีอก ทัณฑ พระองค์มีพระราชดำรัสกับพลตำรวจจัตวาจรัส มัณฑุกานนท์ในทำนองขอความเห็นใจจากรัฐบาลไทยให้ช่วยเข้มงวดเรื่องการเข้าออกชายแดนของทัณฑ พร้อมกับทรงตำหนิว่า “ธรรมเนียมบุคคลที่ทำน้กหรือเข้าไปอยู่ในประเทศในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมืองต้องมีแหล่งที่พักชัดเจน แต่การที่ทัณฑใช้ประเทศไทยเป็นแหล่งหลบซ่อนเมื่อถูกติดตามปราบปรามจากฝั่งกัมพูชาเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง รัฐบาลไทยมีสิทธิโดยชอบที่จะปฏิเสธไม่ให้ทัณฑเข้ามาพำนักในประเทศ” พระองค์ยังตรัสต่อไปอีกด้วยว่า “พระองค์เจ้าบวรเดชเมื่อครั้งลี้ภัยมาอยู่ในกัมพูชา ท่านก็ไม่ได้เข้า ๆ ออก ๆ และสมมติว่าถ้าท่านทำเช่นนั้น กัมพูชาก็จะให้พำนักอยู่ไม่ได้ หรืออีกกรณีหนึ่งถ้าสมมติว่านายปรีดีฯ มา

³¹⁵ David P. Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945* (Chiang Mai: Silksworm Books, 1999), 75.

³¹⁶ “พฤติการณ์ของพระพิเศษพามาชเกี่ยวกับเขมรอิสระ,” 15 มิถุนายน-10 กรกฎาคม 2493, 2.

อยู่ในกัมพูชา รัฐบาลไทยคงไม่พอใจหากนายปรีดีฯ เอากัมพูชาเป็นแหล่งหลบเพื่อดำเนินการทางการเมือง”³¹⁷

ดังกล่าวแล้วว่า สำหรับประเทศไทยการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ยังคงเป็นภัยอันตรายสูงสุด ดังนั้นในระยะนี้กัมพูชาจึงมีความสำคัญในการเป็นด่านหน้าก่อนที่การรุกรานจะถึงตัวประเทศไทย³¹⁸ ขณะที่การดำเนินนโยบายเป็นกลาง (Neutrality) หรือนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด (Non-alignment Policy) ของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ รวมถึงการปฏิเสธเข้าร่วมสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในมุมมองของรัฐบาลไทยเห็นว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ขยายตัวมากยิ่งขึ้น ดังปรากฏในบันทึกสนทนาระหว่าง มร. อาซิล คลารัด (Achille Clarac) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยกับเทพ ผอน (Tep Phan) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชา ซึ่งฝ่ายกัมพูชาได้กล่าวตักเตือนประเทศไทยว่า “ไทยมีความมุ่งร้ายต่อกัมพูชาด้วยการให้ความสนับสนุนแก่เขมรอิสระ” มร. คลารัดโต้แย้งว่า “ไทยเป็นห่วงในท่าทีของกัมพูชา เพราะถ้ากัมพูชาหันไปเข้ากับฝ่ายคอมมิวนิสต์ไทยก็จะตกอยู่ในอันตราย”³¹⁹ ในแง่นี้แสดงว่ารัฐบาลไทยยังคงให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอยู่ และประเด็นนี้เป็นที่รับรู้ในแวดวงการทูต

นโยบายของไทยในการให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระจึงไม่เพียงส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตึงเครียด แต่ยังเพาะบ่มทรศณะด้านลบแก่สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุด้วย ดังที่ ขพนฯ สมจัย อนุมานราชธน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชามีรายงานลงวันที่ 23 เมษายน ค.ศ. 1958 ความว่า

เหตุที่ทำให้เจ้าฟ้านโรดม สีหนุ ทรงขุ่นเคืองมากที่สุด เห็นจะเป็นเรื่อง ชัน งอก ทัน (เชิงจ็อก ทัญ-ผู้ศึกษา) ซึ่งพระองค์ทรงแกล้งว่า ขณะนี้ฟ้านกอยู่ในประเทศไทย และได้รับความช่วยเหลือจากฝ่ายไทยเพื่อดำเนินการเป็นคู่แข่งชั้นของพระองค์ท่านในเวทีการเมืองภายในประเทศกัมพูชา มีเพื่อนกัมพูชาคนหนึ่งกล่าวต่อข้าพทูตเจ้าว่า เรื่องเขาพระวิหารนั้นมีความสำคัญก็จริง แต่ถ้าทราบใดที่ยังไม่มีการจัดการให้เรื่อง ชัน งอก ทัน ให้กระจ่างแจ้งก่อนว่าฝ่ายไทยไม่ได้ให้ความ

³¹⁷ “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่อง หนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 10 ตุลาคม 2498-10 มกราคม 2499, เอกสารเอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 43-44.

³¹⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 13 สิงหาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 70.

³¹⁹ “เรื่อง ขอความสนับสนุนในปัญหา ALTO ADIGE,” 2503, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/109, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ช่วยเหลือแก่ ชัน งอก ทันแล้ว ทรานนั้นสัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับกัมพูชาจะราบรื่นและแน่นแฟ้นฉันมิตรไม่ได้³²⁰

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงยิ่งชุนเคืองพระทัยเพิ่มมากขึ้น เมื่อพระองค์ทรงพบวาระรัฐบาลไทย รวมถึงเวียดนามใต้และสหรัฐอเมริกาได้ติดต่อกับศัตรูคนสำคัญของพระองค์อย่างแข็ง จีอก ทัญที่หลบหนีเข้าป่าตั้งแต่ ค.ศ. 1955 ให้ริ้อพื้นขบวนการเขมรอิสระ ภายหลังเรียกชื่อว่าขบวนการเขมรเสรี (Khmer Serei or Free Khmer) ทำการต่อต้านและโค่นล้มพระองค์ร่วมกับส้อม สารี อดีตข้าราชการคนสนิท และญาติ ฌวนนายทหารกองทัพกัมพูชาซึ่งจะได้อภิปรายในหัวข้อ 3 จึงทำให้มุมมองที่พระองค์ทรงมีต่อไทยเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง ด้วยทรงมั่นพระทัยว่าไทยให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระเพื่อบ่อนทำลายความมั่นคงของกัมพูชาและแทรกแซงนโยบายเป็นกลาง อีกทั้งการกระทำของไทยยังเป็นการชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นการรุกราน (invasions) อธิปไตยของกัมพูชา³²¹

2. ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร

นักวิชาการส่วนหนึ่งเสนอว่ากรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร (The Preah Vihear Temple Conflict) เป็นเพียงกรณีที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาอ้างอย่างเป็นทางการมากกว่าเป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยที่แท้จริง³²² ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงที่สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุขึ้นครองราชย์นั้น กรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสเพิ่งจบลงและทำให้กัมพูชาต้องสูญเสียดินแดนซึ่งน่าจะทำให้พระองค์มีทรศนะและมีปฏิกิริยาไม่ติดต่อประเทศไทย แต่ในทางตรงกันข้ามพระองค์กลับทรงปรารถนาเพิ่มพูนสัมพันธ์และขอความช่วยเหลือ จนกระทั่งสถานการณ์การเมืองโลกผันเปลี่ยนไปภายใต้บริบทสงครามเย็น การแข่งขันทางอำนาจระหว่างฝ่ายเสรีประชาธิปไตยกับฝ่ายสังคมนิยม ผลักดันพระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงท่าทีที่มีต่อไทย สอดคล้องกับรายงานของไทยซึ่งมีมุมมองว่าสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมต้องการใช้ความยุ่งยากระหว่างสอง

³²⁰ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 23 เมษายน 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 88.

³²¹ Robert L. Turkoly-Joczki, “Cambodia’s Khmer Serei Movement,” *Asian Affairs: An American Review* 15, 1 (Spring 1988): 50.

³²² โปรตดู, ธนาสุภชฎี สตะเวทิน, “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา ระหว่างปี พ.ศ. 2496 ถึง พ.ศ. 2504,” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), 119.; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ลัทธิชาตินิยมไทย/สยามกับ กัมพูชา: และกรณีศึกษาปราสาทเขาพระวิหาร* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552), 3-4.

ประเทศเป็นเครื่องมือเพื่อแสวงหาประโยชน์ทางการเมือง เพราะมีพระราชประสงค์ได้รับความเห็นอกเห็นใจจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ รวมถึง ฯพณฯ ญีก จูโหลง (Nhiek Tioulong) เอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำกรุงมอสโกได้แสดงความเห็นในทิศทางเดียวกัน เมื่อ ฯพณฯ จิต เศรษฐบุตร เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงมอสโกได้สนทนาและตั้งข้อสังเกตต่อสัมพันธ์ภาพระหว่างกัมพูชากับไทยว่าเกิดจากกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร แต่ ฯพณฯ จูโหลงกลับหัวเราะและตอบว่า “เขมรก็มีสถานที่อื่น ๆ อยู่มาก ไม่ใช่เหตุที่ขัดใจกัน”³²³ เมื่อวิเคราะห์ในแง่นี้จึงมีความเป็นไปได้ว่ากรณีปราสาทเขาพระวิหารถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองมากกว่าเป็นสาเหตุของปัญหาด้านความสัมพันธ์

อย่างไรก็ตาม หากสรุปว่ากรณีปราสาทเขาพระวิหารได้รับการนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เป็นการกล่าวโทษสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุมากเกินไป เพราะเมื่อพิจารณาการดำเนินการและนโยบายของไทยในกรณีที่เกี่ยวข้องกับปราสาทเขาพระวิหารแล้ว ก็ไม่อาจปฏิเสธได้เช่นกันว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อทรศนะของพระองค์ที่มีต่อประเทศไทยด้วย โดยเฉพาะเรื่องการไม่ยอมรับอธิปไตยอันส่งผลต่อบูรณภาพแห่งดินแดนของกัมพูชา สำหรับพระองค์ ความรุ่งโรจน์ของอารยธรรมเขมรโบราณถูกทำลายจากเพื่อนบ้านผู้ละโมบและในฐานะผู้สืบสายโลหิตแห่งพระเจ้าชัยวรมันทำให้พระองค์ไม่อาจยินยอมให้เกิดเหตุการณ์ลักษณะเดิมได้อีก ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

เราไม่อาจทำภูมิศาสตร์ใหม่หรือประวัติศาสตร์ใหม่ได้ เราถูกพิพากษาโทษให้ต้องมีชีวิตอยู่ระหว่างประชากรสองชาติที่ขยันขันแข็งและมักใหญ่ใฝ่สูง พวกเราเป็นจักรวรรดินิยมมาก่อนพวกเขา แต่บัดนี้จำนวนพวกเขามากกว่าและมั่งมีกว่าเรามาก และโดยเฉพาะพวกเขามีปัญหาชาติที่ดิ้นอาศัย เราจะพูดเรื่องพวกเวียดนามนี้ ในกรอบของอินโดจีนอนาคต ส่วนเรื่องเกี่ยวกับคนไทย เราไม่อาจซ่อนได้ว่าเขาเกลียดพวกเราและคิดแต่จะคว่ำเอาจังหวัดทางภาคตะวันตกของเรา เช่นที่เขาเคยทำแล้วในปี 1940 ก่อนที่ฝรั่งเศสจะแทรกแซงให้เขาคายคืนให้แก่เรา³²⁴

การสูญเสียดินแดนสำหรับชาวเขมรเป็นพลังทางอารมณ์ที่ตอกย้ำความทรงจำอันเจ็บปวดดังสำนวนที่ว่า “ดินแดนเขมรไม่เคยหายไปไหน” (Le pays Khmer ne disparaît jamais) และไม่น่าแปลกใจที่ชาวเขมรจะรู้สึกกังวล เพราะในมุมมองของพวกเขา “ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 กัมพูชาถูกรุกรานจากรัฐใกล้เคียงอย่างสยามและญวนทำให้อาณาเขตลดลงเหลือเพียง 151,000

³²³ “การสนทนากับนายเนี่ยก ตัวลอง เอกอัครราชทูตกัมพูชา ประจำกรุงมอสโก,” 4 พฤศจิกายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/57, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³²⁴ นโรดม สีหนุ, อินโดจีน: ทัศนะจากปักกิ่ง นโรดมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลาภูติวีร์, 225.

ตารางกิโลเมตร”³²⁵ ด้วยเหตุนี้ท่าทีของไทยที่แสดงความปรารถนาจะครอบครองดินแดนที่เหลืออยู่เพียงน้อยนิด อีกทั้งยังเป็นพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ของอารยธรรมเขมรโบราณอย่างปราสาทเขาพระวิหารซึ่งทุกวันเพ็ญเดือน 3 ชาวเขมรจะขึ้นไปทำบุญนมัสการทุกปี³²⁶ จึงเป็นสิ่งที่พวกเขาไม่อาจยอมรับได้

ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยกรณีปราสาทเขาพระวิหารเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามขณะมียศเป็นนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ดำเนินการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะ “ลัทธิชาตินิยม” หรือ “ลัทธิชูชาติ” มาใช้เพื่อสร้างชาติไทยให้เจริญเป็นมหาประเทศในแหลมทองทัดเทียมกับมหาอำนาจตะวันตก ขณะเดียวกันรัฐบาลยังปลูกฝังและดำเนินนโยบาย “ไทยรวมไทย” กล่าวคือการรวมชาติไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่ตกค้างอยู่ในอินโดจีนฝรั่งเศสกลับคืนมา ด้วยการรณรงค์เรื่องความเป็นเครือญาติหรือความเป็นพี่น้องระหว่างคนไทยในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ พร้อมกันนี้เพื่อทวงคืนเกียรติยศและขยายอำนาจของชาติ รัฐบาลจึงดำเนินนโยบายไทยยิ่งใหญ่ (The Greater Thai Policy) หรือมหาอาณาจักรไทย/แพนไทย (Pan-Thaiism) จากแนวคิดดังกล่าวนำไปสู่กรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ค.ศ. 1940-1941 (Thai-Franco War, 1940-1941) ซึ่งในที่สุดกองทัพญี่ปุ่นเสนอตัวเข้ามาไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทดังกล่าว ผลคือฝรั่งเศสยินยอมยกดินแดนทางตะวันตกหรือฝั่งขวาของแม่น้ำโขงในแขวงหลวงพระบางและแขวงจำปาสักในแคว้นลาว กับเมืองศรีโสภณ เมืองพระตะบอง เมืองกำปงธม และเมืองเสียมเรียบในแคว้นกัมพูชาให้แก่ไทยตามอนุสัญญาสันติภาพระหว่างไทยกับฝรั่งเศส (Convention de Paix entre la France et la Thaïlande) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อนุสัญญาโตเกียวหรืออนุสัญญาโตเกียว (Tokyo Convention) ซึ่งมีการให้สัตยาบันในวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1941

รัฐบาลไทยในขณะนั้นยอมรับว่าปราสาทเขาพระวิหารเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่ประเทศไทยได้รับตามอนุสัญญาสันติภาพระหว่างไทยกับฝรั่งเศส จึงออกพระราชกฤษฎีกาลงวันที่ 11 ตุลาคม ค.ศ. 1941 ขึ้นทะเบียนปราสาทเขาพระวิหารเป็นโบราณสถานแห่งชาติอย่างเป็นทางการ พร้อมกันนี้กองโฆษณาการงานฉลองรัฐธรรมนูญยังได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “ประเทศไทย เรื่อง การได้ดินแดนคืน” ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 ซึ่งปรากฏภาพวาดปราสาทเขาพระวิหาร พร้อมกับคำบรรยายการได้มาของดินแดนบริเวณนี้ว่า “ปราสาทหินเขาพระวิหาร ซึ่งไทยได้คืนมาคราวปรับปรุงเส้นเขตต์แดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศสและทางการกำลังจัดการบูรณะให้สว่างามสมกับที่เป็นโบราณสถาน

³²⁵ “ธรรมเนียมของพระวินัยธรรม อุจ วัดปทุมวัด,” *กัมพูขสุริยา* 11 (ตุลาคม-ธันวาคม 1939): 95-105. [*ณัฐ เสงสารบស់* *ไตรวิชัย* *หิวั วัฏบจุยวัตี*, *กษุณส์วัยยา* ๑๑ (ตุลล-ธู ๑๙๓๙): ๙๕-๑๐๕.]

³²⁶ “บันทึกการสนทนากับอัครราชทูตกัมพูชา,” 4 มีนาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/7, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

สำคัญ”³²⁷ สอดคล้องกับความรับรู้ของประชาชนทั่วไป เช่น วาปีมูจลินท์ [นามแฝง] นักเขียนประจำวารสารตำรวจได้บรรยายภาพปราสาทเขาพระวิหารความตอนหนึ่งว่า “น่าเชื่อว่าคงจะสร้างขึ้นในระหว่าง พ.ศ. 1500 ถึง พ.ศ. 1600 แต่จะเป็นกษัตริย์องค์ใดเป็นผู้สร้างนั้น ไม่มีปรากฏหลักฐานให้เห็น แต่อย่างไรก็ตามนับว่าเป็นมหาเอกราชของไทย ที่โบราณอันเป็นยอดสถาปัตยกรรมศิลปะอยู่ในราชอาณาจักรไทย ที่ชาวไทยควรภูมิใจและรับพิทักษ์รักษาจนที่สุด.”³²⁸ ลักษณะดังกล่าวต่อมาได้กลายเป็นหลักฐานสำคัญที่รัฐบาลกัมพูชาใช้แสดงสิทธิเหนือปราสาทเขาพระวิหารและโจมตีประเทศไทยถึงเจตนาในการรุกรานอธิปไตย เพราะภายหลังฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตจากการตัดความสัมพันธ์เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 กระทรวงการต่างประเทศไทยได้จัดพิมพ์หนังสือความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา (Relations between Thailand and Cambodia) หรือเรียกว่า “สมุดปกขาว” ใน ค.ศ. 1959 ก็ได้บรรยายข้อความในลักษณะเดียวกันว่า “แท้ที่จริงแล้วประเทศไทยได้ครอบครองเขาพระวิหารตั้งแต่ ค.ศ. 1941 และแม้ว่าฝรั่งเศสจะได้ประท้วงการครอบครองนี้ใน ค.ศ. 1949 ประเทศไทยก็ยังคงครอบครองต่อมา”³²⁹ อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามอธิบายและแก้ไขข้อความดังกล่าวใหม่ โดยผู้เขียนที่ใช้นามแฝงว่า “พสกมิตร” ลงในวารสารตำรวจ ฉบับวันที่ 15 มีนาคม ค.ศ. 1959 ในคอลัมน์ “25 ปีผ่านไป” (ตอนที่ 18) ว่า

เมื่อได้อ่านข้อความตอนหนึ่งในสมุดปกขาวของกระทรวงการต่างประเทศ...ก็ทำให้เกิดใจเกิดความสงสัยในข้อเท็จจริงขึ้นมา...ความจริงมีอยู่เพียงที่สมุดปกขาวกล่าวไว้ หรือที่กล่าวในสมุดปกขาวนั้น มุ่งกล่าวชั่วระยะเวลาเฉพาะเหตุการณ์ฉับไฉน เพราะคำกล่าวนั้นชวนให้เข้าใจผิดไปได้ ทั้งสมุดปกขาวนี้ก็แพร่หลายไปทั่วโลกแล้ว มีหนังสือพิมพ์ต่างประเทศบางฉบับ นำข้อความมาลงพิมพ์ ซึ่งแสดงความเข้าใจผิดออกมาให้เห็นแล้วก็มี

ข้อความในสมุดปกขาวหน้า 2 วรรค 3 มีว่า “โดยข้อเท็จจริงนั้น ประเทศไทยได้ครอบครองเขาพระวิหารนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2484 และแม้ว่าฝรั่งเศสจะได้ประท้วงการครอบครองนี้ในปี พ.ศ. 2492 ประเทศไทยก็ยังดำเนินการครอบครองต่อมาด้วยดี โดยมีได้ถูกขัดขวาง ฯลฯ”

คำว่าครอบครองมาแต่ พ.ศ. 2484 นั้นเอง ทำให้เกิดปัญหาขึ้น เพราะว่าชาวไทยโดยฉะเพราะชาวอีสานและชาวเมืองขุขันธ์ย่อมรู้ดีว่าเขาพระวิหารอยู่ในท้องที่เมืองขุขันธ์ พระยาเมืองได้ปกครองมาแต่ก่อนที่ไทยต้องเสียดินแดนเขมรให้แก่ฝรั่งเศสเป็นไหน ๆ ยิ่งกว่านั้นเมื่อเกิดกรณี ร.ศ. 112 ขึ้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็โปรดแต่งตั้งเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ ออกไปเป็นผู้สำเร็จราชการบ้าง ข้าหลวงต่างพระองค์บ้าง โดยรวบรวมหัวเมืองภาคอีสานตั้งขึ้นเป็นมณฑล คือ

³²⁷ กรมประชาสัมพันธ์, ประเทศไทย เรื่อง การได้ดินแดนคืน (พระนคร: กรมประชาสัมพันธ์, 2484), 448.

³²⁸ วาปีมูจลินท์ [นามแฝง], “อธิบายภาพ,” ตำรวจ 25, 15 (ปีที่แรก 1 สิงหาคม 2499): ก-ข.

³²⁹ “Relations between Thailand and Cambodia,” 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ น (2) กต/317, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2.

นครราชสีมาแห่งหนึ่ง อุตรธานีแห่งหนึ่ง และอุบลราชธานีอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งรวมเอาเมืองขุขันธ์ไว้ในปกครองด้วย ต่อมาภายหลังจึงได้จัดเป็นมณฑลเทศาภิบาล บรรดาข้าราชการชาวกรุงเทพฯ เมื่อออกไปรับราชการในมณฑลอิสาน (ภายหลังเปลี่ยนเป็นมณฑลอุบลราชธานี) ต่างย่อมรู้ว่าเขาพระวิหารอยู่ในเขตไทย เป็นของไทยมากกว่ากึ่งศตวรรษแล้ว...แต่คนโดยมากไม่กล้าไปเพราะขณะนั้น ภูมิประเทศเป็นป่าใหญ่ความชื้นชุกชุมร้ายแรงมาก บ้านเรือนราษฎรซึ่งเป็นชาวเมืองขุขันธ์ก็ตั้งเป็นตำบลหมู่บ้านอยู่ แต่ตอนชายป่าเชิงภูเขาที่มีพื้นดินพอทำไร่นาได้ และเป็นการยืนยันได้อย่างมั่นคงว่าไม่เคยมีชาวกำภูขาขึ้นไปตั้งรกรากบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้ ทั้งไม่เคยมีลักษณะการปกครองบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้ ทั้งไม่เคยมีลักษณะการปกครองควบคุมบริหารของรัฐบาลกำภูขาขึ้นมาถึงอาณาบริเวณนี้แม้แต่ประการใดเลย.

เหตุที่จะมาอ้างขึ้นว่า เขาพระวิหารอยู่ในเขตกำภูขาเป็นดินแดนของกำภูขา ก็คงมีมูลจากการที่ฝรั่งเศสผู้ปกครองอยู่ในเขมร เกิดรู้ขึ้นว่าเขาพระวิหารนั้นมีปราสาทสวยงาม เมื่อ พ.ศ. 2473 นี้เอง การคิดตัดแปรเส้นเขตแดนอินโดจีนให้ครอบคลุมเขาพระวิหารก็เริ่มมีขึ้นแต่นั้นมา...กล่าวอีกอย่างหนึ่งถ้าฝ่ายไทยคิดจะครองสิทธิปราสาทเขาพระวิหารไว้ด้วยการฝืนธรรมชาติ ธรรมตา และความเป็นธรรมแล้ว โฉนจะละลายการคิดถึงนครวัดนครธมเสียเล่า เพราะนั้นมีค่าสูงกว่ามาก และนั่นคือเมืองเสียมราฐเมืองเสียมราฐก็เป็นดินแดนที่ฝรั่งเศสบีบเอาไปจากไทย³³⁰

เมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิฮิโรฮิโตะ (Hirohito ครองราชย์ ค.ศ. 1926-1989) แห่งญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงครามเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1945 และลงนามในสนธิสัญญาสงบศึกโดยประกาศยอมแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 2 กันยายน ค.ศ. 1945 ถือเป็นวันสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้อนุสัญญาสันติภาพระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่กองทัพญี่ปุ่นเป็นผู้ดำเนินการเป็นโมฆะ ไทยต้องคืนดินแดนที่ได้รับมาเมื่อ ค.ศ. 1945 เพื่อแลกกับการไม่ตกเป็นประเทศผู้แพ้สงครามตามการลงนามในข้อตกลง ณ กรุงวอชิงตัน อย่างไรก็ตาม ปราสาทเขาพระวิหารกลับเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้มีการตกลงอย่างเด็ดขาด โดยทั้งรัฐบาลไทยและรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสต่างอ้างกรรมสิทธิ์เหนือพื้นที่ดังกล่าวว่าอยู่ในอธิปไตยของตน³³¹ แต่จากปัญหาทางการเมืองภายในประเทศ โดยเฉพาะการต่อสู้อันระหว่างขบวนการชาตินิยมกับฝรั่งเศส จึงทำให้การเคลื่อนไหวในประเด็นปราสาทเขาพระวิหารยังคงไม่ปรากฏชัดเจนนัก

ทั้งนี้ทางการไทยอธิบายปัญหากรณีปราสาทเขาพระวิหารว่า เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1954 เมื่อไทยเข้าเป็นภาคีสันติสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หนังสือพิมพ์กำภูขาได้

³³⁰ พสกมิตร [นามแฝง], “25 ปี ผ่านไป (ตอนที่ 18),” *ตำรวจ* 28, 6 (ปีที่หลัง 15 มีนาคม 2502): 27-28.

³³¹ ยกตัวอย่าง เช่น หนังสือนำเที่ยวเรื่อง “เขาพระวิหาร” เขียนโดย ตรี อมาตยกุล ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1956 ตอนหนึ่งกล่าวว่า “บนชะง่อนหินตรงหน้าผานั้น มีเสาธงอันใหญ่ปักธงไตรรงค์ปลิวสะบัด พลิวตามสายลม การที่มีธงไทยโบกสะบัดอยู่เช่นนี้จะทำให้ท่านภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง” (ตรี อมาตยกุล, *เขาพระวิหาร* (พระนคร: สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม, 2499), ไม่ปรากฏเลขหน้า.)

เริ่มมีการโจมตีอย่างประปราย จนกระทั่งสมเด็จพระอุปยุวราชบรมสีกษัตริย์สยามและเริ่มมีบทบาททางการเมืองเมื่อ ค.ศ. 1955 โดยเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การเรียกร้องดินแดนในปัญหาปราสาทเขาพระวิหารคืนจากประเทศไทยก็เริ่มขึ้น ท่าทีและการปฏิบัติของกัมพูชาที่มีต่อประเทศไทยก็เริ่มรุนแรงและเป็นไปอย่างไม่งดงาม³³² อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ. 1954 รัฐบาลไทยได้ส่งกองกำลังทหารเข้าไปประจำการบริเวณปราสาทเพื่อเป็นฐานที่มั่นทางทหารเพิ่มเติมจากที่เคยดำเนินการมาแล้วในวันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ. 1953 โดยอ้างว่าเพื่อรักษาความมั่นคงและความปลอดภัยตลอดแนวชายแดน ทั้งนี้การกระทำดังกล่าวนี้เกิดขึ้นภายหลังการประชุมเจนีวาซึ่งฝรั่งเศสยินยอมถอนกองทัพและคืนอิทธิพลด้านการทหารแก่กัมพูชา สมเด็จพระอุปยุวราชบรมสีกษัตริย์สยามทรงมีพระบรมราชโองการว่า ไทยเห็นเป็นโอกาสในการบีบบังคับเอาปราสาทเขาพระวิหารไปยึดถือเป็นของตน³³³ ส่งผลให้สัมพันธไมตรีระหว่างกัมพูชากับไทยเริ่มสั่นคลอน

แม้ทั้งสองประเทศจะพยายามเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาแต่ทว่ากลับไม่เป็นผล เนื่องจากฝ่ายกัมพูชายืนยันสิทธิเหนือปราสาทเขาพระวิหารตามเส้นเขตแดนในแผนที่ “แผ่นดงรัก” (Map of Dongrak) ราว 1 : 200,000 ที่จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการปักปันเขตแดนผสมอินโดจีนและสยาม (Commission de Delimitation Entre L’Indochine et Le Siam) ระหว่าง ค.ศ. 1905-1907 ตามหนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ทำเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 122 (Traité du 13 Février 1904 avec Le Siam)³³⁴ และได้รับการยืนยันในท้ายหนังสือสัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามกับประธานาธิบดีแห่งรีพับลิคฝรั่งเศส 23 มีนาคม ร.ศ. 125 (Traité entre Sa Majesté le Roi de Siam et Monsieur le Président de la République Française, fait à Bangkok, le 23 Mars 1907) คือสัญญาว่าด้วยปักปันเขตแดน ติดท้ายหนังสือสัญญาลงวันที่ 23 มีนาคม ร.ศ. 125 ขณะที่ฝ่ายไทยมีพระบรมราชโองการว่าแผนที่แผ่นดงรักไม่ตรงกับข้อตกลงในหนังสือสัญญาซึ่งได้

³³² “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 76.

³³³ “การสนทนาระหว่างอนุกับเจ้าฟ้านโรดมสีหนุ,” 17 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 81.3/81, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³³⁴ หนังสือสัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามกับประธานาธิบดีแห่งรีพับลิคฝรั่งเศส 23 มีนาคม ร.ศ. 125 (Traité entre Sa Majesté le Roi de Siam et Monsieur le Président de la République Française, fait à Bangkok, le 23 Mars 1907) บัญญัติให้มีการตั้งคณะกรรมการปักปันเขตแดนผสมเพื่อทำการปักปันเขตแดนเส้นใหม่ ตามสัญญาว่าด้วยปักปันเขตแดน ติดท้ายหนังสือสัญญาลงวันที่ 23 มีนาคม ร.ศ. 125 คือคณะกรรมการปักปันเขตแดนผสมอินโดจีนและสยาม (Commission de Delimitation de La Frontiere Entre L’Indochine et Le Siam) นับเป็นคณะกรรมการปักปันเขตแดนผสมชุดที่ 2 ดำเนินการระหว่าง ค.ศ. 1907-1908 อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับการปักปันเขตแดนในตอนที่เกี่ยวกับปราสาทเขาพระวิหาร คณะกรรมการปักปันเขตแดนผสมชุดที่ 2 ได้ยึดแผนที่เดิมที่คณะกรรมการปักปันเขตแดนผสมชุดเดิมดำเนินการจัดทำไว้คือแผ่นดงรัก (Map of Dongrak) และเมื่อมีการประชุมคณะกรรมการปักปันเขตแดนผสมอินโดจีนและสยาม เมื่อวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ. 1908 ที่ประชุมเห็นชอบด้วยโดยไม่มี การอภิปราย (ประยุทธ์ ศ.นาคะนาท และจรัส ดวงธิดา, ความเมืองเรื่องเขาพระวิหาร (พระนคร: สาส์นสวรรค์, 2505), 229-232.)

กำหนดให้การปักปันเขตแดนเป็นไปตามแนวรอยอดภูเขาปันน้ำหรือเส้นสันปันน้ำ (water shed)³³⁵ ในแง่นี้หมายความว่า “ตามบทนิยามเขตแดน ปราสาทเขาพระวิหารควรเป็นของไทย แต่ตามการปักปันเขตแดน ปราสาทเขาวิหารกลับไปเป็นของกัมพูชา”³³⁶ ทรศนะของฝ่ายไทยปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเรื่องการปักปันเขตแดนไม่ใช่เรื่องการเอาดินแดนมา³³⁷

เมื่อไม่สามารถเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ รัฐบาลกัมพูชาจึงเสนอให้ยื่นเรื่องต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลก (International Court of Justice; ICJ) เพื่อให้ตัดสินชี้ขาด³³⁸ แต่พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยทรงโต้แย้งว่า

(เขาพระวิหาร-ผู้ศึกษา) เป็นเรื่องซึ่งค้างมากับฝรั่งเศสตั้งแต่สมัยอาณานิคม เท่าที่เกี่ยวกับประเทศไทยนั้น ประเทศไทยไม่คำนึงแก่อนิสัญญาในหลักการ เพราะหลักการแห่งสันปันน้ำนั้นตั้งอยู่แล้ว แต่การปักปันหาได้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศและความยุติธรรมไม่พรมแดนจะต้องเดินตามเส้นสันปันน้ำตามข้อเท็จจริง

ฉะนั้น รัฐบาลไทยจึงได้บอกว่าพร้อมที่จะจัดตั้งคณะกรรมการผสมขึ้นเพื่อพิจารณาปัญหาพรมแดนนี้ และทั้งนี้ก็เป็นไปตามกฎบัตรสหประชาชาติ ซึ่งบัญญัติว่าถ้ามีข้อพิพาทขึ้นก็ให้พยายามระงับด้วยการเจรจากันโดยตรงก่อน ไม่มีความจำเป็นที่ประเทศกัมพูชาจะนำเรื่องขึ้นสู่ศาลโลก เพราะเรื่องนี้ไม่ถึงขั้นขึ้นศาลโลก เราจะต้องหาวิธีปรองดองตกลงกัน ข้อเสนอนี้เป็นวิธีการตามปกติซึ่งปรากฏอยู่ในข้อ 33 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ

สัญญาที่ประเทศไทยทำกับประเทศฝรั่งเศสนั้น พระองค์ท่านได้ทรงเป็นผู้เจรจาเอง จึงทรงทราบเรื่องราวดี จำจะต้องอ่านตัวสัญญานี้ให้ละเอียดถี่ถ้วนและจำต้องศึกษาประวัติของดินแดนที่กล่าวนี้ด้วย ในสัญญาปี 1807 ไม่ได้พูดถึงประเทศกัมพูชาเลย แต่ใช้คำว่าอินโดจีนฝรั่งเศส เป็นสัญญาที่เกี่ยวกับสมัยอาณานิคมของฝรั่งเศส ในการทำสัญญานี้ฝรั่งเศสถือโอกาสเอาเปรียบไทย³³⁹

³³⁵ โปรตดู, “หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ทำเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 122,” ใน **ประมวลหนังสือสัญญาใหญ่และอนุสัญญาระหว่างกรุงสยามกับประเทศฝรั่งเศสและหนังสือโบราณครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์, 2516. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพรองอำมาตย์ตรี ผิน เอี่ยมสุทธา ณ เมรุวัดกลางจังหวัดสมุทรปราการ วันที่ 24 มีนาคม พุทธศักราช 2516), 46-55.

³³⁶ “บันทึกการสนทนากับอัครราชทูตเบลเยียม,” 21 มีนาคม 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/51, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³³⁷ เรื่องเดียวกัน.

³³⁸ Roger M. Smith, **Cambodia's Foreign Policy** (New York: Cornell University Press, 1965), 145.

³³⁹ “บันทึกการสนทนาระหว่างเสด็จในกรมฯ กับอัครราชทูตกัมพูชาเกี่ยวกับเขาพระวิหาร, เจมรอพยพและนายกรัฐมนตรีจะไปเยือนกัมพูชา,” 7 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 81.3/38, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ระหว่างการเจรจา ค.ศ. 1954-1958 เกิดเหตุการณ์ยั่วยุและโจมตีตอบโต้กันไปมาเป็นระยะ ๆ บุศราคำ [นามแฝง] ผู้เขียนคอลัมน์ “ข่าวนอกและในประเทศ” ประจำวารสารตำรวจของไทยได้ตั้งข้อสังเกตว่า “นับแต่เขมรได้แสดงท่าทีเรื่องที่จะเข้าครอบครองตำบลเขาพระวิหารในจังหวัดศรีสะเกษก็เกิดปฏิกิริยาในเรื่องชายแดนและประท้วงเรื่องเครื่องบินไทยมากขึ้น”³⁴⁰ เช่น ใน ค.ศ. 1954 รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเหตุการณ์ที่ฝ่ายไทยบังคับคนงานชาวเขมร 3 คนที่รัฐบาลส่งไปดูแลปราสาทเขาพระวิหารให้หยุดทำงานและออกจากพื้นที่ ต่อมาในวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1956 ทางกรมตำรวจได้ส่งตำรวจ 70 นาย เข้าประจำการที่ปราสาทเขาพระวิหาร และได้ส่งกำลังไปเพิ่มอีก 60 นาย ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 รัฐบาลกัมพูชาได้ทำการประท้วงเพราะถือว่าดินแดนส่วนนั้นอยู่ในอาณาเขตของกัมพูชาและการกระทำของไทยจึงเป็นการละเมิดอธิปไตยของกัมพูชา³⁴¹ และในปีเดียวกันนี้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยยังได้จับกุมทหารและเจ้าหน้าที่ชาวเขมรที่ปราสาทเขาพระวิหาร รัฐบาลกัมพูชาประท้วงการกระทำดังกล่าวและอ้างว่าเจ้าหน้าที่กลุ่มนี้มีกิจเพียงไปปราบปรามหมาเถื่อน³⁴² รวมถึงใน ค.ศ. 1957 กระทรวงมหาดไทยของไทยมีคำสั่งให้นำพระพุทธรูปไทยปางมารวิชัย สมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งกรมศิลปากรจัดหามาออบแก่ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษนำขึ้นไปประดิษฐานเป็นพระประธานบนปราสาทเขาพระวิหาร และให้ลดพระพุทธรูปเดิมซึ่งเป็นศิลปะเขมรให้อยู่ในฐานชั้นต่ำกว่า³⁴³ ต่อมาทางการไทยยังได้ส่งตำรวจเข้าไปประจำการบริเวณปราสาทและพื้นที่ใกล้เคียงเพิ่มเติมจากกองกำลังที่ประจำการอยู่³⁴⁴ รัฐบาลกัมพูชาตอบโต้ด้วยการยื่นหนังสือประท้วงต่อรัฐบาลไทยแต่ทว่ากลับไม่ได้การแก้ไข ด้วยเหตุนี้จึงส่งกวดขันชายแดนระหว่างกัมพูชากับไทยและห้ามไม่ให้ประชาชนทั้งชาวไทยและชาวเขมรข้ามไปมาหาสู่กันโดยสะดวกเพื่อเป็นการตอบโต้ประเทศไทย

กระแสความไม่พอใจต่อการโจมตีสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุของหนังสือพิมพ์ไทย รวมถึงกรณีปราสาทเขาพระวิหารในกัมพูชารุนแรงมากขึ้น วันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1958 มีการเดินขบวนของประชาชนชาวเขมรประมาณ 50,000 คน แม้รัฐบาลกัมพูชาภายใต้การนำของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจะปฏิเสธการมีส่วนร่วมเห็น แต่เชื่อได้ว่ารัฐบาลมีส่วนสนับสนุนดังเห็นจากการประกาศให้วันดังกล่าวเป็นวันหยุดราชการ อีกทั้งยังมีข้าราชการตำรวจและข้าราชการพลเรือนร่วมใน

³⁴⁰ บุศราคำ [นามแฝง], “ข่าวนอกและในประเทศ,” *ตำรวจ* 24, 23 (ปีที่แรก 1 ธันวาคม 2498): 79.

³⁴¹ “บันทึกการสนทนาระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชากับอัครราชทูตผู้รักษาราชการสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงพนมเปญเกี่ยวกับเรื่องเขาพระวิหาร,” 4 กุมภาพันธ์ 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.5/8, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2.

³⁴² “บันทึกการสนทนาระหว่างเสด็จในกรมฯ กับอัครราชทูตกัมพูชาเกี่ยวกับเขาพระวิหาร, เขมรอพยพและนายกรัฐมนตรีจะไปเยือนกัมพูชา,” 7 เมษายน 2499, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³⁴³ “พระพุทธรูปบนเขาพระวิหาร,” 24 พฤษภาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/92, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 3, 8.

³⁴⁴ Michael Leifer, “Cambodia and Her Neighbors,” *Pacific Affairs* 34, 4 (Winter 1961-1962): 365.

ขบวนด้วย³⁴⁵ ทั้งนี้ขบวนของผู้ชุมนุมมีหลายหมู่และเดินทางจากหลายเส้นทาง แต่มีเป้าหมายจะไปรวมกันที่พระบรมราชวังจตุมุขสิริมงคล ปราบกฏปายโฆษณาข้อความเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ และภาษาไทยเพื่อประณามประเทศไทยในกรณีต่าง ๆ สำหรับกรณีปราสาทเขาพระวิหารคือ “เขาพระวิหาร ดินแดนเขมร ศิลปเขมร” หรือ “เขาพระวิหารเป็นของกัมพูชาโดยชอบธรรม” รวมถึง “ประณามการละเมิดหลักการอยู่ร่วมกันซึ่งที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้ลงมติเห็นชอบเป็นเอกฉันท์”³⁴⁶ ขณะที่สมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุได้ทรงกล่าวพาดพิงถึงประเทศไทยด้วยว่า “ไทยบีบบังคับเอา (เขาพระวิหาร-ผู้ศึกษา) ไปยึดถือเป็นของตน”³⁴⁷ ทั้งนี้ร้อยโท ประเสริฐ บรรจงจิตร อดีตนายทหารของไทยซึ่งลี้ภัยทางการเมืองอยู่ในกัมพูชาบันทึกเหตุการณ์นี้ว่า

ข้าราชการทุกเหล่าได้รับคำสั่งล่วงหน้ามา 1 วัน ว่าจะมีการเดินขบวนนั้น ส่วนปายที่เขียนคำขวัญหรือคำประณามอะไรต่าง ๆ นานานั้น แผนกพัศดุเทศบาลเมืองพนมเปญเป็นผู้จัดเตรียมไว้ให้ทั้งสิ้น การเดินขบวนครั้งนี้นับเป็นครั้งแรก ที่ได้ให้ตำรวจในเครื่องแบบร่วมเดินขบวนด้วย การเดินขบวนมิได้ชุมนุม ณ จุดใดจุดหนึ่งก่อนแล้วจึงเดินขบวนไป แต่การเดินขบวนของเขมรตั้งขบวนตามหน่วยต่าง ๆ สุดแต่แต่ละดวง แล้วจึงแยกย้ายกันเดินตรงไปสู่หน้าพระบรมมหาราชวัง เพื่อรอคำปราศรัยของเจ้าฟ้าสีหนุ...ปายประณามที่เขียนไว้มีข้อความสั้น ๆ “หนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับนั้นโกหก” “ไทยเป็นชาติรุกรานเพื่อนบ้าน” “ไทยเป็นทาสอเมริกัน” “เจ้าฟ้าสีหนุพระบิดาเอกราชชาติจงเจริญ” เหล่านี้เป็นต้น เมื่อแจกจ่ายปายคำขวัญกันเรียบร้อยแล้ว กลุ่มนักเดินขบวนผู้มีอาชีพเป็นข้าราชการเหล่านี้ก็เริ่มแยกย้ายเดินทางมุ่งไปสู่หน้าพระบรมมหาราชวัง นับเป็นคราวเคราะห์ของคุณสมชัย อนุมานราชชน เพราะสถานทูตไทยตั้งอยู่ที่ถนนมหาวิถิพระบาทมุนีพงศ์นั้น เผอิญเป็นเส้นทางเดินของนักเดินขบวนสวมเครื่องแบบตำรวจเขมรเสียด้วย!...จุดมุ่งหมายของการเดินขบวนครั้งนี้ แต่เดิมมาก็เพื่อประณามหนังสือพิมพ์ภาษาไทย ในกรณีที่บังอาจลงบทความสารคดีเรื่องใครเป็นผู้กู้ชาติเขมรเท่านั้น แต่ครั้งกลุ่มต่าง ๆ ของนักเดินขบวนมารวมกันเข้าที่พระบรมมหาราชวังแล้ว เสียงตะโกนออกมาถึงก้องบนลานหญ้ากว้างหน้าวังนั้นกลับมีเสียงด่าสหรัฐอเมริกาว่าเป็นชาติจักรวรรดินิยมชอบแผ่อำนาจ ด้วยการยึดเอาดินแดนของชาติอื่นไปเป็นของตน และเมื่อเจ้าฟ้าสีหนุทรงปรากฏองค์ออกมาปราศรัยกับนักเดินขบวนเหล่านั้น เจ้าฟ้าได้ทรงประณามหนังสือพิมพ์ไทยอย่างรุนแรงแล้วหันมาประณามสหรัฐอเมริกา ประณามเงินแดงและลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างสาหัสเสียเทเสีย แล้วจึงได้ตรัสว่าไทยโกงเอาเขาพระวิหารของเขมรไป เขมรจึงควร

³⁴⁵ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 126.

³⁴⁶ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 126.

³⁴⁷ “การสนทนาระหว่างอนุ กับเจ้าฟ้านโรดมสีหนุ,” 17 สิงหาคม 2501, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ทวงคืนเอามา นับแต่วาระนั้นมาชาวเขมรจึงเริ่มรู้จักคำว่าเขาพระวิหาร ซึ่งภาษาเขมรเรียก ‘พนมเพ็ริยะวิเหีย’³⁴⁸

ขณะที่หนังสือพิมพ์ของทางการกัมพูชาได้โจมตีประเทศไทยในทิศทางเดียวกันว่า “ไทยเป็นชาติรุกรานเพื่อนบ้าน” และ “ไทยเป็นทาสของอเมริกัน” แต่ที่รุนแรงมากที่สุดคือบทความเรื่อง “ความสัมพันธ์เขมร-ไทย” ของสื่อ สารีซึ่งขณะนั้นเป็นเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำสหราชอาณาจักร ตีพิมพ์ในนิตยสารกัมพูชาวันนี้ (Le Cambodge d’au jour d’hui) ฉบับวันที่ 13 เมษายน ค.ศ. 1958 ลักษณะเนื้อหาสับสนประมาทประเทศไทย ความตอนหนึ่งว่า “หากว่าประเทศไทยยกเอาความเป็นมาในประวัติศาสตร์ ซึ่งไทยใช้คดีโกงยึดเอาพระตะบองกับเกาะกงไปจากกัมพูชาแล้ว กัมพูชาก็ยังมีเหตุผลดีกว่าขึ้นไปอีกที่จะเรียกร้องเอากรุงเทพฯ ซึ่งเคยอยู่ในอาณาเขตของกัมพูชาเมื่อปี 1002 และ 1050 ในสมัยนั้นกัมพูชาครอบครองดินแดนทั้งหมดที่อยู่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับกัมพูชาขณะนี้คือประเทศทั้งหมด” พร้อมกันนี้ยังกล่าวพาดพิงและหมิ่นพระบรมเดชานุภาพว่า “เท่าที่ประกาศออกมาพร้อม ๆ กันว่ากษัตริย์แห่งประเทศไทยตั้งพระทัยจะเสด็จเยี่ยมกัมพูชาในยามที่มีการเจรจากันเพื่อเป็นหย่อนคลายความตึงเครียดแห่งสัมพันธ์ภาพระหว่างสองประเทศนี้ ดูมีท่าว่าจะป็นมโนธรรมเตือนให้สำนึกในความผิดพลาดแต่หนหลังที่เกิดขึ้นจากนโยบายที่ใช้กำลังของประเทศสยาม”³⁴⁹ เช่นเดียวกับในบทความเรื่อง “ความเหลื่อมล้ำของสื่อไทย” (Les Divagations de la Presse Thaïlandaise) ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ (La Dépêche du Cambodge) ประจำวันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ. 1958 มีเสียม วาซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นผู้อำนวยการ เนื้อหาไม่เพียงโจมตีประเทศไทยแต่ยังหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ความตอนหนึ่งว่า “ตลอดเวลา 7 ทศวรรษเป็นต้นมาและแม้ในขณะนี้ เราได้สูญเสียไปด้วยราคาแพงในการประสบความสำเร็จของประมุขของรัฐและของรัฐบาลของชาติสัตว์หิวกระหายนี้ ซึ่งควรจะใช้ไฉ่แรงเป็นเครื่องหมายของชาติแทนครุฑจึงจะเหมาะสม”³⁵⁰

ต่อมาในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 เกิดข่าวลือแพร่สะพัดในกรุงพนมเปญว่า ไทยส่งกำลังตำรวจเข้ายึดครองปราสาทเขาพระวิหาร สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงแถลงการณ์ผ่านวิทยุกระจายเสียงกัมพูชาว่า “เราได้ทราบมาจากสำโรง จองกลเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่าได้ยินเสียงปืนจากด้านประเทศไทย และว่าหลักเขตได้ถูกย้ายเข้ามาในอาณาเขตของเรา 3 กิโลเมตร ได้ส่งเจ้าหน้าที่ทั้งฝ่าย

³⁴⁸ ประเสริฐ บรรจงจิตร, ๗ ปีถ้อยในกัมพูชา (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดรวมสาส์น, 2503), 3-7.

³⁴⁹ “ข้อความเรื่องความสัมพันธ์ เขมร-ไทย จากหนังสือพิมพ์สยามรัฐ,” 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/203, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³⁵⁰ “Relations between Thailand and Cambodia,” 2502, 17.

พลเรือนและทหาร 2 นาย ไปยังเสียมเรียบวันนี้แล้ว”³⁵¹ แต่ในเวลาต่อมารัฐบาลกัมพูชาได้ยอมรับว่าไม่มีการละเมิดอธิปไตยโดยกองทหารไทย ลักษณะดังกล่าวผลักดันให้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดม สีหนุแสดงพระราชประสงค์เสด็จเยือนประเทศไทย เพื่อระงับไม่ให้ความขัดแย้งระหว่างประเทศเกิดปัญหาลุกลามด้วยการเจรจาแบบ “ตัวต่อตัว” (man-to-man) ฝ่ายรัฐบาลไทยเตรียมให้การต้อนรับและคาดหวังว่าจะจัดการเจรจาแก้ไขปัญหากับปราสาทเขาพระวิหารในวันที่ 12 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 แต่พระองค์กลับประทับอยู่เพียง 2-3 ชั่วโมง มีการเจรจาข้อตกลงความร่วมมือทางเศรษฐกิจและปัญหาชายแดนในระดับหนึ่งเท่านั้น พร้อมกับมีแถลงการณ์ร่วมแต่เพียงว่า “จะแต่งตั้งคณะผู้แทนทั้งสองฝ่ายเพื่อทำการเจรจาปัญหาเหล่านั้น”³⁵² แต่รายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาให้รายละเอียดเพิ่มเติมที่น่าสนใจว่า การเจรจาได้รับการพิสูจน์ว่าร้อนแรงตั้งแต่เริ่มต้น กัมพูชากล่าวหาว่าประเทศไทยไม่เคารพความเป็นกลาง ขณะที่ฝ่ายไทยตอบกลับด้วยการกล่าวหาว่ากัมพูชาว่าเป็นฐานที่มั่นในการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์สู่ประเทศไทย³⁵³

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยแสดงท่าทีกังวลต่อการตัดสินใจของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนและประกาศรับรองสถานะของรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ในวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 และต่อมาในวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 ได้มีการแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตในชั้นเอกอัครราชทูต การกระทำดังกล่าวส่งผลให้การเจรจาซึ่งกำลังดำเนินอยู่ต้องชะงักลง ทั้งนี้หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที 6 สิงหาคม ค.ศ. 1958 วิเคราะห์การกระทำของกัมพูชาว่า

ผู้ใกล้ชิดกับกรณี อันเกี่ยวกับประเทศกัมพูชามีความเห็นว่าการเอะอะวอยวายของกัมพูชาก็ดี การประกาศรับรองรัฐบาลจีนแดงก็ดี ในส่วนที่เกี่ยวข้องมุ่งหมายถึงประเทศไทยนั้น เชื่อกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการเปิดฉากในทำนองขู่เพื่อผลในการเจรจาปัญหาที่คั่งค้างต่าง ๆ ระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยเฉพาะปัญหาเขาพระวิหารและปราสาทดินโต (ปราสาทโดนตวล-ผู้ศึกษา)³⁵⁴

ท่าทีที่เปลี่ยนแปลงไปของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุเป็นแรงขับสำคัญที่โหมกระพือกระแสชาตินิยมในประเทศไทยให้ลุกลาม นักการเมืองบางส่วนนำประชาชนให้เรียกร้อง

³⁵¹ “คำตอบกระทู้ถามของ นาวาอากาศโททินกร พันธุ์กระวี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเรื่องสัมพันธ์มิตรระหว่างไทยกับกัมพูชา,” 13 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.6/28, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2.

³⁵² เรื่องเดียวกัน, 15.

³⁵³ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d., CIA. The CAESAR, POLO, and ESAU Papers. 5077054e993247d4d82b6ab0, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/5077054e993247d4d82b6ab0]

³⁵⁴ ทวีช สุภาภรณ์, ภัยด้านอินโดจีน (พระนคร: แพรวพิทยา, 2509), 159-160.

ดินแดนอื่น ๆ จากกัมพูชา เช่น พรรคหนุ่มไทยซึ่งมิใช่ขุติ อุตถากรเป็นหัวหน้าพรรคได้ออกแถลงการณ์ยืนยันว่าเขาพระวิหารเป็นของไทยจะยินยอมให้กัมพูชาไม่ได้ และปลุกระดมในทำนองว่า “ควรเรียกร้องเอาดินแดนมณฑลบูรพาคือเสียมเรียบและพระตะบองกลับคืนสู่การปกครองของไทย เพราะเป็นดินแดนที่ไทยถูกฝรั่งเศสยึดแย่งไป เมื่อฝรั่งเศสปล่อยกัมพูชาเป็นอิสระแล้ว จึงควรคืนให้ไทยตามเดิม” ตามแถลงการณ์ของพรรคหนุ่มไทยยังได้กล่าวอีกว่า “ถ้าหากรัฐบาลไทยยินยอมยกดินแดนที่พิพาทกันอยู่ให้กัมพูชา ประชาชนไทยจะลุกฮือขึ้นคัดค้านทันที แต่ถ้าหากรัฐบาลไทยจะเรียกร้องเอาดินแดนมณฑลบูรพาคืน ประชาชนชาวไทยก็พร้อมที่จะสนับสนุนเต็มที่”³⁵⁵

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศยังคงใช้วิธีการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหากรณีปราสาทเขาพระวิหาร รวมถึงปัญหาด้านอื่น ๆ มีการแต่งตั้งคณะผู้แทนเพื่อประชุมร่วมกันอีกครั้งในวันที่ 18 สิงหาคม ค.ศ. 1958 ฝ่ายไทยนำโดยพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ขณะที่ฝ่ายกัมพูชานำโดยเสิน ซาน (Son Sann) รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ การเจรจาแบ่งออกเป็น 3 หมวด หมวดแรก ได้แก่ ปราสาทเขาพระวิหาร ปราสาทโดนตวล และเขตแดนระหว่างกัมพูชากับไทย หมวดที่สอง ได้แก่ ความยุติธรรม การณรงค์ทางหนังสือพิมพ์ และการร่วมกันปราบปรามอาชญากรรมบริเวณชายแดน และหมวดที่สาม ได้แก่ ความตกลงเกี่ยวกับรถไฟความร่วมมือด้านการค้า และความร่วมมือเพื่อป้องกันโรครณะบาด³⁵⁶ ทั้งนี้การเจรจาหมวดที่ 2 และ 3 ดำเนินไปได้ด้วยดี แต่ทว่าประเด็นสำคัญที่ไม่สามารถตกลงร่วมกันได้คือ หมวดที่ 1 เมื่อฝ่ายกัมพูชาเสนอให้ใช้คำว่า “ตามสนธิสัญญาทั้งหลายในเอกสารต่อท้าย” (Document Annexed) แต่ฝ่ายไทยแย้งว่าควรใช้คำว่า “เอกสารต่อท้าย” (Annexed) อาจตีความไปได้กว้างขวางและที่สำคัญอาจรวมเอาแผนที่ที่ไม่แน่นอนเข้าไว้ด้วย ฝ่ายไทยจึงเสนอใช้คำว่า “ตามสนธิสัญญาและกรรมสารต่อท้ายสนธิสัญญา” (in accordance with the Treaties and Protocols Annexed)³⁵⁷ โดยให้เหตุผลว่าเพราะสนธิสัญญาและกรรมสารมีข้อความที่ชัดเจนในเรื่องพรมแดนซึ่งต้องกำหนดตามแนวสันปันน้ำในบริเวณนี้เป็นเกณฑ์ แต่ฝ่ายผู้แทนกัมพูชาไม่ยินยอม ปัญหาจึงชะงักไป³⁵⁸

กระทั่งวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1958 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนและทรงมีแถลงการณ์ร่วมกับโจว เอนไหล (Zhou Enlai) นายกรัฐมนตรีสาธารณรัฐประชาชนจีน ความตอนหนึ่งว่า

ทั้งสองฝ่ายลงมติเป็นเอกฉันท์ว่านโยบายสันติภาพและความเป็นกลางซึ่งราชอาณาจักรกัมพูชาถือปฏิบัติ ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงไว้ซึ่งเอกราชของพระราชอาณาจักรเท่านั้น

³⁵⁵ ทวีช สุภาภรณ์, ภัยด้านอินโดจีน, 170-171.

³⁵⁶ ประหยัด ศ.นาคะนทา และจรัส ดวงธิดา, ความเมืองเรื่องเขาพระวิหาร, 138-139.

³⁵⁷ “Relations between Thailand and Cambodia,” 2502, 6.

³⁵⁸ ทวีช สุภาภรณ์, ภัยด้านอินโดจีน, 180.

แต่ยังเอื้อต่อการสร้างสันติภาพในเอเชียและในโลกที่ทุกประเทศพึงแสดงความเคารพ นายกรัฐมนตรี จู เอนโหลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนขอแสดงความเสียใจที่อาณาเขตของประเทศ กัมพูชาตกเป็นเหยื่อของการละเมิดและการปิดล้อมจากเพื่อนบ้านหลายครั้ง ซึ่งถือว่าการกระทำอันไม่เป็นมิตรอย่างยิ่ง รัฐบาลจีนหวังว่าประเทศทั้งหลายในเอเชียจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับราชอาณาจักรกัมพูชาตามข้อตกลงในการประชุมที่บันดุงโดยไม่ถูกขี้นำโดยนโยบายอาณานิคมของต่างชาติ³⁵⁹

รัฐบาลไทยรู้สึกที่สมเด็จพระอภัยวชิรญาณโศภิตสวามีกำลังใช้สาธารณรัฐประชาชนจีนมาข่มขู่ ดังที่พลโทประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยให้สัมภาษณ์ว่า “รู้สึกว่าการแถลงการณ์ดังกล่าวเป็นการคุกคามไทย”³⁶⁰ ขณะที่หนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทมส์ (New York Times) ฉบับประจำวัน 26 สิงหาคม ค.ศ. 1958 รายงานว่า “เป็นการเพียรพยายามเพื่อจะเพิ่มความกดดันให้แก่ประเทศไทยและเวียดนามใต้ในการทำความตกลงเกี่ยวกับชายแดน”³⁶¹ และเป็นที่น่าสังเกตด้วยว่าหลังจากสมเด็จพระอภัยวชิรญาณโศภิตสวามีเสด็จพระราชดำเนินกลับกัมพูชาในวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ. 1958 วันรุ่งขึ้นเส้น สานริบรุดเดินทางกลับกัมพูชา มีข่าวลือว่า สมเด็จพระอภัยวชิรญาณโศภิตสวามีตัดสินพระทัยเด็ดขาดปราสาทเขาพระวิหารต้องเป็นของกัมพูชาเท่านั้น เมื่อสานเดินทางกลับมาประเทศไทยจึงมีท่าทีที่แข็งกร้าวมากขึ้นผิดปกติและยากจะตกลงกันได้ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร ปราสาทโคกตวล และเขตแดนระหว่างกัมพูชากับไทย ส่งผลให้การเจรจาที่ดำเนินอยู่เป็นอันล้มเหลวและสิ้นสุดลงในวันที่ 4 กันยายน ค.ศ. 1958 โดยไม่มีการตกลงกันในประเด็นใดเลย

สถานการณ์ยิ่งตึงเครียดมากขึ้นและเกิดกระแสความไม่พอใจในหมู่ประชาชนชาวไทย มีราษฎรจำนวนหนึ่งเสนอแก่รัฐบาลให้เรียกร้องดินแดน 4 จังหวัด ได้แก่ เสียมเรียบ พระตะบอง ศรีโสภณ รวมถึงจำปาสักในประเทศลาว เพื่อตอบโต้กัมพูชาที่เรียกร้องอธิปไตยเหนือปราสาทเขาพระวิหาร³⁶² ต่อมาวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1958 พรรคหนุ่มไทยได้จัดทำใบปิดกระดาศสีชมพูติดประกาศทั่วกรุงเทพฯ ปรากฏรูปภาพเหตุการณ์เรียกร้องดินแดนของประชาชนและนักศึกษาเมื่อ ค.ศ. 1940 พร้อมทั้งข้อประท้วงต่อกัมพูชา 7 ข้อ มีข้อความปลุกกระดาศว่า “เมื่อถูกคุกคามหมิ่นเกียรติไทยฤจะ

³⁵⁹ “Relations between Thailand and Cambodia,” 2502, 23-24.

³⁶⁰ ประหยัด ศ.นาคะนาท และจรัส ดวงอิสาร, ความเมืองเรื่องเขาพระวิหาร, 138.

³⁶¹ “ข่าวจากหนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทมส์เรื่องชายแดนด้านกัมพูชา,” 3 กันยายน 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/152, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 3.

³⁶² “ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธภาพระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 3,” 25 ตุลาคม 2501, เอกสารส่วนบุคคล พันเอกแสง จุลจาริตต์ สบ. 10.12.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 157.

ยอม”³⁶³ จนกระทั่งวันที่ 7 กันยายน ค.ศ. 1958 ความไม่พอใจผลักดันให้ประชาชนนับหมื่นคนชุมนุมกันบริเวณสนามหลวง มีการเปิดปราศรัยในที่สาธารณะประณามรัฐบาลกัมพูชา ก่อนที่ผู้ชุมนุมจะเคลื่อนขบวนต่อไปยังพระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นที่ทำการรัฐสภาในขณะนั้น พร้อมป้ายข้อความแสดงกรรมสิทธิ์ของไทยเหนือปราสาทเขาพระวิหาร ทั้งนี้พลโทประภาส จารุเสถียรได้ขอร้องให้ผู้ชุมนุมยุติการเดินทางขบวนเพื่อป้องกันพวกฉวยโอกาส ประชาชนส่วนใหญ่จึงพากันแยกย้ายกลับไป แต่กลับปรากฏว่ามีประชาชนอีกจำนวนหนึ่งได้เคลื่อนขบวนไปยังบริเวณหน้าสถานเอกอัครราชทูตกัมพูชา ณ ถนนราชดำริ ส่งผลให้เกิดการปะทะกับตำรวจดับเพลิงที่มาฉีดน้ำสกัดกั้นผู้ชุมนุม รวมถึงเจ้าหน้าที่ที่มาป้องกันไม่ให้ประชาชนบุกเข้าไปในสถานเอกอัครราชทูตกัมพูชา

ส่วนสถานการณ์ในกัมพูชาปรากฏว่า มีการณรงค์และโจมตีประเทศไทยด้วยถ้อยคำรุนแรงผ่านหนังสือพิมพ์และวิทยุ ประเด็นสำคัญที่สื่อกัมพูชากล่าวถึงคือการรุกรานอิปไตยและความพยายามกลืนกัมพูชา เป็นต้นว่าวิทยุกระจายเสียงของกัมพูชา (เสียงภาษาไทย) วันที่ 21 กันยายน ค.ศ. 1958 ประณามไทยเป็นชาติไร้มนุษยธรรม “คนไทยช่างไม่มีจรรยาบรรณของผู้ดีเสียเลย” และยังคงกล่าวพาดพิงหนังสือพิมพ์ไทยด้วยว่า “เป็นตุ๊กตาที่ปล่อยให้รัฐบาลเขิต” รวมถึงอ้างว่ากองทัพไทยส่งทหารมาประชิดชายแดน “เพื่อเตรียมการกลืนเขมร” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการเดินขบวนประท้วงในไทยว่า “อิสรชนชั้นสูงได้ยุยงให้ยุวชนกระเหี้ยนกระหือรือขับไล่เอกอัครราชทูตกัมพูชาให้ออกไปให้พ้นเสียจากแผ่นดินไทย” และปิดท้ายรายการด้วยการเปิดเพลง “ผมพูดไม่ออก” ของธานินทร์ อินทรเทพ³⁶⁴ หรือวันที่ 24 กันยายน ค.ศ. 1958 บทบรรณาธิการของวิทยุกระจายเสียงของกัมพูชาโจมตีไทยว่า “หุ่นเขิตขายชาติให้กับจักรวรรดินิยมต่างชาติ ซึ่งกำลังรณรงค์ต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างไร้สาระ” และยังคงกล่าวต่อไปเกี่ยวกับจักรวรรดินิยมว่า “คำวินิจฉัยบายทำสงครามในเอเชียผ่านองค์การสพอ.”³⁶⁵

ภายใต้สถานการณ์ที่ตึงเครียดของความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยดังกล่าวข้างต้น จึงไม่อาจละเลยที่ต้องอธิบายด้วยว่า ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทยขึ้น เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำการปฏิวัติรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจร ส่วนหนึ่งเชื่อได้ว่ามีแรงผลักดันจากความหวาดระแวงต่อพฤติกรรมของสมเด็จพระอูปยวราชชนโรดมสีหนุที่ทรงเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ผลักดันให้จอมพลสฤษดิ์

³⁶³ “ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 3,” 25 ตุลาคม 2501, 145.

³⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, 94.

³⁶⁵ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 18. Telegram From the Embassy in Cambodia to the Department of State, September 27, 1958, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d18>.

ทำการปฏิวัติเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ ต่อมาเมื่อ ฯพณฯ ที กิมชัว เอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยได้ยื่นหนังสือด่วนขอระงับการมีคณะผู้แทนทางการทูตของกัมพูชาในประเทศไทยเป็นการชั่วคราวเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 (ดูรายละเอียดในบทที่ 5) ก็ยิ่งทำให้ไทยมีท่าทีแข็งกร้าวต่อกัมพูชามากขึ้น

ปฏิกิริยาของรัฐบาลไทยต่อการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตเกิดขึ้นในทันที กล่าวเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับปราสาทเขาพระวิหาร ในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นคือวันที่ 25 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวหน้าคณะปฏิวัติมีแถลงการณ์ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 27 สั่งให้ปิดพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชาอย่างเด็ดขาด และในวันเดียวกันนั้น จอมพลสฤษดิ์พร้อมด้วยนายทหารชั้นผู้ใหญ่ เป็นต้นว่าพลอากาศเอกเฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร ผู้บัญชาการทหารอากาศ และพลเรือเอก หลวงชำนาญอรุณฤทธิ์ ผู้บัญชาการทหารเรือเดินทางไปตรวจสถานการณ์ด้านชายแดนกัมพูชาโดยเฮลิคอปเตอร์ ต่อมาวันที่ 26 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 จอมพลสฤษดิ์ได้แวะเยี่ยมเยียนกองตำรวจตระเวนชายแดนที่ปราสาทเขาพระวิหารด้วยตนเอง และวันที่ 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 จอมพลสฤษดิ์ได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 28 ความตอนหนึ่ง ให้กรมตำรวจจัดกำลังตำรวจตระเวนชายแดนไปเพิ่มที่เขาพระวิหารอีก 6 เตา จากที่มีกำลังรักษาอยู่เดิมโดยเร็วที่สุด และให้ถือว่า เป็นพื้นแผ่นดินอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยที่ชนชาติอื่นจะล่วงล้ำและละเมิดไม่ได้ ในการนี้ให้ชักธงชาติไทยขึ้นไว้ให้เห็นโดยชัดเจน³⁶⁶ ซึ่งทำที่ดังกล่าวของฝ่ายไทยในมุมมองของรัฐบาลกัมพูชาเป็นการคุกคาม ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ. 1958 รัฐบาลกัมพูชาจึงยื่นหนังสือแจ้งเรื่องต่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council) กล่าวหาว่า ประเทศไทยได้ส่งกองทหารและยุทโธปกรณ์ไปประจำที่เส้นพรมแดนซึ่งเป็นการกระทำที่คุกคามต่อสันติภาพ³⁶⁷

ฯพณฯ ดัก ฮัมมาร์โซลด์ (Dag Hammarskjöld) เลขาธิการสหประชาชาติได้มอบหมายให้บาร์อน โยฮัน เบค-ฟรีส (Baron Johan Beck-Friis) เป็นผู้แทนพิเศษเดินทางมาไกล่เกลี่ยปัญหาดังกล่าว ทำที่ที่สุดความสัมพันธ์ที่ขุ่นมัวระหว่างกัมพูชากับไทยได้บรรเทาลง โดยเงื่อนไข 1 ใน 3 ข้อที่รัฐบาลกัมพูชายื่นต่อไทยคือให้นำกรณีปราสาทเขาพระวิหารขึ้นสู่กระบวนการพิจารณาของศาลโลกที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ จนถึงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 รัฐบาลกัมพูชาและรัฐบาลไทยจึงมีแถลงการณ์เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการอีกครั้ง และแต่งตั้งให้เอกอัครราชทูตคืนสู่

³⁶⁶ “1. ฝ่ายกัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยตั้งแต่ 1 ธันวาคม 2501 2. ประกาศของคณะปฏิวัติพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชา ตั้งแต่ 25 พฤศจิกายน 2501,” 24 พฤศจิกายน 2501-9 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/59, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 92.

³⁶⁷ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 109.

ตำแหน่งเดิมในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1958 พร้อมกันนี้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้มีแถลงการณ์ขอให้ชาวไทยลืมเรื่องความหมองเศร้าที่เคยมีแก่กันและหันหน้าเข้าหากันด้วยอัธยาศัยไมตรี รวมถึงมอบหมายให้ ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเดินทางเยือนกัมพูชาอย่างเป็นทางการ ระหว่างวันที่ 11-13 มิถุนายน ค.ศ. 1959 เพื่อเจรจาปัญหาปราสาทเขาพระวิหารร่วมกับกัมพูชา

ในวันที่ 13 มิถุนายน ค.ศ. 1959 ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ และเสนาบดีแถลงการณ์ร่วมกัน กล่าวเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับปราสาทเขาพระวิหาร ฝ่ายกัมพูชาได้เสนอทางออกอย่างฉันทมิตร³⁶⁸ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก ร่วมกันบริหารปราสาทเขาพระวิหาร และลักษณะที่สอง ยื่นฟ้องต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลกแต่กลับไม่ได้รับการตอบรับอย่างชัดเจนจากฝ่ายไทย³⁶⁹ แต่ทว่าในมุมมองของเสนาบดีทรศนะว่า ประเทศไทยตั้งใจจะประวิงเวลาออกไปจนกว่าพันธกรณีของไทยต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศจะสิ้นสุด ดังนั้นที่ความทรงจำของเขาตอนหนึ่งว่า

ในความจริง ประเทศไทยมีเจตนาไม่ต้องการให้กัมพูชานำกรณีปราสาทเขาพระวิหารเสนอต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศที่กรุงเฮกเพื่อแก้ปัญหาที่ก่อน ค.ศ. 1961 ความจริงคือ การจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ ประเทศไทยซึ่งเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติ (SDN) ณ เจริญได้ยอมรับมาตราข้อบังคับอนุญาโตตุลาการของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศจนถึงเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1961 ถนัด คอมันตร์ได้สร้างสัญญาว่าจะแก้ไขปัญหาด้วยการปรับความเข้าใจระหว่างกันเพื่อให้ล่าช้าถึง ค.ศ. 1961 คือเพื่อไม่ให้ประเทศไทยต้องยอมรับอนุญาโตตุลาการบังคับของศาลยุติธรรมที่กรุงเฮก ตั้งแต่ ค.ศ. 1959 เป็นต้นมา ราชอาณาจักรกัมพูชาทราบดีถึงความคิดของประเทศไทยก็ได้ปลื้มตัวเองอย่างสงบและนำกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารเสนอต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศที่กรุงเฮก³⁷⁰

ในวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1959 รัฐบาลกัมพูชาจึงยื่นเรื่องขอคำวินิจฉัยกรณีพิพาทเกี่ยวกับอธิปไตยเหนือปราสาทเขาพระวิหารต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ รวม 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก ราชอาณาจักรไทยมีพันธกรณีที่จะถอนหน่วยทหารที่ได้ส่งไปประจำการ ณ ชากปราสาทเขาพระวิหาร ตั้งแต่ ค.ศ. 1954 ประการต่อมา อำนาจอธิปไตยแห่งดินแดนเหนือปราสาทเขาพระวิหารเป็นของ

³⁶⁸ “แถลงการณ์ร่วมระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศไทยและกัมพูชา ในคราวที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศไทยไปเยือนกัมพูชา,” 18 พฤษภาคม-25 มิถุนายน 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/63, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 8.

³⁶⁹ Smith, *Cambodia's Foreign Policy*, 145.

³⁷⁰ เสนาบดี, *ชุดความทรงจำของผู้รับใช้ชาติเขมรคนหนึ่ง* (พนมเปญ: Cambodia Dairy Press, 2011), 178-179.

[เสนาบดี, *กัมพูชา: ๖๐ ปีแห่งการเปลี่ยนแปลง* (พนมเปญ: Cambodia Dairy Press, ๒๐๑๑), ๑๗๘-๑๗๙.]

ราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งการกระทำดังกล่าวสร้างความแค้นเคืองให้กับชาวไทยเป็นอย่างมาก และในวันต่อมาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์แถลงการณ์ผ่านสำนักแถลงข่าวสำนักนายกรัฐมนตรี โดยเน้นย้ำสิทธิของไทยเหนือปราสาทเขาพระวิหาร ขณะเดียวกันยังแสดงให้เห็นประชาชนเชื่อมั่นถึงความพยายามของรัฐบาลไทยในการจัดการปัญหาว่า

รัฐบาลแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบเรื่องนี้ด้วยความเสียใจอย่างที่เคยเสียใจมาแล้วเนื่อง ๆ ในปัญหาเกี่ยวกับกัมพูชา แต่โดยเหตุที่เขาสถาปัตยกรรมเป็นของไทยอยู่ตลอดมา รัฐบาลจะต่อสู้คดีโดยเต็มกำลังความสามารถ และจะทำความพยายามทุกสถาน ที่จะรักษาผลประโยชน์ของชาติด้วยความยุติธรรม รัฐบาลนี้หวังว่าการที่รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายด้วยน้ำใจกว้างขวางกับกัมพูชาตลอดมานั้น จะเป็นคุณธรรมช่วยให้ประเทศไทยรักษาสีทิวอันชอบธรรมของประเทศไว้ได้เสมอ³⁷¹

นอกจากนั้นในวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1959 เนื่องในวันครบรอบแห่งการปฏิวัติจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ยังได้กล่าวปราศรัยเพื่อเน้นย้ำสิทธิอันชอบธรรมของไทยเหนือปราสาทเขาพระวิหาร ความตอนหนึ่งว่า

รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของเราได้ไปเยือนกัมพูชา โดยหวังจะลบลรอยร้าวที่มีมาในเรื่องตัดความสัมพันธ์ทางทูต แต่การรักษาความสัมพันธ์อันดีกับกัมพูชานั้น มีความยากลำบากอยู่เสมอ นาน ๆ ครั้งก็เกิดมีปัญหาย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นมา ในชั้นหลังนี้รัฐบาลกัมพูชาได้ยื่นฟ้องต่อศาลโลก ขอให้ศาลโลกชี้ขาดว่ากัมพูชามีอำนาจอธิปไตยเหนือเขาพระวิหาร และให้ไทยถอนกำลังถืออาวุธออกไปจากที่นั่น รัฐบาลได้ออกคำแถลงการณ์ไปแล้ว ว่ารัฐบาลได้รับทราบเรื่องนี้ด้วยความเสียใจมาแล้วเนื่อง ๆ ในเรื่องของกัมพูชา เมื่อเรื่องนี่กลายเป็นคดีขึ้นถึงศาล ก็ต้องต่อสู้กันไปตามกระบวนการตาม ข่าพเจ้าขอให้คำมั่นแก่เพื่อนร่วมชาติและมิตรร่วมชีวิตทั้งหลาย ว่าข้าพเจ้าจะร่วมแรงร่วมใจอยู่เคียงข้างท่าน เพื่อป้องกันรักษาสมบัติของชาติขึ้นนี้ไว้ด้วยเหืองด้วยเลือด และด้วยชีวิตของเรา เพราะข้าพเจ้าทราบอยู่ว่าท่านทั้งหลายจะไม่ยอมเสียสมบัติอันนี้ไป³⁷²

รัฐบาลไทยพยายามป้องกันไม่ให้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศรับพิจารณาคดีปราสาทเขาพระวิหาร วันที่ 23 พฤษภาคม ค.ศ. 1960 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ลงนามในหนังสือถึงศาลยุติธรรมระหว่างประเทศเพื่อใช้สิทธิขอตัดฟ้องคดีปราสาทเขาพระวิหาร โดยชี้แจงว่ารัฐบาลกัมพูชาไม่ได้ทำความตกลงกับประเทศไทยก่อนจะยื่นเรื่องขอคำวินิจฉัยจากศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ

³⁷¹ ทวิช สุภากรณ์, ภัยด้านอินโดจีน, 267-268.

³⁷² “คำปราศรัยในวันครบรอบแห่งการปฏิวัติ 20 ตุลาคม 2502,” ใน ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507. คณะรัฐมนตรีพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพฯลฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2507), 63.

ด้วยเหตุนี้จึงไม่ตรงตามบทบัญญัติที่ 62 แห่งข้อบังคับของศาล แต่ทว่าวันที่ 26 พฤษภาคม ค.ศ. 1961 ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศยกคำคัดค้านของรัฐบาลไทยและพิพากษาว่า ศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาชี้ขาดข้อพิพาทที่ได้เสนอต่อศาลของกัมพูชา

ระหว่างรอการพิจารณาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ รัฐบาลกัมพูชาและไทยต่างดำเนินการปลูกไร่กระแสดาตินิยมอย่างรุนแรง สำหรับสถานการณ์ในกัมพูชา สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุทรงโจมตีประเทศไทย เช่น วันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 1961 ในพิธีเปิดโรงงานไม้อัด “สีหนุ-โจว เอนโหล” ตอนหนึ่งว่า

...กับเขมรนี้ พวกไทยมีความอิจฉาริษยาและมีจิตใจเลวทรามมาก เลวในข้อที่ว่าอยากให้เขมรตาย แม้กระทั่งในสมัยปู่ย่าตายายมาแล้ว เขาก็ปรารถนาที่จะเห็นเขมรตาย ทั้งญวนและไทยพยายามที่จะกลืนเขมร ไม่ต้องการให้เขมรเจริญรุ่งเรืองเหมือนอย่างเขา นับตั้งแต่เขมรได้รับเอกราชมาไม่เคยเลยที่จะให้ความช่วยเหลือเขมร มีแต่กดขี่เขมรจนอยู่เช่นนี้ตลอดไป...ส่วนไทยนั้น หลังจากฝรั่งเศสได้ถอนตัวไปจากกัมพูชาเมื่อ ค.ศ. 1953 ก็เข้ามาเอาเขาพระวิหารไปโดยการใช้อำนาจ ต่อมาบรรดาหนังสือพิมพ์ไทยก็ได้ให้ร้ายป้ายสีต่อเขมร ไม่แต่เท่านั้น รัฐบาลไทยเองก็ได้ให้ร้ายป้ายสีด้วยเหมือนกัน มีวีรชนเช่น คุณประภาส จารุเสถียร คุณสฤณี ธนรัชต์ คุณถนัด คอมันตร์ คนหลังสุดได้แก่เจ้าวรรณไวทยากร ล้วนแต่เป็นพวกที่ให้ร้ายป้ายสีทำให้เขมรต้องเสื่อมเสียเกียรติยศอยู่ไม่รู้จักจบจักสิ้น...³⁷³

พระราชดำรัสข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงทรศนะที่มีต่อประเทศไทยว่าเป็นผู้รุกรานอธิปไตย ขณะที่สถานการณ์ในประเทศไทยได้เกิดกระแสความไม่พอใจกัมพูชาอย่างกว้างขวาง มีการประท้วงรัฐบาลกัมพูชาในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในโรงพยาบาลและโรงแรมหรู ทั้งยังมีการรณรงค์ของประชาชนซึ่งอยากมีส่วนร่วมในการต่อสู้คดีปราสาทเขาพระวิหารร่วมบริจาคเงินคนละ 1 บาท เพื่อช่วยเป็นค่าใช้จ่ายในการสู้คดีของรัฐบาล ปรากฏว่าได้เงินบริจาคมามากถึง 3 ล้านบาท³⁷⁴ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมชได้ให้สัมภาษณ์ผ่านหนังสือพิมพ์สยามนิกร เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม ค.ศ. 1959 ความตอนหนึ่งว่า

รู้สึกปลื้มใจในการเสียสละของประชาชนคนไทยทั้งชาติในครั้งนี้ เป็นการแสดงออกของนักเรียนยอดดงนม กรรมกรสามล้อ นักมวย แม้กระทั่งผู้เคราะห์ร้ายถูกตีศีรษะยังนำเงินค่าทำขวัญที่ได้มาบริจาค และอีกมากมายนี้เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า...เมืองไทยนี้ใครจะโกงเงินโกงทอง

³⁷³ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในกัมพูชา (10 พฤษภาคม 2504-12 พฤศจิกายน 2506),” 25 พฤษภาคม 2504, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/53, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 59.

³⁷⁴ หม่อมราชวงศ์เบญจจาภา ไกรฤกษ์, *เนาขแมร์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), 94.

หรือโง่งเลือกตั้งนั้นยังพอทำเนา แต่ใครจะโง่งดินแดนนั้นหรือแม้จะแต่ต้องมีได้ คนไทยจะลุกขึ้นต่อสู้ป้องกันชาติอย่างพร้อมเพรียง³⁷⁵

สถานการณ์ดังกล่าวเป็นสาเหตุให้รัฐบาลกัมพูชาปฏิเสธร่งคณะกรรมการกีฬากีฬาแหลมทอง ครั้งที่ 1 ซึ่งประเทศไทยรับเป็นผู้จัดการแข่งขัน ระหว่างวันที่ 12-17 ธันวาคม ค.ศ. 1959 ณ กรุงเทพฯ โดยอ้างว่าบรรยากาศปัจจุบันที่กรุงเทพฯ เป็นปฏิปักษ์ยิ่งขึ้นต่อประเทศกัมพูชาและทุกสิ่งทุกอย่างของเขมร³⁷⁶

จนถึงวันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ. 1962 ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้พิจารณาคดีและมีคำตัดสินด้วยการลงคะแนนเสียง 9 ต่อ 3 พิพากษาชี้ขาดว่าปราสาทเขาพระวิหารอยู่ในอธิปไตยของกัมพูชา และประเทศไทยมีพันธกรณีจะต้องถอนกำลังทหารหรือกำลังตำรวจใด ๆ หรือยาม หรือผู้เฝ้าซึ่งประจำอยู่ที่พระวิหารหรือในบริเวณใกล้เคียงในอาณาเขตของกัมพูชา รวมถึงด้วยการลงคะแนนเสียง 7 ต่อ 5 ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องส่งมอบคืนให้แก่กัมพูชาซึ่งวัตถุใด ๆ ซึ่งเจ้าหน้าที่ไทยอาจนำเอาออกไปจากพระวิหารหรือบริเวณพระวิหาร ตั้งแต่วันที่ประเทศไทยได้เข้าครอบครองพระวิหารใน ค.ศ. 1954

หลังทราบผลการพิจารณาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ วันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 รัฐบาลกัมพูชาจัดพระราชพิธีบวงสรวงแก่นบในโอกาสปราสาทเขาพระวิหารคืนสู่กัมพูชาที่พนมกุเลน พระองค์มจะสันโรดม กอนตอล (HH Norodom Kantol) ประธานกรมปรึกษาพระราชอาณาจักรเป็นประธานในพิธี ตอนหนึ่งทรงประกาศจำเพาะพระปฏิมากร จำเพาะอดีตพระมหากษัตริย์ จำเพาะเทวดาทั้งหลาย และจำเพาะวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่ทั้งปวงเกี่ยวกับความโหดร้ายของไทยกับเวียดนาม ซึ่งหวังแต่รุกรานทำบาปต่อราษฎรเขมรและแผ่นดินเขมร พระองค์กราบบังคมทูลขอให้ลงโทษ จำเพาะศัตรูของเขมรให้วินาศให้โดยเร็วโดยเหตุอย่างหนึ่ง และวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 จัดพิธีตักบาตรพระสงฆ์ 100 รูปที่ปราสาทนครวัด จนถึงวันที่ 9 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 จัดพระราชพิธีรำลึกชัยชนะคดีพระวิหารที่เขตเสียมเรียบ ส่วนวันที่ 10 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 จัดพระราชพิธีบวงสรวงถวายวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทนครวัด โดยสมเด็จพระวรวรราชมารดาและสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานของพระราชพิธี ซึ่งมีสมเด็จพระสวัฐวดีมณีเรศ (HRH Prince Sisowath Moniret) ประธานกรมปรึกษาราชบัลลังก์ และสมเด็จพระราชกนิษฐา นโรดม รัศมีโสภณ (HRH Norodom Rasmi Sobhana) โดยเสด็จด้วย ส่วนในวันที่ 18 กรกฎาคม

³⁷⁵ ทวิช สุภากรณ์, กัยด้านอินโดจีน, 271.

³⁷⁶ “ขอความคุ้มครองนักกีฬาที่เดินทางมาแข่งขันกีฬาแหลมทอง (20 พฤศจิกายน-7 ธันวาคม 2502),” 26 พฤศจิกายน 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/25, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 6-7.

“พญาละแวก” ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์เขมรซึ่งปราศัยและถูกพวกไทยตัดเศียรเอาพระโลหิตไปล้างพระบาทของพระมหากษัตริย์ไทย นี่คืออ้างตามที่พวกหนังสือพิมพ์เขียน ข้าพเจ้าได้รับเกียรติจากพวกเขาเปรียบเป็นพญาละแวกที่ 2”³⁸²

แม้รัฐบาลไทยจะยอมปฏิบัติตามคำวินิจฉัยและคำสั่งของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ แต่ทว่าการประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 10 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 มีมติตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอในหนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ 11467/2505 ให้ล้อมรั้วให้กับอาณาบริเวณปราสาทเขาพระวิหาร เพราะที่ประชุมตีความว่า คำวินิจฉัยของศาลไม่ได้ครอบคลุมพื้นที่อื่น ๆ นอกเหนือปราสาท จึงถือได้ว่าบริเวณนอกปราสาทคงอยู่ในอธิปไตยของไทย ทั้งนี้เขตแดนใหม่กำหนดเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้าครอบปราสาทเขาพระวิหาร มีแนวเขตจากปีกขวาของตัวปราสาทเขาพระวิหารตั้งแต่ช่องบันไดหัก (ช่องบันไดหักอยู่ภายในบริเวณปราสาทเขาพระวิหาร) นับระยะห่างจากถนนหินโบราณลงมา 20 เมตร ลากเป็นเส้นตรงจากหลักที่ 1 ชิดบันไดนาค ห่างจากจุดกึ่งกลางปลายบันได 20 เมตร เป็นเส้นที่ 2 จากนั้นลากเส้นตรงขนานกับตัวปราสาทในเส้นกึ่งกลาง 100 เมตร เป็นหลักสุดท้ายตัดตรงไปสุดที่หน้าผาเปี้ยตาดิ ซึ่งในมุมมองของรัฐบาลกัมพูชา การกระทำลักษณะดังกล่าวเป็นการดูหมิ่นคำตัดสินของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ³⁸³

สาระสำคัญที่ได้อธิบายรายละเอียดมาทั้งหมดข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการเพาะบ่มทรศนะด้านลบของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ดังกล่าวในบทที่ 2 แล้วว่า ช่วงเวลาที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุขึ้นครองราชย์และเคลื่อนไหวก่อเรื่องเอกราช ความทรงจำเกี่ยวกับอดีตที่มีต่อไทยในเรื่องของดินแดนยังไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นปัญหาเฉพาะหน้าคือปัญหาเรื่องเอกราชเป็นหลัก แต่ต่อมาพระองค์ทรงประจักษ์แจ้งถึงความไม่จริงใจจากเพื่อนบ้าน ประกอบกับทรงเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีกับฝ่ายสังคมนิยม ส่งผลให้ปัญหาเรื่องดินแดนระหว่างกัมพูชาไทยยิ่งซับซ้อนขึ้น โดยเฉพาะกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารซึ่งถูกเชื่อมโยงจากรัฐบาลไทยว่าเป็นการแทรกแซงของลัทธิคอมมิวนิสต์ ปัญหาดังกล่าวจึงไม่ใช่เพียงประเด็นเรื่องการเรียกร้องดินแดนระหว่างกันเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวพันถึงความมั่นคงและศักดิ์ศรีของประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตย ผลักดันให้การแสดงออกเชิงนโยบายของไทยต่อกรณีดังกล่าวยิ่งทวีความรุนแรงและแข็งกร้าวจนยากจะให้การเจรจาเพื่อหาข้อยุติได้ ในแง่นี้จึงไม่เพียงตอกย้ำความทรงจำดั้งเดิม แต่ยังมีอนฉายภาพซ้ำถึงความไม่ซื่อตรงของชนชาติไทยในทรศนะของ

³⁸² เลิน ซาน, ชุดความทรงจำของผู้รับใช้ชาติเขมรคนหนึ่ง, 184. [เสวี สาร, *กัมพูชาการรบด้วยหอกบั้ง*

ยาคุกุญ โฆรยุตฺต, ๑๘๖.]

³⁸³ Smith, *Cambodia's Foreign Policy*, 151.

ชาวเขมร ดังสะท้อนผ่านพระราชนิพนธ์เรื่อง “กษัตริย์กัมพูชา” ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ความตอนหนึ่งว่า

ไทยมาจากเผ่ามองโกลและขับไล่พวกมอญซึ่งครอบครองลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและขับไล่เขมรที่สุโขทัย ละโว้ (ลพบุรี) ก็ถูกแย่งออกจากราชอาณาจักรเขมรไป คนพวกนี้มีความอัจฉริยภาพประเทศกัมพูชาตลอดเวลาเพราะกัมพูชารุ่งโรจน์ กองทัพไทยเข้าครองนครวัดใน ค.ศ. 1420 และได้นำเอาพระโคและพระแก้วมรกตซึ่งเป็นของศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองประเทศเขมรไปยังประเทศไทย³⁸⁴

3. “แผนการกรุงเทพฯ”: แผนการโค่นล้มสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ค.ศ. 1958-1959

ตั้งแต่ก่อนได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส ค.ศ. 1953 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงแสดงท่าทีการดำเนินนโยบายเป็น “ประเทศเป็นกลาง” (Neutral Countries) ดังเห็นจากทรงปฏิเสธการต่อสู้กับขบวนการเวียดมินห์ (Viet Minh) ในฐานะขบวนการคอมมิวนิสต์ ซึ่งในประเด็นนี้สร้างความไม่พอใจให้กับมหาอำนาจฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอย่างสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก มีการข่มขู่จะยกเลิกความช่วยเหลือต่าง ๆ แบบ นุด ในฐานะผู้กำกับราชการในราชรัฐสภาภิบาลและรัฐมนตรีลำดับที่ 1 ในขณะนั้นโต้แย้งว่า “จะมีความยุติธรรมในโลกนี้หรือไม่ที่ประเทศเล็กจะได้ดำรงอยู่โดยเสรี และร่วมมือกับประเทศใหญ่อย่างในฐานะเท่าเทียมกัน และจะเป็นการสมควรหรือที่จะประณามประเทศหนึ่ง เพราะประเทศนั้นปฏิเสธที่จะซื้อชีวิตของชาติด้วยราคาอันหน้าอับอาย โดยการสละประชากรที่เสรีและมีความรู้สึกผิดชอบของตนเสีย”³⁸⁵ ทั้งนี้ ฆาปนง โจเซฟ จอห์น มงต์ลเลอร์ (Joseph John Montllor) อุปทูตสหรัฐอเมริกาประจำกรุงพนมเปญรายงานความกังวลของกัมพูชาว่า “แบบ นุด แสดงความกังวลถึงกรณีที่ว่ากัมพูชาไม่ได้รับสิทธิตัดสินใจว่าคอมมิวนิสต์เป็นอะไรก็ได้เว้นแต่เป็นศัตรูที่ร้ายแรง” ด้วยเหตุนี้จึงประณามว่า “ฝ่ายพันธมิตรบังคับให้ประเทศเล็ก ๆ ต่อสู้กับคอมมิวนิสต์จนตาย ในขณะที่มหาอำนาจเหล่านั้นสามารถลงนามเจรจาสงบศึกกับคอมมิวนิสต์ได้”³⁸⁶ ถึงเช่นนั้นชาติมหาอำนาจยังคงไม่หยุดยั้งการแสวงหาพันธมิตร ผลักดันให้ในวันที่ 23 ธันวาคม ค.ศ. 1954 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงประกาศว่า กัมพูชาเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลาง (Neutrality) และนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด (Non-alignment Policy) ต่อมาในวันที่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ. 1957

³⁸⁴ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 100.

³⁸⁵ “สรุปความคำแถลงของรัฐบาลเขมร,” 2496, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 70-72.

³⁸⁶ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **The Chargé at Phnom Penh (Montllor) to the Department of State, September 17, 1953**, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v13p1/d408>.

รัฐสภาสัมพันธภาพจึงประกาศพระราชกฤษฎีกาเลข 232 NS ซึ่งมีมติตั้งแต่วันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1957 รับรองความเป็นกลาง (Neutrality Acts) ของประเทศอย่างเป็นทางการ และรับรองว่าสัมพันธภาพจะไม่เข้าเป็นพันธมิตรทางการทหารหรือทางการเมืองกับประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งสัมพันธภาพจะไม่ดำเนินการรุกรานต่อต่างประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น³⁸⁷

อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายเป็นกลางของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุถูกตั้งข้อสงสัยจากประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตย เพราะในขณะที่พระองค์ทรงรับความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและการทหารจากสหรัฐอเมริกาซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ ค.ศ. 1949 ผ่านรัฐบาลอาณานิคมและเปลี่ยนมาให้ความช่วยเหลือโดยตรงใน ค.ศ. 1955 นั้น พระองค์กลับเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีกับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือพระองค์ทรงแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความประทับใจต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน ทรงกล่าวเป็นนัยทั้งที่ขณะนั้นสัมพันธภาพอนุญาตให้รัฐบาลสาธารณรัฐจีนหรือจีนคนละชาติ (Republic of China) ตั้งสถานกงสุลในสัมพันธภาพว่า “เป็นที่น่าเสียดายที่สหประชาชาติยังไม่เปิดประตูสู่บางประเทศ ซึ่งได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขเกี่ยวกับอธิปไตยและข้อกำหนดที่จำเป็นสำหรับการเป็นสมาชิก”³⁸⁸ แต่เหตุการณ์ที่สร้างความหวั่นวิตกให้แก่ฝ่ายเสรีประชาธิปไตยเป็นอย่างมากคือในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก และเมื่อเสด็จกลับทรงเปิดเผยว่าจะส่งผู้แทนไปยังปักกิ่งเพื่อเจรจาตกลงด้านเศรษฐกิจ ต่อมาในวันที่ 1 มิถุนายน ค.ศ. 1956 จึงมีข้อสรุปว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนตอบรับให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจแก่สัมพันธภาพในระยะ 2 ปี คิดเป็นมูลค่า 22.4 ล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐอเมริกา³⁸⁹

ท่าทีที่เปลี่ยนแปลงไปของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทำให้ฝ่ายเสรีประชาธิปไตยไม่พอใจ สหรัฐอเมริกาข่มขู่จะยกเลิกโครงการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่สัมพันธภาพ ขณะที่รัฐบาลเวียดนามใต้ประกาศปิดพรมแดนในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 โดยไม่มีการอธิบายแต่สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาแสดงความเห็นว่าโง่ ดินห์ เตียม (Ngo Dinh Diem) ไม่พอใจข้อกล่าวหาการละเมิดพรมแดนของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ ตลอดจนท่าทีหว่านไถตรีของพระองค์กับปักกิ่ง³⁹⁰ เช่นเดียวกับปฏิกิริยาของรัฐบาลไทยก็ได้ประกาศปิดพรมแดนด้านที่ติดกับสัมพันธภาพ โดยอ้าง

³⁸⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในสัมพันธภาพปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 18 พฤศจิกายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 177.

³⁸⁸ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ Ibid.

ว่ามีการปล้นสะดมและจับตัวคนไทยบ่อยครั้ง³⁹¹ รายงานของสำนักข่าวรอยเตอร์ (Reuters) ประจำกรุงพนมเปญอ้างแหล่งข่าวทางการทูตว่า “การปิดล้อมทางเศรษฐกิจ (economic blockade) กัมพูชาได้เสร็จสมบูรณ์ เนื่องจากเวียดนามได้ปิดพรมแดนก่อนแล้ว”³⁹² ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือค่าครองชีพของประชาชนเขมรสูงขึ้น เนื่องจากในขณะนั้นกัมพูชาไม่มีเมืองท่าขนส่งทางทะเลทำให้การรับหรือส่งสินค้าต้องผ่านทางกรุงไซ่ง่อน กระทั่งการก่อสร้างเมืองท่ากำปงโสมแล้วเสร็จใน ค.ศ. 1960 ปัญหาลักษณะดังกล่าวจึงยุติลง ทั้งนี้ในมุมมองของพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงค์ ประพันธ์ต่อเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยมีพระดำริว่า “เจ้าฟ้าสีหนุทรงทำอะไรหุนหัน (impulsive) แต่ก็จะได้รับบทเรียนให้ทรงระมัดระวังถ้อยคำและการปฏิบัติทางการเมือง”³⁹³

ภายใต้สถานการณ์ข้างต้นส่งผลให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุซึ่งทรงรู้สึกว่าการกำลังถูกกดดันและคุกคามจากฝ่ายเสรีประชาธิปไตย พระองค์จึงหันไปเพิ่มพูนความสัมพันธ์กับกลุ่มจีนและโซเวียต (Sino-Soviet) มากขึ้น ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1956 พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนสหภาพโซเวียตและแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการทูต ทั้งนี้สหภาพโซเวียตยังเสนอให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีและเศรษฐกิจแก่มกัมพูชา ต่อมาเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1956 คณะผู้แทนทางเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตจึงเดินทางสู่กัมพูชา³⁹⁴ ซึ่งในมุมมองของเซอร์ มาร์คเลีย เกจ เคซีเอ็มจี เอกอัครราชทูตสหราชอาณาจักรประจำประเทศไทยตั้งข้อสังเกตว่า “สังเกตเห็นว่าคอมมิวนิสต์ทำการโฆษณาชวนเชื่อได้ผลอย่างง่ายดายในประเทศทางแถบตะวันออกมากกว่าทางประเทศในแถบตะวันตก เพราะประเทศแถบทางตะวันออกยังใหม่ต่อการเมืองระหว่างประเทศและมักจะรู้เท่าไม่ถึงการณ์”³⁹⁵ สอดคล้องกับความเห็นของอาร์. พี. เฮบเปิล (R.P. Heppel) หัวหน้ากรมเอเชียอาคเนย์แห่งสหราชอาณาจักรที่มีความเห็นว่า

การถือหลักความเป็นกลางของกัมพูชาซึ่งเจ้าชายสีหนุดำเนินอยู่นั้น เป็นการลอกแบบมาจากอินเดีย แนวนโยบายของเจ้าชายสีหนุในเรื่องนี้ถือว่าการวางตนเป็นกลางเป็นแนวทางป้องกันกัมพูชา เพราะกัมพูชาเป็นประเทศเล็ก ไม่มีกำลังทหารและอาวุธและกำลังทางเศรษฐกิจก็อ่อนแอ

³⁹¹ “การปิดพรมแดนด้านเขมร,” 20 มีนาคม-7 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/45, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 12.

³⁹² “หนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทมส์ลงข่าวเหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา,” 17 มีนาคม 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/62, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³⁹³ “การสนทนาระหว่างเสด็จในกรมฯ รัฐมนตรี กับเอกอัครราชทูตอเมริกันเรื่องลาวและกัมพูชา,” 17 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/35, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³⁹⁴ คนข่าว ๑๑๓ [นามแฝง], “เขมรรับรองเงินคอมมิวนิสต์,” *ตำรวจ* 27, 17 (ปีขัณฑ์ 1 กันยายน 2501): 17.

³⁹⁵ “การสนทนาระหว่างเสด็จในกรมฯ รัฐมนตรี กับเอกอัครราชทูตอังกฤษเกี่ยวกับกัมพูชา นโยบายเป็นมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านของไทย และเรื่ององค์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค,” 23 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/36, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

จะทำตนเป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายคอมมิวนิสต์หรือฝ่ายตะวันตกก็มีแต่จะเป็นภัย แต่ในเวลาเดียวกัน กัมพูชาต้องการความช่วยเหลือในทางเศรษฐกิจจากภายนอก ซึ่งเลือกไม่ได้เมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ เสนอจะให้ก็ต้องรับเอา เพื่อให้เห็นความเป็นกลางของตน แต่ถึงกระนั้นเจ้าชายสีหนุก็ต้องทรง คิดถึงพระอำนาจที่จะต้องทรงรักษาไว้ให้มั่นคงตลอดไป และจะต้องทรงคิดว่าถ้ายอมคอมมิวนิสต์ เกินไปจนให้เข้ามาครอบครองกัมพูชาได้ ก็หมายถึงความพินาศของราชวงศ์ด้วยเหมือนกัน ฉะนั้น ฝ่ายตะวันตกจะต้องเป็นฝ่ายผิด ถ้าคิดจะกีดกันเป็นปฏิปักษ์ต่อกัมพูชา ในการที่กัมพูชาจะทำ เช่นนั้น เพราะถ้ากัมพูชาหันไปพึ่งฝ่ายคอมมิวนิสต์จนสิ้นเชิงก็จะยิ่งแล้วใหญ่³⁹⁶

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยต่อการ เพิ่มพูนความสัมพันธ์กับกลุ่มจีนและโซเวียตของกัมพูชา สำหรับกรณีของประเทศไทย ไมเคิล ไลเฟอร์ (Michael Leifer) นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศชาวอังกฤษได้วิเคราะห์สรุปถึง มุมมองของไทยต่อการดำเนินนโยบายเป็นกลางของกัมพูชาไว้อย่างน่าฟังว่า “ไทยและเวียดนามใต้ ต่างก็รู้สึกว่าเป็นกลางของกัมพูชาเป็นการเชื่อเชิญอย่างเปิดเผยต่อการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ ซึ่งอาจผลักดันให้เกิดการโค่นล้มกลุ่มพันธมิตรที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในภาคพื้นทวีปเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ พวกเขามองว่ากัมพูชาเต็มใจเป็นเครื่องมือคอมมิวนิสต์”³⁹⁷ และรัฐบาลไทยต้อง ประหวั่นมากยิ่งขึ้น เมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุซึ่งไม่พอพระทัยประเทศไทยและเวียดนามใต้ ในกรณีพิพาทเส้นเขตแดน ทรงมีมุมมองว่าปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับความสนใจและไม่ได้รับการ สนับสนุนจากฝ่ายเสรีประชาธิปไตย ในทางตรงกันข้ามกัมพูชายังต้องเผชิญการแทรกแซงจากเพื่อน บ้านมากขึ้น ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1958 ในการประชุมสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 6 ว่า “ยังมีมหาประเทศบางประเทศที่ทำการโฆษณาชวนเชื่อในประเทศกัมพูชา เป็นการก่อความ สงบภายในประเทศกัมพูชา”³⁹⁸ ด้วยเหตุนี้มีพระราชปรารภ “ความเป็นกลางของกัมพูชาคงถึงเวลาที่จะ ต้องปรับปรุงเสียแล้ว เพราะการเป็นกลาง ‘โดยไม่มีพันธมิตร’ นั้นย่อมจะเป็นภัยได้”³⁹⁹

อย่างไรก็ดี บรรยาอากาศทางการเมืองในกัมพูชาในช่วงนี้จากบันทึกของเขี้ยว สัมพันธ์ (Khieu Samphan) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวเขมรที่เห็นด้วยกับการดำเนินนโยบายเป็น กลางของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ แต่ทว่าพวกเขาก็รู้สึกหวาดวิตกเป็นอันมากเกี่ยวกับความ เคลื่อนไหวของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อกัมพูชา โดยจากการที่สหรัฐอเมริกาเคยได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำ

³⁹⁶ “ส่งบันทึกการสนทนาของนายจรรยาพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา,” 5 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงการ ต่างประเทศ กต 81.3/103, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³⁹⁷ Michael Leifer, *Cambodia: The Search for Security*, (United States of America: Frederick A. Praeger, Inc., 1967), 85.

³⁹⁸ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 21 มกราคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 184.

³⁹⁹ คนข่าว ๑๑๓ [นามแฝง], “เขมรรีบรองเงินคอมมิวนิสต์,” 17.

รัฐประหารปลดประมุขประเทศที่อยู่ในขบวนการกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดจำนวนหนึ่งมาแล้ว และจากประสบการณ์ที่สหรัฐอเมริกาได้เพิ่มความเคลื่อนไหวอย่างไม่หยุดยั้งในการต่อต้านการดำเนินนโยบายเป็นกลางของกัมพูชา พวกเขาสามารถเข้าใจได้ว่า น่าที่จะมีการระดมกระบวนอย่างเป็นพิเศษ ด้วยกริ่งเกรงกันว่าสหรัฐอเมริกาอาจใช้วิธีการด้านความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหารรวบรวมผู้คนของตนดำเนินการเคลื่อนไหวต่อต้านนโยบายเป็นกลางอย่างลับ ๆ อนึ่งหลายคนต่างก็เห็นชัดว่า มีนายพลกองทัพชาติ อีกบรรดาเสนาบดีเจ้าหน้าที่จำนวนมาก คนบางชนชั้นในสังคม ที่ล้วนแต่หิวกระหายเงินดอลลาร์อันได้มาจากความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างยิ่ง ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มชาวเขมรที่ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินนโยบายเป็นกลาง เป็นความเห็นของกลุ่มปัญญาชนซึ่งถือเป็นขั้วที่นิยมสหรัฐอเมริกาอย่างสุดโต่ง จนถึงกับมีปัญญาชนบางคนหลงเชื่ออย่างมกมายว่า “เพื่อกอบกู้ประเทศกัมพูชาแล้ว คงไม่มีหนทางใด ๆ นอกเสียจากการจัดตั้งระบอบสาธารณรัฐตามแบบสหรัฐอเมริกา”⁴⁰⁰ โดยเฉพาะ ฎาบ ฌวน (Dap Chhuon) อดีตหัวหน้าขบวนการเขมรอิสระ ซึ่งขณะนั้นได้รับแต่งตั้งเป็นนายทหารราชองครักษ์ยศพันเอกและเป็นผู้บังคับการเขตเสียมเรียบ พระตะบอง และกำปงธม รวมถึงเป็นบุคคลที่ในรายงานของไทยบันทึกว่าสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ทรงเกรงกลัวมาก⁴⁰¹ ฎาบ ฌวนเป็นหนึ่งในผู้ที่แสดงความหวุ่นวิตกและไม่พอใจการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุเป็นอย่างยิ่ง มีรายงานว่าเขามักวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายเป็นกลางของพระองค์อยู่เสมอ ตามรายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาประจำวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 1956 กล่าวถึงจดหมายลับที่ส่งมาถึง ฯพณฯ โรเบิร์ต เอ็ม. แมคคลินทอค (Robert M. McClintock) เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาของฎาบ ฌวนว่า “เขากำลัง “รอโอกาสที่เหมาะสมที่จะขัดขวางนโยบาย” ของรัฐบาลปัจจุบันของกัมพูชา และ “ประกาศแตกหักกับประเทศคอมมิวนิสต์””⁴⁰²

⁴⁰⁰ เขียว สัมพันธ์, เขียว สัมพันธ์: ประวัติศาสตร์กัมพูชากับจุดยืนที่ผ่านมาของข้าพเจ้า, trans. อภิญา ตะวันออก (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), 7.

⁴⁰¹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 21 สิงหาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 9.

⁴⁰² “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1956/04/01 (Approved for Release: 2019/10/21),” 1956, CIA. CIB. 02995591, Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/02995591>]

อย่างไรก็ตาม เอกสารลับเรื่อง Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia ของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาให้ข้อมูลว่า เดือนมีนาคม ค.ศ. 1956 ฎาบ ฌวนขณะดำรงตำแหน่งหัวหน้าผู้อารักขาพระราชวังกล่าวแก่เอกอัครราชทูต ฯพณฯ คาร์ล วอลเธอร์ สตรอมว่า “เขากำลัง “รอโอกาสที่เหมาะสม” ที่จะขัดขวางนโยบายเป็นกลางของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุและหยุดความสัมพันธ์กับกลุ่มนั้น” (“Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.) ทั้งนี้ข้อมูลของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ฯพณฯ โรเบิร์ต เอ็ม. แมคคลินทอค ดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชา ระหว่างวันที่ 2 ตุลาคม ค.ศ. 1954-15 ตุลาคม ค.ศ. 1956 ขณะที่ ฯพณฯ คาร์ล วอลเธอร์ สตรอม ดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชา ระหว่างวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1956-8

ต่อมาในรายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาประจำวันที่ 1 มิถุนายน ค.ศ. 1956 รายงานว่า เมื่อเร็ว ๆ นี้ ฎาบ ฌวนได้ยื่นข้อหาฯ โรเบิร์ต เอ็ม. แมคเคลินทอคถึงความตั้งใจของเขาที่จะ “ลงมือ” (take action) หากสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุแสดงตนขึ้นชมคอมมิวนิสต์ (Communist Dupe) มีรายงานว่าผู้นำคนอื่น ๆ ของแผนการ รวมถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เสนาธิการทหารบก ตลอดจนราชสำนักล้วนแสดงความกังวลต่อผลที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศของกัมพูชาในปัจจุบัน ในรายงานฉบับเดียวกันนี้ยังกล่าวเสริมอีกว่ามีกระแสข่าวลือเกี่ยวกับกองทัพกัมพูชากำลังวางแผนก่อรัฐประหาร เพื่อแต่งตั้งญี กูโงง (Nhiek Tioulong) ที่ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำญี่ปุ่นเป็นผู้นำทางการเมืองคนใหม่ให้ก่อตั้งระบอบ “เผด็จการ” ขึ้นมาแทน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสมเด็จพระมหากษัตริยานีสีสุวดีถัมภ์วงศ์ กุสุมะนาวิรัตน์ สิริวัฒนา พระวรวงศาธรรมิกราชที่มีอิทธิพลทางการเมืองมากกว่ากษัตริย์ก็ให้การสนับสนุนอย่างไรก็ตาม ผู้ช่วยทูตทหารสหรัฐอเมริกาในพนมเปญระบุ “ไม่อาจยืนยันข้อเท็จจริง” ของกระแสข่าวดังกล่าวได้ แต่ในความเห็นของเขาญี กูโงงเป็นศัตรูตัวฉกาจของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ รวมทั้งเป็น “จำพวกคนที่มีอิทธิพล” (strongman type) เชื่อว่ากัมพูชาต้องการระบอบเผด็จการ (Dictatorship) แทน “ระบอบประชาธิปไตย” แบบสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ (Sihanouk-Style Democracy)⁴⁰³

อย่างไรก็ดี ในบันทึกลงวันที่ 21 สิงหาคม ค.ศ. 1958 จากอัลเฟรด เอล. เจนกินส์ (Alfred L. Jenkins) รองผู้อำนวยการสำนักกิจการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถึงวอลเตอร์ สเปนเซอร์ โรเบิร์ตสัน (Walter Spencer Robertson) ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ฝ่ายกิจการตะวันออกไกล แสดงให้เห็นว่าภายหลังการติดต่อกับเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาใน ค.ศ. 1956 ฌวนยังคงไม่ได้ดำเนินการใด ๆ ความตอนหนึ่งว่า

[ข้อความต้นฉบับที่ยังไม่ได้รับการเปิดเผยมีความยาว 3 บรรทัด] ฎาบ ฌวนได้รับการกล่าวถึงเป็นเวลาหลายปีว่าเป็นผู้นำที่อาจก่อการรัฐประหาร แต่ [ข้อความต้นฉบับที่ยังไม่ได้รับการเปิดเผยมีความยาว ½ บรรทัด] เขาไม่มีความแน่นอนว่าควรปฏิบัติตามแนวทางใด คุณจะจำได้ว่าเมื่อสองปีที่แล้วเขาพูดถึงการก่อกบฏ (treason) [ข้อความต้นฉบับที่ยังไม่ได้รับการเปิดเผยมีความ

มีนาคม ค.ศ. 1959 จึงเป็นที่สืบสนอยู่ว่าความเคลื่อนไหวของฌวนที่ปรากฏในรายงานสำนักข่าวกรองกลางฯ ประจำวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 1956 นั้น เป็นช่วงก่อน ๗๗๗ สดอกรมจะดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชา แต่ทว่าเอกสารลับข้างต้นกลับรายงานว่าฌวนกล่าวแก่เขา

⁴⁰³ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1956/06/01 (Approved for Release: 2019/10/21),” 1956, CIA. CIB. 03020486, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03020486]

ยาว 1½ บรรทัด] แต่หลังจากนั้นไม่นาน ฎาบ ฅวนได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุใน
ฝรั่งเศสและสาบานว่าจะจงรักภักดีต่อพระองค์⁴⁰⁴

แนวคิดเกี่ยวกับการโค่นล้มสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุโดยฝ่ายต่อต้านชาวเขมร
กลับมาปรากฏอีกครั้งในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1958 หรือภายหลังที่พระองค์ให้การรับรองสถานะ
รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 และต่อมาในวันที่ 24 กรกฎาคม
ค.ศ. 1958 ได้มีการแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตในชั้นเอกอัครราชทูต การดำเนินนโยบายลักษณะ
ดังกล่าวคงสร้างความไม่พอใจให้กับชาวเขมรฝ่ายเสรีประชาธิปไตย ดังรายงานของ ฯพณฯ สมชัย
อนุมานราชธน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาว่า “ประชาชนทั่ว ๆ ไปไม่ได้แสดงความรู้สึก
ประการใดต่อการรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน ในทางกลับกันสำหรับคนกัมพูชาชั้น
ที่มีความรู้เป็นที่แน่นอนว่าไม่เห็นด้วยกับนโยบายและการปฏิบัติดังกล่าวนี้ของรัฐบาลกัมพูชา แต่การ
แสดงความรู้สึกนึกคิดย่อมกระทำไม่ได้อย่างเปิดเผย”⁴⁰⁵ จึงผลักดันให้แนวคิดในการโค่นล้มสมเด็จพระ
อุปยุวราชชนโรตมสีหนุได้รับการพูดถึงอีกครั้ง

ในรายงานของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาจากอัลเฟรด เอล. เจนกินส์ ถึง
วอลเตอร์ สเปนเซอร์ โรเบิร์ตสัน ลงวันที่ 21 สิงหาคม ค.ศ. 1958 กล่าวถึงกระแสข่าวในกรุงพนมเปญ
เกี่ยวกับการเตรียมการก่อรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1958 โดยฝ่ายต่อต้านสมเด็จพระ
อุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ทั้งนี้บุคคลที่คาดว่าจะเป็นผู้นำการรัฐประหารไม่เพียงปรากฏชื่อเชิง จ็อก
ทัญและฎาบ ฅวนเท่านั้น แต่ยังปรากฏชื่อของชนชั้นนำที่มีชื่อเสียงและเคยรับใช้ใกล้ชิดสมเด็จพระ
อุปยุวราชชนโรตมสีหนุอีก 4 คน ได้แก่ สมเด็จพระสวตธัมมณีเรศ (HRH Prince Sisowath
Moniret) แยม ส้อมโบร (Yem Sambaur) ลอน นอล (Lon Nol) และส้อม สารี (Sam Sary)⁴⁰⁶
กล่าวเฉพาะบุคคลซึ่งต่อมาปรากฏในรายงานของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ
กับแผนการกรุงเทพฯ ได้แก่ ทัญ ฅวน ส้อมโบร และสารี เป็นที่น่าสังเกตว่าพวกเขาต่างมีความขัดแย้ง
กับสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทั้งสิ้น สำหรับส้อมโบร อดีตหัวหน้าพรรคดำเนินประชาชาติ
(National Recovery Party) เขาเคยได้รับการสนับสนุนจากสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุให้
ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1949 โดยไม่ผ่านการลงมติของรัฐสภา ขณะดำรงตำแหน่ง

⁴⁰⁴ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 79. Memorandum From the Deputy Director of the Office of Southeast Asian Affairs (Jenkins) to the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Robertson), August 21, 1958.

⁴⁰⁵ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 8 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 4.

⁴⁰⁶ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 79. Memorandum From the Deputy Director of the Office of Southeast Asian Affairs (Jenkins) to the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Robertson), August 21, 1958.

สื่อมโบริดำเนินนโยบายที่สอดคล้องประสานกับราชสำนักเป็นอย่างดี เช่น สนองพระราชดำริในการจัดตั้ง บ่อนคาสิโน นอกจากนี้ยังมีรายงานที่น่าเชื่อถือด้วยว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงพระกรุณาประทานการ สนับสนุนสื่อมโบริเป็นพิเศษนั้น เนื่องด้วยเขาได้ถวายเงินซึ่งพวกเศรษฐีจีนผู้ผูกขาดบ่อนเล่นการพนัน ที่พนมเปญแก่สมเด็จพระราชชนนีซึ่งทรงมีอิทธิพลในทางการเมืองมาก แต่ที่น่าเชื่ออีกอย่างหนึ่งที่ สมเด็จพระอุปัฏฐากราชชนโรดมสีหนุทรงมีพระทัยเอนเอียงไปข้างสื่อมโบรินั้นก็เพราะเป็นคนสามารถ คล่องแคล่วกล้าแข็ง เชื่อตัวเองและตัดสินใจเด็ดขาด กล้ารับผิดชอบในหน้าที่ราชการ ในฐานะหัวหน้า รัฐบาลโดยไม่รบกวนพระราชหฤทัย ไม่ทิ้งเหตุการณ์ยุ่งยากลำบากให้พระองค์ต้องทรงรับผิดชอบใน การตัดสินใจพระทัยเลย⁴⁰⁷

แม้กระนั้นแยม สื่อมโบริต้องลาออกจากตำแหน่งจากข้อกล่าวหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ การลอบสังหารเอียว เกอส (Ieu Koeus) หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยใน ค.ศ. 1950 แต่ทว่าสื่อมโบริ ยังคงได้รับพระราชทานสิทธิพิเศษจากสมเด็จพระอุปัฏฐากราชชนโรดมสีหนุ พระองค์ทรงพระกรุณา พระราชทานบ้านและรถยนต์ให้อยู่และใช้ ทั้งพระราชทานตำรวจอารักขาเขาอีก 2 คนด้วย⁴⁰⁸ ซึ่ง แสดงให้เห็นว่าเขายังคงได้รับความไว้วางพระทัย ทำให้ยังคงมีบทบาททางการเมืองเรื่อยมา จนถึง ค.ศ. 1955 สื่อมโบริได้ประกาศนำพรรคดำเนินประชาชาติร่วมกับองค์กรสังคมนิยมเพื่อเตรียม เข้ารับการเลือกตั้งในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1955 แต่ทว่าสื่อมโบริในขณะดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจแห่งชาติ (ระหว่างวันที่ 26 มกราคม-3 ตุลาคม ค.ศ. 1955) เกิด ขัดแย้งขึ้นกับสมเด็จพระอุปัฏฐากราชชนโรดมสีหนุจนสื่อมโบริจะลาออกจากเป็นรัฐมนตรีแต่พรรคพวกพากัน ห้ามไว้จึงได้ดำรงตำแหน่งอยู่ต่อมา⁴⁰⁹ กระทั่งการเลือกตั้งสิ้นสุดปรากฏว่าสื่อมโบริไม่ได้รับแต่งตั้ง ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองอีกเลย ในรายงานของสหรัฐอเมริการะบุว่าหลังจากผิดหวังกับ สมเด็จพระอุปัฏฐากราชชนโรดมสีหนุเขาเกษียณราชการในตำแหน่งหัวหน้าหอสมุดแห่งชาติ⁴¹⁰ ส่วน รายงานของไทยระบุว่าในช่วงก่อนการเลือกตั้งนักการเมืองหลายคนไม่พอใจสมเด็จพระอุปัฏฐากราชชนโรดมสีหนุด้วยทรงดำเนินการแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เอาแต่พระทัย ไม่ทรงฟังเหตุผลของ นักการเมืองอื่น ๆ แม้แต่สื่อมโบริที่เคยประกาศนำพรรคเข้าร่วมกับองค์กรฯ ก็ถอนตัวออกและทำการ

⁴⁰⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 9 ตุลาคม 2494, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 212.

⁴⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, 220.

⁴⁰⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 27 พฤษภาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 48.

⁴¹⁰ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 79. Memorandum From the Deputy Director of the Office of Southeast Asian Affairs (Jenkins) to the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Robertson), August 21, 1958.

เลือกตั้งโดยอิสระ⁴¹¹ ก่อนการเลือกตั้งส้อมโบรชเมักเข้มข้นหาความนิยมให้พรรคของตนอย่างไม่หยุดยั้ง⁴¹² จึงเป็นไปได้ว่าสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงระแวงส้อมโบรชและเป็นสาเหตุให้ผลักดันเขาออกจากเวทีทางการเมืองของกัมพูชา ในทางกลับกันการดำเนินการดังกล่าวก็คงมีส่วนเพาะบ่มความไม่พอใจและทำให้ชื่อของส้อมโบรชปรากฏอยู่ในกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมในแผนการรัฐประหาร

ขณะที่ส้อม สารี ข้าราชการบริหารคนสนิทที่เริ่มมีบทบาทสำคัญทางการเมืองตั้งแต่ทศวรรษ 1940 ใน ค.ศ. 1954 สารีในฐานะผู้แทนกัมพูชาที่เข้าร่วมประชุมนานาชาติที่เจนีวา (Geneva Conference) ประสบความสำเร็จในการเจรจาป้องกันปัญหาบูรณภาพแห่งดินแดน เมื่อเดินทางกลับมาสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงแต่งตั้งเขาเป็นมนตรีที่ปรึกษาราชบัลลังก์ สารีมีบทบาททางการเมืองมากขึ้นเป็นลำดับโดยเฉพาะเป็นผู้ร่วมก่อตั้งองค์กรสังคมนิยม รวมถึงเป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาล ต่อมาใน ค.ศ. 1956 สารีเดินทางไปสหรัฐอเมริกาเป็นเวลา 3 เดือน จากนั้นเขามีท่าทีสนับสนุนกลุ่มตะวันตก เดวิด พี. แชนด์เลอร์ (David P. Chandler) คาดการณ์ว่าในช่วงเวลานี้สารีอาจกลายเป็นที่รู้จักมักคุ้นกับเจ้าหน้าที่สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา⁴¹³ ใน ค.ศ. 1967 สารีต้องลดบทบาทตนเองด้วยการขอลาออกจากตำแหน่งที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจพิเศษและบวชจากกรณีออกใบอนุญาตนำเข้าประทัดไทย⁴¹⁴ แต่ภายหลังสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุโปรดเกล้าฯ ให้สารีกลับเข้ามารับราชการและแต่งตั้งเป็นเอกอัครราชทูตประจำสหราชอาณาจักร แม้กระนั้นสารีถูกเรียกตัวกลับกัมพูชาจากกรณีทำร้ายร่างกายนางไอ้วเองแสง (Iv Eng Seng) ซึ่งถูกระบุว่าเป็นครูพี่เลี้ยงส่วนตัวของบุตรประจำบ้าน (governess) แต่ที่จริงคือภรรยาลำดับ 3 ที่เพิ่งคลอดลูกชายเพียง 1 เดือน⁴¹⁵ สมเด็จพระมหากษัตริยานิสีสุวตถ์มุนีวงศ์ กุสุมะนารีรัตนฯ โปรดเกล้าฯ ให้สารีเข้าเฝ้าฯ และทรงเตือนเขาว่าไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอีก แม้ว่าสารีจะพยายามโต้แย้งความอับอายที่เกิดขึ้นในกรุงลอนดอนผ่านงานเขียน แต่ไม่มี

⁴¹¹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 9 มิถุนายน 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 149.

⁴¹² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 27 พฤษภาคม 2498, 48.

⁴¹³ Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 99.

⁴¹⁴ สาธุ สามิต, *ประวัติศาสตร์กัมพูชาและวชนเขมร*, 398-399. [สาธุ สบายุ้ล, *บุรุษวิญญูคุณุณิธิ์ร่ผด* ไซร. ๓๙๘-๓๙๙.]

⁴¹⁵ เมื่อเรื่องถึงตำรวจลอนดอนและสื่อมวลชนอังกฤษ ส้อม สารีตอบว่า “ฉันลงโทษลอนดอนด้วยการเขียนด้วยแค้นของกัมพูชา ฉันไม่เคยตีเธอที่ใบหน้า เพียงแต่พาดที่หลังและต้นขาเท่านั้น มันเป็นการลงโทษทั่วไปในประเทศของฉัน” พร้อมทั้งกล่าวต่อไปว่า “ฉันมีสิทธิทุกอย่างภายใต้กฎหมายของกัมพูชา (ธรรมเนียมกัมพูชา) ที่จะเขียนตีหญิงสาว เพราะสถานทูตคือกัมพูชาในลอนดอน” (TIME USA, CAMBODIA: Sam the Whipper, Monday, July 21, 1958, Accessed October 28, 2021, Available from <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,868644,00.html>.)

วารสารฉบับตีพิมพ์ข้อโต้แย้งของเขา แซนด์เลอร์กล่าวว่าในระยะนี้เองสารีอาจมองหาความช่วยเหลือจากแหล่งเงินทุนต่างประเทศให้กับพรรคฝ่ายค้าน⁴¹⁶

ขณะที่รายงานของสหรัฐอเมริการะบุถึงข่าวลือว่าสื่อ สารีได้เข้าร่วมกับก๊วน ฌวนเพื่อต่อต้านการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายภายในประเทศบางประการ อย่างไรก็ตามสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุไม่อนุญาตให้ส่งออกข่าวซึ่งทรงอ้างคำทำนายของโหรหลวงว่าใน ค.ศ. 1959 การปลุกข่าวจะได้ผลผลิตต่ำ⁴¹⁷ ทั้งนี้รายงานของไทยให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า ขณะสารีดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำสหราชอาณาจักร ทางรัฐบาลอังกฤษได้จัดให้สารีไปทำการศึกษาระดับปริญญาโทเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญและเรียนภาษาอังกฤษที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด (Oxford University) เป็นเวลา 3 เดือน ตามความช่วยเหลือของแผนโคลัมโบ (Colombo Plan)⁴¹⁸ จึงมีความเป็นไปได้ว่าที่นั่น สารีได้เรียนรู้และอาจเพาะบ่มความคิดที่จะปรับปรุงรูปแบบการปกครองของกัมพูชาให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงตามแม่แบบ ดังที่สื่อม รังซี (Sam Rainsy) บุตรของสารีกล่าวถึงจุดยืนของบิดาว่ากัมพูชาจำเป็นต้องพัฒนาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ⁴¹⁹

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในของกัมพูชาได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะความไม่พอใจของกลุ่มบุคคลซึ่งเก็บงำความรู้สึกต่อการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุมาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้ทันทีที่พระองค์ดำเนินนโยบายในลักษณะที่โน้มเอียงไปทางฝ่ายสังคมนิยมจึงปรากฏกระแสข่าวกระพือขึ้น และนี่จึงนับเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้ผู้สนับสนุนจากภายนอกใช้เป็นโอกาสในการเข้าแทรกแซงกัมพูชา

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายต่อต้านชาวเขมรยังคงไม่มีการดำเนินการใด ๆ ที่ชัดเจน ตรงกันข้ามกับประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยที่เริ่มมีแนวคิดโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ โดยมีสาเหตุจากการรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ ทั้งนี้พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสอธิบายต่อ ฯพณฯ คาร์ล วอลเธอร์ สตรอม (Carl Walther Strom) เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาคนใหม่ว่า “*ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในนโยบายของกัมพูชาที่จะเป็นผลมาจากการเยือนของจีนคอมมิวนิสต์*” และพระองค์กล่าวเสริมถึงการพูดคุยกับโจว เอนไหล

⁴¹⁶ Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 100.

⁴¹⁷ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.

⁴¹⁸ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 กุมภาพันธ์ 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 127.

⁴¹⁹ Sam Rainsy and David Whitehouse, *We Didn't Start the Fire My Struggle for Democracy in Cambodia* (Chiang Mai: Silkworm, 2003), 20.

เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา โจวกกล่าวว่า “ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะเป็นปรปักษ์ต่อกันและปัญหาที่แท้จริงมีเพียงปัญหาเดียวคือไต้หวัน”⁴²⁰

สำหรับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุการเปิดสัมพันธ์ภาพกับสาธารณรัฐประชาชนจีน จะช่วยให้กัมพูชารักษาความสมดุลในสัมพันธ์ภาพระหว่างกัมพูชากับกลุ่มมหาอำนาจทั้งสองอันจะเป็นประโยชน์สำหรับสันติภาพของโลก แต่ในทางตรงกันข้ามประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยกลับเห็นว่าพระองค์กำลังเอนเอียงไปทางฝ่ายสังคมนิยม อีกทั้งพระองค์ยังได้เปิดโอกาสให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ขยายตัวท่ามกลางเขตสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะการจัดตั้งสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนในกรุงพนมเปญจะทำให้กัมพูชากลายเป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างจีนคอมมิวนิสต์ในไซ่ง่อน กรุงเทพฯ และเวียงจันทน์ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการแทรกซึมเข้ามาตามชายแดนของทั้งสามประเทศได้ง่ายมากขึ้น ขณะเดียวกันในที่สุดคนจีนในกัมพูชาอาจกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปหมด ทั้งจากการถูกขู่บังคับหรือโดยสมัครใจเพราะจำเป็น หากเป็นไปได้เช่นนั้นก็ยิ่งเป็นการส่งเสริมให้ลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นที่นิยมและขยายตัวมากขึ้นด้วย⁴²¹

สภาพการณ์ดังกล่าวผลักดันให้รัฐบาลเวียดนามใต้ซึ่งกังวลต่อการดำเนินนโยบายของกัมพูชา ด้วยมีมุมมองว่าเป็นอันตรายต่อโลกเสรีจึงเริ่มมีแนวคิดโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ ดังรายงานในโทรเลขของวันที่ 12 ธันวาคม ค.ศ. 1958 จากสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกรุงไซ่ง่อนถึงกระทรวงการต่างประเทศระบุว่า “รัฐบาลเวียดนามใต้ได้เปิดเผย [ข้อความต้นฉบับที่ยังไม่ได้รับการเปิดเผยมีความสั้นกว่า 1 บรรทัด] ต่อสถานทูตว่าต้องการความช่วยเหลือเพื่อโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุโดยฝ่ายคัดค้านในกัมพูชา ทั้ง 2 ครั้ง ถูกคัดค้านโดยผู้แทนสหรัฐอเมริกา”⁴²²

ถึงเช่นนั้นรัฐบาลเวียดนามใต้ยังคงไม่ละความพยายามในการโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงไม่เพียงติดต่อกับสื่อ สารีซึ่งเห็นพ้องอย่างเต็มที่กับโง ดินห์ เดียม⁴²³ แต่ยัง

⁴²⁰ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 81. Memorandum From the Director the Southeast Asian Affairs (Kocher) to the Assistant Secretary of State for the Far Eastern Affairs (Robertson), September 3, 1958, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d81>.

⁴²¹ “การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502),” 27 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 58-59.

⁴²² Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 91. Telegram From the Embassy in Vietnam to the Department of State, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d91>.

⁴²³ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.

ติดต่อและประสานความร่วมมือกับรัฐบาลไทยซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์⁴²⁴ ที่มีความกังวลเกี่ยวกับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ รวมถึงเพิ่งถูกรัฐบาลกัมพูชาขอ ระวังความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 โดยอ้างว่ามีการโฆษณากล่าวร้าย ซึ่งกันและกันทำให้ความสัมพันธ์ไม่ราบรื่น แต่ในมุมมองของไทยอย่างพลโทประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยกลับเห็นว่า “เป็นการแทรกแซงของรัฐบาลจีนแดง”⁴²⁵ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลไทยจึงตกลงให้การสนับสนุนแผนการโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุของรัฐบาล เวียดนามใต้ ทั้งนี้รัฐบาลทั้งสองประเทศได้จัดประชุมผู้แทนอย่างลับ ๆ ขึ้นที่กรุงเทพฯ เพื่อวางแผน โค่นล้มระบอบการปกครองของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุผ่านการสนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาว เขมร ได้แก่ เซ็ง จ็อก ทัญ ผู้นำขบวนการเขมรอิสระหรือต่อมาเปลี่ยนเป็น “ขบวนการเขมรเสรี” (Khmer Serei or Free Khmer) และสีอม สารี อดีตข้าราชการคนสนิทของสมเด็จพระอูปยุวราช ชนโรดมสีหนุ โดยตกลงจะจัดสรรเงิน ดิดอวูรยุทโธปกรณ์ รวมถึงฝึกฝนการรบให้กับฝ่ายต่อต้าน ซึ่ง ได้รับความร่วมมือจากสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาที่ตกลงจะให้การสนับสนุนอีกด้วย ในเวลา ต่อมาเมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงล่วงรู้ถึงแผนการดังกล่าว พระองค์ทรงเรียกแผนการนี้ อย่างเป็นทางการว่า “แผนการบางกอกหรือแผนการกรุงเทพฯ” (Bangkok Plot)⁴²⁶

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุมีพระราชบันทึกแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับ “แผนการ กรุงเทพฯ” ไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.” (My War with CIA) ว่า สามเดือนภายหลังการประชุมคณะรัฐมนตรีเรื่องการสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง

⁴²⁴ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำการปฏิวัติรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจรเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 โดยสาเหตุ ส่วนหนึ่งเกิดจากความกังวลของกองทัพถึงการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อเดือน กรกฎาคม ค.ศ. 1958 (Leifer, *Cambodia: The Search for Security*, 85.) และอาจเป็นผลมาจากการสั่งปิดสถานกงสุล สาธารณรัฐจีนของรัฐบาลกัมพูชาในวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 1958 ด้วย เพราะเมื่อพิจารณาคำประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 2 วันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 ได้อธิบายสาเหตุของการปฏิวัติตอนหนึ่งว่า “สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกในรัศมีครึ่งครึ่งครึ่งครึ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภัยคอมมิวนิสต์ได้คุกคามประเทศไทยอย่างรุนแรง ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงไปใช้ชีวิตได้นอกจากยึดอำนาจและดำเนินการปฏิวัติ ในทางที่เหมาะสม” (เสถียร วิชัยลักษณ์, ผู้รวบรวม, *รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย* (กรุงเทพฯ: นิติวอร์ช, 2504), 2.)

⁴²⁵ ทวีช สุภากรณ์, *ภัยด้านอินโดจีน*, 281.

⁴²⁶ าวณา ตี กิมซิว (Ty Kim Sour) เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาได้ชี้แจงการเรียกชื่อแผนการกรุงเทพฯ ในการ สนทนากับ าวณา ถนัด คอมันตร์ เมื่อวันที่ 6 มีนาคม ค.ศ. 1959 ว่าแผนการกรุงเทพฯ หมายถึง แผนการของคนเขมรในกรุงเทพฯ ซึ่ง ได้ทราบมาว่าระหว่างการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตที่มีความเคลื่อนไหวประชุมกันสนับสนุนญาบ ฉวน ไม่ได้หมายความว่า เป็น แผนการของรัฐบาลไทย และต่อมารัฐบาลกัมพูชาได้มีหนังสือแจ้งกระทรวงการต่างประเทศไทยในวันที่ 17 มีนาคม ค.ศ. 1959 อีกครั้ง ว่า แผนการกรุงเทพฯ นั้น หมายถึง ชาวเขมรส่วนหนึ่งซึ่งอยู่ในประเทศไทยและมีส่วนยุยงนักการเมืองในกัมพูชา มิได้หมายความว่า ประชาชนชาวไทยหรือรัฐบาลไทยแต่ประการใด (“บันทึกการสนทนาระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกับนายตี กิม ซิว เอกอัครราชทูตกัมพูชา เรื่องบัญชีเงินฝากในธนาคารในประเทศไทย (พ.ศ. 2499-2505),” 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/54, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.)

ใต้ซึ่งจัดขึ้นเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1958 ได้มีการประชุมวางแผนที่กรุงเทพฯ นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ณะรัชต์ รวมถึงเชิง จีอก ทัญ พร้อมทั้งโจ จีอง เฮียว (Ngo Trong Hieu) กงสุลใหญ่ไซ่ง่อนประจำ กัมพูชาและญาติคนหนึ่งของโจ ดินห์ เตียม อีกทั้งเจ้าหน้าที่สำนักข่าวกรองกลางซึ่งน่าจะเป็นวิกเตอร์ มาซุย (Victor Matsui) ชาวอเมริกันเชื้อสายญี่ปุ่นซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา ประจำสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชา⁴²⁷ ขณะที่รายงานของสำนักข่าวกรองกลาง สหรัฐอเมริการะบุว่า สัปดาห์แรกของเดือนมกราคม ค.ศ. 1959 โจ จีอง เฮียว ผู้แทนหน่วยข่าวกรอง พิเศษของโจ ดินห์ เตียมเดินทางไปกรุงเทพฯ หนึ่งสัปดาห์ เพื่อเจรจากับสมาชิกอาวุโสของรัฐบาลคณะ ปฏิวัติของไทย (the Thai ruling junta) รวมทั้งสีอม สารี ทั้งนี้ในการสนทนา [ข้อความปกปิด] พลโท ประภาส จารุเสถียรระบุว่า ไทยตั้งใจแน่วแน่ที่จะให้การสนับสนุนการทำรัฐประหารต่อต้านสมเด็จพระ อนุปยุวราชชนโรดมสีหนุ แต่ยอมรับว่าความสำเร็จนั้นเกี่ยวข้องกับความร่วมมือของเสนาธิการ กองทัพบก ลอน นอล⁴²⁸

อย่างไรก็ดี สมเด็จพระอนุปยุวราชชนโรดมสีหนุระบุว่าการประชุมมีมติสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 ให้การสนับสนุนด้านการเงินแก่พรรคฝ่ายค้านพรรคหนึ่งในกัมพูชา ประการที่ 2 สร้างบรรยากาศแห่งความไม่มั่นคงปลอดภัยด้วยการวางแผนให้มีการจับตัวบุคคล ปล้นด้วยอาวุธ และ ปลดปล่อยข่าวลือว่าคอมมิวนิสต์กำลังจะเข้ายึดครองกัมพูชา และประการที่ 3 ก่อตั้งกลุ่มติดอาวุธใน กัมพูชาเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการโจมตีในอนาคต ทั้งนี้ตามแผนการเชิง จีอก ทัญจะดึงเอากอง กำลังเขมรอิสระซึ่งประจำการบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเจ้าหน้าที่ของไทยสองคนจะถูกส่งตัว มาเข้าร่วมด้วย ส่วนสำนักข่าวกรองกลางฯ จะให้การสนับสนุนด้านการเงินจำนวนหนึ่งล้านเหรียญ ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาสำหรับจัดหาอุปกรณ์เพื่อการฝึก ส่วนโจ จีอง เฮียวมีหน้าที่จัดตั้งกองกำลังติด อาวุธประจำการบริเวณชายแดนเวียดนามใต้-กัมพูชา ขณะที่วิกเตอร์ มาซุยจะเข้าประจำการในสถาน เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาที่กรุงพนมเปญเพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางติดต่อประสานงาน⁴²⁹

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของรายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาประจำวันที่ 2 มกราคม ค.ศ. 1959 ให้รายละเอียดที่น่าสนใจว่าตั้งแต่วันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1958 สีอม สารีได้รับความช่วยเหลือจากหนึ่งในนักการเมืองชั้นนำของกัมพูชา [ข้อความปกปิด] ให้ลี้ภัยเดินทางออกจากกัมพูชาไปยังไซ่ง่อนโดยเที่ยวบินซึ่งโจ จีอง เฮียวเป็นผู้จัดเตรียมไว้ เพื่อเตรียมทำหน้าที่ในฐานะหัวหน้าแนวรบต่อต้านสมเด็จพระอนุปยุวราชชนโรดมสีหนุประจำการที่ประเทศไทย พร้อมกันนี้

⁴²⁷ นโรดม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, trans. สุทธิพันธ์ [นามแฝง] (กรุงเทพฯ: สารสยาม, 2517), 140-141.

⁴²⁸ "Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007)," n.d.

⁴²⁹ นโรดม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 140-141.

ตัวแทนชาวเวียดนามใต้ในกรุงเทพฯ ได้เริ่มประสานงานกับผู้นำกองทัพไทยซึ่งในที่นี้รวมถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่ให้คำสัญญาว่าจะให้การสนับสนุนทางทหารอย่างลับ ๆ⁴³⁰ ต่อมารายงานประจำวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1959 ระบุว่า ตัวแทนของเวียดนามใต้ในกรุงพนมเปญซึ่งเมื่อเดือนก่อนช่วยเหลือสารีออกนอกประเทศ เพียงช่วยเหลือบุคคลสำคัญทางการเมืองอีกคนซึ่งน่าจะเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีแยม ส้อมโบร -- เพื่อใช้ในการต่อต้านสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ⁴³¹ ถึงเช่นนั้นในรายงานตั้งแต่วันที่ 2 มกราคม ค.ศ. 1959 ระบุว่าผู้แทนของเวียดนามใต้ในกรุงพนมเปญได้แจ้งไปยังไซ่ง่อนว่า สถานการณ์ในพนมเปญอยู่ในสภาวะ “อันตราย...ทางการกำลังหาข้ออ้างเพียงเล็กน้อยเพื่อจับกุมตัวพวกเรา” [ข้อความปกปิด]⁴³² ทั้งนี้ในมุมมองของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาที่มีความกังวลเกี่ยวกับแผนการนี้ว่า มีความสุมเสี่ยงอย่างร้ายแรงที่สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุผู้ซึ่งระมัดระวังอยู่เสมอกับการวางอุบายทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ จะทรงปรักปรำแผนนี้ว่าได้รับการจุดประกายโดยตะวันตกและหันไปขอความช่วยเหลือจากฝ่ายคอมมิวนิสต์⁴³³

เมื่อผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาถึงการเคลื่อนไหวของแผนการกรุงเทพฯ โดยละเอียดพบว่าแผนการกรุงเทพฯ ดำเนินการอย่างเป็นระบบ สามารถแบ่งการเคลื่อนไหวออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกปฏิบัติการเชิงจิตวิทยาโฆษณาชวนเชื่อ กลุ่มที่ 2 เตรียมความพร้อมด้านกำลังและดำเนินการก่อวินาศกรรมหรือก่อการร้าย

กลุ่มแรกนำโดยส้อม สารี ซึ่งเริ่มเคลื่อนไหวด้วยการจัดตั้งหนังสือพิมพ์ภาษาเขมร-ภาษาฝรั่งเศสชื่อ “ราชรัฐธิปไตย” (Reastrthipodei or The Sovereign People)⁴³⁴ ตีพิมพ์ฉบับแรกเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม ค.ศ. 1958⁴³⁵ โดยมีนางจันตรี-นวน (Chantrey-Nuon) เป็นบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้รับการแจกจ่าย 3 ครั้งต่อสัปดาห์ มีจุดยืนพื้นฐานคือกัมพูชาจำเป็นต้องพัฒนาสู่ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ต่อมาได้ขยายขอบเขตวิพากษ์วิจารณ์รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ โดยพุ่งเป้าที่ระบอบอุปถัมภ์ที่ร้ายล้อมราชวงศ์ จนกระทั่งเดือนมกราคม ค.ศ. 1959 เมื่อสารีถวายจดหมายเปิด

⁴³⁰ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/02 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03000012, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03000012]

⁴³¹ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/16 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03187387, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03187387]

⁴³² “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/02 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴³³ Ibid.

⁴³⁴ สำหรับชื่อ “ราชรัฐธิปไตย” (Reastrthipodei) เดวิด พี. แชนด์เลอร์ (David P. Chandler) ตั้งข้อสังเกตว่า “ธิปไตย” มาจากคำว่า “ประชาธิปไตย” แสดงนัยยะของการคำสาปแช่งต่อสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ (Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 100.)

⁴³⁵ สาธุ สามิต, ประวัติศาสตร์กัมพูชาและวชนเขมร, 400. [สาธุ สามิต, *ประวัติศาสตร์กัมพูชาและวชนเขมร*, 400.]

ผืนผ้าแต่สมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชวงศ์หนุ่เรื่องการจัดตั้งพรรคการเมือง หลังจากนั้นไม่กี่วัน บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ราษฎรธิปไตยก็ถูกจับ⁴³⁶

อย่างไรก็ดี หนังสือพิมพ์รอยเตอร์ประจำกรุงพนมเปญฉบับประจำวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ. 1958 รายงานว่าสื่อมวลชนได้ถวายจดหมายเปิดผนึกแต่สมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชวงศ์หนุ่เพื่อขอ อนุญาตจัดตั้งพรรคการเมืองฝ่ายค้านชื่อ “ราษฎรธิปไตย” (Reastrthipodei or Democratic People’s Party) ที่มีแนวทางนโยบายหลักคือต่อต้านฝ่ายสังคมนิยม ความตอนหนึ่ง “เป็นที่ปรากฏ ชัดมากขึ้นทุกทีแล้วว่า ความคิดในทางการเมืองและในทางอุดมคติของข้าพเจ้า แตกต่างกับของ พระองค์ จึงขอประทานกรุณาเป็นครั้งสุดท้าย ได้โปรดอนุมัติให้ข้าพเจ้าตั้งพรรคการเมืองฝ่ายขึ้นตาม หลักการซึ่งข้าพเจ้าได้เสนอไว้แล้ว”⁴³⁷ ซึ่งสารีย่อมรู้อยู่แล้วว่าเขาจะไม่ได้รับพระบรมราชาอนุญาตให้ จัดตั้งพรรคการเมืองดังกล่าว แต่สาเหตุที่สารีดำเนินการในลักษณะนี้เพื่อสร้างสถานการณ์ให้ ประชาชนเห็นถึงการไม่เปิดกว้างทางการเมืองและการผูกขาดอำนาจของสมเด็จพระอุปยุวราชบรม มหาราชวงศ์หนุ่ ต่อมาสถานีวิทยุกระจายเสียงจากกัมพูชาออกอากาศเป็นภาษาไทยอ้างว่าในวันที่ 30 ธันวาคม ค.ศ. 1958 สารีได้ส่งจดหมายเปิดผนึกอีกฉบับถวายแต่สมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชวงศ์หนุ่โดยคาดคั้น พระองค์ว่า “ถ้าตนถูกจับกุมหรือติดคุกติดตารางแล้ว คือสมเด็จพระเจ้าฟ้าได้มีบัญชาให้กระทำ”⁴³⁸

พร้อมกันนี้ยังปรากฏอีกว่ามีการเขียนแผนสงครามเชิงจิตวิทยาซึ่งรวมถึงการแจกจ่าย แผ่นปลิวทั่วกัมพูชาที่โรงแรมอ่าวเวอร์ (Hotel Hour) อีกทั้ง “แผนขอความช่วยเหลือจําหน้มาถึง ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา” (plan of aid addressed to the President of the USA) ก็ได้ถูก จัดเตรียมไว้อีกด้วย⁴³⁹ นอกจากนี้ยังได้มีการเตรียมการเผยแพร่รายการ “เสียงต่อต้านของชาวเขมร” (Voice of Cambodian Resistance) ออกอากาศจากสถานีวิทยุกระจายเสียงเคลื่อนที่จากบริเวณ ชายแดนไทย-กัมพูชา เนื้อหาในการออกอากาศสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชวงศ์หนุ่จะถูกพรรณนาว่า เป็นอันตรายต่อสวัสดิภาพของชาติ โดยเฉพาะการเป็นผู้นำเผด็จการและนโยบายที่สนับสนุน คอมมิวนิสต์⁴⁴⁰ เช่นเดียวกับจุลสารภาษาเขมรที่ได้รับการเตรียมเพื่อแจกทั่วทั้งประเทศก็มีเนื้อหา ลักษณะคล้ายคลึงกัน ยกตัวอย่างเช่น “การวิจารณ์ตนเองโดยสื่อมวลชน สารีต่อสีหนุ” (Auto-Critique de

⁴³⁶ Rainsy and David Whitehouse, *We Didn’t Start the Fire My Struggle for Democracy in Cambodia*, 20.

⁴³⁷ ทวีช สุภาภรณ์, *ภัยด้านอินโดจีน*, 330-331.

⁴³⁸ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 163.

⁴³⁹ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/12 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03015526, Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/03015526>]

⁴⁴⁰ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/31 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03003304, Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/03003304>]

SAM-SARY Comtre Sihanouk) ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อวันที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1949 ที่วัดอวมลิ่ง (Wat Amlang)⁴⁴¹

ส่วนกลุ่มที่ 2 นำโดยเซ็ง จ็อก ทัญ พบว่าได้มีการเคลื่อนไหวตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคม ค.ศ. 1958 โดยทัญพร้อมด้วยนายผาดอดีตนายร้อยตรีขบวนการเขมรอิสระฝ่ายเสนานิการได้เริ่มติดต่อพลพรรคอดีตนายกขบวนการเขมรอิสระซึ่งกระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ต่อมาในวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1959 ทัญจึงเรียกกระดมพลใหญ่ ณ บริเวณภูเขาแห่งหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ ผ่านนายบุญช่วยหรือช่วง พรหมนพวงษ์ อดีตนายร้อยตรีขบวนการเขมรอิสระซึ่งขณะนี้เปิดร้านชื่อศศิธรอยู่ในจังหวัดสุรินทร์และมีศักดิ์เป็นหลานของเต๊าเซ ลิมตระกูลหรือเกา ต้อกอดีตนายกขบวนการเขมรอิสระ เพื่อแจ้งให้ทราบถึงแผนการปฏิวัติใหญ่ในกัมพูชา พร้อมกันนี้ทัญยังได้เชิญชวนชาวเขมรในประเทศไทยซึ่งได้รับความนับถือจากชาวเขมรในละแวกเดียวกันร่วมประชุมที่องค์การกลางเขมรอิสระที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ 2 ครั้ง เพื่อรับทราบนโยบายและให้กลับไปเกลี้ยกล่อมชาวเขมรที่อพยพมาพำนักอยู่บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาเมื่อครั้งอินดินแดนคืน ค.ศ. 1946 ให้สมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกร่วมก่อการด้วย⁴⁴² ขณะที่รายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาให้รายละเอียดว่า ตัวแทนของไทยและเวียดนามใต้คาดว่าจะมีกองกำลัง 1,200 นาย พร้อมทั้งจะปฏิบัติการภายในสิ้นเดือนมกราคม กองกำลังนี้อาจคัดเลือกจากชาวเขมรที่ไม่เห็นด้วยซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเริ่มรับสมัครวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1959 จากสามพื้นที่ในประเทศไทย⁴⁴³ จะให้แล้วเสร็จภายใน 5 วัน และเข้ารับการฝึกอบรมวิชาทหารเป็นเวลา 15 วันจากผู้เชี่ยวชาญของไทย⁴⁴⁴

ในส่วนการเคลื่อนไหวในจังหวัดสุรินทร์ นายพิศาล มูลศาสตร์สาทร นายอำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ได้รายงานว่าการรับสมัครสมาชิกในจังหวัดสุรินทร์ได้รับเงินช่วยเหลือจากองค์การกลางเขมรอิสระจากกรุงเทพฯ 15,000 บาท มีนายกงยี หลวงยี นายวีระยุทธ ตัน และนายฮวด บุญศิริเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการจัดหาสมาชิก ปรากฏว่าชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์เข้าร่วมเป็นสมาชิกทุกคน ทั้งนี้้องค์การกลางฯ คัดเลือกนายปันฮอและนายชวนเป็นตัวแทนไปฝึก

⁴⁴¹ “คนกัมพูชาเข้ามาอบตัวแก่เจ้าหน้าที่ไทย (นายชำ ชุม),” 6 สิงหาคม-20 ตุลาคม 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/242, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 31.

⁴⁴² “รายงานความเคลื่อนไหวของทหารเขมรอิสระใกล้ชายแดนไทย,” 24 มกราคม-26 กุมภาพันธ์ 2502, 21.

⁴⁴³ รายงานของนายอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ลงวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1959 ระบุว่าเซ็ง จ็อก ทัญและส้อม สารี ดำเนินการรวบรวมกำลังคนจากสามพื้นที่ในประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ จังหวัดละ 600 คน รวม 1,800 คน (“รายงานความเคลื่อนไหวของทหารเขมรอิสระใกล้ชายแดนไทย,” 24 มกราคม-26 กุมภาพันธ์ 2502, 15-16.) ซึ่งคาดว่าเป็นพื้นที่เดียวกับในรายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาประจำวัน 12 มกราคม ค.ศ. 1959 แต่ต่างกันที่จำนวนคน (“CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/12 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.)

⁴⁴⁴ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/12 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

อาวุธพิเศษที่ทันสมัย เช่น ปืนกล ระเบิดมือในกรุงเทพฯ สถานที่ฝึกคาคาคือวัดศิริอามาศซึ่งเป็นวัดที่มีรั้วรอบขอบชิด เมื่อบุคคลดังกล่าวฝึกอาวุธครบตามหลักสูตรแล้วก็จะเดินทางกลับมายังเขตของตนและมาทำการฝึกอาวุธให้แก่สมาชิกต่อไป เมื่อจัดตั้งกองทัพเสร็จแล้วก็เข้าโจมตีโค่นล้างรัฐบาลสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุและพยายามยึดส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศกัมพูชาไว้ การกระทำของพรรคเขมรอิสระครั้งนี้อ้างว่า เพื่อปลดแอกจากการแทรกแซงของจีนคอมมิวนิสต์ เช่นเดียวกับการปลดแอกจากฝรั่งเศสครั้งที่แล้วมา⁴⁴⁵

ช่วงเวลาเดียวกันนั้นยังปรากฏการเคลื่อนไหวอีกด้านหนึ่งของภูาบ ฌวนซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับแผนการกรุงเทพฯ ตั้งแต่แรกเริ่ม แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือต้องการรัฐประหารโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ⁴⁴⁶ ในรายงานประจำวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1959 ของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาได้เปิดเผยรายละเอียดที่น่าสนใจว่า ภูาบ ฌวนเข้าพบเจ้าหน้าที่ของทางการไทยเป็นครั้งแรกและร้องขอการสนับสนุนอย่างเร่งด่วน สำหรับแผนการของเขาที่จะมีขึ้นประมาณวันที่ 8-10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 สันนิษฐานว่าเขากำลังมองหาการสนับสนุนด้านการส่งกำลังบำรุง (Logistical) ในรูปของน้ำมันเบนซินและกระสุน⁴⁴⁷ ขณะที่ในรายงานก่อนหน้านั้นระบุว่า ฌวนมีแผนจะก่อรัฐประหารวันที่ 9 หรือ 10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 ตรงกับช่วงที่สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุกำหนดจะเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอินโดนีเซียและเป็นช่วงเฉลิมฉลองในวันปีใหม่จีนหรือตรุษจีน (ในรายงานเมื่ออธิบายรายละเอียดระบุว่าในช่วงเทศกาลปีใหม่ทางพุทธศาสนา (the Buddhist New Year festival period) และจากการตรวจสอบพบว่าวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 เป็นวันตรุษจีน) ซึ่งโดยทั่วไปการรักษาความปลอดภัยจะหละหลวม⁴⁴⁸

อย่างไรก็ดี ภูาบ ฌวนที่ไม่พอใจการปกครองของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุรู้สึกว่าการนี้ถึงเวลาแล้วที่ต้องเคลื่อนไหว และเชื่อได้ว่าฌวนเริ่มเคลื่อนไหวมาตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1958 ผ่านน้องชายคือสลัต พิว (Slat Peau) ดังปรากฏว่าพิวได้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ชาวอเมริกันตั้งแต่ครั้งตามเสด็จสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุไปสหรัฐอเมริกา ดังพระราชบันทึกของพระองค์ตอนหนึ่งว่า

⁴⁴⁵ “รายงานความเคลื่อนไหวของทหารเขมรอิสระใกล้ชายแดนไทย,” 24 มกราคม-26 กุมภาพันธ์ 2502, 15-16.

⁴⁴⁶ รายงานหน่วยข่าวกรองของสำนักประมาณการแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (National Intelligence Estimate) ลงวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1959 กล่าวถึงแผนการเคลื่อนไหวในกัมพูชา 2 กลุ่มซึ่งไม่ได้เชื่อมโยงกัน กลุ่มแรกนำโดยภูาบ ฌวนมีโครงการสำหรับโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ กลุ่มต่อมาโดยส้อม สารี ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทยและเวียดนามใต้มีแผนสำหรับล้มล้างรัฐบาลกัมพูชา ทั้งนี้จากการประเมินของสำนักประมาณการแห่งชาติฯ เห็นว่าแผนทั้งสองไม่ได้ถูกคิดเพื่อให้ประสบความสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว และแผนดังกล่าวนี้ก็มีที่ท่าจะล้มเหลวหากมีความพยายามนำไปปฏิบัติ (“CAMBODIA, January 7, 1959 (Approved for Release: 2006/10/13),” 1959, CIA. CREST. CIA-RDP79r00904a000500010139-5, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79r00904a000500010139-5])

⁴⁴⁷ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/31 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴⁴⁸ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/22 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03023338, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03023338]

“ตอนที่ข้าพเจ้าไม่อยู่นายสลัทปัย (สลัด พิวิ-ผู้ศึกษา) ได้ใช้เวลาส่วนใหญ่ของเขากับอเมริกา โดยมีการประชุมกันหลายครั้งหลายครา แม้กระทั่งในห้องนอนโรงแรมของเขาเอง แต่ไม่เคยเอ่ยเรื่องนี้กับใคร นายสลัทปัยคนนี้เคยเป็นเพื่อนสนิทของมัทซุย (วิกเตอร์ มาซีย-ผู้ศึกษา)”⁴⁴⁹ ทั้งนี้สำนักข่าวกรองกลางฯ ได้ประเมินว่า ฌวนกำลังเชื่อมั่นในการสนับสนุนของนายทหารระดับสูงเพื่อให้การรัฐประหารดำเนินไปอย่างรวดเร็วและปราศจากการนองเลือด ลอน นอล เสนาธิการกองทัพบกซึ่งจนถึงปัจจุบันยังไม่มีท่าทีที่ชัดเจนอาจเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้แผนการเหล่านี้ประสบความสำเร็จหากความทราบถึงเขา ซึ่งสำนักข่าวกรองกลางฯ คาดว่ามีความเป็นไปได้ที่นอลจะทอดทิ้งสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุ หากเขาแน่ใจว่ากองกำลังของฌวนจะได้รับชัยชนะ⁴⁵⁰

ในมุมมองของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกายังประเมินอีกว่า คำร้องขอของฌวนอาจกระตุ้นความสนใจของทางการไทยให้แสดงความเห็นอกเห็นใจ เพราะแม้พวกเขาจะระมัดระวังมากขึ้นในการวางแผนเพื่อโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุ และความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับกัมพูชาเพิ่งจะได้รับการฟื้นฟู แต่ทางการไทยไม่เคยเปลี่ยนจุดยืนที่ว่า สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุต้องถูกล้มล้างก่อนที่ทัศนคติอันอ่อนโยนของพระองค์ต่อคอมมิวนิสต์สากลจะก่อให้เกิดอันตรายต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁴⁵¹ ทั้งนี้มุมมองของสำนักข่าวกรองกลางฯ ไม่คลาดเคลื่อนนัก เพราะเมื่อเป้าหมายของฌวนสอดคล้องกับแผนการที่กำลังดำเนินอยู่ ประกอบกับ ฌวนมีกองกำลังในควบคุมประมาณ 3,000 นาย อีกทั้งเขายังอ้างความภักดีของกองพันรักษาการณ์พระราชวังในกรุงพนมเปญ ลักษณะเช่นนี้ล้วนมีส่วนสนับสนุนแผนการโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุให้สัมฤทธิ์ผลมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงมีการติดต่อและชักชวนฌวนให้เข้าร่วมกับแผนการกรุงเทพฯ โดยมีรายงานระบุว่าวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1959 โจ้ งี๋ ฮี ยิววางแผนเดินทางไปพบฌวนในเขตเสียมเรียบเพื่อ “เจรจาสิ่งสำคัญ” (important talks)⁴⁵² ขณะที่รายงานของนายพิศาล มุลศาสตร์สาทร นายอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ลงวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1959 ให้ข้อมูลที่ได้จากการสอบสวนโดยใกล้ชิดว่ากลุ่มของเซ็ง จ็อก ทัณ และสีอม สารี ได้มีการขอร้องให้ฌวนเข้าร่วมในขบวนการนี้ด้วย แต่ฌวนเรียกเรื่องเอาเงินค่าใช้จ่ายเบื้องต้น 4 แสนบาท จึงยังไม่มีการตกลงแน่นอนว่าฌวนจะเข้าร่วมด้วยกับพรรคนี้ แต่ทางดำเนินงานของพรรคนี้จะพยายามดึงฌวนมาเข้าด้วยให้ได้ หรือมิฉะนั้นก็จะให้ฌวนวางตัวเป็นกลาง⁴⁵³ ถึงเช่นนั้นพบรายงานว่าโจ้ งี๋ ฮี ยิวต้นเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 ได้เดินทางไปเขตเสียมเรียบซึ่งคาดว่า การเดินทางครั้งนี้เขาได้ขนทองคำจำนวนหนึ่งร้อย

⁴⁴⁹ นโรดม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 142.

⁴⁵⁰ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/22 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴⁵¹ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/31 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴⁵² “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/16 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴⁵³ “รายงานความเคลื่อนไหวของทหารเขมรอิสระใกล้ชายแดนไทย,” 24 มกราคม-26 กุมภาพันธ์ 2502, 15.

กิโลกรัมจากคลังของเวียดนามใต้มอบแก่ฉนวนเพื่อใช้สำหรับการดำเนินการและแจกในกองกำลัง และสองวันหลังพิธีเสกสมรสของพระราชบุตรีนโรดม บุปผาเทวี (HRH Norodom Buppha Devi) พระราชธิดาในสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ ชาวเวียดนามยังได้จัดหาวิทยุและเครื่องกระจายเสียงประสิทธิภาพสูงมอบแก่ฉนวนเพื่อใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อและติดต่อกับหน่วยข่าวกรองในกรุงไซ่ง่อนด้วย⁴⁵⁴

แผนการก่อรัฐประหารของฉนวน เดิมกำหนดไว้ประมาณวันที่ 8-10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 แต่ฉนวนตัดสินใจจะเลื่อนแผนการออกไปเป็นกลางเดือนมีนาคม ค.ศ. 1959 สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาสันนิษฐานว่าฉนวนต้องการประสานการดำเนินงานกับกลุ่มของเซ็ง จ็อก ทัณฑ์และ ลีอม สารีซึ่งก็ได้รับความช่วยเหลือจากไทยและเวียดนามใต้ด้วย⁴⁵⁵ ทั้งนี้สำนักข่าวกรองกลางฯ ได้รับรายงานที่น่าเชื่อถือเกี่ยวกับแผนการของฉนวนโดยสรุปว่า ฉนวนวางแผนจะส่งกำลังทหารของเขาจำนวน 4 กองพัน เข้าประจำในตำแหน่งยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ เพื่อเสริมปกป้องสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุจากการเคลื่อนไหวที่อาจเป็นไปได้โดยผู้คิดกบฏอื่นในประเทศไทย และเมื่อกองกำลังของเขาเข้าประจำยังตำแหน่งต่าง ๆ แล้ว ฉนวนจะประกาศอิสรภาพในพื้นที่ขนาดใหญ่ทางภูมิภาคตะวันตกซึ่งเขาเป็นผู้บังคับบัญชา โดยจัดตั้งเป็นเขตปกครองตนเอง (Autonomous Area) อย่างไรก็ตาม ฉนวนหวังว่าสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุซึ่งรับรู้ถึงการต่อต้านจากสาธารณชนถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศและภายในประเทศของพระองค์ที่เอื้อประโยชน์ต่อพวกคอมมิวนิสต์จะทรงยอมรับเงื่อนไข แต่ถ้าหากสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุล้มเหลวในการประนีประนอม ฉนวนจะออกหมายเรียกระดมพลติดอาวุธและใช้พื้นที่ภูมิภาคตะวันตกเป็นฐานในการทำสงครามแบบกองโจร (guerrilla warfare) อย่างไรก็ตาม ฉนวนมั่นใจเป็นอย่างมากในความสำเร็จของแผนการนี้ เนื่องจากกำลังพลของเขาได้เปรียบในแง่ของประสบการณ์การรบแบบกองโจรกับฝรั่งเศส ในขณะที่หน่วยทหารอื่นมีประสบการณ์เพียงน้อยนิดหรือไม่มีเลย⁴⁵⁶

อย่างไรก็ดี ตามรายงานของสหรัฐอเมริการะบุว่า ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1959 สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงได้รับการแจ้งจากตัวแทนสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมถึง ฌ็อง-ปิแยร์ กอร์ซ (Pierre Gorce) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกัมพูชา เกี่ยวกับแผนการของลีอม สารี⁴⁵⁷ ขณะที่สำนักประมาณการแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (National Intelligence

⁴⁵⁴ Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 99.

⁴⁵⁵ "CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/02/13 (Approved for Release: 2020/02/21)," 1959, CIA. CIB. 03023215, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03023215]

⁴⁵⁶ "CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/23 (Approved for Release: 2020/02/21)," 1959, CIA. CIB. 02058871, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/02058871]

⁴⁵⁷ "CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/12 (Approved for Release: 2020/02/21)," 1959; "CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/14 (Approved for Release: 2020/02/21)," 1959, CIA. CIB. 03000021,

Estimate) ลงวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1959 คาดการณ์ว่า “ความสงสัย (แผนรัฐประหาร-ผู้ศึกษา) ของ สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุอาจถูกกระตุ้นจากการหายตัวไปของลือม สารีจากกรุงพนมเปญ”⁴⁵⁸ ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 9 มกราคม ค.ศ. 1959 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุในฐานะนายกรัฐมนตรีจึง เรียกประชุมวิสามัญที่ปรึกษาใกล้ชิดเพื่อหารือแนวทางตอบโต้แผนการของสารีที่ได้รับการสนับสนุนจากไทยและเวียดนาม มีรายงานว่าภูาบ ฌวนในฐานะผู้บัญชาการทหารภูมิภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ได้รับมอบหมายให้สอบสวนข้อกล่าวหาดังกล่าว และถ้าหากพบว่าเป็นเรื่องจริงฌวนต้องตามหาสารี บุคคลซึ่งขณะนี้หลบหนีอยู่ในไซ่ง่อนมาจงจำหรือลอบสังหารเสีย⁴⁵⁹ ลักษณะเช่นนี้เห็นชัดเจนว่ากรณีของฌวนพระองค์ไม่ได้ระแวงหรืออาจยังไม่มีรายงานเกี่ยวกับเขา เพราะทรงกล่าวในเวลาต่อมาว่าเป็นคนที่ไม่เคยสงสัยในความสัตย์ซื่อมาแต่ก่อน⁴⁶⁰

วันที่ 10 มกราคม ค.ศ. 1959 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงกล่าวปราศรัยที่เขต กำปอดพาดพิงถึงประเทศไทย นัยว่าผู้บัญชาการทหารของประเทศเพื่อนบ้านกำลังพยายามขัดขวางความก้าวหน้าของชาติเขมร โดยได้รับการสนับสนุนจาก “คนที่รู้ว่าใคร” (who know what giant) ซึ่งในมุมมอง ฯพณฯ คาร์ล วอลเธอร์ สตรอมเห็นว่าพระองค์หมายถึงสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ภายหลัง สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงปราศรัยที่เขตกำปอด ลือม สารีได้เดินทางมายังประเทศไทยและรัฐบาลกัมพูชาได้จับกุมผู้ติดตามของเขาได้หลายคน⁴⁶¹ อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของ ฯพณฯ คาร์ล วอลเธอร์ สตรอมเห็นว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุกำลังพาดพิงถึงสหรัฐฯ ซึ่งเขาไม่สบายใจอย่างมากหากใครเชื่อว่าแผนการสนับสนุนของรัฐบาลเวียดนามใต้ซึ่ง “โง่งเงลาที่สุด” (utter folly) ได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐฯ เขาปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเข้าพบสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเพื่อถามสิ่งที่อยู่ในใจของพระองค์จากคำปราศรัยที่กำปอด และแสดงให้พระองค์เห็นว่าแม้เขาเคยได้ยินแผนการล้มล้างการปกครองในช่วงที่เขาดำรงตำแหน่งในกัมพูชา แต่สหรัฐฯ ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องและ

Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/03000021>]; Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **105. Memorandum of a Conversation, Department of State, Washington, March 3, 1959**, Accessed October 28, 2021, Available from <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d105>.

⁴⁵⁸ “CAMBODIA, January 7, 1959 (Approved for Release: 2006/10/13),” 1959.

⁴⁵⁹ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/12 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴⁶⁰ นโรตม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 141.

⁴⁶¹ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **93. Telegram From the Embassy in Cambodia to the Department of State, January 12, 1959**, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d93>.

นี้เป็นเพียงข่าวลือ แต่ทว่าแม้ว่าพระบรมมหาราชวังจะขอเข้าเฝ้าเพื่อชี้แจงและแสดงความบริสุทธิ์ใจของ สหรัฐฐา แต่พระองค์ทรงปฏิเสธการเข้าพบของเขาในเวลา⁴⁶²

ต่อมาในวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1959 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงกล่าวปราศรัยที่เขตกำปงจาม โดยทรงเปิดเผยว่าพบเพทุบายชายชาติของพวกเข็ง จ็อก ทัญในกรุงเทพฯ ซึ่งกำลังดำเนินการคัดค้านรัฐบาลตามแผนการของคนต่างชาติ ร่วมกับเพทุบายบ่อนทำลายของพวกสีอม สารี หัวหน้าคนกลุ่มหนึ่งที่เรียกตัวเองพรรคราษฎรธิปไตย⁴⁶³ พระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “แผนร้ายนี้ ร้างขึ้นมาโดยจอมพลคนหนึ่งผู้เป็นผู้นำของประเทศข้างบ้านเรา กับนักการทูตต่าง ๆ ประเทศและ นายเข็ง จ็อก ทัญ แผนนี้เสมือนหนึ่งนกที่ถูกล่าเหยื่อของนายพรานส่องต่อหน้า ถ้าเราดึงออกมากลางแสงสว่างแผนร้ายนี้ก็จะหมดไปทันที”⁴⁶⁴ ภายหลังทรงเรียกการดำเนินการนี้ว่า “แผนการกรุงเทพฯ” (Bangkok Plot) ทั้งนี้ตามรายงานข่าวรับฟังจากสถานีวิทยุกระจ่ายเสียงต่างประเทศระบุว่า พระองค์ ทรงเห็นว่าพวกต่างชาติไม่กล้าโจมตีกัมพูชาอย่างเปิดเผยจึงใช้พวกทรยศบ่อนทำลายภายใน แต่ด้วยความสามัคคีของประชาชนเขมรเพทุบายของพวกต่างชาติดังกล่าว จำต้องประจบความล้มเหลวอย่าง แนนอน⁴⁶⁵ ขณะที่รายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาให้ข้อมูลว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดม สีหนุทรงประณาม “แผนการต่างประเทศ” (Foreign Plot) โดยทรงปราศรัยในเขตต่าง ๆ กล่าวหา ประเทศไทยโดยตรงว่ามีแผนสมคบคิดทางการทหารเพื่อล้มล้างพระองค์ และทรงกล่าวเป็นนัยถึงการมีส่วนร่วมของสหรัฐอเมริกาและเวียดนามใต้ด้วย ส่วนสื่อทางการของกัมพูชาได้พรรณนาถึงแผนการ ดังกล่าวว่ามีเป้าหมายทำลายเอกราชและระบอบกษัตริย์ของกัมพูชา เพื่อสร้างรัฐบาลที่ “เอื้อต่อตะวันตก โดยเฉพาะ” (exclusively favorable to the west) อีกทั้งยังบ่อนทำลายมิตรภาพของกัมพูชาต่อ เพื่อนบ้านผู้ยิ่งใหญ่ (Great Neighbor) นั่นคือคอมมิวนิสต์จีน⁴⁶⁶ จนถึงวันที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1959 รัฐบาลของกัมพูชาได้ลงมติอย่างเป็นทางการให้จับกุมสารี ขณะที่เครือญาติทั้งหมดถูกปลดออกจาก ตำแหน่งหรือถูกบังคับให้ลาออกจากหน้าที่ทางราชการ ส่วนคุณหญิงอิน อิม (In Em) ภรรยาเอกของ

⁴⁶² Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 94. Memorandum of a Conversation, Department of State, Washington, January 26, 1959, Accessed October 28, 2021, Available from <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d94>.

⁴⁶³ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 145.

⁴⁶⁴ นโรดม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 144.

⁴⁶⁵ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 145.

⁴⁶⁶ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/20 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03023340, Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/03023340>]

สารีถูกคุมขังในคุกอยู่ระยะหนึ่ง และเมื่อถูกปล่อยตัวมาก็ถูกกักขังอยู่แต่ภายในบ้านพักพร้อมลูก ๆ จนถึง ค.ศ. 1965 จึงได้รับอนุญาตให้เดินทางออกจากประเทศกัมพูชา⁴⁶⁷

สำหรับท่าทีของรัฐบาลไทยและเวียดนามใต้ในทางการทูตยื่นกรานปฏิเสชข้อกล่าวหา ดังกล่าว แต่ทว่าในทางปฏิบัติคงให้การสนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมรอย่างต่อเนื่อง และแม้จะได้รับ รายงานแล้วว่าสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุได้รับการเตือนถึงแผนการก่อรัฐประหาร แต่ทั้ง รัฐบาลไทยและเวียดนามใต้ก็ยังไม่หยุดการเคลื่อนไหว โทรเลขจาก ฯพณฯ คาร์ล วอลเธอร์ สตรอมถึง กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 กล่าวถึงเชิง จ้อก ทัณว่ามี ความพยายามเพิ่มกำลังพลในประเทศไทยจาก 500 คน เป็น 2,000 คน⁴⁶⁸ ซึ่งแน่นอนว่าทัณต้อง ได้รับการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกจากทางการไทย ขณะที่รายงานของฝ่ายปกครองจังหวัด ปราจีนบุรีลงวันที่ 21 มกราคม ค.ศ. 1959 ระบุว่า นายทูต (หรือทตหรือไพอูร์ย) กับนายเฮงคนไทย สัญชาติเขมรและเป็นหนึ่งในขบวนการเขมรอิสระประกาศรับสมัครคนอย่างเปิดเผย โดยประกาศให้ เงินเดือน ๆ ละ 600 บาท บุคคลที่สมัครโดยมากเป็นคนไทยซึ่งพูดภาษาเขมรได้ พร้อมกันนี้ นาย สุวรรณ สิงห์โรจน์ บ้านอยู่ถนนเพชรบุรีตอนสะพานยมราช และนายสอาด ศิริพัฒน์ บ้านอยู่ถนนวร จักรยังได้เดินทางจากกรุงเทพฯ มาร่วมดำเนินการเรื่องนี้ด้วย⁴⁶⁹ เช่นเดียวกับด้านจังหวัดศรีสะเกษมี รายงานลักษณะเดียวกันว่าปลายเดือนมกราคม ค.ศ. 1959 นายสุน เอี่ยมสุวรรณ พร้อมพรรคพวกอีก 3 คน ประกาศรับสมัครคนมาเป็นทหารอิสระให้เงินเดือน ๆ ละ 1,000 บาท ในเขตพื้นที่ตำบลโสน อำเภอกุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยกล่าวว่ารับนโยบายของไทยให้จัดตั้งขึ้น เมื่อรับสมัครแล้วจึงจะ ส่งไปฝึกวิชาทหารที่ช่องสะง่า ในเขตตำบลโสน อำเภอกุขันธุ์ แล้วจึงจะกำหนดการโจมตีฝ่ายกัมพูชา วิธีการดังกล่าวนี้ได้ดำเนินการอยู่ที่บ้านละลม บ้านทำนบ และบ้านธาตุ ตำบลโสน อำเภอกุขันธุ์ ซึ่งเป็นท้องที่ที่ติดต่อกับเขตอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และต่อเขตประเทศกัมพูชา⁴⁷⁰ นอกจากนี้พลโท ประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้มอบนโยบายผ่านผู้อำนวยการฝ่ายพลเรือน ในการประชุมเรื่องการสื่อสารทางวิทยุและการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจหน่วยต่าง ๆ กับ

⁴⁶⁷ สาธุ สามิต, ประวัติศาสตร์กัมพูชาและวชนเขมร, 400. [สาธุ สามิต, *ประวัติศาสตร์กัมพูชาและวชนเขมร*, ๒๐๐.]

⁴⁶⁸ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 95. Telegram From the Embassy in Cambodia to the Department of State, February 16, 1959, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d95>.

⁴⁶⁹ “พฤติกรรมของนายทูตกับนายเฮง สัญชาติไทย เชื้อชาติเขมร (เปิดรับสมัครทหารเขมรอิสระโดยให้เงินเดือน ๆ ละ 600 บาท),” 24 มกราคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/478, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 5.

⁴⁷⁰ “เหตุการณ์ชายแดนด้านศรีสะเกษ (นายสุน เอี่ยมสุวรรณรับสมัครเขมรอิสระให้เงินเดือน ๆ ละ 1,000 บาท),” 11 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/483, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 1.

ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอชายแดน ณ กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1959
รายละเอียดตอนหนึ่งว่า

พวกเขมรอิสระซึ่งได้ทราบว่ามีกำลังรวบรวมเป็นพลพรรคใต้ดินเพื่อกลับไปล้มล้างรัฐบาล
เจ้าฟ้าสีหนุ ก็ขอให้เอาใจใส่บ้าง ถ้ามีสิ่งใดที่สามารถจะช่วยเหลือ หรือทำความเข้าใจไว้ได้ ก็ให้ทำ
ไป เพียงแต่อย่าให้ออกหน้าออกตาเป็นการเปิดเผย อันจะเสียหายในทางการเมือง เขาจะประชุม
หารือกันในระยะห่างไขกฏอัยการศึกนี้ ก็ให้หลีกหนีเสีย และในการประชุมหารือของพวกเขา ก็ควรมี
คนของเรา หรือต้องสามารถให้ทราบว่ามีเขาประชุมหารือกันเรื่องใด

การเข้าออกชายแดนซึ่งโดยปกติต้องกวดขันนั้น ถ้าเป็นคนของเราที่ไม่เป็นไร และถ้าเป็น
พวกเขมรเสรีก็ให้ผ่านได้ แต่ต้องมีหลักฐานทุกครั้ง แต่ถ้าเป็นคนเขมรปกติ จะข้ามแดนไปมา ให้
รายงานของอนุมัติจากผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือกว่าจังหวัด...

...ในที่สุด ได้ย้าให้ราชการทุกฝ่าย ประชาชน ร่วมมือกันเพื่อแอนตี้สีหนุ มีสิ่งใดที่เป็น
ประโยชน์ ให้ใช้ดุลยพินิจทำไปเลย และให้ผู้ว่าราชการจังหวัดนำไปชี้แจงกับนายตำรวจภูธรชั้น
หัวหน้า ทางกรุงเทพฯ จะไม่สั่งการเป็นหนังสือ⁴⁷¹

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ภายในกัมพูชาตกอยู่ในสภาวะปั่นป่วนมีการก่อวินาศกรรมโดย
ผู้เชี่ยวชาญด้านอาวุธในหลายพื้นที่ เป็นต้นว่าการวางระเบิดบนถนนทางหลวงสายใหม่ระหว่างอ่าวกำ
ปงโสม-พนมเปญ รวมถึงปรากฏการณ์โจรกรรมและการจี้จับคน โดยเฉพาะพวกลูกหลานของ
นักการเมืองที่มีชื่อเสียงโด่งดังในสังคมในหลาย ๆ จุดของประเทศ⁴⁷² ทั้งนี้สำนักข่าวกรองกลาง
สหรัฐอเมริกาประเมินว่า การก่อวินาศกรรมและการก่อการร้ายในกัมพูชามีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง
ความโกลาหลในสังคมก่อนการรัฐประหาร⁴⁷³

ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 แผนการก่อรัฐประหารของภูาบ ฌวนลัมเหลวโดย
สิ้นเชิง สถานการณ์ที่พลิกผันเกิดขึ้นภายหลังจากวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 เมื่อฌวนเหลว
จดหมายแต่พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤต (Norodom Suramarit ครองราชย์ ค.ศ.
1955-1960) มี “แถลงการณ์ความเห็นต่าง” (declaration of dissidence) ต่อระบบการปกครอง

⁴⁷¹ “การประชุมข้าราชการจังหวัดชายแดนด้านกัมพูชา (14-22 มกราคม 2502),” 22 มกราคม 2502, เอกสาร
กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/21, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ,
8-9.

⁴⁷² นโรดม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 143.

⁴⁷³ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/02/19 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA.
CIB. 03023210, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03023210]

ของสีหนุ⁴⁷⁴ พร้อมกับถวายจดหมายแด่สมเด็จพระมหากษัตริยานีสีสุวตธัมมณีวงศ์ กุสุมนารีรัตน์ฯ เพื่อแจ้งว่า “เขากำลังเข้าร่วมกับฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลเพื่อป้องกันประเทศ”⁴⁷⁵ ทั้งนี้ในมุมมองของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาตั้งแต่วันที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 ระบุว่าฉนวนยังคงหวังที่จะหลีกเลี่ยงการนองเลือดด้วยการหาทางออกอย่างสันติกับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุที่จะลดทอนอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา⁴⁷⁶ ดังนั้นฉนวนจึงถวายจดหมายและมีแถลงการณ์ดังกล่าว เพราะฉนวนคาดหวังที่จะบรรลุข้อตกลงกับรัฐบาลมากกว่าการถอดสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจากอำนาจด้วยกำลังทหาร⁴⁷⁷ อย่างไรก็ตาม ไม่มีการเจรจาและผลลัพธ์เป็นไปในทางตรงกันข้าม เพราะในคืนวันต่อมาสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุมีพระราชบัญชาให้ขบวนทหารของรัฐบาลประกอบด้วยรถเกราะและรถบรรทุกประมาณ 70 คัน เคลื่อนจากกรุงพนมเปญไปยังเขตเสียมเรียบซึ่งเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการของฉนวน⁴⁷⁸ อีกทั้งทรงมอบหมายให้ลอน นอลซึ่งเพิ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมจากการปรับคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959⁴⁷⁹ ให้มีหน้าที่จับกุมฉนวน⁴⁸⁰

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุมีพระราชบัญชาว่า พระองค์เริ่มคลางแคลงใจในพฤติกรรมของฉนวน ฉนวนภายหลังได้รับรายงานว่ามีชาวต่างชาติเดินทางไปพบฉนวนอย่างต่อเนื่อง ในต้นเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 โจ้ จ็อง เอียวเดินทางไปพบฉนวนที่เขตเสียมเรียบและหนีหายไปเชิงอ่อนต่อมาในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 ชาวจีนสองคนจากบริษัทภาพยนตร์คาว่า (Kawa) จากฮ่องกงได้เดินทางกลับบ้านพักของฉนวน พร้อมด้วยหีบเครื่องมือเครื่องมือซึ่งระบุว่าเป็นอุปกรณ์ถ่ายหนัง

⁴⁷⁴ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/02/23 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03004219, Central Intelligence Agency, [https://www.cia.gov/readingroom/document/03004219]; “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.

⁴⁷⁵ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **97. Editorial Note**, Accessed October 28, 2021, Available from https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d97.

⁴⁷⁶ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/02/19 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴⁷⁷ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.

⁴⁷⁸ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/02/23 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴⁷⁹ ในมุมมองของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีกัมพูชาในช่วงเวลานี้ เป็นส่วนหนึ่งในแผนการ “ล่าแม่มด” (witch hunt) ที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงใช้จัดการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่พระองค์สงสัยว่าอาจสมรู้ร่วมคิดกับฝ่ายต่อต้าน หรือพวกที่ไม่สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่ละเอียดอ่อนในปัจจุบัน (“CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/02/19 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.)

⁴⁸⁰ นโรตม สีหนุ, **สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.**, 147.

ภายหลังจึงทราบว่าแท้จริงเป็นเครื่องส่งวิทยุประสิทธิภาพสูงและทั้งสองคนคือชาวเวียดนาม⁴⁸¹ ประกอบกับการที่ฉนวนไม่ได้มาเข้าร่วมพิธีเสกสมรสของพระราชบุตรบุปผาเทวีที่กรุงพนมเปญตั้งแต่ต้นเดือนกุมภาพันธ์ นับเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเพียงคนเดียวที่ไม่ได้เข้าร่วมงานดังกล่าว⁴⁸² จึงทำให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุหว่าดระแวงในความภักดีของฉนวนมากขึ้น และเป็นสาเหตุให้ต่างฝ่ายต่างเพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด รัฐบาลกัมพูชาเสริมกำลังป้องกันทางทหารในพื้นที่กรุงพนมเปญอย่างเร่งด่วนและตั้งจุดตรวจบนถนนที่มุ่งสู่เมืองหลวง⁴⁸³ ขณะที่ฉนวนได้มีคำสั่งวางจุดตรวจรอบสำนักงานใหญ่ที่เขตเสียมเรียบและไม่อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเข้าเยี่ยมหากไม่ได้รับใบอนุญาตล่วงหน้า⁴⁸⁴ กระทั่งพระองค์มีพระทัยว่าฉนวนมีแผนการร้ายจึงมีพระราชบัญชาให้ลอนนอล พร้อมทั้งขบวนทหารเดินทางไปยังเขตเสียมเรียบเพื่อจับกุมเขา อย่างไรก็ตามก็พบข้อมูลที่น่าสนใจอีกมุมหนึ่งว่าฉนวนเกิดความกังวลจึงพยายามสลัดตนเองออกจากแผนการรัฐประหาร เขาแจ้งข้อมูลต่อลอนนอลและสมเด็จพระมหากษัตริยานีสีสุวตถ์มุนีวงศ์ กุสุมะนาารีรัตน์ฯ นอลรายงานเรื่องนี้ต่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุและทรงตัดสินใจให้สร้างให้เป็นเจรจา รับทองคำมา และสั่งสังหารผู้สมรู้ร่วมคิด ในการนี้ฉนวนจึงบินไปยังเสียมเรียบเพื่อเจรจา ขณะที่ทหารของเขาเคลื่อนมาตามถนน⁴⁸⁵

ทั้งนี้การจับกุมฉนวน ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว “ฉนวนกำลังเดินเล่นอยู่ในสวนในบ้านพักหรรุราของเขา ตอนที่รู้ว่าตนกำลังหมดท่า เขาก็เลยหนี และไปอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงแห่งหนึ่ง”⁴⁸⁶ ไม่กี่วันฉนวนถูกนายทหารยศร้อยโทจับตัวได้ที่พนมกุเลน เขาถูกยิงที่บริเวณเท้าและถูกนำมาทิ้งบริเวณถนนใหญ่ก่อนจะถูกสังหารโดยปราศจากคำสารภาพซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าเป็นคำสั่งของลอนนอล⁴⁸⁷ จนถึงวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ. 1959 จึงมีรายงานว่าพบร่างของฉนวน⁴⁸⁸ ภายหลังสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงตั้งข้อสังเกตต่อการจับกุมฉนวนว่า

⁴⁸¹ นโรตม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 145-146.

⁴⁸² Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 102.

⁴⁸³ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/02/13 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴⁸⁴ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/02/19 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959.

⁴⁸⁵ Justin Corfield, *Khmers Stand Up?: A History of the Cambodian Government 1970-1975* (Australia: Monash University, 1994), 24.; Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 105.

⁴⁸⁶ นโรตม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 146.

⁴⁸⁷ Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 105.

⁴⁸⁸ Justin Corfield and Laura Summers, “Dap Chhuon,” in *History Dictionary of Cambodia* (United States of America: Scarecrow Press, Inc, 2003), 96-97.

นายพลลอนนอลรายงานข้าพเจ้าต่อนั้นว่านายดาบชวณได้ถูกยิงตายเสียแล้วขณะที่พยายามจะหนี แต่ความจริงเขาได้รับบาดเจ็บเล็กน้อยเท่านั้นเอง และเมื่อถูกจับ ก็ยืนยันว่าจะพบ นายทหารรัฐบาลให้ได้

นายพลลอนนอลต้องการจะยิงนายดาบชวณเสีย นายดาบชวณเรียกร้องให้ตนมีสิทธิแถลงอะไรบ้าง หลักฐานตอนหลังปรากฏว่า ถ้าหากนายดาบชวณพูดอะไรออกมา ก็ย่อมจะทำให้ นายพลลอนนอลมีส่วนร่วมในแผนร้ายทั้งหมดด้วย ด้วยเหตุนี้แหละ นายพลลอนนอลจึงเก็บนายดาบชวณไว้ปิดปากเสียสนิท⁴⁸⁹

กองทัพแห่งชาติกัมพูชาสามารถควบคุมตัวเจ้าหน้าที่ควบคุมเครื่องส่งวิทยุซึ่งเป็นชาวเวียดนาม 2 คน คือเลีย ลาม ทูย (Lia Lam Thuy) หรือฟาม วัน หนวน (Pham Van Mhan) และแล ทาญตัย (Le Thanh Tay) หรือกิม ฟวน ทัญ (Kim Phuon Thanh) รวมถึงสลัด พิว น้องชายของภูาบ ฌวนได้ที่บ้านพักของฌวน และที่น่าตกใจคือกองทัพแห่งชาติพบวิศวกร มาซีย เจ้าหน้าที่สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาอยู่ที่เขตเสียมเรียบด้วย อย่างไรก็ตามที่ บ้านพักของฌวนยังพบอาวุธเงินสด และทองคำน้ำหนัก 270 กิโลกรัม จำนวน 102 แห่ง รวมถึงพบจดหมายที่แสดงให้เห็นว่ามีการติดต่อระหว่างฌวนกับโจ งีอง เสียว อีกทั้งยังพบวิทยุของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐฯ ซึ่งเรื่องนี้ทำให้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุฯ เป็นอย่างมาก ทรงเชื่อมโยงและเชื่ออย่างสนิทใจว่าสหรัฐฯ หรืออย่างน้อยที่สุดคือสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐฯ ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับแผนการนี้ ในประเด็นนี้ ฌาน คาร์ล วอลเชอร์ สตรอม แสดงความไม่ประหลาดใจหากสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุฯ จะมีมุมมองเช่นนั้น เพราะในความเห็นของเขาที่ตอบกลับกระทรวงการต่างประเทศ สหรัฐอเมริกาก็เห็นว่ารัฐบาลเวียดนามได้มีศักยภาพเพียงเล็กน้อยที่จะคุกคามกัมพูชา นอกเสียจากได้รับทรัพยากรที่จัดหาโดยสหรัฐอเมริกา⁴⁹⁰

วิลเลียม คอลบี (William Colby) เจ้าหน้าที่สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา (ต่อมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการใน ค.ศ. 1973) ซึ่งประจำการในเวียดนามใต้ช่วงที่ภูาบ ฌวนวางแผนก่อรัฐประหารอธิบายว่า “ไทยและเวียดนามใต้ต้องการหยุดยั้งการแพร่ขยายลัทธิคอมมิวนิสต์ในพรมแดนของตนและพวกเขาได้พบนายพลกัมพูชาคนหนึ่งซึ่งคิดแบบเดียวกัน จึงให้ความช่วยเหลือในการเตรียมการก่อรัฐประหาร” คอลบีกล่าวต่อไปว่า “หน่วยงานของเราทราบถึงแผนการ แต่เพื่อให้เรามั่นใจว่าเราจะได้รับรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นในหมู่หัวหน้าก่อรัฐประหาร หน่วยงานจึงได้คัดเลือกตัวแทนจากเจ้าหน้าที่ (วิศวกร มาซีย-ผู้ศึกษา) ของนายพลกัมพูชา และได้มอบวิทยุไว้ให้แก่เขาสำหรับติดต่อ

⁴⁸⁹ นโรดม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 147.

⁴⁹⁰ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **99. Telegram From the Department of State to Embassy in Cambodia, February 21, 1959**, Accessed October 28, 2021, Available from <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d99>.

และแจ้งข่าวให้กับสำนักข่าวกรองกลางฯ” คอลบียืนยันว่า “เพื่อห้ามไทยและเวียดนามในการโค่นล้ม สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ” และกล่าวเสริมอีกว่า “โซคร้ายที่แผนการรัฐประหาร สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจับกุมเจ้าหน้าที่ของและวิทยุของเราได้ และไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาด หากจะสรุปว่าสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาเป็นหนึ่งในผู้ร่วมวางแผน ทองคำและอาวุธที่ถูกส่งมาจาก กรุงเทพฯ และไซ่ง่อนเพื่อใช้ต่อสู้กับพระองค์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของแผนการ ขณะที่วิทยุเป็นองค์ประกอบสำคัญมากกว่านั้น”⁴⁹¹

การสอบสวนแผนการก่อกบฏของภูาบ ฆวนไม่เพียงแต่เปิดโปงแผนการก่อรัฐประหารที่เชื่อมโยงกับแผนการกรุงเทพฯ ของเจ็ง จ็อก ทัญ และส้อม สารีเท่านั้น แต่ยังนำมาสู่การเปิดเผยการแทรกแซงทางการเมืองจากภายนอกประเทศอีกด้วย ซึ่งนับเป็นแผนการต่อต้านที่ร้ายแรงที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุต้องเผชิญหน้าเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่ทรงเข้ามามีบทบาททางการเมืองใน ค.ศ. 1952⁴⁹² จากการสอบสวนส่งผลให้ผู้เกี่ยวข้องระดับหัวหน้าจำนวน 18 คน⁴⁹³ ถูกออกหมายจับในข้อหาก่อการกบฏ ซึ่งในจำนวนนี้ปรากฏชื่อของทัญและสารีด้วย ส่วนแยม ส้อมโบร์ไม่ได้รับการกล่าวถึงว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับแผนการ ขณะที่วิศวกร มาซียได้หลบหนีออกจากกัมพูชาในทันทีที่แผนการถูกเปิดโปง ส่วนโง จ็อง เฮียว (ทางการกัมพูชาเรียกว่า “หัวหน้าขบวนการโค่นล้มจากต่างประเทศในกัมพูชา”) ถูกขับออกนอกประเทศ ในวันที่ 21 มีนาคม ค.ศ. 1959 สำนักพิมพ์เรอาลีเต (Réalités) ตีพิมพ์ภาพถ่ายจดหมายที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นของผู้สมรู้ร่วมคิด จากโง จ็อง เฮียว อดีตผู้แทนของเวียดนามในกัมพูชาถึงนายพลฆวนผู้คัดค้าน ขณะที่หนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดัม (La Dépêche du Cambodge) ฉบับประจำวัน 1 ตุลาคม ค.ศ. 1959 รายงานข่าวการพิจารณาคดีการก่อกบฏของฆวนว่า จำเลยทั้ง 18 คน ได้ส่งวิญญูติดต่อกันเป็นวงจรร ผู้ติดต่อกันภายในประเทศ

⁴⁹¹ William Colby and Peter Forbath, *Honorable Men: My Life in the CIA* (New York: Simon and Schuster, 1978), 149-150.

⁴⁹² Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945*, 99.

⁴⁹³ หนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดัม (La Dépêche du Cambodge) ฉบับประจำวัน 1 ตุลาคม ค.ศ. 1959 ระบุชื่อจำเลย 18 คนที่ถูกฟ้องในคดีก่อการกบฏ ได้แก่ 1. เจ็ง จ็อก ทัญ (Son Ngoc Thanh) 2. ส้อม สารี (Sam Sary) 3. ชิว โบรี (Chau Bory) 4. สีว วูถาย (Siv Vuthay) หลานของส้อม สารี 5. ส้อมโกลด์ นีต (Samdul Net) 6. เมียม อุณ เสง (Mam Un Seng) 7. อิว เยียง (Iv Yang) 8. เข็ม สริล (Kem SreL) พี่หรือน้องของภูาบ ฆวน 9. สลัต พิว (Slat Peou) น้องชายของภูาบ ฆวน 10. งูเยน หง ผาน (Nguyen Hong Phan) หรือโก จิง (Co Thing) ภรรยาของภูาบ ฆวน 11. เลีย ลาม ทุย (Lia Lam Thuy) หรือฟาม วัน หนุยาน (Pham Van Mhan) 12. แล ธานตัย (Le Thanh Tay) หรือกิม ฟวน ทัญ (Kim Phuon Thanh) 13. สามิต สิม (Samit Sim) 14. เมีย เทรย ทิป (Chha Tri Tip) 15. อาซ โส้ง เรอง (Each Song Roeung) 16. แหม สก (Hem Sok) 17. เลีย กลิน (Lay Klen) 18. อุม วัลญ (Um Vanh) น้องหรือพี่สะใภ้ของภูาบ ฆวน ภรรยาของเข็ม สริล ทั้งนี้รายชื่อ 16 คนแรก ศาลทหารกัมพูชาพิพากษาลงโทษประหารชีวิต ส่วนรายชื่อ 2 คนหลังได้รับการพิพากษาจำคุกตลอดชีวิต (“กัมพูชาขอรับรองประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พักอาศัยแก่ ขอนอกกันกับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/498, สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, 17-18.)

กัมพูชาคือ [ภูาบ ฌวน-สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชา-สถานกงสุลใหญ่ไซ่ง่อนประจำกรุงพนมเปญ] ส่วนวงจรวิทยุติดต่อกายนอก คือ [ภูาบ ฌวน-ศูนย์กลางไปรษณีย์เวียดนามใต้-เซ็ง จ็อก ทัญ-ส้อม สารี-สถานกงสุลใหญ่ไซ่ง่อนประจำกรุงพนมเปญ-ภูาบ ฌวน] จากการสอบสวนยังพบว่าสลัด พิว น้องชายของฌวนได้ติดต่อกับโจ จ็อง เฮียวเพื่อขอรับทองคำ และติดต่อกับมาซียเพื่อรับเครื่องวิทยุรับและส่ง ขณะเดียวกันจากการสอบสวนยังพบความเชื่อมโยงกับประเทศไทย ดังคำรับสารภาพของสามิต สิม (Samit Sim) หนึ่งในจำเลยยอมรับว่าตนมีหน้าที่เขียนจดหมายติดต่อกับ [ถึงใครไม่ปรากฏ] เป็นภาษาไทยและมีผู้แทนไทยหลายคน [ไม่ได้ระบุชื่อ] เดินทางมาที่เสียมเรียบในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1958 ด้วย⁴⁹⁴ ท้ายที่สุดศาลทหารกัมพูชาได้พิพากษาการก่อกบฏครั้งนี้ให้ลงโทษจำคุกตลอดชีวิตจำนวน 2 คน ส่วนอีก 16 คน ได้รับการพิพากษาประหารชีวิตซึ่งในจำนวนนี้คือทัญ และสารีที่กำลังหลบหนีและเชื่อว่าขณะนี้อยู่ในประเทศไทย⁴⁹⁵

ความล้มเหลวของแผนการกรุงเทพฯ ไม่เพียงส่งผลให้ผู้เกี่ยวข้องถูกจับกุมในข้อหาก่อการกบฏและบางส่วนต้องหลบหนีเข้าพำนักในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างกัมพูชา กับเพื่อนบ้านตึงเครียดในทันที เพราะในช่วงเวลาที่แผนการดังกล่าวถูกเปิดเผยนั้น กัมพูชาและไทยเพิ่งกลับมาสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตได้เพียง 14 วัน และผลการสอบสวนในลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่จริงใจของรัฐบาลไทยที่มีต่อผู้นำกัมพูชา ขณะที่ประชาชนชาวเขมรแสดงความโกรธแค้นมีการเดินประท้วงและถวายสัตติประณามแผนการก่อกบฏว่าถูกรบกวจากเพื่อนบ้านและเรียกร้องให้นำส้อม สารีและพวกมาลงโทษ

ราษฎรหลายร้อยคนลงนามถวายความภักดีแก่กษัตริย์กัมพูชาว่า นายส้อม สารีมีความผิดฐานเป็นผู้ทำลายเกียรติของชาวกัมพูชามาครั้งหนึ่งเมื่อยังเป็นเอกอัครราชทูตประจำกรุงลอนดอนแล้ว คนผู้นี้ไม่รู้สำนึกความผิดของตน กลับมากล่าวดูหมิ่นเจ้าแผ่นดินและเจ้าฟ้าสิหนุตามทีปรากฏในหนังสือพิมพ์ราษฎรธิปไตยเหยียดหยามให้เสียพระเกียรติอีก และยังคงกล่าวหา ถ้าตนประสบอันตรายนั้น ก็คงจะมาจากราชบัลลังก์เท่านั้น เพราะตนเป็นพวกราษฎร ราษฎรจึงขอยืนยันว่า นายส้อม สารีเป็นกบฏต่อประเทศชาติ และความเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์ราษฎรธิปไตยก็เป็นความเห็นของนายส้อม สารีกับพวกเท่านั้น จึงขอให้ทางการจัดการกับคนผิดและพวกต่อไปตามควรแก่กรณี⁴⁹⁶

⁴⁹⁴ “กัมพูชาขอร้องประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พ้ออาศัยแก่ขนงอกทันกับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, 17-18.

⁴⁹⁵ “เรื่องเดียวกัน, 18.

⁴⁹⁶ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 164.

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยแก้ไขสถานการณ์ด้วยการปฏิเสธอย่างหนักแน่นว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแผนการดังกล่าวและไม่ได้มีส่วนช่วยเหลือฝ่ายต่อต้าน⁴⁹⁷ และเมื่อรัฐบาลกัมพูชามีแถลงการณ์ ความตอนหนึ่งพาดพิงถึงประเทศไทย ในการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 พลเอกถนอม กิตติขจร รักษาการนายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งให้รัฐมนตรีทุกคนตอบปฏิเสธ ถ้าหากมีใครมาพูดมาถามถึงกรณีนี้เกี่ยวกับประเทศไทยก็ให้ตอบปฏิเสธไปทันที⁴⁹⁸ และในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 พลเอกถนอมยังได้มีแถลงการณ์ต่อหนังสือพิมพ์อีกว่า “จากข่าวที่ว่าไทยสนับสนุนให้มีการปฏิวัติในเขมรนั้น เราไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่รู้ไม่เห็นอะไรด้วยทั้งสิ้น”⁴⁹⁹ วันต่อมากระทรวงการต่างประเทศไทยจึงมีแถลงการณ์อย่างเป็นทางการ ความตอนหนึ่งว่า “นครหลวงของประเทศไทยมิได้ใช้เป็นสถานที่สำหรับการจัดทำแผนการอันใดอันจะมีผลแผ่ไปถึงประเทศใกล้เคียงใด ๆ ทั้งสิ้น”⁵⁰⁰ พร้อมกันนั้นเมื่อนิตยสารไทยฉบับหนึ่งได้เตรียมพร้อมอย่างเต็มรูปแบบที่จะโจมตี กัมพูชาและสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุแต่รัฐบาลไทยได้ออกคำสั่งยับยั้ง ซึ่งนับเป็นขั้นเชิงทางการทูตที่ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกัมพูชากับไทย เพราะในกรณีนี้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงตรัสชื่นชมต่อ ฯพณฯ คาร์ล วอลเธอร์ สตรอมว่า “พระองค์มีทักษะเชิงบวกมากขึ้นต่อความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับรัฐบาลไทยในปัจจุบัน” พระองค์ตรัสพร้อมกันในคราวเดียวกันว่าไม่ใส่ใจกับกรณีรัฐบาลเวียดนามได้⁵⁰¹

ต่อมาในวันที่ 11 มิถุนายน ค.ศ. 1959 ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้เดินทางเยือนกัมพูชาอย่างเป็นทางการเป็นเวลา 3 วัน เพื่อปรับปรุงสัมพันธภาพฉันเพื่อนบ้านที่ดีซึ่งดูเหมือนว่าเรื่องของแผนการกรุงเทพฯ จะถูกทำให้เจือจางลงไปใน การเพิ่มความสัมพันธ์ในขณะนี้ ดังปรากฏแถลงการณ์ร่วมระหว่าง ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ กับเสนาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน ค.ศ. 1959 ความตอนหนึ่งว่า

...รัฐมนตรีทั้งสองได้ยืนยันอีกครั้งหนึ่งถึงความเข้าใจและความเคารพต่อกันของรัฐบาลของตนที่มีอยู่ต่อนโยบายซึ่งรัฐบาลของราชอาณาจักรทั้งสองได้เลือกดำเนินโดยอิสระและถึงความ

⁴⁹⁷ “การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยกัมพูชา 1. ข้อเสนอฝ่ายกัมพูชา 2. การเปิดพรมแดนระหว่างประเทศไทย-กัมพูชา,” 31 มกราคม-25 มีนาคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/61, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 53.

⁴⁹⁸ “ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 4,” 8 มิถุนายน 2502, เอกสารส่วนบุคคล พันเอกแสง จุลละจาริตต์ สบ. 10.12.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 57.

⁴⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, 58-59.

⁵⁰⁰ ทวีช สุภาภรณ์, ภัยด้านอินโดจีน, 370.

⁵⁰¹ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **104. Telegram From the Embassy in Cambodia to the Department of State, February 28, 1959**, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d104>.

มุ่งมั่น ในอันที่จะหลีกเลี่ยงจากการที่ฝ่ายหนึ่งจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของอีกประเทศหนึ่ง และในทางกลับกัน หรือจากการใดที่มุ่งทางให้มีอิทธิพลอยู่เหนือนโยบายนั้น โดยเฉพาะรัฐบาลทั้งสองจะห้ามการดำเนินการทุกอย่างที่จะกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของอีกฝ่ายหนึ่งมิให้มีขึ้นในดินแดนของตน...⁵⁰²

อย่างไรก็ดี ทรรศนะของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุที่มีต่อประเทศไทย รวมถึงเวียดนามได้ยังคงมีลักษณะในแง่ลบ แม้ว่าทางการทูตทั้งสองประเทศจะได้ปรับปรุงความสัมพันธ์ให้กลับคืนสู่ภาวะปกติก็ตามแต่ก็เกิดขึ้นเพียงระยะสั้น ๆ เพราะความไว้วางใจได้ถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิง และความเกลียดชังที่มีต่อทั้งผู้นำของไทยยังคงมีอยู่อย่างไม่ต้องสงสัย และแน่นอนว่าพระองค์ยังคงหวาดระแวงอย่างเห็นได้ชัด เพราะทั้งเซ็ง จ็อก ทัญและสีอม สารียังคงหลบหนีการจับกุม และมีรายงานว่าพวกเขา ยังคงเคลื่อนไหวและดำเนินกิจการเพื่อต่อต้านรัฐบาลของพระองค์ภายใต้ชื่อขบวนการเขมรเสรีซึ่งพระองค์คาดว่าอาจยังได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทย รวมถึงสหรัฐอเมริกา และเวียดนามใต้อยู่

4. ความขุ่นเคืองของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชนไทย

ความชั่วร้ายที่ยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้าซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีของทุกคนคือ การให้ความสำคัญจนเกินขนาดแก่สิ่งที่เขาเขียนถึงตัวข้าพเจ้า และข้าพเจ้าก็มีความรู้สึกในข้อความนั้นมากเกินไป ข้าพเจ้าไม่อาจทนต่อการวิพากษ์วิจารณ์อย่างไรความยุติธรรมหรือที่ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นการไร้ความยุติธรรม⁵⁰³

ถ้อยความข้างต้นเป็นพระราชดำรัสของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุที่พระราชทานสัมภาษณ์แก่ฌ็อง ลากูตูร์ ผู้สื่อข่าวชาวฝรั่งเศส นับเป็นหลักฐานที่ยืนยันถึงอุปนิสัยส่วนพระองค์ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งซึ่งส่งผลต่อการเพาะบ่มทรรศนะที่ทรงมีต่อประเทศไทย สังเกตได้จากเมื่อสื่อมวลชนไทยวิพากษ์วิจารณ์พระองค์อย่างเปิดเผยผ่านหนังสือพิมพ์ พระองค์จะทรงมีปฏิกิริยาตอบโต้ต่อบทวิจารณ์ดังกล่าวในทันที สอดคล้องกับความเห็นของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาซึ่งได้วิเคราะห์อุปนิสัยของพระองค์ว่า “พฤติกรรมของเจ้าชายนั่นเอาแน่เอานอนไม่ได้: สองปีหลังจาก

⁵⁰² “แถลงการณ์ร่วมระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศไทยและกัมพูชา ในคราวที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศไทยไปเยือนกัมพูชา,” 18 พฤษภาคม-25 มิถุนายน 2502, 7-8.

⁵⁰³ นโรตม สีหนุ, อินโดจีน: ทศนะจากปักกิ่ง นโรตมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลากูตูร์, 116-117.

การสละราชสมบัติ พระองค์ทรงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 3 ครั้ง โดยเหตุผลเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ทรงรู้สึกว่าจะท่อนการวิพากษ์วิจารณ์พระองค์”⁵⁰⁴

ขณะที่โรเจอร์ เอ็ม. สมิธ (Roger M. Smith) นักวิชาการด้านการเมืองแห่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีประสบการณ์โดยตรงต่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกล่าวว่า “พระองค์ถือว่าการวิจารณ์ใด ๆ ต่อพระองค์เป็นการดูถูกศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของกัมพูชา พระองค์มักจับปากกาเพื่อปกป้องประเทศของพระองค์ผ่านจดหมายถึงรัฐบาลต่างประเทศ บรรณาธิการ ตลอดจนนักข่าวของหนังสือพิมพ์หรือวารสารชั้นนำทั่วโลก หรือแม้แต่ทรงตอบโต้แม่บ้านชาวอเมริกัน [นางเซอร์ลีย์ อี. บุช (Mrs. Shirley E. Bush)-ผู้ศึกษา] ที่หาญกล้าบรรยายคุณลักษณะระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกแต่พระองค์”⁵⁰⁵ สอดคล้องชูลิโอ อาร์แมนโด เยลเดรส (Julio Armando Jeldres) ได้บรรยายอุปนิสัยของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุว่า “พระองค์เป็นผู้อ่านตัวยงของบทความทุกบทความที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับกัมพูชา พระองค์รู้สึกขุ่นเคืองในทันทีต่อการวิพากษ์วิจารณ์ที่ส่งตรงถึงพระองค์หรือต่อประเทศของพระองค์ และทรงตอบโต้บทความใด ๆ ก็ตามที่พิจารณาว่าเป็นอันตรายต่อศักดิ์ศรีและเกียรติยศของกัมพูชาเป็นการส่วนตัว”⁵⁰⁶

นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950 เมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเข้ามามีบทบาททางการเมืองในกัมพูชา เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่บรรยากาศการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในประเทศไทยมีเสรีภาพเปิดกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะภายหลังจอมพล ป. พิบูลสงครามเดินทางกลับจากการเยือนต่างประเทศและนำวัฒนธรรม “การปราศรัยในที่สาธารณะหรือไฮปาร์ค” (hyde-park) จากสหราชอาณาจักรมาใช้ใน ค.ศ. 1955 ส่งผลให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น พร้อมกับการผ่อนคลายมาตรการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์จึงทำให้ในช่วงเวลานี้หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพและสามารถรายงานความเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างอิสระ⁵⁰⁷ ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ไทยวิพากษ์วิจารณ์การเมืองไทย รวมถึงเพื่อนบ้านอย่างเอ็กเกริก โดยในกรณีที่เกี่ยวข้องกับกัมพูชา ปรากฏในหนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที่ 25 กันยายน ค.ศ. 1955 คอลัมน์ “ใครชี้โก่งกันแน่ ; เจ้าฟ้าสีหนุ ราชผู้สละบัลลังก์ เล่นการเมืองแข่งสามัญชน แล้วชนะไปอย่างน่าอัศจรรย์” นับเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่ได้รับการประท้วงจากสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ เนื้อหา มีลักษณะ

⁵⁰⁴ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia. (Approved for Release: May 2007),” n.d.

⁵⁰⁵ Roger M. Smith, “Prince Norodom Sihanouk of Cambodia,” *Asian Survey* 7, 6 (June 1967): 354.

⁵⁰⁶ Julio A. Jeldres, “Norodom Sihanouk and the Formulation of Cambodian Foreign Policy (1953-1976),” (PhD thesis, School of Philosophical, Historical and International Studies, Faculty of Arts, Monash University Melbourne, Australia, 2015), 12.

⁵⁰⁷ มาลี บุญศิริพันธ์, *เสรีภาพหนังสือพิมพ์ไทย* (กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), 63, 66.

วิพากษ์วิจารณ์ชัยชนะขององค์กรสังคมนิยมในการเลือกตั้งของกัมพูชาซึ่งกระทำขึ้นในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1955 ว่า “หาใช่เพราะประชาชนจงรักภักดีถึงขนาดยอมถวายเก้าอี้ในสภาแห่งชาติให้เจ้าฟ้าหนุ่มนั่งทั้งหมดไม่ หากแต่เป็นเพราะว่าความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของประชาชนชาวเขมรซึ่งยังมีอีกมากที่ยังถือได้ว่าล้าหลังผสมกับความจงรักภักดีของข้าราชการปกครองที่มีอยู่ต่อเจ้าฟ้าสีหนุต่างหาก” พร้อมกันนี้ยังได้กล่าวถึงวิธีการลงคะแนนเสียงว่าไม่ชอบมาพากลและสรุปว่า “ณ บัดนี้เขมรได้ลอกแบบวิธีการเลือกตั้งที่เคยมีอยู่ในเมืองไทยไปใช้อย่างได้ผลดีกว่าตัวครูเข้าแล้ว”⁵⁰⁸

การวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวสร้างความขุนเคืองพระทัยให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดม สีหนุ วันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ. 1955 พระองค์ทรงตำหนิการลงข่าวของหนังสือพิมพ์สยามนิกรต่อพลตำรวจจัตวาจรัส มณฑุกานนท์ อัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญแล้วครั้งหนึ่ง ซึ่งพลตำรวจจัตวาจรัสทูลอธิบายว่า “ประเทศไทยมีการให้สิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่ การเขียนบทความในหนังสือพิมพ์นั้นเป็นความเห็นของบุคคลผู้เขียนโดยเฉพาะ”⁵⁰⁹ แต่ทว่าในวันที่ 19 พฤศจิกายน ค.ศ. 1955 พระองค์ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ยื่นหนังสือประท้วงต่อรัฐบาลไทย โดยปริภาษว่าเนื้อหาของหนังสือพิมพ์สยามนิกรเป็นการให้ร้ายป้ายสีและดูหมิ่นเหยียดหยามซึ่งทำให้เกิดความเสียหายต่อองค์กรสังคมนิยม ต่อรัฐบาลกัมพูชา ต่อประชาชนชาวเขมร และต่อพระองค์เอง โดยทรงเน้นย้ำว่า 1) การเลือกตั้งเป็นไปอย่างเที่ยงธรรม 2) รัฐบาลมาจากการเลือกตั้งอย่างชอบธรรม และ 3) ชาวเขมรขอคัดค้านต่อคำดูถูกเหยียดหยามของสยามนิกร⁵¹⁰

ในมุมมองของพลตำรวจจัตวาจรัส มณฑุกานนท์ตามที่ได้กราบทูลต่อพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่า

...พิจารณาคูบทความในหนังสือพิมพ์สยามนิกร ตามความรู้สึกของข้าพทูตเจ้าเองเห็นว่า น่าจะไม่เป็นการเลยลักษณะการวิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ทั่ว ๆ ไป จริงๆมีข้อความบางตอนซึ่งทำ ให้คิดสงสัยไปว่าการเลือกตั้งกัมพูชาครั้งนั้นคงมีมูลเหตุอะไรที่น่าคิดอยู่บ้าง ผลของการเลือกตั้งครั้งนี้จึงปรากฏว่าพรรคสังคมนิยมของสมเด็จพระอุปยุวราชจึงชนะที่นั่งเต็มสภา...⁵¹¹

⁵⁰⁸ “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่อง หนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 10 ตุลาคม 2498-10 มกราคม 2499, 19-21.

⁵⁰⁹ “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่องหนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 7 ธันวาคม 2498-18 มกราคม 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/32, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 3.

⁵¹⁰ “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่อง หนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 10 ตุลาคม 2498-10 มกราคม 2499, 9.

⁵¹¹ เรื่องเดียวกัน, 11.

พลตำรวจจัตวาจรัส มัณฑุกานนท์จึงสรุปสาเหตุของปัญหาว่า “...หนังสือพิมพ์ (กัมพูชา-ผู้ศึกษา) พวกแรกก็ลงแต่เรื่องสรรเสริญเยินยอสมเด็จพระอูปยุวราชบ้าง รัฐบาลบ้าง อยู่เป็นกิจวัตร ฉะนั้นเมื่อถูกหนังสือพิมพ์ไทยวิจารณ์ก็ไม่พอใจ อูปยุวราชสีหนุนั้นก็เป็นที่ทราบกันดีอยู่ในวงการทูตว่าไม่ชอบให้ใครวิจารณ์ ทูตทั้งหลายก็ต่างวิจารณ์กันแต่แรกแล้วว่า เมื่อไม่ชอบให้ใครวิจารณ์จะมาเล่นการเมืองซึ่งย่อมนอยู่ในวิสัยที่จะถูกติชมได้อย่างไร”⁵¹² สอดคล้องกับมุมมองของพระยารามราชภักดี (หม่อมหลวงสวัสดิ์ อิศรางกูร) ปลัดกระทรวงมหาดไทยได้แสดงความเห็นต่อการประท้วงของสมเด็จพระอูปยุวราชจนโรตมสีหนุว่า “เห็นจะเป็นด้วยนายกรัฐมนตรีกัมพูชาทรงเป็นกษัตริย์มาก่อน ย่อมอยู่ในที่ที่เคารพสักการะของประชาชน เมื่อลดพระองค์ลงมาเป็นนักการเมืองและได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เข้าบ้างซึ่งคงจะยังไม่เคยได้รับมาก่อนก็รู้สึกหวั่นไหวและมีปฏิกิริยาขึ้น”⁵¹³ อย่างไรก็ตาม เพื่อปิดเป่าและป้องกันสิ่งที่ระคายเคืองต่อความรู้สึกของกัมพูชา จอมพล ป. พิบูลสงครามมีคำสั่งยุติปัญหาโดยให้ทำตามข้อเสนอของพลตำรวจจัตวาจรัส กล่าวคือเชิญอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยมาชี้แจงทำความเข้าใจถึงเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ไทย พร้อมทั้งขอร้องให้บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ใช้ความระมัดระวังให้มากเกี่ยวกับบทความซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสัมพันธไมตรี⁵¹⁴

อย่างไรก็ดี สมเด็จพระอูปยุวราชจนโรตมสีหนุมักทรงตอบโต้การวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ไทยใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก ทรงยื่นประท้วงต่อเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา ลักษณะที่ 2 ทรงตอบโต้ผ่านสุนทรพจน์ในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงมีพระราชนิพนธ์ผ่านทางหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นกระบอกเสียงขององค์กรสังคมนิยมและอยู่ในการอุปถัมภ์ของรัฐบาล ได้แก่ เรอาลีเต ก็องบอดเดียน (Réalités Cambodgiennes) ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ (La Dépêche du Cambodge) และนักชาตินิยม (Neak Cheatniyom) ทั้งนี้ ขาพณฯ สมจัย อนุমানราชชนเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาซึ่งดำรงตำแหน่งต่อจากพลตำรวจจัตวาจรัส มัณฑุกานนท์มีมุมมองต่อบรรยากาศการแสดงความเห็นระหว่างสมเด็จพระอูปยุวราชจนโรตมสีหนุกับหนังสือพิมพ์ต่างประเทศว่า

หากจะมีสิ่งที่จะทำให้รัฐบาลและคนกัมพูชาโกรธเคืองมาก สิ่งนั้นก็คือการพูดจาติเตียนนโยบายความเป็นกลางของกัมพูชาและพูดจาเป็นการดูถูกต่อเจ้าฟานโรตมสีหนุ หากจะมีสิ่งใดที่

⁵¹² “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่อง หนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 10 ตุลาคม 2498-10 มกราคม 2499, 11.

⁵¹³ เรื่องเดียวกัน, 3.

⁵¹⁴ “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่องหนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 7 ธันวาคม 2498-18 มกราคม 2499, 3, 11.

จะทำให้รัฐบาลและคนกัมพูชาชอบพอสั่งนั้นก็คือการสรรเสริญนิยมชมชอบและการชมเชยในนโยบายเป็นกลางของกัมพูชาและเจ้าฟ่านโรตมสีหนุ⁵¹⁵

จากกรณีนี้ขอกล่าวเสริมถึงอุปนิสัยส่วนพระองค์ที่ส่งผลกระทบต่อวงการสื่อสิ่งพิมพ์ของกัมพูชาซึ่งพบว่าถูกจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และมีรายงานว่าหนังสือพิมพ์กัมพูชาไม่กล้าวิจารณ์ข้าราชการผู้ใหญ่ของรัฐบาลเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพระองค์ด้วยแล้วไม่มีเลย ซึ่งในขณะนี้เหลือแต่เพียงหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนพระองค์เท่านั้น⁵¹⁶ และหากมีหนังสือพิมพ์ฉบับใดแสดงความเห็นในทางตรงกันข้ามหรือทำให้พระองค์ไม่พอพระทัยก็จะถูกปิด ยกตัวอย่างเช่นหนังสือพิมพ์เขมรรัฐที่ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยใน ค.ศ. 1958 ผลปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวถูกปิดและบรรณาธิการถูกจับกุม⁵¹⁷

ไม่น่าแปลกใจนักที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเคยมีพระราชดำรัสทำนองประชดประชันต่อ ๗๗ สมัย อนุমানราชชนในโอกาสประทานเลี้ยงต้อนรับเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาคนใหม่เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน ค.ศ. 1957 ว่า “คนเขมรยังรักประเทศอยู่อีกมากมาย แต่ไม่มีใครรักประเทศกัมพูชาเช่นคนเขมรรักประเทศไทยเลย”⁵¹⁸ ทั้งนี้ ๗๗ สมัยได้มีรายงานถึงกระทรวงการต่างประเทศเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ไทยหลายฉบับลงเรื่องราวเกี่ยวประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุและองค์กรสังคมราชฎ์นิยมในทำนองวิพากษ์วิจารณ์และใช้ถ้อยคำไม่บังควรสร้างความขุ่นเคืองพระทัยให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุอยู่เนื่อง ๆ ดังรายงานเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 ความตอนหนึ่งว่า

ในการสนทนากับนายเกร็ง นิล ข้าราชการกรมการเมืองแห่งกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชา นายเกร็ง นิลได้กล่าวแก่ข้าพทูตเจ้าว่า ทางกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาได้รับหนังสือพิมพ์ไทยที่ลงข่าวเกี่ยวกับประเทศกัมพูชาเป็นประจำ ทางกระทรวงฯ ก็ส่งหนังสือพิมพ์เหล่านี้ไปถวายเจ้าฟ่านโรตมสีหนุเพื่อทอดพระเนตร ฝ่ายกัมพูชาสังเกตเห็นว่าหนังสือพิมพ์ไทยและบุคคลไทยบางคนชอบพูดถึงประเทศกัมพูชา และชอบพูดแต่สิ่งที่เป็นที่สะเทือนใจของคนกัมพูชาเสมอ เช่นเมื่อเร็ว ๆ นี้ นายสุวิซ พันธเศรษฐได้กล่าวถึงประเทศกัมพูชาและหนังสือพิมพ์ได้นำข้อความไปลง มีใจความทำนองว่าประเทศกัมพูชานั้นจะเป็นหรือได้เป็นข้าฝ่ายคอมมิวนิสต์ไปเสีย

⁵¹⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 1 พฤศจิกายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 167.

⁵¹⁶ “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่อง หนังสือพิมพ์สยามนิการลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 10 ตุลาคม 2498-10 มกราคม 2499, 11.

⁵¹⁷ “ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 4,” 8 มิถุนายน 2502, 98.

⁵¹⁸ “การสนทนาระหว่างเอกอัครราชทูต ณ พนมเปญ กับเจ้าฟ่านโรตมสีหนุในโอกาสที่เจ้าฟ้าทรงประทานเลี้ยงเป็นเกียรติแก่เอกอัครราชทูต,” 25 มิถุนายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/73, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 3.

แล้ว และว่ารัฐบาลกัมพูชาจะเป็นคอมมิวนิสต์ การพูดเช่นนี้ไม่เป็นความจริงเลยแม้แต่น้อย และตั้งที่คนทั้งหลายก็ได้ทราบอยู่แล้วว่า รัฐบาลกัมพูชาได้พยายามต่อต้านการดำเนินงานของฝ่ายคอมมิวนิสต์อยู่ตลอดเวลา จริงอยู่ขณะนี้กัมพูชาต้องคบหาสมาคมกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ก็เพราะกัมพูชาถือนโยบายเป็นกลาง การพูดเกี่ยวกับประเทศกัมพูชาเช่นคำพูดของนายสุวิชัยนี้ เมื่อได้ถวายหนังสือพิมพ์ให้เจ้าฟ้านโรตมสีหนุทรงอ่านแล้ว ทรงพิโรธมาก นอกจากนั้นนายเกรียง นิลได้กล่าวด้วยว่า เจ้าฟ้านโรตมสีหนุทรงชุนเคืองหนังสือพิมพ์ที่มีทางราชการไทยหนุนหลังและลงข่าวเกี่ยวกับกัมพูชาผิด ๆ ถูก ๆ เสมอ เช่นหนังสือพิมพ์ “ชาวไทย” เป็นต้น ที่เจ้าฟ้านโรตมสีหนุทรงชุนเคืองหนังสือพิมพ์นี้ก็เพราะ หนังสือพิมพ์ชาวไทยเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีกรมตำรวจไทยเป็นผู้อุดหนุน ก่ออยู่เบื้องหลัง จึงไม่ทรงเข้าพระทัยว่า เมื่อรัฐบาลไทยมีความปรารถนาจะผูกมิตรกับกัมพูชา แต่ยังมีหนังสือพิมพ์เช่น “ชาวไทย” ซึ่งเป็นเสมือนหนังสือพิมพ์ของราชการ คอยลงข้อความยั่วเย้าให้บังเกิดความชุนเคืองอยู่ตลอดเวลา⁵¹⁹

ขณะเดียวกันการวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ไทยยังสร้างความโกรธเคืองให้กับชาวเขมร ด้วยถือว่าเป็นการหมิ่นประมาทสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุผู้ที่เป็นที่เคารพยิ่งอีกด้วย⁵²⁰ ทั้งนี้ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1958 เมื่อหนังสือพิมพ์ไทยวิพากษ์วิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชาที่จะจัดขึ้นเมื่อวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1958 ในทำนองว่าองค์กรสังคมนิยมจะไม่ได้ที่นั่งทั้งหมดในรัฐสภา เพราะสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตม สีหนุแวดล้อมด้วยข้าราชการที่ “เนาพะะ” ๗๗๗ สมเจัยอนุমানราชชนมีรายงานต่อกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ 5 มีนาคม ค.ศ. 1958 ว่า

โดยที่ในระยะไม่นานมานี้ ได้มีหนังสือพิมพ์ไทยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้ลงบทความเกี่ยวกับประเทศกัมพูชา ซึ่งทำให้เกิดความชุนเคืองในวงการกัมพูชามากจนถึงกับได้มีการโต้ตอบในหน้าหนังสือพิมพ์กัมพูชาเมื่อวันที่ 27 มีนาคม ในการประท้วงประกาศนียบัตรแก่นักเรียนแห่งโรงเรียนเกษตรกรรมที่กรุงพนมเปญ เจ้าฟ้านโรตมสีหนุได้ทรงกล่าวสุนทรพจน์ในโอกาสนี้ และได้ทรงกล่าวถึงเรื่องสถานะภายในประเทศกัมพูชา ว่าได้มีการกล่าวติเตียนโดยนักการเมืองในประเทศ คำติเตียนเหล่านี้มีความประสงค์มุ่งร้ายอย่างไม่มีมูลความจริงเลย และก็ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ไทยฉบับหนึ่งเอาไปลงเรื่องนี้ด้วย เจ้าฟ้านโรตมสีหนุได้ทรงคัดค้านอย่างแข็ง

⁵¹⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 27 กรกฎาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 45-46.

⁵²⁰ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 120.

ชั้นต่อข้อกล่าวหาที่ว่านี้ และทรงประกาศยืนยันว่าทั้งราชบัลลังก์และพระองค์ท่านเองไม่ทรงเลี้ยงข้าราชการที่ “เนาพะ” อย่างที่ได้มีกล่าวการหาเลย⁵²¹

ฯพณฯ สมเจัย อนุমানราชชน ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “การที่เจ้าฟ้าบรมโอรสาธิราชฯ ได้ทรงกล่าวถึงหนังสือพิมพ์ไทย แต่ไม่ทรงเอ่ยชื่อของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่าทรงขุ่นเคืองพระทัยมิใช่น้อยทีเดียว จึงทรงถือโอกาสเอ่ยถึงเรื่องนี้ในที่ชุมนุมซึ่งไม่มีลักษณะทางการเมืองเลย”⁵²² อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ไทยยังคงวิพากษ์วิจารณ์การเมืองกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง เป็นต้นว่า หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ลงข่าวในทำนองว่า ประเทศกัมพูชากำลังต่อสู้คอมมิวนิสต์และสัมพันธภาพทางการทูตระหว่างกัมพูชากับกลุ่มสหภาพโซเวียตกำลังจะขาดสะบั้นลง โดยอ้างถึงพระราชดำรัสสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุและการเรียกตัวเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำมอสโกกลับ ประเทศส่งผลให้หนังสือพิมพ์ลา ลีแบร์เต (La Liberté) ฉบับประจำวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 1958 คอลัมน์ “หนังสือพิมพ์ไทยกับสงครามเย็น” ได้กล่าวประณามหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ว่า “หนังสือพิมพ์ไทยทำการโจมตีรัฐบาลกัมพูชาอย่างดุเดือดหมิ่น ฝ่ายกัมพูชาจะไม่เป็นห่วงใยอะไรเลยถ้าข้อความที่เขียนนั้นเป็นความจริง แต่ในกรณีนี้ฝ่ายกัมพูชาจำต้องกวาดล้างความเข้าใจผิดซึ่งอยู่หน้าประตูบ้าน”⁵²³ ฯพณฯ สมเจัยมีรายงานต่ออีกว่า “ฝ่ายกัมพูชาถือว่าเป็นการดูถูกดูหมิ่นต่อพระเกียรติของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุซึ่งเป็นที่เคารพของประชาชนทุกคน” เช่นเดียวกับหนังสือลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ ฉบับประจำวันที่ 10 มีนาคม ค.ศ. 1958 คอลัมน์ “ขาดข้อความหรือความตั้งใจอันไม่บริสุทธิ์?” ได้ประท้วงต่อการบิดเบือนของหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวด้วยการเขียนชี้แจงว่า

จะต้องกล่าวแล้วกล่าวอีกว่าประเทศกัมพูชาไม่ได้ต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์มากกว่าต่อสู้กับฝ่ายเป็นปฏิปักษ์ต่อคอมมิวนิสต์ ทุกคนทราบดีว่านายญิก จูโงง เอกอัครราชทูตกัมพูชาที่มอสโกเป็นทูตกัมพูชาประจำอยู่ที่วอร์ซอร์และที่กรุงปรากด้วย และได้เดินทางกลับมายังกรุงพนมเปญเพื่อต้อนรับนายซีโรกี นายกรัฐมนตรีเช็กโกสโลวาเกียซึ่งได้เดินทางมาเยือนประเทศกัมพูชาเป็นการประเทศกัมพูชาได้พร้อมที่จะตัดสัมพันธ์มิตรกับฝรั่งเศสหรือญี่ปุ่นในเมื่อเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำสองประเทศดังกล่าวนี้เดินทางกลับมายังกรุงพนมเปญ เรื่องนี้เป็นที่น่าขบขันยิ่งนัก⁵²⁴

⁵²¹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 5 มีนาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 56.

⁵²² เรื่องเดียวกัน.

⁵²³ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 18 มีนาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 22.

⁵²⁴ เรื่องเดียวกัน.

แต่ทว่าที่ก้าวร้าวและใช้ถ้อยคำรุนแรงมากที่สุดคือ หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทยได้วิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายเป็นกลางของสมเด็จพระอุบายุวราชชนโรดมสีหนุว่ามีลักษณะไม่แน่นอน อีกทั้งได้หมิ่นประมาทพระองค์อย่างรุนแรงด้วยการเปรียบเปรยว่า “เสวยแกงปลาไหล” หนังสือพิมพ์ลา ลีแบร์เต ฉบับประจำวันที 13 มีนาคม ค.ศ. 1958 คอลัมน์ “แกงปลาไหล” ได้นำข้อความวิพากษ์วิจารณ์มาลงและตอบได้ว่า

หนังสือพิมพ์ไทยได้ทำการโจมตีประเทศกัมพูชาโดยเขียนข้อความที่ปราศจากความจริง เป็นการชักนำให้ประชาชนทั้งสองประเทศเกลียดชังกัน หนังสือพิมพ์ “ภูมิไทย” (พิมพ์ไทย-ผู้ศึกษา) ไม่ทราบถึงความรักอันยิ่งใหญ่ซึ่งประชาชนทุกคนมีต่อเจ้าฟานโรดมสีหนุ การโจมตีเจ้าฟานโรดมสีหนุจึงเป็นที่ขุ่นเคืองของทั่วประเทศ หนังสือพิมพ์ที่ดูหมิ่นพระองค์ท่านเป็นบุคคลชนิดหน้าไหว้หลังหลอกในความสัมพันธ์กับต่างประเทศ หนังสือพิมพ์นี้ดูหมิ่นพระองค์ท่านซึ่งเป็นถึงสมเด็จพระอุบายุวราชเป็นบุคคลชนิดนั้น ใคร ๆ ทั่วโลกย่อมทราบดีว่าเจ้าฟานโรดมสีหนุได้ทรงดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยความสำเร็จอย่างเห็นได้เด่นชัด หนังสือพิมพ์นี้เขียนว่าเจ้าฟ้าฯ เป็นบุคคลที่ชอบเสวยแกงปลาไหลอย่างลับ ๆ ภายหลังที่ได้แสดงความเกลียดชังต่อแกงนี้ นี่เป็นการดูถูกดูหมิ่นอย่างเลวทรามที่สุด⁵²⁵

ควรกล่าวด้วยว่าหนังสือพิมพ์ลา ลีแบร์เตเป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามใต้ ภายหลังตีพิมพ์คอลัมน์แกงปลาไหล เลอ วัน ตรงเจ้าหน้าที่ฝ่ายการหนังสือพิมพ์สถานอัครราชทูตเวียดนามใต้ได้เข้าพบ ฯพณฯ สมจัย อนุมานราชชนในวันที่ 17 มีนาคม ค.ศ. 1958 เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและแจ้งว่าหนังสือพิมพ์ลา ลีแบร์เตไม่ได้มีความปรารถนาลงความกระทบกระเทือนถึงประเทศไทย แต่จำเป็นต้องปฏิบัติตามคำขอร้องของกระทรวงโฆษณาการกัมพูชาให้ลงบทความนี้⁵²⁶ ขณะที่หนังสือพิมพ์ลา เดแบซ ดูว์ ก็องบอดณ์ ฉบับประจำวันที 19 มีนาคม ค.ศ. 1958 ก็ได้ตอบโต้หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทยผ่านคอลัมน์ “สำหรับหนังสือพิมพ์ไทย การโกหกจะกลายเป็นการให้ข่าวสารเสียแล้วหรือ?” โดยหนังสือพิมพ์ฉบับนี้แสดงความโกรธเคืองและประณามว่าเป็นความตั้งใจอันไม่บริสุทธิ์ของหนังสือพิมพ์ไทย⁵²⁷

สมเด็จพระอุบายุวราชชนโรดมสีหนุซึ่งสะสมความขุ่นเคืองต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ไทยอย่างต่อเนื่องถึงขีดสุด ในวันที่ 21 มีนาคม ค.ศ. 1958 พระองค์มีพระราชหัตถเลขากราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤตเพื่อแจ้งให้ทรงทราบถึงการเขียน

⁵²⁵ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 18 มีนาคม 2501, 23.

⁵²⁶ เรื่องเดียวกัน, 27.

⁵²⁷ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 120.

บทความโจมตีของหนังสือพิมพ์ไทยหลายฉบับและขอให้มีพระราชสาสน์ไปยังรัฐบาลไทยให้จัดการกับหนังสือพิมพ์เหล่านั้น ด้วยทรงมีพระศนะว่าเป็นการดูถูก รวมถึงหมิ่นพระนามและพระเกียรติของพระองค์ท่านอย่างยิ่ง⁵²⁸ ผลปรากฏว่าพระราชหัตถเลขาตั้งกล่าวได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนรัฐบาลทุกฉบับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงขุ่นเคืองพระทัยมาก ๆ ๗๗๗ สมจ้ย อนุমানราชชน รายงานเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวนี้ว่า “ฉนั้น ผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชาหรือที่ใกล้ชิดจึงต่างเขียนบทความสนับสนุนพระองค์ท่าน โดยทำการโจมตีหนังสือพิมพ์ไทยเพื่อเป็นการดำเนินตามรอยพระบาทเจ้าฟ้าฯ”⁵²⁹ พร้อมกันนี้ ๗๗๗ สมจ้ยยังได้รายงานถึงความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ ต่อกรณีนี้ว่า

ข้าราชการกัมพูชาชั้นสูงผู้หนึ่งได้กล่าวกับข้าพสุทธเจ้าว่า การที่เจ้าฟ้าฯ ได้ทรงปฏิบัติไปเช่นนั้นก็เพราะทรงขุ่นเคือง แต่หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพที่จะเขียนอะไรก็ได้ จึงไม่ควรที่จะเอาพระทัยใส่ต่อหนังสือพิมพ์ให้มากนัก ชาวต่างประเทศที่นี้พูดกันว่า หนังสือพิมพ์มีสิทธิเสรีภาพที่จะเขียนข้อความใด ๆ ได้เต็มที่ รัฐบาลไทยหรือรัฐบาลอังกฤษจะไปห้ามปรามหรือปิดปากหนังสือพิมพ์เหล่านั้นได้อย่างไร และเป็นหน้าที่ของสถานเอกอัครราชทูตกัมพูชาที่กรุงเทพฯ ที่จะดำเนินการติดต่อกับหนังสือพิมพ์เหล่านั้นโดยให้ข้อเท็จจริงในเรื่องที่เขียนเกี่ยวกับกัมพูชา⁵³⁰

ความขุ่นเคืองพระทัยของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ไทยเป็นแรงผลักดันให้ในวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1958 ข้าราชการและประชาชนชาวเขมรออกมาเดินขบวนชุมนุมครั้งใหญ่ซึ่งตามรายงานของรัฐบาลกัมพูชาอ้างว่ามีผู้เข้าร่วมชุมนุมมากถึง 50,000 คน⁵³¹ เพื่อแสดงว่าสนับสนุนพระองค์ในความขุ่นเคืองพระทัย ดังที่รายงานของ ๗๗๗ สมจ้ย อนุমানราชชนว่า “การเดินขบวนครั้งนี้เป็นการจัดขึ้นโดยทางราชการโดยได้รับความเห็นชอบของผู้ใหญ่ในรัฐบาลหรือแม้แต่เจ้าฟ้าชนโรดมสีหนุเอง เพราะจะมีการเดินขบวนโดยไม่ให้พระองค์ท่านทรงทราบล่วงหน้าไม่ได้แน่ การที่มีตำรวจชั้นนายร้อยและข้าราชการชั้นอธิบดีมาเดินขบวนด้วยเช่นนี้ได้ จะต้องได้รับอนุญาตหรือด้วยความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของรัฐบาล”⁵³² ขณะที่กระทรวงโฆษณาการกัมพูชาได้แถลงการณ์ชี้แจงการชุมนุมของประชาชนว่า

⁵²⁸ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 120, 125.

⁵²⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁵³⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁵³¹ แถลงการณ์ของรัฐบาลกัมพูชา ลงวันที่ 28 มีนาคม ค.ศ. 1958 ระบุว่าประชาชนเข้าร่วมการชุมนุมมากถึง 50,000 คน แต่ ๗๗๗ สมจ้ย อนุমানราชชน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชารายงานว่า ผู้เข้าร่วมการชุมนุมมีประมาณ 10,000 คน (“รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 126.)

⁵³² เรื่องเดียวกัน, 125-126.

เพื่อเป็นการประท้วงต่อหนังสือพิมพ์ต่างประเทศบางฉบับที่ได้ทำการโจมตีโดยมีเจตนาอันไม่บริสุทธิ์และมีความมุ่งร้ายต่อองค์เจ้าฟ้าบรมโอรสาธิราชฯ และต่อนโยบายความเป็นกลางซึ่งพระองค์ท่านเป็นผู้ทรงคิดขึ้น เพื่อเป็นการประท้วงต่อเพื่อนบ้านบางประเทศที่มีความมุ่งหมายจะขยายดินแดนกับประเทศของเรา และยิ่งกว่านั้นที่ให้อาหารและความช่วยเหลือในทางวัตถุและทางจิตใจต่อพวกที่ดำเนินการก่อวินาศกรรม⁵³³

การประชุมครั้งใหญ่ของประชาชนชาวเขมรส่งผลให้การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับสมเด็จพระอูษุภราชบรมโอรสาธิราชฯ ของหนังสือพิมพ์ไทยซาลงไปชั่วขณะเท่านั้น เพราะในเวลาต่อมายังคงปรากฏว่ามีการนำเสนอข่าวที่สร้างความขุ่นเคืองพระทัยให้กับสมเด็จพระอูษุภราชบรมโอรสาธิราชฯ อยู่เป็นระยะ ๆ เป็นต้นว่าเมื่อพระองค์แสดงพระราชประสงค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทย หนังสือพิมพ์ไทยฉบับหนึ่งได้ค่อนข้างขอพระองค์ว่า “เสด็จเพื่อดูผู้หญิงและดอกไม้สวย”⁵³⁴ หรือในเดือนกันยายน ค.ศ. 1958 หนังสือพิมพ์สยามนิกรได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับการชุมนุมบรรดานายทหารกัมพูชาและตั้งข้อสังเกตว่าน่าสงสัย รายงานจากสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา ลงวันที่ 17 กันยายน ค.ศ. 1958 ระบุว่าสมเด็จพระอูษุภราชบรมโอรสาธิราชฯ ทรงขุ่นเคืองบทความดังกล่าวเป็นอย่างมาก ทรงเรียกประชุมรัฐสภากัมพูชาวาระพิเศษในวันที่ 2 กันยายน ค.ศ. 1958 และมีมติประณาม “หนังสือพิมพ์ไทยสยามนิกรลงข่าวบิดเบือน” พร้อมทั้งนายทหารกองทัพแห่งชาติกัมพูชาเข้าถวายสัตย์ปฏิญาณแสดงความจงรักภักดี⁵³⁵

ในเวลาต่อมาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำการรัฐประหารจอมพล ป. พิบูลสงครามในวันที่ 16 กันยายน ค.ศ. 1957 และอีก 10 เดือนถัดมาได้ทำการปฏิวัติรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจรในวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 และดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยตนเอง โดยความรู้เห็นเป็นใจของพลเอกถนอมซึ่งอดีตเป็นผู้ได้บังคับบัญชาของจอมพลสฤษดิ์ เนื่องจากพลเอกถนอมไม่สามารถควบคุมการแย่งชิงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับพวกรัฐมนตรีของตนได้ ในแง่หนึ่งส่งผลให้การแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนถูกจำกัดและไม่มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะต่อการทำงานของคณะปฏิวัติ ดังประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 วันที่ 27 ตุลาคม ค.ศ. 1958 โดยเฉพาะข้อ 1 ต้องยื่นคำร้องขออนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบพิมพ์ที่กำหนด และเมื่อได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วจึงจะดำเนินการได้ ขณะที่ข้อ 2.3 ห้ามพิมพ์ข้อความซึ่งเป็นการกล่าวร้าย ป้ายสี หรือ

⁵³³ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 127.

⁵³⁴ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 30 พฤษภาคม 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 26.

⁵³⁵ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 100.

เหยียดหยามรัฐบาลไทยหรือกระทรวง ทบวง กรมในรัฐบาลอย่างเคลือบคลุม โดยไม่แจ้งให้เห็นว่าได้ทำผิดในเรื่องใด หรือข้อ 2.4 ข้อความซึ่งเป็นการแสดงอย่างเคลือบคลุมว่าได้มีความเสื่อมโทรม เลวทราม หรือผิดร้ายเสียหายในรัฐบาล หรือกระทรวง ทบวง กรมในรัฐบาลไม่แสดงว่าเป็นเรื่องใดข้อใด⁵³⁶ ซึ่งจากประกาศฉบับดังกล่าวส่งผลให้การณรงค์โจมตีของหนังสือพิมพ์ไทยต่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเบาบางลงไป เท่าที่ปรากฏอยู่คือบทความ เรื่อง “7 ปีลี้ภัยในกัมพูชา” ของร้อยโทประเสริฐ บรรจงจิตรดีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามสมัยและหนังสือพิมพ์สารเสรีเป็นตอน ๆ เนื้อหาเล่าถึงการใช้ชีวิตระหว่างลี้ภัยทางการเมืองในประเทศกัมพูชา บางตอนให้รายละเอียดและวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ทางการเมืองของกัมพูชา⁵³⁷ แต่ ๖พณฯ สมัย อนุমানราชชนกลับมีรายงานว่า “นำความขุ่นเคืองมาสู่รัฐบาลกัมพูชาและเจ้าฟ้านโรดม”⁵³⁸

จนกระทั่งวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 กัมพูชาประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย ส่งผลให้การวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชนไทยกลับมาทวีความรุนแรงขึ้น หนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงของกัมพูชากล่าวโจมตีรัฐบาลไทยด้วยถ้อยคำรุนแรงและหยาบคาย ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ไทยหลายฉบับได้ตอบกลับด้วยการโจมตีสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุด้วยถ้อยคำก้าวร้าว ส่วนหนึ่งเชื่อได้ว่าจอมพลสฤษดิ์น่าจะให้การสนับสนุนด้วย เพราะช่วงเวลาดังกล่าวหนังสือพิมพ์อยู่ภายใต้การควบคุมของคณะปฏิวัติและกฎอัยการศึกอย่างเข้มงวด แต่การวิพากษ์วิจารณ์ในกรณีของกัมพูชา โดยเฉพาะต่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกลับไม่ได้รับการป้องปราม ในทางตรงกันข้ามสื่อมวลชนสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ เป็นต้นว่าหนังสือพิมพ์สารเสรี ฉบับประจำวันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 คอลัมน์ “อาถรรพ์ของเขมร” ตำนานสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุความตอนหนึ่งว่า “นิสัยเอาใจแต่ตนเองนั้นเปน ของนโรดมมาแต่ไหนแต่ไร และใคร ๆ ก็ทราบดีว่า บริวารแวดล้อมนโรดมนั้นล้วนแต่พวกสอพลอทั้งนั้น เมื่อการเปนเช่นนี้แล้ว การที่นโรดมจะนอกรีตนอกรอย ไม่ประพฤติตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมจึงเปนของธรรมดาเหลือเกินสำหรับนโรดม”⁵³⁹ เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ไทรรายวันก็ได้เสนอข่าวโจมตีสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุความในทำนองเดียวกัน ความตอนหนึ่งว่า

พฤติการณ์ของรัฐบาลเขมรซึ่งมีนโรดมเป็นนายกรัฐมนตรี บัดนี้แสดงว่าได้เอาเขมรทั้งชาติไปอยู่กำมือของจีนคอมมิวนิสต์แล้ว เขมรนี้แหละจะทำให้เกิดความยุ่งยากในอนาคตอันสั้น ใครเลย

⁵³⁶ เสถียร วิชัยลักษณ์, ผู้รวบรวม, *รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย*, 18, 23-25.

⁵³⁷ โปรดตุ, ประเสริฐ บรรจงจิตร, *๗ ปีลี้ภัยในกัมพูชา* (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดรวมสาส์น, 2503).

⁵³⁸ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 102.

⁵³⁹ “ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธ์ภาพระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 3,” 25 ตุลาคม 2501, 46.

จะคิดว่าเมื่อเขมรได้อิสรภาพจากฝรั่งเศสแล้ว จะมีผู้นำหัวขี้เลื่อยเอาประเทศเขมรไปสยบชบอยู่
เบื้องบาทกับจีนคอมมิวนิสต์ได้ภายในเวลาไม่กี่ปี อันเป็นการฆ่าตัวเองที่โลกเสรีคาดไม่ถึงโดยแท้⁵⁴⁰

ขณะที่หนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ได้วิพากษ์วิจารณ์การเมืองกัมพูชา พร้อมทั้งเสนอแนะให้
ชาวเขมรเปลี่ยนผู้นำทางการเมือง ความตอนหนึ่งว่า

เราขอบอกกล่าวประชาชนเขมรในฐานะที่เป็นประชากรร่วมทวีปเดียวกัน และยังรักใคร่
เหมือนน้องว่า การสิ่งใดที่ท่านจะดำเนิน เพื่อทำลายล้างระบบทรราชที่กำลังจะครอบงำ
เอกราชของท่าน เสรีภาพของท่าน จิตใจของท่าน ก็ควรดำเนินการให้เด็ดขาดลงไป ท่านควรจะตัด
นิ้วร้ายที่เป็นพิษแก่ร่างกาย เพื่อสงวนชีวิตของประชาชนชาติของท่านเอาไว้ อธิปไตยในชาติของเขมร
เป็นของท่านทุก ๆ คน เหตุใดท่านจะปล่อยคนไม่กี่คนเอาอธิปไตยของท่านไปขาย หรือมอบให้กับ
ชาติอื่นอันจะมาปกครองกดขี่ข่มเหงท่าน ซึ่งบรรพบุรุษของท่านได้ช่วยกันกอบกู้เอกราชมาด้วย
เลือดเนื้อและน้ำตา⁵⁴¹

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่ขุ่นมัวระหว่างกัมพูชากับไทยบรรเทาลงและกลับมา
สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอีกครั้ง โดยการไกล่เกลี่ยของบารอน โยฮัน เบค-พริสผู้แทนพิเศษ
ฯพณฯ ดัก ฮัมมาร์โฮลต์ เลขาธิการสหประชาชาติ ทั้งนี้บารอน เบค-พริสตั้งข้อสังเกตว่าปัญหาที่ส่งผล
กระทบต่อความสัมพันธ์คือการณรงคโฆษณาของสื่อสิ่งพิมพ์ สอดคล้องกับคำอธิบายสาเหตุการตัด
ความสัมพันธ์ที่ ฯพณฯ ดี กิมซัว เอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทย กล่าวต่อวิสุตร อรรถยุกติ
ที่ปรึกษาฝ่ายต่างประเทศคณะปฏิวัติว่า “เนื่องจากมีการโฆษณากล่าวร้ายซึ่งกันและกันทำให้
ความสัมพันธ์ไม่ราบรื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางหนังสือพิมพ์”⁵⁴² ขณะเดียวกันยังเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่
รัฐบาลกัมพูชาเสนอต่อรัฐบาลไทยเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตใน “*ประการที่ 2 ให้อำนาจให้รัฐบาลไทย
เลิกโจมตีประเทศกัมพูชาและสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทั้งทางวิทยุกระจายเสียงและทาง
หนังสือพิมพ์*” ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ความสัมพันธ์ขุ่นมัวอีก บารอน เบค-พริสจึงย้ำว่า
“หนังสือพิมพ์ก็เป็นอุปกรณ์อันสำคัญยิ่งในอันที่จะสมานไมตรีต่อกัน โดยพยายามงดเว้น ไม่ค่อนข้างและ
ซึ่งกันและกัน”⁵⁴³ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยและกัมพูชาต่างห้ามปรามไม่ให้สื่อมวลชนเสนอข่าวในทางที่
จะทำให้ความสัมพันธ์ต้องเสื่อมโทรมอีก ดังแถลงการณ์ร่วมระหว่าง ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์

⁵⁴⁰ ทวีช สุภาภรณ์, *ภัยด้านอินโดจีน*, 261.

⁵⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 263-264.

⁵⁴² “ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธ์ภาพระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 3,” 25 ตุลาคม 2501, 64.

⁵⁴³ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 267.

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย และเลิน สาน รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชา ในวันที่ 13 มิถุนายน ค.ศ. 1959 ว่า

...เพื่อที่จะช่วยให้การแก้ไขปัญหาล่าช้าง่ายขึ้น รัฐบาลแห่งประเทศไทยทั้งสองจะงดเว้น การวิพากษ์วิจารณ์ การโจมตี หรือการแถลงอันจะเป็นผลเสียหายแก่มิตรภาพระหว่าง ราชอาณาจักรทั้งสอง รัฐบาลทั้งสองจะให้คำแนะนำแก่หนังสือพิมพ์อีกครั้งหนึ่งให้หลีกเลี่ยงการ ได้ตอบอันจะเป็นผลเสียหายแก่ความสัมพันธ์ฉันเพื่อนบ้านที่ดี...⁵⁴⁴

แต่ทว่ายังคงปรากฏหนังสือพิมพ์ทั้งของไทยและกัมพูชาโจมตีและตอบโต้กันไปมาอยู่เนื่อง ๆ และยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น เมื่อรัฐบาลกัมพูชาได้ยื่นเรื่องขอคำวินิจฉัยกรณีพิพาทเกี่ยวกับ อธิปไตยเหนือปราสาทเขาพระวิหารต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1959 แม้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จะมีประกาศขอความร่วมมือสื่อมวลชนในการนำเสนอข่าว 3 ประการ ประการแรก ขอให้เสนอข่าวให้ถูกต้องกับความเป็นจริง ประการต่อมา ขอให้รักษาท่าทีในสิ่งที่ไม่สมควรจะเปิดเผยหรือสิ่งที่จะเสียประโยชน์ของประเทศไทย และประการสุดท้าย ขอให้รักษาศักดิ์ศรี ในความเป็นผู้ใหญ่ของชาติไทย แต่จากกระแสความไม่พอใจประเทศกัมพูชาที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ในหมู่คนไทย จึงคงปรากฏว่ามีการวิพากษ์วิจารณ์และโจมตีประเทศกัมพูชาอย่างรุนแรง ยกตัวอย่าง เช่นหนังสือเรื่อง “สงครามระหว่างไทยกับเขมรและปราสาทเขาพระวิหารของไทย” ของสิริ เปรมจิตต์ ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1959 นำเสนอว่าปราสาทเขาพระวิหารเป็นกรรมสิทธิ์โดยชอบธรรมของไทย เพราะไทยได้เข้าปกครองมาแล้วประมาณ 700 ปี ทั้งนี้ไทยต้องเผชิญกับปัญหายุ่งยากและทำศึก สงครามกับกัมพูชามาอยู่ตลอดเวลา จนถึงกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงกล่าวด้วยความเจ็บแค้น พระทัยยิ่งนักกว่า “อันแผ่นดินกัมพูชากรุงราชูร์นั้น ผู้ใดครองราชสมบัติจิตมักเป็นสันดานพาลทุจริต” ขณะเดียวกันสิรินั้นย้ำว่าปราสาทเขาพระวิหารเป็นสิทธิอันชอบธรรมของไทย และการกระทำของ สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเป็นทำนองเดียวกับพฤติกรรมที่เคยเกิดขึ้นในอดีตอย่าง “ขอมแปร พักตร์”⁵⁴⁵ ส่งผลให้สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุไม่พอพระทัยและยื่นหนังสือประท้วงมายังรัฐบาล ไทยขอให้ห้ามปรามหนังสือพิมพ์หรือประชาชนวิพากษ์วิจารณ์ในกรณีนี้ พันตำรวจโทประเสริฐ รุจิรวงศ์ รองอธิบดีกรมตำรวจจึงตอบโต้ผ่านหนังสือพิมพ์ไทรรายวัน ฉบับประจำวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1959 คอลัมน์ “รองอธิบดีพูดถึงนโรดม กรณีห้ามวิจารณ์ว่าเปนวิสัยพาล เตชะเขาเขาแล้วจะมาห้าม พูด” ความตอนหนึ่งว่า

⁵⁴⁴ “แถลงการณ์ร่วมระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยและกัมพูชา ในคราวที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยไปเยือนกัมพูชา,” 18 พฤษภาคม-25 มิถุนายน 2502, 8.

⁵⁴⁵ สิริ เปรมจิตต์, *สงครามระหว่างไทยกับเขมรและปราสาทเขาพระวิหารของไทย* (พระนคร: แพร่พิทยา, 2502), 4, 7-8, 278.

การห้าม น.ส.พ. มิให้วิพากษ์วิจารณ์นั้น เป็นเรื่องที่นโรดมแสดงวิสัยของคนพาลชัด ๆ เพราะจะห้ามคนที่เขาถูกเตะไม่ให้พูดอะไรเลยนั้น เป็นเรื่องอารมณ์ของคนไม่เต็มบาตมากกว่า... เป็นการนิสสัยพาลของนโรดมชัด ๆ และสิทธิเสรีของหนังสือพิมพ์ในเรื่องนี้ก็มีอยู่บริบูรณ์จึงไม่สามารถปฏิบัติตามความต้องการของนโรดมได้อย่างเด็ดขาด...นโรดมพูดเอาแต่ได้ เพราะนโรดมที่เยวเตะใครเขาเข้าแล้วจะไปห้ามมิให้เขาพูดอะไรเลยนั้นเป็นเรื่องกระไรอยู่⁵⁴⁶

พฤติการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตึงเครียด ผลักดันให้มีการประชุมระดับทวิภาคีระหว่างผู้แทนรัฐบาลกัมพูชากับผู้แทนรัฐบาลไทย ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ กรุงนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกให้มีการกลับมาสถาปนาสัมพันธภาพปกติระหว่างเพื่อนบ้านทั้งสอง ทั้งนี้รัฐบาลกัมพูชาแต่งตั้งเสนา เป็นประธานคณะผู้แทนฝ่ายกัมพูชา ส่วนรัฐบาลไทยแต่งตั้ง ฯพณฯ สุกิจ นิมมานเหมินทร์เป็นประธานคณะผู้แทนฝ่ายไทย การประชุมเริ่มตั้งแต่วันที่ 5 พฤศจิกายน ถึงวันที่ 15 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1960 โดยมีฮันส์ เอ็นเกิน (Hans Engen) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศแห่งราชอาณาจักรนอร์เวย์เป็นผู้สังเกตการณ์แทนเลขาธิการสหประชาชาติ การประชุมได้บรรลุความตกลงร่วมกัน 4 ประการ ได้แก่ รัฐบาลกัมพูชาและรัฐบาลไทยตกลงที่จะดำเนินมาตรการเพื่อป้องกันหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงไม่ให้ดำเนินการรณรงค์ต่อไปในอนาคตที่เป็นผลร้ายต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง⁵⁴⁷ รวมถึงปัญหาผู้ลี้ภัยทางการเมือง ผู้กระทำความผิดกฎหมายอาชญากรรมธรรมดาและผู้กระทำความผิดฐานกบฏ และการปราบปรามอาชญากรรมและความผิดทางอาญาในภูมิภาคชายแดน ซึ่งได้ลงนามความตกลงร่วมกันเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1960 ต่อหน้า ฯพณฯ ดี๊ก ฮัมมาร์โซลด์ เลขาธิการสหประชาชาติ⁵⁴⁸

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติหนังสือพิมพ์ของทั้งประเทศไทยและกัมพูชาต่างณรงค์โจมตีกันไปมาอย่างไม่ลดละ โดยเฉพาะกรณีในประเทศไทย หนังสือพิมพ์ไทยหลายฉบับโจมตีการดำเนินนโยบายเป็นกลางของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุซึ่งรัฐบาลกัมพูชาได้รวบรวมไว้ใน “สมุดปกขาวเกี่ยวกับการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับประเทศไทย 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961” เป็นต้นว่า หนังสือพิมพ์สารเสรี ฉบับประจำวันที 11 มกราคม ค.ศ. 1960 เรียกสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุว่า “คอมมิวนิสต์กิตติมศักดิ์” พร้อมทั้งบรรยายว่า “เจ้าฟ้าเป็นก็ได้แต่เพียงคอมมิวนิสต์

⁵⁴⁶ “ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธ์ภาพระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 4,” 8 มิถุนายน 2502, 40.

⁵⁴⁷ “การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-กัมพูชา,” 21 ตุลาคม-17 พฤศจิกายน 2504, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/64, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 50.

⁵⁴⁸ Ministry of Foreign Affairs, *Facts About the Relations Between Thailand and Cambodia* (Bangkok: Ministry of Foreign Affairs, 1961), 2.

สมัครเล่น พระองค์มีเงินของพระองค์ และที่ดินของพระองค์ และอยู่แต่ในวัง เมื่อพระองค์เดินทางไปต่างประเทศ พระองค์ก็ได้ใช้จ่ายเงินของประชาชนไปเป็นจำนวนล้าน ๆ”⁵⁴⁹ ขณะที่หนังสือพิมพ์สารเสรี ฉบับประจำวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1961 คอลัมน์ “ความเป็นกลางของกัมพูชา” ว่า

เป็นการนำหัวเราะหรือไม่ได้ยินเจ้าฟ้าสีหนุรื่องว่า ถ้าเวียดนามใต้และประเทศไทย คุกคามความเป็นกลางของกัมพูชา พระองค์จะขอให้ประเทศคอมมิวนิสต์ทำให้กัมพูชาเป็นคอมมิวนิสต์ เจ้าฟ้าเป็นผู้ที่ถือ “ศีล” ด้วยความไม่สุจริตใจ เป็นที่เข้าใจได้ง่ายว่า ความจริงพระองค์เป็นกลางแต่ “โดยปาก”...เราได้เห็นอยู่แล้วจากเหตุการณ์ในอดีตว่า กัมพูชาไม่ได้เป็นกลางเลย กัมพูชาภายใต้การนำของเจ้าฟ่านโรตมได้เป็นคอมมิวนิสต์นานมาแล้ว แต่ลัทธิคอมมิวนิสต์ของพระองค์ไม่ได้มีวัตถุประสงค์อื่นนอกจาก “ยื่นมือขอ” และครั้งนี้พระองค์ยื่นมือขอไปทางสหรัฐอเมริกาเพื่อให้สามารถได้รับความช่วยเหลือมากขึ้น⁵⁵⁰

พร้อมกันนี้ผู้นำและหนังสือพิมพ์ไทยยังได้ทำการกล่าวดูหมิ่นต่อสมเด็จพระอุปยุวราช นโรตมสีหนุ เช่น หนังสือพิมพ์ข่าวไทย ฉบับประจำวันที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1961 ว่า “ทำนายว่าต่อไปเจ้าฟ้าสีหนุจะเป็นโรคประสาทที่รักษาไม่หายและเป็นอัมพาต” ขณะที่หนังสือพิมพ์ไทรรายวัน ฉบับประจำวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1961 ว่า “ให้ลักษณะของเจ้าฟ้าว่าเป็น ‘คนหัวเน่า’” ส่วนหนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ อ้างคำแถลงการณ์ของ ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ เดือนมีนาคม ค.ศ. 1961 ตอนหนึ่งว่า “เราได้กล่าวหลายครั้งมาแล้วว่าไม่ใช่เป็นเรื่องความยุ่งยากระหว่างประชาชนชาวไทยกับประชาชนชาวเขมรหรือระหว่างผู้แทนของสองรัฐบาล หากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับตัวของเจ้าฟ่านโรตมสีหนุ...ถ้าหากไม่มีผู้นำคนนี้เสียแล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นไปด้วยดี ซึ่งเรื่องนี้ย่อมขึ้นอยู่กับเวลาเท่านั้น เพราะเวลาอาจเปลี่ยนแปลงสิ่งทั้งหลายได้”⁵⁵¹ เช่นเดียวกับคำแถลงการณ์ของพลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม ค.ศ. 1961 เกี่ยวกับปัญหาความเป็นกลางของกัมพูชาว่า “วิธีการที่รื่องว่า ‘ฉันจะเป็นกลาง’ ในขณะที่ยื่นมือขอความช่วยเหลืออย่างเช่นโสเภณีหรือคนโกงนั้น ไม่ทำให้เกิดความไว้วางใจได้เลย”⁵⁵²

พฤติการณ์ดังกล่าวสร้างความขุ่นเคืองพระทัยแก่สมเด็จพระอุปยุวราช นโรตมสีหนุเป็นอย่างมาก ประกอบกับความหวาดระแวงต่อการแทรกแซงของรัฐบาลไทย ผลักดันให้วันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961 รัฐบาลกัมพูชายื่นบันทึกต่อ ฯพณฯ จิต เศรษฐบุตร เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาเพื่อขอระงับความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยอีกครั้ง พร้อมกันนี้รัฐบาลกัมพูชามีแถลงการณ์ถึง

⁵⁴⁹ “การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-กัมพูชา,” 21 ตุลาคม-17 พฤศจิกายน 2504, 53.

⁵⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, 55.

⁵⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 59.

⁵⁵² เรื่องเดียวกัน, 60.

สาเหตุว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการณรงค์ของฝ่ายไทย “ในส่วนของที่เกี่ยวกับการไม่รับผิดชอบของไทยต่อการตัดความสัมพันธ์กับกัมพูชา รัฐบาลขอให้รำลึกว่าเป็นเวลาหลายปีมาแล้วที่หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ และบุคคลในวงราชการของไทยเป็นจำนวนมากไม่เคยยุติการกล่าวดูหมิ่นต่อกัมพูชาอย่างไม่หยุดหย่อน”⁵⁵³ ในทางตรงกันข้าม ภายหลังจากการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับไทย การแสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ไทยต่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นไปในทางที่ก้าวร้าวมากยิ่งขึ้น ดังข่าวตัดแปะในบันทึกช่วยจำว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยซึ่งกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาจัดทำขึ้นใน ค.ศ. 1962 ยิ่งเพิ่มพูนทรศนะด้านลบของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุที่ทรงมีต่อประเทศไทยให้ทวีมากขึ้นจนยากจะฟื้นความสัมพันธ์ให้กลับคืนมาได้อีกต่อไป

หนังสือพิมพ์ไทรรายวัน ฉบับที่ 22 มิถุนายน ค.ศ. 1962 ว่า “ถ้าจับสีหนุได้เมื่อใด เราจะตัดศีรษะเสียและจะเอาเลือดมาล้างเท้าของชาวไทย สีหนุเป็นทายาทของพระยาละแวกจึงมีเลือดที่โสภณ” และฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 ว่า “สีหนุคนเจ้าโทษเขื่อนขันธ์เป็นโจรเป็นผู้ฝึกฝดัดมหา เป็นผู้ร้ายลักดินแดนไทย”

หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ฉบับวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 ว่า “สีหนุคนขะโมยอยากเอาจังหวัดปราจีนบุรีของไทยไปอีก” หรือฉบับวันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 ว่า “สีหนุได้รับคำสั่งจากพวกแดงให้ทำสงครามกับไทย”

พลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กล่าวเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 ว่า “สีหนุมีท่าทีอย่างเดียวกับหมาป่า เมื่ออยากจะทำให้น้ำเอ็นดูก็น้ำเอ็นดู แต่เมื่ออยากจะทำร้ายขึ้นมาก็กัด กระทำ และพูดไม่ว่าเรื่องอะไรตามแต่อารมณ์ของตน สีหนุไม่เข้าใจความคิดของคนไทย โดยการบังคับของเหตุการณ์ข้าพเจ้าจึงขอเป็นศัตรูกับสีหนุ”

พลเอกถนอม กิตติขจร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กล่าวเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม ค.ศ. 1962 ว่า “ยอมเป็นธรรมดาที่ประเทศคอมมิวนิสต์จะต้องสนับสนุนกัมพูชา เพราะกัมพูชาเป็นประเทศนิยมคอมมิวนิสต์” ต่อข้อความที่ถามว่า “จริงหรือไม่ที่เขมรอาจได้รับความสนับสนุนจากจีนแดงเพื่อให้ขยายอิทธิพลมายังประเทศไทย” พลเอกถนอมตอบว่า “เจตนาของเขมรเช่นนั้น” และสรุปว่า “เป็นการยากที่จะเชื่อถือพวกเขมรได้ เรา รู้จักจิตใจของพวกเขมรดีมาแต่บรรพกาลแล้ว เขมรเป็นชาติที่พยายามทำให้ความละเมอเพื่อฝันเป็นความจริงขึ้นมา”⁵⁵⁴

⁵⁵³ “การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-กัมพูชา,” 21 ตุลาคม-17 พฤศจิกายน 2504, 76.

⁵⁵⁴ “คำแปล บันทึกช่วยจำว่าด้วย “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาของรัฐบาลกัมพูชา,” 2505, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/69, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 4-8.

5. บทสรุป

การดำเนินการของไทยต่อกัมพูชามีวัตถุประสงค์หลักเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะการสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระซึ่งเป็นผลมาจากความหวาดระแวงของรัฐบาลไทยต่อการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมฝ่ายใดของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุที่มีลักษณะผูกสัมพันธ์กับทั้งฝ่ายเสรีประชาธิปไตยและฝ่ายสังคมนิยม ในมุมมองของรัฐบาลไทยเห็นว่ กัมพูชากำลังเปิดโอกาสให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ขยายตัวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นับเป็นภัยคุกคามที่ร้ายแรง จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ไทยสนับสนุนขบวนการดังกล่าว แต่สำหรับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุการดำเนินการของไทยเป็นการแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชาและเป็นการบ่อนทำลายพระราชอำนาจและความมั่นคง เพราะหนึ่งในผู้นำขบวนการเขมรอิสระที่ไทยให้การสนับสนุนคือเจียง จ๊อก ทัณฑ์ ศัตรูทางการเมืองคนสำคัญที่เคลื่อนไหวต่อต้านพระองค์มาตั้งแต่ก่อนประกาศเอกราช ส่วนกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร ทั้งสองประเทศมีมุมมองที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เพราะขณะที่ไทยมีมุมมองว่าเป็นปัญหาเรื่องการปักปันเขตแดน กัมพูชากลับเห็นว่าไทยกำลังรุกร้า อธิปไตยและละเมิดบูรณภาพแห่งดินแดน เมื่อผนวกกับการแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนไทยในลักษณะที่หลบหลู่ดูหมิ่นต่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุด้วยแล้ว ก็ยิ่งบ่มเพาะให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเปลี่ยนแปลงทรศนะเชิงลบต่อประเทศไทยเป็นการสร้างภาพของไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชา

อย่างไรก็ดี แม้การดำเนินการของไทยจะสันคลอนเสถียรภาพทางการเมืองและบ่อนทำลายความมั่นคงของกัมพูชา แต่ก็เปิดโอกาสให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุซึ่งกำลังถูกทำลายและเผชิญกับวิกฤติทางพระราชอำนาจ นำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาใช้เป็นเครื่องมือปลุกระดมความรู้สึกชาตินิยมแก่ประชาชน ปราบกฏครั้งแรกใน ค.ศ. 1958 ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากปัญหาทางการเมืองภายในกัมพูชาได้ทวีความแตกแยกถึงขีดสุด ผนวกกับในเวลา นี้ พระองค์ทรงมั่นพระทัยว่า ประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยไม่ใช่ความช่วยเหลือเดียวของกัมพูชา เพราะระหว่าง ค.ศ. 1956-1958 พระองค์ได้เพิ่มพูนความสัมพันธ์กับประเทศกลุ่มจีน-โซเวียตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้านที่มุ่งร้ายอีกต่อไป และถือเป็นโอกาสสำคัญที่พระองค์จะสามารถทำลายเจียง จ๊อก ทัณฑ์และพลพรรค ด้วยการมอบภาพศัตรูผู้ทรยศที่ ได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากไทยให้ทำลายประเทศของตนด้วย นับแต่นั้นเป็นต้นมา ทรศนะเชิงลบถูกเปลี่ยนเป็นการสร้างภาพของไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชาทั้งการละเมิดอธิปไตย การแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชา รวมถึงการให้การสนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมร นัยหนึ่งเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกไม่พอใจประเทศไทยของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ กับอีกแง่หนึ่งเป็นการกระตุ้นความรู้สึกเกลียดชังและความหวาดกลัวประเทศไทยซึ่งมีอยู่มาแต่

เดิมให้กับชาวเขมร พร้อมกับเตือนประชาชนให้ตระหนักว่า ประเทศจะผ่านพ้นวิกฤตได้ก็ด้วยการมอบอำนาจแก่พระองค์ นี่จึงเป็นคำตอบที่ชัดเจนว่าเพราะเหตุใดรายงานของทางการไทยจึงมีมุมมองว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยเริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้นอย่างไม่งดงามภายหลังพระองค์ทรงสละราชย์สมบัติและมีบทบาทในทางการเมืองเมื่อ ค.ศ. 1955”⁵⁵⁵ นั้นเพราะปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจและสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ

⁵⁵⁵ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502,

บทที่ 4

การสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอุปยุวราชบรมสีหนุที่มีต่อ
ประเทศไทยสู่ประชาชน และภาพลักษณ์ของประเทศไทยในมุมมองของชาวเขมร
ค.ศ. 1955-1970

บทที่ 2 และบทที่ 3 ได้ทำความเข้าใจสถานการณ์ทางการเมืองภายในของกัมพูชาที่สมเด็จพระอุปยุวราชบรมสีหนุต้องเผชิญในฐานะผู้นำองค์กรสังคมนิยม รวมถึงปัจจัยที่ผลักดันให้พระองค์เปลี่ยนทรงสนธิสัญญาเป็นทางการแสดงออกด้วยการสร้างภาพประเทศไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ในแง่นี้เป็นโอกาสสำคัญที่ส่งเสริมให้สมเด็จพระอุปยุวราชบรมสีหนุทรงนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกาตินิยมแก่ประชาชน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอำนาจและความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่พระองค์

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการของสมเด็จพระอุปยุวราชบรมสีหนุจะไม่สัมฤทธิ์ผล หากไม่สอดคล้องกับความรับรู้และความรู้สึกของประชาชน ทั้งนี้หลักฐานในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยและตำนานของกัมพูชาต่างเห็นพ้องกันว่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (Naresuan ครองราชย์ ค.ศ. 1590-1605) เสด็จไปตีกัมพูชาและยึดเมืองละแวกใน ค.ศ. 1593 ถือเป็นจุดหักเหในประวัติศาสตร์กัมพูชาอันนำไปสู่ศตวรรษแห่งความอ่อนแอของกัมพูชาและการครองความเป็นใหญ่ของไทย⁵⁵⁶ อาณาเขตที่เคยกว้างใหญ่ถูกแบ่งและหดแคบลง ราษฎรต้องประสบกับความอดอยากและความลำบากยากแค้น เหล่านี้คือข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา ส่งผลให้ภาพประเทศไทยในความทรงจำและรับรู้ของชาวเขมรเป็นไปในลักษณะ “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” รายงานของพลตำรวจจัตวาจรัส มัณฑุกานนท์ เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชากล่าวถึงมุมมองของชาวเขมรต่อประเทศไทยว่า “ชาวเขมรกลัวนักหนาว่าไทยจะเอาพระตะบอง เสียมราฐคืน มีความระแวงอยู่ตั้งนี้ตลอดมายากที่จะลบความรู้สึกอันนี้ให้หมดในเร็ววัน”⁵⁵⁷ แม้แต่เบน นุต (Penn Nouth) นายกรัฐมนตรีของกัมพูชาก็แสดงท่าทีหวาดระแวงประเทศไทย เมื่อครั้งรัฐบาลไทยเสนอความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและการทหารแก่

⁵⁵⁶ David Chandler, *A History of Cambodia*, 4th ed. (Chiang Mai: Silkworm Books, 2008), 100-101.

⁵⁵⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 13 สิงหาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 73.

กัมพูชาในทำนองว่า “ทำดีต่อกัมพูชาเพื่ออะไร”⁵⁵⁸ ด้วยเหตุนี้เมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ ทรงดำเนินการเชิดชูอัตลักษณ์ ตอกย้ำวาทกรรม และเติมแต่งภาพลักษณ์ที่มีต่อประเทศไทย จึงเป็น พลังทางอารมณ์ที่ปลุกเร้าความไม่พอใจในหมู่ชาวเขมรที่มีอยู่เดิมให้เกลียดชังประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

1. การสร้างภาพประเทศไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ

ชาวไทยเป็นพวกที่ชอบถูกเหยียดหยาม ข้าพเจ้า (สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ-ผู้ ศึกษา) ไม่สามารถทนต่อการเหยียดหยามดังกล่าวได้ ชาวอันนัมอาจเคยจับเจ้าหญิงเขมรขังไว้ใน กรงแล้วหย่อนลงในทะเล แต่นั่นไม่ได้สร้างความอับอายให้กับเรา เพราะชาวอันนัมเป็นที่ปรึกษา ของเรา แต่ชาวไทยนั้นเป็นศัตรูของเราโดยแท้ พวกเขาบังคับให้เจ้าชายเขมรซึ่งเป็นบรรพบุรุษของ ข้าพเจ้าหมอบคลานต่อหน้าพวกเขา⁵⁵⁹

ถ้อยความข้างต้นสะท้อนถึงทัศนคติของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุต่อประเทศไทย ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงกับช่วงก่อนสถาปนาองค์กษัตริย์กัมพูชาในช่วงเวลาที่ผ่านมา เรื่องราวความบอบช้ำในอดีตได้รับการนำมากล่าวซ้ำ เน้นย้ำ และเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ร่วมสมัย อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้จอห์น พี. อาร์มสตรอง (John P. Armstrong) นักวิชาการชาวอเมริกันซึ่งได้รับ พระราชทานสัมภาษณ์สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุระหว่าง ค.ศ. 1961-1962 รายงานว่า พระองค์ให้ความสำคัญกับพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตของกัมพูชาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กัมพูชากับชะตากรรมและพรสวรรค์ของชาวเขมร ซึ่งพบว่าพระราชนิพนธ์ของพระองค์ไม่เพียงมีความลึกซึ้งแต่ยังเป็นที่มาของนโยบายบางส่วน อีกด้วย⁵⁶⁰

เมื่อสำรวจพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ สะท้อนถึงมุมมองทางประวัติศาสตร์และช่วงเวลาแห่งยุคสมัยของกัมพูชาแบ่งเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1 สมัยก่อนพระนคร (Pre-Angkorian period) ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 1 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 8 ราชอาณาจักรถือกำเนิดขึ้นจากการรวมกันระหว่าง 2 รัฐ คือ ฟูนัน (Funan) ตั้งอยู่ทางตอนล่างของ กัมพูชาในปัจจุบัน และกัมโบจ (Kambuja) ตั้งอยู่ทางตอนกลางลุ่มน้ำโขง ยุคที่ 2 สมัยพระนคร (Angkorian period) นับเป็นยุคสมัยที่รุ่งเรืองที่สุดของประวัติศาสตร์กัมพูชา เริ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษ

⁵⁵⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 13 สิงหาคม 2497, 73.

⁵⁵⁹ Jerrold Scheeter, *The New Face of Buddha; Cambodia the People's Prince* (New York: Coward, Macamm, Inc, 1967), 73.

⁵⁶⁰ John P. Armstrong, *Sihanouk Speaks* (New York: Walker and Company, 1963), 27-28.

ที่ 8 ภายใต้การนำของกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (Suryavarman II ครองราชย์ ค.ศ. 1113-1150) และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (Jayavarman VII ครองราชย์ ค.ศ. 1181-1218) กล่าวเฉพาะรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สามารถขยายพระราชอาณาเขตไปไกล ครอบคลุมทั้งคาบสมุทรอินโดจีน ตั้งแต่ทะเลจีนใต้ ทิศเหนือพระองค์สามารถพิชิตอาณาจักรจามปา ทิศใต้จรดคาบสมุทรมลายู ส่วนทิศตะวันออกจรดดินแดนพุกาม และทิศตะวันตกครอบคลุมถึงเวียงจันทน์และพื้นที่บางส่วนของประเทศไทย ถึงเช่นนั้น “ชัยชนะของสุริยวรมันที่ 2 หรือแม้แต่จูเลียส ซีซาร์ (Julius Caesar) และนโปเลียน (Napoleon) ซึ่งนำประเทศไปสู่จุดสูงสุดของประวัติศาสตร์ แต่ในขณะเดียวกันก็ปิดบังเชื้อร้ายเอาไว้”⁵⁶¹ เพราะหลังรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กัมพูชาเข้าสู่ภาวะเสื่อมโทรมและล่มสลาย ในมุมมองของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเห็นว่าเกิดจากหลายปัจจัยเป็นต้นว่า การเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาหลังรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แต่สาเหตุที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ การรุกรานจากชนชาติไทยหรือที่พระองค์เรียกว่าเสียมหรือสยามและอันนัมหรือเวียดนามในคริสต์ศตวรรษที่ 14

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 กัมพูชาตกอยู่ในสภาวะสับสนและวุ่นวายจากการทรยศหักหลัง และการทำลายล้างไม่หยุดหย่อนจากไทยและเวียดนามกว่า 240 ปี ในมุมมองของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ “กัมพูชาที่มีพื้นที่ขนาดเล็กและจำนวนประชากรก็ลดลงอย่างมาก เราไม่สามารถกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ นอกจากยอมรับและปฏิบัติตาม” พระองค์ยังกล่าวต่อไปอีกว่า “นับเป็นโศกนาฏกรรมที่ไม่มีความสุขครั้งใหญ่หลวง ประชาชนของเรา กษัตริย์ เจ้าชาย และเจ้าหญิงต้องทนทุกข์และหลังเลือดเพื่อรักษาความสมบูรณ์ของชาติ และถึงแม้จะไม่มีแผนลวงจากภายนอก เราก็ไม่สามารถหนีจากเงื้อมมือทั้งสองของสยามและอันนัมได้”⁵⁶² จนกระทั่งกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 กัมพูชาจึงเข้าสู่ยุคที่ 3 สมัยใหม่ (Modern period) ในรัชสมัยสมเด็จพระหริรัถย์รามมหาอิศราธิบดีหรือนักองคค์ด้วง (Harireak Reamea Issarathipadei or Ang Doung ครองราชย์ ค.ศ. 1849-1860) ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ปัจจุบัน ทรงเริ่มติดต่อกับฝรั่งเศสซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส (French Protectorate) ในรัชสมัยรัชสมัยสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์หรือนักองคค์ราชวดี (Norodom Prohmbarirak or Ang Reacheavoddey ครองราชย์ ค.ศ. 1860-1904)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ามุมมองทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุมีลักษณะสืบทอดองค์ความรู้ของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส แม้มีส่วนที่แตกต่างไปบ้างในแง่ของรายละเอียดแต่โครงเรื่องหลักคล้ายคลึงกับการวางโครงเรื่องประวัติศาสตร์กัมพูชาของนักวิชาการสมัยอาณานิคม ดังปรากฏในงานเขียน เป็นต้นว่าแบบเรียนประวัติศาสตร์อย่างสังเขปราชอาณาจักร

⁵⁶¹ Armstrong, *Sihanouk Speaks*, 30.

⁵⁶² *Ibid.*, 32.

กัมพูชาตั้งแต่กำเนิดถึงปัจจุบัน (Histoire Sommaire de Royaume de Cambodge des Origines à nos jours) ของอ็องรี รูสเซีย (Henri Russier) ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1914 เพื่อใช้สอนในโรงเรียนแบบใหม่ในกัมพูชา⁵⁶³ หรือประวัติศาสตร์กัมพูชา (Histoire de Cambodge) ผลงานการค้นคว้าของอเดมาร์ เลอแกลร์ (Adhémard Leclère) ข้าราชการระดับสูงของอาณานิคมฝรั่งเศส ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1914⁵⁶⁴ ต่างนำเสนอพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกัมพูชาตั้งแต่อาณาจักรแรกสุด กระทั่งพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองเป็นอารยธรรมเขมรสมัยพระนคร แต่ต่อมาเกิดความเสื่อมโทรมจากการรุกรานของเพื่อนบ้านคือไทยและเวียดนาม อาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองตกอยู่ในสภาพเสื่อมถอย จนกระทั่งฝรั่งเศสเข้ามาปกป้องกัมพูชาจากเพื่อนบ้านผู้รุกรานและนำอารยธรรมที่ดีเลิศของตะวันตกเข้ามาช่วยฟื้นฟูกัมพูชาให้กลับเจริญขึ้นใหม่ การนำเสนอโครงเรื่องดังกล่าวเป็นการอธิบายจากมุมมองของชาติตะวันตกที่มีต่อเผ่าพันธุ์อื่นว่าด้อยกว่าตน ซึ่งเป็นความพยายามอธิบายความชอบธรรมของฝรั่งเศสต่อการปกครองกัมพูชา ดังที่เดวิด พี. แชนด์เลอร์ (David P. Chandler) บรรยายว่า ข้าราชการระดับสูงของฝรั่งเศสมองบทบาทของตนเองในกัมพูชาว่าเป็น “คณะผู้นำความศิวิไลซ์” (Civilizing Mission)⁵⁶⁵

อย่างไรก็ดี สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงเลือกนำชุดความคิดบางตอนที่ถูกปรุงแต่งสมัยอาณานิคม โดยเฉพาะภาพลักษณ์ของไทยที่ได้รับการอธิบายว่าเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” รวมถึงทรงเลือกหยิบเพียงบางส่วนบางมุมมาประกอบสร้างอย่างตั้งใจ เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา เมื่อพิจารณาพระราชพงศาวดารกัมพูชาและพระราชพงศาวดารไทย มีข้อสังเกตประการหนึ่งที่น่าสนใจคือ ภายหลังจากพระนครล่มสลาย กัมพูชาไม่ได้อ่อนแอจนเป็นเพียงฝ่ายที่ถูกรุกรานเพียงฝ่ายเดียว วิลเลียม อัลเฟรด เรวูด (William Alfred Rae Wood) หรือที่คนไทยเรียกสั้น ๆ ว่า วู้ด อดีตกงสุลใหญ่อังกฤษประจำจังหวัดเชียงใหม่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและเปรียบเทียบกษัตริย์กัมพูชาว่าคล้ายกับกษัตริย์สกอตแลนด์กระทำต่ออังกฤษในยุคกลาง เมื่อใดที่ไทยประสบความยุ่งยาก เมื่อนั้นกัมพูชาก็จะก่อปัญหา⁵⁶⁶ ถึงเช่นนั้นสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุมิได้ทรงกล่าวถึงเหตุการณ์เหล่านั้นเลย ในทางตรงกันข้ามเลือกหยิบเพียงบางส่วนมาขยายให้กว้างขึ้นในภาพใหญ่ 2 ภาพ ได้แก่ ภาพแรก ในอดีตไทยเป็นผู้สร้างความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัสให้กับชาวเขมร และเป็นสาเหตุทำให้กัมพูชาตกต่ำเสื่อม

⁵⁶³ Henri Russier, *Histoire Sommaire de Royaume de Cambodge des Origines à nos jours* (Saigon: Imprimerie Commercial C.Ardin, 1914), 7.

⁵⁶⁴ โปรตุเก้, Adhémard Leclère, *Histoire du Cambodge depuis le 1er siècle de notre ère*. Paris: Librairie Paul Geuthner, 1914.

⁵⁶⁵ Chandler, *A History of Cambodia*, 180.

⁵⁶⁶ W.A.R. Wood, *A History of Siam, from the earliest times to the year A.D. 1781, with a supplement dealing with more recent events* (London: T. Fisher Unwin, LTD., 1924), 115.

โทรมจนกระทั่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และภาพที่ 2 แม้ในปัจจุบันหรือในรัชสมัยของพระองค์ไทยก็ยังคงบ่อนทำลายและไม่ได้ปรารถนาดีต่อกัมพูชา และเพื่อให้ภาพตัวแทนของไทยชัดเจนยิ่งขึ้น พระองค์ทรงนำเสนอชุดความคิดย่อยเพื่อประกอบภาพดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ภาพประเทศไทยในอดีต: ไทยเป็นผู้สร้างความคิดรื้อถอนอย่างแสนสาหัสให้กับชาวเขมรและเป็นสาเหตุทำให้กัมพูชาตกต่ำเสื่อมโทรมจนกระทั่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส

ชุดคำอธิบายที่ประกอบสร้างภาพ ไทยเป็นผู้สร้างความคิดรื้อถอนอย่างแสนสาหัสให้กับชาวเขมรและเป็นสาเหตุทำให้กัมพูชาตกต่ำเสื่อมโทรมจนกระทั่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงอธิบายผ่านประวัติศาสตร์กัมพูชาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา โดยทรงนำเสนอชุดความคิดย่อยที่ร่วมกันประกอบการสร้างภาพนี้ ได้แก่

1) ไทยเป็นชนชาติที่ก่อกำเนิดหลังชนชาติเขมร แต่มีจิตริษยาจึงมักก่อสงครามทำลายบ้านเมืองอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ของตนเอง กัมพูชาต้องประสบชะตากรรมดังกล่าวจนเป็นสาเหตุให้อารยธรรมสมัยพระนครล่มสลาย “ตั้งแต่หลายทศวรรษมาแล้ว ทางภาคตะวันออกนี้ พวกที่เอาชนะเราได้ชั่วคราวได้ทำเช่นเดียวกับชาวโรมันกระทำกับชาวกรีก คือขอยืมศิลปะของเราไปและใช้อิทธิพลบีบบังคับเสียด้วย”⁵⁶⁷

สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุเน้นย้ำถึงความรุ่งโรจน์ของสมัยพระนครอยู่เสมอ เช่น พระราชดำรัสในพิธีปิดหลักสูตรการฝึกอบรมยุวชนราชสังคมนิยมเขมร เมื่อวันที่ 25 เมษายน ค.ศ. 1958 ในหัวข้อ “ความยิ่งใหญ่ในอดีตและความเสื่อมโทรมของเรา” ความตอนหนึ่งว่า “ตามประวัติศาสตร์ ประเทศกัมพูชาเป็นประเทศที่มีอำนาจและมีอาณาเขตแผ่ไพศาล รัศมีแห่งอารยธรรมและความรุ่งเรืองของประเทศกัมพูชาส่องแสงไปทั่วแหลมอินโดจีน”⁵⁶⁸ แต่ในขณะเดียวกันพระองค์ทรงสลับภาพความรุ่งเรืองกับความเสื่อมโทรมอันเกิดจากการกระทำของไทย ชนชาติที่พระองค์ใช้คำเรียกว่า “*ប្រជាជាតិជាបួនស្រី*” [คำอ่าน บรอกเจียเจียดเจียโบอนซรี : คำแปล ประชาชาติซึ่งเป็นน้องสาว]⁵⁶⁹ ทั้งนี้การเรียกชนชาติไทยว่า “น้องสาว” เป็นการใช้คำที่แสดงความเหนือกว่าของชนชาติ

⁵⁶⁷ นโรดม สีหนุ, อินโดจีน: ทัศนจากปักกิ่ง นโรดมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลากูตีร์, trans. สว่าง วงศ์พัทพันธุ์ (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น, 2518), 13-14.

⁵⁶⁸ “Principaux Discours et Alloctions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk President du Sangkum Reastr Niyum en 1958,” 1958, การเมือง กล้องที่ 328, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 35-36. [“Principaux Discours et Alloctions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk President du Sangkum Reastr Niyum en 1958,” ๑๙๕๘, *ការងារនរោបាយ* BOX 328, *បណ្ណាសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*, ๓๕-๓๖.]

⁵⁶⁹ “แผนการสร้างเอกราชกัมพูชาในพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน,” 1953, การอบรมและการฝึกสอน กล้องที่ 319, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 3. [“*ផែនការកសាងឯករាជ្យកម្ពុជា* រប្រទេសបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម សីហនុ វម៌្ម,” ๑๙๕๓, *ការអប់រំនិងការបង្ហាត់បង្រៀន* BOX 319, *បណ្ណាសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*, ๓.]

เขมร เพราะในแง่หนึ่งกัมพูชาเป็นต้นกำเนิดอารยธรรมซึ่งไทยรับเอาไปเป็นต้นแบบทางวัฒนธรรมของตน แต่กลับย้อนมาทำลายชนชาติผู้เป็นพี่ด้วยความทะเยอทะยานเป็นเหตุให้กัมพูชาล่มสลาย “แต่ในศตวรรษหลัง ๆ นี้ การทำสงครามต่อลัทธิหยุดย่อนกับเพื่อนบ้านของเราที่ทะเยอทะยานและเป็นพวกจักรวรรดินิยมได้ทำให้ประเทศกัมพูชาอ่อนแอลง สงครามเหล่านี้เป็นก้าวแรกแห่งความเสื่อมทรามของประเทศกัมพูชา ซึ่งในที่สุดก็ตกอยู่ใต้ความครอบครองของชาวต่างชาติเป็นเวลากว่า 90 ปี”⁵⁷⁰

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุขยายภาพความเสื่อมของอารยธรรมโบราณโดยอ้างอิงงานเขียนของนักวิชาการฝรั่งเศสว่า กษัตริย์กัมพูชาไม่ได้ละทิ้งเมืองพระนครโดยไม่ได้ต่อสู้ต่อศัตรูในทางตรงกันข้ามพระองค์ต่อต้านการรุกรานอย่างเต็มความสามารถ แต่เพราะยุทธวิธีการรบของไทยเป็นสาเหตุให้กษัตริย์ต้องละทิ้งพระราชอาณาจักรและพลเมืองชาวเขมรต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองอย่างไม่มีวันกลับ ภาพของไทยในลักษณะนี้ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง “กษัตริย์กัมพูชา” ตอนที่ 1 ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดเมียน ฉบับประจำวันที่ 24 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 ความตอนหนึ่งว่า

ประเทศของเรานับว่ามีเกียรติในการที่ก่อกำเนิดขึ้น ทางชายแดนตะวันตกในศตวรรษที่ 13 ยุวชนพวกหนึ่งที่มีฟันยาวคือคนไทยหรือสยาม คนพวกนี้มาจากทางเหนือ (และจากเผ่าเดิมมองโกล) และได้ขับไล่พวกมอญซึ่งครอบครองอยู่ก่อนไปจากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่มั่งคั่งสมบูรณ์ประมาณถึงศตวรรษที่ 13 ได้ขับไล่เจ้าหน้าที่เขมรที่สุโขทัย ละโว้ (ลพบุรี) ก็ถูกยื้อแย่งออกจากราชอาณาจักรของเราเพื่อประโยชน์ของคนไทย นายปอล คอลลาร์ดได้เขียนไว้ในหนังสือของเขาชื่อ “กัมพูชากับคนกัมพูชา” ว่า คนพวกนี้มีความอัจฉริยภาพประเทศกัมพูชาตลอดเวลา เพราะประเทศกัมพูชานั้นรุ่งโรจน์ และนี่เป็นสาเหตุสำคัญซึ่งนำความหายนะมาสู่ราชอาณาจักรกัมพูชา เพราะต้องใช้กำลังสูญสิ้นไปเพื่อต่อต้านเพื่อนบ้าน สมเด็จพระรามาธิบดี (เรียกว่าพระเจ้าอู่ทองรามาในพงศาวดารเขมร) พระเจ้าแผ่นดินองค์แรกของอยุธยาได้เข้ามาครอบครองนครวัดใน ค.ศ. 1352 นายยอร์ช เซเดส์ เขียนว่า นี่เป็นการเริ่มต้นแห่งอวสาน แต่ความทนทุกข์ทรมานนั้นกินเวลานาน เพราะราชสำนักกัมพูชาไม่ได้สละนครวัดเพื่อมาตั้งที่พนมเปญ จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 15 เมืองนี้อยู่ไม่ไกลจากเมืองหลวงเดิมแห่งอาณาจักรพูนันและแห่งกัมพูชาเดิม กษัตริย์เขมรไม่ได้ละทิ้งนครวัดโดยไม่ได้ทำการต่อสู้ จำต้องกล่าวถึง “วิธีทำสงคราม” ของคนไทย โดยมีความปรารถนา (มากยิ่งขึ้นกว่าพวกจาม) ที่จะเห็นอาณาจักรเขมรอันรุ่งโรจน์สลายหายไป คนไทยไม่พอใจเฉพาะการเผาผลาญและทำลายเมืองของเรา ฆ่าทหารของเราเท่านั้น คนไทยกวาดต้อน

⁵⁷⁰ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 14 พฤษภาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 102.

ประชาชนในเขตที่เขาผ่านไปจนเกลี้ยง ฆ่าผู้ที่บังอาจขัดขืนเสีย และเอาตัวผู้ที่กลัวที่สุดและผู้ทีกลัวที่สุดกลับไปเป็นทาสอย่างไม่มีวันกลับ⁵⁷¹

ข้อความข้างต้นสะท้อนภาพประเทศไทยว่ามีจิตริชยาต้องการทำลายกัมพูชา คำว่า “ตลอดเวลา” เป็นการขยายเนื้อความอย่างมีนัยถึงความต่อเนื่องของความคิดและการกระทำของไทย และการรุกรานของไทยไม่เพียงทำให้อารยธรรมโบราณสิ้นสุด แต่ยังเป็นจุดเริ่มต้นของความทุกข์ที่ยาวนานซึ่งชาวเขมรต้องประสบ กล่าวได้ว่ากลวิธีการนำเสนอภาพดังกล่าวดำเนินอย่างเป็นลำดับจากความจริงรุ่งเรืองสู่ความตกต่ำเสื่อมโทรม ควบคู่กับการใช้คำกริยาแสดงการกระทำของไทยในเชิงลบ เช่น เผาผลาญ กวาดต้อน และฆ่าซึ่งล้วนแสดงอารมณ์และความรู้สึกเจ็บปวดของผู้ที่ถูกรุกราน

2) ภายหลังจากสูญเสียเมืองพระนคร กัมพูชาประสบกับภาวะซุลมุนวุ่นวายและไม่สงบสุขจากการทำสงครามและการรุกรานของไทย ชาวเขมรต้องประสบทุกขเวทนาจากภาวะบ้านแตกสาแหรกขาดและการพลัดถิ่นจากบ้านเมือง สมเด็จพระอุปัฏฐราชนโรดมสีหนุทรงนิยามช่วงเวลาดังกล่าวว่า “เป็นสมัยที่มีความน่าสนใจ ลับสน และที่น่าเข้าใจ” ไทยไม่ปล่อยให้กัมพูชาที่มีความสงบเลย ในขณะเดียวกันไทยยังใช้เพทุบายอันแยบยลในการแทรกแซงการเมืองภายในเพื่อหาทางยึดครองกัมพูชา โดยการล่อลวงชาวเขมรให้ทรยศต่อกษัตริย์ของตน ภาพประเทศไทยในลักษณะนี้ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง “กษัตริย์กัมพูชา” ตอนที่ 2 ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดเดีเยน ฉบับประจำวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 ความตอนหนึ่งว่า

ความซุลมุนวุ่นวายทั่ว ๆ ไปทำให้เกิดการยุ่งยากภายในประเทศ ได้ทำให้เพื่อนบ้านทั้งสองของเราถือเป็นโอกาสใช้เป็นประโยชน์ เพื่อนบ้านของเราซึ่งเป็นนักยกอดเยี่ยมในศิลปะแห่งสงครามที่ไม่มีใครเหมือน

เจ้าบางคน ชุณนางบางคน นายทหารบางคน พระบางองค์ ถูกหลอกลวงโดยพวกศัตรูให้ทำการทรยศต่อพระเจ้าอยู่หัว ต่อผู้ที่ปกครองเพื่อยกดินแดนให้ศัตรู ทั้งนี้เพราะความทะเยอทะยานและบางทีก็เพราะความอ่อนแอ และบ่อยครั้งที่ไม่เข้าใจในกลอุบายของพวกศัตรู ศัตรูนี้ได้ความสำเร็จสมความปรารถนาโดยใช้คนร่วมชาติของเราซึ่งเขาได้หลอกลวงให้มาสู้กับเรา ฮิตเลอร์ไม่ได้คิดวิธีนี้ขึ้นในเรื่องเข้ายึดประเทศเชโกสโลวะเกียและประเทศอื่น ๆ และโดยที่ประวัติศาสตร์ย่อมชำระรอยจิ้งไม่แปลกประหลาดใจแก่เราเลยที่ประเทศเพื่อนบ้านในครั้งหลังของศตวรรษที่ 20 ใช้คนเพื่อนร่วมชาติของเราเพื่อทำการต่อสู้กับเรา⁵⁷²

⁵⁷¹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 72-73.

⁵⁷² เรื่องเดียวกัน, 86-87.

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุยกพฤกกรรมของไทยเปรียบเทียบกับอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ผู้นำพรรคนาซี (Nazi Party) แห่งเยอรมนี ในแง่ของวิธีการรบที่แยบคายกว่า โดยเฉพาะการล่อลวงชาวเขมรให้ทำร้ายชาวเขมรด้วยตนเอง เพื่อแสดงภาพประเทศไทยให้เป็นผู้ร้ายที่ชัดเจนในการทำสงคราม แม้แต่ฮิตเลอร์ผู้ที่จุดชนวนสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรปก็ไม่อาจเทียบ พฤติกรรมเช่นนี้ของไทยไม่เพียงเกิดขึ้นในอดีต เพราะในปัจจุบันหรือรัชสมัยของพระองค์ ไทยก็ยังคงใช้วิธีการเช่นเดิมในการบ่อนทำลายกัมพูชา สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเสริมว่าไทยประสงค์จะแย่งชิงดินแดนและทรัพย์สินสมบัติอันมีค่าของชาวเขมรไปเป็นของตน เช่นเดียวกับเหตุการณ์ในอดีตที่กองทัพไทยเข้าครอบครองนครวัดใน ค.ศ. 1420 และได้นำเอาพระโคและพระแก้วซึ่งเป็นของศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองของราชอาณาจักรเขมรไปยังประเทศไทย

น่าสนใจว่าการอ้างตำนานในพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์เป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงใช้ในการสร้างภาพของไทยให้เด่นชัดขึ้น เพราะตำนานเป็นสิ่งที่โดยทั่วไปรับรู้ในวงกว้างและเป็นความทรงจำที่ได้รับการบอกเล่าสืบทอดต่อกันมา การอ้างถึงจึงช่วยให้ชาวเขมรเข้าใจประเด็นที่พระองค์ต้องการนำเสนอได้ง่ายขึ้น ดังพระราชนิพนธ์ข้างต้นที่ทรงอ้างถึงตำนานพระโคพระแก้ว (Preah Ko Preah Keo) ที่ภาพของไทยมีลักษณะเป็นผู้รุกรานที่ละโมภ อีกทั้งยังเป็นผู้ทำลายศิลปวิทยาความรู้ทั้งปวงของกัมพูชาจนเป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรม ดังที่กุสตาฟ จานเนอ (Gustave Janneau) เรียบเรียงไว้ในหนังสือ “คู่มือภาษาศาสตร์กัมพูชา” (Manuel Pratique de Langue Cambodgienne) ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1870 ว่า

ในอดีตกาลกัมพูชาเป็นอาณาจักรขนาดใหญ่เจริญรุ่งเรือง ข้าพเจ้ากล่าวถึงนี่คือจากเดิมล่วงมาแล้วว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบแน่ชัดประมาณหลายร้อยปีมาคือ ในพงศาวดารแลลงว่า พระมหากษัตริย์นามไชยเชษฐาเสวยราชย์อยู่บันทายละแวกฯ เมืองนี้มีปราการขนาดใหญ่โต ปลูกด้วยไม้ไผ่ล้อมรอบ ม้าที่มีกำลังกล้าแข็งก็ไม่อาจวิ่งข้ามปราการนี้ได้ฯ ในกรุงนี้มีรูปปั้น 2 นาม พระโคพระแก้วภายในบรรจุด้วยคำสอนและคัมภีร์ทองคำซึ่งเขาอาจเรียนความรู้ มนต์อาคม และความรู้มากมายฯ กษัตริย์สยามมีจิตโสมนัสเป็นอย่างมากอยากได้พระโคพระแก้วเอามาทำศึกสงครามเพื่อชัยชนะฯ แต่ไม่ได้ตามความปรารถนานี้ เพื่อยึดเอารูปปั้นทั้ง 2 นี้ ก็ให้เอาเหรียญเงินบรรจุแทนกระสุนปืนใหญ่ในกองทัพแล้วยิงเข้าไปในปราการละแวกฯ ชาวสยามก็กลับคืนนครไป ราษฎรเขมรเมื่อเห็นเหรียญเงินถูกยิงตกลงมาในป่าไผ่ปราการละแวกก็พากันออกไปตัดไม้ทั้งหมดเพื่อเก็บเหรียญเงินฯ กระทั่งสยามรู้ว่าราษฎรเขมรได้ตัดไม้แล้ว ก็ยกทัพกลับมาเป็นครั้งที่ 2 เพื่อทำสงครามกับกัมพูชาและประสพชัยชนะฯ ผู้ชนะเอารูปปั้นทั้งสองกลับไปอาณาจักรสยามฯ จากนั้นพวกเขาเปิดทองรูปปั้นก็ได้คัมภีร์ซึ่งซ่อนอยู่ ได้ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ทั้งหมดนั้นฯ อาศัยเหตุนี้แล้ว

ชาวสยามจึงมีความรู้เหนือกว่า ชาวเขมรในทุกแขนง ชาวเขมรจมอยู่ในความโง่เขลา ขาดคนที่มี
ความรู้เพื่อทำสิ่งต่าง ๆ ไม่ทัดเทียมกับประเทศอื่นได้⁵⁷³

จากสาระสำคัญในหนังสือ “คู่มือภาษาศาสตร์กัมพูชา” ข้างต้นได้มีการอธิบายให้เห็นว่า
ภายใต้ภาวะศึกสงครามและการรุกรานส่งผลกระทบต่อชาวเขมรทุกระดับ ไม่เว้นแม้แต่พระสงฆ์ก็
ได้รับความเดือดร้อนและต้องประสบความทุกข์ยากจากการกดขี่ข่มเหงของไทย ดังปรากฏในพระราช
นิพนธ์และพระราชดำรัสในหลายโอกาส เช่น พระราชนิพนธ์เรื่อง “สัมพันธภาพระหว่างประเทศ
กัมพูชา กับประเทศเวียดนามและประเทศไทย” ซึ่งกระทรวงโฆษณาการกัมพูชานำมาตีพิมพ์ใน
เอกสารประจำวันที่ 29 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 ทรงบรรยายพฤติกรรมของไทยว่า “เขาฆ่าฟัน
ประชาชนที่รักสันติและปราศจากความผิดของเรา เขากดขี่และกลั่นแกล้งพระสงฆ์องค์เจ้าซึ่งทำหน้าที่
อาศัยอยู่ในดินแดนซึ่งอยู่ในการปกครองของเรา”⁵⁷⁴ โดยชุดความคิดนี้เป็นพลังทางอารมณ์ที่สร้าง
ความรู้สึกเจ็บปวดในฐานะผู้น้อยที่ถูกกระทำ สอดคล้องกับพระราชนิพนธ์เรื่อง “กษัตริย์กัมพูชา” ที่
ได้บรรยายถึงพฤติกรรมของไทยว่าเป็นสาเหตุของภาวะบ้านแตกสาแหรกขาดและการพลัดถิ่นจาก
บ้านเมืองของชาวเขมร ลักษณะเช่นนี้จึงยิ่งเสริมภาพของไทยให้เป็นผู้ร้ายที่มีพฤติกรรมกดขี่ชาวเขมร
มากยิ่งขึ้น “คนไทยไม่พอใจเฉพาะการเผาผลาญและทำลายเมืองของเรา ฆ่าทหารของเราเท่านั้น คน
ไทยกวาดต้อนประชาชนในเขตที่เขาผ่านไปจนเกลี้ยง ฆ่าผู้ที่บังอาจขัดขืนเสีย และเอาตัวผู้ที่กลัวที่สุด
และผู้ที่ถูกฆ่าที่สุดกลับไปเป็นทาสอย่างไม่มีวันกลับ”⁵⁷⁵

3) การเบียดเบียนและการรุกรานของไทยและเวียดนามนานหลายศตวรรษเป็นสาเหตุให้
พระมหากษัตริย์กัมพูชาจำต้องยอมรับการอารักขาจากจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสอย่างขมขื่น ชุดความคิด
นี้คล้ายคลึงกับงานเขียนของฝรั่งเศสซึ่งนำเสนอบทบาทของตนเปรียบเสมือน “วีรบุรุษ” ที่เข้ามาให้
ความช่วยเหลือ ปกป้อง และฟื้นฟูกัมพูชาจากการร้องขอของกษัตริย์ โดยอ้างว่า ค.ศ. 1854 สมเด็จพระ
พระหริรักษ์รามมหาอิศราธิบดีมีพระราชสาส์นถึงฝรั่งเศสร้องขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านที่
อันตราย⁵⁷⁶ แต่ทว่าไม่ได้มีการเจรจาใด ๆ กระทั่งในรัชสมัยสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ลงพระ
ปรมาภิไธยในสนธิสัญญามิตรภาพและการค้าระหว่างฝรั่งเศส-กัมพูชา ค.ศ. 1863 (The Franco-
Cambodian Protectoral Treaty of Oudong 1863) ส่งผลให้กัมพูชาเป็นรัฐในอารักขาของ
ฝรั่งเศส (French Protectorate of Cambodia) และใน ค.ศ. 1884 ทรงลงพระปรมาภิไธยใน

⁵⁷³ Gustave Janneau, *Manuel Pratique de Langue Cambodgienne* (Saigon: Imprimerie impériale, 1870), 87-88.

⁵⁷⁴ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, 79.

⁵⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, 73.

⁵⁷⁶ Russier, *Histoire Sommaire de Royaume de Cambodge des Origines à nos jours*, 109-110.

อนุสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับกัมพูชา (Convention conclue entre la France et le Cambodge) ส่งผลให้กัมพูชาเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอาณานิคมฝรั่งเศส (French Colonial Empire) โดยสมบูรณ์

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงไม่ได้ปฏิเสธการเป็นอาณานิคมของกัมพูชา เพราะในทรศนะของพระองค์เห็นพ้องว่า “สัญญาปี 1863 ประกันการให้ความคุ้มครองของฝรั่งเศสต่อการรุกรานของเพื่อนบ้านไทยและญวนของเรา”⁵⁷⁷ และสำหรับพระองค์ “ข้าพเจ้าไม่ลืมน่าประเทศกัมพูชาได้รอดพ้นจากเหยี่ยวเพื่อนบ้านทั้งทางตะวันออกและตะวันตก ในปี 1863 ก็ด้วยสนธิสัญญา ซึ่งทวดข้าพเจ้าพระเจ้าบรมมได้ลงพระปรมาภิไธยกับฝรั่งเศส เมื่อข้าพเจ้ายังคิดเรื่องนี้ ข้าพเจ้าก็ยังคิดว่าเป็นสนธิสัญญาที่มีประโยชน์”⁵⁷⁸ รวมถึงช่วงเวลาดังกล่าวกัมพูชายังได้รับ “อาณาเขตที่สัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์สมัยพระนครอันเป็นปฐมวงศ์ซึ่งประเทศข้างเคียงล่อลวงเอาได้ในนคราห้าศตวรรษซึ่งทำให้ประเทศเราหดเล็กลง”⁵⁷⁹ แต่ทรงปฏิเสธชุดความคิดที่อดีตกษัตริย์เต็มพระทัยเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ดังเช่นคำอธิบายของอเดมาร์ เลอแกลร์ “ในปี 1888 พระมหากษัตริย์มีความเข้าใจชัดเจนกว่าแต่ก่อน พระองค์มอบการปกครองพระราชอาณาจักรซึ่งยังอยู่ในพระราชอำนาจของพระองค์ให้กับฝรั่งเศสจัดการดูแลแทน”⁵⁸⁰ ในทางตรงกันข้ามทรงอธิบายว่า “สมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ทรงลงพระนามในสนธิสัญญา 1863 ภายใต้ความกดดัน “ฉันทมิตร” ของพลเรือเอกลากรองดีแยร์ (Contre-Amiral de la Grandiere) เป็นที่ทราบดีว่าพระองค์มีได้ร้องขอให้ฝรั่งเศสมายังกัมพูชา”⁵⁸¹ ขณะที่ในวันที่ 17 มิถุนายน ค.ศ. 1884 เวลา 22.00 น. ผู้แทนฝรั่งเศสเข้าเฝ้าสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ขณะบรรทมในเขตพระราชฐานที่ประทับ พร้อมด้วยเรือปืนซึ่งทอดสมออยู่บริเวณหน้าพระราชวัง ช่มชู่พระองค์ให้ลงพระปรมาภิไธยในสัญญาฉบับใหม่ เมื่อพระองค์ลงพระปรมาภิไธยพวกเขาถอยจากพระราชวังไป แล้วกล่าวว่า “หมดโลก (เก่า-ผู้ศึกษา) ประวัติศาสตร์ได้เข้าสู่หน้าใหม่แล้ว”⁵⁸² ตลอดรัชกาลของสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ “พระองค์ทรงระทมเสวยทุกข์ ไม่มีเสียงใดจากพระโอษฐ์ผู้ซึ่งมีบารมีสูงส่ง...พระองค์ประลบความลำบากนับตั้งแต่พระเยาว์ทรงถูกคุมขังที่บางกอก ความเวทนาเมื่อเวลาได้รับราชสมบัติกดขี่จากเสียม การขู่เข็ญจากญวน พระราชอาณาจักรแตกร้างหดน้อยลงทุกวัน จนกระทั่งปราศัย...”⁵⁸³ ขณะที่กรณีของสมเด็จพระนโรดม

⁵⁷⁷ นโรดม สีหนุ, อินโดจีน: ทัศนจากปักกิ่ง นโรดมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลากูตีร์, 17.

⁵⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, 89.

⁵⁷⁹ “พระบาทสมเด็จพระนโรดม,” 1958, การเมือง กล้องที่ 318, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 44. [“ព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម,” ១៩៥៨, ការងារនយោបាយ BOX 318, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ៤៤.]

⁵⁸⁰ Leclère, Histoire du Cambodge depuis le 1er siècle de notre ère, 465.

⁵⁸¹ Armstrong, Sihanouk Speaks, 34.

⁵⁸² “พระบาทสมเด็จพระนโรดม,” 1958, 20. [“ព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម,” ១៩៥៨, ២០.]

⁵⁸³ เรื่องเดียวกัน, 27-30.

รามมหาอิศราธิบดีทรงอธิบายสาเหตุการส่งพระราชสาสน์ติดต่อกับฝรั่งเศส “พระองค์คาดหวังแต่ขอฝรั่งเศสให้ช่วยด้านทนายการปกครองของประเทศไทย”⁵⁸⁴ และทรงปฏิเสธอย่างแข็งขันว่า “กษัตริย์ของเราไม่เคยร้องขอให้ฝรั่งเศสก่อตั้งรัฐในอารักขาและมีอำนาจเหนือประเทศ มันเป็นความจริงที่ในพระราชสาสน์ใช้คำว่า “protégeait” แต่เป็นในความหมายของผู้ปกป้องเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพของประชาชน”⁵⁸⁵

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงต้องการแก้ไขความรับรู้ของชาวเขมรว่า ราชวงศ์เป็นสาเหตุทำให้กัมพูชาตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ดังที่บูล-โกลฟา นักเขียนชาวฝรั่งเศส วิพากษ์วิจารณ์สมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์เป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอและก่อบาปกรรมต่อชาวเขมร “พระราชวงศ์นี้ ดูเหมือนมีพระราชประสงค์อย่างหนึ่ง พระองค์ต้องการให้ประเทศเขมรสงบเป็นหนึ่งเดียวกับพระองค์ แต่พระองค์กลับทรงต้องการให้แต่มีพระชนม์ชีพยืนยาว” โกลฟากล่าวต่อไปอีกว่า “เพื่อช่วยให้ราชสมบัติและผลานุผลอื่น ๆ ซึ่งเกิดจากราชบัลลังก์ให้พ้นจากความอันตรายนั้น ทรงกบฏมาตุประเทศเต็มที โดยทรงขายประเทศให้กับฝรั่งเศส แล้วผู้มีมือเท้าของชนร่วมชาติมอบไปให้ฝรั่งเศส (กระทำทุกซกซดชี้เอาตามใจ)”⁵⁸⁶ และเลวร้ายมากยิ่งขึ้นเมื่อฝ่ายต่อต้านชาวเขมรและศัตรูทางการเมืองอย่างเชิง จ็อก ทัญ (Son Ngoc Thanh) นำประเด็นดังกล่าวโจมตีพระองค์ว่ากำลังนำกัมพูชากลับไปสู่แอกของอาณานิคม พร้อมทั้งกล่าวโทษอดีตกษัตริย์ว่าเป็นสาเหตุทำให้กัมพูชาสูญเสียดินแดน

เกี่ยวกับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเพียงแต่บำเพ็ญกรณียกิจเป็นปฐม ซึ่งประมุขรัฐสภาบาลทั้งหลายต้องปฏิบัติ คือต้องป้องกันมรดกชาติฯ มีพวกศัตรูกับราชาธิปไตยบางคน ได้เอาโทษใส่ราชบัลลังก์ว่า มาจากเสด็จได้เสียแผ่นดินโคชินจีน กับอาณาเขตส่วนใหญ่ อยู่ทางตะวันตกกับทางใต้ อนุญาตให้เวียดนามกับไทยเอาไปหมดฯ⁵⁸⁷

อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการตอบโต้ชุดความคิดดังกล่าวและเพื่อปกป้องพระเกียรติของสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์จากข้อกล่าวหาอื้อฉาว สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงแต่งพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระนโรดม” ตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอด ฌีเยนเป็นภาษาฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1958 ต่อมาทรงมอบหมายให้แบน นุตแปลเป็นภาษาเขมรในชื่อ

⁵⁸⁴ “พระบาทสมเด็จพระนโรดม,” 1958, 7. [“ព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម,” ១៩៥៨, ៧.]

⁵⁸⁵ Armstrong, *Sihanouk Speaks*, 33.

⁵⁸⁶ “พระบาทสมเด็จพระนโรดม,” 1958, 1-2. [“ព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម,” ១៩៥៨, ១-២.]

⁵⁸⁷ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุอุปยุวราช ในโอกาสเปิดสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7,” 1958, การเมือง กล้องที่ 313, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 20. [“ព្រះរាជសូត្រក្នុងនាមសម្តេចព្រះនរោត្តម-សីហនុឧបយុវរាជ ក្នុងឱកាសបើកសមាជជាតិលើកទី ៧,” ១៩៥៨, ការងារនយោបាយ BOX 313, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ២០.]

“พระมหากษัตริย์ 3 พระองค์ของกัมพูชา” เพราะในทรศนะของพระองค์ “ราชวงศ์สุดท้ายที่ข้าพเจ้า ดำรงอยู่ต้องรับผิดชอบ – ในความคิดข้าพเจ้าไม่ยุติธรรม – สำหรับความเสื่อมโทรมของปิตุภูมิ (ถูก เพื่อนบ้านกลืนกินหลายศตวรรษ) คุกคามจนหายไปจากแผนที่ และท้ายที่สุดต้องยอมรับการอารักขา ของฝรั่งเศสเพื่อรักษาตัวเอง”⁵⁸⁸ ในทางกลับกันสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ทรง “กล้าหาญ” โดย สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงตั้งคำถามว่า “หรือต้องให้ประเทศเขมรสูญสลายหายไปเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเสียม หรือต้องปล่อยให้เขมรซึ่งมีมากกว่าล้านคนลดตัวไปเป็นพี่น้องกับจาม”⁵⁸⁹ ขณะเดียวกันเกี่ยวกับเรื่องสูญเสียดินแดนพระองค์ทรงอธิบายถึงสาเหตุไว้ในโอกาสเปิดการประชุม สมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7 เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1958 ว่า “เรื่องนี้ในช่วงเวลานั้น เราไม่มีมิตร เราได้ แต่มองและยอมให้แผ่นดินกับเขา (ไทยและเวียดนาม-ผู้ศึกษา) มาจากเขาเข้มแข็งอย่างมาก ไม่มีใคร ลักคนผิดในการของรัฐ แล้วอนุญาตให้ประเทศข้างเคียงมาแย่งชิงเอามรดกชาติ หรือแผ่นดินตามใจ โดยไม่ป้องกันอย่างเต็มรูปแบบไม่ฯ ถ้ามีใครประพฤติแบบนี้ไป คนนั้นก็เป็นคน (กบฏชาติ) ของ ตน”⁵⁹⁰ สอดคล้องกับพระราชนิพนธ์เรื่อง “กษัตริย์กัมพูชา” ตอนที่ 2 ในตอนท้ายพระองค์ทรง บรรยายว่า

พระเจ้าแผ่นดินของเราได้ทรงปฏิบัติหน้าที่แล้วตั้งนี้ ตั้งแต่ ค.ศ. 1352 จนถึง ค.ศ. 1621 เป็นเวลารวมทั้งสิ้น 269 ปี เราได้รับการรุกรานจากคนไทย 12 ครั้ง และจากคนลาว 2 ครั้ง เรา สามารถกล่าวได้ว่าพระเจ้าแผ่นดินของเรา (สมัยหลังนครวัด) ถึงแม้จะมีได้ทรงมีชัยชนะ เช่นเดียวกับพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็ตาม แต่ก็ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินและผู้ป้องกัน ประเทศชาติอย่างมีเกียรติและอย่างกล้าแล้ว เป็นไปได้ที่เดียวที่ชาติเขมรที่กล้าหาญคงจะได้ ทำความเสียหายมากมายแก่เพื่อนบ้านของเราในสงครามเหล่านี้ ประเทศกัมพูชาอ่อนแอ เลือด หลังไหล ถูกทำลายโดยการรุกรานมิหยุดหย่อนเป็นเวลา 3 ศตวรรษ พวกญวนซึ่งได้ชัยชนะ อาณาจักรจามปาเต็ดขาดแล้ว และกำลังรอเวลาที่จะได้มาทำลายประเทศกัมพูชาให้สูญไปจากแผนที่ ของโลก ก็ได้เข้ามาสู่เวทีและยกเข้ามาโจมตีเรา⁵⁹¹

สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงโน้มน้าวให้ประชาชนเห็นว่า สมเด็จพระนโรดม พรหมบริรักษ์ไม่ได้เต็มพระทัยเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และพระองค์ดำเนินพระราชโบายอย่าง

⁵⁸⁸ Armstrong, *Sihanouk Speaks*, 29.

⁵⁸⁹ “พระบาทสมเด็จพระนโรดม,” 1958, 6. [“*ព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម*,” ១៩៥៨, ៦.]

⁵⁹⁰ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุอุปยุวราช ในโอกาสเปิดสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7,” 1958, 20. [“*ព្រះ រាជសូត្រភាសានុស្តេចព្រះនរោត្តម-នីហុនុបយុវរាជ ក្នុងឱកាសបើកសមាជជាតិលើកទី ៧*,” ១៩៥៨, ២០.]

⁵⁹¹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, 87.

เต็มทีเพื่อปกป้องกัมพูชา แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบังคับให้ต้องดำเนินตามไป โดยทรงชี้ถึงสถานการณ์โลกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ว่า

...ไม่ได้มีเพียงกัมพูชาที่ประสบกับเคราะห์กรรมและตกอยู่ในภาวะกลียุคอย่างมากเท่านั้น แม้แต่ประเทศพม่าก็ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษใน ค.ศ. 1868 และกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครือจักรภพอังกฤษ หรือประเทศกึ่งซึ่งใหญ่หมึ่มากก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงมือประเทศอาณานิคมได้ โดยถูกพวกประเทศเปอร์เซีย (ในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล) กรีก (ในศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล) พวกฮัน (ในศตวรรษที่ 6 หลังคริสตกาล) อาหรับ (ศตวรรษที่ 7) อัฟกัน (ศตวรรษที่ 12) มองโกล (ศตวรรษที่ 14) โปรตุเกส (ศตวรรษที่ 15-16) ฮอลันดา (ศตวรรษที่ 17) มาถึงฝรั่งเศสและอังกฤษ...มากดขี่ ราชอาณาจักรชวาและสุมาตราซึ่งมีอำนาจเคยมารุกรานประเทศกัมพูชาในสมัยพระนครนั้นก็ตกไปในมือฮอลันดาเมื่อต้นศตวรรษ ราชอาณาจักรมะละกาที่โชคร้ายด้วยเช่นกันโดยตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษในปี 1824 ประเทศที่ใกล้เคียงคือประเทศอันนัมซึ่งเป็นเจ้าอธิราชหนึ่งกับเสียมเหนือประเทศเราในรัชกาลพระบาททองคัจฉินและพระมหากษัตริยานีองค์มีก็ยอมรับประเทศฝรั่งเศสในปี 1883 แม้ว่ามีการกำลังรบจีนข้างพวกเขาช่วยสนับสนุนก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงมือฝรั่งเศสในปี 1884 ได้⁵⁹²

สมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชทรงเสริมอีกว่า ตะวันออกไกลมีเพียงประเทศไทยที่รอดจากเคราะห์นี้ แต่ก็ไม่ได้มาจากชัยชนะความเฉลียวฉลาดในชาติไทย หรือมาจากความกรุณาของพระมหากษัตริย์ก็หาใช่ไม่ คือได้รับการช่วยเหลือมาเพราะประเทศอังกฤษต้องการให้ประเทศไทยเป็นที่ตั้งทางกำลังอาณานิคมฝรั่งเศส แล้วช่วย “การต่างประเทศไทยให้มีเสรี” ประโยชน์เพื่อเอาประเทศไทยทำเป็น “ประเทศทั้ง” ซึ่งประเทศในอำนาจของเขากับ “ประเทศอินโดจีนฝรั่งเศส” แต่เท่านั้น⁵⁹³

ขณะเดียวกันสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมหาราชยังทรงแสดงให้ประชาชนเห็นว่า สมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์มีความสำคัญและสมควรแก่การเคารพ “หลังจากที่ข้าพเจ้าบรรยายถึงทวดอันเป็นที่เคารพของข้าพเจ้านี้ยังมีมากกว่าเพราะว่า ราชพระองค์นี้เป็นราชาหนึ่งซึ่งมีคนติเตียนมากนัก แต่ว่าพระองค์เป็นราชองค์หนึ่งซึ่งต้องลงในหน้าสำคัญทางประวัติศาสตร์เขมร” และทรงชี้ว่า “เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทั้งหลายมิได้ประสงค์อะไรเลยนอกเสียจากประสงค์อันเป็นประโยชน์ต่อชีวิตชาติเท่านั้น”⁵⁹⁴ ดังนั้นก่อนการเลือกตั้งในวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1958 พระองค์มีพระราชบัญชาให้ผู้สมัครจากองค์กรสังคมนิยมทำการปฏิญาณตนต่อหน้าพระบรมรูปสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์และกล่าวคำปฏิญาณว่า

⁵⁹² “พระบาทสมเด็จพระนโรดม,” 1958, 4. [“*ประมุขเสฐียรเทศ*,” ๑๙๕๘, ๔.]

⁵⁹³ เรื่องเดียวกัน, 5.

⁵⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, 13.

- 1) ข้าพเจ้าจะจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และราชบัลลังก์โดยข้าพเจ้าจะกระทำทุกอย่างเพื่อสิ่งทั้งสองนี้ไปจนกระทั่งอวสานแห่งชีวิต และข้าพเจ้าจะไม่คิดทรยศเป็นอันขาด
 - 2) ข้าพเจ้าจะกระทำทุกอย่างเพื่อความสามัคคีของชาติและเพื่อจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
 - 3) ข้าพเจ้าจะพยายามอย่างสุดความสามารถและเสียสละทุกอย่างเท่าที่จะกระทำได้ เพื่อเชิดชูอุดมคติของพระคสังคมาราชฎ์นิยม เพื่อประโยชน์อันใหญ่ยิ่งของประชาชนและของประเทศชาติ
 - 4) ข้าพเจ้าจะประพฤติตนให้เป็นสักขีพยานแห่งความเรียบร้อยและจรรยาดี แห่งความซื่อตรงและยุติธรรมตลอดไป
 - 5) ข้าพเจ้าจะทำการป้องกันด้วยทุกวิถีทางซึ่งอยู่ในอำนาจของข้าพเจ้าหรือซึ่งข้าพเจ้าจะหาได้จากที่อื่น ระบอบการปกครองแห่งชาติโดยมีรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องหมาย และสถานะการเมืองของราชอาณาจักรตั้งที่กล่าวไว้ในพระราชกฤษฎีกา เลขที่ 232 NS ลงวันที่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ. 1957 และต่อต้านการดำเนินการใด ๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการก่อกวน และเพื่อชักจูงให้ประชาชนหันเหจากหน้าที่ของตนซึ่งมีต่อประเทศชาติ และมีจิตใจออกห่างจากระบอบการเมืองของประเทศ
- ถ้าข้าพเจ้าไม่เคารพต่อคำปฏิญาณข้อใดข้อหนึ่งของ 5 ข้อ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ขอให้เทวดาและพระบรมรูปของพระเจ้าบรมมจทรงไขอานุภาพพลบันดาลให้ข้าพเจ้าจมดิ่งลงไปสู่ห้วงแห่งความทุกข์ยากอย่างไม่มีที่สิ้นสุด⁵⁹⁵

การนำเสนอชุดคำอธิบายการรุกรานและการเบียดเบียนจากเพื่อนบ้านเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ราชสำนักกัมพูชาจำต้องยอมรับการอารักขาจากจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสและตกเป็นอาณานิคม นั้น นับเป็นการตอกย้ำให้ประชาชนเห็นชะตากรรมในอดีตอันเจ็บปวดและน่าเศร้าสลดของประเทศ ซึ่งเป็นการเสริมภาพประเทศไทยให้เป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ที่มีมาอย่างต่อเนื่องและยาวนานตั้งแต่อดีตผ่านมุมมองทางประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เพื่อทำให้ภาพดังกล่าวแจ่มชัดขึ้น สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุยังทรงนำเสนอสถานการณ์ร่วมสมัยเชื่อมโยงในทำนองว่า ไทยยังคงดำเนินนโยบายเช่นเดียวกับในอดีตที่ตั้งใจจะได้อธิบายต่อไปในชุดคำอธิบายที่ 2 ส่งผลให้ความรับรู้ของชาวเขมรที่มีต่อไทยเป็นไปในแง่ลบและเป็นศัตรูที่สำคัญของชาติมากยิ่งขึ้น

⁵⁹⁵ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 8 มีนาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 52-53.

1.2 ภาพประเทศไทยในเหตุการณ์ร่วมสมัย: ไทยพยายามบ่อนทำลายและไม่ปรารถนาดีต่อกัมพูชา

ชุดคำอธิบายที่ประกอบการสร้างภาพที่ 2 *แม้ปัจจุบันหรือในรัชสมัยของสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ ไทยก็ยังบ่อนทำลายและไม่ปรารถนาดีต่อกัมพูชา* สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงอธิบายผ่านเหตุการณ์ร่วมสมัยหรือตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ภาพประเทศไทยได้รับการขยายในมุมมองของพวกที่มีพฤติกรรมชอบฉวยโอกาส เป็นเจ้าแห่งศิลปะของความคดโกงและการตีสองหน้าที่ต้องระแวงระวัง⁵⁹⁶ เพราะไทยไม่เคยมีความจริงจังในการช่วยเหลือกัมพูชา ดังเห็นจากการเรียกร้อยเอกราชใน ค.ศ. 1953 พระองค์ไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทยให้เคลื่อนไหวใด ๆ ในราชอาณาจักรและพระองค์ถูกขอร้องจากรัฐบาลไทยให้พำนักในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมืองธรรมดาเท่านั้น⁵⁹⁷ ดังนั้นเอกราชของกัมพูชาจึงเกิดขึ้นจากการดำเนินการของชาวเขมรแต่เพียงผู้เดียว “โดยประเทศข้างเรา เขาไม่ได้ช่วยอะไรพวกเราเลย”⁵⁹⁸ ไม่เพียงเท่านั้นไทยยังเป็นชาติที่ “ริษยา” และ “เจตนาร้าย” ต้องการทำลายกัมพูชา ดังพระราชดำรัสในพิธีเปิดโรงงานไม้อัด “สีหนุ-โจว เอนไหล” เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 1961 และวันต่อมาวิฤกษ์กระจายเสียงกัมพูชานำมาออกอากาศ ความตอนหนึ่งว่า

...กับเขมรนี้ พวกไทยมีความอิจฉาริษยาและมีจิตใจเลวทรามมาก เลวในข้อที่ว่าอยากให้เขมรตาย แม้กระทั่งในสมัยปู่ย่าตายายมาแล้ว เขาก็ปรารถนาที่จะเห็นเขมรตาย ทั้งญวนและไทยพยายามที่จะกลืนเขมร ไม่ต้องการให้เขมรเจริญรุ่งเรืองเหมือนอย่างเขา นับตั้งแต่เขมรได้รับเอกราชมาไม่เคยเลยที่จะให้ความช่วยเหลือเขมร มีแต่คิดให้เขมรจมอยู่เช่นนี้ตลอดไป...⁵⁹⁹

⁵⁹⁶ “การสนทนาระหว่างอุปทูตผู้รักษาราชการสถานเอกอัครราชทูต ณ พนมเปญ กับอุปทูตอังกฤษ,” 2503, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 73.7/44, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁵⁹⁷ นโรดม สีหนุ, *ราชสงครามภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950)*, 2nd ed. (กัมพูชา: อินทร์เทวี, 2005), 69. [*รณทูลย์ สิบาส, ฆตสภุคตเมษุณีคภตบวิภูณังโศภุคต (ศสภุคต ๑๙๕๐-๑๙๕๐)*, 2nd ed. (กัมพูชา: สโรธร, ๒๐๐๕), ๖๙.]

⁵⁹⁸ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระประมุขรัฐแลกลงในโอกาสพิธีวันครบรอบเอกราชชาติและสมโภชปูชนียสถานเอกราช วันที่ 9 พฤศจิกายน 1962,” *กัมพูชาสุริยา* 34, 12 (ธันวาคม 1962): 1430. [*ประภตสภุคตโศภุคตบวิภูณังโศภุคต (ศสภุคต ๑๙๕๐-๑๙๕๐)*, 2nd ed. (กัมพูชา: สโรธร, ๒๐๐๕), ๖๙.]

⁵⁹⁹ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในกัมพูชา (10 พฤษภาคม 2504-12 พฤศจิกายน 2506),” 25 พฤษภาคม 2504, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/53, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 59.

อย่างไรก็ดี เพื่อประกอบสร้างภาพข้างต้นให้ชัดเจนมากขึ้น สมเด็จพระอุปัชฌาย์ราชโนดม สีนุททรวงนำเสนอชุดความคิดประกอบกับสถานการณ์ร่วมสมัย ได้แก่

1) ไทยต้องการยึดครองดินแดนของกัมพูชาอย่างคดโกง สิ่งนี้เป็นความปรารถนาของไทยตลอดมาและได้ดำเนินการต่อเนื่องอย่างไม่ละความพยายาม ความคิดของสมเด็จพระอุปัชฌาย์ราชโนดม สีนุททรวงนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนได้จากการนำเสนอกรณีปราสาทเขาพระวิหารที่พระองค์ทรงนำเสนอว่าไทยใช้กำลังเข้ายึดครอง และเมื่อมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธแก่ไทย ไทยได้ใช้ความช่วยเหลือนี้ในการรุกรานอิปไตของกัมพูชาด้วย

ชุดความคิดเกี่ยวกับการรุกรานอิปไตของกัมพูชาของไทยข้างต้นได้ส่งผลต่อความรู้สึกของชาวเขมรใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือความรู้สึกต่อพื้นที่ในลักษณะของดินแดนที่สูญหายไป ซึ่งเป็นการมองพื้นที่ในฐานะดินแดนหรือที่ดินที่หายไปเช่นเดียวกับบริเวณอื่น ๆ เช่น โคชินจีน กับอีกลักษณะหนึ่งคือความรู้สึกต่อพื้นที่ในฐานะดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์อันเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมสมัยพระนคร ในส่วนนี้เป็นพลังทางอารมณ์เพราะได้เชื่อมโยงพื้นที่เข้ากับประวัติศาสตร์ซึ่งมีโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองแต่ถูกฉวยไปอยู่ในมือศัตรู ดังนั้นการปลุกเร้าความรู้สึกต่อดินแดนกัมพูชาจึงเป็นประเด็นที่สมเด็จพระอุปัชฌาย์ราชโนดม สีนุททรวงเน้นย้ำอย่างต่อเนื่อง และนำเสนอว่าการนำเสนอภาพประเทศไทยในชุดความคิดนี้ พระองค์ทรงใช้กลวิธีสำคัญคือการให้รายละเอียดของเหตุการณ์ร่วมสมัยที่แสดงพฤติกรรมของการรุกรานอิปไตของกัมพูชาของการรุกรานในอดีตมาเปรียบเทียบ ดังตัวอย่างเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม ค.ศ. 1957 ในโอกาสเสด็จเปิดบ้านพักนักศึกษาเขมรในบริเวณบ้านพักของมหาวิทยาลัยที่กรุงปารีส พระองค์กล่าวถึงกรณีปราสาทเขาพระวิหารในทำนองว่า ไทยรุกรานและยึดครองปราสาทเขาพระวิหารอย่างไม่เป็นธรรม “รัฐบาลตั้งใจจะนำปัญหานี้ขึ้นสู่ศาลโลก กรุงเฮก ถ้าหากประเทศไทยไม่ยอมเลิกการยึดครองโดยพฤตินัย”⁶⁰⁰ หรือในเดือนมกราคม ค.ศ. 1958 เมื่อสมเด็จพระอุปัชฌาย์ราชโนดม สีนุททรวงเสด็จพระราชดำเนินเยือนเขตพระตะบอง เอกสารประจำวันของกระทรวงโฆษณาการกัมพูชาได้รายงานว่า ประชาชนเขตพระตะบองมีความชื่นชมยินดีต้อนรับสมเด็จพระอุปัชฌาย์ราชโนดม สีนุททรวงอย่างเต็มที่และได้มีการแสดงความจงรักภักดีต่อพระองค์ แต่ในตอนท้ายของเอกสารได้กล่าวว่า “จังหวัดพระตะบองซึ่งเคยถูกคุกคามและครอบครองมาในกาลก่อนเสมอ”⁶⁰¹ ในมุมมอง ฯพณฯ สมจัย อนุমানราชธนะ เอกอัครราชทูตไทย

⁶⁰⁰ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 ธันวาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 195.

⁶⁰¹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 8 มกราคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 156-157.

ประจักษ์พู่ซาเห็นว่า เป็นการเหินแสมประเทศไทย และการลงเรื่องราวของความจงรักภักดีของชาวพระตะบองก็มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงว่า ชาวพระตะบองไม่ใช่ชนิยมประเทศไทย⁶⁰²

ขณะที่พระราชินิพนธ์เรื่อง “สัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศกัมพูชากับประเทศเวียดนามและประเทศไทย” ซึ่งกระทรวงโฆษณาการกัมพูชานำมาตีพิมพ์ในเอกสารประจำวัน ฉบับประจำวันที 29 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 สมเด็จพระอุปยุวราชินโรดมสีหนุได้นำเสนอการรูก้าอธิปไตยของไทยความตอนหนึ่งว่า

ประเทศของเราได้ประสบเหตุการณ์บางอย่างที่ไม่ดี เรามีได้เป็นผู้ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์เหล่านี้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม เหตุการณ์เหล่านี้เนื่องมาจากนโยบายการเมืองที่ทะเลเยอทยานที่คิดร้าย หรือน่าเกลียดชังของประเทศบางประเทศที่ไม่พอใจที่เห็นเรากล้าขัดขืนเขา ที่เห็นเราไม่ยินยอมให้ตัวเราแก่เขา และที่เห็นเราปฏิเสธที่จะกลายเป็นบริวารเช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้านบางประเทศของเรา สำหรับประเทศเพื่อนบ้านของเรา เพราะเขาถูกผูกพันโดยหนี้แห่งบุญคุณกับมหาประเทศ ซึ่งได้ดึงเอาประเทศเหล่านี้เข้ามาผูกไว้ด้วยเงิน หรือเพราะเขาได้รับจากต่างชาติความช่วยเหลือเป็นจำนวนมากไม่เฉพาะแต่เงินเท่านั้น แต่อาวุธยุทธภัณฑ์ด้วย เขาเอาสิ่งเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการดำเนินการตามนโยบายการเมืองเดิมซึ่งเขาได้เคยปฏิบัติต่อบรรพบุรุษของเรา เขาได้ทำการยึดครองดินแดนของเราอย่างคดโกงโดยกองทหาร เขาฆ่าฟันประชาชนที่รักสันติและปราศจากความผิดของเรา เขาคดขี่และกลั่นแกล้งพระสงฆ์องค์เจ้าซึ่งพำนักอาศัยอยู่ในดินแดนซึ่งอยู่ในการปกครองของเขา⁶⁰³

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นได้ถึงกลวิธีการนำเสนอภาพพฤติกรรมที่ไม่ปรารถนาดีของเพื่อนบ้านอย่างแยบยล โดยสมเด็จพระอุปยุวราชินโรดมสีหนุทรงเริ่มต้นการบรรยายด้วยการกล่าวถึงสภาพการณ์ที่ไม่สงบในกัมพูชาว่าไม่ได้เกิดจากสาเหตุภายใน หากแต่เกิดจากนโยบายของบางประเทศซึ่งพระองค์ขยายด้วยคำว่า “ทะเลเยอทยาน” “คิดร้าย” และ “น่าเกลียดชัง” อันมีความหมายถึงพฤติกรรมที่ไม่ได้ปรารถนาดีต่อกัมพูชา ทั้งนี้พระองค์เล็งการออกชื่อบางประเทศแต่ทรงขยายพฤติกรรมผ่านข้อความต่อมา “ประเทศบางประเทศที่ไม่พอใจที่เห็นเราไม่ยินยอมให้ตัวแก่เขาและที่เห็นเราปฏิเสธที่จะกลายเป็นบริวารเช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้านบางประเทศของเรา” ในบริบทนี้หมายถึงสหรัฐอเมริกาซึ่งในมุมมองของพระองค์เสนอว่าเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาการเมืองภายในประเทศ เช่นเดียวกับพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1958 ในการประชุมสมัชชา

⁶⁰² “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 8 มกราคม 2501, 156-157.

⁶⁰³ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, 78-85.

แห่งชาติ ครั้งที่ 6 ตอนหนึ่งว่า “ยังมีมหาประเทศบางประเทศที่ทำการโฆษณาชวนเชื่อในประเทศกัมพูชา เพื่อเป็นการก่อกวนความสงบภายในของประเทศกัมพูชา”⁶⁰⁴

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุยังได้ขยายความต่อไปอีกว่า สาเหตุที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ เพื่อนบ้านอย่างประเทศไทยและเวียดนามใต้ซึ่งเป็นพันธมิตรและได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ทั้งสองประเทศนำความช่วยเหลือเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ในการโจมตีกัมพูชา ในประเด็นนี้ทรงอธิบายว่าเป็นการดำเนินนโยบายดั่งเช่นอดีต และเพื่อแสดงให้เห็นถึงความมุ่งร้ายอย่างต่อเนื่องของไทยและเวียดนามใต้ สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงไม่เพียงบรรยายการกระทำของทั้งสองประเทศในรัชสมัยของพระองค์เท่านั้น แต่ยังเปรียบเทียบกับพฤติกรรมในอดีตด้วย “เขาเอาสิ่งเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการดำเนินการตามนโยบายการเมืองเดิมซึ่งเขาได้เคยปฏิบัติต่อบรรพบุรุษของเรา”⁶⁰⁵ ทั้งในแง่ของการยึดครองดินแดน เช่นฆ่าประชาชน และกดขี่กักขังราษฎร ซึ่งชุดคำอธิบายของพระองค์ดังกล่าวได้ส่งผลให้ภาพประเทศไทยและเวียดนามใต้เป็นผู้ร้ายที่คดโกงและทารุณต่อชาวเขมรเสมอมา

สำหรับประเทศไทย สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงนำการรุกรานอียิปต์โดยกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารมาอธิบายถึงความมุ่งร้ายของประเทศไทย พระองค์ทรงยืนยันสิทธิอันชอบธรรมเหนือปราสาทเขาพระวิหารว่าเป็นดินแดนของกัมพูชาผ่านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม ตลอดจนกฎหมายระหว่างประเทศ

ความตึงเครียดในสัมพันธภาพระหว่างประเทศกัมพูชากับประเทศไทย เกิดมาจากการโต้แย้งกันในโบราณสถานแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่บนพรมแดนของสองประเทศ โบราณสถานซึ่งมีอายุ 1,000 ปีนี้ ตั้งอยู่บนปลายยอดเขาสูง 500 เมตร ทางลาดชันวิหารนี้ทางด้านกัมพูชาชันมาก จะไปยังวิหารนี้ง่ายมากกว่าถ้ามาจากประเทศไทย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ประเทศนี้มีความคิดที่จะเรียกร่องเอาวิหารนี้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกตกทอดมา

แต่การโต้เถียงทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และกฎหมายเข้าข้างประเทศกัมพูชาทั้งสิ้น ทางประวัติศาสตร์ เสาหินมี 4 ด้าน มีคำสันสกฤตสลักอยู่ซึ่งแสดงว่าการก่อสร้างโบราณสถานนี้มีขึ้นในปี ค.ศ. 893 ในแผ่นดินของพระเจ้ายโสวรมัน กษัตริย์องค์หนึ่งซึ่งทรงก่อสร้างนครวัด นอกจากนี้ยังมีเสาหินแบบอีกอันหนึ่งซึ่งมีคำจารึกอักษรเขมรแห่งปี ค.ศ. และในแผ่นดินของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เป็นที่ทราบกันว่า ราชอาณาจักรเขมรนั้นคลุมทั่วประเทศไทย ประเทศซึ่งก่อสร้างขึ้นโดยพวกคนไทยซึ่งมาจากทางเหนือภายหลังแผ่นดินของพระเจ้ายโสวรมัน

⁶⁰⁴ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 8 มกราคม 2501, 157.

⁶⁰⁵ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, 79.

หนังสือพิมพ์ “อมริตา บาซาร์ ปาตริกา” แห่งเมืองกัลกัตตา ได้นำลงบทความลงพิมพ์ในเดือนเมษายน 1958 เรื่องพระวิหาร และได้แสดงถึงประวัติเขมรเดิมของวิหารนี้ว่า “นักโบราณคดีวิทยาแถลงว่า ในระหว่าง 250 ปี พระเจ้าแผ่นดินและพระเขมรแห่งวัฒนธรรมอินเดียเขมร ราชอาณาจักรที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียได้ประสบ ได้ไปพำนักอาศัยอยู่ในท่ามกลางความสงบแห่งพระวิหารนี้เป็นครั้งคราว”

ทางศิลปกรรม ผู้ก่อสร้างวิหารนี้ได้สร้างขึ้นบนดินมากกว่า 400 เมตร ซึ่งยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ เพื่อที่จะช่วยให้การขึ้นไปยังพระวิหารสะดวกทางด้านกัมพูชา ชั้นบันไดเหล่านี้เป็นวิถีอันประเสริฐในการขนอิฐ เพื่อก่อสร้างจากพื้นที่ราบของกัมพูชาตอนใต้ ปามังเตียร์ นักโบราณคดีวิทยาตะวันตก ลงความเห็นว่า “เป็นที่น่าสนใจที่จะกล่าวว่าโบราณสถานได้สร้างขึ้นเพื่อประเทศกัมพูชาและสำหรับประเทศกัมพูชาประเทศเดียวเท่านั้นไม่ใช่เพื่อจังหวัดทางภาคเหนือปัจจุบันของไทย”

ตามความเห็นของสมาชิกแห่ง École française d'Extrême-Orient “สถาปนิกเขมรรู้จักดัดแปลงสภาพที่ก่อสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับลักษณะของภูมิประเทศ” โบราณสถานนี้ได้สร้างขึ้นเพื่อตั้งตระหง่านอยู่เหนือทางลาดที่อยู่ทางใต้ของเทือกเขาตรงรักเพื่อที่จะทำให้เห็นทัศนียภาพอันวิเศษสวยงามจากพื้นที่ราบในประเทศกัมพูชา

ทางกฎหมาย ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะต้องคำนึงถึงหลักฐานต่าง ๆ ว่าผู้เจรจาไทย กัมพูชา และฝรั่งเศส ได้ทำความตกลงกันเพื่อยกพระวิหารให้แก่กัมพูชาโดยอนุสัญญาแห่งปี ค.ศ. 1904 ซึ่งยืนยันโดยสนธิสัญญาแห่งปี 1907 และต่อมาโดยสนธิสัญญากรุงวอชิงตันลงวันที่ 10 พฤษภาคม 1946 ซึ่งนำสภาพเดิมแห่งเขตแดนกลับคืนมาอย่างเดิมภายหลังที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยกำลังทหารในสงครามโลกครั้งที่สอง

เอกสารทางกฎหมายทั้งสามนี้ ได้มีการลงนามและมีการให้สัตยาบันตามระเบียบโดยประเทศผู้ลงนามในสัญญา

แต่รัฐบาลไทยอ้างว่าได้ลงนามในเอกสารดังกล่าวนี้โดยถูกบังคับจากเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศส และว่าการกำหนดเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาซึ่งกระทำในสมัยอาณานิคมมิได้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศและความยุติธรรม นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังมีความปรารถนาที่จะให้ถือพระวิหารเป็นสมบัติร่วมกันระหว่างประเทศกัมพูชากับประเทศไทย⁶⁰⁶

นอกจากการอธิบายภาพประเทศไทยในฐานะผู้ร้ายที่รุกรานอียิปต์โดยกรณีปราสาทเขาพระวิหาร โดยไม่คำนึงถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และกฎหมายระหว่างประเทศตั้งข้อความข้างต้นแล้ว สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุยังทรงอธิบายถึงความเป็นผู้ร้ายของประเทศไทยเพิ่มเติมอีกว่า ไทยได้ใช้กองกำลังเข้าบังคับขู่เข็ญเอาปราสาทเขาพระวิหาร ดังเห็นจากในวันที่ 1 สิงหาคม

⁶⁰⁶ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, 81-82.

ค.ศ. 1954 ภายหลังจากการประชุมระหว่างฝรั่งเศสกับกัมพูชาในการยินยอมถอนกองทัพและคืนอธิปไตย ด้านการทหารแก่กัมพูชา รัฐบาลไทยส่งกองกำลังทหารเข้าไปประจำการบริเวณปราสาท ด้วยไทยเห็น เป็นโอกาสในการบีบบังคับเอาปราสาทเขาพระวิหารไปยึดถือเป็นของตน⁶⁰⁷

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเห็นว่า การกระทำของไทยมาจากสาเหตุ “โดยที่ไม่สามารถจะทำการเรียกร้องดินแดนกับประเทศกัมพูชาได้สำเร็จ เจ้าหน้าที่ไทยซึ่งมีความแข็งแกร่งขึ้น โดยความช่วยเหลืออเมริกันเพื่อต่อสู้กับคอมมิวนิสต์เห็นเป็นการง่ายกว่าที่จะส่งกองทหารเข้าไปขับไล่ ผู้ดูแลกัมพูชาที่พระวิหารเมื่อปี 1954 การประท้วงของประเทศกัมพูชาไม่ได้ผลเลย ประเทศไทยทำการยึดครองโบราณสถานอีกแห่งหนึ่งคือโดนตวลเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 1958”⁶⁰⁸ และจากความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาเองจึงทำให้ “ประเทศเวียดนามและประเทศไทยได้ใช้อาวุธที่ สหรัฐอเมริกาให้เพื่อต่อสู้กับการเผยแพร่คอมมิวนิสต์ กับประเทศที่เป็นกลางเพื่อให้ความอยากได้ ดินแดนสมดังปรารถนา”⁶⁰⁹

การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับไทยข้างต้นเป็นการสร้างภาพประเทศไทยให้มีพฤติกรรม เป็นผู้รุกราน และเพื่อให้มุมมองนี้ชัดเจนมากขึ้น สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุยังได้สรุปเหตุการณ์ การละเมิดดินแดนกัมพูชาของฝ่ายไทยตั้งแต่ ค.ศ. 1951-1958 ดังพระราชนิพนธ์เรื่อง “สัมพันธภาพ ระหว่างประเทศกัมพูชา กับประเทศเวียดนามและประเทศไทย” ตีพิมพ์ในเอกสารประจำวัน ฉบับ ประจำวันที่ 29 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 ความว่า

รายการเหตุการณ์ระหว่างประเทศกัมพูชา กับประเทศไทย

ลักษณะและสาเหตุของเหตุการณ์	วันที่ประท้วง
1) กองทหารไทยได้ขับไล่กัมพูชา 3 คน ซึ่งทำการดูแลรักษาพระวิหาร	22 มกราคม 1951
2) เจ้าหน้าที่ไทยได้ทำการพิมพ์ใบประกาศโฆษณาเป็น ภาษากัมพูชาและภาษาไทยห้ามบุคคลที่ไม่ได้รับอนุญาต จากเขาขึ้นไปบนพระวิหาร	มิถุนายน 1955
3) กระทรวงคมนาคมไทยได้พิมพ์รายงานประจำปีซึ่งมี แผนที่แสดงว่าพระวิหารอยู่ในเขตไทย	1955
4) กองทหารไทยได้เข้ายึดครองโบราณสถานอีกแห่งหนึ่งคือ	

⁶⁰⁷ “การสนทนาระหว่างอู๋กับเจ้าฟ้านโรดมสีหนุ,” 17 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 81.3/81, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁶⁰⁸ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, 84.

⁶⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, 85.

วิหารโตนตวล

มีนาคม 1958

5) การละเมิดชายแดนโดยหน่วยลาดตระเวนของตำรวจไทย มีอาวุธเข้ามาในประเทศกัมพูชา 1,500 เมตร และเฮลิคอปเตอร์ ไทยบินเหนือชายแดนกัมพูชา

6) เครื่องบินทหารไทย 30 ลำ ชนิด 2 เครื่องยนต์ ละเมิดพื้น อากาศกัมพูชาและบินเหนือดินแดนกัมพูชาเป็นเวลานาน⁶¹⁰

นอกจากนั้นภาพการรุกรานโดยของประเทศไทยได้รับการนำเสนอและขยายความ อย่างต่อเนื่องโดยชนชั้นนำของกัมพูชา เช่น พระองค์มัจจะสัทธาธิราชโรดม เบงบัวส์ ยุคนธร (HRH Princesse Norodom Pingpeang Yukanthor) (รายงานสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ระบุพระนามว่าเจ้าหญิงปิ่นเปียง ยุคนธร) ที่ปรึกษาของรัฐบาลกัมพูชาประจำสมัชชาแห่งสหภาพ ฝรั่งเศสเป็นผู้แทนรัฐบาลเดินทางไปประชุมสมาคม France Sud-Asia ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน ค.ศ. 1959 ได้กล่าวประณามประเทศไทยว่า

ในสมัยโบราณ กัมพูชาเคยเป็นมหาอาณาจักรแต่ได้ถูกชาติไทยรุกราน ยึดแย่งเอาดินแดน ไปเสียเป็นส่วนใหญ่ บัดนี้ กัมพูชาจึงกลายเป็นประเทศเล็ก วิธีการที่ไทยใช้ในการกลืนชาติเขมร คือ ตั้งชื่อจังหวัดที่ยึดแย่งเอาไปเสียใหม่ให้ผิดเพี้ยนไปจากชื่อเดิม เช่น โคราช ตั้งเป็น นครราชสีมา ประจิม ตั้งเป็นปราจีนบุรี ทั้ง ๆ ที่ประชาชนก็ยังคงพูดภาษาเขมรอยู่

ไทยได้โกงเอาปราสาทโบราณของเขมร ณ ตำบลเขาพระวิหารไป กัมพูชาใครจะเจรจา ด้วย รัฐบาลไทยก็พยายามบ่ายเบี่ยง ในที่สุดรัฐบาลกัมพูชาได้ส่งคณะผู้แทนไปเจรจาเรื่องนี้ที่ กรุงเทพฯ รัฐมนตรีมหาดไทยก็จัดให้มีการเดินขบวนเป็นปฏิบัติการต่อกัมพูชา

ไทยได้ร่วมมือกับเวียดนามใต้หาทางเข้าแทรกแซงในกิจการภายในของกัมพูชา โดย อุปลัมภ์หรือสมรู้กับพวกขบถเขมร และเมื่อเร็ว ๆ นี้ รัฐบาลกัมพูชาก็ได้พาคณะทูตต่างประเทศไปดู ที่พักของนายดาบขบวน ขบถเขมร ซึ่งยังปรากฏร่องรอยความสมรู้ดังกล่าแล้ว⁶¹¹

ขณะที่หนังสือพิมพ์ของกัมพูชา เช่น หนังสือพิมพ์มิตรภาพ ฉบับประจำวันวันที่ 23 ธันวาคม ค.ศ. 1957 ความตอนหนึ่งเสียดสีประเทศไทยว่า “แนวนโยบายเก่าของประเทศไทยคือการ กระทำตามโลกเสรีในองค์การทหารรุกรานเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในระยะเวลาที่แล้ว ๆ มา ประเทศ กัมพูชาซึ่งเป็นกลาง ได้รับการคุกคามข่มเหงจากนโยบายเก่านี้อยู่บ่อยครั้ง ตลอดจนได้เสียที่ดินพระ

⁶¹⁰ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, 84-85.

⁶¹¹ “ผู้แทนกัมพูชากล่าวประณามไทย (26 มิถุนายน-7 กรกฎาคม 2502),” 26 มิถุนายน 2502, เอกสารกระทรวง การต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/238, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 4.

วิหารไปแล้ว”⁶¹² ขณะที่หนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ ฉบับประจำวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ. 1958 ลงบทความเรื่อง “ความโง่ของผู้ยิ่งใหญ่” ตีเทียบหนังสือพิมพ์ไทยในการเรียกร้องเอาพระวิหารเวียงจันทน์ และส่วนหนึ่งของประเทศมลายู และตำหนิผู้แทนราษฎรไทยที่เรียกร้องเกาะกงแทนที่จะปฏิบัติหน้าที่ของผู้แทนโดยดูแลความทุกข์สุขของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขจัดยุง การขจัดคลองน้ำเน่าซึ่งเป็นแหล่งเชื้อโรคในภาคอีสานอันเป็นอันตรายต่อเพื่อนบ้าน หรือฉบับประจำวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1958 ตีพิมพ์บทความเรื่อง “พระวิหารและเกาะกงเป็นของเขมร” นำเสนอว่ารัฐบาลไทยยกเอาปัญหาเรื่องความสมบูรณ์ของสนธิสัญญาขึ้นมาโดยอ้างว่าถูกบังคับให้ทำสนธิสัญญาเหล่านั้นโดยฝรั่งเศส เอกสารประจำวันของกระทรวงโฆษณาการกัมพูชา นำบทความดังกล่าวไปตีพิมพ์ซ้ำและเติมข้อความขยายในตอนท้ายเพื่อแสดงให้เห็นพฤติกรรมไม่ซื่อตรงของไทยว่า “ประเทศไทยล้มไปหรือว่า เมื่อไม่นานมานี้คุณได้ยื้อแย่งเอาอาณาเขตของกัมพูชาไปโดยกำลัง และว่าจะอย่างไรก็ตามสนธิสัญญากรุงโตเกียวอันเป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศก็ยังคงได้รับการเคารพจนกระทั่งได้มีการยกเลิกไปโดยความตกลงกรุงวอชิงตัน ปี 1946 และ 1947”⁶¹³

ส่วนเอกสารประจำวันของกระทรวงโฆษณาการกัมพูชา ฉบับประจำวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 นำเสนอเรื่องที่รัฐบาลกัมพูชาประท้วงรัฐบาลไทยต่อการละเมิดดินแดนกัมพูชาโดยตำรวจและทหารไทยหลายครั้ง เป็นที่น่าสังเกตว่าทั้งที่เหตุการณ์ผ่านพ้นมาเป็นเวลากว่า 1 เดือนแล้ว แต่เอกสารประจำวันฯ ใช้คำว่า “เมื่อเร็ว ๆ นี้ ตำรวจไทยได้ละเมิดดินแดนกัมพูชา” เช่นเดียวกับเอกสารประจำวันฯ ฉบับประจำวันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 ได้นำเรื่องตำรวจไทยละเมิดดินแดนกัมพูชาลงพิมพ์หนึ่งวันภายหลังที่กระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาส่งหนังสือประท้วงต่อสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา กรณีนี้ในมุมมองของ ฯพณฯ สมเด็จ อนุมานราชชนเห็นว่าเป็น “การนำเรื่องนี้มาลงพิมพ์ใหม่อีกครั้งหนึ่ง และนำออกอ่านทางวิทยุกระจายเสียงด้วย ทำให้รู้สึกว่าได้มีการละเมิดดินแดนกัมพูชาโดยตำรวจไทยอีกครั้ง”⁶¹⁴ ลักษณะเช่นนี้ยิ่งตอกย้ำให้ชาวเขมรมีทัศนคติด้านลบกับประเทศไทยมากขึ้น และทวีความรู้สึกว่าไทยมีพฤติกรรมรุกรานกัมพูชาอย่างไม่หยุดหย่อน

นอกจากนั้นสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุยังทรงเน้นย้ำว่า สถานการณ์การรุกรานของเพื่อนบ้านที่กัมพูชาต้องเผชิญเป็นอันตรายมากเสียยิ่งกว่าการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์พระองค์รับสั่งถึงประเด็นนี้เมื่อผู้แทนประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยแสดงความกังวลต่อพระองค์

⁶¹² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 24 ธันวาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, 227.

⁶¹³ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, 122-123.

⁶¹⁴ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, 85-86.

ภายหลังการเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีกับสาธารณรัฐประชาชนจีนหรือจีนคอมมิวนิสต์ ดังพระราชนิพนธ์เรื่อง “ไม่มีการขัดแย้งในการเมืองของประเทศเรา” ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต กึ่งบอดเมียยน ฉบับประจำวันที่ 2 สิงหาคม ค.ศ. 1958 ความตอนหนึ่งว่า “เมื่อไม่กี่วันมานี้ ทูตคนหนึ่งแห่งฝ่ายตะวันตกพูดกับข้าพเจ้าว่า “พระองค์ไม่ทรงจำบทเรียนของเกาหลีซึ่งถูกพวกจีนแดงรุกรานไว้บ้างหรือ?” ข้าพเจ้าได้ตอบว่า เป็นการยากที่จะพูดถึงคนจีนและคนเกาหลีต่อประชาชนของข้าพเจ้าซึ่งได้รู้จักการคุกคาม การโจมตี และการยึดดินแดนจากประเทศอื่นที่ไม่ใช่แดงเลย”⁶¹⁵ พระองค์กล่าวสรุปว่า

...ระหว่างอันตรายที่ใกล้และที่แท้จริงและโหดร้าย กับอันตรายที่อยู่ห่างไกล ประเทศเล็กของเราไม่อาจจะอ้อมค้อมเบี่ยงบ่ายในการเลือกได้...ยิ่งกว่าพวกคอมมิวนิสต์หรือในลักษณะที่เห็นได้ชัดไม่มากนักน้อยกว่าพวกคอมมิวนิสต์ โลกอิสระดูเหมือนหวังที่จะให้เราสูญหายไป หนังสือพิมพ์ใหญ่ ๆ ของโลกอิสระได้แสดงความเช่นนี้แล้วกับเราโดยทำการทำนายไว้อย่างน่าเศร้าสลด แต่ประเทศกัมพูชาของเราจะดำรงคงอยู่ต่อไปอย่างแน่นอน...⁶¹⁶

การเปรียบเปรยข้างต้นเป็นอีกกลวิธีหนึ่งซึ่งสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุได้นำเสนอภาพประเทศไทยให้เป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ที่เป็นอันตรายเหนือกว่าปัญหาระดับสากลของโลก ฝ่ายเสรีประชาธิปไตย และเป็นการแสดงความรู้สึกบีบคั้นต่อสถานการณ์ที่ประเทศกำลังเผชิญนั้น เป็นการย้ำเตือนชาวเขมรให้ตระหนักถึงความพยายามของไทยที่ไม่เพียงรุกล้ำอธิปไตย แต่กินความหมายกว้างไปถึงการกลืนประเทศจนต้องสูญสลายไปอีกด้วย

อย่างไรก็ดี เมื่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลก (International Court of Justice; ICJ) ได้พิจารณาคดีและพิพากษาชี้ขาดว่าปราสาทเขาพระวิหารอยู่ในอธิปไตยของกัมพูชา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ. 1962 วันต่อมาคือวันที่ 16 มิถุนายน ค.ศ. 1962 สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุมีพระราชดำรัสต่อประชาชนที่มารอเฝ้าแทนพระองค์ ความตอนหนึ่งว่า “...เราต้องไม่ลืมว่าปราสาทเขาพระวิหารไม่ใช่เพียงผืนดิน แต่เป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าที่ไม่อาจประเมินค่าได้เช่นเดียวกับนครวัด เพราะเป็นตัวแทนประวัติศาสตร์ของเรา, เป็นอารยธรรมของเรา, เป็นความศรัทธาในศาสนาของเรา...”⁶¹⁷ ซึ่งยิ่งตอกย้ำให้ชาวเขมรเห็นว่า ไทยเป็นชาติที่ละโมภ

⁶¹⁵ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 8 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 9.

⁶¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 11.

⁶¹⁷ “Principaux Discours, messages, déclarations et allocutions de Son Altesse Royale, le Prince Norodom Sihanouk en 1962,” 1962, การเมือง กล้องที่ 326, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 429. [“Principaux Discours, messages, déclarations et allocutions de Son Altesse Royale, le Prince Norodom Sihanouk en 1962,” ๑๙๖๒, *ការវិវាទសោយ* BOX 326, *បណ្ណាសាររដ្ឋាភិបាល*, ๔๒๙.]

ปรารถนาในดินแดนซึ่งเป็นสิทธิอันชอบธรรมของกัมพูชา และพฤติกรรมดังกล่าวนี้แม้แต่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศก็ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ถูกต้อง จึงพิพากษาและตัดสินให้ปราสาทเขาพระวิหารซึ่งเป็นสมบัติของกัมพูชามาแต่เดิมคืนกลับสู่ชาวเขมร และนี่เป็น “...ชัยชนะของความยุติธรรมที่อยู่เหนือความอยุติธรรม...”⁶¹⁸

2) ไทยให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมรให้ทำร้ายชาวเขมรด้วยกันเอง เพื่อหาทางทำลาย ล้มล้าง และยึดครองดินแดนของกัมพูชา การกระทำลักษณะดังกล่าวส่งผลทำให้กัมพูชาเกิดความแตกสามัคคีและหวาดระแวงกันเอง ดังพระราชดำรัสในสมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุที่แถลงต่อการประชุมหนังสือพิมพ์ ณ พระที่นั่งโกชนนีโสภณ เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม ค.ศ. 1955 ความว่า

การเข้าแทรกแซงเช่นนั้นมีใช่เป็นการพยายามก้าวกายอธิปไตยของกัมพูชาเท่านั้น ยังมีผลทำให้เกิดความแตกแยกโดยทางอ้อมในหมู่คนกัมพูชาเองด้วย ทำให้คนกัมพูชาระแวงสงสัยซึ่งกันและกันว่าพวกนั้นได้รับการสนับสนุนจากชาตินั้น พวกนี้เป็นพรรคพวกของชาตินี้ คนกัมพูชายิ่งหวงแหนเอกราชและอธิปไตยของตนก็ยิ่งชิงชังผู้ที่เขาทราบว่าเป็นเอามือของชาติอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะว่าที่เขาทราบมานั้นจะถูกต้องแค่ไหนเพียงไร⁶¹⁹

กลวิธีสำคัญของสมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุในการนำเสนอภาพประเทศไทยในลักษณะนี้คือ การให้รายละเอียดของเหตุการณ์ซึ่งแสดงพฤติกรรมการแทรกแซง คุกคาม และให้การสนับสนุนอันก่อให้เกิดผลในทางลบต่อประเทศควบคู่ไปกับการแสดงความรู้สึกของพระองค์ ดังพระราชนิพนธ์เรื่อง “ลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา” ตอนที่ 1 ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอด เลียน ฉบับประจำวันที 1 มีนาคม ค.ศ. 1958 สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุพาดพิงถึงประเทศไทยว่า “ฝรั่งเศสได้รับความสำเร็จในการที่จะให้ประเทศสยาม คืนจังหวัดที่ได้ยึดแย่งไปจากเราในปี 1940 ให้แก่เรา แต่ความปิติยินดีของเรามีได้ทำให้ความกังวลใจหมดสิ้นไป เมื่อไทยได้ถอนตนออกไปจากพระตะบอง ก็ได้ทิ้งกลุ่ม “อิสระ” ไว้ข้างหลัง เพื่อให้มีหน้าที่ทำลายอุปกรณ์และโครงสร้างของจังหวัดนั้น และให้ต่อต้านหน่วยพลเรือนและทหารแห่งชาติซึ่งมาปฏิบัติงานในดินแดนแห่งชาติที่ได้กลับคืนมา”⁶²⁰ ลักษณะเช่นนี้สะท้อนมุมมองต่อไทยถึงความปรารถนาในการแทรกแซงและบ่อน

⁶¹⁸ “Principaux Discours, messages, déclarations et allocutions de Son Altesse Royale, le Prince Norodom Sihanouk en 1962,” 1962, 429. [“Principaux Discours, messages, déclarations et allocutions de Son Altesse Royale, le Prince Norodom Sihanouk en 1962,” ๑๙๖๒, ๔๒๙.]

⁶¹⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 21.

⁶²⁰ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 5 มีนาคม 2501, 60.

ทำลายกัมพูชาผ่านขบวนการเขมรอิสระ ซึ่งพระองค์ถือว่าเป็นฝ่ายคัดค้านรัฐบาลและเป็นกลุ่มพวก
รับจ้างต่างประเทศซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อ “แก้แค้น” ในการที่พระตะบอง เสียมเรียบ และกำปงธมกลับ
เป็นของกัมพูชา⁶²¹ ส่วนพระราชนิพนธ์เรื่อง “กษัตริย์กัมพูชา” ตอนที่ 2 ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เรอาลี
เต ก็องบอดเดียน ฉบับประจำวันที 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 ทรงเน้นย้ำว่า ไทยนำกลวิธีที่เลวทราม
ที่เคยปฏิบัติแต่เดิมมาใช้คือ การสนับสนุนชาวเขมรให้ทำร้ายชาวเขมรด้วยตนเอง “ศัตรูนี้ได้
ความสำเร็จจากความปรารถนาโดยใช้คนร่วมชาติของเราซึ่งเขาได้หลอกลวงให้มาสู้กับเรา ฮิตเลอร์
ไม่ได้คิดวิธีนี้ขึ้นในเรื่องเข้ายึดประเทศเชโกสโลวะเกีย ออสเตรเลีย และประเทศอื่น ๆ และโดยที่
ประวัติศาสตร์ย่อมซ้ำรอยจึงไม่แปลกประหลาดใจแก่เราเลยที่ประเทศเพื่อนบ้านในครึ่งหลังของ
ศตวรรษที่ 20 ใช้คนเพื่อนร่วมชาติของเราเพื่อทำการต่อสู้กับเรา”⁶²² สอดคล้องกับพระราชดำรัสใน
พิธีปิดหลักสูตรการฝึกอบรมยุวชนราชสังคมนิยมเขมร เมื่อวันที่ 25 เมษายน ค.ศ. 1958 ความตอน
หนึ่งทรงบรรยายพฤติกรรมของไทยว่า

เอกราชของประเทศกัมพูชาคือเอกราชอันแท้จริง โดยไม่ต้องเป็นบริวารของใคร หรือต้อง
ดำเนินการเมืองที่อยู่ใต้การบังคับของผู้อื่น หรือต้องยอมให้ต่างประเทศมาทำลายความเป็นกลาง
ของกัมพูชา ประชาชนกัมพูชาจะต้องรักษาเอกราชนี้ไว้ให้อยู่ชั่ววันรัตนเหมือน “พระจันทร์ในวัน
เพ็ญ” ฉะนั้น เอกราชนี้มีชาวต่างชาติและคนกัมพูชาบางพวกแสวงหาวิธีที่จะทำลาย ประเทศเพื่อน
บ้านทางใต้และทางตะวันตกได้ดำเนินการก้าวร้าวและละเมิดดินแดนกัมพูชา ประเทศเพื่อนบ้านนี้
ได้ทำการข่มเหงทารุณต่อคนกัมพูชาที่พำนักอาศัยอยู่ในประเทศของเขาและชุกกัมพูชาด้วยกำลัง
อาวุธ ประเทศเพื่อนบ้านได้ให้อาวุธแก่คนกัมพูชาเพื่อให้มาโจมตีประเทศกัมพูชา ช่วยทั้งในทาง
วัตถุและเงินทอง และได้สารภาพว่าได้ช่วยเหลือโดยหนังสือพิมพ์ด้วย⁶²³

ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าสถานการณ์ดังกล่าวกำลังส่งผลกระทบต่อกัมพูชา
สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงขอให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจกันเพื่อป้องกันกัมพูชาจากการ
แทรกแซงและบ่อนทำลายของศัตรูว่า

ความสมัครสมานสามัคคีเป็นวิธีการเดียวที่จะป้องกันพฤติกรรมจากการโจมตีและการ
ละเมิดของศัตรู สำหรับพระองค์กำลังแห่งการป้องกันของกัมพูชาอยู่ในความสมัครสามัคคีของชาติ

⁶²¹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 5
มีนาคม 2501, 60.

⁶²² “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4
มิถุนายน 2501, 86-87.

⁶²³ “Principaux Discours et Alloctions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk President du Sangkum
Reastr Niyum en 1958,” 1958, 40. [“Principaux Discours et Alloctions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk
President du Sangkum Reastr Niyum en 1958,” ๑๙๕๘, ๔๐.]

ซึ่งบัดนี้ได้ปรากฏอยู่อย่างเด่นชัดเป็นตัวเป็นตนขึ้นแล้ว ประเทศกัมพูชาจะต้องทำตัวให้แข็งแรงขึ้น ในทางเศรษฐกิจและการคลัง ประเทศกัมพูชาจะต้องมีกองทัพที่แข็งแรงและมีสมรรถภาพเพื่อทำให้คนอื่นนับถือ ประเทศกัมพูชาจะปฏิบัติตนเพื่อที่ชาวต่างประเทศจะได้ไม่ก้าวร้าวและละเมียดดินแดน โดยจะแสดงให้เห็นว่าประเทศกัมพูชามีน้ำใจเด็ดเดี่ยวและแข็งขัน อันจะมาจากความสมัครสามัคคีของประชาชนกัมพูชา ความเสียสละและความกล้าหาญ⁶²⁴

กล่าวเฉพาะฝ่ายต่อต้านชาวเขมรที่ถูกกล่าวหาว่าได้รับการสนับสนุนจากไทยคือ เจริญ ก๊อก ทัณฑ์ บุคคลที่สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงเกลียดชังและถือเป็นศัตรูอันดับหนึ่ง⁶²⁵ ทัณฑ์ได้รับการนำเสนอว่าได้รับการสนับสนุนจากต่างชาติให้ต่อต้านสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุ หลังจากทัณฑ์ได้หลบหนีจากกรุงพนมเปญพร้อมผู้ติดตามประมาณ 100 คน ตั้งแต่วันที่ 9 มีนาคม ค.ศ. 1952 แล้วนั้น รัฐบาลกัมพูชาได้รับรายงานจากสถานอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยว่า ทัณฑ์ได้เข้ามาตั้งสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ และได้รับสนับสนุนทางการเงินอย่างเพียงพอจากโฮจิมินห์ ขณะที่รัฐบาลไทยได้เอาใจใส่และให้การปฏิบัติอย่างดีแก่ทัณฑ์⁶²⁶ ซึ่งจากท่าทีของรัฐบาลไทยในการให้การสนับสนุนทัณฑ์ ไม่เพียงส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตึงเครียด แต่ยังเป็นการเพาะบ่มทรศนะด้านลบแก่สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทยอีกด้วย ดังรายงานของฯพณฯ สมจัย อนุมานราชชน “เหตุที่ทำให้เจ้าฟ้าพันโรดมสีหนุทรงชุ่นเคืองมากที่สุดเห็นจะเป็นเรื่องเจริญ ก๊อก ทัณฑ์...ตราบใดที่ยังไม่มีการจัดการให้เรื่องเจริญ ก๊อก ทัณฑ์ ให้กระจ่างแจ้งก่อนว่าฝ่ายไทยไม่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่เจริญ ก๊อก ทัณฑ์แล้ว ตราบนั้นสัมพันธภาพระหว่างไทยกับกัมพูชาจะราบรื่นและแน่นแฟ้นฉันทมิตรไม่ได้”⁶²⁷

ลักษณะเช่นนี้ทำให้ภาพลักษณ์ของเจริญ ก๊อก ทัณฑ์ได้รับการนำเสนอว่าเป็นผู้ทรยศต่อชาติ โดยได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากรัฐบาลไทย ดังพระราชดำรัสในสมเด็จพระอุปยุวราช

⁶²⁴ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 14 พฤษภาคม 2501, 103.

⁶²⁵ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 79. Memorandum From the Deputy Director of the Office of Southeast Asian Affairs (Jenkins) to the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Robertson), August 21, 1958, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d79>.

⁶²⁶ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 18 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 9.

⁶²⁷ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 23 เมษายน 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 88.

นโรดมสีหนุที่ทรงแถลงต่อประชาชนซึ่งหนังสือพิมพ์ประชาเสรี ฉบับประจำวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1958 นำมาตีพิมพ์เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของทัญ ความตอนหนึ่งว่า

ขอชนร่วมชาติทราบ ด้วยเวลานี้พวกเขิง จ๊อก ทัญได้ไปทำการโฆษณากับต่างประเทศ (ซีไต) พร้อมทั้งให้หนังสือพิมพ์ไทยลงข่าวว่า ประเทศของเราถ้าปล่อยให้ข้าพเจ้าเป็นผู้นำอีกต่อไป เห็นจะไม่มีมีความรุ่งเรืองเป็นแน่ และอาจมีอุปสรรคอีก เขาพูดว่า

1. การรวบรวมชาติไม่อาจจะกระทำขึ้นได้เลย เพราะข้าพเจ้าเป็นคนเกลียดชังนายเขิง จ๊อก ทัญ หลังจากการประชุมที่เจนีวา นายคนนี้ได้เข้ามาพร้อมกับข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้าไม่ยอมอนุญาตให้เขาเข้าร่วมและก่อสร้างชาติ
2. เขาพูดว่าถ้าพวกนายเขิง จ๊อก ทัญ ถู้อำนาจแทนสังคมาราชกร์นิยมแล้ว ราชกร์ กัมพูชาจะไม่ย่อท้อในชีวิตภพนโยบายเศรษฐกิจเหมือนเช่นทุกวันนี้เลย และข้าราชการก็จะไม่เลวทรามอย่างทุกวันนี้เลย
3. เขาพูดว่าถ้าปล่อยให้ข้าพเจ้านำนโยบายเป็นกลางต่อไป ประเทศเราจะลงไปสู่อันตราย เป็นแน่⁶²⁸

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงตอบโต้ข้อกล่าวหาของเขิง จ๊อก ทัญที่ปรากฏใน ข้อความข้างต้น โดยทรงบรรยายพฤติกรรมของทัญที่กระทำต่อพระองค์ เช่น เหตุการณ์รัฐประหารใน ค.ศ. 1945 ดังจะสังเกตเห็นว่าพระองค์เลือกใช้ถ้อยคำที่แสดงความอัดอั้นพระทัยในฐานะผู้ถูกระทำ อย่างไรก็ดี

เขา (เขิง จ๊อก ทัญ-ผู้ศึกษา) บอกหนังสือพิมพ์ไทยให้ลงข่าวว่า ข้าพเจ้ารอดชีวิตมาได้เมื่อ ครั้งกระนั้นก็เพราะเขา ข้าพเจ้าขอขอบคุณเขามากที่ได้ช่วยชีวิตข้าพเจ้าไว้ แต่ข้าพเจ้าขอขอบคุณ เขามากกว่านี้ไปอีกเมื่อครั้งเขาใช้พวกของเขาไปยิงสหายของข้าพเจ้าซึ่งเป็นคนซื่อสัตย์คือนายอง กิมนี และเขาเอาปืนมาจี้ข้าพเจ้ากับมารดาข้าพเจ้าที่พระที่นั่งเขมรินทร์ ทำไมเขาถึงไม่ใช้พวกของ เขาฆ่าข้าพเจ้าเสียตั้งแต่บัดนั้นเล่า เพราะเวลานั้นเขาถือว่าข้าพเจ้ามีฐานะเหมือนสัตว์ไปแล้ว ถ้า ข้าพเจ้าตายไปเมื่อครั้งนั้นก็จะเป็นการดีมากและไม่มีทุกข์ร้อนอะไรเหมือนดังเป็นมนุษย์เช่นทุก วันนี้⁶²⁹

แม้ตามข้อตกลงเจนีวา ค.ศ. 1954 ได้กำหนดให้ขบวนการเขมรอิสระวางอาวุธ แต่เขิง จ๊อก ทัญไม่พอใจอยู่ในประเทศกัมพูชาจึงหันไปพึ่งอยู่กับไทย สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรง บรรยายว่าบุคคลผู้นี้ได้ปฏิเสธกินขอบเขตและทำบาปกับพระองค์ 3 ประการ คือ 1) ก่อให้เกิดความ

⁶²⁸ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 23 เมษายน 2501, 88.

⁶²⁹ เรื่องเดียวกัน, 91.

ไม่ปลอดภัยขึ้นในจังหวัดซึ่งกัมพูชาได้รับเอกราชไปแล้ว 2) แนะนำให้นักเรียนทำการปฏิบัติให้เสียทั้งประโยชน์ประเทศและทั้งประโยชน์การศึกษาในอนาคตของตัวนักเรียนเอง และ 3) ได้คำประณามเกียรติยศของพระองค์และพระมหากษัตริย์กัมพูชาโดยอยู่ดีธรรม ทั้งยังให้คนลอบสังหารพระองค์ด้วย รวมถึงทัณฑ์และพวกของเขายังกล่าวหาองค์กษัตริย์กัมพูชาว่า “สังคมทำการไม่ดี ไม่มีความเจริญแก่ราษฎร ทำให้ราษฎรได้รับความลำบากโดยไม่มีสิทธิ พร้อมทั้งข้าราชการก็หมิ่นเนาไปหมด” ด้วยเหตุนี้ “ข้าพเจ้าไม่อาจจะทำให้มีการปล้ำความโกรธเคืองกับนายเซ็ง จ็อก ทัณฑ์ได้ และการรวบรวมกันระหว่างเขากับข้าพเจ้าให้มีอนาคตและผลดีต่อชาตินั้นเป็นไม่ได้อันขาด”⁶³⁰

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงอธิบายถึงพฤติกรรมที่เลวร้ายมากไปกว่านั้นของเซ็ง จ็อก ทัณฑ์ คือการร่วมมือกับประเทศไทยโดยไม่คิดต่อต้านการรุกรานของฝ่ายไทย “ผู้ถืออำนาจฝ่ายรัฐบาลกับตำรวจไทยได้เอาตัวเขาไปทำนุบำรุงเพื่อให้รัฐบาลชาติเขมรกลัว ทัณฑ์ได้ฟ้องพระองค์ต่อสหรัฐอเมริกาและให้อเมริกันตัดความช่วยเหลือประเทศเขมร ทัณฑ์บอกอเมริกันว่าไม่ควรไปช่วยเหลือประเทศเขมรเลย เพราะประเทศนี้มีการร่วมมือกับประเทศคอมมิวนิสต์” และทรงสรุปในตอนท้ายพระราชนิพนธ์ว่า “เวลานี้นายเซ็ง จ็อก ทัณฑ์ ร่วมมือกับไทย ไทยเอาเขาเป็นตัวหมากรุกในการที่เขาขู่เขมรในเรื่องเขาพระวิหาร เขาให้หนังสือพิมพ์ลงข่าวโฆษณาอย่างมโหฬาร ให้นายเซ็ง จ็อก ทัณฑ์เดียนเกียรติยศของข้าพเจ้า และไทยเรียกร้องเอาเกาะกงจากเขมรอีก”⁶³¹

ภาพประเทศไทยที่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเซ็ง จ็อก ทัณฑ์ได้รับการนำเสนอและขยายความอย่างต่อเนื่องซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนในชุดความคิดต่อไป ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ที่รัฐบาลให้การอุปถัมภ์อย่างหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็ยังบอกระบุได้นำเสนอความช่วยเหลือของไทยต่อทัณฑ์ เช่น ฉบับประจำวันที่ 15 มีนาคม ค.ศ. 1958 ตีพิมพ์บทความเรื่อง ““หุ่น” เซ็ง จ็อก ทัณฑ์ถูกปล่อยให้ปรากฏตัวโดยนายของเขา” กล่าวถึงทัณฑ์ว่าได้รับการสนับสนุนจากพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์

ตามข่าวจากแหล่งที่เชื่อถือได้ “หุ่นต่อต้าน” เซ็ง จ็อก ทัณฑ์ ลูกมือของชาวต่างประเทศพยายามจะปรากฏตัวขึ้นในบริเวณเขตแดนกัมพูชาและไทย

โดยได้รับการสนับสนุนจากตำรวจไทยบางคน เซ็ง จ็อก ทัณฑ์ได้พยายามที่จะรวบรวมพวกเขมร-ไทย และเขมรอิสระเดิม เฉพาะอย่างยิ่งพวกโจรของอาเซียบเพื่อทำการต่อสู้กับรัฐบาลกัมพูชา ได้มีการมอบอาวุธจำนวนหนึ่งให้แก่เขาเพื่อที่เขาจะได้ดำเนินการในบริเวณเทือกเขาตงรัก จากแหล่งข่าวเดียวกันนี้ พวกเขมร-ไทย และคนไทยหมู่หนึ่งจะออกดำเนินการในไม่ช้านี้ ในบริเวณอ่าวไทย

⁶³⁰ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 23 เมษายน 2501, 91.

⁶³¹ เรื่องเดียวกัน, 92.

ดูเหมือนว่าอาเซียนและสมัครพรรคพวกจำนวนมากไม่แน่ใจในโชคชะตาของตน จึงได้เข้าติดต่อกับเจ้าหน้าที่กัมพูชาเพื่อเข้ามอบตัว รัฐบาลไทยซึ่งไม่เห็นด้วยกับการดำเนินการของนายตำรวจที่ซื้อสัตย์ของนายพลตำรวจ (ลี้ภัยอยู่นอกประเทศ) เผ่า ศรียานนท์ สนับสนุนให้พวกโจรอาชญากรรมเหล่านี้ออกไปจากประเทศไทย

ชาวดังกล่าวนี้นับการยืนยันอย่างดีจากการดำเนินการของหนังสือพิมพ์ไทยฉบับหนึ่งอันเป็นการสนับสนุนหุ่นซึ่งจะถูกใช้ในการทำให้ประเทศกัมพูชารู้สึกเกรงในปัญหาพระวิหารและในการสนับสนุนการเรียกร้องเอาเกาะกงอย่างน่าบัดซบของผู้แทนราษฎร⁶³²

ฉบับประจำวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ. 1958 ตีพิมพ์บทความเรื่อง “อ่านพบในหนังสือพิมพ์ไทย” ตอนหนึ่งกล่าวว่า “เป็นที่หวังว่าจะได้มีการดำเนินการเพื่อให้ยุติลงแห่งการคบคิดของบุคคลไทยบางพวกในการสนับสนุนคนทรยศหมายเลขหนึ่ง เจริญ จีอก ทัณฑ์ ซึ่งลี้ภัยอยู่ในประเทศไทย กรุงเทพฯ จะคิดอย่างไรบ้างถ้าเราจะให้ความสนับสนุนอาวุธและการคบคิดต่อบุคคลที่เป็นปรปักษ์ต่อรัฐบาลไทยซึ่งลี้ภัยอยู่ในประเทศกัมพูชาเพื่อดำเนินการร้ายต่อประเทศไทย”⁶³³ รวมถึงฉบับประจำวันที่ 5 เมษายน ค.ศ. 1958 ตีพิมพ์บทความเรื่อง “เจริญ จีอก ทัณฑ์ ขายตัวให้แก่ชนต่างชาติอีกครั้งหนึ่ง” จุดประสงค์เพื่อตอบโต้หนังสือพิมพ์ชาวไทยซึ่งลงข่าวยกย่องเจริญ จีอก ทัณฑ์ เป็นวีรบุรุษของกัมพูชา โดยบรรยายพฤติกรรมของทัณฑ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศและสรุปว่าเขาเป็น “วีรบุรุษปลอม” เป็นคนทรยศต่อประเทศชาติและเป็นคนที่ไม่มีความรักชาติ

ประเทศกัมพูชาถูกกล่าวหาว่าได้เคยทำความผิด 3 ประการ คือ 1) เป็นกลาง 2) ไม่ยอมเป็นประเทศบริวาร และ 3) บังอาจขัดขืนมหาประเทศของโลก ประเทศกัมพูชาได้ถูกลงโทษด้วยประการทั้งปวง เช่น ถูกโจมตีทางหนังสือพิมพ์ ถูกรุกรานตามชายแดน เขตแดนถูกยึดครองโดยทหารต่างชาติ นอกจากนั้นยังไม่พอยังมีการให้อาวุธแก่พวกโจรเพื่อมาทำลายความสงบสุขประชาชนเขมร และก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัยขึ้นในประเทศกัมพูชา ในจำพวกศัตรูของกัมพูชาที่โจมตีกัมพูชาที่สำคัญที่สุดคือเจริญ จีอก ทัณฑ์ ซึ่งถูกใช้เพื่อเข้ามาขู่ผู้นำของประเทศกัมพูชาให้มีความเกรงกลัว และได้มีการดำเนินการก่อกวนเพื่อให้คนคนนี้เข้ามาครองประเทศกัมพูชา เจริญ จีอก ทัณฑ์ นั้นได้เคยประสบความสำเร็จมาแล้วในการที่จะกลับมาเป็นใหญ่ในประเทศกัมพูชา จึงฉวยโอกาสทันทีโดยไม่รีรอเพื่อเข้ามาเป็นวีรบุรุษของประชาชนกัมพูชาด้วยความสนับสนุนของชาวต่างชาติ ด้วยการขายตัวกับชาวต่างชาติ เจริญ จีอก ทัณฑ์ ได้ทรยศต่อประเทศชาติ เจริญ จีอก ทัณฑ์

⁶³² “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 18 มีนาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 37-38.

⁶³³ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 120-122.

หวังจะเข้ามาแสดงบทบาทในประเทศกัมพูชาก็เพราะความทะเยอทะยานและมักใหญ่ใฝ่สูงอันเลว
 ทรามของตนเท่านั้นเอง ประเทศก็จะต้องชำระความทะเยอทะยานนี้ด้วยเอกราชของประเทศ⁶³⁴

สอดคล้องกับหนังสือพิมพ์ประชาเสรี ฉบับประจำวันที่ 22 เมษายน ค.ศ. 1958 ตีพิมพ์
 บทความเรื่อง “เชิง จ๊อก ทัณ คนทรยศ คงเป็นคนทรยศตลอดกาล” โดยสรุปนำเสนอว่า เชิง จ๊อก ทัณ
 อาศัยความช่วยเหลือของต่างชาติจะเข้ามาบริหารประเทศภายใต้การนำของต่างชาติโดยหารู้ไม่ว่า
 รัฐบาลของพรรคสังคมนิยมได้นำความรุ่งเรืองเจริญก้าวหน้ามาสู่ประเทศกัมพูชาอย่างมากมาย
 แล้ว⁶³⁵

ส่วนเอกสารประจำวันของกระทรวงโฆษณาการกัมพูชา ฉบับประจำวันที่ 28 พฤษภาคม
 ค.ศ. 1958 รายงานข่าวเกี่ยวกับเชิง จ๊อก ทัณว่า “เชิง จ๊อก ทัณ คนทรยศที่เป็นที่รู้จักกันดี มีเงิน 60
 ล้านบาทซ่อนอยู่ในขณะนี้นักบวการมือที่สามของกรุงเทพฯ เงินจำนวนนี้ใช้เพื่อดำเนินการให้มี
 ผลสำเร็จในการบงการซึ่งเราทราบวัตถุประสงค์ เจ้าคนร้ายนี้เป็นที่รู้จักในกรุงเทพฯ ว่าเป็น
 คอมมิวนิสต์นายทุน”⁶³⁶ สอดคล้องกับบทความเรื่อง “ผู้รักชาติต่อสู้พระเจ้าแผ่นดิน” ตีพิมพ์ใน
 หนังสือพิมพ์ลา ลีแบร์เต ฉบับประจำวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1958 นำเสนอประวัติของทัณบุคคลที่มี
 ชื่อเสียงแต่เลวทราม บางตอนเรียกทัณว่า “ผู้ทรยศ” ที่เยอหยิ่งอย่างวิกลจริตและทะเยอทะยานอย่าง
 ไม่มีขอบเขต ความตอนหนึ่งพาดพิงถึงไทยว่าเป็นผู้ให้การสนับสนุนทัณ

ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความเกี่ยวกับบุคคลที่มีชื่อเสียงมากแต่เลวทราม ซึ่งกำลังดำเนินการ
 เพื่อต่อสู้กับราชบัลลังก์อยู่ตลอดเวลา ผู้นั้นคือเชิง จ๊อก ทัณ ข้าพเจ้าใคร่ขอเสนอประวัติของผู้ทรยศ
 เชิง จ๊อก ทัณมาเพื่อผู้อ่านทราบ ณ ที่นี้

.....

ภายหลังการแตกฉานข่านเซ็นของกองทัพของเขาแล้ว เขาหนีเข้าไปอยู่ในประเทศไทย
 และได้เสนอตัวรับใช้รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ติดต่อกับพวกเวียดมินห์ แล้วก็กับสหรัฐอเมริกา พุดอย่าง
 สั้น ๆ ก็คือกับต่างประเทศทั้งหลายที่รับจะช่วยเหลือเขาในการกลับมาใช้อำนาจในประเทศกัมพูชา

ผู้รักชาติในปี ค.ศ. 1942 กลายเป็นผู้ทรยศต่อชาติซึ่งได้รับเงิน 6,000 บาท ทุกเดือนจาก
 มือของนายพลผู้มีชื่อนำเศร่า เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งถูกขับไล่ออกจากประเทศไทยไปเนื่องจากการปฏิวัติ
 เมื่อวันที่ 16 กันยายน ค.ศ. 1957 โดยพร้อมจะดำเนินการใด ๆ ที่ไม่ดี เขาได้เสนอต่อรัฐบาล

⁶³⁴ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 23
 เมษายน 2501, 93-94.

⁶³⁵ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 30
 เมษายน 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 97.

⁶³⁶ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4
 มิถุนายน 2501, 78.

เวียดนามใต้ในอันที่จะปลุกปั่นชาวเขมรในประเทศเวียดนามให้ลุกเป็นขบถต่อประเทศมารดา เรา จะเห็นการดำเนินงานของเขาในเรื่องเกาะกง เทือกเขาตงรัก อันเป็นเรื่องที่ก่อความยุ่งยาก และเรา ไม่ทราบว่าเขากำลังดำเนินงานลึกลับให้นายคนไทยของเขาอะไรอีกบ้าง

สิบปีมาแล้ว เฉิง จ็อก ทัณฑ์ได้รับความนิยมนิยมชมชอบในหมู่คนกัมพูชาทั่วไปและมีความรู้ วันนี้นักกัมพูชาทุกคนชื่นชมทราบในอันตรายอันจะเกิดจากการขบถและอันตรายจากภายนอกซึ่ง คุกคามประเทศกัมพูชา จึงเข้าใจดีเกี่ยวกับคนทรยศซึ่งได้ขายตัวเพื่อได้รับเงินเบี้ยเลี้ยงจาก ต่างชาติ⁶³⁷

3) ไทยแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชาเพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายเป็น กลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด และเพื่อล้มล้างสมเด็จพระอุบายราชชนโรดมสีหนุ ชุดความคิดนี้ สัมพันธ์และขยายภาพของไทยในชุดความคิดก่อนหน้า กล่าวคือไทยไม่เพียงให้ความช่วยเหลือและ สนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมรเพื่อประโยชน์ในแง่ของดินแดน แต่ไทยยังให้การสนับสนุนคนกลุ่มนี้ เพื่อทำลายและล้มล้างระบอบการปกครองของกัมพูชาด้วย

กลวิธีสำคัญของสมเด็จพระอุบายราชชนโรดมสีหนุในการนำเสนอภาพประเทศไทยในชุด ความคิดนี้ มีลักษณะเช่นเดียวกับชุดความคิดที่ 2 คือการให้รายละเอียดของเหตุการณ์ซึ่งแสดง พฤติกรรมด้านลบของไทย โดยเพิ่มผู้ร่วมกระทำ ได้แก่ เวียดนามใต้และสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ภาพของ ไทยและเวียดนามใต้ถูกนำเสนอว่า เป็นผู้สนับสนุนอย่างใกล้ชิดของสหรัฐอเมริกาที่ต้องการให้กัมพูชา เลิกนโยบายเป็นกลาง เช่น หนังสือพิมพ์ประชาชน ฉบับประจำวันที่ 6 กันยายน ค.ศ. 1957 ตีพิมพ์ บทความเรื่อง “จักรวรรดิผู้ค้าสงครามยังพยายามใช้พวกรับใช้ของเขาให้กระทำการรบกวนต่อความ เป็นกลางของกัมพูชาอยู่เป็นนิจ” ความตอนหนึ่งว่า

พวกจักรวรรดิผู้ค้าสงครามต่างประเทศเขาไม่พอใจในเรื่องที่เราตั้งตนเป็นกลางนี้เอง เขาจึงใช้กลอุบายอันลามกให้ประเทศบริวารของเขาทั้งทางใต้และเหนือใช้กำลังกองทัพและกล อุบายบีบบังคับทางด้านเศรษฐกิจเพื่อบีบบังคับเราอยู่เป็นนิจ...เรื่องผู้ดูแลอำนาจของไทยล่วงอำนาจ และละเมิดที่ตำบลเขาพระวิหาร (เสียมเรียบ) เรื่องทหารและตำรวจไทยเข้ามาอยู่ยามในแผ่นดิน ของประเทศกัมพูชาทางเหนือ เรื่องโจรไทยเข้ามาทำการปล้นขโมยโคกระบือในเมืองเขมรที่อยู่ติด ตามพรมแดนก็เป็นหลักฐานอีกอันหนึ่งซึ่งประเทศบริวารจักรวรรดิซื่อสัตย์ทำการรังแกเราทางเหนือ เขากระทำเราเช่นนี้ก็เพื่อจะบีบเขมรเรา ให้เขมรเรากลับตัวไม่รอด แล้วก็ต้องขอยู่ภายใต้เขาไป

⁶³⁷ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 18 สิงหาคม 2501, 16-17.

ความประสงค์นี้จักรวรรดิพ่อค้าสงครามต่างประเทศเป็นผู้คิด ไม่มีสิ่งใดที่จะปิดบังจากสายตาประชาชนชาวเขมร และประชาชนผู้รักสันติภาพสากลได้ไม่⁶³⁸

นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดด์ ฉบับประจำวันวันที่ 6 สิงหาคม ค.ศ. 1958 ยังได้ตีพิมพ์บทความเพื่อตอบโต้หนังสือพิมพ์สยามรัฐและหนังสือพิมพ์ชาวไทยที่วิจารณ์การรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนของกัมพูชาว่า “เคราะห์ที่ชาวไทยไม่ได้เป็นผู้แทนของผู้ใดนอกจากตนเองและผู้ที่ได้ให้เงินของเขา เพราะว่าส่วนใหญ่ของประชาชนไทยไม่เอาใจใส่ในการโฆษณาของหนังสือพิมพ์นี้ซึ่งได้รับเงินเป็นลูกสมุนของศัตรูของสันติภาพ”⁶³⁹ การเน้นย้ำของสื่อสิ่งพิมพ์กัมพูชาอย่างต่อเนื่องทำให้ภาพประเทศไทยในสายตาของชาวเขมรคือ ผู้ร้ายที่พยายามทำลายความเป็นกลางตามคำสั่งของสหรัฐอเมริกา ดังปรากฏว่าเมื่อมีการเดินขบวนของประชาชนชาวเขมรเพื่อแสดงความไม่พอใจต่อประเทศไทยในวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1958 ป้ายประท้วงบางส่วนปรากฏข้อความว่า “ไทยเป็นทาสอเมริกัน”⁶⁴⁰

สมเด็จพระอุปยุวราชานโรดมสีหนุทรงแสดงท่าทีดำเนินนโยบายเป็นประเทศเป็นกลางตั้งแต่ก่อนได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส กระทั่งในวันที่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ. 1957 รัฐสภากัมพูชาจึงรับรองความเป็นกลางของประเทศอย่างเป็นทางการ (ดูรายละเอียดในบทที่ 3 และบทที่ 5) ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดด์เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1958 ระบุว่า “เราเป็นกลางและเป็นผู้สนับสนุนสิ่งซึ่งเรียกกันภายหลังในประเทศอินเดียและในประเทศจีนว่า “ปัญญาศีล” เราเป็นเช่นนี้มานับแต่วันซึ่งฝรั่งเศสได้ปล่อยให้เรารับผิดชอบในชะตากรรมของเราเอง โดยการยอมรับที่จะคืนอำนาจอธิปไตยให้แก่เราและถอนกำลังออกจากอาณาเขตแห่งชาติเรา”⁶⁴¹

สมเด็จพระอุปยุวราชานโรดมสีหนุทรงอ้างว่านโยบายเป็นกลางเป็นนโยบายเดียวที่ “ปลอดภัย” สำหรับประเทศขนาดเล็ก⁶⁴² และทรงอธิบายต่อประชาชนว่าการเข้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะนำความพินาตมาสู่ประเทศกัมพูชาและประเทศกัมพูชาไม่ต้องการจะเป็นบริวารของฝ่ายหนึ่งฝ่าย

⁶³⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 11 กันยายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 87-88.

⁶³⁹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 8 สิงหาคม 2501, 3.

⁶⁴⁰ ประเสริฐ บรรจงจิตร, *๗ ปีลี้ภัยในกัมพูชา* (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดรวมสาส์น, 2503), 3-7.

⁶⁴¹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 กุมภาพันธ์ 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 131.

⁶⁴² “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/08/13 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03163350, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03163350]

ใด⁶⁴³ ทั้งนี้ความจำเป็นในการที่กัมพูชาจะต้องดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างแน่วแน่ก็เพื่อรักษา มิตรภาพกับมหาประเทศทุกประเทศซึ่งเคารพอธิปไตยของกัมพูชาซึ่งจะนำสันติภาพและการร่วมมือ ระหว่างประเทศ อีกทั้งการดำเนินนโยบายเป็นกลางยังเกิดจาก 1) โดยชาติทั้งหมดพอใจและร้อง ขอให้ทำ 2) โดยมีแต่ันนโยบายนี้ที่จะป้องกันไม่ให้ มหาอำนาจทั้งสองทิศมาเหยียบย่ำได้เช่นในประเทศ ไกล่เคียง⁶⁴⁴ ถึงแม้กัมพูชาจะได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกาแต่กัมพูชาจะไม่ เปลี่ยนแปลงนโยบายดังกล่าว ดังพระราชนิพนธ์ตอบข้อซักถามของนักเรียนชาวเขมรเกี่ยวกับความ ช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1957 ความโดยสรุปว่า

ความช่วยเหลือดังกล่าวนี้ไม่ใช่เพราะความปรารถนาจะเป็นมิตรอย่างที่ได้เคยมีพูดกัน บ่อย ๆ พวกอเมริกันได้มาช่วยกัมพูชา เพราะพวกเขาไม่ต้องการจะให้กัมพูชาเป็นประเทศ คอมมิวนิสต์หรือเป็นประเทศที่เป็นมิตรกับสหภาพโซเวียตและจีนคอมมิวนิสต์ พวกอเมริกันได้ ดำเนินการด้วยความอุตสาหะในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม ประเทศไทย และลาว พวก อเมริกันจะกระทำทุกอย่างเพื่อดึงเอากัมพูชาเข้าข้างตน ถึงแม้ว่ากัมพูชาจะได้รับความช่วยเหลือ อเมริกันก็ตาม นโยบายความเป็นกลางของกัมพูชาจะไม่เปลี่ยนแปลงแต่ประการใด⁶⁴⁵

สมเด็จพระอุปยุวราชันโรตมสีหนุทรงยืนยันว่าการดำเนินนโยบายของกัมพูชา มีความ มั่นคงและไม่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งกัมพูชาเป็นมิตรกับทุกประเทศที่ประพฤติชอบต่อตนและกัมพูชาไม่ เคย “กลับมิตร” ตรงกันข้ามกับสหรัฐอเมริกา “ข้าพเจ้าทราบว่ามีคนอีกมากที่เปลี่ยนแปลง เช่น อเมริกาซึ่งได้ตัดมิตรโซเวียตของตนโดยถือว่าเป็นปรปักษ์ และในทุกวันนี้กลับไปถือเอาศัตรูที่เทียม เกียมของตนเมื่อสิบปีที่แล้วมา มาเป็นมิตรที่ดีที่สุด แน่ที่เดี๋ยวว่าเมื่อกกล่าวถึงเรื่องนี้เขาก็จะให้ คำอธิบายที่สมเหตุผลผลอย่างร้อยแปดพันประการถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนพันธมิตรเช่นนี้”⁶⁴⁶ ขณะเดียวกันกัมพูชาไม่เคยมีพฤติกรรมแบ่งฝักแบ่งฝ่าย พระองค์ยังทรงตั้งคำถามต่อไปอีกว่า “โลกจะ เป็นอย่างไรถ้าหากจะมีการแบ่งแยกระหว่างประเทศที่มีระบอบการปกครองแตกต่างกัน”⁶⁴⁷

⁶⁴³ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 14 พฤษภาคม 2501, 103.

⁶⁴⁴ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 23 เมษายน 2501, 93.

⁶⁴⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 27 กรกฎาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 26-27.

⁶⁴⁶ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 กุมภาพันธ์ 2501, 133.

⁶⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 135.

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุยังทรงแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมอีกว่า กัมพูชาคงถูกบีบบังคับจากฝ่ายเสรีประชาธิปไตยให้เปลี่ยนแปลงนโยบายของตน ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง “ลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศกัมพูชา” ตอนที่ 4 ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดเดียน เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1958 ความตอนหนึ่งสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุบรรยายถึงความไม่เชื่อตรงของสหรัฐอเมริกาในการให้ความช่วยเหลือกัมพูชา “สิ่งที่มหาประเทศของโลกที่เรียกว่าอิสระทำให้มีการพิมพ์ใจแก่คนเขมรก็คือเขาไม่มีความประสงค์จะให้อะไรโดยไม่ได้รับอะไร ไม่มีความปรารถนาใด ๆ เลยที่จะช่วยประชาชนที่ล่าหลังเพื่อที่จะยกฐานะการครองชีพให้สูงขึ้น และที่จะทำการป้องกันอิสรภาพของชนพวกนี้ แต่กลับจะซื้อจิตใจมากกว่า”⁶⁴⁸ พร้อมกันนี้ทรงเน้นย้ำว่า “ประเทศกัมพูชาในขณะนี้ กำลังมีการดำเนินการที่คดโกงอย่างไม่ลดละซึ่งไม่สามารถจะเข้าใจได้และการดำเนินการอย่างต่ำช้าที่พวกเขา (ฝ่ายตรงข้ามพระองค์-ผู้ศึกษา) กำลังเตรียมกันอยู่ในขณะนี้”⁶⁴⁹ ขณะที่พระราชดำรัสปิดประชุมคณะกรรมการองค์การสังคมนิยมหรือการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 6 เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 พระองค์ยังได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “พวกอเมริกันสนับสนุนพรรคประชาธิปไตยเพื่อให้ทำการต่อสู้พระองค์ และพวกอเมริกันกำลังส่งเสริมพรรคประชาธิปไตยเพื่อให้ทำการล้มล้างพรรคสังคมนิยม เพราะพวกอเมริกันไม่ชอบนโยบายความเป็นกลางของพระองค์”⁶⁵⁰ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชนิพนธ์เรื่อง “ลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศกัมพูชา” ตอนที่ 3 ทรงบรรยายว่า “เพื่อการกระทำให้อโอกาสแห่งความสำเร็จของคอมมิวนิสต์ในประเทศกัมพูชาลดน้อยลงจะไม่เป็นโอกาสเหมาะแล้วหรือที่จะให้บุคคลที่เข้มแข็งเข้ามาเป็นคู่ปรปักษ์ของข้าพเจ้า บุคคลคนนี้มีที่ความประสงค์จํานำประเทศของเราเข้าสู่ค่ายอเมริกัน เชิง จี๋ก ทัญ (อ่านหนังสือพิมพ์ชาวไทย)”⁶⁵¹

ไม่เพียงแต่เท่านั้นสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุยังได้ทรงอธิบายถึงการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงนโยบายของกัมพูชาของเอกอัครราชทูตบางประเทศ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ตอนหนึ่งในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดเดียน ฉบับประจำวันที 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1958 “ควรสิ้นหวังจากมหาอำนาจหรือไม่” ว่า

⁶⁴⁸ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 136.

⁶⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 119

⁶⁵⁰ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 14 สิงหาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 37.

⁶⁵¹ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 119

เราสนับสนุนความเป็นกลางและหลักปรัชญาศีล ซึ่งหมายความว่าเราจำเป็นต้องเป็นปรปักษ์ต่อความพยายามทั้งหลายของประชาชาติใหญ่ที่ชักจูงให้ชนชั้นนำของเราสนับสนุนหรือดำเนินตามนโยบายการก่อกวนของเขาให้มีความแตกแยกไปหรือให้ไปเป็นบริวาร ข้าพเจ้าจึงได้กล่าวเตือนแก่ประชาชาติใหญ่บางประเทศในสมัยชาครังที่ห้า และเตือนประชาชาติใหญ่ที่เป็นมิตรในค่ายตรงกันข้ามในสมัยชาครังที่หก...แต่ขอให้รับรู้ไว้ว่ารัฐบาลของเราไม่เคยสั่งให้เอกอัครราชทูตของตนในต่างประเทศทำการโฆษณาชวนเชื่อสนับสนุนระบอบการปกครองแบบกษัตริย์นิยมหรือสนับสนุนความเป็นกลาง ทั้งขอให้เข้าใจด้วยว่า เราไม่อาจจะยอมรับให้คณะทูตต่างประเทศซึ่งมาประจำอยู่ในกัมพูชาดำเนินการให้คนเขมรละทิ้งการปกครองของตน นโยบาย การพิทักษ์รักษาเอกราช ความมั่นคง และการดำรงอยู่ของตนเอง เพื่อให้หันไปรับอุดมการณ์อื่น⁶⁵²

พระราชนิพนธ์ข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อกัมพูชาไม่ยอมเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ ทำให้ผู้แทนกัมพูชาได้รับการปฏิบัติอย่างไม่ให้เกียรติผิดธรรมเนียมระเบียบพิธีการทูต แม้ในประเด็นนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุจะไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าหมายถึงประเทศกัมพูชา และทรงกล่าวว่า “ไม่มีลักษณะความสำคัญใหญ่โตอะไร” แต่การที่ทรงกล่าวถึงประเด็นนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความขุ่นเคืองพระทัยต่อการปฏิบัติอย่างไม่ให้เกียรติของประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตย อีกทั้งยังเป็นการปลุกเร้าความรู้สึกต่อสาธารณชนชาวเขมรเพื่อให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจด้วย ดังพระราชนิพนธ์เรื่อง “ลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศกัมพูชา” ตอนที่ 4 ว่า “ประเทศตะวันตกอาจจะมิเฝ้าเพื่อแผ้วถางในการให้ของขวัญ แต่เขาไม่ยอมที่ใช้หลักความเสมอภาคนี้ในระเบียบพิธีการทูต หัวหน้ารัฐบาลที่จะไปเยือนเขาได้ถูกต้อนรับขณะที่ลงจากเครื่องบิน ไม่ใช่โดยบุคคลที่เท่าเทียมกัน แต่โดยปลัดกระทรวงอะไรคนหนึ่ง หรือรัฐมนตรีช่วยว่าการ หรืออธิบดี พระเจ้าแผ่นดินบางที่ถูกต้อนรับโดยรัฐมนตรีธรรมดาคนหนึ่ง”⁶⁵³

เป็นที่น่าสังเกตว่าการนำเสนอชุดความคิดเกี่ยวกับการแทรกแซงนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อสิ่งพิมพ์กัมพูชาอย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก๊องบอดเดียน ฉบับประจำวันวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1957 นำเสนอบทความเรื่อง “ความเป็นกลางของกัมพูชา” ความตอนหนึ่งแสดงความคิดเห็นในทำนองว่า แม้กัมพูชาจะเตรียมการป้องกันการรุกรานจากทั้งสองค่ายความคิด แต่ทว่า “เป็นการไม่งดงามสำหรับประเทศเลยในการที่อยู่

⁶⁵² “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 กุมภาพันธ์ 2501, 133-134.

⁶⁵³ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 138.

ในฐานะผจญภัยเช่นนี้...กัมพูชายังพยายามเท่าที่ประเทศเล็ก ๆ ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะทำได้เพื่อพิทักษ์รักษาอำนาจอธิปไตยของตน”⁶⁵⁴

อย่างไรก็ดี แม้สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุจะทรงเตือนชาวต่างชาติให้เคารพนโยบายเป็นกลางของกัมพูชา ดังพระราชดำรัสในการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 6 เมื่อวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1958 ว่า

คำเตือนต่อการก่อกรวน

ถึงแม้ว่าความเป็นกลางของเราได้เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการโดยทุกประเทศ แต่ความเป็นจริงที่เป็นอยู่ประจำวันไม่ใช่ความเป็นกลางจะได้รับความเคารพเสมอไป การระแวงระวังของเราเพื่อพิทักษ์รักษาความเป็นกลางจึงไม่ควรจะหยุดยั้ง

เราได้แสดงข้อพิสูจน์ให้เห็นมามากมายแล้วถึงเจตจำนงอันดีโดยแท้ของเรา เราจึงอยู่ในฐานะมีสิทธิที่จะขอร้องให้ประเทศบางประเทศซึ่งในปัจจุบันนี้มีท่าทีว่าส่งเสริมความพยายามในทางก่อกรวนในประเทศของเรา ให้การโฆษณาชวนเชื่อของเขาในโอกาสต่อไปจำกัดอยู่ในขอบเขตอันสมควร เพราะประเทศซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามอาจประสงค์จะปฏิบัติตามตัวอย่างอันนี้และไม่เข้าสถานะของเราก็จะยุ่งยาก⁶⁵⁵

แต่สมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุทรงเห็นว่าประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยยังคงเพิกเฉยต่อคำเตือนและเคลือบไหวอย่างไม่น่าวางใจ ดังนั้นพระองค์จึงวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ทำให้กัมพูชาต้องประสบชะตากรรมดังกล่าว และทรงอธิบายสาเหตุในเชิงน้อยเนื้อต่ำใจและประชดประชันว่า

ประเทศขนาดเล็กไม่มีสิทธิอะไรเลย

สิทธิเหล่านี้ เสรีภาพอันนี้ ประเทศเล็กไม่มีเลย

สิ่งซึ่งประเทศใหญ่กระทำเพื่อประโยชน์ของตนโดยเฉพาะก็ถือว่าเป็นสิ่งที่สมเหตุสมผลที่ขอบด้วยเหตุผลและชอบธรรม

สิ่งซึ่งประเทศกระทำและไม่ตรงกับผลประโยชน์ของประเทศใหญ่ถือว่าเป็นสมเหตุสมผลไม่รอบคอบ และการเป็นการเสียหายแก่ความมั่นคงของโลก

.....

ความผิดของเรา

⁶⁵⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 24 ธันวาคม 2500, 219.

⁶⁵⁵ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 กุมภาพันธ์ 2501, 128-129.

ความผิดของประเทศเล็ก (เช่นความผิดของข้าพเจ้าเป็นต้น) ก็คือการปฏิบัติหรือมี
ปฏิกริยาตามสถานการณ์ที่บังเกิดขึ้น และซึ่งตนไม่ได้เป็นผู้รับผิดชอบ

การกระทำของเราดำเนินไปด้วยความปรารถนาแต่เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อรักษาการดำรง
อยู่ “แบบมด” ของเราเท่านั้น⁶⁵⁶

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า สมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุมีทรรศนะว่าประเทศ
ฝ่ายเสรีประชาธิปไตยกำลังเคลื่อนไหวเพื่อทำลายนโยบายเป็นกลางของกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง และยิ่ง
ก้าวร้าวมากขึ้นเมื่อรัฐบาลกัมพูชาให้การรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 18
กรกฎาคม ค.ศ. 1958 และต่อมาในวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 ได้มีการแลกเปลี่ยนผู้แทน
ทางการทูตในชั้นเอกอัครราชทูต โดยเฉพาะกล่าวหาและใส่ร้ายว่า กัมพูชาสมรู้ร่วมคิดกับสาธารณรัฐ
ประชาชนจีนนำลัทธิคอมมิวนิสต์แทรกแซงเข้าไปประเทศไทย ด้วยเหตุนี้หนังสือพิมพ์และวิทยุของ
ไทยจึงได้โฆษณาและปฏิบัติอย่างไม่ให้เกียรติต่อสมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุ

...ขู่อภัยก่าแห่งดัจ (กัมพูชา-ผู้ศึกษา) เป็นสมาชิกรัฐสภาไทย หนังสือพิมพ์กบวิทูไทย
นำมาด่าทอ และขู่อภัยก่าแห่งดัจตัวข้าพเจ้า (สมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุ-ผู้ศึกษา) แล้วไม่แต่
เพียงตัวข้าพเจ้า ถึงราชบัลลังก์เขมร ถึงชนชาติเขมรทั้งมวลเป็นเวลาหลายเดือนๆ พวกไทยยัง
โฆษณาให้เขากำจัดข้าพเจ้า เขาพยายามทำให้มดีในประชาชนไทยเห็นว่าข้าพเจ้านี้เป็นคนอยากกิน
เนื้อแกงขามไทย กับเป็นคนทำการทำลายประเทศของตนๆ

ในประวัติศาสตร์ได้เมฆ ไม่มีประเทศใดแล้วด่าปรามาสประมุขรัฐสภาบาลในประเทศหนึ่ง
ซึ่งเขาประกาศใจเป็นมิตร หรือเป็นน้องของเขาแบบนี้เลย...⁶⁵⁷

สถานการณ์ดังกล่าวผลักดันให้สมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุขอระงับความสัมพันธ์
ทางการทูตกับไทยเป็นการชั่วคราวเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 ทั้งนี้ในพิธีเปิดการประชุม
สมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 7 พระองค์ทรงแถลงผลการดำเนินงานขององค์การสังคมนิยม ระหว่าง
เดือนกรกฎาคม-พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 ความตอนหนึ่งกล่าวถึงปัญหาการวิวาทระหว่างกัมพูชากับ
ไทยซึ่งทำให้ประชาชนชาติเขมรทั้งปวงปวดร้าวผิดหวังเป็นอย่างมากว่า

ตามความจริงซึ่งเขา (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์-ผู้ศึกษา) ปรามาสโทษถึงตัวข้าพเจ้าฯ เขา
โฆษณาในกรุงบางกอกว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ทำให้เกิดความบาดหมางในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

⁶⁵⁶ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4
กุมภาพันธ์ 2501, 135.

⁶⁵⁷ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุอภัยวราชนโรดม ในโอกาสเปิดสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7,” 1958, 22-23.
[*ประมวลสุรภคาโรสเมธประเทภลช-นินทรชอุบยุภภณ* คุณฐิกาสเบ็คสยผดฬลลเบ็คจึ ๗, ๑๙๕๘, ๒๒-๒๓.]

เราทั้งสอง และเป็นผู้ทำให้เกิดเรื่อง เหตุนี้ให้มีอันตรายถึงสันติภาพในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ฯ เฉพาะข้อกล่าวหาอย่างนี้ ข้าพเจ้าขอให้ชนร่วมชาติวินิจฉัยความในทันที ซึ่งท่านทั้งหลายมาประชุมกันที่สมัชชาแห่งชาติ หรืออีกหนึ่ง ท่านทั้งหลายเอาตัวข้าพเจ้าให้ตุลาการพิจารณาลงโทษก็ได้ฯ ก็ แต่โดยประเทศไทยกล่าวหาแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าต้องบอกชนร่วมชาติให้ทราบปัญหาในเรื่องนี้⁶⁵⁸

ช่วงเวลานี้ ฯพณฯ ด็อก ฮัมมาร์โซลด์ (Dag Hammarskjöld) เลขาธิการสหประชาชาติได้มอบหมายให้บารอน โยฮัน เบค-ฟรีส (Baron Johan Beck-Friis) ผู้แทนพิเศษมาไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ที่ขุ่นมัวระหว่างกัมพูชากับไทย แต่ทว่าเดือนมกราคม ค.ศ. 1959 สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุกลับได้รับรายงานจากตัวแทนสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมถึง ฯพณฯ ปีแยร์ กอร์ซ (Pierre Gorce) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกัมพูชาถึงการเคลื่อนไหวของเซ็ง จ็อก ทัณฑ์และส้อม สารีที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทยและเวียดนามใต้ รวมถึงสหรัฐอเมริกาให้ทำการโค่นล้มรัฐบาล หรือที่ต่อมาทรงเรียกการดำเนินการนี้ว่า “แผนการกรุงเทพฯ” (Bangkok Plot) ในวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. พระองค์ทรงกล่าวปราศรัยที่เขตกำปงจาม โดยเปิดเผยว่าพบเพทุบายชายชาติของพวกเซ็ง จ็อก ทัณฑ์ในกรุงเทพฯ ซึ่งกำลังดำเนินการคัดค้านรัฐบาลตามแผนการของคนต่างชาติร่วมกับเพทุบายบ่อนทำลายของพวกส้อม สารีหัวหน้าคนกลุ่มหนึ่งที่เรียกตัวเองพรรคราชฎริธปี⁶⁵⁹

ทั้งนี้ตามรายงานข่าวรับฟังจากสถานวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศระบุว่า สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุทรงเน้นว่า “พวกต่างชาติไม่กล้าโจมตีกัมพูชาอย่างเปิดเผยจึงใช้พวกทรยศบ่อนทำลายภายใน แต่ด้วยความสามัคคีของประชาชนเขมรเพทุบายของพวกต่างชาติดังกล่าว จำต้องประสบความล้มเหลวอย่างแน่นอน”⁶⁶⁰ ขณะที่รายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาให้ข้อมูลว่า สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุทรงประณาม “แผนการต่างประเทศ” (Foreign Plot) โดยทรงปราศรัยในเขตต่าง ๆ กล่าวหาประเทศไทยโดยตรงว่ามีแผนสมคบคิดทางการทหารเพื่อล้มล้างพระองค์ และทรงกล่าวเป็นนัยถึงการมีส่วนร่วมของสหรัฐอเมริกาและเวียดนามใต้ด้วย ส่วนสื่อทางการของกัมพูชาได้พรรณนาถึงแผนการดังกล่าวว่ามุ่งทำลายเอกราชและระบอบกษัตริย์ของกัมพูชา เพื่อสร้างรัฐบาลที่ “เอื้อต่อตะวันตกโดยเฉพาะ” (exclusively favorable to the west)

⁶⁵⁸ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุอูปยุวราช ในโอกาสเปิดสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7,” 1958, 6. [“*ព្រះរាជសុទ្ធកថាវិសេសព្រះនរោត្តម-នីហុនុបយុវរាជ ក្នុងឱកាសបើកសម្រាប់ជាតិលើកទី ៧*,” ១៩៥៨, ៦.]

⁶⁵⁹ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 145.

⁶⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

อีกทั้งยังบ่อนทำลายมิตรภาพของกัมพูชาต่อเพื่อนบ้านผู้ยิ่งใหญ่ (Great Neighbor) นั่นคือ คอมมิวนิสต์จีน⁶⁶¹

ภาพประเทศไทยในยุคสังคมนิยมได้รับการขยายความมากขึ้น ไม่เพียงให้ความช่วยเหลือฝ่ายต่อต้านชาวเขมร แต่ยังเป็นหนึ่งในผู้อยู่เบื้องหลัง “กบฏ” ที่ต้องการล้มล้างการปกครองของกัมพูชา ทั้งนี้แผนการกรุงเทพฯ ประสบความสำเร็จและผู้เกี่ยวข้องถูกตัดสินโทษฐานก่อกบฏ สื่อสิ่งพิมพ์ของกัมพูชานำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝ่ายกบฏอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกระทรวงโฆษณาการได้ตีพิมพ์เอกสารเพื่อประณามเชิง จ็อก ทัณฑ์และสีอม สารี (Sam Sary) เช่น เอกสารลำดับ 12 เรื่อง “ประวัติกิจกรรมของกบฏ คือ เชิง จ็อก ทัณฑ์กับสีอม สารี” เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม ค.ศ. 1959 นำเสนอประวัติและพฤติกรรมของทัณฑ์กับสีอม สารีเพื่อแสดงให้เห็นว่า กบฏทั้งสองคนนี้ทั้งก่อนและเมื่อหลงทางเข้าอยู่ภายใต้แอกของต่างชาติได้ทำอะไรต่อประเทศเขมรกับ ประชาชาติเขมรบ้าง⁶⁶² ซึ่งเป็นการกล่าวโทษและสร้างภาพทั้งสองให้เป็นบุคคลที่มีความประพฤติไม่ดี และขายตัวเองเป็นเครื่องมือต่างชาติ กล่าวเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับไทยได้รับการพาดพิงในทำนองว่า “ทัณฑ์กับสีอมซึ่งท่านทั้งหลายทราบว่าเป็นคนกบฏต่อชาติตนเองได้นำตนหลบซ่อนอยู่ในต่างประเทศ แล้วร้องตะโกนทอนเป็นสุนัขผิดธรรมดาอยู่เมื่อเร็ว ๆ นี้”⁶⁶³ สำหรับทัณฑ์ได้รับการกล่าวว่าเป็นคน ละโมบในลำดับยศศักดิ์

หลักฐานที่ชัดเจนที่สุดเกี่ยวกับตัวเชิง จ็อก ทัณฑ์ ครั้นออกจากคุกฝรั่งเศสและกลับมา ประเทศ เขาหวังแต่เพียงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี่ เมื่อไม่ได้ตำแหน่งราชการก็ไปกินนอนสบายอยู่ที่ กรุงเทพมหานครทำเฉยเมย แต่เวลานี้ประเทศเขมรมีที่พึ่งพิงเป็นต่างชาติอื่น (สาธารณรัฐประชาชนจีน-ผู้ศึกษา) เชิง จ็อก ทัณฑ์ก็ออกหน้าช่วยต่างชาติซึ่งเป็นศัตรูโดยฉับพลัน⁶⁶⁴

ส่วนสีอม สารีได้รับการกล่าวว่าเป็นคนอกตัญญูไม่มีมนุษยธรรมในตัวเองตั้งสัตว์ซึ่งไม่รู้ ผิดชอบชั่วดี เดิมรับราชการโดยสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุพระราชนานให้มียศศักดิ์ เขาได้รับรู้นโยบายเป็นกลางของเขมรทั้งหมดสิ้นแล้ว ในเวลานี้เขาไปอยู่กับต่างชาติ สารีเคยเป็นที่ปรึกษา พระราชรัฐสภาภิบาล แต่กลับใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง และเมื่อดำรงตำแหน่ง ราชทูตอยู่ประเทศอังกฤษ สตรีที่อยู่ที่นี่เรียกเขาว่า “พระกรุณาสีอม” (Sa Majesté Sam) เขาได้ทำ

⁶⁶¹ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/20 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03023340, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03023340]

⁶⁶² “ประวัติกิจกรรมของกบฏ คือ เชิง จ็อก ทัณฑ์กับสีอม สารี,” 1959, ประวัติศาสตร์กัมพูชาหลังปี 1954 กล้องที่ 314, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 2. [“*ประวัติกิจกรรมของกบฏ คือ เชิง จ็อก ทัณฑ์กับสีอม สารี*,” ๑๙๕๙, *ประวัติศาสตร์กัมพูชาหลังปี 1954* BOX 314, *บงกชสารพินิจ* ๒.]

⁶⁶³ เรื่องเดียวกัน, 1.

⁶⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, 4.

รายนางโอีว เองเสง (lv Eng Seng) และประกาศกับหนังสือพิมพ์ลอนดอนว่า “ประเทศเขมร เราทำตามระเบียบดังนี้ คือบุรุษต้องเขียนดีสตร์” จึงถูกเรียกตัวกลับประเทศ⁶⁶⁵ แต่ทว่าความผิดที่ร้ายแรงและถือเป็น “กบฏ” ต่อชาติของเขิง จ็อก ทัณ และส้อม สารินั้นคือ

หนึ่งในความจริงคือตัวของเขิง จ็อก ทัณ, ส้อม สารินั้น ร้อนใจแทนญวนกับไทยแล้ว ได้บังเกิดทัพต่างประเทศเข้ามารวมกำลังกับภูาบ ฌวน เพื่อตีประเทศเขมรให้ญวนกับเสียมเป็นนายเจ้านายของตนฯ สิ่งนี้จริงนัก ภูาบ ฌวนได้ตั้งหน่วยงาน 3 หน่วย ตกลงฐานกองทัพกับสารี แต่ถูกกองทัพชาติเราไปเผาทำลายไปหมดได้ รวมทั้งสังหารภูาบ ฌวนให้ตายเป็นผีสุนัขไปด้วยฯ เรื่องกบฏกับพระราชบัลลังก์ชัดเจนแจ่มแจ้งนักว่ามีกองทัพชาติเป็นพยานสิ้นสุดฯ ขอชนร่วมชาติเมตตาวินิจฉัยเถิดฯ⁶⁶⁶

การกล่าวถึงเขิง จ็อก ทัณและส้อม สารีที่เป็นกบฏต่อชาติและไปหลบซ่อนในประเทศไทย ลักษณะดังกล่าวยิ่งเสริมภาพประเทศไทยให้เป็นผู้ร้ายที่กำลังแทรกแซงกิจการภายในและบ่อนทำลายนโยบายเป็นกลางของกัมพูชา และเพิ่มมากขึ้นเมื่อหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดฌีเยน ฉบับประจำวันที 12 กันยายน ค.ศ. 1959 ได้ตีพิมพ์ข้อความในลักษณะขอร้องไม่ให้ประเทศเพื่อนบ้านให้ที่พำนักแก่ส้อม สารีกับพรรคพวกที่ยังคงหลบหนีจากข้อหากบฏ ทั้งอาจมีส่วนในเหตุระเบิดลอบปลงพระชนม์สมเด็จพระมหากษัตริยานีสีสุวตถีมูนีวงศ์ กุสุมะนารีรัตน์ฯ เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม ค.ศ. 1959 ด้วย และขอให้ดำเนินการหยุดยั้งการปฏิบัติการของพวกเขมรอิสระโดยเด็ดขาด⁶⁶⁷ หรือหนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดฌีเยน ฉบับประจำวันที 1 ตุลาคม ค.ศ. 1959 รายงานผลการสืบสวนความตอหนึ่งพาดพิงประเทศไทยว่า สามิต สิม (Samit Sim) จำเลยผู้หนึ่งได้รับว่าตนมีหน้าที่เขียนจดหมายติดต่อกับ [ถึงใครไม่ปรากฏ] เป็นภาษาไทย และมีผู้แทนไทยหลายคน [ไม่ได้ระบุชื่อ] เดินทางมาที่เสียมเรียบในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1958⁶⁶⁸ ล้วนเสริมภาพของไทยให้เป็นผู้ร้ายและศัตรูที่ต้องการทำลายกัมพูชาทั้งสิ้น

การเน้นย้ำการแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชายังผลให้ประชาชนเกิดความรู้สึกโกรธเคืองต่อการกระทำของศัตรูอย่างไทย นับเป็นการปลุกเร้าให้ชาวเขมรตระหนักถึงความจำเป็นและให้การสนับสนุนการดำเนินนโยบายของประเทศ เพราะ “*ความสามัคคีจากภายในจะสร้างขอบดาบที่ปิด*

⁶⁶⁵ “ประวัติกิจการของคนกบฏ คือ เขิง จ็อก ทัณกับส้อม สารี,” 1959, 6-11. [*ปฏิวัติกรรมบស់ฮุสญูกุ้ล คี สัม-ผู้ก-ฮาร์ ธีร์ สม-สาร์,* ๑๙๕๙, ๖-๑๑.]

⁶⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, 14.

⁶⁶⁷ “กัมพูชาขอร้องประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พำนักแก่ชนนอกที่หนีกับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวงกองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/498, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2.

⁶⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, 17-18.

ป้องกันการคุกคามและการแทรกแซงจากมหาอำนาจต่างชาติที่เป็นคู่ต่อสู้ อีกทั้งยังสามารถป้องกันการ
 ลี้ภัยเอกราชแห่งชาติของกัมพูชา”⁶⁶⁹ นอกจากนี้ยังเป็นการกระตุ้นประชาชนให้เห็นว่า เอกราชของ
 กัมพูชาจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยการเสียสละของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ดังที่มักทรงสรุปใน
 ตอนท้ายของพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ เช่น พระราชนิพนธ์ “ลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศ
 กัมพูชา” ตอนที่ 3 ว่า “ข้าพเจ้าถือเป็นหน้าที่ที่จะดำเนินการป้องกันทายาทของบรรพบุรุษของเราต่อ
 การก่อวินาศกรรมทั้งหลาย เพื่อก่อสร้างในประเทศของเรา ไม่ใช่สมรภูมิซึ่งพวกเราจะพากันมอดม้วยมรณา
 กันหมด แต่เป็นแหล่งความร่วมมือแห่งสันติภาพ”⁶⁷⁰ หรือพระราชดำรัสในโอกาสฉลองวัน
 พระราชทานรัฐธรรมนูญครบ 10 ปี ในวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1957 ความตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้า
 หวังว่า ขนร่วมชาติทั้งหลายอาจวินิจฉัยความเรื่องนี้ได้ แล้วช่วยค้ำจุนราชรัฐสถาบันในการป้องกัน
 ลัทธิของชาติเรา อธิปไตยของเขมรเรา ให้รอดพ้นจากการบุกรุกและเคราะห์กรรมซึ่งมีในปัจจุบันกาล
 นี้”⁶⁷¹ รวมถึงพระราชดำรัสในพิธีวันครบรอบเอกราชชาติและสมโภชปูนิยสถานเอกราช เมื่อวันที่ 9
 พฤศจิกายน ค.ศ. 1962 “...กรรมวิธีในสังคมราชฎ์นิยม กุศลกรรมทั้งหลายได้ทำให้นาวากัมพูชารอด
 พ้นการตกในมหันตภัยได้ แม้ว่ามีศัตรูมีประเทศเวียดนามใต้กับไทยเป็นต้น...อาวุธสำคัญสำหรับการ
 สร้างและการป้องกันเอกราชและอนาคตเรา ไม่ใช่เครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์...อาวุธนั้นคือการรวบรวมผูก
 กันเป็นเชือกของเราเอง”⁶⁷²

2. วิธีการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุที่มีต่อประเทศไทยสู่ประชาชน

พลังและพรสวรรค์ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุมักถูกใช้อย่างชำนาญเพื่อกระตุ้น
 ความสนใจและทัศนคติที่พระองค์ต้องการให้ผู้คนยอมรับ ยกตัวอย่างเช่น เพื่อแสดงให้เห็นประชาชน
 เห็นว่าผ้าทอพื้นเมืองมีความสำคัญและน่าดึงดูดเช่นเดียวกับผ้านำเข้า พระองค์กับโอรสจึงออกแบบ

⁶⁶⁹ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d., CIA. The CAESAR, POLO, and ESAU Papers. 5077054e993247d4d82b6ab0, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/5077054e993247d4d82b6ab0]

⁶⁷⁰ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 119.

⁶⁷¹ “พระราชดำรัสสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุเมื่อวันจันทร์ที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1957 ในพิธีครบปีพระราชทานรัฐธรรมนูญ
 ในฐานะพระองค์เป็นนายกรัฐมนตรีกัมพูชา,” 1957, การเมือง กลองที่ 313, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 18. [“ព្រះរាជ
 សុទ្ធតាសម្តេចព្រះឧបយុវរាជទ្រង់ថ្ងៃនៅថ្ងៃទី ៦ ឧសភា គ.ស. ១៩៥៧ ក្នុងពិធីអនុស្សាវរៈប្រទានរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ក្នុង
 ចានៈនៃព្រះអង្គជាសាយកព្រះរាជវង្សាភិបាល,” ១៩៥៧, ការងាររយោបាយ BOX 313, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ១៨.]

⁶⁷² “พระราชดำรัสในสมเด็จพระประมุขแห่งรัฐฉลองในโอกาสพิธีวันครบรอบเอกราชชาติและสมโภชปูนิยสถานเอกราช
 วันที่ 9 พฤศจิกายน 1962,” 1435. [“ព្រះរាជសុទ្ធតាសម្តេចព្រះប្រមុខរដ្ឋ ថ្ងៃទីក្នុងឱកាសពិធីបុណ្យខួបឯករាជជាតិ នឹង
 សម្ពោធបូជនីយដ្ឋានឯករាជ ថ្ងៃទី ៩ វិចិកា ១៩៦២,” ១៤៣៥.]

และทอผ้า พร้อมทั้งถ่ายทอดมันผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐเพื่อเกลี้ยกล่อมและกระตุ้นชาวเขมรให้เห็นว่าการทำงานด้วยมือไม่ใช่เรื่องน่าอับอาย⁶⁷³

รายงานของโรเจอร์ เอ็ม. สมิธ (Roger M. Smith) เจ้าหน้าที่สำนักบริการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในกัมพูชาช่วงต้น สะท้อนถึงวิธีการโน้มน้าวประชาชนให้ปฏิบัติตามนโยบายของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ นับเป็นความสามารถส่วนพระองค์ที่ส่งเสริมให้ทรงมีความใกล้ชิดและสนิทสนมกับประชาชนมากขึ้นเป็นลำดับ และเมื่อนำคุณลักษณะดังกล่าวมาพิจารณาพร้อมกับประเด็นก่อนหน้าที่ได้อธิบายการสร้าง ความหมายที่มีต่อประเทศไทยจะเห็นได้ว่า สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงเป็นบุคคลหนึ่งที่เชี่ยวชาญการโฆษณาแนวพระราชดำริอย่างชาญฉลาด ทรงเป็น “นักพูด” และ “นักเขียน” ที่มีวาทศิลป์โดดเด่นในการโน้มน้าว ขณะที่หม่อมราชวงศ์เบญจจาภา ไกรฤกษ์ยกย่องพระองค์เป็นบุคคลที่มีตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ มากที่สุดในโลกและหนึ่งในนั้นคือ “ทรงเป็นนักปลุกกระดม” อีกด้วย⁶⁷⁴ ดังนั้นจากความสามารถส่วนพระองค์นี้เองทำให้วิธีการหลักที่ทรงใช้ถ่ายทอดความคิดต่อประชาชนนั้นคือ การมีพระราชดำรัสต่อสาธารณชนในโอกาสต่าง ๆ และการแต่งพระราชนิพนธ์เผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน อย่างไรก็ตาม ในกรณีการถ่ายทอดความคิดของพระองค์ที่มีต่อประเทศไทย เพื่อให้ภาพการเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของไทยกระจายสู่ประชาชนชาวเขมรในวงกว้างมากขึ้นนั้น พระองค์ทรงใช้วิธีการถ่ายทอดหลายวิธี ได้แก่ การเสด็จพระราชดำเนินพบปะประชาชน การควบคุมและการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน การดำเนินแผนปฏิบัติการศึกษา: แบบเรียนประวัติศาสตร์สมัยสังคมนิยม รวมถึงการถ่ายทอดความคิดทางการเมืองผ่าน “ละครชาติ”: มหรสพเพื่อความบันเทิง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การเสด็จพระราชดำเนินพบปะประชาชนของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ

ตามแผนโกลด์เอยแจ็งกับข้าพเจ้าว่า จะนำข้าพเจ้าปรากฏต่อผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลซึ่งพวกเขาเองไม่เคยเห็นกษัตริย์ พวกเขาเห็นว่าประเทศของพวกเขาเป็นราชาธิปไตย แต่พวกเขาสารภาพกับข้าพเจ้าว่า ในความทรงจำไม่มีผู้ปกครองคนใดเคยไปเยี่ยมเขตและหมู่บ้านของพวกเขา การเดินทางจะต้องใช้รถ เรือ เกวียน ม้า และช้าง เพื่อไปถึงพื้นที่ห่างไกลเหล่านี้...ในชุมชนและหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่หายไปที่ด้านล่างของหุบเขา ข้าพเจ้าแจกจ่ายข้าว เกลือ เสื้อผ้า ยา แก้วอยู่อาศัยที่ยากจนมาก แต่ก็มีความค่าแก่ข้าพเจ้าอย่างมาก พวกเขาอวยพรให้ข้าพเจ้าและนำผลไม้ป่ามาให้ข้าพเจ้าซึ่งเป็นเครื่องบูชาเดียวที่พวกเขาสามารถให้ข้าพเจ้าได้⁶⁷⁵

⁶⁷³ Roger M. Smith, “Prince Norodom Sihanouk of Cambodia,” *Asian Survey* 7, 6 (June 1967): 354.

⁶⁷⁴ หม่อมราชวงศ์เบญจจาภา ไกรฤกษ์, *เนาขแมร์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), 82.

⁶⁷⁵ Norodom Sihanouk, *Souvenirs doux et amers* (Paris: Hachette, 1981), 87-88.

พระราชบัณฑิตก้างตันเป็นความทรงจำของสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมสีหนุต่อพระราชกรณียกิจลำดับแรกนับตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติใน ค.ศ. 1941 ทรงเรียกว่า “แผนโกลดีเย” (Plan Gauthier) ทั้งนี้พระราชบัณฑิตกล่าวอ้างสะท้อนถึงความคิดของประชาชนที่มีต่อกษัตริย์ในแง่ของเป็นที่เคารพและยกย่องสูงสุด แม้ว่าในทางการเมืองราชสำนักกัมพูชาจะถูกกีดกันและลดอำนาจจากการปกครองของระบอบอาณานิคม แต่ในสายตาประชาชนทั่วไปกษัตริย์ยังคงเป็นที่เคารพสูงสุด⁶⁷⁶ ดังเห็นได้จากการลงประชามติเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1955 สมเด็จพระอุปยุวราชบรมมสีหนุได้คะแนนเสียงรับรองจากประชาชนมากถึง 925,167 คะแนน ขณะที่ลงคะแนนเสียงไม่เห็นชอบมีเพียง 1,838 คะแนน⁶⁷⁷ แม้ว่าส่วนหนึ่งจะเกิดจากการกดดันผู้ลงคะแนน แต่คะแนนที่มากล้นก็ยังคงสะท้อนให้เห็นการดำรงอยู่ของอิทธิพลและบารมีของสถาบันกษัตริย์ต่อสังคมกัมพูชา

นับตั้งแต่ ค.ศ. 1951 เมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมสีหนุทรงเริ่มสนพระทัยทางการเมือง พระองค์มักเสด็จพระราชดำเนินพบปะประชาชนอยู่บ่อยครั้ง เช่น ก่อนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 9 กันยายน ค.ศ. 1951 พระองค์เสด็จประพาสเยี่ยมเยียนพลสกนิกรทั่วทุกเขต พร้อมทั้งพระราชทานโอวาทปลอบขวัญราษฎร และพระราชทานเสื้อผ้าและเงินทองแก่ราษฎรที่ยากจน รวมถึงผู้ที่ถูกโจรเบียดเบียน ซึ่งในมุมมองของหม่อมเจ้าวงษ์มทิป ชยางกูร อุปทูตไทยประจำกัมพูชาในขณะนั้นเห็นว่าการเคลื่อนไหวของสมเด็จพระอุปยุวราชบรมมสีหนุเป็นนโยบายการสร้างพระบารมีเพื่อความมั่นคงของบัลลังก์⁶⁷⁸ และใน ค.ศ. 1955 พระองค์ยังทรงออกกระเปียบการให้รัฐมนตรีออกไปทำงานร่วมกับราษฎรตามหมู่บ้านเดือนละครั้ง พร้อมกันนี้พระองค์ได้ปรับปรุงธรรมเนียมปฏิบัติของราชสำนักนิตยสารไทมส์ (Times) ฉบับประจำวันที่ 19 มีนาคม ค.ศ. 1956 ระบุว่าเพื่อแสดงความใกล้ชิดและเป็นกันเองกับประชาชน พระองค์โปรดเกล้าฯ แกล้งการณ์แฉ่งแก่ประชาชนเกี่ยวกับประเพณีการเข้าเฝ้าเชื้อพระวงศ์ ความตอนหนึ่งว่า “ขออย่าได้แสดงความเคารพหรือคุกเข่าลงไปในที่ ๆ มีผู้สกปรกในเมื่อราษฎรพบพระองค์ อีกทั้งขออย่าได้เรียกพระองค์ว่าฝ่าพระบาทหรือเจ้าฟ้า ให้เรียกพระองค์ว่าเพื่อนผู้มีเกียรติ”⁶⁷⁹ ทั้งยังทรงประกาศหลักความบริสุทธิ์ 5 ประการหรือปญจศีล ได้แก่ ไม่มีรัชของทางราชการ ไม่มีบ้านพักของทางราชการ ไม่มียศบรรดาศักดิ์ ไม่มีเครื่องแบบหุหุรา และไม่เที่ยวตาม

⁶⁷⁶ “ชาติ ศาสนา มหากษัตริย์,” 1950, การเมือง กล้องที่ 314, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 3-4. [*ชาติ ศาสนา มหากษัตริย์*, ๑๙๕๐, *การเฝ้าฯ เหวตฯ* BOX 314, *บรรณสารจารึกชาติกัมพูชา*, ๓-๔.]

⁶⁷⁷ “เรื่อง การลงประชามติในกัมพูชา,” 1 มีนาคม 2498, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 65-66.

⁶⁷⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496),” 9 ตุลาคม 2494, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 221.

⁶⁷⁹ “หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับสีหนุ และซีอาโต,” 4-9 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2-3.

สถานที่ร่นรมย์ต่าง ๆ⁶⁸⁰ ซึ่งไม่เพียงเพิ่มพูนบารมีส่วนพระองค์เท่านั้น แต่ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ จากเดิมกษัตริย์เป็นตัวแทนของ “อำนาจเทวสิทธิ์” (divine authority) ที่แยกออกจากราษฎรอย่างเด็ดขาด แต่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงอธิบายว่า พระองค์ไม่ใช่บุคคลที่มีอำนาจเทวสิทธิ์และพระองค์เป็นราษฎรคนหนึ่งที่ได้รับเลือกจากพวกเขาเพื่อทำงานให้กับพวกเขาและกัมพูชามีไว้สำหรับคนกัมพูชาทั้งปวง⁶⁸¹

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุมีความใกล้ชิดและสนิทสนมกับราษฎรเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ในสายตาของชาวเขมรพระองค์คือ “*សម្តេច*” [อ่านว่า ซ้อมตัจเอิว (Samdech Euv) : คำแปล สมเด็จพ่อ (Papa Prince)] ที่สามารถเปิดเผยความคับข้องใจและปัญหาต่าง ๆ ให้พระองค์ได้ทราบ⁶⁸² พระองค์ทรงมีความสำคัญมากขึ้น พระนามของพระองค์ได้รับการยกย่องและนำไปตั้งเป็นชื่อเขตใหม่ที่หมู่บ้านริยมแทนชื่อ “กำปงโสม” เรียกว่า “กรุงพระสีหนุ” ตามพระราชกฤษฎีกาเลข 296 N.S. ลงวันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1959 โดยมีสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการในฐานะนายกรัฐมนตรี⁶⁸³ รวมถึงยังได้รับการนำไปตั้งชื่อร่นนักเรียนโรงเรียนกรมการปกครอง (Royal School of Administration) ว่า “นโรดมสีหนุ”⁶⁸⁴ หรือที่ราบเสาะฮ์ขยลในตำบลสตึงแตรง เขตกำปงจามก็ได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็น “ที่ราบสมเด็จพระสีหนุประทานผล” ตามพระราชกฤษฎีกาเลข 633 ลงวันที่ 4 พฤศจิกายน ค.ศ. 1959 อีกด้วย⁶⁸⁵

นอกจากนั้นยังมีประจักษ์พยานที่แสดงถึงความสำคัญของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุคือ เมื่อครั้งต้องเสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระองค์ที่ประเทศฝรั่งเศส 2 เดือนใน ค.ศ. 1957 พระองค์พระราชทานให้หนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์แจ้งแก่ประชาชนว่า “พระองค์ทรงจากไปครั้งนี้ก็เพื่อจะได้ทรงกลับมารับใช้ให้ดียิ่งขึ้น เพราะพระองค์จะไม่ทรงละทิ้งประชาชนของพระองค์เลย”⁶⁸⁶ แต่ทว่าจนถึงเดือนธันวาคม ค.ศ. 1957 พระองค์ยังไม่เสด็จพระราชดำเนินกลับ

⁶⁸⁰ “หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับสีหนุ และซัวโต,” 4-9 เมษายน 2499, 3.

⁶⁸¹ Frederick P. Munson, *Area Handbook for Cambodia* (Washington, D.C., United States of America: the Superintendent of Documents, U.S. Government Printing Office, 1963), 153.

⁶⁸² Smith, “Prince Norodom Sihanouk of Cambodia,” 357.

⁶⁸³ “พระราชกฤษฎีกาเลข 296 N.S.,” *ราชกิจ* 15, 3 (22 มกราคม 1959): 177-178. [*ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ២៩៦ ន.ស.*, *រាជកិច្ច* ១៥, ៣ (២២ មករា ១៩៥៩): ១៧៧-១៧៨.]

⁶⁸⁴ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเลข 122,” *ราชกิจ* 15, 3 (22 มกราคม 1959): 182-184. [*ប្រកាសនីស្តីការនៃនាយករដ្ឋមន្ត្រី* ១២២, *រាជកិច្ច* ១៥, ៣ (២២ មករា ១៩៥៩): ១៨២-១៨៤.]

⁶⁸⁵ “พระราชกฤษฎีกาเลข 633 N.S.,” *ราชกิจ* 15, 44 (5 พฤศจิกายน 1959): 7282. [*ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ៦៣៣ ន.ស.*, *រាជកិច្ច* ១៥, ៤៤ (៥ វិច្ឆិកា ១៩៥៩): ៧២៨២.]

⁶⁸⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 14 สิงหาคม 2500, 37.

กัมพูชา ข้าราชการและประชาชนทุกเขตจัดการชุมนุมและเดินขบวน เพื่อแสดงความจงรักภักดีและความปรารถนาของประชาชนที่จะให้พระองค์เสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศโดยเร็ว หนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก๊องบอดเมียน ฉบับประจำวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1957 ได้ลงบทความเรื่อง “ใต้ฝ่าพระบาท เรากำลังรอพระองค์ท่านอยู่” สารสำคัญคือข้อเสนอของผู้ชุมนุมที่ร้องขอให้สมเด็จพระอูปยุวราชโนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศ ความตอนหนึ่งว่า

พวกเราเข้าใจดีว่าใต้ฝ่าพระบาทจำต้องเสด็จไปรักษาพระองค์ เพราะภาระของใต้ฝ่าพระบาทที่หนัก แต่การที่ใต้ฝ่าพระบาทไม่ประทับอยู่กับพวกเราเช่นนี้ พวกเราขาดอะไรไปหลายอย่างที่เดียว เราขาดส่วนหนึ่งของจิตใจของเรา เราขาดส่วนหนึ่งของความเชื่อมั่นในตัวเองของเราไป ประชาชนทั่วไปได้เรียกร้องให้ใต้ฝ่าพระบาทเสด็จกลับ ใต้ฝ่าพระบาทไม่ทรงเป็นมิตร ผู้พิทักษ์และผู้นำของชาชนดอกหรือ...ใต้ฝ่าพระบาทจะต้องทรงตัดสินพระทัย ความรู้สึกสำนึกในหน้าที่จะต้องมี ชัยชนะ ใต้ฝ่าพระบาทไม่ทรงต้องการคำปรึกษาจากผู้ใดเลย เราขอทูลว่าสี่เดือนโดยไม่มีใต้ฝ่าพระบาทเช่นนี้เป็นระยะเวลาที่นานมากทีเดียว ประเทศต้องการใต้ฝ่าพระบาทและพระปรีชาสามารถของใต้ฝ่าพระบาท⁶⁸⁷

อย่างไรก็ดี การเสด็จพระราชดำเนินพบปะประชาชนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอของสมเด็จพระอูปยุวราชโนโรดมสีหนุ บ่อยครั้งพระองค์เสด็จพระราชดำเนินด้วยเฮลิคอปเตอร์และการเดินเท้าเพื่อเข้าไปยังหมู่บ้านและชุมชน ภาพวิทัศน์ที่ได้รับการบันทึกไว้แสดงให้เห็นถึงความเป็นกันเองและความใกล้ชิดกับราษฎรซึ่งได้รับอนุญาตให้สัมผัสพระหัตถ์สมเด็จพระอูปยุวราชโนโรดมสีหนุ พระองค์มีพระราชดำรัสกับประชาชนในทุกที่และทุกครั้งที่เป็นไปได้ นอกจากนี้สุนทรพจน์ของพระองค์ยังเปี่ยมด้วยพลังและปลุกเร้าความรู้สึกของประชาชนให้คล้อยตาม ในรายงานของโรเจอร์ เอ็ม. สมิธให้ข้อมูลที่ที่น่าสนใจว่า พระองค์ทรงเป็นนักพูดสาธารณะที่ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย แม้ในช่วงวันหยุดตั้งแต่ช่วงเช้าจรดเย็นพระองค์ทรงกล่าวสุนทรพจน์ถึงหกครั้งในพื้นที่ต่าง ๆ ในราชอาณาจักร คุณสมบัติอันโดดเด่นของพระองค์คือความเป็นธรรมชาติ ทรงปลุกเร้าราษฎรที่มาคอยเฝ้ารับเสด็จด้วยการใช้ภาษาอย่างง่ายและแสดงความเป็นกันเอง แม้กับชาวนาที่ล้อมตงก็ได้รับเกียรติให้แสดงความคิดเห็นหรือถ่ายทอดความคับข้องใจของตนโดยตรงต่อพระองค์⁶⁸⁸ การเสด็จพระราชดำเนินพบปะประชาชนด้วยพระองค์เองจึงเป็นวิธีการหลักที่ทรงใช้ถ่ายทอดทรรศนะหรือมุมมองในเรื่องราวต่าง ๆ ต่อประชาชน

⁶⁸⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 24 ธันวาคม 2500, 221-222.

⁶⁸⁸ Smith, “Prince Norodom Sihanouk of Cambodia,” 353.

สอดคล้องกับเฟรเดอริค พี. มันสัน (Frederick P. Munson) ได้สรุปในรายงานของเขาว่า “กำลังสำคัญของการเผยแพร่ข้อมูลโดยตรงและการโฆษณาชวนเชื่อคือสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ”⁶⁸⁹

เมื่อประมวลพระราชดำรัสในสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุที่ได้รับการรวบรวมและตีพิมพ์โดยกระทรวงโฆษณาการกัมพูชาตั้งแต่ ค.ศ. 1958-1969 พบว่าประเด็นหลักที่ทรงเน้นย้ำทุกครั้งคือความสมัครสมานสามัคคีของคนในชาติ โดยประกอบขึ้นจากประเด็นย่อย ได้แก่ ความสำคัญและประโยชน์ขององค์กรสังคมนิยม การดำเนินนโยบายเป็นกลางทั้งในแง่ของเหตุผลและความจำเป็นที่มีผลต่อการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายดังกล่าว การแทรกแซงจากประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตย โดยทรงชี้ให้เห็นถึงภัยคุกคามจากการรุกรานของไทยและเวียดนามใต้ และมักพาดพิงหรือกล่าวหาสหรัฐอเมริกาให้เป็นผู้รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ทั้งในบริเวณชายแดนที่ติดกับเพื่อนบ้านและปัญหาภายในประเทศ พร้อมกันนี้ยังทรงกล่าวถึงมิตรภาพที่มีต่อประเทศฝ่ายสังคมนิยมอย่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตอีกด้วย

กล่าวเฉพาะภาพประเทศไทยในฐานะ “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ดังได้อธิบายไปแล้วในหัวข้อ 1 ว่ามักจะได้รับการสอดแทรกผ่านพระราชดำรัสในวาระต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่นพระราชดำรัสในพิธีปิดหลักสูตรการฝึกอบรมราชยุวชนสังคมนิยม เมื่อวันที่ 25 เมษายน ค.ศ. 1958 ในประเด็น “การแสดงให้เห็นถึงความเกียรติของบรรพบุรุษและสรรพสิ่งที่ได้ตกทอดมาเป็นสมบัติของประชาชนกัมพูชา” ว่า

ต่อไปนี้ประเทศกัมพูชาจะต้องแสดงให้เห็นถึงความเกียรติของบรรพบุรุษและสรรพสิ่งที่ได้ตกทอดมาเป็นสมบัติของประชาชนกัมพูชาปัจจุบัน สถานะปัจจุบันของประเทศกัมพูชามีอยู่อย่างไรบ้าง ความสมัครสมานของชาติมั่นคงแข็งแรงอย่างยิ่ง พรรคการเมืองฝ่ายค้านเดิมก็ได้เข้าร่วมในความสมัครสมานคตินี้ ยังมีเหลืออยู่บ้างที่ไม่เข้าร่วมก็คือพวกที่อาศัยเงินของชาวต่างชาติและยึดถืออุดมคติของต่างชาติเท่านั้น รัฐบาลของสังคมนิยมได้รับใช้ประชาชนมาด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและได้นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประเทศกัมพูชาและความสุขสมบูรณ์มาสู่ประชาชน⁶⁹⁰

พร้อมกันนั้นบ่อยครั้งที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุมีพระราชดำรัสอธิบายภาพประเทศไทยโดยเฉพาะ ดังตัวอย่างในกรณีที่พระองค์มีพระราชประสงค์ประณามหรือโจมตีประเทศไทยโดยตรง ในบันทึกของร้อยโทประเสริฐ บรรจงจิตร อดีตนายทหารไทยที่ลี้ภัยทางการเมืองใน

⁶⁸⁹ Frederick P. Munson, *Area Handbook for Cambodia* (Washington, D.C., United States of America: the Superintendent of Documents, U.S. Government Printing Office, 1968), 195.

⁶⁹⁰ “Principaux Discours et Allocutions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk President du Sangkum Reastr Niyum en 1958,” 1958, 36-37. [Principaux Discours et Allocutions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk President du Sangkum Reastr Niyum en 1958,” ๑๙๕๘, ๓๖-๓๗.]

กัมพูชาเล่าถึงเหตุการณ์หลังสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินกลับจากประเทศไทยเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 เพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์หลังจากเกิดข่าวลือว่า ฝ่ายไทยยิงปืนเข้ามาในดินแดนของกัมพูชาและหลักเขตได้ถูกย้ายเข้าไปในอาณาเขต 3 กิโลเมตร

พอกลับไปพนมเปญเจ้าฟ้าก็เริ่มออกเยี่ยมราษฎร เพื่อปราศรัยกับราษฎรในที่ต่าง ๆ และในการปราศรัยก็ได้ดำเนินการตำหนิและไทยว่าเป็นชาติบุกรุกดินแดนเขมรอยู่เช่นเคย เจ้าฟ้าผู้ถือการตำหนิต่าง ๆ เป็นงานอดิเรกองค์นี้ ได้แคนนอนเรื่อยเรื่อยไปถึงอเมริกา ฟิลิปปีนส์ และจีนแดงด้วย โดยกล่าวหาว่าชาติเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นชาติจักรวรรดินิยมในรูปต่าง ๆ กันทั้งสิ้น... ประชาชนที่แขนงคองฟังก่อนเจ้าฟ้าทรงปราศรัย ก็อ้อออตามไปด้วย⁶⁹¹

นอกจากนี้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุยังไม่รับรองที่จะมีพระราชดำรัสถึงประเทศไทย เพียงเพราะทรงคุ้นเคยเป็นการส่วนพระองค์ แม้ว่าประเด็นที่ตรัสถึงจะไม่สอดคล้องกับโอกาสหรือสถานที่ ยกตัวอย่างเช่นเหตุการณ์เมื่อวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1958 ในพิธีประทานประกาศนียบัตรแก่นักเรียนแห่งโรงเรียนเกษตรกรรมที่กรุงพนมเปญ พระองค์ทรงกล่าวสุนทรพจน์ถึงสถานการณ์ภายในประเทศกัมพูชา และทรงประกาศยืนยันว่าทั้งราชบัลลังก์และพระองค์ท่านเองไม่ทรงเล็งข้าราชการที่เน่าเฟะอย่างที่ได้มีหนังสือพิมพ์ไทยกล่าวหาเลย⁶⁹² ลักษณะดังกล่าว ๆ ผนวกรวมกัน อนุมานราชชนตั้งข้อสังเกตว่า “การที่เจ้าฟ้าชนโรดมสีหนุได้ทรงกล่าวถึงหนังสือพิมพ์ไทย แต่ไม่ทรงเอ่ยชื่อของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่าทรงคุ้นเคยพระทัยมิใช่น้อยทีเดียว จึงทรงถือโอกาสเอ่ยถึงเรื่องนี้ในที่ชุมนุมซึ่งไม่มีลักษณะทางการเมืองเลย”⁶⁹³

การเสด็จพระราชดำเนินพบปะประชาชนของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่พระองค์นำมาใช้ถ่ายทอดความคิดสู่ประชาชน ทั้งนี้พระองค์เคยประทานสัมภาษณ์ว่าคนเขมรเองเป็นคนที่ไม่ค่อยชอบอ่านหนังสือ ไม่อ่านหนังสือพิมพ์ แต่เชื่อง่าย โดยเฉพาะถ้าเป็นเรื่องที่ออกจะลึกลับพิสดารก็ยิ่งเชื่อง่ายขึ้นไปอีก เมื่อพรรคการเมืองทราบเงื่อนไขข้อนี้ จึงพากันโฆษณาชวนเชื่อแบบกระซิบใส่ร้ายโดยการเอาเรื่องที่ไม่เป็นความจริงไปเล่ากับชาวบ้าน ชาวไร่ ที่น่าเสียใจก็คือคนกัมพูชาชอบฟังการโฆษณาชวนเชื่อ⁶⁹⁴ และเมื่อพิจารณาการดำเนินการของพระองค์แล้วจะเห็นได้ว่าพระองค์เองก็ได้ทรงอาศัยข้อจำกัดนี้ในการกระซิบต่อประชาชนด้วยเช่นเดียวกัน

⁶⁹¹ ประเสริฐ บรรจงจิตร, ๗ ปีลี้ภัยในกัมพูชา, 26-27.

⁶⁹² “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 15 มีนาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 56.

⁶⁹³ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁹⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, 21.

2.2 การควบคุมและการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนของสมเด็จพระอูปยุวราชบรมสีกัญญา

...หนังสือพิมพ์ในกัมพูชานั้นแม้ว่าทางราชการจะแจ้งให้เสรีภาพในการเขียนก็ดี แต่ก็ห้ามผู้ใดกล่าววิจารณ์ข้าราชการผู้ใหญ่ในวงการบริหารของกัมพูชาไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสมเด็จพระอูปยุวราชแล้วไม่มีเลย มีแต่หนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านในระหว่างการรณรงค์การเลือกตั้ง แต่ก็ถูกจับไปหลายราย บางรายถูกปิดก็เปิดใหม่ใช้ชื่อใหม่ แต่บัดนี้หนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านก็ไม่เห็นออกมาแล้ว คงเหลือแต่หนังสือพิมพ์ฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ที่เป็นกลาง หนังสือพิมพ์พวกแรกก็ลงแต่เรื่องสรรเสริญเยินยอสมเด็จพระอูปยุวราชบ้าง รัฐบาลบ้าง อยู่เป็นกิจวัตร...⁶⁹⁵

ความข้างต้นเป็นบรรยากาศการแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนกัมพูชาตามรายงานของพลตำรวจจัตวาจาร์ส มณฑุกานนท์ ทั้งนี้นับตั้งแต่องค์การสังคมนิยมได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเมื่อ ค.ศ. 1955 แม้สาระสำคัญในพระราชกรณียกิจเลข 670 N.S. ลงวันที่ 10 กรกฎาคม ค.ศ. 1951 และพระราชกรณียกิจเลข 61 N.S. ลงวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1956 ระเบียบการปกครองหนังสือพิมพ์ในประเทศกัมพูชา มาตรา 1 ได้อนุญาตให้โรงพิมพ์และร้านหนังสือทำการโดยเสรี หรือในมาตรา 4 ที่ระบุให้หนังสือพิมพ์รายวันหรือตามเวลาซึ่งเขียนเป็นภาษาเขมรหรือภาษาฝรั่งเศสสามารถเผยแพร่ขายได้โดยไม่จำเป็นต้องได้รับอนุญาตหรือให้เงินรับรองก่อน แต่ต้องแจ้งให้รัฐมนตรีกระทรวงโฆษณาการทราบ ทั้งนี้ผู้ประกอบการเผยแพร่ข่าวต้องมีสัญชาติเขมร ฝรั่งเศส และสมาชิกในสหภาพฝรั่งเศส ส่วนมาตรา 5 การเผยแพร่หนังสือพิมพ์รายวันหรือขายตามเวลาซึ่งกำหนดไว้ ความทั้งหมดหรือบางส่วนที่เป็นภาษาอื่นนอกจากภาษาเขมรและภาษาฝรั่งเศส กระทำได้เมื่อได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีกระทรวงโฆษณาการก่อน และมาตรา 6 ชื่อผู้อำนวยการต้องพิมพ์ใส่ข้างล่างหนังสือพิมพ์ครบทั้งหมด ถ้าไม่พิมพ์ชื่อต้องมีโทษทัณฑ์ คิดตามจำนวนฉบับหนังสือพิมพ์ซึ่งละเมิดบทบัญญัติ⁶⁹⁶

ขณะที่ระเบียบการพิมพ์และข้อบังคับเพิ่มเติม ค.ศ. 1957 อนุญาตให้เผยแพร่และปกป้องความคิดเห็นทางการเมืองหรือศาสนา⁶⁹⁷ แต่ในทางปฏิบัติ ทางราชการกลับใช้อำนาจจับกุมนักหนังสือพิมพ์และสั่งปิดหนังสือพิมพ์ ยกตัวอย่างกรณีหนังสือพิมพ์สัญชาติเวียดนามชื่อจุง ลับ (Trung Lap) (รายงานสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญ เรียกว่า ตลุง ลับ) ในวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 เจ้าหน้าที่ตำรวจกัมพูชาจับกุมนายตรัน วัน เม้า ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์และ

⁶⁹⁵ “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่อง หนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 10 ตุลาคม 2498-10 มกราคม 2499, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 11.

⁶⁹⁶ “พระราชกรณียกิจเลข 670 N.S.,” *ราชกิจพิเศษ* 7 (31 ธันวาคม 1951): 25-27. [*ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ៦៧០ ស.ស.*; *រាជកិច្ចពិសេស* ៧ (៣១ ធ្នូ ១៩៥១): ២៥-២៧.]

⁶⁹⁷ David J. Steinberg and others, *Cambodia: its people, its society, its culture* (New Haven: HRAF Press, 1959), 145.

นำตัวส่งศาลแล้วนำไปขังยังคุกกลาง โดยตั้งข้อกล่าวหาว่าหนังสือพิมพ์จุง ลับลวงข้อความโจมตีประเทศที่เป็นมิตรของกัมพูชา หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ พวกกันประณามรัฐบาลในการจับกุมนายตรัน วัน เมา เช่น หนังสือพิมพ์มาตุภูมิกล่าวว่า นักหนังสือพิมพ์ในกัมพูชาจะถูกจับได้ก็เมื่อได้ทำการละเมิดรัฐธรรมนูญของกัมพูชาเท่านั้น ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ได้เรียกร้องให้เลียม วา (Sim Var) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้พิสูจน์เสรีภาพแห่งหนังสือพิมพ์ยังคงมีอยู่ในกัมพูชาหรือไม่ แต่ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เรียกตัวผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ที่ประท้วงไปสอบสวนแต่ไม่ได้ทำการกักขัง⁶⁹⁸

สภาพการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุใช้อำนาจด้านความมั่นคงของรัฐควบคุมสื่อมวลชน และเข้มงวดมากยิ่งขึ้นเมื่อมีการประกาศพระราชกฤษฎีกาเลข 290 N.S. ลงวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1958 แก่ไซระเบียบการปกครองหนังสือพิมพ์ในประเทศกัมพูชา มาตรา 1 ตามพระราชกฤษฎีกาเลข 670 N.S. ลงวันที่ 10 กรกฎาคม ค.ศ. 1951 และพระราชกฤษฎีกาเลข 61 N.S. ลงวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1956 ว่า “โรงพิมพ์และร้านหนังสือดำเนินการโดยเสรีเฉพาะหนังสือประโลมโลกและหนังสือทั่วไปซึ่งพิมพ์ในประเทศเขมร...”⁶⁹⁹ ซึ่งรัฐสภามีมติเห็นชอบตั้งแต่วันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ. 1958 และทูลเกล้าฯ ถวายพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤตให้มีพระบรมราชานุญาตประกาศใช้อย่างเป็นทางการ สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุในฐานะนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว

การควบคุมสื่อมวลชนส่งผลต่อการกำหนดความคิดของผู้คนในสังคม เพราะเมื่อพิจารณาบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนความมั่นคงของกัมพูชาตั้งอภิปรายแล้วในบทที่ 2 จะเห็นว่า สถานการณ์ทางการเมืองของพระองค์ภายหลังจัดตั้งองค์การสังคมนิยมระยะแรก สั่นคลอนอยู่น้อย การให้เสรีภาพแก่สื่อมวลชนซึ่งในที่นี่หมายถึงหนังสือพิมพ์ วารสาร และวิทยุอาจทำให้เกิดความปั่นป่วนในสังคมและส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลได้ กอปรกับอุปนิสัยส่วนพระองค์ดังที่จูลิโอ อาร์แมนโด เยลเดรส (Julio Armando Jeldres) ได้บรรยายไว้ “พระองค์เป็นผู้อ่านตัวองของบทความทุกบทความที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับกัมพูชา ทรงรู้สึกขุ่นเคืองในทันทีต่อการวิพากษ์วิจารณ์ที่ส่งตรงถึงพระองค์หรือต่อประเทศของพระองค์ และทรงตอบโต้บทความใด ๆ ก็ตามที่พิจารณาว่าเป็นอันตรายต่อศักดิ์ศรีและเกียรติยศของกัมพูชาเป็นการส่วนตัว”⁷⁰⁰ ส่งผลให้ตั้งแต่ ค.ศ. 1955 เป็นต้นมา สื่อมวลชนกัมพูชาอยู่ภายใต้การควบคุมของทางการและได้รับอนุญาตให้

⁶⁹⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 14 สิงหาคม 2500, 42-43.

⁶⁹⁹ “พระราชกฤษฎีกาเลข 290 N.S.,” *ราชกิจ* 14, 23 (15 ธันวาคม 1958): 8527-5828. [*ประมวลกฎหมาย ๒๕๐ S.S., ๖๖* ๑๒, ๒๓ (๑๕ ๕ ๑๙๕๘): ๘๕๒๗-๘๕๒๘.]

⁷⁰⁰ Julio A. Jeldres, “Norodom Sihanouk and the Formulation of Cambodian Foreign Policy (1953-1976),” (PhD thesis, School of Philosophical, Historical and International Studies, Faculty of Arts, Monash University Melbourne, Australia, 2015), 12.

นำเสนอข่าวสารตามกรอบที่รัฐบาลกำหนดเท่านั้น ส่วนใหญ่จึงดำเนินการโดยผู้สนับสนุนและผู้รับใช้ใกล้ชิดของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม ค.ศ. 1957 ในโอกาสเสด็จเปิดบ้านพักนักศึกษาเขมรในบริเวณบ้านพักของมหาวิทยาลัยที่กรุงปารีส แม้พระองค์จะอธิบายว่า หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพ ไม่มีการควบคุม ไม่มีการตรวจข่าว นักหนังสือพิมพ์ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเขียนไปโดยเฉพาะถ้าหากมีการหมิ่นประมาทขึ้น แต่ตอนท้ายของพระราชดำรัสพระองค์ตรัสว่า “ถ้ารักชาติ รักประชาชน และรักพระมหากษัตริย์แล้ว ทำไมจึงมาฆัวได้เถียงกัน ทำไมจึงจะมาคอยทำลายงานที่รัฐบาลทำ”⁷⁰¹ ลักษณะเช่นนี้ยิ่งชี้ให้เห็นชัดเจนว่าสื่อมวลชนที่ดำเนินการได้ในช่วงเวลานี้ต้องสนับสนุนพระองค์เท่านั้น

ในอีกแง่หนึ่งสื่อมวลชนยังถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเผยแพร่นโยบายและอุดมการณ์ของรัฐด้วย ตามรายงานของเดวิด เจ. สไตน์เบิร์ก (David J. Steinberg) เมื่อ ค.ศ. 1959 กล่าวถึงแวดวงการพิมพ์ของกัมพูชา (หมายถึง หนังสือพิมพ์/วารสาร หนังสือ แผ่นปลิว และใบปิด) ทั้งหมดอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงโฆษณาการ (Ministry of Information) ทั้งนี้ทางการกัมพูชามีโรงพิมพ์ 1 แห่ง คือ โรงพิมพ์กระทรวงโฆษณาการ ทำหน้าที่ตีพิมพ์เผยแพร่เอกสารเพื่อสนับสนุนรัฐบาล รวมถึงสนองพระราชดำริในสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ยกตัวอย่างหลังการเปิดโปงแผนการกรุงเทพฯ ใน ค.ศ. 1959 กระทรวงโฆษณาการได้ตีพิมพ์หนังสือและเอกสารหลายฉบับ เช่น “เล่มที่เหลื่อมของชนกบฏเขมร จ๊อก ทัณ, ส้อม สารี โฆษณาชำระความประพฤติชั่วร้ายของตน” ลักษณะเนื้อหาไม่เพียงประณามเขมร จ๊อก ทัณ และ ส้อม สารี แต่ยังพาดพิงถึงประเทศไทยและเวียดนามใต้ในการสนับสนุนฝ่ายกบฏเพื่อให้ทำลายราชบัลลังก์ ทำลายอธิปไตยในกัมพูชา โดยเฉพาะเพื่อกำจัดความเป็นกลางในพระราชอาณาจักร⁷⁰²

นอกจากนี้กระทรวงโฆษณาการยังเผยแพร่ข่าวสารและนโยบายของรัฐทั้งภาษาเขมรและภาษาฝรั่งเศส โดยเฉพาะเอกสารประจำวันกระทรวงโฆษณาการ (Bulletin Quotidien d'Information / Agence Khmère de Presse or Khmer Press Agency; AKP) ลักษณะเป็นรายงานข่าวสารและการดำเนินงานประจำวันของรัฐบาล รวมถึงพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ เผยแพร่เป็นภาษาฝรั่งเศส ตามรายงานของเดวิด เจ. สไตน์เบิร์กใน ค.ศ. 1959 มีประมาณ 40 หน้า และใน ค.ศ. 1967 เพิ่มขึ้นเป็น 60 หน้า ตีพิมพ์ 2,000 ฉบับ สำหรับ

⁷⁰¹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 ธันวาคม 2500, 194.

⁷⁰² “เล่มที่เหลื่อมของชนกบฏเขมร จ๊อก ทัณ, ส้อม สารี โฆษณาชำระความประพฤติชั่วร้ายของตน,” 1959, ประวัติศาสตร์กัมพูชาหลังปี 1954 กลองที่ 314, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1-10. [เว็บบล็อก] *ลอบบ์สร์กัลล์สึด์ ฝึ๊ก ธาร์, สย สภาวิ ฆาตสธานถ์หิ่เต้หาคูกรั้บสัฎฐ์, ๑๙๕๙, บรู๊กลินสวักกุฎุฎุฎุฎุ ๑๙๕๕ BOX 314, บณุกุฎุฎุฎุฎุ ฝัถึกกุฎุฎุ, ๑-๑๐.]*

สมาชิก 2,000 ราย ส่วนใหญ่คือทูตและข้าราชการ ขณะที่รายงานใน ค.ศ. 1968 ของเฟรเดอริก พี. มันทันระบุว่า ในแต่ละวันเอกสารประจำวันฯ ยังกระจายข่าวเป็นภาษาฝรั่งเศส 5,000 คำ ให้กับหนังสือพิมพ์อีก 8 ฉบับ และยังส่งไปออกอากาศที่สถานีวิทยุกระจายเสียงและสถานีโทรทัศน์ของรัฐด้วย⁷⁰³ จึงนับว่าเอกสารประจำวันฯ เป็นสิ่งพิมพ์ที่สำคัญที่สุดในบรรดาส่งพิมพ์ของทางการ⁷⁰⁴

ส่วนหนังสือและเอกสารที่จัดพิมพ์โดยกระทรวงโฆษณาการเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อที่สำคัญ พระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์บางเรื่องเมื่อได้รับการตรวจสอบและแก้ไขแล้วจะได้รับการตีพิมพ์เป็นตำราเรียนและหนังสือ⁷⁰⁵ เช่น พระราชนิพนธ์เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระนโรดม” ตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์เรอาลิตี กึ่งงบอดเมียเป็นภาษาฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1958 ต่อมา สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงมอบหมายให้แบน นุตแปลเป็นภาษาเขมรในชื่อ “พระมหากษัตริย์ 3 พระองค์ของกัมพูชา” หรือพระราชนิพนธ์เรื่อง “ราชสงครามภาพเพื่อเอกราช บริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950)” ทรงแต่งเป็นภาษาฝรั่งเศสและตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์เรอาลิตี กึ่งงบอดเมีย ระหว่างวันที่ 13 กันยายน ค.ศ. 1958 ถึงวันที่ 3 มกราคม ค.ศ. 1959 ต่อมาเดือนมีนาคม ค.ศ. 1959 โปรดเกล้าฯ ให้แบน นุตรวบรวมและแปลเป็นภาษาเขมรเพื่อตีพิมพ์เป็นเล่ม⁷⁰⁶ ขณะที่ข้าราชการต่างให้การสนับสนุนสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุอย่างแข็งขัน เช่น ใน ค.ศ. 1959 ประกาศกระทรวงมหาดไทยเลข 66 ลงวันที่ 10 มกราคม ค.ศ. 1959 จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อเรียบเรียงพระราชประวัติของสมเด็จพระอุปยุวราช พระบิดาเอกราชชาติเพื่อเผยแพร่⁷⁰⁷

นอกจากนี้แผ่นปลิว (leaflet) เป็นอีกสิ่งพิมพ์หนึ่งที่ได้รับการตีพิมพ์ในกรณีสำคัญ ๆ อย่างการต่อสู้กับฝ่ายต่อต้านและกองโจรคอมมิวนิสต์ ดำเนินการโดยหน่วยงานด้านสงครามจิตวิทยาประจำกองทัพแห่งชาติกัมพูชา ด้วยความช่วยเหลือของสำนักงานข้อมูลสหรัฐอเมริกา (United States Information Agency; USIA) และการบริการข้อมูลฝรั่งเศส (French Information Service) รวมถึงใบปิด (poster) ที่ทางการใช้สำหรับรณรงค์ส่งเสริมแนวความคิดที่มีสุขภาพดี การบริการสาธารณสุข และความรักชาติด้วย⁷⁰⁸ ตามรายงานการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 7 เกี่ยวกับ

⁷⁰³ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 196.

⁷⁰⁴ Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 145.

⁷⁰⁵ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 196.

⁷⁰⁶ นโรดม สีหนุ, ราชสงครามภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950), 9. [*รณฤกษ์ สืบหาญ, ทัศนศึกษาตึกพิพิธภัณฑ์นครหลวง (สมัยพุทธศักราช ๑๙๕๐-๑๙๕๐)*, ๙.]

⁷⁰⁷ “ประกาศกระทรวงมหาดไทยเลข 66,” *ราชกิจ* 15, 2 (15 มกราคม 1959): 27. [*ประกาศใช้สิทธิการไร้อาณาเขต* *รัฐธรรมนูญฉบับใหม่* ๖๖, *รณฤกษ์* ๑๕, ๒ (๑๕ มกราคม ๑๙๕๙): ๒๗.]

⁷⁰⁸ Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 145.

การดำเนินงานขององค์กรสังคมนิยมระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1958 เฉพาะกระทรวงโฆษณาการและท่องเที่ยวได้ดำเนินการเผยแพร่หนังสือ เอกสาร และภาพยนตร์ดังนี้

-พิมพ์วารสารและหนังสือต่าง ๆ	จำนวน	232,700	ฉบับ
-รูปวาดความรู้	จำนวน	302,000	แผ่น
-รูปถ่าย	จำนวน	28,000	แผ่น
-แผนที่	จำนวน	11,500	แผ่น
-ด้านภาพยนตร์จำนวน 50 फिल्म แลกเปลี่ยนการต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชา			
-รถภาพยนตร์ได้ฉายภาพยนตร์ 1,000 ครั้ง ⁷⁰⁹			

จากหัวข้อ 1 จะเห็นได้ว่าสื่อสิ่งพิมพ์โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เป็นช่องทางสำคัญที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดพระราชดำรัสและพระราชวินิจฉัย ทั้งนี้ในรายงานของพลตำรวจจัตวาจรัส มัณชุกานนท์เมื่อ ค.ศ. 1956 ได้รายงานว่าหนังสือพิมพ์และวารสารในกัมพูชาทั้งหมดอยู่ภายใต้การควบคุมของทางการ แม้จะมีหนังสือพิมพ์และวารสารของพรรคฝ่ายค้าน รวมถึงกลุ่มที่ฝึกฝืนแนวคิดสังคมนิยมได้รับอนุญาตให้เผยแพร่อยู่ แต่อย่างน้อยที่สุดต้องไม่แสดงที่ท่าเป็นปฏิปักษ์ต่อนโยบายเป็นกลางและสนับสนุนสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ อย่างไรก็ตามในเดือนเมษายน-สิงหาคม ค.ศ. 1967 ได้เกิดเหตุการณ์ลุกฮือของชาวนาที่ล้อมโหด ซึ่งในกรณีนี้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงเชื่อว่า ส่วนหนึ่งเป็นปฏิปักษ์ที่มาจาก การปฏิวัติวัฒนธรรมในสาธารณรัฐประชาชนจีน (Great Proletarian Cultural Revolution ค.ศ. 1966-1976) วันที่ 2 กันยายน ค.ศ. 1967 พระองค์จึงสั่งปิดสมาคมมิตรภาพเขมร-จีน⁷¹⁰ พร้อมทั้งสั่งห้ามไม่ให้มีการเผยแพร่หนังสือพิมพ์จีนในกัมพูชา⁷¹¹ ส่งผลให้นับแต่นั้นหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนแนวคิดสังคมนิยมไม่ได้รับอนุญาตให้เผยแพร่อีกและทาง การเข้มงวดกับการนำเสนอข่าวสารต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากในปลายทศวรรษ 1950 มี 3 ฉบับ ได้แก่ เรอาลีเต ก็องบอดเมียน (Réalités Cambodgiennes) ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ (La Dépêche du Cambodge) และนักชาตินิยม (Neak Cheat Niyom) โดยสองฉบับแรกได้รับการกล่าวในรายงานของไทยว่าเป็นของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ กล่าวคือรับนโยบายโดยตรงมาจากผู้นำ

⁷⁰⁹ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระนโรตม-สีหนุอูปยุวราช ในโอกาสเปิดสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7,” 1958, 13. [“*ព្រះរាជសូត្ររក្សាសិរស្ទព្រះនរោត្តម-នីហនុឌបយុវរាជ ក្នុងឱកាសបើកសម្ពាណជាតិលើកទី ៧*,” ១៩៥៨, ១៣.]

⁷¹⁰ เตียว สัมพันธ์, เขียว สัมพันธ์: ประวัติศาสตร์กัมพูชากับจุดยืนที่ผ่านมาของข้าพเจ้า, trans. อภิญา ตะวันออก (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), 39.

⁷¹¹ Justin Corfield and Laura Summers, “Newspaper,” in *Historical Dictionary of Cambodia* (United States of America: Scarecrow Press, 2003), 272-275.

ของกัมพูชา⁷¹² ขณะที่ฉบับหลังตั้งขึ้นตามพระราชดำริและเป็นช่องทางหนึ่งที่พระองค์เผยแพร่บทพระราชนิพนธ์ อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ที่ให้การสนับสนุนสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเพิ่มจำนวนมากขึ้นในทศวรรษ 1960 เช่น สังคมราษฎร์นิยม (Sangkum Reastr Niyum)⁷¹³ เลอ สังคม (Le Sangkum)⁷¹⁴ ฝ่ายต่อต้านรัฐบาลของสังคมราษฎร์นิยม (Le Contre-Gouvernement du Sangkum Reastr Niyum)⁷¹⁵ และเฟสง-เฟสง (Phseng-Phseng)⁷¹⁶

สำหรับเรอาลีเต ก๊องบอดเมียนเป็นหนังสือพิมพ์กึ่งทางการที่ได้รับการอุปถัมภ์ด้านการเงินจากรัฐบาลและมีความใกล้ชิดกับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุมากที่สุด ดังเห็นได้จากข้าราชการคนสนิทหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ เช่น ญีก จูโพง (Nhiek Tioulong) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการป้องกันประเทศ ร่วมกับบรรณาธิการชาวฝรั่งเศส และตีพิมพ์โดยโรงพิมพ์สำนักพระราชวัง (Imprimerie du Palais Royal) หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เผยแพร่เป็นรายสัปดาห์ด้วยภาษาฝรั่งเศส ฉบับปฐมฤกษ์เผยแพร่เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 ประกอบด้วยบรรณาธิการ ข่าวสาร และบทวิเคราะห์เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล จากรายงานของเฟรเดอริก พี. มั่นสันรายงานว่า ค.ศ. 1962 มีการตีพิมพ์ 2,000 ฉบับ และเพิ่มเป็น 4,500 ฉบับใน ค.ศ. 1967 โดยมีสมาชิกประมาณ 4,000 คน ในจำนวนนี้เป็นชาวต่างชาติประมาณ 3,000 คน จำหน่ายฉบับละ 500 เรียล แต่ถ้าสมัครเป็นรายสัปดาห์ จำหน่ายฉบับละ 250 เรียล

⁷¹² “ชาวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธ์กับพระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 3,” 25 ตุลาคม 2501, เอกสารส่วนบุคคล พันเอกแสง จุลละจาริตต์ สบ. 10.12.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 37-39.

⁷¹³ สังคมราษฎร์นิยม (Sangkum Reastr Niyum) ก่อตั้งขึ้นปลายทศวรรษ 1950 เป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ภาษาเขมร ดำเนินการโดยองค์กรสังคมราษฎร์นิยม

⁷¹⁴ เลอ สังคม (Le Sangkum) ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1965 เป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ภาษาฝรั่งเศส ตีพิมพ์ครั้งละ 5,000 ฉบับ ดำเนินการโดยสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นผู้ดำเนินการ ร่วมกับอดีตรัฐมนตรีกระทรวงโฆษณาการ เจา เสง (Chau Seng) ที่ขณะนั้นเป็นหัวหน้าสำนักงานในประมุขรัฐ (ระหว่างเดือนมกราคม ค.ศ. 1965 ถึงเดือนตุลาคม ค.ศ. 1966) ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ เผยแพร่ฉบับแรกในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1965 ลักษณะนำเสนอบทวิเคราะห์ทางการเมืองที่มีภาพประกอบประกอบด้วยบรรณาธิการ ข่าวสาร และการดูนทางการเมือง จำหน่ายฉบับละ 20 เรียล

⁷¹⁵ ฝ่ายต่อต้านรัฐบาลของสังคมราษฎร์นิยม (Le Contre-Gouvernement du Sangkum Reastr Niyum) ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1966 เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ตีพิมพ์ในภาษาเขมร 1,500 ฉบับ และภาษาฝรั่งเศส 2,500 ฉบับ ดำเนินการโดยสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ วัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านรัฐบาลลอน นอล (ระหว่างวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 1966 ถึง 30 เมษายน ค.ศ. 1967) ที่พระองค์มีมุมมองว่าอนุรักษ์นิยมหรือเอียงขวามากเกินไป จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการกลางองค์กรสังคมราษฎร์นิยม มีผู้ร่วมดำเนินการเป็นสมาชิกระดับสูงขององค์กรสังคมราษฎร์นิยม ลักษณะเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาภายในประเทศโดยเฉพาะการทุจริตในรัฐบาลประมาณ 20-30 หน้า สำหรับแจกจ่ายให้สมาชิกประมาณ 4,000 คน

⁷¹⁶ เฟสง-เฟสง (Phseng-Phseng) แปลว่า ต่าง ๆ ก่อตั้งในทศวรรษ 1960 เป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ภาษาเขมร ตีพิมพ์ครั้งละ 25,000 ฉบับ ได้รับการกำกับโดยสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ ลักษณะเป็นบทวิจารณ์เสียดสีทางการเมืองด้วยภาพล้อเลียน การดูนทางการเมือง และภาพถ่าย ได้รับความนิยมจากประชาชนตั้งเห็นจากมีสมาชิกมากถึง 25,000 คน

เมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชโนดมสีหนุเริ่มแต่งบทพระราชนิพนธ์ใน ค.ศ. 1958 ซึ่งทั้งหมดได้รับการเผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก๊องบอดเดียน อย่างไรก็ตาม เมื่อหนังสือพิมพ์ต่างชาติฉบับหนึ่งกล่าวไม่ถูกต้องเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของกัมพูชา พระองค์ทรงตรัสให้พวกเขา “จงอ่าน ‘เรอาลีเต’” เพราะหนังสือพิมพ์นี้ได้พิมพ์บทความอันหนึ่งซึ่งทำให้ข้าพเจ้าพ้นจากความจำเป็นที่จะต้องตอบคำวิจารณ์เหล่านั้น”⁷¹⁷ กรณีนี้สะท้อนให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก๊องบอดเดียนมีความสำคัญและเป็นพื้นที่หนึ่งที่ทรงใช้เผยแพร่พระราชนิพนธ์ สอดคล้องกับรายงานของจอห์น พี. อาร์มสตรองระบุว่า ในช่วงปลาย ค.ศ. 1958 พระองค์ทรงบันทึกแนวคิดส่วนใหญ่ที่สนับสนุนนโยบายของพระองค์ผ่านหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก๊องบอดเดียนที่พระองค์ได้ทำหน้าที่เป็นนักข่าวด้วย ทั้งการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กัมพูชา การต่อสู้เพื่อเอกราช คอมมิวนิสต์และความเป็นกลางด้วยเหตุนี้พระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับไทยจึงได้รับการเผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก๊องบอดเดียนด้วยเป็นต้นว่าเรื่อง “กษัตริย์กัมพูชา” ตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ระหว่างวันที่ 24 พฤษภาคม-13 กันยายน ค.ศ. 1958⁷¹⁸ นอกจากนี้หนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก๊องบอดเดียนยังนำเสนอพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระอูปยุวราชโนดมสีหนุด้วยการตีพิมพ์ภาพข่าวขนาดใหญ่อย่างสม่ำเสมอ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้จึงเป็นโฆษกประจำพระองค์ แม้จะไม่ใช้กระบอกเสียงของรัฐบาลอย่างเป็นทางการเหมือนเอกสารประจำวันกระทรวงโฆษณาการก็ตาม แต่หนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก๊องบอดเดียนคือหนังสือพิมพ์ที่รับใช้ใกล้ชิดสมเด็จพระอูปยุวราชโนดมสีหนุมากที่สุดฉบับหนึ่ง

ขณะที่หนังสือพิมพ์นักชาตินิยมเป็นหนังสือพิมพ์อีกฉบับหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดพระราชนิพนธ์และพระราชดำรัสในสมเด็จพระอูปยุวราชโนดมสีหนุช่วงทศวรรษ 1960 หนังสือพิมพ์นี้ก่อตั้งขึ้นตามพระราชดำริของพระองค์ใน ค.ศ. 1959 ทรงอธิบายเหตุผล 2 ประการ 1) กัมพูชาในขณะนั้นไม่มีหนังสือพิมพ์ประจำที่เป็นภาษาชาติเลย และ 2) ทรงสังเกตเห็นว่าไม่มีหนังสือพิมพ์ใดที่แสดงมติของชนชาติเขมรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้รักและสนับสนุนองค์กรสังคมราษฎรนิยมและนโยบายเป็นกลาง ดังนั้นนักชาตินิยมจึงก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ขององค์กรสังคมราษฎรนิยมที่ยึดถือนโยบายเป็นกลางอย่างบริสุทธิ์⁷¹⁹ นับจากนั้นบทบาทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ก็ได้รับการเผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ เช่น ฉบับประจำวันี่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 1960 ตีพิมพ์บทพระราชนิพนธ์ 2

⁷¹⁷ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 กุมภาพันธ์ 2501, 130.

⁷¹⁸ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 มิถุนายน 2501, 72-73.

⁷¹⁹ “บทบรรณาธิการและนโยบายทั่วไปนิพนธ์โดยสมเด็จพระอูปยุวราชโนดม-สีหนุ นายกรัฐมนตรี ในหนังสือพิมพ์นักชาตินิยม เลข 1-2 และ 3,” 1959, การเมือง กลองที่ 333, หอดจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1-2. [វិចារណកថាវិទ្យាសាស្ត្រ ដោយសម្តេចព្រះរាជក្រឹត្យ សិប្បុរស រាជករដ្ឋមន្ត្រី ក្នុងសារព័ត៌មានអ្នកជាតិវិមល ១-២ ទំព័រ ៣, ១៩៦៣, ការងារសម្រេច ៣៣៣, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ១-២.]

เรื่อง ได้แก่ “ใส่ร้ายเรา, กล่าวหาเรา, แต่ไม่ยอมรับการตอบกลับ...นี่คือสิ่งที่เรียก...ประชาธิปไตย!” และ “ความเข้าใจผิดอันน่าเศร้า” ที่มีเนื้อหาตอบโต้หนังสือพิมพ์อเมริกัน ฝรั่งเศส อังกฤษ และ ออสเตรเลียที่วิพากษ์วิจารณ์และดูหมิ่นพระองค์ นอกจากนี้หนังสือพิมพ์นักชาตินิยมยังตีพิมพ์บทความซึ่งส่วนใหญ่เขียนโดยสมาชิกองค์กรสังคมนิยมเพื่อสมาชิกในเขตชนบท ประกอบด้วย บทสรุปข่าวและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ ทั้งเรื่องของวิทยาศาสตร์ การเกษตร การดูแลสุขภาพ และการปลูกข้าวที่สะท้อนนโยบายของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ โดยตรง และเมื่อตีพิมพ์เผยแพร่ข่าวแล้วจะมีการสำเนาโดยสำนักงานองค์กรสังคมนิยมท้องถิ่น เพื่อเผยแพร่เพิ่มเติมด้วย

ส่วนหนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่ใกล้ชิดกับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ มีเลิม วา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น (ระหว่างวันที่ 21 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 ถึง 21 มกราคม ค.ศ. 1958) เป็นผู้ก่อตั้งและเป็นผู้บัญชาการฝ่ายการเมือง เริ่มเผยแพร่ฉบับแรกเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ. 1957⁷²⁰ ต่อมาเจา เสง (Chau Seng) ซึ่งภายหลังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงโฆษณาการ (ระหว่างวันที่ 19 เมษายน ค.ศ. 1960 ถึง 28 มกราคม ค.ศ. 1961) เข้ามาทำงานเป็นผู้จัดการ จำหน่ายฉบับละ 4 เรียล ตามรายงานของเฟรเดอริก พี. มั่นสัน ค.ศ. 1962 ตีพิมพ์ 2,000 ฉบับ ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์มักจะเผยแพร่บทความสนับสนุนพระราชดำรัสหรือพระราชนิพนธ์ที่หนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดม์เขียนนำมาตีพิมพ์ เช่น เมื่อหนังสือพิมพ์ไทมส์ (Times) ฉบับประจำวันที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1958 นำเสนอว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเริ่มเปลี่ยนแปลงท่าทีของฝ่ายสังคมนิยม โดยอ้างพระราชดำรัสในการประชุมสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 6 พระองค์ทรงตอบโต้ด้วยการแต่งพระราชนิพนธ์เรื่อง “ควรสิ้นหวังจากมหาอำนาจหรือไม่” และเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดม์ ฉบับประจำวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1958 รวม 10 ประเด็นย่อย ได้แก่ ความฉลาดที่สายเสียแล้วของข้าพเจ้า, จงอ่าน ‘เรอาลีเต’, สาส์นถึงเวียดมินห์, เราไม่ต้องการลัทธิคอมมิวนิสต์, ข้าพเจ้าไม่ลืม, ความไม่เข้าใจ, ปรปักษ์ต่อการก่อวินทั้งหลาย, ไม่มีการแบ่งฝ่าย, ฟางกับชื้อ, ประเทศเล็กไม่มีสิทธิอะไรเลย และความผิดของเรา สำคัญสำคัญโดยสรุปคือ ยืนยันนโยบายเป็นกลางของกัมพูชา⁷²¹ จากนั้นหนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ ฉบับประจำวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1958 ได้ตีพิมพ์บทความเพื่อสนับสนุนพระราชดำริสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุโดยแสดงความเห็นว่า

⁷²⁰ สาธุ สามีต, ประวัติศาสตร์กัมพูชาและวชนเขมร (พนมเปญ: อังกอร์, 2013), 444. [*สาธุ สามีต, ประวัติศาสตร์*

กัมพูชา (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๐๑๓), ๒๒๒.]

⁷²¹ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 กุมภาพันธ์ 2501, 128-136.

ถ้าผู้นำของฝ่ายตะวันออกและฝ่ายตะวันตกยึดมั่นอยู่ในความหวังที่จะนำเอาประเทศกัมพูชาเข้ามาครอบงำภายใต้อิทธิพลของตน โดยการปลอมแปลงมากหรือน้อยก็ตาม บัดนี้ก็ควรที่จะได้ทราบดีแล้วว่าความเป็นกลางของประเทศกัมพูชามิได้เปลี่ยนแปลง เมื่อ 5 ปีมาแล้วเป็นอย่างไร ก็ยังคงเป็นเช่นเดิม สัมพันธภาพอันเป็นมิตรกับประเทศต่าง ๆ โดยประเทศเหล่านี้จะไม่เข้ามายุ่งกับกิจการภายในของประเทศกัมพูชา การที่เจ้าฟ้านโรตมสีหนุได้ทรงกล่าวเตือนในการประชุมสมัชชา 2 คราวที่แล้วเป็นข้อพิสูจน์อย่างดีที่จะเถียงไม่ได้เลย พุดถึงการ “กลับหน้า” อย่างทันทีที่ซึ่งบางคนกล่าวเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่าบังเกิดขึ้นนั้น เป็นการแสดงความเข้าใจผิดที่แท้จริงหรือถกเถียงในสถานะของประเทศกัมพูชา การให้ความกระจ่างแจ้งของเจ้าฟ้านโรตมสีหนุในข้อนี้คงจะได้รับการพิจารณาเป็นอย่างดี ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าประเทศกัมพูชาไม่เพียงประสงค์จะเป็นที่เพื่อการทดลอง การโฆษณา การดำเนินการใด ๆ อันจะเป็นการเชาเชาฐานการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์ของประเทศกัมพูชา⁷²²

การดำเนินการของหนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดด์มีลักษณะที่ ๖๖๗ สมัยอนุমানราชธน เรียกว่า “ดำเนินตามรอยพระบาทเจ้าฟ้า”⁷²³ กล่าวคือแสดงความคิดเห็นสอดรับกับสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ซึ่งไม่ได้มีเพียงหนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดด์เท่านั้น แต่เมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงแสดงท่าทีไม่พอพระทัยในเรื่องใด ผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชาหรือที่ใกล้ชิดต่างเขียนบทความสนับสนุนพระองค์ท่าน⁷²⁴ สืบเนื่องจากกรณีข้างต้น หนังสือพิมพ์ฉบับอื่นในกัมพูชาอย่างหนังสือพิมพ์ลา ลีแบร์เต (La Liberté) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันภาษาฝรั่งเศสของฝ่ายการหนังสือพิมพ์แห่งสถานอัครราชทูตเวียดนามใต้และมักถูกขอร้องจากกระทรวงโฆษณาการกัมพูชาให้ตีพิมพ์บทความสนับสนุนสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุก็เผยแพร่บทความในทำนองเดียวกับหนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดด์ด้วย

พระดำรัสของเจ้าฟ้านโรตมสีหนุในการที่ประณามการก่อกวนของคอมมิวนิสต์นั้น ไม่ควรจะทำให้คิดว่าเป็นการแสดงอย่างหนึ่งแห่งการเข้าสู่กลุ่มตะวันตกโดยปริยายเลย เป็นของแน่นอนทีเดียวว่า ในระยะเวลาอันสั้นใครก็ตามที่ต้องการจะรักษาอิสรภาพเยี่ยงมนุษยไว้ระหว่างสองประเทศใหญ่ที่กำลังหาพวกพ้อง ย่อมต้องเลือกสนับสนุนหลักความเป็นกลางอย่างที่เราเห็นชัดแจ้ง

⁷²² “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 กุมภาพันธ์ 2501, 110-111.

⁷²³ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 125.

⁷²⁴ เรื่องเดียวกัน, 125.

ความคิดของเจ้าฟ้านโรตมสีหนุดูเหมือนจะได้ให้ความกระจ่างแจ้งในข้อนี้ไว้อย่างงดงามและน่า
 อุ่นใจ⁷²⁵

เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ฝ่ายสังคมนิยมทั้งภาษาเขมรและภาษาจีนในกัมพูชาต่างพากัน
 นำพระราชนิพนธ์ลงตีพิมพ์และแสดงความเห็นต่อบทความสมเด็จพระอุปยุวราชินโรตมสีหนุ
 สอดคล้องกันว่า ทรงเขียนขึ้นและออกประกาศในเวลาที่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะในขณะนี้
 มหาอำนาจตะวันตกกำลังพยายามดึงเอาประเทศกัมพูชาให้เข้าไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของตนและกำลัง
 หวังอย่างเต็มที่ที่จะได้เห็นประเทศกัมพูชาและสมเด็จพระอุปยุวราชินโรตมสีหนุทรงเปลี่ยนนโยบาย
 การต่างประเทศ โดยกลับเข้าค่ายของมหาอำนาจฝ่ายตะวันตก บทความนี้จึงเป็นคำตอบที่ดียิ่งต่อการ
 สะท้อนให้เห็นถึงความปรารถนาของมหาอำนาจตะวันตก⁷²⁶

ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นหนังสือพิมพ์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญหนึ่งที่สมเด็จพระ
 อุปยุวราชินโรตมสีหนุใช้ถ่ายทอดความคิดที่มีต่อไทยสู่ประชาชน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ชุดความคิด
 สามารถเข้าถึงประชาชนได้มากยิ่งขึ้น พบว่ามีการทำงานที่สอดคล้องประสานกันระหว่างหนังสือพิมพ์กับ
 วิทยุ กล่าวคือเมื่อหนังสือพิมพ์เผยแพร่พระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ รวมถึงตีพิมพ์บทความทั้งที่
 สนับสนุนสมเด็จพระอุปยุวราชินโรตมสีหนุหรือวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นสำคัญในสังคมแล้ว สถานี
 วิทยุกระจายเสียงกัมพูชาจะนำไปอ่านออกอากาศอีกครั้ง เช่น เมื่อหนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็อง
 บอดัม ฉบับประจำวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 เผยแพร่บทความเรื่อง “ประเทศไทยต้องการ
 อะไร” ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์หลายฉบับนำไปตีพิมพ์ซ้ำและถูกนำออกอ่านทางวิทยุกระจายเสียงใน
 คืบวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 สาระสำคัญโดยสรุปคือการประณามการคุกคามอธิปไตยของหน่วย
 ลาดตระเวนของตำรวจไทยและการโจมตีของหนังสือพิมพ์ไทย นัยว่ารัฐบาลไทยดำเนินการเช่นนี้เพื่อ
 จะหันเหมติของมหาชนจากปัญหาภายในประเทศ พร้อมกันนี้เพื่อยุ้กัมพูชาให้ตอบโต้ด้วยความ
 รุนแรง ความตอนหนึ่งว่า

...บางที่กรุงเทพฯ ยังซ่อนความหวังอันลึกลับที่จะได้เห็นประเทศกัมพูชาบังเกิดความ
 ฉุนเฉียวต่อการย่ำเหย้าอันเป็นประจำของเขา และสลัดทิ้งทำที่อันสุภาพและหนักแน่น อย่างเป็นทางการ
 ต่อการเรียกร้องดินแดนบางแห่งของเราที่ไม่ยุติธรรมของประเทศไทย โดยกลับยึดทำที่ที่แข็งแกร่ง
 ไม่ยินยอมยิ่งขึ้น นี่ก็จะได้เป็นสาเหตุอันดีเพื่อที่ผู้นำไทยจะได้ทำการเรียกร้องด้วยความทารุณเพื่อ
 เอาดินแดนที่กำลังเรียกร้องอยู่ในปัจจุบันนี้ด้วยความเหนียวแน่นและด้วยการยึดอย่างเอาจริง ถ้า

⁷²⁵ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4
 กุมภาพันธ์ 2501, 110.

⁷²⁶ เรื่องเดียวกัน, 111.

การสมมุติของเราถูกต้องตามนี้กับไม่มีลักษณะแยกกายพอที่จะทำให้เราปล่อยตัวเราให้เข้าไปติดกับนี่ดอก...⁷²⁷

นอกจากการดำเนินการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังปรากฏอีกด้วยว่าหนังสือพิมพ์และวิทยุของกัมพูชามักกล่าวร้ายป้ายสีประเทศไทยโดยเฉพาะการรุกรานอิตาลี ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของโรเจอร์ เอ็ม. สมิทที่ว่า “เมื่อกัมพูชาออกจากการอารักขาของฝรั่งเศสในฐานะรัฐเอกราชความสัมพันธ์กับไทยส่วนใหญ่หมุนเวียนเกี่ยวข้องกับการโจมตีของสื่อมวลชนและวิทยุตอบโต้กันไปมา...”⁷²⁸ เช่น วันที่ 26 เมษายน ค.ศ. 1958 มีการนำเสนอว่าเครื่องบินของกองทัพอากาศไทยชนิด 2 เครื่องยนต์ 30 เครื่อง ได้ละเมิดพื้นอากาศกัมพูชาที่อำเภอศรีโสภณ หรือในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมหาราชมีแถลงการณ์ผ่านวิทยุกระจายเสียงกล่าวหาไทยว่ากองกำลังฝ่ายไทยละเมิดเขตแดนกัมพูชา

เราได้ทราบจากสำโรง จองกัลเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่า ได้ยินเสียงปืนจากด้านประเทศไทย และหลักเขตได้ถูกย้ายเข้ามาในอาณาเขตของเรา 3 กิโลเมตร ได้ส่งเจ้าหน้าที่ทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร 2 คน ไปยังเสียงมรณกรรมแล้ว จากสถานการณ์อันนี้เป็นข้อพิสูจน์ว่า ประเทศเพื่อนบ้านมิได้มีความตั้งใจเลยที่จะปล่อยให้เราอยู่ในสันติ⁷²⁹

รัฐบาลไทยประท้วงข้อกล่าวหาในทั้งสองเหตุการณ์ ซึ่งรัฐบาลกัมพูชาก็ยอมรับว่าไม่เป็นความจริง ไม่มีการละเมิดอิตาลีโดยกองทหารไทย โดยว่าเป็นแผนการยุแหย่ของหนังสือพิมพ์ต่างชาติภาษาฝรั่งเศสฉบับหนึ่งที่ลงข่าวผิดพลาดและได้สั่งปิดหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น⁷³⁰ พร้อมกันนี้ได้ส่งแถลงการณ์ปฏิเสธของกระทรวงต่างประเทศมาให้ไทย แต่ทว่ากลับไม่ยอมประกาศแก้ข่าวผ่านทางวิทยุเช่นเมื่อได้ออกประกาศข่าวทั้งสอง ในมุมมองของ ฯพณฯ สมเด็จ อนุমানราชชนเป็นการแสดงให้เห็นอย่างแน่ชัดว่าเป็นการเจตนากล่าวร้ายป้ายสี⁷³¹

การนำเสนอข่าวในลักษณะที่บิดเบือนข้อเท็จจริงจึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่หนังสือพิมพ์และวิทยุของกัมพูชาใช้ในการปลุกระดมประชาชนให้ทวีความเกลียดชังประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ซึ่งพบลักษณะการดำเนินการเสนอข่าวในลักษณะที่คล้ายคลึงกับไทยต่อเวียดนามได้ด้วย โดยเมื่อค่าวันหนึ่ง

⁷²⁷ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 14 พฤษภาคม 2501, 108-109.

⁷²⁸ Roger M. Smith, *Cambodia's Foreign Policy* (New York: Cornell University Press, 1965), 140.

⁷²⁹ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 77.

⁷³⁰ ประเสริฐ บรรจงจิตร, *๗ ปีลี้ภัยในกัมพูชา*, 21.

⁷³¹ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1958 สถานีวิทยุกระจายเสียงกัมพูชากล่าวหาทหารเวียดนามใต้รุกล้ำเขตแดนด้านสตึงแตรงเข้ามาถึง 3 กิโลเมตร ร้อยโทประเสริฐ บรรจงจิตรบันทึกเหตุการณ์นี้ไว้ความโดยสรุปว่า วันรุ่งขึ้นข่าวแพร่ไปดังไฟไหม้ป่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินปราศรัยกับราษฎรตามที่ต่าง ๆ ควบคู่กันไปกับข่าวการล้ำแดนของทหารญวนจาก 3 กิโลเมตร เป็น 5, 7 และ 15 กิโลเมตรตามลำดับ เหมือนเอาน้ำมันราดไปบนกองไฟ ความเกลียดชังที่เคยมีต่อกันอยู่ในใจแล้วก็ลุกโชนขึ้น ทางกองทัพบกเริ่มเคลื่อนย้ายกำลังทหาร โดยขอร้องให้พ่อค้าประชาชนเข้าช่วยเหลือราชการ โดยส่งรถบรรทุกให้แก่กระทรวงการป้องกันประเทศเพื่อขนทหารไปสู่ชายแดน ฝ่ายทิม กูอง รัฐเลขาธิการกระทรวงโฆษณาการกัมพูชาได้ทำแผนที่ประเทศกัมพูชาขนาดใหญ่ 2 แผ่น เป็นภาพวาดด้วยสีน้ำมันแสดงเส้นเขตแดนไว้ชัดเจน แผ่นหนึ่งเป็นแผนที่เดิมของกัมพูชา อีกแผ่นหนึ่งเป็นแผนที่แสดงบริเวณที่ทหารญวนรุกล้ำเข้ามา 15 กิโลเมตร หลังจากนั้นจึงนำแผนที่ทั้งสองแผ่นติดไว้บนหลังคารถยนต์แล้วแล่นไปตามถนนต่าง ๆ ทั่วกรุงพนมเปญ พร้อมทั้งประกาศปลุกใจแก่ประชาชนไปตลอดทางว่า “ประเทศเขมรถูกญวนบุกรุกเข้ามาแล้ว ขอให้ประชาชนพร้อมใจกันกระทำตามเจ้าฟ้าสีหนุซึ่งเป็นพระบิดาเอกราชชาติของปวงชนชาวเขมร”⁷³²

สำหรับกิจการด้านวิทยุของกัมพูชา เริ่มดำเนินการครั้งแรกใน ค.ศ. 1947 โดยการอำนวยความสะดวก ต่อมาใน ค.ศ. 1954 ฝรั่งเศสได้โอนกิจการด้านวิทยุแก่ทางการกัมพูชา ซึ่งมอบหมายให้กระทรวงโฆษณาการทำหน้าที่รับผิดชอบและดูแลการออกอากาศของสถานีวิทยุกระจายเสียง ตามรายงานของเดวิด เจ. สไตน์เบิร์กระบุว่า การใช้วิทยุกำลังขยายตัวในกัมพูชาจนถึง ค.ศ. 1955 ในกรุงพนมเปญมีสถานีวิทยุกระจายเสียง 4 แห่ง แบ่งเป็นขนาดคลื่นความถี่ 1 กิโลวัตต์ จำนวน 2 แห่ง และขนาดคลื่นความถี่ 10 กิโลวัตต์ จำนวน 2 แห่ง ต่อมาเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1956 สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ถวายเครื่องส่งสัญญาณวิทยุขนาดคลื่นความถี่ 20 กิโลวัตต์ เป็นของขวัญแด่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ รวมถึงจัดสร้างสถานีวิทยุแล้วเสร็จใน ค.ศ. 1960 ใช้ชื่อว่า “ราชสถานีวิทยุกระจายเสียงสตึงเมียนชัย”⁷³³ หรือ “เสียงแห่งกัมพูชา” สามารถออกอากาศภาษาต่างประเทศทุกภาษาที่ทำได้⁷³⁴ จนถึง ค.ศ. 1961 สาธารณรัฐประชาชนจีนได้มอบเครื่องส่งสัญญาณวิทยุแก่กัมพูชาอีก 3 ตัว สำหรับออกอากาศด้วยขนาดคลื่นความถี่ 50 กิโลวัตต์ จำนวน 1 ตัว ขนาดคลื่นความถี่ 15 กิโลวัตต์ จำนวน 1 ตัว และขนาดคลื่นความถี่ 10 กิโลวัตต์ จำนวน 1 ตัว ด้วย

⁷³² ประเสริฐ บรรจงจิตร, ๗ ปีลี้ภัยในกัมพูชา, 13-18.

⁷³³ พุย เคีย, สถานภาพวิทยุในกัมพูชา (พนมเปญ: ราชู, 2007), 8. [ดู ยล. สุนทรภักดี (ผู้แต่ง): ฅบ๋, ๒๐๐๗], ๘.]

⁷³⁴ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 21 มกราคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 152.

เครื่องมือและอุปกรณ์เหล่านี้ทำให้สถานีวิทยุกำพูชาสามารถออกอากาศและกระจายเสียงได้ทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁷³⁵

ใน ค.ศ. 1958 การกระจายเสียงของสถานีวิทยุกำพูชาออกอากาศวันละ 5-6 ชั่วโมง แบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรก ระหว่างเวลา 07.00-08.00 น. ช่วงที่ 2 ตั้งแต่เที่ยงวันถึง 13.45 น. และช่วงที่ 3 ระหว่างเวลา 18.30-20.30 น.⁷³⁶ ต่อมาขยายเวลาออกอากาศ ช่วงแรก ระหว่างเวลา 05.30-08.30 น. ช่วงต่อมา ระหว่างเวลา 11.00-14.00 น. และช่วงสุดท้าย ระหว่างเวลา 17.00-23.00 น.⁷³⁷ สำหรับเนื้อหาของออกอากาศ 2 ใน 3 เป็นบทเพลงทั้งการขับร้องและการบรรเลงสด รวมทั้งการบันทึกเสียงเรื่องสั้นเขมรและยุโรป และอีกส่วนนำเสนอข่าว การพูดคุย และเรื่องทางศาสนา ทั้งนี้จากคู่มือวิทยุโลก (World Radio Handbook) ฉบับปี 1958 ให้ข้อมูลว่า สถานีวิทยุกำพูชาที่ออกอากาศด้วยขนาดคลื่นความถี่ 10 กิโลวัตต์ ออกอากาศข่าวภาษาฝรั่งเศสและภาษากำพูชา บทเรียนภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส เพลงชาติ และบทวิจารณ์ข่าว (press reviews) นอกจากนี้มีการพิมพ์จดหมายข่าวเป็นสองภาษาคือภาษาเขมรและภาษาฝรั่งเศสชื่อ “วิทยุกระจายเสียงกำพูชา” เพื่อให้ผู้ฟังได้ทราบถึงตารางการออกอากาศอีกด้วย⁷³⁸

การออกอากาศของสถานีวิทยุกำพูชาส่วนใหญ่เป็นภาษาเขมร บางส่วนเป็นภาษาต่างประเทศรวม 6 ภาษา ได้แก่ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาเวียดนาม ภาษาลาว และภาษาไทย ออกอากาศครั้งละ 15 นาที แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ เวลา 07.00 น. และเวลา 19.00 น. กล่าวเฉพาะการกระจายเสียงภาษาไทย บันทึกของร้อยโทประเสริฐ บรรจงจิตรให้ข้อมูลว่า สถานีวิทยุกำพูชาเริ่มทำการกระจายเสียงเป็นภาษาไทย โดยการริเริ่มของ تیم ฎอง (Tim Dong) รัฐเลขาธิการกระทรวงโฆษณาการ (ระหว่างวันที่ 29 เมษายน ค.ศ. 1958 ถึงวันที่ 10 กรกฎาคม ค.ศ. 1959 และระหว่างวันที่ 10 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 ถึงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959) หลังเหตุการณ์เดินขบวนใหญ่ของชาวเขมรในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1958 การกระจายเสียงภาษาไทยจะออกอากาศในตอนค่ำระหว่าง 20.15-20.40 น. รวม 25 นาทีของทุกคืน มีมหาสมรและมหาชวนอดีตพระสงฆ์ที่เคยจำพรรษาที่วัดสุทิวรารามทำหน้าที่แปลข่าวจากหนังสือพิมพ์ภาษาไทย⁷³⁹ ขณะที่รายงานของทางการไทยระบุว่า สถานีวิทยุกำพูชามีภรณ์รงค์และโจมตีประเทศไทยด้วยถ้อยคำรุนแรง เช่น การกระจายเสียงของสถานีวิทยุเมื่อวันที่ 21 กันยายน ค.ศ. 1958 ประณามไทยเป็นชาติที่ไร้มนุษยธรรม

⁷³⁵ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1963, 205.

⁷³⁶ Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 146.

⁷³⁷ พุย เคีย, *สถานภาพวิทยุในกำพูชา*, 12-13. [พุย ค้า, *สุนทรภณวิทยุเอเชีย*, ๑๖-๑๗.]

⁷³⁸ *World Radio Handbook for listening 1958*, ed. Oluf Lund-Johansen (Hellerup, Denmark: n.p., 1957), n. pag, quoted in Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 145-146.

⁷³⁹ ประเสริฐ บรรจงจิตร, *๗ ปีภัยในกำพูชา*, 8-11.

“คนไทยช่างไม่มีจรรยาบรรณของผู้ดีเสียเลย” และยังคงกล่าวพาดพิงหนังสือพิมพ์ไทยด้วยว่า “เป็นตุ๊กตาที่ปล่อยให้รัฐบาลเข็ด” รวมถึงอ้างว่ากองทัพไทยส่งทหารมาประชิดชายแดน “เพื่อเตรียมการกลืนเขมร” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเหตุการณ์เดินขบวนประท้วงในไทยว่า “อิสรชนชั้นสูงได้ยุยงให้ยุวชนกระเหี้ยนกระหือรือขับไล่เอกราชกัมพูชาให้ออกไปให้พ้นเสียจากแผ่นดินไทย” และปิดท้ายรายการด้วยการเปิดเพลงผมพูดไม่ออกของธานินทร์ อินทรเทพ⁷⁴⁰ ตามรายงานการสำรวจของเมียะคะลิน เสง (Meaklyn Seng) จากชาวเขมรจำนวน 650 ตัวอย่าง ใน ค.ศ. 1961 พบว่าชาวเขมรจำนวนมากที่มีวิทยุเป็นเครื่องมือสำหรับรับฟังข่าวสารจากรัฐบาลต่างประเทศไม่เป็นที่นิยมกับนโยบายของรัฐบาลไทย⁷⁴¹

อย่างไรก็ดี หากวิเคราะห์ความสำเร็จของการถ่ายทอดความคิดผ่านสื่อมวลชนในช่วงทศวรรษ 1950 พบว่ามีข้อจำกัดในแง่ของการเข้าถึงประชาชน เพราะจนถึง ค.ศ. 1958 ชาวเขมรที่ไม่มีหนังสือมีอัตราสูงถึงร้อยละ 69⁷⁴² และอัตราหมื่นเวียนของหนังสือพิมพ์รายวันจนถึง ค.ศ. 1963 ไม่เกิน 35,000 ฉบับ ต่อประชากรในขณะนั้น 5.7 ล้านคน⁷⁴³ ขณะที่ในส่วนของการกระจายเสียงวิทยุ การครอบครองอุปกรณ์สื่อสารอยู่ในวงแคบ โดยในรายงานของเดวิด เจ. สไตน์เบิร์กบันทึกข้อมูลที่น่าสนใจว่า จนถึง ค.ศ. 1958 มีการขึ้นทะเบียนเครื่องรับวิทยุเพียง 7,000 ชุด ซึ่งมีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมสำหรับใบอนุญาต มีเพียงวัดและหน่วยงานบางแห่งที่ได้รับการยกเว้น และปัญหาสำคัญคือไฟฟ้าไม่เพียงพอในพื้นที่ห่างไกล ด้วยเหตุนี้ประสิทธิภาพการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลแทบจะไม่มีผลสำคัญ หากไม่ได้รับการเสริมด้วยมุขปาฐะหรือการบอกเล่าแบบปากต่อปาก (word-of-mouth) ซึ่งได้รับการพัฒนามาเป็นอย่างดีในการรับส่งข่าวสารข้อมูล⁷⁴⁴ สอดคล้องกับรายงานของเฟรเดอริก พี. มันทันใน ค.ศ. 1963 ที่ระบุว่า การโฆษณาชวนเชื่อในรูปแบบของหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงมีข้อจำกัดในการเข้าถึงผู้คน การขึ้นทะเบียนเครื่องรับวิทยุเพิ่มขึ้นเพียง 20,000 ชุด การโน้มน้าวแบบปากต่อปากเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการสื่อสาร⁷⁴⁵ โดยมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางรับส่งข้อมูลหรือ “นักวิเคราะห์ข่าว” (news analyst) ทั้งสไตน์เบิร์กและมันทันระบุตรงกันคือผู้นำชุมชน

⁷⁴⁰ “ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธ์ทวิภาคระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 3,” 25 ตุลาคม 2501, 94.

⁷⁴¹ Meaklyn Seng, *Cambodian Radio Listening and Reaction Study* (Coordination Center for Southeast Asian Studies: n.d., 1961), n. pag., อ้างถึงใน พงษ์พันธ์ พึ่งตน, “ปราสาทพระวิหาร: การเมืองวัฒนธรรมในกัมพูชายุคสังคมนิยม ค.ศ. 1955-1970,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), 159.

⁷⁴² Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 194.

⁷⁴³ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1963, 200.

⁷⁴⁴ Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 146.

⁷⁴⁵ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1963, 199.

ในที่นี้หมายถึงพระสงฆ์ ผู้อาวุโสในชุมชน และข้าราชการท้องถิ่น เพราะส่วนใหญ่เป็นผู้ครอบครองเครื่องรับวิทยุ⁷⁴⁶

เมื่อพิจารณาสภาพสังคมกัมพูชาจะเห็นได้ว่า ในส่วนของพระสงฆ์เป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อความคิดของชาวเขมรมาช้านาน ทั้งนี้ตามธรรมเนียมของชาวเขมร ชายเมื่ออายุได้ 12 ปี จะบวชเป็นสามเณรเพื่อสนองคุณแม่ เพราะแม่มีคุณ 12 ประการ และบวชเป็นพระเมื่ออายุ 21 ปี เพื่อสนองคุณพ่อ เพราะพ่อมีคุณ 21 ประการ⁷⁴⁷ ชาวเขมรเชื่อว่าเมื่อบวชเรียนแล้วคน ๆ นั้นจะเป็น “ปราชญ์หรือผู้รู้” มีศีลธรรมและรู้ผิดชอบชั่วดี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระสงฆ์เป็นที่เคารพและเชื่อฟังของประชาชน นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ถ่ายทอดความรู้ เพราะในสมัยอาณาจักรเขมรฝรั่งเศสไม่สามารถบังคับชาวเขมรให้เข้าเรียนในโรงเรียนแบบใหม่ได้ พวกเขาจำเป็นต้องจัดการศึกษาในอีกรูปแบบหนึ่งคือโรงเรียนวัด (l'École de pagoda) เพื่อให้สอดคล้องกับค่านิยมของชาวเขมรที่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนที่วัด จากใน ค.ศ. 1931 มีโรงเรียนวัด 101 โรง มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครู 111 รูป และมีนักเรียน 3,322 คน จนถึง ค.ศ. 1952 จำนวนโรงเรียนวัดเพิ่มขึ้นเป็น 1,447 โรง มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครู 1,810 รูป และมีนักเรียน 76,943 คน⁷⁴⁸ ต่อมาในสมัยสังคมนิยม รัฐบาลได้กำหนดให้วัดที่จะสร้างใหม่ต้องจัดเตรียมพื้นที่สำหรับการเรียนการสอนจำนวน 3 ชั้น และกำหนดให้วัดแต่ละแห่งต้องจัดสาธารณูปโภค เช่น ศาลาประกอบศาสนกิจ กุฏิ บ่อน้ำ และสถานที่สำหรับจัดการเรียนการสอนภายใน 5 ปี⁷⁴⁹ ขณะเดียวกันเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาส่งผลให้การศึกษาขยายตัว ปัญหาที่ตามมาคือการขาดแคลนครู พระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพุทธิกบาลีชั้นสูงมาเป็นครูชั่วคราว ทั้งนี้เมื่อทำงานครบ 1 ปีจะได้ใบประกอบวิชาชีพครู⁷⁵⁰ ลักษณะดังกล่าวยิ่งส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น และเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความภักดีของประชาชนต่อสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ ดังคำสัมภาษณ์ของเทป อิม (Tep Im) บาทหลวงนิกายคาทอลิกต่อมิลตัน ออสบอร์น (Milton Osborne) ถึงบทบาทของพระสงฆ์ในสมัยสังคมนิยม

⁷⁴⁶ Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 146.; Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 194.

⁷⁴⁷ อุม-สุม, “ปัญหาบวช,” *กัมพูชาสุริยา* 49, 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์-มีนาคม 1995): 31. [หิษ-หิษ, “*បញ្ហាបូស*,” *កម្ពុជសុរិយា* ๒๙, ๑ (មករា-កុម្ភៈ-មីនា ๑๙๙๕): ๓๑.]

⁷⁴⁸ Charles Bilodeau, “Compulsory Education in Cambodia,” in *Compulsory education in Cambodia, Laos and Vietnam* (Switzerland: UNESCO, 1955), 66.

⁷⁴⁹ Yang Sam, *Khmer Buddhist and Political 1954-1984* (Newington: Khmer Studies Institute, 1987), 20.

⁷⁵⁰ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 119.

นิยมว่า พระสงฆ์ในมหานิกายมักเทศนาถึงพระราชาโอบายที่พระองค์กระทำนั้นถูกต้อง ทรงตัดสินพระทัยโดยมองการณ์ไกลไปข้างหน้า⁷⁵¹

ขณะที่ผู้อาวุโสในชุมชนมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังได้ผ่านการบวชเรียน จึงทำให้เป็นที่เคารพและเชื่อถือฟังของคนในชุมชนเช่นเดียวกับพระสงฆ์ ตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าผู้อาวุโสมีส่วนร่วมในการรับส่งข้อมูล ปรากฏในรายงานของเจ้าหน้าที่อเมริกัน เมื่อครั้งเดินทางไปยังหมู่บ้านแห่งหนึ่งพร้อมกับเจ้าวายเขต เจ้าวายเขตได้เข้าไปยังที่ที่พวกผู้อาวุโสเฝ้าอยู่ทันที “เพื่อบอกพวกเขาเกี่ยวกับข่าวสารของเมือง”⁷⁵² จากรายงานนี้แสดงให้เห็นว่าผู้อาวุโสมีความสำคัญในฐานะสื่อกลางที่ทางการใช้เป็นเครื่องมือในการกระจายข้อมูลสู่ชุมชน ส่วนข้าราชการท้องถิ่นมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับประชาชนในแง่ของการดำเนินชีวิต พวกเขาจึงเป็นที่เคารพและยำเกรงของคนในชุมชน และเหตุการณ์ที่สะท้อนบทบาทของคนกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดีคือการเลือกตั้งครั้งแรกของกัมพูชาเมื่อ ค.ศ. 1946 พบรายงานว่าประชาชนลงคะแนนเสียงโดยการออกคำสั่งของผู้นำชุมชนที่พวกเขาฟังมาแล้วอย่างเคยชิน⁷⁵³ ทั้งนี้ข้าราชการทั้งหมดล้วนเป็นปัญญาชนที่มีความรู้โดยเฉพาะทักษะการสื่อสารพื้นฐาน ได้แก่ ฟัง พูด อ่าน เขียน ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการรับ-ส่งสารที่สำคัญ ดังนั้นเมื่อพวกเขาได้รับสารจากทางการหรือรับฟังข่าวสารจากช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ แล้ว ก็ย่อมวิเคราะห์และถ่ายทอดข้อมูลกับคนในชุมชนอีกต่อหนึ่งยังผลให้การถ่ายทอดความคิดผ่านสื่อมวลชนดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

สำหรับพื้นที่ที่คนกัมพูชาใช้รับส่งข้อมูลหลัก ๆ มี 2 แห่ง คือ วัดและตลาดหรือย่านการค้า สำหรับวัด โดยพื้นฐานของสังคมกัมพูชาที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา วัดในฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนาจึงเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนได้ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันโดยเฉพาะในวันสำคัญ นอกจากนี้วัดยังถูกใช้เป็นศูนย์กลางในการประชุมของคนในชุมชนด้วย ซึ่งแน่นอนว่าระหว่างปฏิบัติกิจกรรมย่อมมีการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทั้งจากประสบการณ์ตรงและจากที่ได้จากการอ่านและการฟัง ในแง่นี้วัดจึงเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่สำคัญของชุมชน ลักษณะดังกล่าวมีส่วนช่วยให้การถ่ายทอดความคิดผ่านสื่อมวลชนแพร่ขยายออกไปในวงกว้างมากขึ้น ขณะที่ตลาดหรือย่านการค้าเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่คนกัมพูชาได้พบปะและแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน ในเมืองใหญ่ ร้านอาหารจีนหรือร้านกาแฟเป็นสถานที่ยอดนิยมสำหรับการพูดคุยแบบเป็นกันเอง ขณะที่ในเขตชานเมืองจะมีร้านค้าที่ดำเนินกิจการโดยชาวจีน ร้านเหล่านี้อาศัยเก้าอี้ไม้กีดตัวและอาจมีหนึ่งหรือสองตัวสำหรับใช้เป็นโต๊ะ

⁷⁵¹ Milton Osborne, *Before Kampuchea: Preludes to Tragedy* (London: George Allen & Unwin, 1984), 70.

⁷⁵² Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1963, 201-202.

⁷⁵³ Chandler, *A History of Cambodia*, 213.

อาหาร ซึ่งคนในชุมชนจะเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน⁷⁵⁴ นอกจากนี้ในบางชุมชน ผู้นำที่ถือครองเครื่องรับวิทยุอาจเชื่อมต่อและกระจายเสียงวิทยุในพื้นที่สาธารณะ เช่น ตลาด⁷⁵⁵ ซึ่งช่วยให้คนในชุมชนสามารถรับฟังข่าวสารได้พร้อมกันด้วย

ดังนั้นแม้การเข้าถึงหนังสือพิมพ์และวิทยุของประชาชนกัมพูชาในทศวรรษ 1950 จะมีข้อจำกัด แต่ก็นับได้ว่าการถ่ายทอดความคิดผ่านสื่อมวลชนมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมกัมพูชาอยู่ไม่น้อย โดยอาศัยตัวกลางในการสื่อสารคือผู้นำชุมชนในการทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลเหล่านี้อีกต่อหนึ่ง ดังเห็นได้จากการเดินขบวนครั้งใหญ่ของประชาชนชาวเขมรในกรุงพนมเปญกว่า 50,000 คน เมื่อวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1958 ล้วนเป็นผลจากการปลุกกระดมอย่างต่อเนื่องของสื่อมวลชน ผลักดันให้ข้าราชการและประชาชนชาวเขมรพากันออกมาเดินขบวนประท้วงดังกล่าว อย่างไรก็ตาม จนถึงทศวรรษ 1960 การสื่อสารด้วยหนังสือพิมพ์และวิทยุเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง เพราะตามรายงานระบุว่าจนถึง ค.ศ. 1968 อัตราคนไม่รู้ในกัมพูชาหนังสือหมดไป การจัดพิมพ์หนังสือพิมพ์เพิ่มขึ้นสามเท่า และวิทยุพบได้เกือบทุกบ้านซึ่งกลายเป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลในการแสดงความคิดเห็นที่สำคัญ และนับตั้ง ค.ศ. 1967 หรือหลังเหตุการณ์ลุกฮือของขบวนการที่สีมโหด ค.ศ. 1967 เป็นต้นมา พระสุรเสียงของสมเด็จพระอุปยุวราชานโรดมสีหนุและงานเขียนฉบับพิมพ์ของพระองค์ได้รับนำออกอ่านผ่านช่องทางการสื่อสารทั้งหมด บางครั้งพระราชดำรัสกินเวลานานถึง 1 ใน 3 ของเวลาออกอากาศในแต่ละวัน อีกทั้งพระราชกรณียกิจของพระองค์ยังได้รับการตีพิมพ์ในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับอีกด้วย⁷⁵⁶

2.3 การดำเนินแผนปฏิรูปการศึกษา: แบบเรียนประวัติศาสตร์สมัยสังคมนิยม

สมเด็จพระอุปยุวราชานโรดมสีหนุให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษา ทรงมีพระราชดำรัสใน ค.ศ. 1959 “เราต้องสร้างโรงเรียนทุกพื้นที่ ส่งเสริมการศึกษา จัดตั้งคณะประกอบด้วยครูชาวกัมพูชา เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาได้”⁷⁵⁷ ทั้งนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยตรงหลังกัมพูชาได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1953 ทำให้ความต้องการบุคลากรที่มีความรู้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อทดแทนตำแหน่งเดิมที่เคยเป็นความรับผิดชอบของชาวฝรั่งเศสและชาวเวียดนาม แต่ทว่าจนถึง ค.ศ. 1958 ชาวเขมรที่ไม่รู้หนังสือมีอัตราสูงถึงร้อยละ 69⁷⁵⁸ ดังนั้นรัฐบาลกัมพูชาจึงพัฒนาและขยายการศึกษาอย่างเร่งรีบ โดยทางการเข้าควบคุมโรงเรียนวัดซึ่งมีอยู่หลายร้อยแห่งและเปลี่ยนเป็น

⁷⁵⁴ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1963, 201.

⁷⁵⁵ Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 146.

⁷⁵⁶ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 194.

⁷⁵⁷ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1963, 101.

⁷⁵⁸ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 194.

โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐ งบประมาณรายจ่ายของรัฐบาลระหว่าง ค.ศ. 1958-1960 มากกว่าร้อยละ 20 ได้รับการจัดสรรให้แก่กระทรวงอบรมชาติ

		จำนวนร้อยละจากงบประมาณทั้งหมด
ปี 1958	597.960.000 ₪	22.5
ปี 1959	708.033.000 ₪	22.5
ปี 1960	763.150.000 ₪	22.5
ปี 1961	776.782.000 ₪	15.9
ปี 1962	786.782.999 ₪	14.8
ปี 1963	1.064.461.000 ₪	20.0 ⁷⁵⁹

รายงานการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 7 เกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรสังคมราษฎรนิยมระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1958 ระบุว่า ผลงานด้านการศึกษาของชาติ รัฐบาลกัมพูชาได้จัดสร้างอาคารเรียน รวมทั้งสิ้น 396 หลัง ได้แก่ เขตตากแก้ว จำนวน 72 หลัง รองลงมาเขตสตึงแตรง จำนวน 57 หลัง เขตกันดาล จำนวน 44 หลัง เขตกำปงธมและเขตกระแจะ เขตละ 40 หลัง เขตสวายเรียง จำนวน 38 หลัง เขตกำปงฉนัง จำนวน 31 หลัง เขตกำปอด จำนวน 23 หลัง เขตกำปงจาม จำนวน 20 หลัง เขตเสียมเรียบ 8 หลัง เขตพระตะบองและเขตโพธิสัตว์ เขตละ 2 หลัง⁷⁶⁰ พร้อมกันนี้ได้จัดตั้งอนุวิทยาลัยเพิ่มอีก 11 แห่ง แบ่งเป็นอนุวิทยาลัยที่มีจำนวนห้องเรียน 93 ห้อง ได้แก่ เขตกำปงจาม จำนวน 3 แห่ง เขตพระตะบอง จำนวน 2 แห่ง เขตตากแก้ว จำนวน 2 แห่ง กรุงพนมเปญ จำนวน 1 แห่ง และอนุวิทยาลัยที่มีจำนวนห้องเรียน 11 ห้อง ได้แก่ เขตสตึงแตรง จำนวน 1 แห่ง⁷⁶¹

ระบบการศึกษาของกัมพูชายุคสังคมนิยมสืบทอดระบบเดิมสมัยอาณานิคม กล่าวคือแบ่งระดับการศึกษาแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับประถมศึกษา (Primary Education) แบ่งเป็น 2 ช่วงชั้น คือประถมศึกษาชั้นต้น หลักสูตร 3 ปี และประถมศึกษาชั้นสมบูรณ์ หลักสูตร 3 ปี และระดับมัธยมศึกษา (Secondary Education) แบ่งเป็น 2 ช่วงชั้น คือมัธยมศึกษาชั้นต้น หลักสูตร 4 ปี และมัธยมศึกษาชั้นสมบูรณ์ หลักสูตร 3 ปี ทั้งนี้การเลื่อนระดับในแต่ละช่วงชั้นนักเรียนต้องผ่าน

⁷⁵⁹ “การลงมือทำงานในสังคมนิยม งบดุลจากเดือนธันวาคม 1962 ถึงเดือนมิถุนายน 1963,” 1963, การเมืองกลองที่ 316, หจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 137. [“*ស្នាដៃនៃសង្គមរាស្ត្រនិយម តុល្យការពីខែធ្នូ ១៩៦២ ដល់ខែមិថុនា ១៩៦៣*,” ១៩៦៣, *ការងាររបាយការណ៍* BOX 316, *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*, ១៣៧.]

⁷⁶⁰ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุอุปยุวราช ในโอกาสเปิดสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7,” 1958, 4. [“*ព្រះរាជសូត្ររក្សានុកូលព្រះនរោត្តម-និហនុឌបយុវរាជ ក្នុងឱកាសបើកសម្រាប់ជាតិលើកទី ៧*,” ១៩៥៨, ៤.]

⁷⁶¹ เรื่องเดียวกัน, 6.

การสอบระดับชาติ กล่าวคือระดับประถมศึกษาขั้นต้นต้องผ่านการสอบวัดระดับเพื่อรับใบประกาศ Certificat d'études primaires élémentaires ส่วนระดับประถมศึกษาขั้นสมบูรณ์ต้องผ่านการสอบวัดระดับเพื่อรับใบประกาศ Certificat d'études primaires complémentaires จึงจะสามารถเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาขั้นต้นได้ ขณะที่ในระดับมัธยมศึกษาขั้นต้นต้องผ่านการสอบวัดระดับเพื่อรับใบประกาศ Diplôme de fin d'études secondaires du 1er cycle ทั้งนี้ระดับมัธยมศึกษาขั้นสมบูรณ์มีการสอบ 2 ครั้ง ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาในชั้นปีที่ 2 หากผ่านการทดสอบจะได้รับใบประกาศนียบัตรใบที่ 1 (First Baccalauréat) เทียบเท่ากับสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และในชั้นปีที่ 3 หากผ่านการทดสอบจะได้รับใบประกาศนียบัตรใบที่ 2 (Second Baccalauréat) ซึ่งเทียบเท่ากับการศึกษาวิทยาลัยในชั้นปีที่ 1 หรือ 2 ในระดับวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา⁷⁶² โดยมีกระทรวงอบรมชาติ (Ministry of National Education)⁷⁶³ (หรือกระทรวงศึกษาธิการชาติ หรือกระทรวงอบรมชาติและวิจิตรศิลป์) ทำหน้าที่กำกับและดูแลนโยบายด้านการศึกษา

ใน ค.ศ. 1958 รัฐบาลกัมพูชาดำเนินการปฏิรูประบบการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนตามแผนพัฒนา 5 ปี โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนต้องได้รับการศึกษาภาคบังคับคือระดับประถมศึกษา พร้อมกันนี้ยังให้ความสำคัญกับสาขาวิชาทางเทคนิคและวิชาชีพ เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาและการขยายตัวทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ดังพระราชดำรัสในสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุต่อหัวหน้าฝ่ายการศึกษาว่า “ด้านการศึกษาแห่งชาติ วิชาอีกแขนงหนึ่งเชื่อมโยงอย่าง

⁷⁶² Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 107-108.

⁷⁶³ ตั้งแต่ ค.ศ. 1947 ได้มีการจัดตั้งชาวเขมรเป็นคณะกรรมการกำกับดูแลด้านการศึกษา 2 ชุด คือ คณะกรรมการดูแลการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัด (d'École de Pagado) และคณะกรรมการดูแลการจัดการเรียนในโรงเรียนฝรั่งเศส-พื้นเมือง (d'École Franco-Indigènes) ต่อมาใน ค.ศ. 1949 คณะกรรมการทั้งสองชุดถูกรวมเป็นสำนักงานคณะกรรมการระดับประถมศึกษา มีผู้อำนวยการ 1 คนและมีรองผู้อำนวยการ 2 คน คือ ผู้ตรวจการโรงเรียนวัดและโรงเรียนของรัฐ และผู้ตรวจการโรงเรียนเอกชน พร้อมกันในแต่ละเขตหรือจังหวัดได้จัดตั้งเขตพื้นที่ตรวจการโรงเรียน ซึ่งเขตพื้นที่รับผิดชอบดูแลครูมากกว่า 100 คน จนถึง ค.ศ. 1958 ตามแผนปฏิรูปการศึกษาจึงได้ปรับปรุงแก้ไขคณะกรรมการด้านการศึกษาใหม่ ประกอบด้วย สำนักงานรัฐมนตรี สำนักงานการจัดการ และกรมการอบรม โดยมีหน่วยงานภายใต้การกำกับและดูแลคือ แผนกประถมศึกษา แผนกมัธยมศึกษา แผนกอุดมศึกษา แผนกเทคนิค แผนกศิลปะ แผนกเยาวชนและกีฬา และสำนักงานแผนการอบรม ต่อมา ค.ศ. 1966 ปลดกรมการอบรมออกจากคณะกรรมการด้านการศึกษา ขณะที่หน่วยงานภายใต้การกำกับและดูแล ได้แก่ แผนกอุดมศึกษา แผนกเทคนิค และแผนกศิลปะ ยุบรวมเป็นแผนกมหาวิทยาลัยพนมเปญ เทคนิค และวิจิตรศิลป์ ส่วนแผนกประถมศึกษาได้รับมอบหมายให้กำกับและดูแลโรงเรียนประถมศึกษา สาธารณะ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนวัดทั้งหลายในประเทศ (ยง อีและสร ส้อมณีย์, ประวัติในการศึกษาระดับประถมและระดับมัธยมศึกษาในกัมพูชา (n.p., 1999), 32-33. [ยั้ง ธี ธินันธิ์ สันภณ, *บุรุษโศกการหบ่ ษบษสิภุภ ธินันธิ์ษบษสิภุภเสภุภ* (n.p., ๑๙๙๙), ๗๒-๗๓.]

ใกล้ชิดกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เรามีหน้าที่เตรียมเยาวชนให้พร้อมรับภาระหน้าที่รอพวกเขาอยู่ ...”⁷⁶⁴

แผนปฏิรูปการศึกษายังมุ่งเน้นการเชิดชูวัฒนธรรมจากภายในและลดอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากภายนอก ภายใต้กระบวนการทำให้เป็นเขมร (Khmerisation or Cambodianization)⁷⁶⁵ หรือภาษาเขมรเรียกว่า “*ខេមរយានកម្ម*” [อ่านว่า เข-มะ-ระ-ยา-นะ-กำ] กำหนดให้ภาษาเขมรเป็นภาษาหลักในการจัดการเรียนการสอน⁷⁶⁶ เช่น พระราชกฤษฎีกา ลงวันที่ 30 ตุลาคม ค.ศ. 1958 แก้ไขเพิ่มเติมข้อ 13 ในพระราชกฤษฎีกา 201 N.S. เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน ค.ศ. 1957 กำหนดให้โรงเรียนเอกชนต่างประเทศในพระราชอาณาจักรต้องจัดการเรียนการสอนภาษาเขมร “*การเรียนภาษาเขมรต้องเป็นหน้าที่ของโรงเรียนเอกชนทั้งหลายซึ่งตั้งอยู่ในประเทศ กัมพูชา จำนวนชั่วโมงต้องให้เรียนนี้ได้มีการชี้แจงในประกาศรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการชาติ*”⁷⁶⁷ ในหนึ่งสัปดาห์โรงเรียนเอกชนต่างประเทศต้องจัดการเรียนภาษาเขมร ระหว่างเวลา 09.00-10.00 น . และให้ทำข้อสอบเป็นภาษาเขมรในเวลาการสอบวัดระดับ⁷⁶⁸ ขณะที่ภูมิภาคชายแดน กำหนดให้ใช้ภาษาเขมร โดยเฉพาะเขตเกาะกงกับเขตสตึงแตรงที่ประชาชนส่วนใหญ่ในแถบนั้นนิยมพูดภาษาของ

⁷⁶⁴ “Cambodge l’enseignement primaire 4 Mars 1962-31 Décembre 1968 par R.H. Dulieu,” 1969, การอบรมและการฝึกสอน กล้องที่ 187, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 23. [“Cambodge l’enseignement primaire 4 Mars 1962-31 Décembre 1968 par R.H. Dulieu,” ๑๙๖๙, *ការអប់រំនិងការបង្ហាត់បង្រៀន* BOX 187, *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិ កម្ពុជា*, ๒๓.]

⁷⁶⁵ ตัวอย่างความพยายามลดอิทธิพลของต่างชาติโดยเฉพาะต่อประเทศไทย เช่น การประชุมคณะกรรมการองค์การสังคมนิยมเมื่อวันที่ 14-16 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 ได้มีการพิจารณาการแก้ไขแป้นพิมพ์ดีดอักษรเขมร เนื่องจากมีผู้เสนอว่าอักษรเขมรซึ่งดัดแปลงใช้สำหรับเครื่องพิมพ์ดีดในขณะนั้นไม่สะดวก ควรจะได้ทำการแก้ไขปรับปรุงใหม่ ผู้ดีดอักษรเขมรสำหรับใช้กับเครื่องพิมพ์ดีดคือเอง วันสัก ส่วนผู้คิดคนใหม่คือนายออกเป็งเสียง มีการเสนอให้พิจารณากันในที่ประชุมว่าจะใช้แบบใดดีกว่า หลังจากที่ได้มีการพิจารณาถกเถียงกันแล้ว ที่ประชุมลงมติให้ใช้แบบของเอง วันสักตามเดิม โดยให้เหตุผลว่ารักษารูปแบบอักษรเดิมไว้ และว่าแบบของผู้คิดคนใหม่นั้นทำให้สำเนียงของภาษาที่จะอ่านผิดแผกไปและจะเป็นการเลียนแบบอักษรไทย (“รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 27 กรกฎาคม 2500, 23.)

⁷⁶⁶ สถาบันชาติเขมรยานกรรม, *สถานภาพเขมรยานกรรมในมัธยมศึกษา ปี 1972* (กัมพูชา: กระทรวงอบรมชาติ, 1972), 4. [*វិទ្យាស្ថានជាតិខេមរយានកម្ម, ស្ថានភាពខេមរយានកម្មនៅមធ្យមសិក្សា ឆ្នាំ ๑๙๗๒* (กัมพูชา: ក្រសួងអប់រំជាតិ, ๑๙๗๒), ๔.]

⁷⁶⁷ “พระราชกฤษฎีกา 284 N.S.,” *ราชกิจ* 14, 21 (15 พฤศจิกายน 1958): 8079-8080. [“*ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ๒๘๔ រ.ស.*,” *រាជកិច្ច* ๑๒, ๒๑ (๑๕ វិច្ឆិកា ๑๙๕๘): ๘๐๗๙-๘๐๘๐.]

⁷⁶⁸ “ผลงานที่สังคมนิยมได้ดำเนินการแล้ว ตั้งแต่การประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 4 ถึงการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 5,” 1958, การเมือง กล้องที่ 317, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 27. [“*លទ្ធផលនៃស្នាដៃដែលសង្គមក្រសួង រិយមបានធ្វើរួចហើយ តាំងពីសមាជជាតិលើកទី ๔ មកដល់នឹងសមាជជាតិលើកទី ๕*,” ๑๙๕๘, *ការងារនយោបាយ* BOX 317, *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*, ๒๗.]

ประเทศเพื่อนบ้านโดยการส่งครูออกไปทำการสอนภาษาเขมร⁷⁶⁹ และเพื่อกระตุ้นเตือนข้าราชการให้เห็นความสำคัญของภาษาเขมร รัฐบาลยังออกข้อบังคับให้หน่วยงานราชการใช้ภาษาเขมรควบคู่กับภาษาฝรั่งเศสด้วย⁷⁷⁰

การศึกษาโดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาที่ขยายตัวในอัตราก้าวหน้าส่งผลให้การฝึกหัดครูระดับชาติเป็นสิ่งจำเป็น⁷⁷¹ จึงมีการจัดตั้งสถาบันฝึกหัดครูแห่งชาติ (National Teacher Training Institute) เรียกเป็นภาษาเขมรว่า “*វិទ្យាស្ថានជាតិគុកោសល្យ*” [อ่านว่า วิตเยียชทานเจียกรโกสลย : คำแปล วิทยาลัยสถานชาติครูโกสลย] (Institut National Pédagogique; I.N.P.) ตามพระราชกรณียกิจเลข 438 N.S. ลงวันที่ 10 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 แบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกอบรมครูระดับประถมศึกษา แผนกอบรมครูระดับมัธยมศึกษาขั้นต้น และศูนย์วิจัยและเอกสาร ปีถัดมาเพิ่มอีก 2 แผนก คือ ศูนย์อบรมวิชาวานบ้าน และชั้นเตรียมสอบหัวหน้าประถมศึกษา⁷⁷² นักเรียนที่จะศึกษาในสถาบันแห่งนี้จะต้องมีใบประกาศระดับมัธยมศึกษาขั้นต้น ผู้สำเร็จการศึกษาส่วนใหญ่เข้าทำงานเป็นครูระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ยังมีศูนย์เตรียมการศึกษากำปงกอนตวต (Le Centre de Formation de Kompong-Kantuo) จัดตั้งด้วยความช่วยเหลือของชาวอเมริกันตั้งแต่ ค.ศ. 1956-1957 ระยะเวลาแรกฝึกหัดครูระดับมัธยมศึกษาต่อมาเปลี่ยนเป็นฝึกหัดครูระดับประถมศึกษา⁷⁷³ ถึงเช่นนั้นจนถึง ค.ศ. 1968 ก็มพบูชายังคงขาดแคลนครู รัฐบาลจึงนำนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขั้นสมบูรณ์ แต่สอบไม่ผ่านเพื่อรับใบประกาศนียบัตรให้มาเป็นครู ขณะเดียวกันยังนำนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาเพียงระดับมัธยมศึกษาขั้นต้นมาฝึกหัดครู 1 ปี แล้วส่งออกไปสอน⁷⁷⁴ และ

⁷⁶⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 4 ธันวาคม 2500, 194.

⁷⁷⁰ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 27 กรกฎาคม 2500, 23.

⁷⁷¹ “Rapport succinct sur le mouvement éducatif au Cambodge pendant l’année scolaire 1960-61,” 1961, การอบรมและการฝึกสอน กล้องที่ 217, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 7. [“Rapport succinct sur le mouvement éducatif au Cambodge pendant l’année scolaire 1960-61,” ๑๙๖๑, *ការអប់រំនិងការបង្ហាត់បង្រៀន* BOX 217, *បណ្ណសារ ដ្ឋានជាតិគុកោសល្យ*, ๗.]

⁷⁷² ยง ฉีและสร ส้อมเนียง, *ประวัติในการศึกษาระดับประถมและระดับมัธยมศึกษาในกัมพูชา*, 33. [*យ៉ង់ ជី និង ស៊ិន សំណារ*, *ប្រវត្តិនៃការអប់រំ បឋមសិក្សា និងមធ្យមសិក្សានៅកម្ពុជា*, ๓๓.]

⁷⁷³ “Rapport succinct sur le mouvement éducatif au Cambodge pendant l’année scolaire 1960-61,” 1961, 9, 13. [“Rapport succinct sur le mouvement éducatif au Cambodge pendant l’année scolaire 1960-61,” ๑๙๖๑, ๙, ๑๓.]

⁷⁷⁴ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 114.

ยังให้พระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพุทธิกบาลีชั้นสูงมาเป็นครูชั่วคราว ทั้งนี้เมื่อทำงานครบ 1 ปีจะได้ใบประกอบวิชาชีพรู⁷⁷⁵

อย่างไรก็ดี แผนการปฏิรูปการศึกษาส่งผลให้มีการปรับปรุงหลักสูตรและหนังสือแบบเรียนใหม่ โดยเปลี่ยนตำราเรียนภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาเขมร ตัดรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับฝรั่งเศส มุ่งเน้นการสร้างเสริมนักเรียนให้มีคุณลักษณะพลเมืองดี เคารพคุณค่าและศักดิ์ศรีทั้งในตัวเองและต่อผู้อื่น ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นชาติโดยเฉพาะอดีตอันรุ่งโรจน์ของกัมพูชา ฟื้นฟูและเผยแพร่อารยธรรมที่สูงส่งและวัฒนธรรมที่รุ่มรวยอันเป็นที่มาของความภาคภูมิใจของชาติในปัจจุบันและอนาคต⁷⁷⁶ ทั้งนี้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการแต่งหนังสือแบบเรียนและนิตยสารครูเขมรสำหรับเป็นคู่มือแนะนำครูในการจัดการเรียนการสอนจากสำนักงานใหญ่สถาบันฝึกหัดครูแห่งชาติ จนถึง ค.ศ. 1967 ได้แต่งหนังสือรวม 6 เล่ม ได้แก่ เราเรียนอ่าน ระดับที่ 12, สุขภาพของฉัน, หนังสือ 100 ตัวอย่างในงานไม้, สังคมวิทยาสำหรับครูประถมศึกษา, การต่อสู้เพื่อเอกราชและระบอบกษัตริย์กัมพูชาโดยสมเด็จพระนโรดมสีหนุ (La “Croisade Royale pour l’Indépendance” et la “Monarchie Cambodgienne” par Norodom Sihanouk) และเราเรียนเลข: ระดับที่ 12 การสอนเลข นอกจากนี้ตั้งแต่ ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา ทางกรยังอนุญาตให้เอกชนแต่งหนังสือแบบเรียนถ้าเล่มไหนแต่งได้ดีและคณะกรรมการพิจารณาให้ใช้ในโรงเรียน ผู้แต่งจะได้รับค่าตอบแทนโดยกระทรวงศึกษาธิการจ่ายเงินจากงบประมาณประจำปี⁷⁷⁷ พร้อมกันนี้สุนทรพจน์ของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุหลังจากตรวจสอบและแก้ไขแล้วจะถูกพิมพ์เป็นหนังสือและตำราเรียนอย่างเป็นทางการด้วย⁷⁷⁸

เมื่อสำรวจแบบเรียนและคู่มือครูในสมัยสังคมาษฏร์นิยมพบว่า แบบเรียนและคู่มือครูรายวิชาประวัติศาสตร์มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ด้านลบของไทย เพราะเนื้อหาที่ปรากฏมีการพาดพิงประเด็นหลัก 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 ไทยรุกรานกัมพูชาและเป็นสาเหตุทำให้อารยธรรมโบราณตกต่ำเสื่อมถอย ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าการวางโครงเรื่องข้างต้นคงสืบทอดองค์ความรู้ของนักวิชาการสมัยอาณานิคม และคงมีการอ้างอิงถึงผลงานการศึกษาของนักวิชาการชาวฝรั่งเศส ยกตัวอย่างเช่น “พงศาวดารเขมรสังเขป” ของลี เตียมเตง (Ly Theam Teng) หัวหน้าแผนก

⁷⁷⁵ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 119.

⁷⁷⁶ “Programme de L’Enseignement Primaire,” 1959, การอบรมและการฝึกสอน กล้องที่ 189, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 1. [“Programme de L’Enseignement Primaire,” ๑๙๕๙, *การหบบริธีการบญฺ์ล้บญฺ์*]s BOX 189, *บญฺ์ล้บญฺ์* ๑.]

⁷⁷⁷ ยง สีและสร ส้อมณียง, *ประวัติในการศึกษาระดับประถมและระดับมัธยมศึกษาในกัมพูชา*, 37. [*ยง สี และ ส้อมณียง, บญฺ์ล้บญฺ์* ๓๗.]

⁷⁷⁸ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 196.

หนังสือสถาบันพุทธศาสนบัณฑิตย (The Buddhist Insititute) ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1956 สำหรับนักเรียนซึ่งศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศเราและเป็นเครื่องช่วยจำในการสอบต่าง ๆ หรือ “แบบเรียนสังเขปพงศาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ” ของโร โควิต (R. Ko Vit) อาจารย์สอนวิทยาลัยพระสีสุวัตต์ ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1959 สำหรับการสอบระดับกลางและขั้นสูง รวมถึง “พงศาวดารประเทศกัมพูชาสังเขปสำหรับการสอบวัดระดับประถมศึกษา การสอบต่าง ๆ” ของฌู เอีย เมง ซิน ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1959 สำหรับการสอบวัดระดับประถมศึกษาและการสอบต่าง ๆ โดยผู้เขียนแบบเรียนประวัติศาสตร์ทั้งสามคนต่างอ้างอิงงานศึกษาของเอเตียน แอมอนิเย (Étienne Aymonier) ในการเรียบเรียงหนังสือนี้⁷⁷⁹

ลี เอียมเตง โร โควิตและฌู เอีย เมง ซินอธิบายประวัติศาสตร์กัมพูชาตามลำดับกษัตริย์เริ่มจากฮุนเทียน (Houen-tien) เดินทางมาจากอินเดีย เสวยราชย์และเสกสมรสกับนางหลิวเย่ (Lieou-ye) เฉลิมพระนามเป็นนางโสมมา พระราชวงศ์ของฮุนเทียนเสวยราชย์และสถาปนาอาณาจักรต่อมาชื่อว่า “มหานครกรุงกัมพูชาธิบดี สิริอินทรบัตบุรี กุรุรัฐราชธานี” กัมพูชาเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับ เอียมเตงบรรยายว่า ในรัชกาลพระบาทชัยวรมันที่ 7 อาณาเขตของกัมพูชาด้านเหนือขยายถึงหลวงพระบาง ด้านตะวันตกขยายถึงนครราช (โคราช) ไปถึงกรุงสุโขทัย⁷⁸⁰ กระทั่งหลังรัชกาลพระบาทชัยวรมันที่ 7 กัมพูชาก็เริ่มเสื่อมโทรมลง ส่วนโรควิตบรรยายว่า “เสียมยกทัพมาโจมตีนครธม ทัพย์สมบัติและมหาปราสาทต่าง ๆ ในนครธมต้องพินาศโดยกองทัพเสียม”⁷⁸¹ เช่นเดียวกันเมง ซินบรรยายโดยให้รายละเอียดว่า นับจากศตวรรษที่ 3 คือหลังรัชกาลพระบาทชัยวรมันที่ 7 นครเขมรกาลนั้นเกิดโกลาหลใหญ่ เมื่อเสียมรุกก็ยกทัพมาด้วยหมายจะเอานครธม เพื่อเอาประเทศเขมรให้อยู่ได้บังคับ

⁷⁷⁹ “พงศาวดารเขมรสังเขป,” 1956, ประวัติศาสตร์กัมพูชาทั่วไป กลองที่ 213, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 5. [“*ព្រឹត្តិវត្តមានខ្មែរសង្ខេប*,” ១៩៥៦, *ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាទូទៅ* BOX 213, *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*, ៥.]; “แบบเรียนสังเขปพงศาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ,” 1959, ประวัติศาสตร์กัมพูชาทั่วไป กลองที่ 213, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, ก. [“*មេរៀនសង្ខេបព្រឹត្តិវត្តមានប្រទេសកម្ពុជាសម្រាប់ការប្រឡងផ្សេងៗ*,” ១៩៥៩, *ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាទូទៅ* BOX 213, *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*, ក.]; “พงศาวดารประเทศกัมพูชาสังเขปสำหรับการสอบวัดระดับประถมศึกษา การสอบต่าง ๆ,” 1959, ประวัติศาสตร์กัมพูชาทั่วไป กลองที่ 213, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 4. [“*ព្រឹត្តិវត្តមានប្រទេសកម្ពុជាសង្ខេប សំរាប់ប្រឡងវិញ្ញាបនបត្របឋមសិក្សា ការប្រឡងប្រដែងផ្សេងៗ*,” ១៩៥៩, *ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាទូទៅ* BOX 213, *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*, ៤.]

⁷⁸⁰ “พงศาวดารเขมรสังเขป,” 1956, 25-26. [“*ព្រឹត្តិវត្តមានខ្មែរសង្ខេប*,” ១៩៥៦, ២៥-២៦.]

⁷⁸¹ “แบบเรียนสังเขปพงศาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ,” 1959, 25. [“*មេរៀនសង្ខេបព្រឹត្តិវត្តមានប្រទេសកម្ពុជាសម្រាប់ការប្រឡងផ្សេងៗ*,” ១៩៥៩, ២៥.]

บัญชา⁷⁸² ซึ่งเนื้อหาสอดคล้องกับ “สังเขปกัมพูชาวदारช่วยจำ” ของเลียง หับฮาน (Leang Hap An) สรุบบทเรียนประวัติศาสตร์สำหรับสอบวัดระดับประถมศึกษาที่แต่งขึ้นใน ค.ศ. 1954 และตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1955 กล่าวถึงรัชสมัยพระบาทชัยวรมันที่ 7 กัมพูชาที่มีประเทศราชคือประเทศเสียมและลาวที่ต้องถวายส่วย พระราชอำนาจขยายถึงหลวงพระบาง ทรงตั้งเสด็จในนครราช (โคราช) ไปปกครองถึงกรุงสุโขทัยในประเทศเสียม แต่หลังรัชสมัยของพระองค์ พระเจ้าอุทองกษัตริย์เสียมก็ยกกองทัพรุกรานในรัชกาลพระบาทศรีลัมพองราชา และตีเมืองนครธมได้ในรัชสมัยพระอุปราชาศรีสุริโยทัย⁷⁸³

อย่างไรก็ดี แบบเรียนประวัติศาสตร์สมัยสังคมราษฎ์นิยมทั้งของเลียง หับฮาน ลี เจียมเตง โร โควิต และฌุย เทีย เมง ชินต่างให้รายละเอียดสอดคล้องกันถึงการทำสงครามระหว่างกัมพูชา กับไทยว่า ไทยไม่เพียงเป็นฝ่ายยกทัพเข้ามารุกรานกัมพูชาก่อน แต่ยังเป็นสาเหตุให้กษัตริย์กัมพูชาต้องย้ายราชธานี เช่น รัชสมัยพระบาทพญาตทงย้ายราชธานีจากนครธมไปที่บาซาน เพื่อให้ห่างไกลจากประเทศเสียม ไม่ให้ยกทัพมารุกรานได้โดยง่าย⁷⁸⁴ เกี่ยวกับประเด็นนี้ยังปรากฏในหนังสือ “ภูมิศาสตร์ในประเทศกัมพูชา” ตีพิมพ์ตั้งแต่ ค.ศ. 1954 ได้ระบุว่า “...ลุดึงศตวรรษที่ 15 ซีวิลไลซ์ เขมรก็ตกต่ำลง โดยในเวลาที่มีพวกเสียมกับญวนเข้ามารุกรานประเทศกัมพูชา ลุดึงกลางศตวรรษที่ 15 พระมหากษัตริย์ก็ยกพระราชธานีมาตั้งอยู่ละแวก อุดงมีชัย และพนมเปญ”⁷⁸⁵ อย่างไรก็ตาม แม้บางช่วงฝ่ายกัมพูชาจะเข้มแข็งและสามารถขับไล่กองทัพไทยออกไปได้ แต่ทว่าอิสรภาพก็คงอยู่ไม่นาน กัมพูชามักถูกโจมตีและแทรกแซงภายในราชสำนักอยู่เสมอ ขณะเดียวกันยังมีการบรรยายถึงพฤติกรรมของไม่ซื่อตรงของไทย เช่น ในรัชสมัยนั้กพระสัตถา ฝ่ายไทยขอให้กัมพูชาส่งกองทัพช่วยทำสงครามกับพม่า นั้กพระสัตถาจึงแต่งทัพให้พระศรีสุริโยพรรณช่วยไทยทำสงคราม แต่เมื่อช่วยทำสงครามแล้ว กษัตริย์เสียมไม่เห็นบุญคุณ (เลียง หับฮาน ใช้คำว่า “เนรคุณ”) เปลี่ยนไปโดยง่าย กุม

⁷⁸² “พงศาวดารประเทศกัมพูชาสังเขปสำหรับการสอบวัดระดับประถมศึกษา การสอบต่าง ๆ,” 1959, 26-27. [“*ตำหนักกรมการประศาสน์ศึกษาสังเขป สำหรับสอบวัดระดับประถมศึกษา การสอบต่าง ๆ*,” ๑๙๕๙, ๒๖-๒๗.]

⁷⁸³ เลียง หับฮาน, *สังเขปกัมพูชาวदारช่วยจำ* สำหรับการสอบระดับประถมศึกษา (พนมเปญ: คิมตี, 1955), 16-18. [*เลียง หับฮาน, สรุบบทเรียนประวัติศาสตร์สำหรับสอบวัดระดับประถมศึกษา* (กรุงเทพฯ: คิมตี, ๑๙๕๕), ๑๖-๑๘.]

⁷⁸⁴ “แบบเรียนสังเขปพงศาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ,” 1959, 38-39. [*แบบเรียนสังเขปพงศาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ*, ๑๙๕๙, ๓๘-๓๙.]

⁷⁸⁵ “ภูมิศาสตร์ในประเทศกัมพูชา,” 1954, การอบรมและการฝึกสอน กลองที่ 213, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 6. [*ภูมิศาสตร์ในประเทศกัมพูชา*, ๑๙๕๔, *การอบรมและการฝึกสอน* กลองที่ 213, *หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา*, ๖.]

พระศรีสุริโยพรรณไว้⁷⁸⁶ และจากภาวะสงครามที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากการรุกรานของไทยหรือ การช่วยไทยทำสงครามกับพม่าทำให้กัมพูชาไม่มีความสงบสุข⁷⁸⁷ นอกจากนี้ไทยและเวียดนามยังมีความคิดชั่วร้าย ต้องการกลืนเอาประเทศกัมพูชา โดยหลอกลวงพระราชวงศ์มหากษัตริย์เขมร เพื่อเอาแผ่นดินเขมรทำเป็นแผ่นดินของตนมานานแล้ว⁷⁸⁸ กระทั่งฝรั่งเศสปกครองกัมพูชาเป็นอาณานิคม⁷⁸⁹

ส่วนเนื้อหาที่ปรากฏในแบบเรียนและคู่มือครูที่พาดพิงภาพลักษณ์ด้านลบของประเทศไทยในประเด็นที่ 2 ไทยมุ่งร้ายปรารถนาในดินแดนของกัมพูชาโดยเฉพาะปราสาทเขาพระวิหาร ตามแผนปฏิรูปการศึกษาของกัมพูชา การสอนรายวิชาประวัติศาสตร์ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาได้รับการเน้นย้ำว่า ครูผู้สอนต้องแนะนำนักเรียนให้เข้าใจข้อเท็จจริงของวัฒนธรรมและอารยธรรมไม่ใช่ฝึกแต่จดจำวันที่ ขณะเดียวกันสิ่งสำคัญในการสอนประวัติศาสตร์คือการอธิบายเหตุการณ์ร่วมสมัยผ่านการศึกษาคดีดี หลักสูตรใหม่คำนึงถึงช่วงเวลาปัจจุบัน แม้ว่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจะยังไม่ได้รับการพิสูจน์อย่างเป็นทางการ แต่ไม่มีเหตุผลใดที่จะหยุดช่วงเวลาร่วมสมัยหลังสามสิบปีและให้

⁷⁸⁶ เลียง หับอาน, *สังเขปกัมพูชาวารช่วยจำ สำหรับการสอบระดับประถมศึกษา*, 34-35. [*แถบ ภายหาค*, *กฤษฎีกากระทรวงศึกษา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๓๖-๓๗.]; “แบบเรียนสังเขปกงสาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ,” 1959, 51-52. [*เยเรียม เดอ บิวตี วารสาร* *กฤษฎีกา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๑๙๕๙, ๕๑-๕๒.]; “พงศาวดารประเทศกัมพูชาสังเขปสำหรับการสอบระดับประถมศึกษา การสอบต่าง ๆ,” 1959, 46-47. [*กฤษฎีกากระทรวงศึกษา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๑๙๕๙, ๕๖-๕๗.]; “แบบเรียนสังเขปกงสาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ,” 1959, 102. [*เยเรียม เดอ บิวตี วารสาร* *กฤษฎีกา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๑๙๕๙, ๑๐๒.]; “พงศาวดารประเทศกัมพูชาสังเขปสำหรับการสอบระดับประถมศึกษา การสอบต่าง ๆ,” 1959, 83. [*กฤษฎีกากระทรวงศึกษา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๑๙๕๙, ๘๓.]; “แบบเรียนสังเขปกงสาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ,” 1959, 107. [*เยเรียม เดอ บิวตี วารสาร* *กฤษฎีกา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๑๙๕๙, ๑๐๗.];

⁷⁸⁷ “แบบเรียนสังเขปกงสาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ,” 1959, 102. [*เยเรียม เดอ บิวตี วารสาร* *กฤษฎีกา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๑๙๕๙, ๑๐๒.];

⁷⁸⁸ “พงศาวดารประเทศกัมพูชาสังเขปสำหรับการสอบระดับประถมศึกษา การสอบต่าง ๆ,” 1959, 83. [*กฤษฎีกากระทรวงศึกษา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๑๙๕๙, ๘๓.]; “แบบเรียนสังเขปกงสาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ,” 1959, 107. [*เยเรียม เดอ บิวตี วารสาร* *กฤษฎีกา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๑๙๕๙, ๑๐๗.];

⁷⁸⁹ เลียง หับอานบรรยายว่าเมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกคลุมกัมพูชาเป็นสุขและจบการอธิบายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (เลียง หับอาน, *สังเขปกัมพูชาวารช่วยจำ สำหรับการสอบระดับประถมศึกษา*, 88. [*แถบ ภายหาค*, *สรวัดกรมศึกษาธิการ*, ๘๘.]) ขณะที่เลียมเตงบรรยายว่าฝรั่งเศสบังคับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยราชธานินทร์เสนาบดี (เลียมเตงบรรยายว่า ฝรั่งเศสบังคับให้สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยราชธานินทร์เสนาบดีในอนุสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับกัมพูชา ค.ศ. 1884 ส่งผลให้กัมพูชาเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอาณานิคมฝรั่งเศสโดยสมบูรณ์ นับจากเวลานั้นมาแล้วซึ่งประชากรชาวกัมพูชาได้รับความทุกข์ทรมานไม่ลดน้อยลง และจบการอธิบายถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (แบบเรียนสังเขปกงสาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ,” 1959, 86-87. [*เยเรียม เดอ บิวตี วารสาร* *กฤษฎีกา สังกัดกรมศึกษาธิการ*, ๑๙๕๙, ๘๖-๘๗.])

นักเรียนอยู่ในความมืดมนเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน⁷⁹⁰ ด้วยเหตุนี้กรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร และภาพของไทยที่มุ่งร้ายปรารภในดินแดนของกัมพูชาจึงได้รับการบรรจุในบทเรียน โดยเฉพาะ ภายหลังการตัดสินคดีของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ครูได้รับการแนะนำว่าควรกระตุ้นนักเรียนให้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ ดังหัวข้อ “Preah Vihear 15 Juin 1962 : une date qui compte dans l’Histoire du Cambodge” (ปราสาทเขาพระวิหาร 15 มิถุนายน ค.ศ. 1962: วันสำคัญในประวัติศาสตร์กัมพูชา) ในวารสารครูเขมร (Revue de l’Instituteur Khmer) ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน ค.ศ. 1962 ความตอนหนึ่งระบุว่า “ชัยชนะของกัมพูชาถือเป็นเหตุการณ์ความยุติธรรมที่ต้องจารึกในประวัติศาสตร์ของประเทศเรา โรงเรียนของเราต้องไม่พลาดเหตุการณ์นี้ และในทางวิชาการ เราย่อมมีโอกาสนักเรียนเพื่อแสดงความหมายอันลึกซึ้งยิ่งขึ้นของเหตุการณ์นี้”⁷⁹¹

อย่างไรก็ดี แม้วารสารครูเขมรจะย้ำว่าการดำเนินการในโรงเรียนจะกระทำโดยปราศจากอคติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แต่ความหลายตอนกลับแสดงทัศนคติถึงประเทศไทยว่าเป็นผู้ร้าย และศัตรูของกัมพูชา เช่น “เรารู้สึกภาคภูมิใจอย่างมากในความเป็นชาวกัมพูชา ภาคภูมิใจอย่างมากต่อคำแนะนำของหัวหน้าผู้มีความสามารถ ผู้ซึ่งรู้วิธีฝ่าหลุมพรางมากมายเพื่อคัดท้ายเรือของกัมพูชาไปยังท่าเรือ... ชัยชนะครั้งนี้เป็นการเตือนเพื่อนบ้านที่ฝึกฝลัทธิจักรวรรดินิยมที่มุ่งมาทางเรา”⁷⁹² พร้อมกันนี้ยังได้แนะนำแนวทางจัดกิจกรรมการสอนโดยให้ครูสรุปความสำคัญของเหตุการณ์ ความหมายที่ลึกซึ้งที่กัมพูชาได้รับจากเหตุการณ์นี้ผ่านการสอดแทรกประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และอารยธรรม รวมถึงให้อธิบายความเป็นมาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ การดำเนินการยื่นฟ้องของกัมพูชา การพิจารณาคดี และผลการตัดสิน โดยให้ครูและนักเรียนร่วมกันทำเอกสารผ่านการบรรยาย ภาพข่าว เอกสารจะค่อย ๆ สมบูรณ์และนำไปใช้ในโอกาสต่อไป⁷⁹³

การดำเนินการสร้างภาพของไทยให้เป็นผู้ร้ายและศัตรูผ่านแบบเรียนและคู่มือครูเป็นการตอกย้ำให้ชาวเขมรซึ่งอย่างน้อยที่สุดคือครูและนักเรียนมีมุมมองต่อประเทศไทยในแง่ลบ คนกลุ่มนี้เมื่อสำเร็จการศึกษาต่างเข้าไปมีบทบาทในสังคม บางส่วนเลือกเป็นครู บางส่วนเลือกเป็นนักประพันธ์ ก็ยิ่งทำให้องค์ความรู้ที่ได้จากการเพาะบ่มผ่านการศึกษาแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง เมื่อผนวกกับการดำเนินการในวิธีอื่น ๆ ก็ยิ่งทำให้ชาวเขมรรู้สึกเกลียดชังประเทศไทยมากขึ้น

⁷⁹⁰ “Revue De L’Instituteur National Pédagogique N 2 Mai 1959,” 1959, การอบรมและการฝึกสอน กล้องที่ 217, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 11. [“Revue De L’Instituteur National Pédagogique N 2 Mai 1959,” ๑๙๕๙, *การอบรมและการฝึกสอน* BOX 217, *บรรณสารผู้รู้* ๑๑.]

⁷⁹¹ “Revue De L’Instituteur Khmer N 3 De September 1962,” 1962, การอบรมและการฝึกสอน กล้องที่ 186, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 46. [“Revue De L’Instituteur Khmer N 3 De September 1962,” ๑๙๖๒, *การอบรมและการฝึกสอน* BOX 186, *บรรณสารผู้รู้* ๖๖.]

⁷⁹² เรื่องเดียวกัน, 47-48.

⁷⁹³ เรื่องเดียวกัน, 49.

2.4 การถ่ายทอดความคิดทางการเมืองผ่าน “ละครชาติ”: มหรสพเพื่อความบันเทิง

มหรสพเพื่อความบันเทิงเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการถ่ายทอดภาพของไทยสู่ประชาชน โดยเฉพาะ “*เลอช*” [อ่านว่า โลกน : คำแปล ละคร (Lkhaon)] เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับสื่อสิ่งพิมพ์แล้ว ความบันเทิงประเภทนี้ แม้คนที่ไม่รู้หนังสือก็สามารถเข้าใจในเนื้อหาและเรื่องราวได้ ทั้งนี้ในยุคสังคมนิยม รัฐบาลกัมพูชาให้ความสำคัญและจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนองค์กรด้านศิลปะ เช่น สมาคมนักเขียนกัมพูชา (the Cambodian Writers' Association) สถาบันพุทธศาสนบัณฑิตย (Institute Buddhist) รวมถึงโรงละครแห่งชาติกัมพูชา (The National Theater) เพื่อสนองพระราชดำริในสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุตั้งรายงานด้านการศึกษา ระหว่าง ค.ศ. 1960-1961 ระบุว่าการศึกษาด้านศิลปะได้รับการยกระดับตามคำแนะนำของพระองค์ ซึ่งเป็นประมุขแห่งรัฐ เพื่อให้ศิลปะและประเพณีของกัมพูชาได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับความเป็นสมัยใหม่⁷⁹⁴

กล่าวเฉพาะด้านการละคร ประมาณ ค.ศ. 1956 กระทรวงอบรมชาติ (ขณะนั้นเรียกกระทรวงศึกษาธิการชาติ) ได้รวมครูจากสถาบันฝึกหัดครูจำนวนหนึ่งให้หัดวิชาละครประเภท “*เลอชริยาย*” [อ่านว่า โลกนนิเยีย : คำแปล ละครพูด (Spoken Drama Theater)]⁷⁹⁵ โดยเรียกว่า “*เลอชชาติ*” [อ่านว่า โลกนเจียต : คำแปล ละครชาติ (Lkhaon Cheat)] เพราะเป็นละครที่จัดขึ้นโดยรัฐ⁷⁹⁶ จนถึง ค.ศ. 1959 จัดตั้ง “*สាលาชาติในเลอชริยาย*” [อ่านว่า ซาเลียเจียตแพนกลอคนนิเยีย : คำแปล โรงเรียนชาติด้านละครพูด (l'Ecole Nationale du Théâtre)] แต่คนทั่วไปเรียกว่า “*สาลาเลอชชาติ*” [อ่านว่า ซาเลียโลกนเจียต : คำแปล โรงเรียนละครชาติ] ตั้งอยู่ที่วัดพนม (Wat Phnom) ต่อมาย้ายไปที่ศาลารจนา (Sala rajana) ด้านตะวันตกของทุ่งพระเมรุ⁷⁹⁷ โรงเรียนละครชาติเปิดสอน 2 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรระยะสั้นและหลักสูตรระยะยาว 4 ปี⁷⁹⁸ โดย

⁷⁹⁴ “Rapport Succinct Sur Le Mouvement Éducatif Au Cambodge Pendant L'année Scolaire 1960-61,” 1961, 7. [“Rapport Succinct Sur Le Mouvement Éducatif Au Cambodge Pendant L'année Scolaire 1960-61,” ๑๙๖๑, ๗.]

⁷⁹⁵ คณะกรรมการหนังสือศิลปวัฒนธรรม, *การแสดงเขมร* (กัมพูชา: รัฐสภาแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา, 2003), 230. [คณะกรรมการสภาวัฒนธรรม, *๑๙๖๑-๖๒* (กรุงเทพฯ: ๒๐๐๓), ๒๓๐.]

⁷⁹⁶ Cultures of Independence: An introduction to Cambodian Arts and Culture in the 1950's and 1960's (Cambodia: Reyum, 2001), 106.

⁷⁹⁷ Ibid., 70.

⁷⁹⁸ “Rapport Succinct Sur Le Mouvement Éducatif Au Cambodge Pendant L'année Scolaire 1960-61,” 1961, 8. [“Rapport Succinct Sur Le Mouvement Éducatif Au Cambodge Pendant L'année Scolaire 1960-61,” ๑๙๖๑, ๘.]

จัดการเรียนการสอนเป็นภาษาเขมรและภาษาฝรั่งเศส นักเรียนจะเรียนวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะและอารยธรรม ควบคู่กับวิชาศิลปะการแสดงทั้งการร้องและการแสดงออกทางร่างกาย สำนวนวาทศิลป์ละครใบ้ การตีความบทละคร การแสดงสด การเตรียมและลำดับขั้นตอนการแสดง เมื่อสิ้นปีการศึกษา นักเรียนต้องทำสอบเก็บคะแนน และในชั้นปีสุดท้ายจะมีการสอบปลายภาค ตั้งแต่เปิดสอนใน ค.ศ. 1959 จนถึง ค.ศ. 1962 โรงเรียนละครชาติมีผู้ฝึกสอนมือใหม่ จำนวน 20 คน และมีนักเรียนชายและหญิงที่กำลังจะสำเร็จการศึกษารวมทั้งสิ้น 103 คน⁷⁹⁹ จนถึง ค.ศ. 1965 โรงเรียนละครชาติเปลี่ยนเป็นคณะนาฏศาสตร์ในมหาวิทยาลัยภูมิโนทวิจิตรศิลปะ (Royal University of Fine Arts) ขยายการเรียนไม่ใช่เฉพาะวิชาละครพูด แต่ยังสอนระบำและละครประเพณีต่าง ๆ ด้วย⁸⁰⁰

นอกจากนี้ตั้งแต่ ค.ศ. 1959 ยังได้มีการจัดตั้ง “**ក្រុមល្ខោនជាតិ**” [อ่านว่า คุรมลโคนเจียต : คำแปล คณะละครชาติ (Krom Lkhaon Cheat)] ในพระบรมราชูปถัมภ์ในสมเด็จพระมหากษัตริยานิสีสุวตถีมูเนียงค์ กุสมะนาริรัตน์ สิริวัฒนา โดยมีหงส์ ธุนท์ก (Hang Thun Hak) ชาวเขมรที่ศึกษาวิชาการละครจากสถาบันซารา แบรินาร์ต (Sarah Bernardt) กรุงปารีสเป็นผู้อำนวยการ⁸⁰¹ ธุนท์กมีหน้าที่จัดทำารแสดงทั้งจากบทประพันธ์ภาษาเขมรและภาษาต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงมหรสพอย่างกว้างขวาง คณะละครชาติไม่เพียงทำการแสดงในโรงละครแห่งชาติเท่านั้น แต่ยังออกแสดงในพิธีการสำคัญของรัฐ รวมถึงเดินทางไปทำการแสดงในพื้นที่ตามจังหวัดต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี⁸⁰² ถึงเช่นนั้นการจัดการแสดงของคณะละครชาติไม่เป็นที่นิยมของคนต่างจังหวัด จึงได้มีการนำความเชื่อประเพณีในพื้นที่นั้น ๆ มาทำการแสดง เช่น พระเวสสันดรทำการแสดงแบบละครพูด รวมทั้งมีการขับร้องบทเพลงเพื่อให้คนต่างจังหวัดมาดู⁸⁰³ นอกจากนี้ยังได้มีการบันทึกเสียงในลักษณะของเรื่องสั้นทั้งภาษาเขมรและฝรั่งเศสออกอากาศผ่านสถานีวิทยุกระจายอีกด้วย⁸⁰⁴

สำหรับละครพูดเป็นละครประเภทที่ดำเนินเรื่องด้วยการพูด ผู้แสดงจะได้ตอบบทสลับกันไปมา คณะกรรมการหนังสือศิลปวัฒนธรรมสันนิษฐานว่าเริ่มเป็นที่รู้จักในกัมพูชาประมาณ

⁷⁹⁹ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1963, 120.

⁸⁰⁰ *Cultures of Independence: An introduction to Cambodian Arts and Culture in the 1950's and 1960's*, 71.

⁸⁰¹ สาธุ สามิต, *ประวัติศาสตร์กัมพูชาและวรรณเขมร*, 212. [*สาธุ สามิต, ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជានិងវប្បធម៌ខ្មែរ*, ๒๑๒.]

⁸⁰² คณะกรรมการหนังสือศิลปวัฒนธรรม, *การแสดงเขมร*, 231. [*คณะกรรมการสภาผู้แทนราษฎร, ๑๗๗ รัชกาลที่ ๙, ๒๓๑*.]

⁸⁰³ *Cultures of Independence: An introduction to Cambodian Arts and Culture in the 1950's and 1960's*, 71.

⁸⁰⁴ Steinberg, *Cambodia: its people, its society, its culture*, 146.

ค.ศ. 1949 โดยคีย์ บูเร (Guy Poreé) อาจารย์ชาวฝรั่งเศสซึ่งสอนนิชาวรรณกรรมฝรั่งเศสที่วิทยาลัยพระสีสุวัตต์ (Lycée Sisowath) ได้สอนและนำนักเรียนแสดงในงานประจำปีการศึกษา โดยมีการแจกรางวัลใหญ่ทำให้ผู้เข้าชมชาวเขมรและศิษยานุศิษย์ชื่นชอบเป็นอย่างมาก⁸⁰⁵ ตามรายงานของเฟรเดอริก พี. มั่นสัน ค.ศ. 1963 และ ค.ศ. 1968 กล่าวว่าละครพูดเป็นรูปแบบมหรสพความบันเทิงที่โรงละครแห่งชาติมักนำมาจัดแสดงมากที่สุด และมีละครพูด 3 เรื่องที่ได้รับความนิยม คือ นักตากล้องเมือง (สงครามกับสยาม) พุทธิแสนกับนางกองรี (ตำนานชื่อสถานที่) และถมอรา (ระบำหิน)⁸⁰⁶

กรณีตัวอย่างละครพูดเรื่อง “**สุกัลยาณีแห่งเมือง**” [อ่านว่า เนียะกตาเซเลียงเมือง : คำแปล นักตากล้องเมือง (Khleang Moeung)] เป็นตำนานพื้นบ้านของกัมพูชา กล่าวถึงวีรกรรมของขุนนางนามว่า “เมือง” วีรบุรุษแห่งเมืองโพธิสัตว์ที่สู้รบกับกองทัพไทยสมัยกรุงละแวกเป็นราชธานีเมื่อกองทัพไทยยกมาเพื่อปราบพระชัยอัครรรักษ์พระราชโอรสในพระจันทร์ราชา เสนาเมืองเห็นว่าไม่สามารถสู้ได้เนื่องจากอาวุธมีไม่เพียงพอ จึงอาสาละชีวิตนำกองทัพฝึกรบกับไทย โดยสั่งให้คนชุดหลุมขนาด 4 เมตร 4 มุม ลึก 4 เมตร และนำอาวุธลงปักไว้ แล้วสั่งว่า “ขอให้ท่านทั้งหลายพยายามเอาใจใส่ในสงครามเวลานี้ เพื่อปลดปล่อยแผ่นดินเขมร ให้ได้รอดพ้นจากกำมือของปัจเจกมิตร ส่วนข้า ๆ รับรองทางส่วนของทัพโฆมด ขอท่านทั้งปวงเชื่อมั่น ถ้าข้าตายได้ 7 วัน จะได้ยินเสียงดังโห่ส่งเสียงดังเหมือนเป็นเสียงกลองลั่น เราก็จะมีชัยแล้ว”⁸⁰⁷ จากนั้นเสนาเมืองและครอบครัวก็กระโดดลงไปหลุมนั้น เมื่อกองทัพไทยเข้ามาถึงเมืองพระตะบองพบกับทัพของพระชัยอัครรรักษ์ กองทัพปีศาจของเสนาเมืองก็ออกนำหน้าสำแดงฤทธิ์เดชทำให้ทหารไทยหน้ามืด จุกในท้อง อาเจียนล้มลงเอง ทหารของพระชัยอัครรรักษ์จึงเข้าสังหารทหารไทยได้จำนวนมาก เมื่อเห็นว่าสู้ไม่ได้กองทัพไทยก็ล่าถอยกลับไป พระชัยอัครรรักษ์จึงได้ราชาภิเษกมีพระนามว่าพระชัยเจษฎา พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบตี เมื่อบ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขทรงระลึกถึงบุญคุณของเสนาเมืองที่สละชีวิตเพื่อพระองค์และแผ่นดิน จึงทรงจัดทำบุญเพื่ออุทิศแก่ดวงวิญญาณเสนาเมืองเรียกว่างานขึ้นนักตากล้องเมือง⁸⁰⁸

การที่โรงละครแห่งชาตินำตำนานพื้นบ้านเรื่องนักตากล้องเมืองมาจัดทำเป็นละครและถ่ายทอดต่อสาธารณชน เป็นกลวิธีสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างภาพการเป็นผู้ร้ายและศัตรูของไทยให้เด่นชัดขึ้น แม้ในแง่หนึ่งตำนานเรื่องนี้จะสะท้อนภาพวีรบุรุษที่อุทิศตนเพื่อปกป้องบ้านเมือง แต่อีก

⁸⁰⁵ คณะกรรมการหนังสือศิลปวัฒนธรรม, การแสดงเขมร, 230. [*คณาธิปไตยการปกครองระบอบประชาธิปไตย, ๑๙๖๖*

ศึกษาศาสตร์, ๒๓๐.]

⁸⁰⁶ Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1963, 121.; Munson, *Area Handbook for Cambodia*, 1968, 129.

⁸⁰⁷ ประชุมนิทานพื้นบ้านเขมร ภาค 8 (พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิตย, 2001), 12. [*ประชุมเรื่องตำนานเขมร ภาค ๘ (กรุงเทพฯ: ๒๐๐๑), ๑๒.]*

⁸⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, 2-8.

ด้านหนึ่งก็สะท้อนภาพการเป็นผู้รุกรานของไทยที่สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวเขมร พร้อมกันนี้การที่นักตากล้องเมืองถูกบันทึกว่าเป็นหนึ่งในสามเรื่องยอดนิยมของโรงละครแห่งชาติ⁸⁰⁹ นัยหนึ่งแสดงถึงความตั้งใจในการปลูกเร้าความรู้สึกของชาวเขมรให้เกลียดชังไทยไม่ใช่เพียงการชมละครเพื่อความบันเทิง ดังกล่าวไปแล้วข้างต้นว่าตำนานพื้นบ้านคือสิ่งที่ชาวเขมรโดยทั่วไปรับรู้ในวงกว้างและเป็นความทรงจำที่ได้รับการบอกเล่าสืบทอดต่อกันมา การผลิตซ้ำในรูปแบบละครไม่เพียงทำให้เข้าถึงผู้คนได้ง่ายขึ้นเท่านั้น แต่ยังมีส่วนในการโน้มน้าวและชักจูงอารมณ์และความรู้สึกของผู้ชมให้คล้อยตามด้วยเหตุนี้จึงพบว่าเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตึงเครียด ละครได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือปลุกเร้าประชาชน ยกตัวอย่างเช่นหลังจากรัฐบาลกัมพูชาขึ้นเรื่องต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลกให้ตัดสินชี้ขาดกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารและระหว่างรอคำพิพากษานั้น ใน ค.ศ. 1961 คณะละครชาติได้บันทึกเสียงละครเรื่องพระโคพระแก้วและนักตากล้องเมือง และนำออกอากาศในรายการหลักของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติสองถึงสามครั้ง ในขณะเดียวกันหงส์ ฐนัทยังได้ประพันธ์บทละครที่เนื้อหาผสมผสานการต่อสู้ระหว่างชาวเขมรกับไทยและนำออกอากาศ⁸¹⁰

นอกจากนี้ยังมีละครอีกประเภทหนึ่งคือ “*เลฆาอ์ ชัมราฮ์*” [อ่านว่า โลกคนจมรฐ์ : คำแปลละครผสม (Lkhaon Chamrauh or Theater Total)] เป็นมหรสพแบบใหม่ที่ได้รับการสร้างขึ้นในสมัยสังคมนิยม ประมาณ ค.ศ. 1960 ลักษณะเด่นคือรวมองค์ประกอบทางศิลปะการแสดงประเภทต่าง ๆ เข้ามาไว้รวมกัน เช่น ละครพูด ลิเก ละครบาสัก เพลงร่วมสมัย เพลงโบราณ ดนตรีร่วมสมัย ดนตรีโบราณ ระบำพระราชทรัพย์ และระบำพื้นบ้าน ต่อมาในระยะหลังมีการฉายสไลด์ (Slide) กายกรรม-มายากล ภาพวิดิทัศน์ และภาพยนตร์สารคดีรวมอยู่ในชุดการแสดงด้วย ดังนั้นละครผสมจึงเป็นการแสดงที่มีศิลปินและนักแสดงจำนวนมากกว่าพันคน และจะทำการแสดงเฉพาะเรื่องประวัติศาสตร์ของประเทศชาติที่มีความยิ่งใหญ่ (Grandiose)

สำหรับละครผสมเรื่องสำคัญที่ได้รับการจัดแสดงในสมัยสังคมนิยมและเกี่ยวข้องกับไทยคือ เรื่อง “*ปราสาทพระวิหาร*” [อ่านว่า เบรียชาดเปรียะส่วีเฮียร์ : คำแปล ปราสาทพระวิหาร (Preah Vihear Temple)] บทประพันธ์ของหงส์ ฐนัท, เมียส โคก, เฉง จน, วัฒน โมลิวิน และ บูล สมเอียน ร่วมกับเพื่อนของท่านจำนวนมากที่มีทักษะทางศิลปะแตกต่างกัน โดยเนื้อหาของละครผสมเรื่อง “ปราสาทพระวิหาร” เรียบเรียงขึ้นจากเหตุการณ์ร่วมสมัยที่สำคัญในทศวรรษ 1960 คือ พหุติการณ์ที่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ณ กรุงเฮก ได้มีคำพิพากษาจำกัดไม่ให้ไทยซึ่งเป็นผู้ปล้น

⁸⁰⁹ นักตากล้องเมือง (Khleang Moeung) ได้รับการผลิตเป็นภาพยนตร์โดยบริษัทวณณจันทและเอียนเนรตียมิตต ภาพยนตร์ใน ค.ศ. 1969 คำโปรยตอนหนึ่งว่า “การประยุทธ์อย่างดุเดือด ตัวต่อตัวระหว่างผู้รักชาติของเรากับทัพเสียม”

⁸¹⁰ Kimly Ngoun, “The Politics of Nationalism in Cambodia’s Preah Vihear Conflict with Thailand: The State, the City and the Border,” (PhD thesis, Australian National University, 2017), 87.

ดินแดนและทรัพย์สินสมบัติทางวัฒนธรรมของเขมร คือนปราสาทพระวิหารให้เขมรเจ้าของเดิม เรื่องนี้จัดแสดงที่ทุ่งพระเมรุ⁸¹¹

ทั้งนี้ละครสมเรื่องปราสาทพระวิหารได้รับการจัดแสดงหลายครั้ง ดังปรากฏในบันทึกความทรงจำวัยเด็กของซิ่ง หักที (Khing Hoc Dy) นักวิชาการด้านอักษรศาสตร์และสมาชิกราชบัณฑิตยสภาที่ให้สัมภาษณ์ต่อกิมลี หงวน (Kimly Ngoun) ถึงการที่รัฐบาลกัมพูชาจัดให้มีการแสดงละครกลางแจ้งที่สถานีรถไฟสำโรงซึ่งห่างจากกรุงพนมเปญไป 15 กิโลเมตร วัลณ โมลิวัลณ (Vann Molyvann) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอบรมชาติในขณะนั้น (ระหว่างวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1968 ถึงวันที่ 13 สิงหาคม ค.ศ. 1969) ประกาศให้นักเรียนและนักศึกษาจากกรุงพนมเปญเดินเท้าไปยังสถานีรถไฟสำโรง โดยมีครู อาจารย์ อธิการบดีเดินตามไปด้วย นักเรียนและนักศึกษาใช้เวลา 1 คืนเพื่อชมการแสดงละครที่มีการแสดงแผ่นป้ายขนาดใหญ่เป็นภาพปราสาทเขาพระวิหารเป็นฉากหลังของเวที สารสำคัญของการเล่นมีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อสารให้ผู้ชมได้รู้ว่ากัมพูชาชนะไทยได้อย่างไร และปราสาทเขาพระวิหารเป็นมรดกของชาติได้อย่างไร การแสดงภาพของประเทศไทยและจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นวายร้ายที่มุ่งร้ายและละโมภย์ซึ่งสมบัติของชาวเขมรเป็นแก่นของการแสดงด้วย หักทีกล่าวทิ้งท้ายว่า “การเดินทางและการค้างแรมด้วยกันเป็นประสบการณ์ที่ยากจะลืมเลือน พวกเราเชื่อในสิ่งที่นักแสดงสื่อสารกับเรา...พวกเราทุกคนล้วนสนับสนุนสมเด็จพระเจ้าสีหนุ”⁸¹² นอกจากนี้ยังมีละครสมเรื่องพระบาทชัยวรมันที่ 7 จัดแสดงที่สนามกีฬาแห่งชาติ รวมทั้งยังมีการแสดงชุดสมัยสังคมาภรณ์นิยม ชุดสมัยอาณาจักรขอมฝรั่งเศส ชุดการเคลื่อนไหวเขมรอิสระ ชุดการเคลื่อนไหวด้วยความรักชาติ ชีวิตและนาฬิกาหาญ ชุดเอกราช 9 พฤศจิกายน ค.ศ. 1953 อีกด้วย⁸¹³

จากที่กล่าวมาข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่าภาพประเทศไทยที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านมหรสพประเภทละครมีความสำคัญในแง่ของการสร้างเสริมภาพผู้ร้ายและศัตรูของไทยในมุมมองของชาวเขมรให้เข้มข้นมากยิ่งขึ้น เพราะแก่นเรื่องของละครที่ถูกนำมาถ่ายทอดต่อสาธารณชน เป็นการคัดสรรตำนานและนิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับไทยในด้านลบ รวมถึงสร้างขึ้นจากเหตุการณ์ร่วมสมัยที่แสดงภาพการเป็นผู้ร้ายและผู้รุกรานของไทยทั้งสิ้น ซึ่งไม่เพียงตอกย้ำประชาชนให้ตระหนักว่าไทยมีเจตนามุ่งร้ายต้องการทำลายประเทศกัมพูชาเสมอมา แต่ยังกระตุ้นเตือนประชาชนชาวเขมร

⁸¹¹ คณะกรรมการหนังสือศิลปวัฒนธรรม, การแสดงเขมร, 236-237. [คณะวิทยากรสภาวัฒนธรรมร่วมสมัย, **เอกสารวิจัยภาค ๒**, ๒๓๖-๒๓๗.]

⁸¹² Ngoun, “The Politics of Nationalism in Cambodia's Preah Vihear Conflict with Thailand: The State, the City and the Border,” 88.

⁸¹³ คณะกรรมการหนังสือศิลปวัฒนธรรม, การแสดงเขมร, 241, 244-247. [คณะวิทยากรสภาวัฒนธรรมร่วมสมัย, **เอกสารวิจัยภาค ๒**, ๒๔๑, ๒๔๔-๒๔๗.]

ให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีและให้การสนับสนุนสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุเพื่อป้องกันภัยอันตรายจากศัตรูอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปการสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุที่มีต่อประเทศไทยสู่ประชาชน ส่งผลให้ชาวเขมรซึ่งมองประเทศไทยเป็นศัตรูและผู้ร้ายอยู่แต่เดิม ยิ่งรู้สึกหวาดระแวงและเกลียดชังประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะจากเหตุการณ์ร่วมสมัยที่พวกเขาได้สัมผัสโดยตรงทั้งกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร การแทรกแซงนโยบายเป็นกลางและไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด รวมถึงการให้การสนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมรให้ก่อความไม่สงบ ผลักดันให้เมื่อมีการปลุกระดมหรือมีกระแสข่าวที่แม้ว่าจะเป็นเพียงข่าวลือเกี่ยวกับประเทศไทย ชาวเขมรก็จะแสดงปฏิกิริยาเพื่อตอบสนองต่อความรู้สึกในทันทีดังจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป

3. ภาพลักษณ์ของไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู”

ในสายตาชาวเขมรและปฏิกิริยาที่มีต่อประเทศไทยในยุคสังคมนิยม

ข้อที่น่าสังเกตอย่างยิ่งใน mentality ของคนเขมรยุคนี้คือ ตั้งแต่ประเทศกัมพูชามาอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศสมาเป็นระยะเวลา 80 ปีเศษมาจนบัดนี้ ฝรั่งเศสก็ได้พยายามอบรมยุ้งเขมรตลอดมาให้ระแวงไทย พยายามจำกัดอิทธิพลของไทยให้หมดสิ้นไปจากประเทศนี้ แม้แต่ในขณะนี้ก็ยังยุแหย่กันอยู่ และการที่ประเทศต้องตกอยู่ใต้บังคับของฝรั่งเศส ๆ ปกครองด้วยความกดขี่ราษฎรก็มีแต่ความกลัวเกรง ความเกลียดชังและความหวาดระแวง เมื่อนานปีเข้าจิตดีใจคนก็เสื่อมไปหมด...พรรคคณะของชาวเขมรที่มีต่อไทย ส่วนหนึ่งได้ลดความเกลียดชังลง แต่อีกส่วนหนึ่งยังคงรู้สึกไม่ไว้วางใจประเทศไทยและยังคงหวาดระแวงว่าไทยจะเอาอะไรตอบแทนในการเสนอให้ความช่วยเหลือ ที่กลัwnักหนา ก็คือไทยจะเอาพระตะบอง เสียมเรียบคืน มีความระแวงอยู่ดังนี้ตลอดมา ยากที่จะลบความรู้สึกอันนี้ให้หมดในเร็ววัน แม้แต่เบน นุตนายกรัฐมนตรีก็เคยระแวงว่าข้าพเจ้าจะเอาอะไรจากประเทศกัมพูชา⁸¹⁴

รายงานข้างต้นคือมุมมองของพลตำรวจจัตวาจรัส มณฑุกานนท์เกี่ยวกับภาพของไทยในสายตาชาวเขมรภายหลังกัมพูชาได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์เมื่อ ค.ศ. 1954 ความเกลียดชังและความหวาดระแวงคือสิ่งที่ฝังลึกในความรู้สึกนึกคิดไม่เพียงคนทั่วไป เพราะแม้แต่เบน นุตที่ขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็ยังไม่วางใจต่อความช่วยเหลือของประเทศไทย

⁸¹⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 13 สิงหาคม 2497, 73.

ภาพประเทศไทยในสายตาชาวเขมรแต่เดิมพิจารณาได้จากตำนานและนิทานพื้นบ้าน เช่น พระโคพระแก้ว นักตากล้องเมือง แก่นเรื่องแสดงภาพของไทยเป็นผู้ร้ายและศัตรูที่ละโมภ ฉวยโอกาส และไม่ซื่อตรง ภาพทั้งหมดสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ระหว่าง กัมพูชากับไทยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา กระทั่งการเข้ามาของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ภาพของไทยจึงได้รับการตอกย้ำอย่างเข้มข้นเพื่อตอบสนองความชอบธรรมของผู้ปกครองใหม่ แต่ผลที่เกิดขึ้นคือชาวเขมรมีมุมมองต่อไทยเป็นผู้ร้ายและศัตรูที่รุนแรงกว่าเดิม เมื่อผนวกกับการสร้างภาพเกี่ยวกับประเทศไทยของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุที่มีลักษณะสอดคล้องกับความรับรู้เดิมของชาวเขมร แต่เพิ่มเติมด้วยรายละเอียดจากเหตุการณ์ร่วมสมัยที่ยังปลุกเร้าอารมณ์ความเกลียดชังและมองไทยเป็นผู้ร้ายและศัตรูเพิ่มมากขึ้น ดังเห็นได้จากปฏิกริยาที่ชาวเขมรแสดงความโกรธเคืองและเกลียดชังประเทศไทย โดยเฉพาะในเหตุการณ์เดินขบวนชุมนุมครั้งใหญ่ของประชาชนในกรุงพนมเปญ กว่า 50,000 คน เมื่อวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1958 ที่มีสาเหตุมาจากความขุ่นเคืองพระทัยของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ไทยและอังกฤษ เมื่อพระองค์มีพระหัตถเลขากราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรตมสุรามฤตตั้งแต่วันที่ 21 มีนาคม ค.ศ. 1958 ถึงการเขียนบทความโจมตีของหนังสือพิมพ์ไทยหลายฉบับและขอให้มีพระราชสาสน์ไปยังรัฐบาลไทยให้จัดการกับหนังสือพิมพ์เหล่านั้น เพราะทรงมีพระศนะว่าเป็นการดูถูกประเทศ รวมถึงหมิ่นพระนามและพระเกียรติของพระองค์ท่านอย่างยิ่ง⁸¹⁵ ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนรัฐบาลทุกฉบับนำพระหัตถเลขาข้างต้นลงตีพิมพ์ พร้อมทั้งผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาหรือที่ใกล้ชิดพากันเขียนบทความสนับสนุนสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุและทำการโจมตีหนังสือพิมพ์ไทย

การปลุกกระดมอย่างต่อเนื่องของสื่อมวลชนผลักดันให้ข้าราชการและประชาชนชาวเขมรพากันออกมาเดินขบวน เพื่อแสดงว่าสนับสนุนสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุในความขุ่นเคืองพระทัยของพระองค์ท่านต่อหนังสือพิมพ์ไทยและอังกฤษ เพราะการตีเตียนและวิพากษ์วิจารณ์นโยบายความเป็นกลางของประเทศกัมพูชาและสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุเป็นสิ่งที่กระทบกระเทือนใจของคนกัมพูชาอย่างที่สุด⁸¹⁶ อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับการเดินขบวน ทางราชการไทยตั้งข้อสังเกตว่าพระองค์ทรงทราบล่วงหน้าอยู่แล้ว

การเดินขบวนถูกจัดขึ้นโดยทางราชการ โดยได้รับความเห็นชอบของผู้ใหญ่ในรัฐบาลหรือแม้แต่เจ้าฟ้านโรตมสีหนุเอง เพราะจะมีการเดินขบวนโดยไม่ให้พระองค์ท่านทรงทราบล่วงหน้า

⁸¹⁵ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 125.

⁸¹⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 1 พฤศจิกายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 167.

ไม่ได้แน่ การที่มีตำรวจชั้นนายร้อยและข้าราชการชั้นอธิบดีมาเดินขบวนด้วยเช่นนี้ได้ จะต้องได้รับอนุญาตหรือด้วยความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของรัฐบาล⁸¹⁷

แม้การเดินขบวนของประชาชนชาวเขมรเริ่มแรกจะมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงการสนับสนุนสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุในความซุ่มเคืองพระทัย แต่ประเด็นที่น่าสนใจมากไปกว่านั้นคือการชุมนุมสะท้อนภาพลักษณ์ของไทยในสายตาชาวเขมรว่าเป็นผู้รุกรานและผู้บ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศ เพราะประชาชนไม่เพียงแสดงความไม่พอใจต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ไทยและอังกฤษเท่านั้น แต่กลับขยายผลลุกลามและนำไปสู่การประณามไทยในกรณีอื่น ๆ ทั้งการรุกรานอิตาลีในกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร การแทรกแซงการดำเนินนโยบายเป็นกลางและไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด รวมถึงการสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระให้ก่อความไม่สงบภายในประเทศ

การเดินขบวนของผู้ชุมนุมมีหลายหมู่และมาจากหลายเส้นทาง ประกอบด้วยสมาชิกสภาสูง ตำรวจ ทหาร ยุวชนราชสังคมนิยมเขมร นักเรียน คณะผู้แทนของตำบลต่าง ๆ ในกรุงพนมเปญ คณะผู้แทนของบริการสาธารณะ และประชาชนของเขตกันดาล กำบังจาม กำปงสปีอ กำปอด สวาย เรียง เป็นต้น โดยมีเป้าหมายจะเดินไปบรรจบกันที่พระบรมราชวังจตุมุขสิริมงคล โดยรายงานของไทยระบุว่ามิชฌวนของผู้ชุมนุมบางส่วน เมื่อเคลื่อนผ่านหน้าสถานเอกอัครราชทูตไทยได้โปรยแผ่นปลิวที่มีข้อความว่า “ขอให้คนทรยศที่ขายตัวต่อคนต่างชาติจงฉิบหาย” “การเมืองปัจจุบันเป็นของเรา” “เจ้าฟ้านโรตมสีหนุเป็นผู้นำแห่งชาติของเรา” “สนับสนุนเจ้าฟ้านโรตมสีหนุผู้นำแห่งชาติของเรา” และ “เรารู้ตัวนักการเมืองเลวที่อาศัยความสนับสนุนของคนต่างชาติ”⁸¹⁸ ร้อยโทประเสริฐ บรรจงจิตร อดีตนายทหารไทยที่ลี้ภัยทางการเมืองในกัมพูชาได้บันทึกเหตุการณ์บริเวณหน้าสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญไว้ว่า

...จวบจนกระทั่งเสียงพริบ ๆ นั้นมาหยุดกึกตรงหน้าสถานทูต ท่านทูต (ฯพณฯ สมจัย อนุมานราชชน-ผู้ศึกษา) จึงเงยหน้าขึ้นดูก็แลเห็นภาพตำรวจเขมรในเครื่องแบบ เดินแถวกันมาอย่างเป็นระเบียบแบกป้ายโฆษณาภาษาเขมรหามาตามทาง พอท่านเงยหน้าขึ้นดูเท่านั้น เหล่าตำรวจนักเดินขบวนก็เปล่งเสียงกล่าวคำอะไรออกมาก็ไม่ทราบเป็นภาษาเขมร ตอนแรก ๆ ท่านทูตเข้าใจว่าเขาตะโกนสิ่งที่เป็นสิริมงคลแก่ตัวเขาเหล่านั้นกระมัง ท่านจึงยิ้มให้ เมื่อท่านทูตยิ้มรับเช่นนั้น นักเดินขบวนในเครื่องแบบตำรวจกลับตะเบ็งเสียงฟังไม่ได้ศัพท์ยิ่งขึ้นและมีการเดินแรงเดินกา พร้อมกับปาใบปลิวลอยละล่องเข้ามาในรั้วของสถานทูตด้วยเมื่อเหตุการณ์กลับตาลปัตรเช่นนี้

⁸¹⁷ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 125-126.

⁸¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 126.

ยิ้มของท่านทูตจึงเหือดหายไป ท่านหันหลังกลับเดินขึ้นตัวตึกไปในห้องทำงานของท่าน นี่เองเป็นช่องทางให้เหล่านักเดินขบวนเข้าใจไปว่าท่านหนีเพราะแพ้พวกเขาแล้ว เสียงร้องแวกแหกกระเชอ สลับกับการเดินแรงเดินการะมไปทั่วในกลุ่มของนักเดินขบวนชุดนั้น...⁸¹⁹

เมื่อขบวนผู้ชุมนุมเคลื่อนไปบรรจบที่หน้าพระบรมราชวังจตุมุขสิริมงคลแล้ว ต่างหมู่ก็เข้าประจำที่ที่ได้กำหนดไว้ จากนั้นจึงปรากฏป้ายโฆษณาเขียนข้อความเป็นภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ และภาษาไทยซึ่งล้วนสะท้อนถึงมุมมองของชาวเขมรที่มีต่อไทยทั้งสิ้น ได้แก่ “เขาพระวิหาร ดินแดนเขมร ศิลปกรรมเขมร” “เขาพระวิหาร เป็นของกัมพูชาโดยชอบธรรม” “คนเขมรจะไม่ยอมให้ต่างชาติมานำ” “สังคมราษฎรนิยมเป็นกระบวนกรแห่งความสามัคคีของชาติ” “รัฐบาลเปลี่ยนนโยบายการเมืองของเราไม่เปลี่ยน” “ความไว้วางใจและความจงรักภักดีต่อบิดาแห่งเอกราชของชาติและนโยบายการเมืองของท่าน” “ประณามการละเมิดหลักการอยู่ร่วมกันซึ่งที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้ลงมติเห็นชอบเป็นเอกฉันท์” “ความเป็นกลางอย่างเด็ดขาดระหว่างสองกลุ่ม” “เชิงจ็อก ทัญ คนทรยศของชาติ” “เราประท้วงอย่างเต็มที่ต่อการวิจารณ์ที่ปราศจากมูลความจริง” “เราประท้วงอย่างเต็มที่ต่อการวิจารณ์ที่ปราศจากมูลความจริง” “คนไม่รู้บุญคุณ ประสพความวินาศ” “สนับสนุนเจ้าฟานโรตมสีหนุ ผู้นำชาติ” “ประเทศกัมพูชาต้องการจะอยู่อย่างเป็นมิตรกับทุกประเทศ” “เรายึดถือความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด” “คนเขมรรักที่จะตายกว่าที่จะเลิกความเป็นกลาง” “คนเขมรมอบโชคชะตาของประเทศไว้ในพระหัตถ์ของเจ้าฟานโรตมสีหนุ บิดาแห่งเอกราช”⁸²⁰

แบน นุตในฐานะนายกรัฐมนตรีได้ออกมารับคณะผู้แทนของประชาชนในนามของพระเจ้าแผ่นดินและพระราชินี นุตพร้อมด้วยองคมนตรี รัฐมนตรี และปลัดกระทรวงได้ออกมายืนบนระเบียงของตำหนักที่อยู่หน้าพระบรมราชวังจตุมุขสิริมงคล จากนั้นเมียง คนุน (Meach Kun) ผู้ว่าราชการกรุงพนมเปญได้เป็นตัวแทนของผู้ที่มาชุมนุมกล่าวรายงานว่า

ข้าราชการและประชาชนของกรุงพนมเปญและต่างจังหวัดได้มาชุมนุมกันเพื่อแสดงความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ และเจ้าฟานโรตมสีหนุ เพื่อประท้วงการโจมตีของหนังสือพิมพ์ต่างประเทศต่อองค์เจ้าฟานโรตมสีหนุ และนโยบายการเมืองของพระองค์ท่าน และเพื่อประท้วงต่อประเทศบางประเทศที่มุ่งหมายจะทำลายความสงบและความปลอดภัยของประเทศกัมพูชา⁸²¹

⁸¹⁹ ประเสริฐ บรรจงจิตร, ๗ ปีลี้ภัยในกัมพูชา, 3-7.

⁸²⁰ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 128.

⁸²¹ เรื่องเดียวกัน.

จากนั้นสื่อม เนียนผู้แทนของสภาสูง พร้อมทั้งรองประธานรัฐสภา ผู้แทนของกระทรวง ทบวงกรม ผู้แทนกองทัพบก ผู้แทนประชาชนแห่งกรุงพนมเปญ ผู้แทนของนักศึกษา ตลอดจนผู้แทน ของประชาชนในต่างจังหวัดปลัดกันกล่าวสุนทรพจน์แสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และ สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุ โดยแบน นุดได้กล่าวขอบคุณผู้ที่มาชุมนุมและแจ้งว่าจะนำความขึ้น กราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินและสมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุให้ทรงทราบ พร้อมกันนี้เมียจ คนนยังได้นำญาติของประชาชนชาวพนมเปญเสนอต่ออนุตมิใจความสำคัญที่พาดพิงถึงหนังสือพิมพ์ ไทยว่า

หนังสือพิมพ์ต่างประเทศได้ทำการดูถูกดูหมิ่นเจ้าฟ้านโรตมสีหนุและนโยบายการเมืองของ พระองค์ท่าน ข้อเท็จจริงมีดังนี้

- 1) ประเทศกัมพูชาถือนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัด
- 2) พระวิหารเป็นศิลปกรรมเขมรและตั้งอยู่ในดินแดนเขมร ดังจะพิสูจน์ได้จากแผนที่เก่า ของทางราชการไทย การที่หนังสือพิมพ์ต่างประเทศเขียนเรื่องพระวิหารนี้ทำให้เราคิดว่า ชาว ต่างประเทศมีความตั้งใจที่ซ่อนเร้นเพื่อยึดเอาดินแดนของประเทศกัมพูชา
- 3) คนเขมรมิได้มีผลประโยชน์ที่คบคิดกับโจรผู้ร้ายตามชายแดน ตรงกันข้ามชาว ต่างประเทศต้องการจะทำลายความปลอดภัยของกัมพูชา โดยให้อาวุธยุทโธภัณฑ์ และวัตถุสงคราม อื่น ๆ แก่คนทรยศต่อชาติ⁸²²

ในขณะที่เดียวกันเสิม วา ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ลงนามในญัตติของสภาสูงมีใจความ ในทำนองเดียวกันว่า

หนังสือพิมพ์ไทยและหนังสือพิมพ์อังกฤษถือโอกาสในระหว่างการเลือกตั้งทำการกดดัน ประชาชนเขมร เพื่อบังคับให้ยกเลิกนโยบายความเป็นกลาง การที่ทำเช่นนั้นก็คือการแทรกแซงใน กิจการภายในประเทศกัมพูชาอันเป็นการละเมิดกฏบัตรสหประชาชาติอย่างชัดแจ้ง

การละเมิดดินแดนของประเทศอื่นไม่ใช่มีแต่ประเทศคอมมิวนิสต์เท่านั้น แม้แต่ประเทศ ไทยซึ่งอยู่ในกลุ่มอิสระก็กระทำ ประเทศไทยได้ละเมิดดินแดนเขมรโดยเข้ายึดเขาพระวิหารโดย กำลังทหาร เขาพระวิหารเป็นสมบัติอันแท้จริงของคนกัมพูชา ประเทศไทยมุ่งหมายที่จะเข้ายึด ครองเกาะกง จังหวัดพระตะบองและจังหวัดเสียมเรียบอีกด้วย ทั้งนี้เป็นการกระทบกระเทือน สันติภาพของโลก⁸²³

⁸²² “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 129.

⁸²³ เรื่องเดียวกัน.

ต่อมาในวันที่ 28 มีนาคม ค.ศ. 1958 ทางการกัมพูชาแถลงข่าวว่าประชาชนในเขตต่าง ๆ ทั่วประเทศได้ทำการชุมนุมแบบเดียวกับที่กรุงพนมเปญ เพื่อแสดงความชื่นเคืองและประท้วงต่อการโจมตีกัมพูชาและสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุของหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ รวมทั้งประณามคนทรยศซึ่งเป็นเครื่องมือของชาวต่างประเทศในการทำลายเอกราชของประเทศกัมพูชาซึ่งได้มาด้วยพระวิริยะอุตสาหะของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ทั้งนี้ประชาชนได้ร่วมกันถวายข้อประท้วง 30 ข้อ โดยมีสาระสำคัญคือ

ประท้วงอย่างเต็มที่ต่อการโจมตีของหนังสือพิมพ์ในต่างประเทศในระหว่างสองสามสัปดาห์ก่อนการเลือกตั้ง ต่อนโยบายความเป็นกลางของประเทศกัมพูชา และต่อบุคคลที่เริ่มนโยบายนี้คือสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ

ประท้วงอย่างเต็มที่ต่อการยึดครองพระวิหารและปราสาทคอนโตน ดินแดน 2 แห่งของกัมพูชาโดยกองทหารต่างประเทศ การยึดครองซึ่งดูคล้ายเป็นการกระทำเบื้องต้นของการกระทำอื่นอีก เพื่อการละเมิดสมบูรณ์ภาพของดินแดนของประเทศกัมพูชา

ประท้วงการที่ประเทศใกล้เคียงบางประเทศยอมให้คนเขมรเข้าอาศัยในประเทศนั้น ๆ ในเมื่อถูกไล่มาโดยกองทหารกัมพูชามีได้ยอมให้เข้าหลบภัยใน ประเทศ ช่วยเหลือและคุ้มครองเท่านั้น ยังให้อาวุธและส่งเข้ามาในดินแดนเขมรเพื่อก่อให้เกิดการปั่นป่วน และความไม่ปลอดภัยขึ้น⁸²⁴

เหตุการณ์เดินขบวนเป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองด้านลบของชาวเขมรที่มีต่อไทยอย่างชัดเจน ทั้งหมดสัมพันธ์กับภาพที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงสร้างขึ้นทั้งสิ้น จึงนับได้ว่าพระองค์ประสบความสำเร็จในการสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดที่มีต่อประเทศไทยต่อประชาชน เพราะหลังจากเหตุการณ์นี้สถานเอกอัครราชทูตไทยต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านร้านค้าในตลาดในกรุงพนมเปญ⁸²⁵ และได้ปรากฏรายงานถึงปฏิกริยาไม่เป็นมิตรของชาวเขมรต่อคนไทยเป็นระยะ ๆ ดังตัวอย่างของการปฏิบัติอย่างไม่ให้เกียรติต่อ ๆ านฯ สมจัย อนุমানราชชน เมื่อวันที่ 5 เมษายน ค.ศ. 1958 ขณะ ๆ านฯ สมจัยกับครอบครัวได้เดินทางไปพักผ่อนที่ชายทะเล เมื่อฝนตกจึงเข้าไปพักรับประทานข้าวที่ศาลา ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจได้มาไล่ ๆ านฯ สมจัยและครอบครัวออกไปโดยอ้างว่าเป็นที่หวงห้าม ต่อมากระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาได้มีหนังสือต่อว่ามาโดยใช้ถ้อยคำไม่สมควรเชิงตำหนิ ๆ านฯ สมจัย

⁸²⁴ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 130.

⁸²⁵ หม่อมราชวงศ์เบญจจาภา ไกรฤกษ์, เนชแมร์, 57.

ตัวอย่างอีกเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นในวันที่ 28 มีนาคม ค.ศ. 1958 เมื่อ ฯพณฯ สมัย อนุমানราชชน พร้อมด้วยร้อยตำรวจเอกโกวิท ศรีสัตนาควงศ์ เลขานุการตรีประจำสถาน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา เดินทางไปที่ท่าอากาศยานพนมเปญ เพื่อส่งพระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล) องคมนตรีกลับประเทศไทย ฯพณฯ สมัยและร้อยตำรวจเอกโกวิทได้ถือ กระเป๋าทั้ง 3 ใบ เพื่อไปส่งพระยาศรีวิสารวาจาถึงเครื่องบิน ตามรายงานระบุเหตุผลว่า เพราะการ ที่จะให้พระยาศรีวิสารวาจาถือกระเป๋าทั้ง 3 ใบ ด้วยตัวเองดูไม่เหมาะสมและรุ่มร่าม ฯพณฯ สมัย และร้อยตำรวจเอกโกวิทจึงได้ถือกระเป๋าเพื่อเข้าไปส่งถึงเครื่องบิน แต่ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ชาวเขมร ไม่ยอมให้ออกไปนอกเขตชานชาลา ฯพณฯ สมัยกล่าวว่า “ในการห้ามเช่นนี้เจ้าหน้าที่ที่อยู่ในลิตีที่จะ กระทำได้แต่น้ำเสียงของคำพูดที่ใช้เป็นภาษาไทยคือ “ไปไม่ได้” นั้น กระด้าง ห้วน ลั่น ปราดจากความสุภาพ” เมื่อเป็นเช่นนี้คนงานของบริษัทการบินเวียดนามซึ่งยืนอยู่ใกล้ ๆ จึงได้รับเอา กระเป๋าทั้ง 3 ใบ เพื่อถือออกไปส่งยังเครื่องบินแทน ฯพณฯ สมัยตั้งข้อสังเกตถึงปฏิกริยาที่เปลี่ยนไป ของชาวเขมรว่า

แต่ก่อนมาในการไปต้อนรับหรือส่งคนที่มากับเครื่องบินข้าพพุทธเจ้าและข้าราชการที่ไป คอยอำนวยความสะดวก ได้รับอนุญาตให้เข้าไปรับ ไปส่งถึงเครื่องบินทุกครั้งโดยเจ้าหน้าที่ไม่เอาใจ ใส่เลย ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ข้าพพุทธเจ้าได้ประสบการห้ามเช่นนี้ จึงทำให้รู้สึกทันทีเมื่อฟังคำพูดอัน กระด้างของเจ้าหน้าที่ผู้นั้นว่า ฝ่ายเขาไม่ต้องการจะแสดงอัธยาศัยไมตรีและต้องการจะแสดงท่าที อันไม่เป็นมิตรต่อข้าราชการสถานเอกอัครราชทูตและถึงแม้ตัวข้าพเจ้าเองซึ่งเขาทราบดีว่าเป็น เอกอัครราชทูต⁸²⁶

พร้อมกันนี้เจ้าหน้าที่ของกัมพูชายังได้แสดงพฤติกรรมไม่ให้ความเคารพนับถือต่อ เอกอัครราชทูตไทยเช่นที่ควรจะทำ ดังกรณีตัวอย่างในงานฉลองวันชาติของไทยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 1958 สมาชิกในคณะรัฐบาลกัมพูชาไม่มาในงานเลี้ยงรับรองของสถานเอกอัครราชทูต ไทยแม้แต่คนเดียว⁸²⁷ หรือเมื่อขบวนรถของสถานเอกอัครราชทูตที่เข้าร่วมงานพระราชพิธีหรืองาน ทางการต่าง ๆ ของกัมพูชา เอกอัครราชทูตไทยมีลำดับอาวุโสเป็นลำดับที่ 5 แต่พวกตำรวจมักไล่ รถยนต์ของเอกอัครราชทูตไทยไปอยู่ท้าย ๆ แลว⁸²⁸

อย่างไรก็ดี กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากปฏิกริยาของชาวเขมรคือ คนไทยที่พำนักหรือ ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับชาวเขมรในกัมพูชา ดังรายงานของสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาต่อ

⁸²⁶ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 1 เมษายน 2501, 131.

⁸²⁷ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁸²⁸ หม่อมราชวงศ์เบญจจาภา ไกรฤกษ์, เนชแมร์, 58.

กระทรวงการต่างประเทศเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1958 เกี่ยวกับกรณีการปฏิบัติอันไม่เป็นมิตรต่อคนไทยในกัมพูชา ได้แก่

กรณีหม่อมเจ้าดุลภากร วรวรณ พระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์กับเจ้าหน้าที่ศุลกากรกัมพูชาประจำท่าอากาศยานพนมเปญ เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน ค.ศ. 1958 หม่อมเจ้าดุลภากรเสด็จถึงท่าอากาศยานพนมเปญ หัวหน้าศุลกากรได้เปิดกระเป๋าใส่เอกสารและพบเงินไทยจำนวน 1,050,000 บาท และเงินกัมพูชาจำนวน 2,900,000 เรียล หัวหน้าศุลกากรได้ยึดเงินจำนวนดังกล่าวไป หม่อมเจ้าดุลภากรขอไต่รับเงินจำนวนนี้ตามระเบียบศุลกากรแต่หัวหน้าศุลกากรไม่ยอมออกให้ ต่อมาในวันที่ 10 เมษายน ค.ศ. 1958 หม่อมเจ้าดุลภากรเสด็จไปขอรับไต่รับเงินจากหัวหน้าศุลกากรอีกครั้ง ขณะนั้น ฯพณฯ สมจัย อนุมานราชชนกำลังรอรับจรัล สารนะนาค เจ้าหน้าที่ศุลกากรไทย หม่อมเจ้าดุลภากรจึงแจ้งแก่หัวหน้าศุลกากรว่าถ้าไม่ให้ก็จะได้แจ้งให้เอกอัครราชทูตทราบ หัวหน้าศุลกากรทำท่าตกใจนิดหน่อยเมื่อเห็นเอกอัครราชทูตยืนอยู่ที่นั่น แต่ก็ปฏิเสธที่จะให้ไต่รับเงินแต่หม่อมเจ้าดุลภากรเช่นเดิม สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาจึงได้ทำหนังสือแจ้งเรื่องนี้ไปยังกระทรวงการต่างประเทศเพื่อขอทราบระเบียบเกี่ยวกับเรื่องเงิน เกี่ยวกับกรณีนี้ ฯพณฯ สมจัยรายงานว่ *“หม่อมเจ้าดุลภากรได้เคยเดินทางไปมาระหว่างกรุงเทพฯ และพนมเปญเป็นนิจสิน และไม่เคยประสบการปฏิบัติเช่นนี้เลย”*⁸²⁹

นอกจากนี้ยังมีกรณีตัวอย่างอีกเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของชาวเขมรที่มีต่อคนไทยคือ กรณีเด็กชาวเขมรขี้จักรยานตัดหน้ารถยนต์ของสำนักงานผู้ช่วยทูตทหารประจำสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา ทั้งนี้คนขับรถซึ่งเป็นชาวเขมรห้ามล้อหยุดเสียทัน เด็กจึงไม่มีอันตรายแต่ประการใด แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจในเครื่องบินและนอกเครื่องบินของกัมพูชาหลายคนกลับมารุมล้อมที่รถยนต์ และกล่าวตำหนิว่าคนขับรถยนต์ไม่ดี ทำให้เด็กตกใจล้มลง และค่าคนขับรถว่า *“มาทำงานกับคนไทยทำไม”* คนขับรถได้โต้ตอบไปว่า *“เพราะเขาจ้างและได้เงินค่าจ้าง”* พวกกัมพูชาก็ไม่พอใจและจะทำการรุมขกต้อยคนขับรถ คนขับรถจึงได้โต้ตอบไปอีกว่าถ้าขึ้นรถขกต้อยเขาเองก็มีญาติเป็นผู้พิพากษาก็จะดำเนินการฟ้องร้อง พวกคนกัมพูชาจึงไม่กล้าขกต้อย รวมถึงกรณีร้อยตำรวจเอกโกวิทย์ ศรีสัตนาควงศ์กับเพื่อนชาวลาวถูกแสดงกริยาไม่เป็นมิตรขณะเดินทางไปที่ร้านอาหารแห่งหนึ่ง เมื่อคนกัมพูชาเห็นร้อยตำรวจเอกโกวิทย์และจำเขาได้ก็เริ่มพูดจាកันว่า *“คนไทย*

⁸²⁹ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 12 พฤษภาคม 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 85-86.

มา ๆ” และแสดงกิริยาไม่เป็นมิตร แต่เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ร้อยตำรวจเอกโกวิทจึง ออกจากร้านอาหารแห่งนั้น⁸³⁰

นอกจากปฏิกริยาของชาวเขมรในรูปแบบอากัปกิริยาข้างต้นแล้ว *หกุรวิญญ์* [อ่านว่า อักซอร์เชลป์ : คำแปล อักขรศิลป์หรืองานนิพนธ์ใช้เรียกทั้งวรรณคดีและวรรณกรรม] นับเป็น ปฏิกริยาอีกรูปแบบหนึ่งที่ชาวเขมรตอบโต้หรือสะท้อนความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อไทย ยกตัวอย่างเช่นงาน นิพนธ์ประเภท *ประเภชฌก* [อ่านว่า พรอโลมโลก : คำแปล ประโลมโลกหรือนวนิยาย] เรื่อง “*ประตาดตัญญ์*” [อ่านว่า เปรียะสบาดปญญียาด : คำแปล พระบาทพญาียด] ของไชย-หุต (Kuy Lauth) ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1966 สำหรับประวัติของหุต เกิดเมื่อวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1940 ที่เขตกำปงจาม ขณะเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 หุตได้แต่งประโลมโลกเรื่อง “แสน กำสรด” ซึ่งได้รับรางวัลอินทรเทวีของสมาคมนักนิพนธ์เขมรแต่ไม่ได้รับการตีพิมพ์ แต่ต่อมาใน ค.ศ. 1966 หุตได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสมาคมนักนิพนธ์เขมร หลังจากนั้นหุตได้ตีพิมพ์ผลงานประโลมโลก หลายเรื่อง แต่ที่มีการตีพิมพ์มากที่สุดคือประโลมโลกอิงประวัติศาสตร์⁸³¹ ดังตัวอย่างประโลมโลกเรื่อง “พระบาทพญาียด” จุดมุ่งหมายงานนิพนธ์เรื่องนี้คือ ต้องการนำเสนอพระปรีชาสามารถของ พญาียดพระราชโอรสในสมเด็จพระรามาธิบดี (คำขัด) และแสดงให้เห็นความสามัคคีของประชาชนที่ ร่วมมือร่วมใจขับไล่กองทัพไทยออกจากกัมพูชา ดังที่ไชย-หุตระบุในบทนำว่า

เรื่องราวที่ท่านกำลังถืออยู่นั้น เขียนจากสมัยปี 1415 ซึ่งประชาชนเขมรร่วมกับพระราช บัลลังก์ทำการปฏิวัติ ขับไล่สยาม โจรปล้นนคร ด้วยความมุ่งมั่นอย่างที่สุด เพื่อระลึกถึงความสำเร็จของชาติเมื่อ 551 ปีที่แล้ว นิยายเรื่องนี้เป็นสัญลักษณ์ของจิตและ วิญญาณของบรรพบุรุษในรุ่นนั้น อย่างที่รุ่นเราไม่สามารถลอกเลียนได้ กระจกของนักรบเราในเวลานี้ได้สูญหายกลายเป็นพระธรรณีไปแล้ว แต่ความกล้าหาญ อดอาจของท่าน ยังคงสถิตในเขมรสมัยนี้และข้างหน้าตลอดไป⁸³²

นอกจากนั้นไชย-หุตยังระบุอีกว่าเขาแต่งประโลมโลกเรื่องนี้ในขณะที่ประเทศกำลังเผชิญ กับการรุกรานของไทยและสหรัฐอเมริกาที่ล่วงล้ำเขตแดนบริเวณชายแดนเขตบันทายมีชัย กองทัพ แห่งชาติที่กล้าหาญได้สู้รบจนนายทหาร 2 นาย ได้แก่ ร้อยเอกอุม โส้ยและพันตรีแกว สเจียต รวมถึง

⁸³⁰ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 12 พฤษภาคม 2501, 85-86.

⁸³¹ ชิง ทักซี, *อักขรศิลป์เขมรศตวรรษที่ 20 กวีนิพนธ์กับชุดอรรถบท* (พนมเปญ: อังกอร์, 2007), 245. [เบิร์ด ฤกษ์, *หกุรวิญญ์ไซร์ สลทสุธิ ๒๐ กวีนิพนธ์กับชุดอรรถบท* (กรุงเทพฯ: ผลิต, ๒๐๐๗), ๒๕๕.]

⁸³² ไชย-หุต, *พระบาทพญาียด* (พนมเปญ: บันทายศรี, 2004), ไม่ปรากฏเลขหน้า. [คุย-หุต, *ประตาดตัญญ์* (กรุงเทพฯ: บณุกการบธูยไพร, ๒๐๐๖), n. pag.]

พลทหารและนายกองเสียชีวิต ด้วยความอาลัยระคนกับความเจ็บปวดจากการสูญเสียนายทหารทั้งสอง พร้อมทั้งสหายร่วมรบเพื่อปกป้องดินแดนในเขตบ้านทนายมีชัยจากฝ่ายไทย มหาศัตรูของเรา เขาจึงขออุทิศเรื่องพระบาทพญาชาติซึ่งเป็นเรื่องราวการต่อสู้กับไทยและได้ชัยชนะแก่ดวงวิญญาณบุคคลทั้งหลายด้วย⁸³³

อย่างไรก็ดี กลวิธีสำคัญในการนำเสนอประโลมโลกของไชย-หุดคือ การอ้างถึงพระราชพงศาวดารกัมพูชาทั้งในส่วนของช่วงเวลาและเหตุการณ์มาผสมผสานเป็นจินตนาการโดยมีพญาชาติเป็นตัวเอกในการดำเนินเรื่อง ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของงานนิพนธ์ พร้อมกันนี้ไชย-หุดยังได้สอดแทรกความคิดเห็น เช่น เมื่อกล่าวถึงชาวเขมรสามารถป้องกันเมืองไว้ได้นานถึง 7 เดือน การสู้รบทำให้กองทัพไทยสูญเสียกำลังพลและความกล้าหาญของพวกเขาค่อย ๆ ลดลง พวกเขาอ่อนตัวและคิดอุบายใหม่ “ผู้อ่านที่รัก. เขมรเราสามารถรักษาฐานะของตนไว้ได้เพราะอะไร ? เพราะการรวมกันเป็นหนึ่ง สร้างเสริมจิตวิญญาณแห่งความกล้าหาญ ยึดมั่นในหัวใจตั้งหินบริสุทธ์ ไม่หวั่นไหวกับสงครามไม่ถอยเลยที่จะต่อกรกับปัจเจกมิตรฯ”⁸³⁴ ลักษณะเช่นนี้เป็นการชี้แนะให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกคล้อยตามซึ่งแน่นอนว่าย่อมทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในความกล้าหาญของบรรพบุรุษ รวมถึงตระหนักถึงความสมัคสมานสามัคคีว่าเป็นหนทางรอดพ้นจากศัตรู แต่ในขณะที่เดียวกันย่อมสร้างความรู้สึกขุ่นเคืองและโกรธแค้นประเทศไทยด้วย

ภาพประเทศไทยที่สะท้อนจากประโลมโลกเรื่องพระบาทพญาชาติคือ ชาติที่ละโมภปรารถนาดินแดนของกัมพูชา ดังความตอนหนึ่งในบทที่ 1 อุบายกลเสียมว่า “...พระบรมโศกราชเสด็จเสวยราชย์โดยสงบสุขได้สี่ปี กระทั่งพระเจ้าเสียมนามบรมรามราชา มีจิตโลภในแผ่นดินเขมรก็ได้เกณฑ์ทหารจำนวน 100,000 นาย (ไชย-หุดระบุในเชิงอรรถว่า จำนวนนี้เอาตามประวัติพระโคพระแก้วของเอร-โตลจ) ให้ฝึกหัดได้ยุทธศาสตร์ได้คล้องแคล้วชำนาญแล้ว เสด็จนำทัพโดยตั้งพระราชบุตรนาม พระอินทราชาให้ถือทัพหน้าออกจากอยุธยา ตรงมาประเทศกัมพูชาฯ”⁸³⁵ แต่เมื่อไม่สามารถมีชัยชนะได้ด้วยในการทำสงคราม เนื่องจากกัมพูชามีป้อมปราการที่แข็งแรง และชาวเขมรร่วมแรงร่วมใจป้องกันเมืองไว้ได้ ไทยจึงเปลี่ยนมาใช้อุบายลอบส่งจารชน 6 นาย คือ นายเอย นายสาน นายชี่ นายฉัน นายเขต และนายเกา แสร้งหนีโทษประหารจากกองทัพและสวามีภักดีต่อกษัตริย์กัมพูชา เมื่อฝ่ายกัมพูชาไวใจในความซื่อสัตย์ จารชนทั้งหกก็ลอบขโมยปืนใหญ่ของกองทัพที่ใช้ป้องกันเมือง จากนั้นกองทัพไทยจึงฉวยเข้าโจมตีและมีชัยชนะเหนือกัมพูชา การดำเนินเรื่องลักษณะนี้สะท้อนภาพของไทยว่าเป็นพวกเจ้าเล่ห์มากด้วยเพทุบาย ต่อมาพญาชาติหนึ่งในพระราชโอรสพระบรมโศกราชได้รวบรวมกำลังพลและเข้าตีมหานครคืนจากไทยได้ 2 ใน 4 คือด้านเหนือและด้านตะวันตก ระหว่างรอ

⁸³³ ไชย-หุด, พระบาทพญาชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า. [คุย-ฮูต, *พระบาทพญาชาติ*, n. pag.]

⁸³⁴ เรื่องเดียวกัน, 3.

⁸³⁵ เรื่องเดียวกัน, 1.

ความช่วยเหลือจากกองทัพอยุธยา ฝ่ายพระอินทราชาซึ่งปกครองเมืองนครธมมีพระราชสาส์นตำหนิ พญายาตว่าลอบยกทัพเข้ามาโดยไม่ประกาศสงครามผิดต่อบราณราชประเพณีและขอให้มีการเจรจา

เราพระอินทราชา เสวยราชย์อยู่มหานคร ขอเจริญราชไมตรีมายังพระองค์มจะสัพพญายาต
ขอทรงทราบ!

เรามีข้อเสียใจเนก จำเพาะการซึ่งพระองค์มจะสลับยัดเอามมหานครนี้ โดยไม่
ประกาศให้รู้! ถ้าพระองค์มจะสได้ประกาศสงคราม ให้สมตามครรถงจาริตปฏิบัติ เช่นนั้น
พระองค์มจะสได้เข้ามาถึงที่นี่เป็นแน่

แต่เรื่องนั้นผ่านไปแล้วๆ ตอนนีเราขอทูลเสนอพระองค์มจะสว่า เราควรระงับการทะเลาะ
ชั่วคราว แล้วเราควรจัดการเจรจาระหว่างกันโดยสันติภาพ ในการคิดครวญเรื่องมหานครนี้⁸³⁶

ถ้อยความข้างต้นนอกจากสะท้อนภาพของไทยที่มากด้วยเพทุบาย ยังแสดงให้เห็นภาพ
ของไทยว่าเป็นพวกที่ไม่รู้จักความผิดของตน ในมุมมองของไชย-หุต ฝ่ายไทยต่างหากคือโจรที่ยก
กองทัพมาปล้นแผ่นดินกัมพูชา ด้วยเหตุนี้หุตจึงดำเนินเรื่องโดยการสร้างภาพว่า ฝ่ายไทยกำลังประวิง
เวลาเพื่อรอความช่วยเหลือจากกองทัพอยุธยา และให้พญายาตมีพระราชสาส์นตอบกลับพระ
อินทราชา ความตอนหนึ่งว่า

เราพระพญายาต กษัตริย์เขมรผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินประเทศกัมพูชา ขอเจริญราชไมตรี
มายังพระอินทราชา

เรามีความเสียใจยิ่งนัก ซึ่งพระองค์กล่าวว่าเราเป็นโจรปล้นบุกรุกมหานครโดยไม่แจ้ง
พระองค์ก่อน และตามความเป็นจริง ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นโจรในแผ่นดินก็คือพระองค์เอง! เราเป็น
เจ้าของแผ่นดิน เราจำต้องประกาศบอกโจรทำไม?

แล้วที่ว่า เปิดการเจรจาโดยสันติภาพ ในเรื่องมหานครนั้น เราไม่อาจกระทำได้เลย! ตาม
ธรรมดา โจรไม่มีสิทธิหรือตั้งตัวตนเป็นผู้มีส่วนในเจ้าของทรัพย์นั้นไม่ๆ ถ้าเจ้าของทรัพย์ไว้ชีวิตตน
แล้ว ก็ควรแต่คุกเข่า เคารพขอขอบคุณแล้วเดินจากไปโดยไม่กลับมา...⁸³⁷

นอกจากนี้ไชย-หุตยังได้แต่งประโลมโลกที่เกี่ยวข้องกับไทยอีกคือเรื่องนักตาคลั้งเมืองใน
ค.ศ. 1967 ซึ่งสันนิษฐานว่าได้รับการดัดแปลงทำเป็นภาพยนตร์ เพราะปรากฏในปิดภาพยนตร์เรื่อง
นักตาคลั้งเมืองผลิตโดยบริษัทวณณจันทและเอียนเตรียิมิตภาพยนตร์เมื่อ ค.ศ. 1969 ฉายในกรุง
พนมเปญและเสียมเรียบ คำโปรยตอนหนึ่งว่า “การประยุทธอย่างดุเดือด ตัวต่อตัวระหว่างผู้รักชาติ
ของเรากับทัพเสียม”

⁸³⁶ ไชย-หุต, พระบาทพญายาต, 132. [คฺย-หฺยฺล, ๒๒๕๓๓๓๓๓, ๑๓๒.]

⁸³⁷ เรื่องเดียวกัน.

อีกตัวอย่างหนึ่งคืองานนิพนธ์เรื่อง “*ដំណើររដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា និង សណ្ឋិតិក្នុងឆ្នាំ ២០០០*” [อ่านว่า ฎอมณเริรชูปวะสส์ตีวติชคางลิจ นิง อินชุนเงินกนุงชุน่า ๒๐๐๐ : คำแปล ก้าวไปทางทิศตะวันตก อินโดจีน ปี 2000] ของนวน เชน (Nuon Khoeun) ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1970 ทั้งนี้เชนเป็นนักเขียนชาตินิยมคนสำคัญในสมัยสาธารณรัฐเขมร (Khmer Republic ค.ศ. 1970-1975) เกิดเมื่อวันที่ 29 มกราคม ค.ศ. 1944 ที่เขตเสียมเรียบ วัยเด็กเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนในจังหวัดบ้านเกิด จากนั้นเข้าศึกษาต่อที่สถาบันฝึกหัดครูและคณะอักษรศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยกรุงพนมเปญ สอบได้เป็นนักศึกษาสถาบันฝึกหัดครูระดับสูง (École Normale Supérieure) รุ่นแรก ปี 1965 และสอบได้ปริญญาบัตรด้านประวัติศาสตร์ใน ค.ศ. 1968⁸³⁸ เมื่อสำเร็จการศึกษาเชนเป็นครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกำปงจาม ต่อมาเป็นเป็นอาจารย์สอนประวัติศาสตร์อยู่ที่คณะอักษรศาสตร์และมนุษยศาสตร์กรุงพนมเปญ⁸³⁹

เมื่อพิจารณาประวัติของนวน เชนพบว่าเขาเป็นผลผลิตของยุคสังคมนิยม ช่วงชีวิตของเชนอยู่ในระยะที่ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตึงเครียด อีกทั้งยังได้สัมผัสกับการปลุกฝังภาพประเทศไทยเป็นผู้ร้ายและศัตรูของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วงสุดท้ายของยุคสังคมนิยม ค.ศ. 1970 ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่ตีพิมพ์ผลงาน (ในท้ายบทสรุปลงวันที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1970) งานนิพนธ์ของเชนจึงไม่เพียงเป็นปฏิกริยาที่ชาวเขมรตอบโต้ความไม่พอใจต่อประเทศไทย แต่ยังเป็นงานเขียนที่สะท้อนภาพลักษณ์ของประเทศไทยในสายตาชาวเขมรที่เกิดจากการปลุกกระแสชาตินิยมของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุในยุคสังคมนิยมได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

งานนิพนธ์เรื่อง “*ก้าวไปทางทิศตะวันตก อินโดจีน ปี 2000*” มีวัตถุประสงค์ต้องการเสนอแนวคิดให้ชาวเขมรมองอนาคตของตน เพราะกัมพูชาตั้งอยู่ระหว่างสองมหาอำนาจคือไทยกับเวียดนามและตามประวัติศาสตร์ต้องเผชิญกับการผนวกดินแดนเสมอมา โดยเฉพาะกรณีประเทศไทย นวน เชนคาดการณ์ว่าไทยเป็นอันตรายต่อกัมพูชา เพราะปัญหาใหญ่ของไทยคืออัตราการเกิดของประชากรในอนาคตคือ ค.ศ. 2000 ที่จะสูงมากถึง 70 ล้านคน ส่งผลให้ที่ดินในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาไม่เพียงพอต่อความต้องการด้านผลิตผลเพื่อเลี้ยงประชากร ที่ดินในส่วนอื่นก็ขาดความอุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ประเทศไทยคงจะคิดหาที่ดินในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและที่ดินในทะเลสาบเขมรแถบเมืองพระตะบองของกัมพูชา เพื่อประกอบกิจกรรมเลี้ยงประชากรที่เพิ่มขึ้นมา หากการพัฒนาเศรษฐกิจไม่ได้ผล ไทยอาจเข้าโจมตีแย่งเอาแผ่นดินทางด้านทิศตะวันตกของกัมพูชาประเด็นที่น่าสนใจในงานนิพนธ์

⁸³⁸ นวน เชน, *ก้าวไปทางทิศตะวันตก อินโดจีน ปี 2000* (พนมเปญ: โรงพิมพ์สิน มุย, 1971), ไม่ปรากฏเลขหน้า. [នួន ហ៊ុន, *ដំណើររដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា និង សណ្ឋិតិក្នុងឆ្នាំ ២០០០* (ភ្នំពេញ: រោងពុម្ពស៊ុន មុយ, ១៩៧១), n. pag.]

⁸³⁹ ฝิง หักที, *อักษรศิลป์เขมรศตวรรษที่ 20* กรินิพนธ์กับชุดอรรถบท, 316. [ฝิง หักที, *អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរសតវត្សទី ២០ កវិវិទ្យានិងកម្រងអត្ថបទ*, ៣១៦.]

ของนวน เฌอนคือ เขามีมุมมองต่อไทยเป็นผู้ร้ายและศัตรูอย่างชัดเจน ดังเห็นได้จากเขื่อนกล่าวย้าว่า “...อันตรายที่อาจขู่เข็ญมาสู่ประเทศเขมรเรา ไม่ได้มีแต่ทางทิศข้างตะวันออกและข้างใต้เท่านั้น, นี่คือนักศัตรู>> ล่าสุดของเราได้กลืนกินมาแล้วในแผ่นดินเรา...<นักศัตรู>> เก่าแก่จากบรมบูรณ... <นักศัตรู>> นี้ที่เราไม่อาจลืมได้ว่า ก่อนปี 1907 ได้ขยายที่ตั้งมาบน 1/3 ในแผ่นดินเราปัจจุบันวันนี้ ... คือประเทศเสียมหรือไทยแลนด์” พร้อมกันนี้เขายังอ้างถึง “ในพงศาวดารเขมรเรา ประชาตินวน เป็นชนชาติที่มีอันตรายต่อเราชัดเจนเพียงใด ชนชาติเสียมก็เป็นคนใกล้ชิดที่ประกอบด้วยอันตรายเหมือนกันซึ่งมีสภาพร้ายไม่ต่างกันแต่อย่างใด”⁸⁴⁰ ข้อความดังกล่าวสะท้อนถึงความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เขื่อนยังคงหวาดระแวงประเทศไทย ขณะเดียวกันจากประสบการณ์ร่วมสมัยและการนำประวัติศาสตร์มาถอดเป็นบทเรียนก็มีส่วนทำให้เขื่อนมีมุมมองว่า ไทยเป็นประเทศอันตรายที่อาจเข้าโจมตีแย่งเอาดินแดนในอนาคต

นอกจากนี้นวน เฌอนยังได้เรียบเรียงงานนิพนธ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองของไทย เรื่องหนึ่งชื่อ “*รัฐประหาร ๑๙๓๒ ที เสียม เชา โสญฺญ์*” [อ่านว่า โสญฺญ์บรอรฮาร ๑๙๓๒ ปี เสียม ติวไทหงค : คำแปล รัฐประหาร 1932 จากสยามไปสู่อุไทย] ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1971 ซึ่งเขื่อนได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ว่า เพื่อแสดงให้เห็นว่าชาวเขมรได้รับรู้ถึงพัฒนาการทางการเมืองของไทยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1932 รวมถึงการรัฐประหารหลังจากนั้น เพราะเขาเห็นว่า คือมีแต่การรับรู้กันและกันแต่เพียงเท่านั้น ที่เป็นส่วนแต่หนึ่งเศษในการอยู่ร่วมกันโดยสันติภาพในประเทศทั้งสองในปัจจุบันและอนาคต⁸⁴¹ แต่ในอีกแง่หนึ่ง เป็นเพราะเขื่อนมีความกังวลต่อปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ทั้งสองประเทศตั้งอยู่ติดกัน จึงทำให้ไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบจากนโยบายทางการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจของอีกประเทศหนึ่งได้

ตั้งแต่สมัยอดีตกาลนานมาแล้วที่ประเทศเสียมได้ตั้งตนเป็นศัตรูต่อเผ่าพงศ์และประชาชาติเขมรเรา ความเป็นปรปักษ์ปรากฏอยู่ในพัฒนาการประวัติศาสตร์ของประเทศทั้งสอง เป็นพยานฯ ตรงปัญหาซึ่งถามว่า ถ้าโชคชะตาเขมรกับเสียมกลายเป็นอย่างนั้นอีกครั้ง ในอนาคตเป็นปัญหาอีก ซึ่งควรแต่เรามีการเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพราะเป็นปัญหาในการอยู่รอดในประชาชาติและศาสน์เขมรเราในประชาคมโลกซึ่งขาดความจริงและขาดความมั่นคง...⁸⁴²

⁸⁴⁰ นวน เฌอน, ก้าวไปทางทิศตะวันตก อินโดจีน ปี 2000, 44. [สุร เญ็ร, *ผู้เฒ่าเสียมเสียมกับอินโดจีน* สกฐิติศุภกิจ ๒๐๐๐, ๒๒.]

⁸⁴¹ นวน เฌอน, รัฐประหาร 1932 จากสยามไปสู่อุไทย (พนมเปญ: n.p., 1971), ไม่ปรากฏเลขหน้า. [สุร เญ็ร, *รัฐประหาร ๑๙๓๒ ที เสียม เชา โสญฺญ์* (กรุงเทพฯ: n.p., ๑๙๗๑), n. pag.]

⁸⁴² เรื่องเดียวกัน, 1.

สำหรับงานนิพนธ์เรื่อง “รัฐประหาร 1932 จากสยามไปสู่ไทย” แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคแรก สาเหตุที่นำไปสู่การรัฐประหาร ค.ศ. 1932 การรัฐประหารภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 3 ครั้ง และการเปลี่ยนชื่อจากสยามเป็นไทย กับภาคที่ 2 จากรัฐประหาร ค.ศ. 1932 สู่จักรพรรดินิยมขยายดินแดนไทย กล่าวเฉพาะในภาคนี้ นวน เขียนได้บรรยายโดยเริ่มตั้งแต่กำเนิดชนชาติไทยอาณาจักรน่านเจ้าในคริสต์ศตวรรษที่ 8 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในกรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างฝรั่งเศส-ไทย ค.ศ. 1940-1941 เขียนใช้พื้นที่มากถึง 39 หน้า จาก 55 หน้า ของภาคที่สอง เพื่อบรรยายสาเหตุและการดำเนินนโยบายขยายดินแดนของไทย ก่อนจะตั้งคำถามเชิงเสียดสีว่า “จนถึง ค.ศ. 1941 พื้นที่ขนาดใหญ่ในโครงการขยายดินแดนตามทฤษฎีหลวงวาทการ (หลวงวิจิตรวาทการ-ผู้ศึกษา) ของรัฐบาลไทย ได้สำเร็จตามความปรารถนา แต่ประวัติศาสตร์อาจถามว่า หากไม่ได้รับการสนับสนุนทางการเมืองและการทหารจากญี่ปุ่นสมัยฟาสซิสต์ ประเทศไทยจะดำเนินโครงการใหญ่นี้สำเร็จได้หรือไม่...”⁸⁴³ ทั้งนี้เขียนได้แสดงแผนที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เน้นประเทศกัมพูชาและไทย โดยทำแถบลายเส้นในพื้นที่บริเวณที่ไทยครอบครองตามอนุสัญญาสันติภาพระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ค.ศ. 1941 ด้วย อย่างไรก็ตามในตอนท้ายเขียนสรุปและเน้นย้ำให้ชาวเขมรถอดบทเรียนจากประวัติศาสตร์ เพราะสำหรับเขายังคงรู้สึกหวาดระแวงประเทศไทย “...เราหวังเกรงว่าประวัติศาสตร์ในคาบสมุทรอินโดจีน จะกลับมาใหม่ บังเกิดเหตุการณ์เดิม ๆ ซึ่งเคยมีในอดีตมาแล้ว เพราะประวัติศาสตร์เป็นประวัติศาสตร์ของมนุษย์ คือมีมนุษย์นี่เองที่เป็นผู้ดำเนิน...”⁸⁴⁴

ปฏิบัติการของชาวเขมรดังอธิบายข้างต้นนำมาสู่ข้อสรุปที่ว่า ภาพลักษณ์ของไทยในสายตาของชาวเขมรเป็นผลสืบเนื่องจากการสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ ทั้งนี้ความรับรู้และความทรงจำทางประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานสำคัญที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของไทย เมื่อผสมผสานกับเหตุการณ์ร่วมสมัยที่ไทยทำการรุกรานลาวอินโดจีน ไทรกแซงกิจการภายใน และให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระ จึงทำให้ชาวเขมรมีมุมมองต่อไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ลักษณะเช่นนี้คงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องแม้จะสิ้นสุดสมัยสังคมนิยมไปแล้วก็ตาม

4. บทสรุป

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุสร้างภาพของไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชา โดยทรงเลือก “เหยียด” เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ร่วมสมัยเพียงบางส่วนมาเล่าอย่าง “ตั้งใจ” ดังเห็นได้จากพระองค์ไม่ได้กล่าวถึงการรุกรานไทยของกัมพูชาในช่วงคริสต์ศตวรรษ

⁸⁴³ นวน เขียน, รัฐประหาร 1932 จากสยามไปสู่ไทย, 117. [ฐธ เวที], รัชชูปการ ๑๙๓๒ ตีพิมพ์ ๒๕ ๕๗ [๑๑๗].

⁸⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, 131-132.

ที่ 14-18 เลย แต่ทรงให้ภาพการคุกคามกัมพูชาของไทยเพียงฝ่ายเดียว ขณะเดียวกันพระองค์ก็ไม่ได้กล่าวถึงปัจจัยแวดล้อมที่มีส่วนในการตัดสินใจของไทยต่อสถานการณ์ร่วมสมัย นัยหนึ่งเพื่อตอกย้ำให้ประชาชนเห็นว่า ไทยเป็นศัตรูและผู้ร้ายที่สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวเขมรเสมอมา ซึ่งประเด็นนี้เป็นพลังทางอารมณ์ที่สำคัญ เพราะชาวเขมรมีความรู้สึกหวาดระแวงไทยอยู่ สะท้อนผ่านตำนานและนิทานพื้นบ้านของกัมพูชาที่แสดงภาพของไทยเป็นผู้รุกรานและผู้ทำลายความรุ่งเรืองของอารยธรรมสมัยโบราณ เมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชนโรดมสีหนุต่อกย้ำและปรับปรุงแต่งภาพของไทยผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งการเสด็จพระราชดำเนินเพื่อพบปะและปราศรัยกับราษฎร การควบคุมสื่อมวลชนให้นำเสนอภาพของไทยตามพระราชประสงค์ การสอดแทรกภาพของไทยผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ รวมถึงมหรสพละครชาติ จึงทำให้ชาวเขมรซึมซับความรู้สึกอคติที่มีต่อไทยจนกลายเป็นความเกลียดชังก่อให้เกิดความริ้วฉาวในความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยเป็นระยะเวลาอีกหลายทศวรรษ

บทที่ 5

นโยบายของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุที่มีต่อไทยในช่วง ค.ศ. 1955-1970 และปฏิบัติการตอบโต้ของรัฐบาลไทยต่อการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ

แม้พระองค์ (สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ-ผู้ศึกษา) ทรงหวังจะเห็นประเทศเจริญก้าวหน้า แต่ในเวลาเดียวกันก็ไม่ทรงปล่อยให้คนอื่นแสดงความสามารถ ทรงควบคุมข้าราชการเหล่านี้ไว้ ส่วนข้าราชการต่างก็เกรงกลัวพระองค์และราชวงศ์เสียจนไม่กล้าจะทำอะไรตามลำพัง⁸⁴⁵

ข้อความข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงทรศนะของ ฯพณฯ คาร์ล วอลเธอร์ สตรอม (Carl Walther Strom) เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาที่มีต่อบทบาทและอิทธิพลของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุในยุคสังคมนิยม ค.ศ. 1955-1970 เพราะในช่วงเวลาดังกล่าว พระองค์ทรงควบคุมอำนาจการบริหารและตัดสินใจทุกเรื่องด้วยพระองค์เอง แม้ผู้ปฏิบัติงานจะมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง แต่พวกเขากลับไม่มีบทบาทหรือได้เข้ามามีส่วนร่วมใด ๆ เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการต่างประเทศ ทั้งนี้มีรายงานว่าแม้แต่รายงานของสถานทูตก็ถูกนำทูลเกล้าฯ ขึ้นถวายโดยตรง⁸⁴⁶ ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้นโยบายของกัมพูชาเชื่อมโยงและสอดคล้องประสานกับทรศนะของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ จนบางครั้งก็ยากจะแยกแยะผลประโยชน์ของชาติและปัญหาของประเทศออกจากความรู้สึกส่วนพระองค์ได้ ดังตัวอย่างกรณีที่หนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที่ 25 กันยายน ค.ศ. 1955 ได้ลงข่าววิพากษ์วิจารณ์การเลือกตั้งของกัมพูชาเมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1955 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุไม่เพียงตำหนิการกระทำของหนังสือพิมพ์ดังกล่าวต่อพลตำรวจจัตวาจรัส มีนตุกานนท์ อัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญ แต่พระองค์ยังทรงยื่นหนังสือประท้วงต่อรัฐบาลไทยอย่างเป็นทางการด้วย ซึ่งในมุมมองของพลตำรวจจัตวาจรัสเห็นว่าการกระทำดังกล่าวเกินกว่าเหตุ

...โดยหลักการแล้ว รัฐบาลกัมพูชาไม่น่าจะยื่นประท้วงรัฐบาลในเรื่องเกี่ยวกับบทความของหนังสือพิมพ์เช่นนี้ เพราะการเขียนบทความหนังสือพิมพ์ย่อมอยู่ในข่ายแห่งเสรีภาพและความรับผิดชอบส่วนตัวของผู้เขียนหรือบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ รัฐบาลไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือรู้เห็นเป็นใจใด ๆ ทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้ว่าแม้แต่รัฐบาลไทยเองก็ตกเป็นเป้าการวิพากษ์วิจารณ์ของ

⁸⁴⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 30 สิงหาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 49-50.

⁸⁴⁶ Roger M. Smith, *Cambodia's Foreign Policy* (New York: Cornell University Press, 1965), 111-112.

หนังสือพิมพ์และในบางครั้งรุนแรงยิ่งกว่านั้น ถ้ารัฐบาลกัมพูชาเห็นว่าตนได้รับความเสียหายหรือ
 ข้อความในบทความที่กระทบกระเทือนถึงกัมพูชาไม่เป็นความจริง ก็น่าจะเป็นเรื่องของสถาน
 อัครราชทูตกัมพูชาที่กรุงเทพฯ จะดำเนินการ เช่นออกแถลงการณ์แก้หรือถ้าเป็นการผิดกฎหมายก็
 ดำเนินการฟ้องร้องได้ ซึ่งในกรณีนี้รัฐบาลไทยก็คงจะให้ความร่วมมือ...⁸⁴⁷

ทรงสนพระทัยสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงมีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายของ
 กัมพูชาโดยเฉพาะกรณีประเทศไทย ดังที่ผู้ศึกษาได้อธิบายไว้แล้วในบทที่ 3 และบทที่ 4 ถึงการ
 ปรับเปลี่ยนมุมมองของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุที่มีต่อไทยและการที่พระองค์ทรงนำปัญหา
 ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยไปใช้เป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกชาตินิยมแก่ประชาชน ลักษณะ
 ดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินนโยบายของกัมพูชาต่อไทยมีลักษณะแข็งกร้าว ดังเห็นจากการตัด
 ความสัมพันธ์ทางการทูตทั้ง 2 ครั้ง คือ ค.ศ. 1958 และ ค.ศ. 1961 กัมพูชาเป็นฝ่ายยื่นหนังสือขอตัด
 ความสัมพันธ์ทางการทูตก่อนเสมอ ในแง่หนึ่งเป็นปฏิกริยาตอบโต้ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดม
 สีหนุต่อการดำเนินการของไทย แต่ในขณะเดียวกันก็เพื่อแสดงให้ประชาชนเห็นเป็นประจักษ์ด้วยว่าไทย
 คือ “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ที่แท้จริงของกัมพูชา

อย่างไรก็ดี เจือปนใจที่สำคัญอีกประการที่ส่งผลต่อการกำหนดและการดำเนินนโยบายของ
 กัมพูชาต่อไทยคือ อุดมการณ์ทางการเมืองและแนวนโยบายหลักของประเทศ เพราะภายใต้
 สถานการณ์ที่ตึงเครียดจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างมหาอำนาจฝ่ายเสรีประชาธิปไตยกับ
 ฝ่ายสังคมนิยมหรือสังคมนิยม ซึ่งกัมพูชาเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับ
 ฝ่ายใด ขณะที่ไทยผูกพันเป็นพันธมิตรที่แนบแน่นกับสหรัฐอเมริกาและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ โดย
 หลักการทั้งสองประเทศน่าจะดำเนินนโยบายต่อกันได้อย่างราบรื่น แต่ในทางปฏิบัติกลับเป็นสาเหตุ
 ของความขัดแย้ง อันเกิดจากมุมมองต่อสถานการณ์และมุมมองต่อปัญหาความมั่นคงที่ไม่สอดคล้อง
 กัน รวมถึงวิธีการดำเนินนโยบายที่ต่างฝ่ายต่างกระทำต่อกันด้วยความหวาดระแวง เมื่อผนวกกับ
 ทรงสนพระทัยสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุที่มีต่อไทยด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้การดำเนินนโยบายของ
 กัมพูชาต่อไทยแข็งกร้าวมากยิ่งขึ้น จนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศให้ตกต่ำลง

ดังนั้นประเด็นหลักในบทนี้จึงมุ่งเน้นการอธิบายการดำเนินนโยบายต่างประเทศของ
 กัมพูชาภายใต้การนำของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ เพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการ ลักษณะ
 รวมถึงผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับประเทศไทย ขณะเดียวกันยังมุ่งศึกษาปฏิกริยาตอบโต้ของไทย
 ต่อการดำเนินนโยบายของกัมพูชาด้วย โดยแบ่งการอธิบายออกเป็น 6 ประเด็นใหญ่ ได้แก่ นโยบาย

⁸⁴⁷ “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่อง หนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 10 ตุลาคม
 2498-10 มกราคม 2499, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/3,
 สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 11.

ต่างประเทศของกัมพูชา ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: นโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด นโยบายและท่าทีของไทยต่อการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดของกัมพูชา การตัดความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 1 วันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 ความสัมพันธ์ที่ร้าวฉานและการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 2 วันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961 ความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1962-1964 และระหว่าง ค.ศ. 1966-1968 และการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตหลังการรัฐประหารของลอน นอล ค.ศ. 1970 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. นโยบายต่างประเทศของกัมพูชาระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: นโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด

กระแสสงครามเย็นที่ทวีความตึงเครียดส่งผลให้เกิดการสู้รบในลักษณะของสงครามตัวแทนในหลายพื้นที่ ภูมิภาคอินโดจีนเป็นหนึ่งในสมรภูมิการต่อสู้ที่รุนแรงระหว่างเวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้ สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงต้องการหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมสงคราม แต่เพื่อปกป้องและเพิ่มพูนผลประโยชน์แห่งชาติจึงทรงแสดงท่าทีกำหนดกัมพูชาเป็น “ประเทศเป็นกลาง” (Neutral Countries) ตั้งแต่ก่อนได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส ค.ศ. 1953 ดังแถลงการณ์ของรัฐบาลกัมพูชาเมื่อวันที่ 14 กันยายน ค.ศ. 1953 ที่มีสาระสำคัญคือ ปฏิเสธการต่อสู้กับขบวนการเวียดมินห์ (Viet Minh) ในฐานะขบวนการคอมมิวนิสต์ และถ้าหากจำเป็นต้องต่อสู้กับเวียดมินห์ก็ไม่ใช่เสมือนหนึ่งทาสของจักรวรรดินิยม (slave of imperialists) แต่เพราะเวียดมินห์รุกรานกัมพูชาและประพฤติดินแดนในดินแดนเขมรเสมือนกับว่าเป็นดินแดนที่ตนรบชนะ⁸⁴⁸

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงอ้างว่า นโยบายเป็นกลางเป็นนโยบายเดียวที่ “ปลอดภัย” สำหรับประเทศขนาดเล็ก⁸⁴⁹ โดยเฉพาะกัมพูชาซึ่งเป็นประเทศที่มีจำนวนประชากรน้อย “เราเป็นประเทศขนาดเล็กที่มีประชากร 3 ล้านคน ขนบด้วยชาวอันนัม 20 ล้านคน และชาวสยาม 12 ล้านคน”⁸⁵⁰ อีกทั้งมีพรมแดนที่ถูกล้อมรอบซึ่งอาจทำให้พวกปัจเจกมิตรเข้าถึงได้ง่าย⁸⁵¹ ประกอบ

⁸⁴⁸ “สรุปความคำแถลงของรัฐบาลเขมร,” 2496, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 70-72.

⁸⁴⁹ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/08/13 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA, CIB. 03163350, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03163350]

⁸⁵⁰ “Cambodia to Keep French Tie; King Decries Independence Idea,” *New York Times* (13 February 1947): 10.

⁸⁵¹ “การเมืองเศรษฐกิจในสังคมนิคมราชวินนิย,” 1961, การเมือง กลองที่ 269, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 2. [รเวทนายเสฐกิติธโรสฤษดิ์สุริยษ, ๑๙๖๑, คาร์เนกีรเวทนาย BOX 269, บัญชีสารบัญชเจ้าลิกษุฬ, ๒.]

กับกัมพูชาเป็นประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราช จึงทำให้มีศักราชภาพต่าง ๆ จำกัด แต่กลับตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่มีความขัดแย้งสูงจากการแข่งขันทางอุดมการณ์ระหว่างมหาอำนาจ ลักษณะดังกล่าวจึงผลักดันให้ในวันที่ 23 ธันวาคม ค.ศ. 1954 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงประกาศต่อสาธารณชนว่า กัมพูชาเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลาง (Neutralism) และนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด (Non-alignment Policy) ดังพระราชนิพนธ์เรื่อง “กัมพูชาเป็นกลาง: การกำหนดด้วยความจำเป็น” (Cambodia Neutral: the Dictate of Necessity) ที่ทรงอธิบายถึงการเลือกดำเนินนโยบายดังกล่าวว่า

ประเทศกัมพูชาของเราต้องวางตนเป็นกลางทางการเมืองด้วยความจำเป็นที่แท้จริง เมื่อพิจารณาแผนของโลกส่วนที่ประเทศของเราตั้งอยู่ ก็ย่อมจะเห็นได้ว่า เราตกอยู่ระหว่างกลางประเทศใหญ่ไม่น้อย อันอยู่ในกลุ่มตะวันตก 2 ประเทศ (Western bloc) และมีประเทศลาวกั้นอยู่เป็นกำแพงไม่มั่นคงนัก จากประเทศในกลุ่มตะวันออก 2 ประเทศ (Eastern bloc) คือเวียดนามเหนือและสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อเช่นนั้นเราก็ไม่มีทางเลือกอื่นใด นอกจากจะพยายามรักษาสมดุลอย่างเท่าเทียมระหว่างสองกลุ่มนี้⁸⁵²

ถึงเช่นนั้นประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยยังคงกดดันให้กัมพูชาเปลี่ยนแปลงแนวนโยบายของประเทศและเข้าร่วมองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือสปอ. (Southeast Asia Treaty Organization; SEATO) ดังที่สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุได้ประทานสัมภาษณ์ประเด็นดังกล่าวแก่หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งว่า “สหรัฐอเมริการ่วมมือกับฟิลิปปินส์โน้มน้าวให้พระองค์เข้าเป็นภาคีซีโต้...” อีกทั้งยังทรงกล่าวอย่างขมขื่นว่า “...สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือแก่ฟิลิปปินส์มากมาย เช่น เครื่องจักรใช้ในการทำนา ตลอดจนช่วยเหลือในเรื่องโรงพยาบาลเป็นต้น แต่สิ่งทั้งหมดที่เขมรได้รับความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา นั้นคือรถยนต์และตู้เย็น...”⁸⁵³ ในทรรศนะของพระองค์แล้ว องค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นกลุ่มพันธมิตรทางทหารที่มีนโยบายรุกรานผู้อื่นที่อยู่รอบด้าน⁸⁵⁴ โดยทรงเน้นย้ำว่า “กัมพูชาต้องการมีกำลังทัพเท่าที่พอจะรักษาความเป็นกลางได้เท่านั้น ไม่ใช่เพื่อรุกรานผู้ใด...”⁸⁵⁵ เพราะว่า “กัมพูชา

⁸⁵² Norodom Sihanouk, “Cambodia Neutral: The Dictate of Necessity,” *Foreign Affairs* 36, 4 (July 1958): 582-583.

⁸⁵³ “หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับสีหนุ และซีอาโต,” 4-9 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2.

⁸⁵⁴ นโรตม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, trans. สุทธินันท์ [นามแฝง] (กรุงเทพฯ: สารสยาม, 2517), 93.

⁸⁵⁵ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498,” 14 กรกฎาคม 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 21.

ต้องการเป็นประชาชาติอิสระ หมายถึงการเป็นอิสระโดยไม่มีลักษณะอะไรเป็นพิเศษ เป็นอิสระจากฝ่ายตะวันออกและฝ่ายตะวันตก เป็นอิสระแม้จากความเป็นกลางตามลัทธิซึ่งจัดให้มีขึ้น”⁸⁵⁶

ดังนั้นในวันที่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ. 1957 รัฐสภาสัมพันธภาพจึงประกาศพระราชกฤษฎีกา 232 NS ซึ่งรัฐสภาได้ลงมติเห็นชอบตั้งแต่วันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1957 รับรองความเป็นกลาง (Neutrality Acts) ของประเทศอย่างเป็นทางการ สาระสำคัญคือ

ข้อ 1 ราชอาณาจักรสัมพันธภาพเป็นประเทศที่เป็นกลาง สัมพันธภาพจะไม่เข้าเป็นพันธมิตรทางการทหาร หรือทางการเมืองกับต่างประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น และสัมพันธภาพจะไม่ดำเนินการรุกรานต่อต่างประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น

ข้อ 2 ในกรณีที่ประเทศสัมพันธภาพถูกรุกรานจากต่างประเทศ สัมพันธภาพสงวนสิทธิที่จะทำการป้องกันตนเองด้วยอาวุธ ขอร้องให้สหประชาชาติช่วย และขอร้องให้มหาอำนาจซึ่งเป็นมิตรช่วย⁸⁵⁷

อย่างไรก็ดี นกอดล ชาติประเสริฐได้วิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดม สีนุททงปฏิเสธเข้าร่วมองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่ามาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 หากสัมพันธภาพดำเนินนโยบายที่ใกล้ชิดกับฝ่ายเสรีประชาธิปไตยมากเกินไปจะทำให้สัมพันธภาพกลายเป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ และประการที่ 2 สัมพันธภาพเป็นเพียงประเทศขนาดเล็กและมีความขัดแย้งกับไทยและเวียดนามอยู่เสมอ หากต้องมีการประนีประนอมระหว่างสมาชิกขององค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สหรัฐอเมริกาย่อมเลือกสนับสนุนไทยและเวียดนามได้ ซึ่งเป็นประเทศขนาดใหญ่และอำนาจประโยชน์แก่สหรัฐฯ ได้มากกว่าอย่างแน่นอน⁸⁵⁸

นอกจากสาเหตุ 2 ประการข้างต้นแล้ว แรงกดดันภายในประเทศเป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดม สีนุททงปฏิเสธเข้าร่วมองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะใน ค.ศ. 1955 ฝ่ายต่อต้านพยายามทำลายชื่อเสียงของพระองค์ ด้วยการโจมตีว่าทรงกำลังนำสหรัฐอเมริกาไปแทนที่ฝรั่งเศสและทำให้สัมพันธภาพถูกรอบงำทางเศรษฐกิจ โดยการโฆษณาโจมตีพระองค์ “ขายบ้านเมืองขายชาติให้กับอเมริกา”⁸⁵⁹ ขณะที่ความหวาดระแวงต่อท่าที

⁸⁵⁶ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในสัมพันธภาพปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 24 ธันวาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 218.

⁸⁵⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในสัมพันธภาพปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 18 พฤศจิกายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 177.

⁸⁵⁸ นกอดล ชาติประเสริฐ, เจ้านโรดม สีนุททงกับนโยบายความเป็นกลางของสัมพันธภาพ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540), 46-47.

⁸⁵⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศสัมพันธภาพปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 14 กรกฎาคม 2498, 21.

ของสหรัฐฯ เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ เพราะสหรัฐฯ เคยปฏิเสธให้ความช่วยเหลือพระองค์ในการเรียกร้องเอกราชที่ผ่านมาใน ค.ศ. 1953 ดังนั้นพระองค์จึงมองสหรัฐฯ ว่าไม่มีความจริงใจและคำนึงแต่ประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ ดังที่ทรงประทานสัมภาษณ์ว่า “การณรงค์เพื่อเอกราชได้กระทำไปโดยปราศจากความช่วยเหลือใด ๆ แม้จะได้เคยทรงพูดจากับรัฐบาลสหรัฐฯ เช่นจอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลสและรองประธานาธิบดีนิกสัน”⁸⁶⁰ และพระองค์ยังหวาดระแวงสหรัฐฯ มากขึ้น เมื่อทรงได้รับรายงานจากสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกัมพูชาในเดือนเมษายน ค.ศ. 1955 ว่าสหรัฐฯ กำลังร่วมมือกับเซ็ง จ็อก ทัญ (Son Ngoc Thanh) เคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านพระองค์⁸⁶¹

ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุจึงได้ตัดสินใจปฏิเสธการเข้าร่วมกับองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และทรงยืนยันการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดอย่างเคร่งครัด ดังเห็นจากการดำเนินการมาตรการต่าง ๆ เช่น คำสั่งห้ามหนังสือพิมพ์ที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเป็นผู้จัดพิมพ์และสำนักงานข่าวสารอเมริกันแห่งสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาเป็นผู้จัดนำเข้ามาแจกจ่ายในประเทศกัมพูชา โดยอ้างว่าหนังสือพิมพ์ดังกล่าวได้ลบทศความทำลายความเป็นกลาง และในเวลาเดียวกันนี้กระทรวงข่าวสารกัมพูชายังได้ออกประกาศว่า “หนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศทุกฉบับที่นำเข้ามาจำแนกแจกจ่ายในประเทศกัมพูชาจะต้องได้รับการตรวจตราจากเจ้าหน้าที่กัมพูชาก่อน ทั้งนี้เพื่อให้แน่นอนว่าหนังสือพิมพ์เหล่านี้ที่เข้ามาในประเทศกัมพูชาจะไม่มีบทความใด ๆ อันจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อความเป็นกลางของกัมพูชา”⁸⁶²

อย่างไรก็ดี ในทรรศนะของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ ความเป็นกลางของกัมพูชาไม่ได้หมายถึงการไม่มีปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายใด แต่ความเป็นกลางคือตั้งตนเข้าหาทุกฝ่ายทั้งพวกทุนนิยมและพวกคอมมิวนิสต์⁸⁶³ นอกจากนี้ความเป็นกลางไม่ใช่การนิ่งเฉยหรือไม่ตอบโต้ต่อการรุกราน เพราะ “เราเป็นกลางโดยความจำเป็น โดยทางปฏิบัติ และไม่ใช่โดยอุดมคตินิยมแบบฆ่าตัว

⁸⁶⁰ “ข้อความจากหนังสือสรุปข่าว USOM PUBLICATION เกี่ยวกับแถลงการณ์ของนโรดมประท้วงสาส์นของเอกอัครราชทูตอเมริกันประจำกัมพูชา (1-20 มีนาคม 2499),” 1 มีนาคม 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.1/23, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 5-6.

⁸⁶¹ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d., CIA. The CAESAR, POLO, and ESAU Papers. 5077054e993247d4d82b6ab0, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/5077054e993247d4d82b6ab0]

⁸⁶² “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 1 พฤศจิกายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 156.

⁸⁶³ “การเมืองเศรษฐกิจในสังคมราชูร์นิยม,” 1961, 3. [รเวตตยเสฐกิติธโรสมุขยภสฺสโรนิย, ๑๙๖๑,

ตาย ซึ่งทำให้เรายอมตัวให้ถูกบดขยี้โดยไม่มี การตอบโต้ เรามีมิตรอยู่ในทั้งสองค่าย เป็นที่หวังว่ามิตร ในแต่ละค่ายจะเข้ามาช่วยเหลือเราถ้าหากประเทศในอีกค่ายหนึ่งโจมตีเรา”⁸⁶⁴ ขณะเดียวกันความเป็น กลางยังสามารถปรับเปลี่ยนได้เสมอหากเกิดการคุกคามขึ้น ดังพระราชดำรัสที่ประธานสัมภาษณ์แก่ หนังสือพิมพ์มินิจิ (The Minichi) ฉบับประจำวันที 6 ธันวาคม ค.ศ. 1955 เมื่อครั้งเสด็จพระราช ดำเนินเยือนญี่ปุ่นว่า “ในปัจจุบัน กัมพูชาไม่รู้สึกรู้ว่าถูกคุกคามจากคอมมิวนิสต์และเราไม่ต้องการทำ อะไรที่จะเป็นข้ออ้างสำหรับการรุกราน...แต่หากคอมมิวนิสต์คุกคามเราในอนาคต เราก็อาจจะต้อง แก่ไขจุดยืน”⁸⁶⁵

ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงไม่ปิดกั้นการผูกสัมพันธ์กับฝ่ายสังคมนิยม คือกลุ่มจีนและโซเวียต (Sino-Soviet) โดยในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 พระองค์ได้เสด็จพระราช ดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก ต่อมาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1956 ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนสหภาพโซเวียตและแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการทูต ข้อมูล ทางสถิติเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของกลุ่มจีนและโซเวียตแก่กัมพูชาระหว่าง ค.ศ. 1955-1960 เผยให้เห็นว่ากัมพูชาได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มจีนและโซเวียตมากถึง 55 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา⁸⁶⁶ และเพื่อกระชับความสัมพันธ์กับประเทศฝ่ายสังคมนิยมมากขึ้น สมเด็จพระ อูปยุวราชชนโรดมสีหนุยังทรงส่งพระโอรสไปศึกษาต่อในประเทศต่าง ๆ ด้วย ได้แก่ พระองค์มจะส์ นโรดม เขมานูร์กษสีหนุ (HRH Norodom Khemanourak Sihanouk) และพระองค์มจะส์นโรดม นรทีโป (HRH Norodom Naradipo) เสด็จไปศึกษาที่สาธารณรัฐประชาชนจีน พระองค์มจะส์ นโรดม สีหมุนี (HRH Norodom Sihanuni) เสด็จไปศึกษาที่สาธารณรัฐสังคมนิยมเชโกสโลวะเกีย และพระองค์มจะส์นโรดม นรินทรพงษ์ (HRH Norodom Narindrapong) เสด็จไปศึกษาที่สหภาพ โซเวียต ขณะที่ประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยเป็นที่น่าสังเกตว่า พระองค์ทรงส่งพระโอรสไปศึกษาที่ สาธารณรัฐฝรั่งเศสเท่านั้น ได้แก่ พระองค์มจะส์นโรดม รณฤทธิ์ (HRH Norodom Ranariddh) และ พระองค์มจะส์นโรดม จักรพงษ์ (HRH Norodom Chakrapong)

แม้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจะทรงเพิ่มพูนสัมพันธ์มิตรกับฝ่ายสังคมนิยม แต่ ทว่าพระองค์ก็ยังทรงรักษาความเป็นกลางไว้ได้อย่างมั่นคง โดยในระหว่าง ค.ศ. 1955-1963 ทรง ถ่วงดุลอำนาจไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีบทบาทในการเมืองกัมพูชามากจนเกินไป ด้วยการเปิดรับความ

⁸⁶⁴ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 24 ธันวาคม 2500, 216.

⁸⁶⁵ “สำเนารายงานการเมืองและสถานการณ์รอบบ้าน,” 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/55, สำนัก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁸⁶⁶ ดิเรก ชัยนาม, *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เล่มสอง* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สยามสังคมศาสตร์ แห่งประเทศไทย, 2509), 565.

ช่วยเหลือจากทั้งสองค่ายความคิด ขณะเดียวพระองค์ยังมีพระราชประสงค์ให้เพื่อนบ้านเปลี่ยน
 แนวนโยบายมารักษาความเป็นกลางด้วย ดังเห็นได้จากหลังการรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูล
 สงครามใน ค.ศ. 1957 สื่อสิ่งพิมพ์กัมพูชาได้ลงบทความแสดงความคิดเห็นและคาดการณ์อนาคตของ
 ไทยในทำนองว่า “ไทยจะเปลี่ยนมาถือนโยบายเป็นกลางเช่นเดียวกับกัมพูชา” ซึ่ง ๗๗๗ สมัย
 อนุমানราชธน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาแสดงความเห็นว่า “การลงบทความแสดงความคิดเห็น
 เช่นนี้เป็นการใช้ให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดของประชาชนชาวเขมรเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของ
 ประเทศไทย กล่าวคือกัมพูชาต้องการให้ประเทศไทยถือนโยบายความเป็นกลางเช่นเดียวกับ
 กัมพูชา”⁸⁶⁷

สำหรับสถานการณ์ภายในประเทศ แม้กัมพูชาเผชิญกับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์
 ซึ่งสั่นคลอนความมั่นคง (ดูรายละเอียดในบทที่ 2) แต่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงถือว่า
 การเมืองภายในประเทศกับการเมืองระหว่างประเทศต้องพิจารณาแยกจากกัน トラบใดที่ฝ่ายสังคมน
 นิยมไม่บังคับให้กัมพูชาเปลี่ยนแปลงนโยบายก็ยังสามารถรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้ได้ อย่างไรก็ตาม
 ก็ตาม พระองค์ทรงใช้วิธีจัดการปัญหาภายในประเทศด้วยการทำให้บรรดาสมาชิกองค์กรสังคมนิย
 นิยมที่มีความแตกต่างทางแนวคิดรู้สึกว่าจะเสียผลประโยชน์ โดยพระองค์จะทรงเข้าข้างฝ่ายโน้นที่ฝ่ายนี้และเมื่อ
 มีการรณรงค์ต่อต้านพวกเอียงขวาก็มักจะตามมาด้วยการโจมตีพวกฝ่ายซ้าย ยกตัวอย่างในพิธีปิดการ
 ประชุมสมาชิกองค์กรสังคมนิยครั้งที่ 5 ในคืนวันที่ 16 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 สมเด็จพระ
 อุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงกล่าวสุนทรพจน์ประณามพรรคประชาธิปไตยและพวกคอมมิวนิสต์ที่โจมตี
 กษัตริย์ รัฐธรรมนูญ สภาผู้แทนราษฎร และพระองค์เองโดยปราศจากเหตุผล ทั้งยังทรงประณามมหา
 ประเทศตะวันตกบางประเทศที่สนับสนุนพรรคประชาธิปไตย และรับสั่งว่าพวกคอมมิวนิสต์กัมพูชามี
 พวกเวียดมินห์หนุนอยู่เบื้องหลัง⁸⁶⁸

อย่างไรก็ดี แม้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุจะยืนยันถึงการดำเนินนโยบายเป็นกลาง
 และนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด แต่ก็ทรงเผชิญแรงกดดันจากประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอย่าง
 ต่อเนื่อง ในการประชุมคณะมนตรีองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ครั้งที่ 4
 เมื่อวันที่ 13 มีนาคม ค.ศ. 1958 ณ กรุงมะนิลา ริชาร์ด เคซีย์ (Richard Casey) รัฐมนตรีว่าการ
 กิจการภายนอกประเทศออสเตรเลียได้กล่าวพาดพิงกัมพูชา โดยเปรียบเทียบการก่อตัวของ
 คอมมิวนิสต์ว่าเป็นเสมือน ‘อสรพิษร้ายในท้องมิด’ ส่วน สปอ. กำลังเปิดไฟให้สว่างไสวอยู่แล้ว “คน
 ในท้องมิดจำจะต้องฆ่างูพิษร้ายนั้นด้วยตนเอง แต่เมื่อแลเห็นงูร้ายนั้นได้ เขาก็ยอมมีโอกาสมั่นได้

⁸⁶⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 1 พฤศจิกายน
 2500, 159.

⁸⁶⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 27 กรกฎาคม
 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 26.

สะดวกขึ้น” เคซีบีกล่าวต่อไปว่า “ในภูมิภาคของโลกนี้ เราพยายามจะป้องกันเอกราชของบรรดาประเทศในภูมิภาคให้ปลอดภัย ไม่ว่าประเทศนั้นจะเป็นภาคีสปอ. หรือไม่ เป็น เมื่อไม่สู้มานานมานี้ก็ประเทศที่กล่าวบางประเทศก็ได้มีเอกราชไปแล้ว และจะไม่ยอมทิ้งเอกราชของตน ปล่อยให้ตกไปอยู่ใต้จักรวรรดินิยม อันมอลโคว์และปักกิ่งเป็นผู้บงการ”⁸⁶⁹ รวมถึงกัมพูชายังต้องเผชิญกับเรื่องการรุกรานอิปไต และการคุกคามจากเพื่อนบ้านทั้งจากไทยและเวียดนามใต้ โดยเฉพาะกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารซึ่งขณะนั้นอยู่ระหว่างการเจรจากับรัฐบาลไทย (ดูรายละเอียดในบทที่ 3)

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวผลักดันให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีกับสาธารณรัฐประชาชนจีนมากยิ่งขึ้น ในวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 รัฐบาลกัมพูชาให้การรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน และต่อมาวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 จึงได้แลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตในชั้นเอกอัครราชทูต ภายหลังจากได้สั่งปิดสถานกงสุลสาธารณรัฐจีนหรือจีนคณะชาติตั้งแต่วันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 1958 และให้กงสุลสาธารณรัฐจีนออกจากกรุงพนมเปญภายใน 2 สัปดาห์ ส่วนหนึ่งเพราะสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงคาดว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนจะให้ความช่วยเหลือกัมพูชาในกรณีที่ถูกรุกรานจากเพื่อนบ้าน เมื่อเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกาที่ให้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิดกับไทยและเวียดนามใต้ รวมทั้งทรงต้องการใช้โอกาสนี้เรียกร้องความสนใจจากนานาชาติ เพื่อทำให้กัมพูชาเป็นที่รู้จักและจะได้มีโอกาสแสดงบทบาทในเวทีการเมืองระหว่างประเทศมากขึ้นด้วย⁸⁷⁰ ขณะที่สื่อมวลชนไทยได้วิเคราะห์ถึงการรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนของกัมพูชาโดยประเมินว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเชื่อว่าลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังจะขยายเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เต็มรูปแบบ⁸⁷¹ สอดคล้องกับพระราชดำรัสในสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุต่อเจ้าหน้าที่เวียดนามใต้เมื่อครั้งเสด็จไปประชุมที่กรุงไซ่ง่อนระหว่างวันที่ 3-5 สิงหาคม ค.ศ. 1959 ว่า “การที่พระองค์ยอมรับจีนคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ. 1958 เป็นเพียงการยอมรับความจริงที่ว่าผู้แทนคอมมิวนิสต์จีนได้เข้าปฏิบัติการในกัมพูชาแล้ว”⁸⁷²

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุคงยึดถือนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดไว้ได้ จนกระทั่งวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1963 นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ กล่าวคือพระองค์ทรงขอยกเลิกรับความช่วยเหลือทางด้านทหารจากสหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งให้

⁸⁶⁹ บุศราคำ [นามแฝง], “ชาวนอกและในประเทศ,” *ตำรวจ* 27, 6 (ปีถัดหลัง 15 มีนาคม 2501): 83-84.

⁸⁷⁰ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 8 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 3.

⁸⁷¹ คนข่าว ๑๑๓ [นามแฝง], “เขมรับรองจีนคอมมิวนิสต์,” *ตำรวจ* 27, 17 (ปีถัดแรก 1 กันยายน 2501): 17.

⁸⁷² “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-August 13, 1959 (Approved for Release: 2002/10/21),” 1959, CIA. CREST. CIA-RDP79T00975A004600380001-9, Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00975A004600380001-9.pdf>]

รัฐบาลสหรัฐฯ ถอนที่ปรึกษาด้านการทหารและพลเรือนออกจากกัมพูชา⁸⁷³ ทั้งนี้สาเหตุเกิดจากความหวาดระแวงส่วนพระองค์ สืบเนื่องจากเหตุการณ์รัฐประหารในเวียดนามใต้ที่ส่งผลให้โง่ ดินห์ เดียม (Ngo Dinh Diem) ประธานาธิบดีถูกสังหารพร้อมน้องชายโง่ ดินห์ นู (Ngo Dinh Nhu) ซึ่งสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเชื่อว่าสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐฯ อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์นี้ และจากเหตุการณ์นี้ทำให้พระองค์ไม่ไว้วางใจสหรัฐฯ อีกต่อไป ดังนั้นพระองค์จึงทรงเรียกร้องให้มีการเปิดประชุมระหว่างประเทศ 14 ชาติ เพื่อประกันสิทธิความเป็นกลางของกัมพูชาในแนวทางการประชุมเจนีวาที่รับรองความเป็นกลางของลาวเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 อีกทั้งพระองค์ยังทรงสนับสนุนให้จัดตั้งลาว กัมพูชา และเวียดนามเป็นเขตเป็นกลางระหว่างประเทศ โดยทรงอ้างว่านโยบายดังกล่าวเป็นไปเพื่อถ่วงอิทธิพลของสองค่ายในย่านเอเชียอาคเนย์⁸⁷⁴ แต่จากการวิเคราะห์ของกรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุดไทยกลับเห็นว่า

กัมพูชาต้องการผูกมิตรต่างประเทศที่เกี่ยวข้องให้รับรองสิทธิความเป็นกลางของตนอันจะเป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงของกัมพูชา เพราะเจ้าสีหนุ นอกจากจะเกรงภัยจากกลุ่มฝ่ายต่อต้านของตนเองซึ่งกำลังคุกคามฐานะของตนอยู่ไม่มากนักน้อยแล้ว ยังเกรงภัยคุกคามจากเพื่อนบ้านรวมทั้งเกรงภัยจากคอมมิวนิสต์ในลักษณะที่เป็นอยู่ในเวียดนามใต้ในปัจจุบันด้วย⁸⁷⁵

สำหรับแนวความคิดการประกันสิทธิความเป็นกลางของกัมพูชาได้ปรากฏมาตั้งแต่ ค.ศ. 1962 ภายหลังจากรับรองความเป็นกลางของลาวตามการประชุมเจนีวา โดยในวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ. 1962 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุตรัสต่อ ฯพณฯ ฟิลิป ดี. สเปนเซอร์ (Philip D. Sprouse) เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชา ขอให้สหรัฐฯ สนับสนุนการประชุม 14 ชาติเพื่อประกันความเป็นกลางและบูรณภาพแห่งอาณาเขตของกัมพูชา แต่ทว่าสหรัฐฯ ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของพระองค์และมีความเห็นเพียงให้ประเทศที่เกี่ยวข้องส่งหนังสือเป็นทางการรับรองเอกราชของกัมพูชาเท่านั้น⁸⁷⁶ ต่อมาในวันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 1962 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงมีพระราชดำรัสในการประชุมนักหนังสือพิมพ์ที่กรุงพนมเปญ ทรงเสนอให้เปลี่ยนเงื่อนไขเป็นว่า ให้ 14 ชาติซึ่งลงนาม

⁸⁷³ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN, November 20, 1963 (Approved for Release: 2003/05/16),” 1963, CIA. General CIA Records. CIA-RDP79T00975A007300440001-2, Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79t00975a007300440001-2>]

⁸⁷⁴ “กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทางทหาร และทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507),” 30 ธันวาคม 2506, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 264.

⁸⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁷⁶ “บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505),” 17 กันยายน 2505, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 18.

รับรองความเป็นกลางและเอกราชของลาวเพิ่มเอกสารต่อท้ายให้กัมพูชาอยู่ในเขตเป็นกลางด้วยและให้มีคณะกรรมการควบคุมระหว่างประเทศชุดใหม่ทำการตรวจตราอาณาเขตของกัมพูชา⁸⁷⁷ แต่ทว่า สหรัฐฯ ก็คงไม่แสดงท่าทีอย่างชัดเจนในการรับประกันสิทธิความเป็นกลางของกัมพูชา ทั้งนี้กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุดไทยได้วิเคราะห์และลงความเห็นไว้ว่า “ข้อเสนอให้เปิดประชุม 14 ชาติ (หรือให้ผู้แทนของ 14 ชาติ ลงนามรับรองในเอกสารต่อท้ายข้อตกลงเกี่ยวกับลาวตามข้อเสนอใหม่ของนักกองสีหนุ) เพื่อประกันความเป็นกลางและบูรณภาพของกัมพูชานั้น จะทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์ฉวยโอกาสสร้างอิทธิพลในกัมพูชามากยิ่งขึ้น...”⁸⁷⁸ สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ข้อเสนอของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุยึดถือมากกว่า 1 ปี ดังนั้นเพื่อกดดันให้สหรัฐฯ ยอมตกลงในการรับประกันสิทธิความเป็นกลางของกัมพูชา กัมพูชาจึงพยายามใช้ทั้งวิธีบังคับและชักจูงที่จะให้ฝ่ายตะวันตกสนับสนุนการประชุม การบีบบังคับกระทำด้วยการปฏิเสธความช่วยเหลือ การถอนเจ้าหน้าที่สถานทูต และการแสดงท่าทีนิยมซ้ายอย่างเปิดเผยมากขึ้น⁸⁷⁹

อย่างไรก็ดี การยกเลิกความช่วยเหลือทางการทหารจากสหรัฐอเมริกา ไม่เพียงส่งผลให้การผูกขาดความช่วยเหลือทางทหารแก่กัมพูชาของสหรัฐฯ ตั้งแต่ ค.ศ. 1955 ถูกทำลายลงเท่านั้น แต่ที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ ทำให้ความเป็นกลางที่สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุเคยยึดถืออย่างมั่นคงเริ่มสั่นคลอน เพราะหลังจากนั้น พระองค์ทรงเริ่มหันไปรับความช่วยเหลือและใกล้ชิดกับฝ่ายสังคมนิยมมากขึ้น เป็นต้นว่าในปลาย ค.ศ. 1963 ทรงยอมรับเครื่องบินไอพ่น MIG 4 ลำ และปืนต่อต้านอากาศยาน 24 กระบอก ซึ่งสหภาพโซเวียตส่งมาถวายเป็นของขวัญส่วนพระองค์⁸⁸⁰ และยิ่งชัดเจนมากขึ้น เมื่อสงครามเวียดนามขยายตัวจากการที่สหรัฐฯ ตัดสินใจส่งทหารเข้าทำสงครามในเวียดนามโดยตรงตั้งแต่ ค.ศ. 1966 ความรุนแรงที่มากขึ้นเป็นลำดับ ส่งผลให้พื้นที่ของสงครามขยายตัวเป็นวงกว้างเข้าไปในดินแดนของกัมพูชา ความเป็นกลางที่สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงยึดถือไม่สามารถปฏิบัติได้อีกต่อไป โดยเฉพาะการที่เวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงซึ่งถอยร่นเข้าไปยังพื้นที่ด้านตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ของกัมพูชาได้จัดตั้งฐานปฏิบัติการเพื่อส่งกำลังบำรุงในการปฏิบัติการในเวียดนามใต้ แม้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงปฏิเสธเรื่องนี้ ดังรายงานของวิทยุกระจายเสียงของบีบีซี (BBC) เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1966 ว่า

⁸⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, 20.

⁸⁷⁹ “กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทางทหาร และทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507),” 30 ธันวาคม 2506, 264.

⁸⁸⁰ “THE SITUATION IN CAMBODIA December 20, 1963 (Approved for Release: 2008/02/08),” 1963, CIA. General CIA Records. CIA-RDP79-00927A004300040002-1, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79-00927a004300040002-1]

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงปฏิเสธเรื่องเส้นทางสีหนุตามที่เรียกกันตรงชายแดน ติดต่อกับประเทศลาวว่าใช้เป็นเส้นทางลำเลียงของพวกเวียดกง พระองค์บอกว่าเส้นทางใช้เป็นเส้นทางลำเลียงของกองกำลังกัมพูชาในหน้าแล้ง และปฏิเสธถึงการโต้เถียงว่าเวียดกงหรือกำลังต่างชาติใช้กัมพูชาเป็นฐานทัพ⁸⁸¹

แต่กลับพบเอกสารที่ลงนามโดยสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุยินยอมให้เวียดนามเหนือตั้งฐานทัพในกัมพูชา⁸⁸² ทั้งนี้สาเหตุสำคัญเป็นเพราะกองทัพแห่งชาติกัมพูชาอ่อนแอลงหลังจากยกเลิกความช่วยเหลือทางการทหารจากสหรัฐอเมริกา จึงทำให้ไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะผลักดันกองกำลังต่างชาติออกไปได้ ตามรายงานที่จัดทำโดยรัฐบาลออสเตรเลีย จนถึง ค.ศ. 1969 กองทัพรัฐบาลกัมพูชาประกอบด้วยทหารประมาณ 35,000 คน ส่วนใหญ่อยู่ในกองทัพบก แม้ในต้น ค.ศ. 1968 รัฐบาลกัมพูชาได้ประกาศโครงการขยายกำลังกองทัพ โดยรวมหน่วยรักษาดินแดน (National Guard) เข้าในกองทัพและจัดตั้งกำลังสำรองพลเรือน (Civil Service Reserve) ขึ้น แต่เพราะระบบส่งกำลังบำรุงของกองทัพบกไม่มีประสิทธิภาพและไม่พร้อมมูล อีกทั้งขีดความสามารถของกองทัพบกที่ไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิบัติการต่อเนื่องกันไป จึงทำให้กำลังของกองทัพยังอ่อนแออยู่⁸⁸³ ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงจำต้องประนีประนอมกับเวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกง ประกอบกับพระองค์ทรงไม่เชื่อว่าโลกเสรีจะมีชัยชนะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁸⁸⁴ ในทางกลับกันฝ่ายสังคมนิยมจะเป็นฝ่ายชนะสงคราม ดังนั้นจึงทรงเชื่อว่าต้องดำรงรักษาสัมพันธภาพอันดีไว้กับเวียดนามเหนือ จีนแดง และกลุ่มคอมมิวนิสต์อื่น ๆ⁸⁸⁵ โดยเฉพาะหลีกเลี่ยงไม่สร้างความไม่พอใจต่อเวียดนามเหนือโดยไม่จำเป็น⁸⁸⁶

กล่าวโดยสรุป นโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดถูกกำหนดขึ้นบนวัตถุประสงค์หลักเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างฝ่ายเสรีประชาธิปไตยกับฝ่ายสังคมนิยม แต่ทว่ากัมพูชาที่เพิ่งได้รับเอกราชแต่ต้องเผชิญกับปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และ

⁸⁸¹ “ข่าวสำคัญและนโยบายของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงต่างประเทศ (21 ตุลาคม 2509-16 ตุลาคม 2511),” 5 สิงหาคม 2509, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.4/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 179-180.

⁸⁸² David P. Chandler, *The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1999), 249.

⁸⁸³ “การคุกคามของคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา,” 2512, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90.3.2/9, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 1-2.

⁸⁸⁴ “กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (1 มิถุนายน-26 ตุลาคม 2507),” 13 กรกฎาคม 2507, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/7, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 65.

⁸⁸⁵ “การคุกคามของคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา,” 2512, 1.

⁸⁸⁶ Milton E. Osborne, *Politics and Power in Cambodia: The Sihanouk Years* (Camberwell, Australia: Longman, 1973), 110.

ความมั่นคงจึงจำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากต่างชาติ ส่งผลให้สมเด็จพระอูยวราชชนโรตมสีหนุ ตอรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา แต่เพื่อถ่วงดุลไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอิทธิพลมากจนเกินไป พระองค์จึงหันไปผูกสัมพันธ์กับประเทศฝ่ายสังคมนิยมด้วย อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของสมเด็จพระอูยวราชชนโรตมสีหนุทรงเห็นว่า พระองค์สามารถรักษาความเป็นกลางไว้ได้อย่างมั่นคงและนี่คือ แนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับประเทศกัมพูชา แต่สำหรับประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยและหนึ่งในนั้นคือประเทศไทย กลับมีมุมมองที่แตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิงต่อการดำเนินนโยบายของสมเด็จพระอูยวราชชนโรตมสีหนุ โดยในมุมมองของไทยเห็นว่าการดำเนินนโยบายของพระองค์เป็นการเปิดโอกาสให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ขยายตัว อันเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายลักษณะเอียงไปเอียงมาไม่แน่นอน เป็นการยอมให้มีการแข่งขันจนเป็นสนามโพลี⁸⁸⁷ จากมุมมองดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลไทยเริ่มแสดงปฏิกริยาเพื่อตอบโต้การดำเนินนโยบายของกัมพูชาดังจะอธิบายในหัวข้อต่อไป

2. นโยบายและท่าทีของไทยต่อการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดของ กัมพูชา

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด ไทยยึดถือหลักเคารพและปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ได้กระทำไว้กับประเทศต่าง ๆ อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังไม่เลือกข้างจนขาดสมดุลและแสดงท่าทีเป็นมิตรกับมหาอำนาจทุกฝ่ายไม่ว่าแต่ประเทศฝ่ายสังคมนิยม อย่างไรก็ตาม จุดเปลี่ยนสำคัญของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยคือ การรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1947⁸⁸⁸ ที่เปิดทางให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ) ได้หวนคืนสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1948 และดำรงตำแหน่งยาวนานถึง 9 ปี 5 เดือน 8 วัน รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายในลักษณะเพิ่มพูนความสัมพันธ์และเป็นพันธมิตรอย่างแนบแน่นทุกด้าน (tight alliance) กับมหาอำนาจฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอย่างสหรัฐอเมริกา⁸⁸⁹

⁸⁸⁷ “การสนทนากับนาย Robert Fenaux เอกอัครราชทูตเบลเยียมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา,” 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/97, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁸⁸⁸ พวงทอง ภวัครพันธุ์, *การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561), 20-21.

⁸⁸⁹ นักวิชาการส่วนหนึ่งให้น้ำหนักการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า เกิดจากความหวาดกลัวการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ (โปรตุเกส, จูลซีฟ ชินวรโรณ, “ภาคที่ 9 สหรัฐอเมริกากับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สหรัฐอเมริกากับประเทศในบริบทของความมั่นคงร่วมกันในเอเชียอาคเนย์,” ใน *เส้นทางมหาอำนาจ: เอกสารด้านนโยบายต่างประเทศอเมริกาต่อเอเชีย* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2539), 271.; เพ็ญศรี ด้ก, *การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม)*, 3rd ed. (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2554), 216.) แต่ตามความเห็นของแดเนียล ไฟน์แมน (Daniel Fineman) กลับมองว่า การปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้มีพื้นฐานจากความหวาดกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่เป็นไปเพื่อการรักษาอำนาจของผู้นำที่มาจากพรรคการเมือง (โปรตุเกส, Daniel Fineman, *Special*

นับเป็นครั้งแรกที่ไทยละทิ้งนโยบายเป็นกลางอันเป็นหลักในการดำเนินกิจการต่างประเทศที่เคยยึดถือเสมอมา และจะยิ่งแน่นแฟ้นมากขึ้นหลังการปฏิวัติใน ค.ศ. 1958 นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

อย่างไรก็ตาม การเลือกข้างฝ่ายเสรีประชาธิปไตยส่งผลให้ประเทศไทยกลายเป็นศัตรูอย่างเปิดเผยกับลัทธิคอมมิวนิสต์และยังทำให้ผู้นำไทยมองลัทธิดังกล่าวเป็นภัยคุกคามที่อันตรายโดยปริยาย ดังนั้นการกระทำใดก็ตามที่เปิดโอกาสให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ขยายตัวจึงเป็นสิ่งที่ประเทศไทยไม่อาจยอมรับได้ และหนึ่งในนั้นคือการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดของกัมพูชา ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของสหรัฐอเมริกาที่ถือว่ากรณีพิพาทที่ดำเนินนโยบายเป็นกลางคือการมีพันธมิตรที่อ่อนแอ พันธมิตรที่เข้มแข็งของสหรัฐฯ จะต้องดำเนินนโยบายสนับสนุนฝั่งตะวันตกอย่างแน่นแฟ้นเท่านั้น⁸⁹⁰

อย่างไรก็ดี หากย้อนไปดูความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยซึ่งมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่วันที่ 19 ธันวาคม ค.ศ. 1950 หลังจากยุติมาเกือบศตวรรษ โดยไทยเป็นประเทศแรกในทวีปเอเชียที่ให้การรับรองกัมพูชาเป็นรัฐปกครองตนเองภายใต้สหภาพฝรั่งเศส (an autonomous state within the French Union) ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวส่วนหนึ่งเพื่อเอาใจฝรั่งเศสที่ให้การรับรองรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งมาจากการรัฐประหารใน ค.ศ. 1948 รวมถึงปฏิบัติตามคำร้องขอของสหรัฐอเมริกาที่มองว่า การรับรองรัฐบาลในอินโดจีนจะช่วยสกัดกั้นการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วย⁸⁹¹ ดังนั้นช่วง ค.ศ. 1950-1953 แนวนโยบายของไทยต่อกัมพูชาจึงมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 มุ่งรักษาความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส เพราะแม้จอมพล ป. พิบูลสงครามจะเพิ่มพูนความสัมพันธ์กับกัมพูชา แต่ก็อยู่ในระดับที่จะไม่สร้างความขุ่นเคืองใจให้แก่ฝรั่งเศส ดังเช่นกรณีเมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดม สีหนุแสดงพระราชประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยตั้งแต่ ค.ศ. 1951 คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาและมีมติให้ระงับการดำเนินการเสด็จพระราชดำเนินเยือนไว้ก่อน โดยอ้างเหตุผลเกรงว่าการเสด็จในระหว่างนี้จะไม่สะดวก เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เสด็จประทับแรมที่หัวหินซึ่งเข้าใจว่าเป็นเวลานานหลายเดือน แต่รายงานของพลเอก นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศที่เสนอต่อนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 มีนาคม ค.ศ. 1952 ได้สะท้อนความกังวลของรัฐบาลไทยต่อมุมมองของฝรั่งเศส ดังปรากฏ

Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958 (Honolulu: University of Hawaii Press, 1997), 103-144.)

⁸⁹⁰ Frank C. Darling, *Thailand and the United States* (Washington D.C.: Public Affairs Press, 1965), 137.

⁸⁹¹ กนัธีร์ ศุภมงคล, *การวิเทศนโยบายของไทย ระหว่างปี พุทธศักราช 2483 ถึง 2495* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), 405.

ความคิดเห็นว่า “น่าจะให้อุปทูต ณ พนมเปญสอบถามด้วยว่า ฝ่ายฝรั่งเศสมีความคิดเห็นอย่างไรในการเสด็จนั้นด้วย”⁸⁹²

ประการที่ 2 ดำเนินนโยบายต่อกัมพูชาโดยคำนึงถึงแนวนโยบายของสหรัฐอเมริกาต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังเห็นได้ชัดเจนเมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเข้ามายังประเทศไทยเพื่อปฏิบัติการเรียกร้องเอกราชตามแผนการสีหนุ (Pan Sihanouk) เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน ค.ศ. 1953 (ดูรายละเอียดในบทที่ 2) ในวันเดียวกันนั้น เวลา 20.10 น. พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงค์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศมีโทรเลขด่วนถึง ฯพณฯ พจน์ สารสิน เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา ให้เร่งสอบถามความคิดเห็นของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ต่อการกระทำและข้อเรียกร้องของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ ขณะที่ประเทศอื่น ๆ เช่น ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น ผู้แทนของประเทศไทยกลับต้องมีโทรเลขสอบถามเข้ามาเอง⁸⁹³ ส่วนหนึ่งเพราะรัฐบาลไทยกังวลต่อมุมมองของสหรัฐฯ เป็นอย่างมาก เนื่องจากสหรัฐฯ ได้เน้นย้ำว่าให้ดำเนินการปราบปรามขบวนการคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนให้แล้วเสร็จถึงจะพิจารณาเรื่องของการให้เอกราช⁸⁹⁴ ดังนั้นการกระทำของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงขัดต่อแนวทางดังกล่าว อย่างไรก็ตาม วอลเตอร์ สเปนเซอร์ โรเบิร์ตสัน (Walter Spencer Robertson) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝ่ายกิจการตะวันออกไกล ได้แสดงความเห็นใจรัฐบาลไทยที่ต้องลำบากใจต่อการกระทำของกษัตริย์กัมพูชา ส่วนข้อเรียกร้องของกัมพูชานั้น เขาให้คำตอบเพียงว่าหากมีการร้องขออย่างเป็นทางการจากสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ สหรัฐฯ ก็ต้องตัดสินใจและพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วน แต่ในขณะนี้เขายังไม่ขอให้ความเห็น⁸⁹⁵

จนกระทั่งฝรั่งเศสได้มอบเอกราชให้แก่กัมพูชาใน ค.ศ. 1953 ส่งผลให้นโยบายของไทยต่อกัมพูชาเป็นอิสระจากฝรั่งเศส แต่ยังคงผูกพันกับแนวนโยบายของสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจะเริ่มแสดงท่าทีว่าจะดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด แต่ในระยะนี้กัมพูชาคงได้รับความช่วยเหลือจากประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยเท่านั้น อีกทั้งพระองค์ยังคงเคยประทานสัมภาษณ์ไว้อีกด้วยว่า “จะเข้าข้างประชาธิปไตยและประชากรของเขมรทั้ง 5 ล้านคนจะร่วมมือกับชาวโลกเสรีทั้งหมด เพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และเป็นมิตรข้างลัทธิ

⁸⁹² “พระเจ้ากรุงกัมพูชาเสด็จประเทศไทย,” 2494-2495, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 73.7.1/94, สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁸⁹³ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 122/2496,” 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1, สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁸⁹⁴ นโรตม สีหนุ, ราชสภรรมาภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950), 2nd ed. (กัมพูชา: อินทร์เทวี, 2005), 53-55. [รณกุลชัย สืบภุส, รัชสมัยกษัตริย์กัมพูชา (ค.ศ. ๑๙๖๐-๑๙๗๐), 2nd ed. (กรุงเทพฯ: สโรธรณี, ๒๐๐๕), ๕๓-๕๕.]

⁸⁹⁵ “โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 122/2496,” 2496, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ประชาธิปไตย”⁸⁹⁶ ดังนั้นนโยบายของไทยต่อกัมพูชาจึงมุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือแก่กัมพูชาทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข ป่าไม้ อุตุนิยมวิทยา รวมถึงการศาสนา ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชา กับไทยอยู่ในระดับที่ดี

ต่อมาเมื่อฝรั่งเศสสละอำนาจโดยสมบูรณ์แก่กัมพูชาภายหลังการประชุมเจนีวาใน ค.ศ. 1954 รัฐบาลไทยตระหนักว่า กัมพูชาเป็นด่านหน้าที่เหลืออยู่เพียงด้านเดียวในการป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ก่อนที่การรุกรานจะถึงตัวประเทศไทย ทั้งนี้รัฐบาลไทยเคยถือว่าฝรั่งเศสเป็นด่านที่หนึ่งและกัมพูชาเป็นด่านที่สอง แต่เมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้ทางทหารต่อกองทัพเวียดมินห์ที่เดียนเบียนฟูในวันที่ 7 พฤษภาคม ค.ศ. 1954 ส่งผลให้ต่อมาฝรั่งเศสต้องถอนตัวออกจากภูมิภาคอินโดจีน ในมุมมองของไทยเห็นว่า “ปรากฏการณ์ที่หนึ่งพังไปแล้ว และหากหวังจะเอากัมพูชาเป็นด่านหน้าของไทยด้วยลำพังแต่ตนเองแล้ว กัมพูชาด้านทานไว้ไม่ได้แน่”⁸⁹⁷ ประกอบกับสมเด็จพระอยุวราชชนโรดมสีหนุทรงปฏิเสธเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุนี้ไทยจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือกัมพูชาให้มีความแข็งแกร่งทั้งทางเศรษฐกิจและการทหารเพื่อให้ประเทศไทยสบายขึ้น⁸⁹⁸ ดังคำสั่งของจอมพล ป. พิบูลสงครามตามหนังสือที่ กต. 1843/2497 ลงวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1954 แจ้งต่อกระทรวงต่างประเทศว่า คณะรัฐมนตรีปรารถนาจะเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับกัมพูชาให้กระชับยิ่งขึ้น โดยมอบหมายให้กระทรวงการต่างประเทศพิจารณาแนวทางความช่วยเหลือแก่กัมพูชาให้มีความเจริญยิ่งขึ้นและมีความสงบยิ่งขึ้น⁸⁹⁹

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาเริ่มสั่นคลอน เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งต้องการรักษาความสัมพันธ์กับรัฐบาลกัมพูชา แต่ในทางปฏิบัติกลับคงมีนโยบายให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระ (ดูรายละเอียดในบทที่ 3) ซึ่งขณะนั้นกลายเป็นฝ่ายตรงข้ามของสมเด็จพระอยุวราชชนโรดมสีหนุ แม้ว่าไทยจะมีจุดประสงค์ให้ขบวนการเขมรอิสระที่เป็นฝ่ายเสรีประชาธิปไตยต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่สำหรับสมเด็จพระอยุวราชชนโรดมสีหนุการดำเนินการของไทยเป็นการแทรกแซงและบ่อนทำลายความมั่นคงของกัมพูชา ดังที่ ฯพณฯ สมจัย อนุมานราชชนได้รายงานว่

⁸⁹⁶ “เรื่องตัดจากหนังสือพิมพ์,” 16 สิงหาคม 2495-26 กุมภาพันธ์ 2496, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/23, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁸⁹⁷ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 19 พฤษภาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 111.

⁸⁹⁸ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 13 สิงหาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 73-74.

⁸⁹⁹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2497 (12 มกราคม-9 พฤศจิกายน 2497),” 3 สิงหาคม 2497, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 73-74.

เหตุที่ทำให้เจ้าฟ้านโรตม สีหนุ ทรงชุ่นเคืองมากที่สุด เห็นจะเป็นเรื่องชั้น งอก ทัน (เชิงจ็อก ทัณ-ผู้ศิษา) ซึ่งพระองค์ทรงแถลงว่า ขณะนี้พำนักอยู่ในประเทศไทย และได้รับความช่วยเหลือจากฝ่ายไทยเพื่อดำเนินการเป็นคู่แข่งชั้นของพระองค์ท่านในเวทีการเมืองภายในประเทศกัมพูชา มีเพื่อนกัมพูชาคนหนึ่งกล่าวต่อข้าพุทธเจ้าว่า เรื่องเขาพระวิหารนั้นมีความสำคัญก็จริง แต่ถ้าตราบไต่ที่ยังไม่มีการจัดการให้เรื่องชั้น งอก ทัน ให้กระจ่างแจ้งก่อนว่าฝ่ายไทยไม่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ชั้น งอก ทันแล้ว ตราบนั้นสัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับกัมพูชาจะราบรื่นและแน่นแฟ้นฉันทมิตรไม่ได้⁹⁰⁰

เมื่อผนวกกับปัญหากรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร (ดูรายละเอียดในบทที่ 3) ก็ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยเริ่มตึงเครียด ถึงขั้นนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงต้องการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับกัมพูชา จึงได้สั่งการกระทรวงต่างประเทศให้ส่งการไปยังอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดของรัฐบาลกัมพูชาให้กลับมาเป็นมิตรกับไทย⁹⁰¹

สำหรับวิธีการที่รัฐบาลไทยใช้ปรับปรุงความสัมพันธ์กับกัมพูชา นอกจากให้ความช่วยเหลือดังกล่าวไปแล้ว อีกวิธีการหนึ่งที่สำคัญคือ การเชิญผู้แทนกัมพูชามาเจรจาเพื่อปรับความเข้าใจต่อกัน ดังเช่นกรณีสมเด็จพระอูปยุวราชสีหนุยื่นหนังสือประท้วงต่อรัฐบาลไทยหลังจากหนังสือพิมพ์สยามนิกร ฉบับประจำวันที 25 กันยายน ค.ศ. 1955 ตีพิมพ์คอลัมน์ “ใครชี้โก่งกันแน่ ; เจ้าฟ้าสีหนุ ราชผู้สละบัลลังก์ เล่นการเมืองแข่งสามัญชน แล้วชนะไปอย่างน่าอัศจรรย์” ดังนั้นเพื่อปิดเป่าและป้องกันสิ่งทีระคายเคืองต่อความรู้สึกของกัมพูชา จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้มีคำสั่งยุติปัญหา โดยให้ทำตามข้อเสนอของพลตำรวจจิตวาจารย์ส มณฑุกานนท์ กล่าวคือเชิญอัครราชทูตกัมพูชาประจำกรุงเทพฯ มาชี้แจงทำความเข้าใจถึงเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ไทย พร้อมทั้งขอร้องให้บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ใช้ความระมัดระวังให้มากเกี่ยวกับบทความซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสัมพันธไมตรี⁹⁰²

จนกระทั่งต่อมาเมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 นิตยสารไทมส์ (Times) ฉบับวันที่ 19 มีนาคม ค.ศ. 1956 ได้รายงานว่า

⁹⁰⁰ “รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501),” 23 เมษายน 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 88.

⁹⁰¹ “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชาปี 2498 (23 มกราคม-26 ตุลาคม 2497),” 7 เมษายน 2498, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 197.

⁹⁰² “รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่องหนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา,” 7 ธันวาคม 2498-18 มกราคม 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/32, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 3, 11.

ในคราวกลับจากปักกิ่งเมื่อ 2-3 สัปดาห์ที่แล้ว เจ้าฟ้าสีหนุได้รับสั่งเมื่อลงจากเครื่องบินแล้วว่า “มีจีนอยู่สองประเทศ แต่ประเทศจีนที่เขมรไปเยี่ยมนั่นคือจีนคอมมิวนิสต์” เกือบจะภายในเวลาหนึ่งชั่วโมงหลังจากที่เจ้าฟ้าสีหนุกลับจากจีนคอมมิวนิสต์ ภาพถ่ายที่เจ้าฟ้าสีหนุถ่ายร่วมกับ เมมาเซตุงและจูเอนไล (หรือรูปถ่ายเดี่ยวของเมมาเซตุงและจูเอนไล) มีวางขายอยู่ตามร้านต่าง ๆ ในเมืองหลวงของประเทศเขมร⁹⁰³

การกระทำดังกล่าวของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุสร้างความไม่พอใจให้กับรัฐบาลไทยเป็นอย่างมาก เพราะการเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีกับฝ่ายสังคมนิยมคือการนำอันตรายมาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลไทยจึงได้แสดงท่าทีที่แข็งกร้าวต่อกัมพูชาเป็นครั้งแรก⁹⁰⁴ ด้วยการประกาศปิดพรมแดนด้านที่ติดกับกัมพูชา โดยอ้างว่ามีการปล้นสะดมและจับตัวคนไทยบ่อยครั้ง เช่นเดียวกับรัฐบาลเวียดนามใต้ก็ได้ประกาศปิดพรมแดนโดยไม่มีคำอธิบาย แต่สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาแสดงความเห็นว่าโง่ ดินห์ เดียมไม่พอใจข้อกล่าวหาการละเมิดพรมแดนของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ ตลอดจนท่าทีห้วนเมตรีของพระองค์กับปักกิ่ง⁹⁰⁵ ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือค่าครองชีพของประชาชนเขมรสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินการของไทยในครั้งนี้ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ตรัสต่อเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยว่า “เจ้าฟ้าสีหนุทรงทำอะไรหุนหัน (impulsive) แต่ก็จะได้รับบทเรียนให้ทรงระมัดระวังถ้อยคำและการปฏิบัติทางการเมือง”⁹⁰⁶ นอกจากนี้เมื่อสถานเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยส่งหนังสือเชิญจอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะนายกรัฐมนตรีเข้าร่วมงานเลี้ยงรับรองทั่วไป (Reception) ซึ่งเป็นงานเลี้ยงระดับทางการ เพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสราชาภิเษกสมเด็จพระวรวงศาธิบดีเป็นพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรตมสุรามฤตกำหนดจัดขึ้นในวันที่ 5 มีนาคม ค.ศ. 1956 ณ สถานเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยปรากฏว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามได้โทรศัพท์แจ้งต่อหม่อมหลวงปึกทิวพี มาลากุล อธิบดีกรมพิธีการทูตให้ตอบปฏิเสธ โดยแจ้งว่าติดงานเลี้ยงและไม่อนุญาตให้มีผู้แทนไป เพียงแต่ให้หนังสืออวยพรเท่านั้น⁹⁰⁷

⁹⁰³ “หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับสีหนุ และซีอาโต,” 4-9 เมษายน 2499, 2.

⁹⁰⁴ “การปิดพรมแดนด้านเขมร,” 20 มีนาคม-7 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/45, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 12.

⁹⁰⁵ “Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release: May 2007),” n.d.

⁹⁰⁶ “การสนทนาระหว่างเสด็จในกรมฯ รัฐมนตรี กับเอกอัครราชทูตอเมริกันเรื่องลาวและกัมพูชา,” 17 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/35, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁹⁰⁷ “คณะทูตสันถวไมตรีไทยและการส่งเรือรบไปร่วมงานบรมราชาภิเษกที่กัมพูชา,” 28 กุมภาพันธ์ 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 73.1.3/39, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 68.

ทั้งนี้พลเอกจิร วิชิตสงคราม เสนาธิการกลาโหมและที่ปรึกษาการทหารองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ฝ่ายไทย ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด ความตอนหนึ่งว่า

...หน้าที่การเป็นกลางโดยแท้จริงนั้น หมายความว่าจะต้องไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมีนโยบายขัดแย้งกัน หรือทำให้ฝ่ายใดได้รับประโยชน์หรือเสียประโยชน์ ทั้งจะต้องมีกองทัพแข็งแรงพอที่จะมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งล่วงละเมิดความเป็นกลางด้วย ประเทศที่มีนโยบายเป็นกลางอันแท้จริงก็จำเป็นต้องจัดกองทัพของตนไว้ให้แข็งแรงเหมือนกัน จะเห็นได้ว่าบางประเทศที่แสดงตนว่ามีนโยบายเป็นกลางนั่นเอง กลับเพิ่มงบประมาณการทหารขึ้นด้วยซ้ำ บัดนี้ มีบางคนเข้าใจไปว่า ประเทศใดได้รับการช่วยเหลือจากทั้งสองฝ่ายละก็ นั่นคือความเป็นกลางอันแท้จริงละ ข้าพเจ้าใคร่จะให้ท่านทั้งหลายคิดเอาเองว่า การที่เป็นกลางเช่นว่านี้ จะได้รับความไว้วางใจจากผู้ให้แต่ละฝ่ายเพียงใด...⁹⁰⁸

แม้รัฐบาลไทยได้ตอบโต้การดำเนินนโยบายของกัมพูชาด้วยท่าทีที่แข็งกร้าวดังกล่าวข้างต้น แต่ในภาพรวมยังคงพยายามรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดังเห็นจากการที่รัฐบาลไทยคงให้ความช่วยเหลือแก่กัมพูชาอยู่ เช่น ปลาย ค.ศ. 1957 กัมพูชาเกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่เผาผลาญบ้านเรือนกว่าครึ่งหนึ่งในกรุงพนมเปญ รัฐบาลไทยได้บริจาคข้าวและเงินเพื่อบรรเทาทุกข์ผู้ประสบเหตุ ฯพณฯ ติ กิมซัว (Ty Kim Sour) เอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทย ได้กล่าวสุนทรพจน์แสดงความขอบคุณประเทศไทยว่า “ผู้ประสพเคราะห์กรรมยังคงรำลึกถึงด้วยความกตัญญูอย่างลึกซึ้งในความช่วยเหลือทั้งทางทรัพย์สินและทางวัสดุซึ่งรัฐบาลไทยได้ส่งไปสงเคราะห์แก่พวกเขา ประชาชนชาวกัมพูชาทั้งหมด ต่างมีความรู้สึกซาบซึ้งในกรณีนี้ยิ่งด้วยมนุษยธรรมอันสูงส่งในครั้งนั้นเป็นที่ยิ่ง”⁹⁰⁹ เช่นเดียวกันรัฐบาลกัมพูชาก็ยังคงต้องการรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อไทย ดังเห็นได้จากเดือนเมษายน ค.ศ. 1958 เกิดเหตุอัคคีภัยในกรุงเทพฯ รัฐบาลกัมพูชาได้จัดส่งข้าวเจ้า 100 กระสอบ ปลากรอบ 400 แฉง และเงินช่วยเหลือจำนวน 100,000 เหรียญดอลลาร์สหรัฐอเมริกา เพื่อบรรเทาทุกข์ผู้ประสบอัคคีภัยในประเทศไทยเป็นการตอบแทน โดยทำพิธีรับมอบเงินและเครื่องอุปโภคเมื่อวันที่ 18 เมษายน ค.ศ. 1958 บริเวณหน้ากระทรวงมหาดไทย โดยมี ฯพณฯ กิมซัวเป็นผู้มอบแทนรัฐบาลกัมพูชา และพลโทประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับมอบแทนรัฐบาลไทย ในโอกาสนี้พลโทประภาสได้กล่าวสุนทรพจน์เน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยว่า

⁹⁰⁸ “คำปราศรัยทางวิทยุโทรทัศน์เกี่ยวกับสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 75.1/189, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁹⁰⁹ “รัฐบาลกัมพูชาส่งอาหารและเงินมาช่วยบรรเทาทุกข์ผู้ประสบอัคคีภัย,” 5 เมษายน-17 มิถุนายน 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/12, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 34.

การแสดงน้ำใจอย่างซาบซึ้งของรัฐบาลกัมพูชาครั้งนี้ ได้รัดตรึงจิตใจของเราเป็นอย่างยิ่ง และข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่า ทั้งนี้จะเป็นการช่วยกระชับสายสัมพันธ์ไมตรีซึ่งมีอยู่อย่างผาสุก ระหว่างประเทศของเราทั้งสองแล้วนั้นให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ประชาชนชาวไทยได้รู้สึกขอบคุณเป็นอันมาก กับได้รู้สึกถึงความช่วยเหลือที่ได้รับมาจากประชาชนชาวกัมพูชาครั้งนี้ ผู้ให้ได้ให้น้ำใจ สัมผัสความดีนพื่อนอง อันเป็นน้ำใจที่ผูกพันประชาชาติของเราทั้งสองอยู่เสมอมา⁹¹⁰

จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงท่าทีต่อกัมพูชาโดยเฉพาะต่อสมเด็จพระอภัยราชชนโรดมสีหนุคือ การรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 ซึ่งในมุมมองของผู้นำไทยเห็นว่า สมเด็จพระอภัยราชชนโรดมสีหนุเปิดโอกาสให้จีน คอมมิวนิสต์ใช้กัมพูชาเป็นฐานสำหรับการแทรกซึมประเทศไทย ดังคำสัมภาษณ์ของพลเอกถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้น “แดงเข้ามาอยู่ใกล้บ้านเราแล้ว เราจะไม่สนใจอย่างไรได้ เราเป็นห่วงบ้านเราด้านชายแดนก็ต้องกวดขันการเข้าออก เพราะอาจมีการแทรกซึมได้ ต่อไปนี้จะ ป้องกันรักษาชายแดนให้กวดขันยิ่งขึ้น” อย่างไรก็ตาม ความหวาดระแวงเกี่ยวกับการรับรองสถานะ รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนยังคงปรากฏในคำบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเรื่อง “มหากภัยทางเอเชียอาคเนย์” โดยพลโทสุรจิต จารุเศรณี อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ความตอนหนึ่งว่า

...ความจริง การที่กัมพูชาประกาศรับรองจีนแดงหรือไม่นั้น เป็นเรื่องภายในของประเทศ นั้นเอง แต่โดยฐานะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ กัมพูชาเป็นประเทศหนึ่งที่อยู่ในการป้องกันตาม สนธิสัญญาซีโต ฉะนั้น จึงเปรียบได้กับก้อนเนื้อที่เกิดขึ้นในไขกระดูก ถึงหากจะยังรับประทานได้อยู่ ก็นับได้ว่าเป็นไขชั้นแล้ว ซึ่งผู้เลี้ยงไก่จะต้องรีบค้นคว้าหาสาเหตุแก้ไขเสีย จะนิ่งดูตายหาได้ไม่...⁹¹¹

การรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนของกัมพูชาเป็นปัจจัยที่เพิ่มเงื่อนไข ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาให้ตึงเครียดและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เพราะในช่วงเวลา เดียวกันนี้ กัมพูชากับไทยอยู่ระหว่างการเจรจากรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร แม้ทั้งสองประเทศ จะพยายามใช้การเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาก็ยังไม่สามารถหาข้อยุติร่วมกันได้ ซึ่งในมุมมองของพลโท สุรจิต จารุเศรณีเห็นว่า “ในท่ามกลางการปรองดองระหว่างมิตรประเทศเพื่อนบ้านนั้น ได้มีประเทศที่ 3 ได้ก้าวล้ำเข้ามามีส่วนอยู่ด้วยแล้วไม่มากก็น้อย”⁹¹²

อย่างไรก็ตาม การเพิ่มพูนสัมพันธ์ไมตรีกับสาธารณรัฐประชาชนจีนของสมเด็จพระอภัยราชชนโรดมสีหนุยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้นำไทยมีมุมมองต่อสมเด็จพระอภัยราชชนโรดมสีหนุ

⁹¹⁰ “รัฐบาลกัมพูชาส่งอาหารและเงินมาช่วยบรรเทาทุกข์ผู้ประสบอัคคีภัย,” 5 เมษายน-17 มิถุนายน 2501, 34.

⁹¹¹ อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณพ่อ สุรจิต จารุเศรณี ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร วันอาทิตย์ที่ 3 ตุลาคม 2514 (พระ นคร: โรงพิมพ์เอ็กซ์เพรส, 2514), 13.

⁹¹² เรื่องเดียวกัน, 15.

ในแง่ลบ เช่น พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ (ตุ๋ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) นายตำรวจประจำกอง ตำรวจสันติบาล แสดงความเห็นที่ “เจ้าฟ้านโรดมสีหนุได้รับรองรัฐบาลจีนแดง ซึ่งเขมรเห็นว่าเป็น นักเลงโตใหญ่ในเอเชีย ไทยคงต้องกลัวเกรงและยอมตามใจเขมร”⁹¹³ ส่วนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ให้สัมภาษณ์ภายหลังกับหนังสือพิมพ์ซันเดย์ไทมส์ (The Sunday Times) ถึงการกระทำของสมเด็จพระ อูปยุวราชนโรดมสีหนุว่า

ก่อนที่เขมรจะรับรองคอมมิวนิสต์ เราได้นึกวิตกว่าจะมีการคุกคามเกิดขึ้นทางด้านนี้เลย เพราะไทยกับเขมรก็เป็นพี่น้องกันมั่นคง ขณะนี้เป็นการยากที่จะกล่าวได้แน่ชัดว่า อะไรเป็นเหตุที่ทำให้เขมรถือเอาปัญหาชายแดนเป็นเรื่องสำคัญ การณ์อาจเป็นไปได้ว่า ถ้าไม่เกิดขึ้นเพราะการยุบของมือที่ 3 ก็ต้องเป็นเพราะเขมรอาจสร้างสถานการณ์ขึ้นเองเพื่อปิดรับความช่วยเหลือจากคอมมิวนิสต์หรือตะวันตกก็เป็นไปได้⁹¹⁴

ในประเด็นนี้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุก็ทรงรับรู้ ดังมีพระราชดำรัสต่อ ฯพณฯ อุนู (U Nu) นายกรัฐมนตรีสหภาพพม่า เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม ค.ศ. 1958 ว่า “สาเหตุแห่งความหมางใจต่อไทยและเวียดนามใต้ เพราะกัมพูชาประกาศนโยบายที่จะรักษาความเป็นกลางออกมาเช่นอินเดีย และพม่า ต่อแต่นั้นจึงรู้สึกว่าได้บังเกิดความกดดันจากประเทศไทยและเวียดนามใต้โดยลำดับ และก็ยังทวีขึ้นเมื่อกัมพูชาประกาศรับรองจีนแดง ทั้งนี้กัมพูชามีกำลังด้อยกว่าจึงแก้ไขขัดเป้าไม่ได้ผล”⁹¹⁵

ภายใต้ความหวั่นเกรงภัยคุกคามลัทธิคอมมิวนิสต์ได้ผลักดันให้รัฐบาลไทยสั่งการให้ ฯพณฯ สมจัย อุนูมานราชชน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาเร่งจัดทำรายงานเกี่ยวกับผลกระทบที่ คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนของกัมพูชา เพื่อนำไปประชุมร่วมกับ สมาชิกองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่กำหนดจัดขึ้นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1958 ทั้งนี้ ฯพณฯ สมจัยแสดงความเห็นว่า ด้วยการกระทำอันล่อแหลมต่ออันตรายจากภัยคอมมิวนิสต์โดยรัฐบาลกัมพูชา จีนคอมมิวนิสต์ได้มาปรากฏตัวอยู่ท่ามกลางเขตสนธิสัญญาซึ่งกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของประเทศในเขตสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 3 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 จีนคอมมิวนิสต์จะอยู่ในฐานะอันดีเลิศในการทำการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ และที่สำคัญที่สุดคือในการดำเนินการก่อวินาศกรรมและการแทรกซึมจากใจกลางของอินโดจีนใต้โดยสะดวก ทั้งนี้สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนในกรุง

⁹¹³ หลวงโหมรอนราญ, “สงครามโลกครั้งที่ 3 ยังไม่เกิด,” *ตำรวจ* 27, 20 (วันตำรวจ 13 ตุลาคม 2501): 119.

⁹¹⁴ ทวีช สุภาภรณ์, *ภัยด้านอินโดจีน* (พระนคร: แพร์พิทยา, 2509), 159.

⁹¹⁵ “การสนทนาระหว่างอุนูกับเจ้าฟ้านโรดมสีหนุ,” 17 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 81.3/81, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

พจนมเปญจะเป็นศูนย์กลางแห่งการติดต่อระหว่างจีนคอมมิวนิสต์ในไชน่องน กรุงเทพฯ และ เวียงจันท์ การแทรกซึมเข้าตามเขตชายแดนของประเทศทั้งสามนี้จะมีมากขึ้น ดังที่จีนคอมมิวนิสต์ได้เล็ดลอดเข้ามาในประเทศไทยทางประเทศลาวและประเทศกัมพูชาอยู่เสมอ

ประการที่ 2 คนจีนในกัมพูชาจะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปหมดในที่สุดโดยการถูกการขู่ เชื้อบงคับ หรือโดยสมัครใจเพราะจำเป็น ทั้งนี้คนจีนในกัมพูชาที่นิยมรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ประมาณร้อยละ 30 ของจำนวนทั้งหมด อีกร้อยละ 30 ไม่มีความคิดเห็นทางการเมืองแต่ประการใด และที่เหลืออีกร้อยละ 40 เป็นคนจีนที่นิยมรัฐบาลจีนคณะชาติ ทั้งนี้คนจีนที่นิยมรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา ส่วนมากเป็นพวกแต่จิวและกวางตุ้งและเป็นจำพวกคนหนุ่ม ยุวชน และ นักศึกษา คนจีนชั้นนี้จึงเป็นอันตรายอย่างยิ่งสำหรับกัมพูชาและประเทศในเขตนี้ ในประเทศไทยก็มีคนจีนจำพวกนี้มากกว่าจีนจำพวกอื่น ๆ การแผ่ซ่านของการก่อกวนและการแทรกซึมในคนจำพวกนี้จะเป็นไปโดยง่ายและรวดเร็ว

ประการที่ 3 คนกัมพูชาที่เป็นคอมมิวนิสต์ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากก็จะได้รับการช่วยเหลือ และการสนับสนุนจากจีนคอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม เช่น การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในหนังสือพิมพ์ และการปลุกปั่นให้เกิดความเกลียดชังคนอเมริกัน เพราะหนังสือพิมพ์กัมพูชาที่เป็นคอมมิวนิสต์เขียนเรื่องราวแล้วแต่ว่าวาทภาพและป้ายสีให้เห็นคนอเมริกันที่ทารุณ โหดร้าย และหยาบคายอยู่เสมอ ด้วยการจัดตั้งสถานอัครราชทูตจีนขึ้นในกรุงพนมเปญจึงเป็นที่น่าเกรงว่าคนกัมพูชาที่ไม่ทราบวาลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นเลวทรามและร้ายแรงอย่างไร ก็เกิดความนิยมชอบลัทธิคอมมิวนิสต์มากขึ้น เพราะกลไกแห่งการโฆษณาของฝ่ายมหาอำนาจตะวันตกไม่ดำเนินการให้ได้ผลเพียงพอตนเอง⁹¹⁶

นอกจากนี้ ๗๗๗ สมัย อนุমানราชชนยังได้วิเคราะห์ถึงการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาว่า สืบเนื่องจากการเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีระหว่างกัมพูชากับสาธารณรัฐประชาชนจีน

พฤษชาติจีนคอมมิวนิสต์ซึ่งได้ปกรากลงลึกจับแผ่นดินกัมพูชาไว้นั้นแล้วในระยะเวลา 3 ปีที่แล้วมานี้ (ค.ศ. 1956-1958-ผู้ศึกษา) บัดนี้ก็จะเริ่มองงามแตกกิ่งก้านและผลิดอกออกผล เพราะการทำงานบำรุงเพื่อให้พฤษชาตินี้เจริญรุ่งเรือง ผลิดอกออกมาให้ประชาชนทั้งจีนและกัมพูชาเป็น

⁹¹⁶ “การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502),” 27 สิงหาคม 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 64-69.

จำนวนมิชชีนน้อยที่กำลังกระหายรอรับประทานผลผลิตคอมมิวนิสต์อยู่ จะกระทำได้ง่ายและสะดวกโดยการนำของเอกอัครราชทูตจีนคอมมิวนิสต์ซึ่งจะมาพำนักอยู่ในกรุงเทพมหานครในไม่ช้า⁹¹⁷

นอกจากนั้นทางการไทยยังได้รับรายงานการเคลื่อนไหวทางทหารของกัมพูชาอย่างผิดสังเกตบริเวณชายแดนที่ติดต่อกับประเทศไทยภายหลังการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน เช่น มีการเสริมกำลังทหารบริเวณจุดสำคัญ ๆ มีการฝึกวิชาทหารให้แก่ประชาชนทั้งชายและหญิง มีการจัดตั้งกองทหารหญิง มีการชุมนุมกำลังทหารของจีนคอมมิวนิสต์ในตำบลอนุลวงเใกล้ชายแดนประเทศไทย มีการหลบหนีเข้าเมืองของชาวเขมรและชาวเวียดนามหลายราย และพฤติกรรมไม่เป็นมิตรของเจ้าหน้าที่ชายแดนกัมพูชาต่อเจ้าหน้าที่ของไทย⁹¹⁸ ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1958 พลเอกถนอม กิตติขจรจึงมีคำสั่งประกาศภาวะฉุกเฉิน 7 จังหวัดที่อยู่ใกล้ชายแดนกัมพูชา ได้แก่ อำเภอดงขุดม จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ปราจีนบุรี จันทบุรี และตราด วัตถุประสงค์เพื่อให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นต่าง ๆ มีอำนาจเพียงพอในการตรวจตราการลักลอบเข้าเมืองของบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งเพิ่มจำนวนตำรวจตระเวนชายแดนเพื่อการนี้ด้วย⁹¹⁹

ในขณะที่กระทรวงการต่างประเทศมีคำสั่งให้สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา กวดขันการตรวจลงตราหนังสือเดินทางของบุคคลที่จะเดินทางเข้ามาในประเทศไทยด้วยการกลั่นกรองให้เป็นที่มั่นใจได้ว่า บุคคลนั้นมีเชื้อจีนคอมมิวนิสต์ที่เสียค่าธรรมเนียมเป็นชาวเขมร หรือมิใช่บุคคลที่อาจเป็นอันตรายต่อประเทศไทย ถ้าบุคคลใดมีพฤติกรรมที่น่าสงสัยก็ให้งดการตรวจลงตราหนังสือเดินทางนั้น⁹²⁰ จนกระทั่งรัฐบาลกัมพูชามีคำสั่งปิดสถานกงสุลสาธารณรัฐจีนในวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 1958 และให้เจ้าหน้าที่กงสุลออกจากกรุงเทพมหานครภายใน 2 สัปดาห์ สถานการณ์ดังกล่าวยิ่งสร้างความหวาดวิตกให้กับรัฐบาลไทย เพราะเกิดปัญหาสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่ยอมออกหนังสือเดินทางให้คนจีนในกัมพูชา แต่ให้รัฐบาลกัมพูชาออกเอกสารเดินทางประเภท *laissez passer* แก่คนจีนเพื่อใช้ในการเดินทางแทน จึงเป็นเหตุให้คนจีนในกัมพูชาที่นิยมแนวคิด

⁹¹⁷ “การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502),” 28 กรกฎาคม 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 64.

⁹¹⁸ “การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502),” 16 ตุลาคม 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 45.

⁹¹⁹ “กัมพูชาขอรับรองประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พักอาศัยแก่ ซอนงอกทัน กับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/498, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 73.

⁹²⁰ “การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502),” 27 ตุลาคม 2501, 5.

สังคมนิยมถือโอกาสเปลี่ยนสัญชาติเป็นกัมพูชา เพื่อประโยชน์ในการอาศัยสัญชาติกัมพูชาในการเดินทางเข้าประเทศไทยเพื่อดำเนินการแทรกซึม⁹²¹

ภายใต้สถานการณ์ที่รัดรั้งและตึงเครียดนี้มีส่วนผลักดันให้จอมพลสฤษดิ์ อนุรักษ์ทำการปฏิวัติรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจรในวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 โดยอ้างเหตุผลว่ามีการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังคำประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 2 วันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 “สถานการณ์ทั้งภายในนอกภายในรัดรั้งตึงเครียดยิ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยคอมมิวนิสต์ได้คุกคามประเทศไทยอย่างรุนแรง ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงไปใช้วิธีใด นอกจากยึดอำนาจและดำเนินการปฏิวัติในทางที่เหมาะสม”⁹²² และประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 4 ลงวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 ความตอนหนึ่งว่า

...นอกจากเหตุการณ์ภายใน เหตุการณ์ภายนอกก็เพิ่มความลำบากหนักใจยิ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถวถิ่นใกล้เคียงกับประเทศไทย เหตุร้ายอาจจะเกิดขึ้นในวันในพรุ่ง และถ้าเหตุร้ายเหล่านั้นเข้ามาถึงประเทศไทย ในขณะที่บ้านเมืองของเราเต็มไปด้วยความคิดทำลายกัน ความเป็นปึกแผ่นซึ่งกันและกัน ความกลั่นแกล้งเสกสรรสร้างสถานการณ์ที่แรงร้ายและความต้องการของคนพวกที่อยากเห็นความเสื่อมโทรมระส่ำระสายอยู่เช่นนี้ ประเทศชาติก็จะถึงความแตกดับโดยไม่มีปัญหา...⁹²³

ท่ามกลางปัญหาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกข้างต้นส่งผลให้รัฐบาลไทยมีมุมมองต่อการกระทำของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุว่า เป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน ดังที่ ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์เดอะ ไทมส์ ออฟ อินเดีย (the Times of India) ว่า “ในกรุงเทพฯ มีความเชื่อมั่นอย่างรุนแรงว่ากัมพูชากำลังยอมให้สาธารณรัฐประชาชนจีนไปตั้งค่ายอยู่ในดินแดนของกัมพูชา และนี่เป็นการคุกคามอย่างหนักต่อประเทศไทยซึ่งไม่เป็นคอมมิวนิสต์” ฯพณฯ ถนัดยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “กัมพูชากำลังปล่อยให้พวกคอมมิวนิสต์แทรกซึมเข้ามาในประเทศไทยผ่านทางคณะทูตเศรษฐกิจของปักกิ่ง”⁹²⁴

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยต้องหวาดระแวงการดำเนินนโยบายของกัมพูชามากยิ่งขึ้น เพราะหลังการปฏิวัติได้ไม่นาน สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุสั่งการให้ ฯพณฯ ที กิมชวียนหนังสือ

⁹²¹ “การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502),” 27 ตุลาคม 2501, 14-15.

⁹²² เสถียร วิชัยลักษณ์, ผู้รวบรวม, *รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย* (กรุงเทพฯ: นิตินิวส์, 2504), 2.

⁹²³ เรื่องเดียวกัน, 5-9.

⁹²⁴ ทวีช สุภาภรณ์, *ภัยด้านอินโดจีน*, 245.

ขอระงับการมีคณะผู้แทนทางการทูตในประเทศไทยเป็นการชั่วคราว ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม ค.ศ. 1958 เป็นต้นไป การดำเนินการดังกล่าวเป็นการละทิ้งความสัมพันธ์อันดีที่เคยมีต่อกัน ซึ่งส่งผลให้นับจากนี้ท่าทีของไทยต่อกัมพูชาโดยเฉพาะต่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง

3. การตัดความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 1 วันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958

วันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 ฯพณฯ ตี กิมชิว เอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยได้ยื่นหนังสือที่ I.200 ต่อหม่อมเจ้าวงศานุวัตร เทวกุล ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ณ วังสราญรมย์ กรุงเทพฯ ความตอนหนึ่งว่า

เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชาได้ประสบความยุ่งยากขึ้น และเพื่อที่จะให้ความยุ่งยากเหล่านี้คลี่คลายลงด้วยดี เพื่อประโยชน์แห่งความสัมพันธ์ในอนาคต รัฐบาลกัมพูชาเห็นจำเป็นที่จะให้ระงับการมีคณะผู้แทนทางการทูตของกัมพูชาในประเทศไทยเป็นการชั่วคราว ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม ค.ศ. 1958 เป็นต้นไป จนกว่าจะได้รับคำสั่งใหม่⁹²⁵

ฯพณฯ ตี กิมชิวยังกล่าวเพิ่มเติมว่า มิใช่การเรียกตัวกลับหรือเป็นการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตเป็นทางการ หากเป็นเพียงการระงับความสัมพันธ์ชั่วคราวเท่านั้น โดยเอกอัครราชทูตและข้าราชการสถานเอกอัครราชทูตจะออกจากกรุงเทพฯ ในปลายเดือนพฤศจิกายนและในการปิดสถานเอกอัครราชทูตจะคงเหลือคนดูแล 2 คน⁹²⁶

รัฐบาลไทยภายใต้การบริหารของคณะปฏิวัติมีความเห็นว่า การกระทำของรัฐบาลกัมพูชาเป็นท่าทีไม่เป็นมิตร จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มีคำสั่งให้ดำเนินการถอนผู้แทนทางการทูตของไทยคือ ฯพณฯ สมัย อุนมานราชชน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาและเจ้าหน้าที่ทั้งหมดกลับประเทศ องค์กรที่ดี วันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 ฯพณฯ ตี กิมชิวได้ยื่นหนังสือเสนอให้แต่ละฝ่ายคงไว้ซึ่งอุปทูต (charge d'affaires) ระหว่างกัน รัฐบาลไทยได้มีหนังสือตอบกลับในวันที่ 30 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 ให้รัฐบาลกัมพูชามีหนังสือเข้ามาใหม่ว่า ตามที่แจ้งตัดความสัมพันธ์กับไทยนั้น เป็นแต่เพียงเพื่อจะเรียกเอกอัครราชทูตกลับแต่ให้คงมีอุปทูตไว้ แต่ทว่าทางการกัมพูชาโดยสถาน

⁹²⁵ “1. ฝ่ายกัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยตั้งแต่ 1 ธันวาคม 2501 2. ประกาศของคณะปฏิวัติ กรมแดนระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชา ตั้งแต่ 25 พฤศจิกายน 2501,” 24 พฤศจิกายน 2501-9 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/59, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 78.

⁹²⁶ เรื่องเดียวกัน, 79.

เอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยกลับได้มีหนังสือแจ้งว่า ไทยยอมรับในหลักการที่จะให้มีอุปทูตระหว่างกันได้ การดำเนินการดังกล่าวทำให้รัฐบาลไทยมองว่า ฝ่ายกัมพูชาจะโยนความผิดและให้ดูเหมือนว่าไทยเป็นผู้ขอรื้อฟื้นความสัมพันธ์ในชั้นอุปทูต ดังนั้นในวันเดียวกัน รัฐบาลไทยจึงมีหนังสือตอบกลับว่า การที่จะรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูต ไทยไม่ปฏิเสธ แต่ต้องให้มีกันอย่างเดิมคือชั้นเอกอัครราชทูต⁹²⁷ เพราะการเปลี่ยนแปลงในฐานะผู้แทนทางการทูตเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงสถานะที่ไม่เป็นที่พอใจ⁹²⁸ อีกทั้งการระงับการมีคณะผู้แทนทางการทูตคงไว้แต่ความสัมพันธ์ชั้นอุปทูตนั้น เป็นวิธีการที่คอมมิวนิสต์นิยมกระทำกัน ดังนั้นเมื่อไม่มีการติดต่อทางการทูตระหว่างกันแล้วก็ควรจะให้ขาดความสัมพันธ์กันเลย เพราะการกระทำของกัมพูชาเป็นการแสดงให้เห็นว่าไม่ได้กระทำด้วยอาการที่ผู้เป็นมิตรพึงกระทำ⁹²⁹

อย่างไรก็ตาม การยื่นหนังสือขอตัดความสัมพันธ์ทางการทูตสร้างความประหลาดใจให้กับรัฐบาลไทย เพราะในงานเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ 36 พรรษา เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม ค.ศ. 1958 พระองค์ทรงบรรเลงบทเพลงพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เพื่อเป็นเกียรติแก่เอกอัครราชทูตไทย ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงมีมุมมองว่า การยื่นหนังสือขอตัดความสัมพันธ์ทางการทูตในครั้งนี้เกิดขึ้นจากการกระทำหุ่นหันปล้นเล่นของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเพียงพระองค์เดียว ดังคำบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เรื่อง “อดีตและอนาคตของกัมพูชา” ของพลโทสุรจิต จารุเศรณี เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1958 ตอนหนึ่งว่า “การที่กัมพูชาโฆษณาก้าวร้าวไทยในระยะนี้ ปรากฏว่าเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ในทางการเมืองภายในของชนกลุ่มน้อยที่กุมอำนาจอยู่ หาได้เป็นความปรารถนาของพี่น้องชาวกัมพูชาในส่วนใหญ่ไม่”⁹³⁰ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ ฯพณฯ สมเด็จฯ อนุমানราชชนถึงการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตว่า สร้างความฉงนให้กับชนชั้นนำของกัมพูชา เพราะก่อนเดินทางกลับประเทศไทย ฯพณฯ สมเด็จฯ ได้เข้ากราบทูลลาสมเด็จพระราชกนิษฐานโรดม รัศมีโสภณ (HRH Norodom Rasmi Sobhana) พระปิตุจฉาของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุซึ่งพระองค์ตกพระทัยและรับสั่งว่า

⁹²⁷ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 81.

⁹²⁸ “1. ฝ่ายกัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยตั้งแต่ 1 ธันวาคม 2501 2. ประกาศของคณะปฏิวัติกรมแดนระหว่างประเทศไทยกัมพูชา ตั้งแต่ 25 พฤศจิกายน 2501,” 24 พฤศจิกายน 2501-9 กุมภาพันธ์ 2502, 78.

⁹²⁹ ทวีช สุภารณ, ภัยด้านอินโดจีน, 245.

⁹³⁰ อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณพ่อ สุรจิต จารุเศรณี ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร วันอาทิตย์ที่ 3 ตุลาคม 2514, 35-36.

พระองค์ท่านไม่ทราบเรื่องการตัดสัมพันธ์ไมตรีมาก่อนเลย ในขณะที่ มร.อาซีล คลารัต (Achille Clarac) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยแสดงความเห็นว่า “สินุทำตัวคล้ายเด็ก”⁹³¹

นอกจากนี้ผู้นำไทยยังได้เชื่อมโยงการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตว่าเกิดจากการยุบของ ประเทศฝ่ายสังคมนิยม พลโทประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแสดงความเห็นว่า “เป็นการแทรกแซงของรัฐบาลจีนแดง” เช่นเดียวกับ ฯพณฯ พจน์ สารสิน เลขาธิการองค์การ สันติสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แสดงความเห็นในทิศทางเดียวกันว่า “มีทางให้ คิดไปว่าจีนแดงเลี่ยมลอนเพราะมองดูแล้วไม่มีทางอื่น”⁹³² ในแง่นี้จึงได้มีการวางแผนเตรียมการไว้ เพราะเป็นที่น่าสังเกตว่า 3 วัน ก่อนตัดความสัมพันธ์ทางการทูต ฝ่ายกัมพูชาได้มีการจับกุมราษฎรไทย จำนวน 32 คน (ชาย 18 คน หญิง 8 คน เด็ก 6 คน) จึงน่าจะเป็นแผนการของกัมพูชาที่จับตัวประกัน ไว้ เพื่อเป็นเครื่องประกันความยุ่งยากที่อาจเกิดขึ้นหลังการตัดความสัมพันธ์⁹³³

ส่วนหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ (Bangkok Post) ฉบับประจำวันที 28 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 คอลัมน์ “เรื่องทีวงการสันตติกรณิดังกล่าว” เสนอข่าวตามหนังสือพิมพ์ เอ. พี. (A. P. News) ของกัมพูชาระบุว่า “สืบเนื่องจากการณรงคในหน้าหนังสือพิมพ์ของไทย เพื่อเรียกร้องเอาจังหวัดพระ ตะบองและเสียมเรียบคืน และการเพิ่มกำลังทหารตามแนวชายแดน รวมทั้งปฏิบัติการอันไม่เที่ยง ธรรมต่อชาวเขมรในประเทศไทยเป็นสาเหตุของการตัดสัมพันธ์ไมตรี” หากกล่าวเฉพาะประเด็นการ เรียกร้องดินแดน กัมพูชามีความหวาดระแวงประเทศไทยอยู่เสมอ ดังเช่นในเมื่อวันที่ 15 มีนาคม ค.ศ. 1955 เฟง แงต (Leng Ngeth) นายกรัฐมนตรีกัมพูชาได้เชิญพลตำรวจจัตวาจาร์ส มณฑุกานนท์ไปพบ และแจ้งถึงกรณีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ขณะดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกและมียศพลเอก) ให้ สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ เมื่อวันที่ 4 มีนาคม ค.ศ. 1955 ว่า “ถ้ามีศัตรูเข้ามา ถ้า กองทัพไทยจะสู้รบกับศัตรูในดินแดนของไทยแล้ว กองทัพไทยอาจจะถูกบดขยี้ในระยะแรกได้ แต่ถ้า กองทัพไทยเข้าไปสู้รบกับศัตรูในดินแดนของกัมพูชาและแคว้นลาวแล้ว การสูญเสียย่อมน้อยกว่าและ ไม่ถึงกับแพ้ รวมความแล้ว กองทัพไทยต้องไปสู้รบภายนอกดินแดนไทย...”⁹³⁴ แงตกล่าวว่าเช่นนี้อาจ ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่รัฐบาลและประชาชน เพราะกัมพูชาเพิ่งปลดแอกจากฝรั่งเศสไม่เท่าใด ประเทศไทยก็นำกองทัพเข้ามาอีกทั้ง ๆ ที่กัมพูชากับไทยไม่ได้มีสัญญาการร่วมรบต่อกัน อีกทั้งการ ปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์ รัฐบาลกัมพูชาเห็นว่าไม่เกินความสามารถ ในทางกลับกันพวก

⁹³¹ “การสนทนากับเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสคนใหม่ซึ่งจะมาประจำประเทศไทย,” 27 เมษายน 2502, เอกสาร กระทรวงการต่างประเทศ กต 87/104, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁹³² ทวีช สุภาภรณ์, *ภัยด้านอินโดจีน*, 281.

⁹³³ “กัมพูชาขอร้องประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พักอาศัยแก่ ขอนงอกทัน กับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับ ฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, 75.

⁹³⁴ “คำแถลงของพลเอกสฤษดิ์ฯ พาดพิงถึงกัมพูชา,” 4 มีนาคม-16 เมษายน 2498, เอกสารกระทรวงการ ต่างประเทศ (2) กต 16.3.1/7, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 6-7.

คอมมิวนิสต์อาจถือเอาเป็นเหตุเปิดการรบในดินแดนของกัมพูชา และต่อมาได้มีหนังสืออย่างเป็นทางการขอให้รัฐบาลไทยชี้แจงข้อเท็จจริง อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐบาลไทยตรวจสอบแล้ว ไม่ปรากฏว่าจอมพลสฤษดิ์หรือผู้ใดกล่าวเช่นนั้นเลย แต่อาจมีผู้ที่กล่าวเรื่องนี้อยู่บ้างคือเจ้าหน้าที่ในกรมยุทธการทหารบก และเป็นเพียงเรื่องที่สมมติขึ้น ไม่ใช่แผนจริง ๆ ซึ่งความมุ่งหมายเพียงเพื่อฝึกหน่วยทหาร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายอำนวยการให้มีความชำนาญในการปฏิบัติและอำนาจการในทางยุทธวิธีเท่านั้น มิได้มีเจตนาเป็นอื่น⁹³⁵

เหตุการณ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นสะท้อนว่า กัมพูชามีความกังวลต่อนโยบายเกี่ยวกับดินแดนของไทย และยิ่งเด่นชัดมากขึ้น เมื่อรายงานผลการดำเนินงานขององค์การสังคมนิยมระหว่างเดือนมกราคม-มิถุนายน ค.ศ. 1958 ตอนหนึ่งระบุถึงการดำเนินการของไทยต่อกัมพูชาว่า “ความตั้งใจของประเทศไทย: พระวิหาร, เกาะกง”⁹³⁶ หรือเมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเปิดการแสดงผลงานขององค์การสังคมนิยมในเขตพระตะบอง หนังสือพิมพ์ทางการกัมพูชาได้ลงข่าวกล่าวพาดพิงประเทศไทยว่า “เห็นเป็นที่ประจักษ์ว่าประชาชนชาวพระตะบองจงรักภักดีต่อเจ้าฟ้านโรดมสีหนุ”⁹³⁷ ซึ่งในมุมมองของเอกอัครราชทูตไทยวิเคราะห์การลงข้อความเช่นนี้ว่า “เป็นการกระทำเพื่อเหน็บแนมประเทศไทยและมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงว่าชาวจังหวัดพระตะบองนั้นไม่ใช่คนไทย”⁹³⁸ ยิ่งเมื่อผนวกกับการเจรจาปัญหากรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารระหว่างกัมพูชากับไทยล้มเหลว จึงอาจมีส่วนผลักดันให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุตัดสินใจตัดความสัมพันธ์กับไทย โดยระงับการมีคณะผู้แทนทางการทูตของกัมพูชาในประเทศไทย “เป็นการชั่วคราว”

คำว่า “เป็นการชั่วคราว” ปรากฏในหนังสือที่ ฯพณฯ ดี กิมชิวได้ยื่นต่อกระทรวงการต่างประเทศไทย แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของกัมพูชาว่า ไม่ได้ต้องการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยอย่างเด็ดขาด ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการสนทนาระหว่างหม่อมเจ้าพิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุล เอกอัครราชทูตไทยประจำสหภาพพม่ากับเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำสหภาพพม่า เมื่อวันที่ 2 มกราคม ค.ศ. 1959 ตอนหนึ่งว่า “เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นได้เล่าถึงเรื่องที่ท่านได้ทราบจากอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงพนมเปญเมื่อไม่ช้านานี้ว่า เจ้าฟ้านโรดมสีหนุได้อธิบายแก่อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุง

⁹³⁵ “คำแถลงของพลเอกสฤษดิ์ฯ พาดพิงถึงกัมพูชา,” 4 มีนาคม-16 เมษายน 2498, 43-44.

⁹³⁶ “ผลงานที่สังคมนิยมได้ดำเนินการแล้ว ตั้งแต่การประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 6 ถึงการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 7,” 1958, การเมือง กล้องที่ 317, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 99. [លទ្ធផលនៃការងារដែលសង្គមកុម្មុយនិស្តបានធ្វើរួចហើយ តាំងពីសមាជជាតិលើកទី ៦ មកដល់នឹងសមាជជាតិលើកទី ៧, ១៩៥៨, ការងារនយោបាយ BOX 317, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ៩៩.]

⁹³⁷ “รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 21 มกราคม 2501, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 184.

⁹³⁸ เรื่องเดียวกัน.

พนมเปญว่า ที่จริงนั้นกัมพูชามิได้ประสงค์จะตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย แต่หากไม่ชัดเจนต่อระเบียบแบบแผนทางการทูตจึงดำเนินการผิดพลาดไป”⁹³⁹ แม้กระนั้นก็ตามบันทึกการสนทนาระหว่าง ฯพณฯ นอง กิมนี่ (Nong Kimny) เอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำสหรัฐอเมริกา กับ วอลเตอร์ สเปนเซอร์ โรเบิร์ตสัน ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ฝ่ายกิจการตะวันออกไกลของสหรัฐอเมริกา กลับระบุว่า “การระงับความสัมพันธ์กับไทยเป็นมาตรการที่น่าเสียใจ แต่เป็นวิธีการเดียวที่ประเทศอ่อนแอเช่นกัมพูชาจะประท้วงการดูหมิ่นโดยประเทศที่มีอำนาจมากกว่า สิ่งนี้ไม่ใช่การตัดสินใจที่รีบร้อนของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ มันได้รับการพิจารณามาเป็นเวลานาน”⁹⁴⁰

อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการของรัฐบาลไทยเป็นไปในลักษณะที่แข็งกร้าวและอยู่เหนือความคาดหมายของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ ดังที่นิตยสารไทมส์ได้รายงานไว้ว่า

เกิดจากความเข้าใจผิดบางประการจากผลปฏิบัติของเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทย ความผิดพลาดประการแรก ได้แก่ การเลือกจังหวะปฏิบัติผิด เพราะได้ดำเนินการในขณะที่ประเทศไทยกำลังใช้กฎอัยการศึก และในขณะที่มีหัวหน้าคณะปฏิวัติสั่งงานอย่างรวดเร็วและเฉียบขาด ทั้งนี้ทำให้ทางฝ่ายไทยสามารถเผชิญกับสถานการณ์ได้อย่างฉับพลันทันที ไม่ว่าจะ เป็นในด้านการทหาร ในด้านการปกครองและการโฆษณา ในเมื่อจักรกลทุกส่วนกำลังเดินอยู่อย่างเต็มที่ทุกขณะ ผลร้ายที่เขมรได้รับประการแรกก็คือว่าสีหนุมิได้คาดคิดว่า ไทยจะสั่งปิดพรมแดนโดยทันทีทันใด⁹⁴¹

ในวันที่ 25 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวหน้าคณะปฏิวัติมีแถลงการณ์ประณามการกระทำของกัมพูชา และประณามการกระทำครั้งนี้ว่า “...บัดนี้ฝ่ายกัมพูชาเป็นผู้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตก่อน ซึ่งแสดงว่าน่าจะมีแผนการณ์อันแรงร้าย เป็นภัยใหญ่หลวงแก่ประเทศไทย...”⁹⁴² พร้อมกันนี้ได้มีประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 27 สั่งให้ปิดพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชาอย่างเด็ดขาด โดยระบุว่า “...เพื่อมิให้เหตุร้ายลุกลามและเพื่อความปลอดภัยของประชาชน...”⁹⁴³ และในวันเดียวกันนั้น จอมพลสฤษดิ์พร้อมด้วยนายทหารชั้นผู้ใหญ่ยังได้เดินทาง

⁹³⁹ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 130-131.

⁹⁴⁰ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 90. Memorandum of a Conversation Department of State, Washington, December 1, 1958, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d90>.

⁹⁴¹ ทวีช สุภาภรณ์, ภัยด้านอินโดจีน 267-268.

⁹⁴² “1. ฝ่ายกัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยตั้งแต่ 1 ธันวาคม 2501 2. ประกาศของคณะปฏิวัติพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชา ตั้งแต่ 25 พฤศจิกายน 2501,” 24 พฤศจิกายน 2501-9 กุมภาพันธ์ 2502, 134.

⁹⁴³ เสถียร วิชัยลักษณ์, ผู้รวบรวม, รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย, 4.

ไปตรวจสถานการณ์ด้านชายแดนกัมพูชาตั้งแต่จังหวัดอุบลราชธานีไปถึงจังหวัดตราด หลังจากการเดินทางตรวจสถานการณ์ชายแดนในวันที่ 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 จอมพลสฤษดิ์ได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 28 เพิ่มการป้องกันชายแดนให้มากขึ้น โดยมอบหมายให้หน่วยป้องกันชายแดนทุกหน่วยและทุกแห่ง อยู่ในฐานะเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับการรุกรานหรือการละเมิดใด ๆ ได้ทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็นการล่องลำชายแดนหรือการปฏิบัติเยี่ยงโจรต่อประชาชนชาวไทย จะต้องได้รับการต่อต้านและปฏิบัติตอบอย่างเด็ดขาดและรุนแรงที่สุด รวมทั้งให้กรมตำรวจจัดกำลังตำรวจตระเวนชายแดนไปเพิ่มที่เขาพระวิหารอีก 6 เท่า จากที่มีกำลังรักษาอยู่เดิมโดยเร็วที่สุด และให้ถือว่าเป็นผืนแผ่นดินอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยที่ชนชาติอื่นจะล่องลำและละเมิดไม่ได้ ในการนี้ให้ชักธงชาติไทยขึ้นไว้ให้เห็นโดยชัดเจน⁹⁴⁴

สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมหาราชวังทรงตอบโต้ของรัฐบาลไทยว่าเป็นการคุกคาม อีกทั้งเมื่อเสนอให้คงความสัมพันธ์ในระดับอุทกแต่ทางการไทยปฏิเสธด้วยนั้น ในวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ. 1958 รัฐบาลกัมพูชาจึงยื่นหนังสือแจ้งเรื่องต่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council) กล่าวหาว่า ประเทศไทยได้ส่งกองทหารและยุทโธปกรณ์ไปประจำที่เส้นพรมแดนซึ่งเป็นการกระทำที่คุกคามต่อสันติภาพ⁹⁴⁵ ต่อมาวันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ. 1958 เลขาธิการสหประชาชาติ ฯพณฯ ดัก ฮัมมาร์โซลด์ (Dag Hammarskjöld) แต่งตั้งบาร์อน โยฮัน เบค-ฟรีส (Baron Johan Beck-Friis) นักการทูตชาวสวีเดนเป็นผู้แทนพิเศษเดินทางมาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างสองประเทศ ระหว่างวันที่ 20 มกราคม ถึงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 ในระหว่างนี้ รัฐบาลกัมพูชาได้ขอให้รัฐบาลสาธารณรัฐอินเดียนเป็นผู้แทนดูแลผลประโยชน์ของกัมพูชาในประเทศไทย ขณะที่รัฐบาลไทยได้ขอให้รัฐบาลสหภาพพม่าเป็นผู้แทนดูแลผลประโยชน์ของไทยในประเทศกัมพูชา

สำหรับการเคลื่อนไหวในกัมพูชา สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมหาราชวังทรงเร่งจัดพิมพ์สมุดปกขาวเพื่อชี้แจงให้ทั่วโลกได้รับทราบถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น “เราพิมพ์สมุดปกขาวเร็ว ๆ นี้ และแจกจ่ายไปทั่วโลกเพื่อชี้ให้เห็นถึงกิริยาที่แท้จริงของประเทศข้างเคียงซึ่งประกาศว่าตนเป็นมิตรกับเราทุกวัน”⁹⁴⁶ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงใช้การประชุมคณะกรรมการองค์การสังคมนิยมหรือการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 7 เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 1958 ชี้แจงสาเหตุที่ทรงตัดสินใจ

⁹⁴⁴ “1. ฝ่ายกัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยตั้งแต่ 1 ธันวาคม 2501 2. ประกาศของคณะปฏิวัติพรมแดนระหว่างประเทศไทยกัมพูชา ตั้งแต่ 25 พฤศจิกายน 2501,” 24 พฤศจิกายน 2501-9 กุมภาพันธ์ 2502, 92.

⁹⁴⁵ “เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502),” 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502, 109.

⁹⁴⁶ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุอูปยุวราช ในโอกาสเปิดสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 7,” 1958, การเมืองกล่องที่ 313, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 19. [‘ព្រះរាជសូត្ររក្សាសិទ្ធិព្រះព្រះរាជ-លិខិតឧបយុវរាជ ក្នុងឱកាសបើកសមាជជាតិលើកទី ៧,’ ១៩៥៨, ការងារនយោបាយ BOX 313, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ១៩.]

ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย โดยในช่วงท้ายของการประชุมทรงตั้งคำถามให้ที่ประชุมพิจารณา 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ประชาชาติเราอนุญาตให้ข้าพเจ้าหยุดการป้องกันสิทธิของเราเหนือ พระวิหารหรือไม่ ประการที่ 2 สมัชชาเห็นชอบตามนโยบายต่างประเทศของเราหรือไม่ และประการที่ 3 สมัชชาเห็นราชรัฐสภาบาลเราข่มขู่ หรือแทรกแซงกิจการในแผ่นดินประเทศไทย หรือจัดกองทัพ หรือกองตำรวจให้ขู่เข็ญกำแหง ประเทศไทยหรือไม่ ดังนั้น “สรุปความไปแล้ว คือว่าข้าพเจ้า หรือราช รัฐสภาบาลข้าพเจ้าเป็นผู้ดำเนินนโยบายแบบนี้ ให้มีอากัปกิริยาอมิตรเป็นนิจแบบนี้ ให้มีการทะเลาะ กับประเทศไทย หรืออะไร”⁹⁴⁷

อย่างไรก็ดี รายงานการสืบราชการลับของผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ ระหว่างวันที่ 27-31 ธันวาคม ค.ศ. 1958 แสดงข้อมูลว่า บริเวณพรมแดนด้านติดต่อกับกิ่งอำเภอบ้านกรวด อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีเจ้าหน้าที่กัมพูชากำลังปลุกใจราษฎรให้เลื่อมใสในการปกครองของกัมพูชา มีการเอาอกเอาใจราษฎร เช่น ใช้กำลังทหาร ตำรวจช่วยระดมทำงานเก็บเกี่ยวข้าวให้แก่ราษฎร ช่วยปลูกยุงข้าวและสร้างบ้านให้เป็นต้น และประกาศห้ามไม่ให้คนกัมพูชาเข้ามาในเขตแดนไทยโดยเด็ดขาด⁹⁴⁸ ขณะที่นายอำเภอนางรองได้สืบข่าวและแจ้งว่า พรมแดนด้านติดต่อกับอำเภอนางรองมีการเพิ่มเติมเสริมกำลังในทางการทหารหนาแน่นขึ้น นอกจากนี้เป็นกำลังทหารของกัมพูชาแล้ว ยังมีกำลังทหารของจีนคอมมิวนิสต์เข้าเสริมอีกด้วย เช่น ที่บ้านสมอพวก มีทหารกัมพูชาประมาณ 700 คน ทหารจีนคอมมิวนิสต์ประมาณ 70 คน ที่บ้านโคกขม้น มีทหารกัมพูชาประมาณ 60 คน ทหารจีนคอมมิวนิสต์ประมาณ 10 คน ที่บ้านโคกม่อน มีทหารกัมพูชาประมาณ 400 คน ทหารจีนคอมมิวนิสต์ประมาณ 30 คน หรือที่บ้านขาม มีทหารกัมพูชาประมาณ 500 คน ทหารจีนคอมมิวนิสต์ประมาณ 50 คน⁹⁴⁹

นอกจากนี้ยังพบหลักฐานรายงานของสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาที่ระบุถึง สำนักการต่างประเทศพม่ามีความกังวลมากขึ้นเกี่ยวกับสถานการณ์ในกัมพูชา [ข้อความปกปิด] รัฐมนตรีพม่าในกัมพูชา เซน บวา (Sein Bwa) มีความกังวลเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องของสถานะจีนคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา เขากล่าวว่า รายงานของเซน บวาระบุถึงนายกรัฐมนตรีกัมพูชาสีหนุ “กำลังพร้อมจะไปทางฝ่ายจีน” [ข้อความปกปิด] (Cambodian Premier Sihanouk “is going

⁹⁴⁷ “พระราชดำรัสในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุอุปยุวราช ในโอกาสเปิดสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 7,” 1958, 24. [ประ: ภาสสุรภคธาโรสสุตประ:ธเกตุช-นิบรอุชบุรพภค คุณฉิกาสเบ็กสยผฒคคคิเบ็กฉี ๗], ๑๙๕๘, ๒๒.]

⁹⁴⁸ “รายงานจากบุรีรัมย์เรื่องความเคลื่อนไหวทางทหารในกัมพูชา (6-17 มกราคม 2502),” 16 มกราคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/470, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 1.

⁹⁴⁹ “ความเคลื่อนไหวทางชายแดนด้านกัมพูชา ด้านบุรีรัมย์ (6 มกราคม-7 กุมภาพันธ์ 2502),” 22 มกราคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/471, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 5.

along with the Chinese.”) ทั้งนี้ถ้อยแถลงของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเมื่อวันที่ 8 มกราคม ค.ศ. 1959 แสดงความชื่นชมอย่างมากต่อก๊กกึ่ง ขณะที่หนังสือพิมพ์ทางการของรัฐบาลสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุก็ออกมาสนับสนุนโครงการของชาวจีน ตรงกันข้ามกับคำวิจารณ์ต่อเมืองหลวงอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งการนำเสนอเช่นนี้ต้องได้รับการอนุมัติจากสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเท่านั้น ท่าทีของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจึงเอื้อต่อการขยายอิทธิพลของขบวนการคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาเป็นอย่างมากนับตั้งแต่ความสัมพันธ์กับกลุ่มจีนและโซเวียตเริ่มต้นขึ้นใน ค.ศ. 1956 ขณะที่เจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงของกัมพูชาลังเลที่จะดำเนินการกับกลุ่มคอมมิวนิสต์ เพราะเกรงว่าจะทำให้พระองค์ไม่พอพระทัย⁹⁵⁰

สถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นตอกย้ำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ตระหนักว่า ลัทธิคอมมิวนิสต์ได้ขยายตัวประชิดประเทศไทยโดยการรู้เห็นเป็นใจของผู้นำกัมพูชาอย่างสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ จึงเป็นสาเหตุให้ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1958 จอมพลสฤษดิ์ติดอับรับเข้าร่วมแผนการโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุของรัฐบาลเวียดนามใต้ โดยทั้งสองประเทศได้จัดประชุมผู้แทนอย่างลับ ๆ ขึ้นที่กรุงเทพฯ เพื่อวางแผนโค่นล้มระบอบการปกครองของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุผ่านการสนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมร ได้แก่ เสง จ็อก ทัถู (Son Ngoc Thanh) และส้อม สารี (Sam Sary) ต่อมาฎาบ ฌวน (Dap Chhuon) เข้าร่วมแผนการด้วย แผนการนี้ถูกเรียกอย่างเป็นทางการว่า “แผนการบางกอกหรือแผนการกรุงเทพฯ” (Bangkok Plot) (ดูรายละเอียดในบทที่ 3)

อย่างไรก็ดี แม้แผนการกรุงเทพฯ จะล้มเหลว เพราะทางการกัมพูชาเข้าปราบปรามและจับกุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ในปลายเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 แต่สิ่งที่สำคัญมากไปกว่านั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการเข้าร่วมแผนการดังกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นการชี้ให้เห็นมุมมองของไทยว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุไม่เพียงเป็นสาเหตุของปัญหาความสัมพันธ์ที่ขุ่นมัวระหว่างสองประเทศ แต่ยังเป็นภัยอันตรายที่คุกคามความมั่นคง ดังเอกสารคำสั่งกระทรวงมหาดไทยแจ้งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดด้านกัมพูชาเรียกประชุมราษฎรตามชายแดนเพื่อย้ำให้เห็นประจักษ์ว่า

ความยุ่งยากทั้งหลายแหล่ในกัมพูชาที่เป็นในขณะนี้ และที่ส่งผลสะท้อนมาสู่ประชาชนชาวไทยตามชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ญาติพี่น้องและมิตรสหายถูกขูดคั้นไปมาหาสู่กันไม่ได้นี้ ก็เนื่องมาจากกรณีที่เจ้าฟานโรตมสีหนุ นายกรัฐมนตรีกัมพูชาเป็นผู้ก่อเหตุขึ้นทั้งสิ้น トラาาไคที่ชาวกัมพูชายังให้การสนับสนุนเจ้าฟานโรตมสีหนุให้มีอำนาจในการปกครอง ความยุ่งยากและ

⁹⁵⁰ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/01/10 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03000019, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03000019]

ความลำบากนานาประการที่ชาวกัมพูชาได้รับอยู่ในขณะนี้ ก็ไม่มีทางที่จะสิ้นสุดลงได้ แต่ตรงกันข้าม จะทับทวีขยายวงกว้างออกไปตามความรู้สึกนึกคิดในปมเชื่องของเจ้าฟ้า⁹⁵¹

ด้วยเหตุนี้กระทรวงมหาดไทยจึงมอบนโยบายให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอชายแดนกัมพูชา “...ให้พยายามแพร่ข่าว ปล່อยข่าว ไปยังชาวเขมรชายแดนให้เห็นว่า เจ้าฟ้าสีหนุ ดำเนินนโยบายผิดพลาด ทั้งนี้ให้ถือหลักการว่า ต้องพยายามดำเนินการให้นโยบายของเจ้าฟ้าสีหนุ ปฏิบัติต่อไปไม่ได้ จึงให้มุ่งด้านปล່อยข่าวให้หนักยิ่งกว่าสืบข่าว...”⁹⁵² พร้อมทั้งกำหนดนโยบายปฏิบัติราชการ 4 ประการ ได้แก่

(1) การปฏิบัติต่อชาวเขมรที่อยู่ในประเทศไทย ให้ถือหลักปฏิบัติ โดยให้กวาดค้นปราบปราม ควบคุมเอาโทษชาวเขมรที่ถูกรัฐบาลกัมพูชาส่งเข้ามาสืบข่าวคราวและยุยงส่งเสริมในประเทศไทยให้จงได้ ส่วนชาวเขมรที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลกัมพูชา เช่น พวกเขมรอิสระซึ่งกำลังรวบรวมเป็นพลพรรคใต้ดินเพื่อกลับไปล้มล้างรัฐบาลสมเด็จพระอุปัชฌายาโรตมสีหนุก็ขอให้เอาใจใส่บ้าง ถ้ามีสิ่งใดที่สามารถช่วยเหลือ หรือทำความเข้าใจไว้ได้ ก็ให้ทำไป เพียงแต่อย่าให้ออกหน้าออกตาเป็นการเปิดเผย อันจะเสียหายในทางการเมือง เขาจะประชุมหารือกันในระหว่างใช้กฎอัยการศึกนี้ ก็ให้หลิวตาเสีย และในการประชุมหารือของพวกเขา ก็ควรมีคนของเรา หรือต้องสามารถให้ทราบว่าเขาประชุมหารือกันเรื่องใด หากมีเหตุพิเศษเกิดขึ้นให้รายงานให้ทราบ ขณะที่การเข้าออกชายแดนซึ่งโดยปกติต้องกวาดค้น ถ้าเป็นคนของเราไม่เป็นไร และถ้าเป็นพวกเขมรเสรีก็ให้ผ่านได้แต่ต้องมีหลักฐานทุกครั้ง แต่ถ้าเป็นคนเขมรปกติจะข้ามแดนไปมาให้รายงานขออนุมัติจากผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือกว่าจังหวัด

(2) การปฏิบัติในเรื่องสินค้าผ่านแดน ให้ถือหลักปฏิบัติ ไม่ยอมให้สินค้าไทยไปสู่กัมพูชา โดยเด็ดขาดและก็ไม่ยอมให้สินค้าจากกัมพูชาเข้าประเทศไทยด้วย นอกจากสินค้าอันเกิดจากการประมงไทยขาดแคลน เรือไทยจะข้ามไปหาปลาหรือซื้อหาจากกัมพูชาอนุญาตให้ผ่านเข้ามาได้ แต่ยอมให้เฉพาะสินค้าที่ซื้อด้วยเงินหรือจับมา ถ้าเอาสินค้า เช่น น้ำมัน เกลือ ไปแลกเปลี่ยนอนุญาต ทั้งนี้ให้กวาดค้นคนไทยที่ลักลอบนำสินค้าไปขายที่กัมพูชาโดยให้ตรวจจับลงโทษเสีย เพราะถ้าถูกกัมพูชาจับแล้วเป็นเรื่องที่เสียเกียรติ

(3) การกวาดค้นจับกุมพวกลักลอบเข้าเมือง ให้ถือหลักปฏิบัติ ถ้าเป็นพวกแนวที่ 5 หรือพวกสืบราชการลับให้ปราบปรามเสีย ส่วนพวกหนีร้อนมาพึ่งเย็น เป็นไทยแต่เดิมบ้าง ไม่ปรากฏสัญชาติบ้าง ให้รับตัวไว้ ปฏิบัติให้เพลาลง อย่าถึงกับคุมขัง คือมุ่งให้เขานิยมไทย และสงเคราะห์

⁹⁵¹ “1. ฝ่ายกัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยตั้งแต่ 1 ธันวาคม 2501 2. ประกาศของคณะปฏิวัติกรมแดนระหว่างประเทศไทยกัมพูชา ตั้งแต่ 25 พฤศจิกายน 2501,” 24 พฤศจิกายน 2501-9 กุมภาพันธ์ 2502, 111-112.

⁹⁵² “การประชุมข้าราชการจังหวัดชายแดนด้านกัมพูชา (14-22 มกราคม 2502),” 22 มกราคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/21, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 8.

บ้างตามควร แต่การพิจารณาควรให้รอบคอบและให้ช่วยเหลือตามสมควร เช่น ให้เข้านิคมของกรม
ประชาสงเคราะห์ ถ้าอยู่ตามหมู่บ้านให้กำชับผู้ใหญ่บ้านสอดส่อง

(4) การคุ้มครองคนไทยชายแดน ให้ถือหลักปฏิบัติ สกัดกัน กวดขัน ตักเตือน ชักชวน
อย่าให้คนไทยข้ามแดนไปค้าขาย ถ้าใครฝ่าฝืนให้เอาโทษเป็นตัวอย่าง แต่กรณีเรือไทยที่ข้ามไป
เขมร มีบุหรี่ยี่เหล้า เพื่อบริโภค (มิใช่เพื่อการค้า) เล็กน้อย ให้ผ่อนผัน ส่วนคนไทยที่มีสมบัติติดแดน
ไว้ในกัมพูชาให้ข้ามไปเอากลับคืนได้ในโอกาสอันงดงามจะให้ตำรวจข้ามแดนไปคุ้มครองก็ได้
อย่างไรก็ดี จับเขมรเสียบ้าง แม้อยู่ในเขตเขมร ลากตัวเข้ามาหาว่าล้ำแดน ตำรวจน้ำเจอเรือเขมร ก็
ลากเข้ามาหาว่าล้ำแดนเสียบ้าง จับเขมรที่เป็นทหารได้ก็ยิ่งดี⁹⁵³

นโยบายปฏิบัติราชการของไทยข้างต้นสะท้อนถึงความขุ่นเคืองของไทยต่อกัมพูชาได้เป็น
อย่างดี จึงทำให้ปฏิกริยาของไทยเป็นไปในลักษณะแข็งกร้าวและรุนแรง โดยเฉพาะการสั่งการให้
ช่วยเหลือขบวนการเขมรอิสระที่จะทำการโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ ในแง่นี้จึงเป็น
เครื่องยืนยันมุมมองของผู้นำไทยว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุคือสาเหตุหลักที่ทำให้สัมพันธ
ระหว่างประเทศเสื่อมโทรมและการดำรงอยู่ของพระองค์เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของ
ประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่ร้าวฉานระหว่างกัมพูชากับไทยได้รับการไกล่เกลี่ยโดย
บารอน โยฮัน เบค-ฟรีส ทั้งนี้รัฐบาลกัมพูชาได้ยื่นเงื่อนไข 3 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 ให้นำกรณี
ปราสาทเขาพระวิหารเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลกที่กรุง
เฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ ประการที่ 2 ให้รัฐบาลไทยเลิกโจมตีประเทศกัมพูชาและสมเด็จพระ
อูปยุวราชชนโรดมสีหนุทั้งทางวิทยุกระจายเสียงและทางหนังสือพิมพ์ และประการที่ 3 ให้รัฐบาลไทย
เลิกให้การสนับสนุนขบวนการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลกัมพูชา รวมทั้งงดสนับสนุนกองโจรชายแดน
พร้อมกันนี้รัฐบาลกัมพูชาได้ขอร้องให้รัฐบาลไทยพิจารณาปล่อยชาวเขมร 14 คน โดยไม่ถือเป็น
เงื่อนไขสำหรับฟื้นฟูความสัมพันธ์ด้วย

ขณะที่รัฐบาลไทยเน้นย้ำจะไม่มี การฟื้นฟูความสัมพันธ์หรือเปิดพรมแดนอย่างเด็ดขาด
หากไม่บรรลุเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 ความสัมพันธ์และคณะผู้แทนทางการทูตชั้น
เอกอัครราชทูตจะต้องกลับพื้นคืนสู่สถานะเดิมก่อนที่จะถูกตัดขาดไป มิฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงฐานะ
จะเป็นเรื่องทำให้เตือนใจอยู่เสมอถึงสถานการณ์อันไม่เป็นที่พึงพอใจ และประการที่ 2 ประเทศไทย
ถือว่าการปลดปล่อยและส่งคนไทย 32 คนซึ่งถูกเจ้าหน้าที่เขมรนำเข้าไปในกัมพูชาโดยผลการตั้งแต
วันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 และยังคงกักตัวอยู่นั้นกลับมายังประเทศไทยเป็นสาระสำคัญในการ
กลับฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกันตามปกติ

⁹⁵³ “การประชุมข้าราชการจังหวัดชายแดนด้านกัมพูชา (14-22 มกราคม 2502),” 22 มกราคม 2502, 8-9.

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าการไหลเวียนเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยได้รับการตอบสนองอย่างรวดเร็วจากทั้งสองฝ่าย ในวันนี้สะท้อนให้เห็นว่ากัมพูชาและไทยไม่ต้องการให้ปัญหาดังกล่าวยืดเยื้อ เพราะต่างฝ่ายต่างก็ได้รับผลกระทบจากการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตสำหรับกัมพูชา สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงประสบความสำเร็จจนเป็นที่พึงพอใจพระทัย ในแง่ของการนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยให้เป็นที่สนใจในเวทีโลก เพราะจากการดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้การประมงประมงพาณิชย์ที่ติดเยื่อมานานได้รับการแก้ไขในระดับนานาชาติ แต่ในขณะเดียวกันกัมพูชาก็ต้องประสบปัญหาจากการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตด้วย เนื่องจากรัฐบาลไทยมีคำสั่งปิดพรมแดน ทำให้สินค้าอุปโภคบริโภคซึ่งส่วนใหญ่ต้องนำเข้าจากไทยไม่สามารถดำเนินการได้ ส่งผลให้ราคาสินค้าในกัมพูชาโดยเฉพาะบริเวณชายแดนสูงขึ้น ขณะที่ผู้อำนวยการองค์การสะพานปลาของไทยได้รายงานว่า กัมพูชาต้องขาดรายได้จากการส่งปลาเข้ามาขายในไทยมากถึงปีละ 20 ล้านบาท เช่นเดียวกับรายได้จากการท่องเที่ยวก็ต้องประสบปัญหาเนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องเดินทางผ่านทางกรุงเทพฯ ก่อนจะเข้าประเทศกัมพูชา⁹⁵⁴

ส่วนฝ่ายไทย การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตซึ่งเกิดขึ้นในช่วงหลังการปฏิวัติได้ไม่นาน และเป็นช่วงที่คณะปฏิวัติโดยเฉพาะจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กำลังเผชิญกับปัญหาความชอบธรรม เพราะประชาชนส่วนหนึ่งเห็นว่าเป็นความพยายามรักษาอำนาจ ประกอบกับภาพลักษณ์ของจอมพลสฤษดิ์ก็ตกต่ำลงอย่างมากจากการนำเสนอของหนังสือพิมพ์โดยเฉพาะในกรณีใช้จ่ายเงินสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ดังนั้นการแก้ไขปัญหาความสัมพันธ์กับกัมพูชาอย่างรวดเร็ว ในแง่หนึ่งจึงเป็นการป้องกันปัญหาที่อาจเข้ามาทับถมโดยเฉพาะการแทรกแซงจากขบวนการคอมมิวนิสต์ และในขณะเดียวกันยังเป็นการแสดงศักยภาพให้ประชาชนเห็นด้วยว่า ภายใต้กฎอัยการศึกซึ่งให้อำนาจคณะปฏิวัติสามารถดำเนินงานได้อย่างรวดเร็วและเฉียบขาดกว่ารัฐบาลที่ปกครองในระบอบรัฐสภา ไม่ว่าจะเป็นด้านการทหาร การปกครอง และการประชาสัมพันธ์ จึงนับเป็นการสร้างความชอบธรรมทางอ้อมให้กับจอมพลสฤษดิ์อีกด้วย

ต่อมาในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 กัมพูชากับไทยมีแถลงการณ์ร่วมเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการและทั้งสองประเทศจะแต่งตั้งเอกอัครราชทูตคืนสู่ตำแหน่งเดิม ความว่า

ตามข้อเสนอแนะของ ฯพณฯ ท่านเอกอัครราชทูต โยฮัน เบค-ฟรีส ผู้แทนพิเศษของ
เลขาธิการสหประชาชาติ รัฐบาลไทยและรัฐบาลกัมพูชา ได้ตกลงที่จะกลับสถาปนาความสัมพันธ์

⁹⁵⁴ ทวีช สุภาภรณ์, ภัยด้านอินโดจีน, 268-269.

ทางการทูตระหว่างประเทศทั้งสอง และเอกอัครราชทูตคนเดิม นายสมชัย อนุมานราชธน และนาย ตี กิม ชิว จะได้กลับไปประจำตำแหน่งของแต่ละคน ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 1959⁹⁵⁵

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ออกแถลงการณ์ขอให้คนไทยลืมเรื่องความหมองเศร้าที่เคยมี แก่กันและหันหน้าเข้าหากันด้วยอัธยาศัยไมตรี อีกทั้งได้มอบหมายให้ ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเดินทางเยือนกัมพูชาอย่างเป็นทางการ ระหว่างวันที่ 11-13 มิถุนายน ค.ศ. 1959 ตามคำเชิญของรัฐบาลกัมพูชาเพื่อปรับปรุงสัมพันธไมตรี ทั้งนี้ ฯพณฯ ถนัดได้มี แถลงการณ์ร่วมกับเสิน ซาน (Son Sann) รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ ต่างประเทศกัมพูชา เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน ค.ศ. 1959 ความตอนหนึ่งว่า

...รัฐมนตรีทั้งสองได้ยืนยันความปรารถนาของประเทศทั้งสองในอันที่จะปรับปรุง สัมพันธภาพฉันเพื่อนบ้านที่ดี และที่จะส่งเสริมการแลกเปลี่ยนในทางการค้าและทางวัฒนธรรมทั้ง สองฝ่าย

รัฐมนตรีทั้งสองได้ยืนยันอีกครั้งหนึ่งถึงความเข้าใจและความเคารพต่อกันของรัฐบาลของ ตนที่มีอยู่ต่อนโยบายซึ่งรัฐบาลของราชอาณาจักรทั้งสองได้เลือกดำเนินโดยอิสระ และถึงความ มุ่งมั่น ในอันที่จะหลีกเลี่ยงจากการที่ฝ่ายหนึ่งจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของอีกประเทศ หนึ่ง และในทางกลับกัน หรือจากการใดที่มุ่งทางให้มือทมิฬอยู่เหนืออนโยบายนั้น โดยเฉพาะ รัฐบาลทั้งสองจะห้ามการดำเนินการทุกอย่างที่จะกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของอีกฝ่ายหนึ่ง มิให้มีขึ้นในดินแดนของตน

เมื่อมาถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประเทศทั้งสองรวมทั้งปัญหาเขาพระวิหาร รัฐมนตรีทั้งสอง ได้แสวงหาทางออกอย่างฉันทมิตรที่อาจจะทำได้เพื่อการแก้ไขปัญหาเหล่านี้

รัฐมนตรีทั้งสองได้แลกเปลี่ยนทัศนะเกี่ยวกับลู่วางที่จะขยายมูลฐานแห่งการร่วมมือกัน ระหว่างประเทศทั้งสอง

เพื่อที่จะช่วยให้การแก้ปัญหานั้นง่ายขึ้น รัฐบาลแห่งประเทศทั้งสองจะงดเว้นการ วิพากษ์วิจารณ์ การโจมตี หรือการแถลงอันจะเป็นผลเสียหายแก่มิตรภาพระหว่างราชอาณาจักรทั้ง สอง รัฐบาลทั้งสองจะให้คำแนะนำแก่หนังสือพิมพ์อีกครั้งหนึ่งให้หลีกเลี่ยงการโต้ตอบอันจะเป็นผล เสียหายแก่ความสัมพันธ์ฉันเพื่อนบ้านที่ดี⁹⁵⁶

⁹⁵⁵ “การเปิดพรมแดนระหว่างประเทศไทย-กัมพูชา,” 11 กุมภาพันธ์-18 สิงหาคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/62, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 47.

⁹⁵⁶ “แถลงการณ์ร่วมระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศไทยและกัมพูชา ในคราวที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง ต่างประเทศไทยไปเยือนกัมพูชา,” 18 พฤษภาคม-25 มิถุนายน 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการ ข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/63, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 7-8.

4. ความสัมพันธ์ที่ราวฉานและการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 2 วันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961

แม้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับไทยจะได้รับการปรับปรุงให้กลับคืนสู่ภาวะปกติ แต่ในทางปฏิบัติ ผู้นำไทยยังคงไม่ละทิ้งเป้าหมายในการโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุ โดยมีสาเหตุหลักมาจากความหวาดระแวงภัยคุกคามจากการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา ดังนั้นรัฐบาลไทย รวมถึงรัฐบาลเวียดนามใต้และบางหน่วยงานของสหรัฐอเมริกา จึงยังคงให้การสนับสนุนอย่างลับ ๆ แก่ฝ่ายต่อต้านชาวเขมรภายใต้ขบวนการที่มีชื่อว่า เขมรเสรี (Khmer Serei or Free Khmer)

เซ็ง ร็อก ทัญ ได้เปิดเผยข้อมูลต่ออี. ดับบลิว. ไฟฟ์เพอร์ (E.W. Pfeiffer)⁹⁵⁷ ว่าขบวนการเขมรเสรีได้รับการสนับสนุนด้านการเงินและอาวุธทั้งหมดจากสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950 ถึงต้นทศวรรษ 1960 ทั้งนี้หน่วยรบพิเศษสหรัฐอเมริกา (United States Special Forces) เริ่มฝึกวิชาทหารแก่ชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในเวียดนามตั้งแต่ ค.ศ. 1958 และชาวเขมรเหล่านี้หลายคนคัดเลือกจากเขมรเสรี ซึ่งได้รับการจัดตั้งโดยนายพลพอล ดี. ฮาร์กินส์ (Paul D. Harkins) เรียกว่า “Mike Force”⁹⁵⁸ ขณะที่รายงานตรวจสอบข่าวกรองประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา (The President’s Intelligence Checklist; PICL) ระบุว่า จนถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1964 “สถานเอกอัครราชทูตไซ่ง่อนเชื่อว่า มากถึง 1,000 คน จาก 1,677 คน ที่เป็นชาวเขมรที่ได้รับการฝึกในค่ายหน่วยรบพิเศษเวียดนามอาจจะเป็นสมาชิกฝ่ายต่อต้านเขมรเสรีต่อต้านสีหนุ”⁹⁵⁹ สำหรับรัฐบาลเวียดนามใต้ไม่เพียงให้การสนับสนุนขบวนการเขมรเสรีฝึกก่อวินาศกรรม แต่ยังทำการกระจายเสียงผ่านทางวิทยุด้วย รายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา ประจำวันที่ 13 เมษายน ค.ศ. 1959 ระบุว่า “ประธานาธิบดีเวียดนามใต้ เดียมตั้งใจในไม่ช้าจะเปิดตัว “อย่างเต็มที่” รณรงค์ผ่านสิ่งพิมพ์และวิทยุ

⁹⁵⁷ อี. ดับบลิว. ไฟฟ์เพอร์ (E.W. Pfeiffer) ศาสตราจารย์ด้านสัตววิทยาแห่งมหาวิทยาลัยมอนทานา (The University of Montana) ไฟฟ์เพอร์ เดินทางเยือนกัมพูชาใน ค.ศ. 1969 และ ค.ศ. 1971 และอยู่ในไซ่ง่อน ค.ศ. 1970 ไฟฟ์เพอร์มีโอกาสได้พบกับเซ็ง ร็อก ทัญ (Son Ngoc Thanh) ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการเขมรเสรี (Khmer Serei) ไฟฟ์เพอร์จึงนำเขียนบทความเรื่อง “ความทรงจำของกัมพูชา?” (Remember Cambodia?) ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์เนชั่น (The Nation) ฉบับประจำวันี่ 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1972

⁹⁵⁸ “WIDESPREAD FEDERAL JOB CHANGES SET, November 10, 1972 (Approved for Release: 2001/08/07),” 1972, CIA. General CIA Records. CIA-RDP77-00432R000100020001-4, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp77-00432r000100020001-4]

⁹⁵⁹ “THE PRESIDENT’S INTELLIGENCE CHECKLIST 16 APRIL 1964 (Approved for Release: 2015/07/24),” 1964, CIA. President’s Daily Brief 1961-1969. 0005959096, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/0005959096]

เพื่อเปิดเผย “การครอบงำของคอมมิวนิสต์” (Communist takeover) ในกัมพูชาภายใต้ นายกรัฐมนตรีสีหนุ”⁹⁶⁰

รายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา ประจำวันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ. 1959 เปิดเผยรายละเอียดว่า เวียดนามใต้และไทยยังคงช่วยเหลือฝ่ายต่อต้านชาวเขมรนำโดยสีม สารีและ เซ็ง จ็อก ทัญ โดยเฉพาะเวียดนามใต้สนับสนุนในส่วนวิทยุต่อต้านสีหนุและแผ่นพับโฆษณาชวนเชื่อ ขณะที่ไทยระมัดระวังในการให้ความช่วยเหลือมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีรายงานอีกว่าเจ้าหน้าที่ทางการไทยและเวียดนามใต้จะพบกันอย่างลับ ๆ ในเวียดนามเดือนนี้ (เดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1959-ผู้ศึกษา) ซึ่งไซ่ง่อนเป็นผู้ริเริ่ม เพื่อวางแผนปฏิบัติการลับต่อระบอบสีหนุในกัมพูชาต่อไป [ข้อความปกปิด] การประชุมถูกจัดเตรียมในช่วงระหว่างการพูดคุยเมื่อเดือนก่อนที่สถานเอกอัครราชทูตเวียดนามใต้ใน กรุงเทพฯ โดยนายพลประภาส จารุเสถียรหนึ่งในบุคคลที่ทรงอิทธิพลในรัฐบาลสฤษดิ์ได้รับการติดต่อโดยตรงจากไซ่ง่อน ซึ่งเขาเห็นชอบจุดมุ่งหมายทั่วไปของการประชุมและแต่งตั้งผู้แทน⁹⁶¹

อย่างไรก็ดี สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุทรงได้รับรายงานการเคลื่อนไหวของ ขบวนการเขมรเสรีอย่างต่อเนื่อง โดยวันที่ 27 เมษายน ค.ศ. 1959 เสิน สาน รักษาการนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาได้แจ้งเรื่องนี้ต่อ ฯพณฯ สมจัย อนุমানราชธน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา และได้ร้องขอรัฐบาลไทยดำเนินการไม่ให้พวกที่ลี้ภัยการเมือง เคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทย ความตอนหนึ่งว่า

...ปรากฏใบบลิวบทความของผู้คัดปองร้ายรัฐบาลกัมพูชาซึ่งขณะนี้พำนักอาศัยอยู่ใน ประเทศไทย ได้ส่งเข้ามาโดยทางไปรษณีย์อยู่เรื่อย ๆ..ใบบลิวเหล่านี้พิมพ์ที่กรุงเทพฯ นอกจากนั้น ตามรายงานที่รัฐบาลกัมพูชาได้รับมา ผู้คัดปองร้ายรัฐบาลกัมพูชาเหล่านี้ในประเทศไทยยังคง ดำเนินการเพื่อหวังที่จะทำลายประเทศกัมพูชาอยู่ เช่น มีการชุมนุมกัน มีการเดินทางไปยัง ชายแดนไทยที่ติดกับประเทศกัมพูชา และมีการเดินทางออกนอกประเทศด้วย มีคนไทยบางคนเป็น ผู้ติดต่อกับผู้คัดปองร้ายกัมพูชาเหล่านี้ คนไทยที่กล่าวนี้เป็นผู้ให้เงินค่าใช้สอยแก่ผู้คัดปอง ร้ายกัมพูชาเหล่านี้ด้วย...⁹⁶²

สถานการณ์ดังกล่าวทำให้สมเด็จพระอูปยุวราชบรมมสีหนุซึ่งมีความหวาดระแวงรัฐบาล ไทยและเวียดนามใต้อยู่แล้วจากแผนการกรุงเทพฯ ยิ่งเพิ่มความหวุ่นวิตกอย่างไม่ต้องสงสัย โดยเฉพาะ

⁹⁶⁰ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/04/13 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03156035, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/03156035]

⁹⁶¹ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/05/16 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 02066868, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/02066868]

⁹⁶² “แถลงการณ์ร่วมระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศไทยและกัมพูชา ในคราวที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง ต่างประเทศไทยไปเยือนกัมพูชา,” 18 พฤษภาคม-25 มิถุนายน 2502, 12.

อย่างยิ่งเมื่อเกิดเหตุระเบิดในพระบรมราชวังเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม ค.ศ. 1959 พระองค์ทรงปักพระทัยว่าเป็นปฏิบัติการของขบวนการเขมรเสรี ทั้งนี้พบว่ามิผู้นำพัสดุเป็นกล่องเคลือบจำนวน 2 ใบ อ้างว่าข้างในบรรจุของขวัญที่พระสหายจากฮ่องกงส่งมาถวายสมเด็จพระมหากษัตริยานีสีสุวัตถีมุณีวงศ์ กุสุมนารีรัตน์ สิริวัฒนา พระวรราชมารดา⁹⁶³ ซึ่งสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุมีพระราชบันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ว่า

ข้าพเจ้ากำลังเตรียมจะไปหาท่านพ่อและท่านแม่ที่พระราชวัง และโดยปรกติเราก็เปิดจดหมายทั้งหมดที่เข้ามาพร้อมกัน วันนั้น ดูเหมือนข้าพเจ้าจะเข้าไปเล็กน้อย เพราะนายกรัฐมนตรียุทธิน สานของเรา กำลังจะเดินทางไปองค์การสหประชาชาติ เพื่อนำทีมผู้แทนเขมรไปประชุม และเราก็มีเรื่องต้องปรึกษากันเล็กน้อย นายยุทธิน สานบอกว่าอยากจะทราบท่านพ่อและท่านแม่ของข้าพเจ้า ในช่วงนั้นจดหมายส่วนหนึ่งได้เข้ามาบ้างแล้ว และมีไปรษณีย์ภัณฑ์ชิ้นหนึ่งที่ส่งถึงท่านแม่ โดยปรกติท่านจะเปิดจดหมายเองหมด แต่เนื่องจากวันนั้นท่านต้องการจะประหยัดเวลา เพราะนายยุทธิน สานกำลังรออยู่ ท่านแม่จึงส่งไปให้เจ้าหน้าที่สำนักราชวังเปิด ยังไม่ทันที่นายยุทธิน สานจะเดินเข้ามา ก็มีเสียง ระเบิดตูมตามดังลั่นไปทั่ว เจ้าวาทกรวิวัน หัวหน้าฝ่ายพิธีการทูตซึ่งเป็นผู้เปิดไปรษณีย์ภัณฑ์ชิ้นนั้นตายคาที่ พื้นตรงนั้นมีรูใหญ่เพราะแรงระเบิดนั้น คนสนิทส่วนพระองค์ของพระเจ้าอยู่หัวนโรดมสุรามฤทธิถึงแก่กรรมทันที เจ้าหน้าที่อีกสองคนบาดเจ็บ⁹⁶⁴

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเชื่อว่า ส้อม สามีมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ครั้งนี้ และปฏิบัติการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนบ้าน โดยทรงอ้างว่า “สารีได้ให้ญาติพี่น้องของตนจำนวนหนึ่งมาอยู่ใกล้บริเวณพระราชวังในเช้าวันนั้นเพื่อรอดูว่า จะมีอะไรผิดปกติเกิดขึ้นหรือไม่”⁹⁶⁵

อย่างไรก็ดี การสอบสวนนำไปสู่การจับกุมชายชาวเวียดนามซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นเพื่อนกับโจ จ็อง เฮียว (Ngo Trong Hieu) อดีตกงสุลใหญ่ไซ่ง่อนประจำกรุงพนมเปญที่ถูกขับออกจากกัมพูชาจากกรณีที่มีส่วนพัวพันในแผนการกรุงเทพฯ ทั้งนี้ชายคนดังกล่าวถูกนางก้านัลที่รับพัสดุบรรจุระเบิดระบุว่าเป็นคนมอบพัสดุให้กับเธอ⁹⁶⁶ เมื่อผนวกกับขบวนการเขมรเสรี 3 คนที่ถูกจับกุมโดยกองกำลังรักษาความมั่นคงแห่งชาติเร็ว ๆ นี้ถูกกล่าวหาว่าได้ยอมรับสารภาพว่าถูกฝึกที่โรงเรียนก่อ

⁹⁶³ “Gift to Queen of Cambodia Kills Prince,” *Eugene Register Guard* (September 11, 1959): 1.

⁹⁶⁴ นโรดม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 149.

⁹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁶⁶ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **122. Telegram From the Embassy in Vietnam to the Department of State, September 22, 1959**, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d122#fn:1.5.4.8.8.148.18.4.44.5.11>.

วินาศกรรมในเวียดนามใต้⁹⁶⁷ ก็ยิ่งทำให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุมนั้นพระทัยว่าฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ดังกล่าว แต่ตรงกันข้ามกับรายงานของ ฯพณฯ วิลเลียม ทริมเบิล (William Trimble) เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาต่อกระทรวงการต่างประเทศ สหรัฐอเมริกาที่ได้รายงานว่า “เท่าที่เราทราบ ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนว่าล้อม สารีเป็นผู้พยายามวางระเบิด อย่างไรก็ตาม รัฐบาลกัมพูชาเชื่อว่าเป็นเขา การจับกุมผู้ต้องสงสัยวางระเบิดชาวเวียดนามที่ทราบกันดีว่าใกล้ชิดกับอดีตผู้แทนเวียดนามใต้จึง เสียเพิ่มความเสี่ยง”⁹⁶⁸ ขณะที่สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกาประเมินเหตุการณ์นี้มีความเป็นไปได้ว่าเป็นความพยายามที่ถูกทำขึ้นโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์⁹⁶⁹

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงมั่นพระทัยว่าฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ระเบิดในครั้งนี้ ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวหนังสือพิมพ์ของทางการกัมพูชาเสนอข่าวโดยใช้คำว่า “เพื่อนบ้านทั้งหลาย” (Nos Voisins) ฯพณฯ จี๊ด เศรษฐบุตร เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาซึ่งรับตำแหน่งต่อจาก ฯพณฯ สมจัย อนุমানราชธนเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1959 แสดงความคิดเห็นว่าหมายรวมถึงประเทศไทยด้วย ส่วนหนึ่งเพราะกัมพูชาเชื่อว่า เชียง จีอก ทัต และล้อม สารียังคงได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทย เพราะได้พบรายงานการเข้า-ออกประเทศไทย เพื่อใช้เป็นที่พักพิงและที่พำนัก รวมถึงใช้ประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการสำหรับก่อความไม่สงบในกัมพูชา แม้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุจะทรงขอร้อง “ประเทศเพื่อนบ้านไม่ควรจักให้พวกเขมรอิสระได้อยู่หลบภัยทางการเมืองต่อไป”⁹⁷⁰ แต่พระองค์ยังคงได้รับรายงานว่าปฏิบัติการของขบวนการเขมรเสรียังคงถูกส่งออกมาจากประเทศไทย⁹⁷¹ จึงทำให้ความไว้วางพระทัยถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิงไปพร้อม ๆ กับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยที่สั่นคลอน

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยกลับมาตึงเครียดอีกครั้ง เมื่อรัฐบาลกัมพูชานำกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศในวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1959 จากกรณีนี้ส่งผลให้ประชาชนชาวไทยแสดงความเคียดแค้นต่อ

⁹⁶⁷ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/09/23 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03163356, Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/03163356>]

⁹⁶⁸ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **120. Telegram From the Embassy in Cambodia to the Department of State, September 19, 1959**, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d120>.

⁹⁶⁹ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN-1959/09/02 (Approved for Release: 2020/02/21),” 1959, CIA. CIB. 03148920, Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/03148920>]

⁹⁷⁰ “กัมพูชาขอร้องประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พักอาศัยแก่ขบวนการกัมพูชาเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, 34-35.

⁹⁷¹ “เขมรอิสระจากประเทศไทยกำลังเข้าไปยังกัมพูชา,” 10 มิถุนายน-8 กรกฎาคม 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/235, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

สมเด็จพระอุปัชฌายาชนโรดมสีหนุอย่างรุนแรง และเพื่อเป็นการป้องปรามไม่ให้ประเทศไทยเสียเปรียบในทางการเมือง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ประกาศขอความร่วมมือสื่อมวลชนในการนำเสนอข่าว 3 ประการ ประการแรก ขอให้เสนอข่าวให้ถูกต้องกับความเป็นจริง ประการต่อมา ขอให้รักษาท่าทีในสิ่งที่ไม่สมควรจะเปิดเผยหรือสิ่งที่จะเสียประโยชน์ของประเทศไทย และประการสุดท้าย ขอให้รักษาศักดิ์ศรีในความเป็นผู้ใหญ่ของชาติไทย แต่การดำเนินการดังกล่าวกลับไม่ได้ช่วยบรรเทาความขุ่นเคืองหรือยังผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศดีขึ้น ในทางตรงกันข้ามการโจมตีผ่านหนังสือพิมพ์และวิทยุกลับยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น ไม่เพียงแต่กรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร แต่ยังคงลามในประเด็นอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสมเด็จพระอุปัชฌายาชนโรดมสีหนุประทานสัมภาษณ์ต่อหนังสือพิมพ์ว่า “กัมพูชาอาจปกครองแบบคอมมิวนิสต์หากจำเป็น เพื่อรักษาความเป็นกลางและป้องกันมิให้ดินแดนกัมพูชาต้องแบ่งแยกออกไป”⁹⁷² ซึ่งเป็นการยืนยันมุมมองของไทยถึงแนวนโยบายต่างประเทศของกัมพูชา จึงได้มีการตอบโต้ผู้นำกัมพูชาอย่างเผ็ดร้อน ดังจะเห็นได้จากหนังสือพิมพ์สารเสรี ฉบับประจำวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1960 ได้เสนอคอลัมน์ “ความเป็นกลางของกัมพูชา” ความตอนหนึ่งว่า “...พระองค์จะขอให้ประเทศคอมมิวนิสต์ทำให้กัมพูชาเป็นคอมมิวนิสต์ เจ้าฟ้าเป็นผู้ที่ถือ “ศีล” ด้วยความไม่สุจริตใจ เป็นที่เข้าใจได้โดยง่ายว่า ความจริงพระองค์เป็นกลางแต่ “โดยปาก” ...กัมพูชาภายใต้การนำของเจ้าฟ้าชนโรดมได้เป็นคอมมิวนิสต์นานมาแล้ว...”⁹⁷³ ขณะที่ ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ได้แสดงความเห็นว่า “...ในกรุงเทพฯ มีความเชื่อมั่นอย่างรุนแรงว่ากัมพูชากำลังยอมให้สาธารณรัฐประชาชนจีนไปตั้งค่ายอยู่ในดินแดนของกัมพูชา และนี่เป็นการคุกคามอย่างหนักต่อประเทศไทยซึ่งไม่เป็นคอมมิวนิสต์...”⁹⁷⁴ โดยในมุมมองของ ฯพณฯ ถนัดเห็นว่า “ถ้าหากไม่มีผู้นำคนนี้เสียแล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นไปด้วยดี ซึ่งเรื่องนี้ย่อมขึ้นอยู่กับเวลาเท่านั้น เพราะเวลาอาจจะเปลี่ยนแปลงสิ่งทั้งหลายนี้”⁹⁷⁵

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยยังคงมีนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับกัมพูชาให้อยู่ในระดับที่ดี เพราะอย่างน้อยที่สุดก็เพื่อเปิดโอกาสไม่ให้สาธารณรัฐประชาชนจีนแทรกแซงปัญหาระหว่างสองประเทศ เช่นเดียวกับกัมพูชา เพราะหากย้อนกลับไปพิจารณาแผนการกรุงเทพฯ ค.ศ. 1958-1959 จะพบว่าโดยข้อเท็จจริงสมเด็จพระอุปัชฌายาชนโรดมสีหนุน่าจะทรงหันไปร้องขอความช่วยเหลือจากสาธารณรัฐประชาชนจีน เพราะสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้เสนอความช่วยเหลือแก่

⁹⁷² ทวีช สุภาภรณ์, *ภัยด้านอินโดจีน*, 443.

⁹⁷³ “การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-กัมพูชา,” 21 ตุลาคม-17 พฤศจิกายน 2504, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/64, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 55.

⁹⁷⁴ ทวีช สุภาภรณ์, *ภัยด้านอินโดจีน*, 454.

⁹⁷⁵ “การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-กัมพูชา,” 21 ตุลาคม-17 พฤศจิกายน 2504, 59.

กัมพูชาในทันทีที่ได้รับรายงานเกี่ยวกับการก่อรัฐประหาร อีกทั้งการคุกคามนี้เป็นการกระทำโดยตรงจากประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตย ในแง่นี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุก็ไม่ทรงต้องการให้สาธารณรัฐประชาชนแทรกแซงปัญหาของกัมพูชากับเพื่อนบ้าน แต่ในทางตรงกันข้ามพระองค์เลือกส่งจดหมายถึงประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ดไวท์ ดี. ไอเซนฮาวร์ (Dwight D. Eisenhower) ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 เพื่อร้องขอให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาแทรกแซงและเตือนเพื่อนบ้านทั้งสองให้ยุติการกระทำที่บ่อนทำลายระบอบการปกครองของกัมพูชา⁹⁷⁶

เกี่ยวกับการที่สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุส่งจดหมายถึงประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ดไวท์ ดี. ไอเซนฮาวร์เพื่อร้องขอให้สหรัฐฯ แทรกแซงและเตือนเพื่อนบ้านให้ยุติการกระทำที่บ่อนทำลายระบอบการปกครองของกัมพูชานั้น ฌ็อง บาร์เร (Jean Barre) บรรณาธิการชาวฝรั่งเศสของหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดเดียน (Réalités Cambodgiennes) ได้กล่าวต่อบาร์เรตต์ (Barrett) หัวหน้าฝ่ายการเมืองประจำสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชาว่า เขาทราบดีถึงแรงจูงใจของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุในการเขียนจดหมายถึงประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา “พระองค์ทรงเขียนจดหมายฉบับนี้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และความรู้สึกสิ้นหวัง หากสหรัฐอเมริกาตอบปฏิเสธ” บาร์เรอ์อ้างว่า “พระองค์ตระหนักดีถึงการร้องขอต่อปักกิ่ง หมายถึงจุดจบของระบอบราชาธิปไตย แต่สิ่งนี้อาจจำเป็น เพื่อป้องกันความแตกหักระหว่างกัมพูชากับเวียดนามและไทย” นอกจากนี้บาร์เรอ์ยังอ้างว่าพระองค์มีพระราชดำรัสว่า “ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์เป็นทางรอดเดียวของเรา มีวิธีแก้ไขอื่น ๆ แต่ไม่มีทางรอดใดอีก”⁹⁷⁷

ด้วยเหตุนี้เมื่อรัฐบาลไทยมีหนังสือถึงรัฐบาลกัมพูชาในวันที่ 13 สิงหาคม ค.ศ. 1960 เสนอให้สองฝ่ายส่งผู้แทนมาประชุมพบปะกันที่กรุงเทพฯ หรือสำนักงานสหประชาชาติ กรุงนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อปรึกษาหารือในการขจัดปัญหาที่เป็นอุปสรรคขัดขวางสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างประเทศทั้งสอง โดยให้มีผู้แทนของเลขาธิการสหประชาชาติเข้าร่วมในฐานะผู้สังเกตการณ์ รัฐบาลกัมพูชาจึงตอบรับข้อเสนอของรัฐบาลไทยเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1960 โดยขอให้มีการดำเนินการที่กรุงนิวยอร์ก⁹⁷⁸

⁹⁷⁶ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **100. Letter From Prime Minister Sihanouk to President Eisenhower, February 23, 1959**, Accessed October 29, 2021, Available from <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d100>.

⁹⁷⁷ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, **103. Telegram From the Embassy in Cambodia to the Department of State, February 26, 1959**, Accessed October 28, 2021, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d103>.

⁹⁷⁸ “คณะกรรมการเรื่องกัมพูชา (พ.ศ. 2503-2504),” 2503-2504, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90.3.2/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 85.

อย่างไรก็ดี ก่อนการประชุมเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนกัมพูชากับไทย กระทรวงมหาดไทยของไทยได้จัดประชุมเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจที่ประจำอยู่บริเวณชายแดนด้านกัมพูชา ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้กำกับตำรวจภูธร ผู้กำกับตำรวจตระเวนชายแดน นายอำเภออรัญประเทศ นายด่านศุลกากร เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองจังหวัด นายกเทศมนตรี ปลัดกิ่งอำเภอตาพระยา ผู้บังคับกองและหัวหน้าสถานีตำรวจภูธรอำเภออรัญประเทศ อำเภอคลองลึก และอำเภอตาพระยา เพื่อวางแผนการปฏิบัติงานในอันที่จะป้องกันและปราบปรามคนร้ายซึ่งเข้าไปกระทำความผิดในเขตกัมพูชา และส่งเสริมให้มีความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศสองประเทศเมื่อวันที่ 14 กันยายน ค.ศ. 1960 โดยที่ประชุมได้ตกลงวางแผนดำเนินงานที่สำคัญ ได้แก่

1. ให้พยายามทำความเข้าใจจะเป็นการประชุมหรือชี้แจงเป็นรายตัว หรือจะใช้บุคคลที่มีความสำคัญในการเชื่อถือให้สื่อข่าวต่อให้ได้ผลว่า ประชาชนทั้ง 2 เขต มีความเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ในทางญาติอันสนิทสนมอยู่ตลอดมา ดังนั้นความสัมพันธ์และการติดต่อจึงควรเป็นไปด้วยความสงบสุขฉันทานุมัติ และควรให้ความร่วมมือในทางที่จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุขและร่วมมือขจัดเสียในสิ่งซึ่งจะยังความเดือดร้อนซึ่งกันและกัน
2. พยายามสื่อข่าวที่จะให้มีการร่วมมือและให้ความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่กัมพูชาในความรู้สึกอันเป็นมิตรของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย และประชาชนฝ่ายไทยมีต่อเจ้าหน้าที่และประชาชนฝ่ายกัมพูชา และขอร้องให้เจ้าหน้าที่ทางกัมพูชามีความเข้าใจดีต่อไทย
3. ให้เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายช่วยกันสอดส่องบุคคลที่เป็นตัวคนร้าย เป็นสื่อชักนำที่จะให้เกิดมีการผิดพ้องหมองใจหรือทำความเข้าใจผิดหรือทำด้วยประการใด ๆ ในอันที่จะทำให้ความสัมพันธ์เป็นไปโดยไม่ราบรื่น เมื่อได้ตักเตือนแนะนำแล้ว ยังไม่หยุดการกระทำให้ทำการจับกุมตัวฐานเป็นบุคคลอันธพาล ทำลายความสงบสุขของชุมชนและความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ
4. ปรากฏว่าการกระทำของคนร้ายต่าง ๆ มักจะได้รับความสนับสนุน รู้เห็นเป็นใจด้วยประการหนึ่งประการใดจากเจ้าหน้าที่ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู ตำรวจภูธร และตำรวจตระเวนชายแดน ดังนั้นจึงขอให้ผู้บังคับบัญชาทุกชั้นช่วยกันสอดส่อง ขอได้กำชับอย่าให้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายใด ๆ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือแก่ฝ่ายคนร้าย ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนได้ชื่อว่าเป็นผู้ซึ่งไม่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล อันต้องได้รับโทษอย่างหนัก⁹⁷⁹

แผนปฏิบัติการข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจของรัฐบาลไทยในการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับกัมพูชาให้กลับคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว⁹⁸⁰ และในขณะเดียวกันยังแสดงให้เห็นว่า พื้นที่

⁹⁷⁹ “ขอให้จังหวัดป้องกันและปราบปรามมิฉวยโอกาสที่จะเข้าไปทำการประทุษร้ายในเขตกัมพูชาดมนโยบายส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับกัมพูชา,” 21 ตุลาคม-20 ธันวาคม 2503, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/536, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 7-8.

⁹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, 1.

บริเวณชายแดนเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดปัญหาความยุ่งยากและทำให้ไทยอยู่ในสถานะเสียเปรียบในการเจรจา เพราะมักปรากฏข้อกล่าวหาว่ามีการบุกรุกของคนไทยเข้าไปทำการโจรกรรม ปล้นทรัพย์ และประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและชีวิตของชาวเขมร อันเป็นเหตุให้รัฐบาลกัมพูชานำมาประท้วงทางการไทยอยู่เนือง ๆ ทั้งนี้รัฐบาลกัมพูชาถือประเด็นการบุกรุกเขตแดนเป็นความผิดร้ายแรงและมีการวางโทษไว้โดยเฉียบขาด อีกทั้งยังถือว่าการจับกุมคนไทยฐานบุกรุกเข้าไปในเขตกัมพูชาเป็นความชอบพิเศษ จึงปรากฏว่าแม้ราษฎรไทยจะไม่ได้ล่องล่ำเข้าไปในเขตกัมพูชา แต่กลับถูกเจ้าหน้าที่กัมพูชาพยายามจับกุมในฐานบุกรุก⁹⁸¹ ลักษณะดังกล่าวทำให้ทั้งสองฝ่ายกระทบกระทั่งกันอยู่เสมอมา ดังนั้นการกำหนดมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหานี้ที่บริเวณชายแดน ในมุมมองของไทยจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้อุบัติการณ์ที่ขัดขวางความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองประเทศหมดสิ้นไป⁹⁸²

อย่างไรก็ดี ในวันที่ 5 พฤศจิกายน ค.ศ. 1960 การประชุมเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนกัมพูชากับไทยเริ่มต้นขึ้น ประธานคณะผู้แทนกัมพูชาคือ เสิน สาน อติตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ส่วนประธานคณะผู้แทนไทยคือ ฯพณฯ สุกิจ นิมมานเหมินทร์ เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงเตลี โดยมีฮันส์ เอ็นเกิน (Hans Engen) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศแห่งราชอาณาจักรนอร์เวย์เป็นผู้สังเกตการณ์แทนเลขาธิการสหประชาชาติ ทั้งนี้คณะผู้แทนทั้งสองฝ่ายได้มีการประชุมอย่างไม่เป็นทางการระหว่างกันหลายครั้ง เพื่อปรึกษาหารือและวางรากฐานความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศทั้งสองในอนาคต โดยคณะผู้แทนกัมพูชาได้เสนอร่างหนังสือแลกเปลี่ยนใน 4 ประเด็นใหญ่ (ยกเว้นไม่ได้ถึงถึงปัญหาเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร เนื่องจากว่าได้นำเรื่องขึ้นสู่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศแล้ว) ได้แก่ ประเด็นที่ 1 การปฏิบัติตามทางปฏิบัติระหว่างประเทศเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยทางการเมือง ประเด็นที่ 2 การส่งผู้ร้ายข้ามแดนสำหรับอาชญากรรมธรรมดาซึ่งถูกศาลของประเทศหนึ่งประเทศใดพิพากษาให้ลงโทษแล้ว ประเด็นที่ 3 มาตรการป้องกันไม่ให้หนังสือพิมพ์และวิทยุทำการโจมตีประมุขของรัฐของอีกประเทศหนึ่ง และประเด็นที่ 4 การปฏิบัติตามมาตรการเพื่อขัดขวางไม่ให้ผู้กระทำความผิดข้ามแดน

อย่างไรก็ตาม คณะผู้แทนไทยได้โต้แย้งข้อเสนอทั้ง 4 ข้อ โดยอ้างเหตุผลว่า “เป็นเรื่องของอดีต” และเสนอว่าควรปรึกษาหารือเพื่อความสัมพันธ์อันดีในอนาคตและหลีกเลี่ยงการกล่าวหาซึ่งกันและกันเสีย⁹⁸³ โดยเฉพาะเรื่องผู้ลี้ภัยทางการเมือง คณะผู้แทนกัมพูชาได้ระบุชื่อบุคคลคือ อาเซียบ (A. Seap) อดีตหัวหน้าขบวนการเขมรอิสระและส้อม สารีหนึ่งในผู้มีส่วนร่วมในแผนการก่อกบฏ ซึ่งผู้แทนกัมพูชาได้อ้างว่าทั้งสองคนยังเคลื่อนไหวอยู่ในประเทศไทยและได้เสนอให้มีหนังสือ

⁹⁸¹ “ขอให้จังหวัดป้องกันและปราบปรามมิฉะพินที่จะเข้าไปทำการประทุษร้ายในเขตกัมพูชาตามนโยบายส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับกัมพูชา,” 21 ตุลาคม-20 ธันวาคม 2503, 26.

⁹⁸² เรื่องเดียวกัน, 9.

⁹⁸³ “คณะกรรมการเรื่องกัมพูชา (พ.ศ. 2503-2504),” 2503-2504, 85.

แลกเปลี่ยนต่างหากเกี่ยวกับบุคคลทั้งสอง แต่ประธานคณะผู้แทนไทยยืนยันว่า ประเทศไทยไม่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่พวกกบฏเขมร อีกทั้งคณะกรรมการเกี่ยวกับเรื่องกัมพูชาซึ่งตั้งขึ้นตามคำสั่ง ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 26 ตุลาคม ค.ศ. 1960 ยังได้มีโทรเลขแจ้งต่อประธานคณะผู้แทนไทย ยืนยันให้ตอบปฏิเสธการระบุชื่อบุคคล โดยให้เหตุผลว่าขัดกับสิทธิของผู้ลี้ภัยทางการเมือง⁹⁸⁴

ส่วนเรื่องมาตรการป้องกันไม่ให้หนังสือพิมพ์และวิทยุทำการโจมตีประมุขของรัฐของประเทศหนึ่ง กระทรวงการต่างประเทศไทยได้สั่งการให้คณะผู้แทนเสนอข้อความเพิ่มเติมในตอนท้ายของร่างหนังสือว่า “...การคุ้มกันจำกัดเฉพาะกิจกรรมที่ได้กระทำในหน้าที่ประมุขของรัฐ ไม่ใช่เมื่อดำเนินกิจกรรมนอกเหนือออกไป”⁹⁸⁵ เพราะในมุมมองของไทย ผู้นำกัมพูชาคือสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุกำลังใช้ฐานะประมุขของรัฐเป็นเกราะป้องกันการกระทำของพระองค์ในการโจมตีประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ข้อความท้ายร่างหนังสือที่ฝ่ายไทยเสนอไม่ได้ถูกระบุลงไปในข้อตกลง

จนถึงวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1960 การประชุมได้บรรลุความตกลงร่วมกัน 4 ฉบับ โดยผู้แทนทั้งสองประเทศได้ลงนามต่อหน้า ฯพณฯ ด็อก ฮัมมาร์โซลด์ เลขาธิการสหประชาชาติ สาระสำคัญโดยสรุป ได้แก่

ฉบับที่ 1 ความตกลงยุติการโจมตีกันโดยทางโฆษณา หนังสือพิมพ์ หรือวิทยุ รัฐบาลทั้งสองจะดำเนินมาตรการทั้งหลายเพื่อดูแลหนังสือพิมพ์และวิทยุของตนไม่ให้กระทำการโจมตีหรือกล่าวถึงในทางที่เสื่อมเสียต่อเกียรติยศ ประมุขของรัฐบาลทั้งพ้นจากตำแหน่งหรือยังคงอยู่ในตำแหน่ง หัวหน้าของรัฐบาล และประเทศชาติของอีกฝ่ายหนึ่ง

ฉบับที่ 2 ความตกลงร่วมมือกันในการปราบปรามโจรผู้ร้ายชายแดน รัฐบาลทั้งสองรับจะใช้หนทางทั้งหมดที่มีอยู่ เพื่อมิให้ผู้กระทำความผิดของประเทศหนึ่งข้ามแดนเข้าไป เพื่อประกอบอาชญากรรมและกระทำความผิดในอาณาเขตของอีกประเทศหนึ่ง

ฉบับที่ 3 ความตกลงเกี่ยวกับการส่งตัวอาชญากรข้ามแดน รัฐบาลทั้งสองตกลงจะให้มีการส่งข้ามแดนให้แก่กันซึ่งอาชญากรธรรมดาที่ถูกพิพากษาลงโทษจำคุกไม่น้อยกว่า 1 ปี โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายยุติธรรมของประเทศที่อาชญากรนั้นสังกัดอยู่ ทั้งนี้โดยมีข้อสงวนว่าจะต้องปฏิบัติตามกระบวนการพิจารณาที่ใช้ในแต่ละประเทศ

ฉบับที่ 4 ความตกลงเรื่องผู้ลี้ภัยทางการเมือง รัฐบาลแต่ละฝ่ายตกลงกันว่าจะไม่สนับสนุนการกระทำของผู้ลี้ภัยทางการเมืองที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลของอีกฝ่ายหนึ่งในดินแดนของตน แต่ทั้งนี้จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยทางการเมือง⁹⁸⁶

⁹⁸⁴ “คณะกรรมการเรื่องกัมพูชา (พ.ศ. 2503-2504),” 2503-2504, 54.

⁹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, 71.

⁹⁸⁶ “การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-กัมพูชา,” 21 ตุลาคม-17 พฤศจิกายน 2504, 62-64.

แม้รัฐบาลไทยมีความตั้งใจที่จะฟื้นฟูความสัมพันธ์กับกัมพูชาดังกล่าวข้างต้นก็ตาม แต่ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยก็ได้รับการปรับปรุงให้เป็นปกติเพียงระยะเวลาสั้น ๆ เพราะปรากฏว่าทั้งสองประเทศยังคงโจมตีตอบโต้กันไปมาผ่านหนังสือพิมพ์ โดยในรายงานบันทึกช่วยจำที่จัดทำโดยกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาอ้างว่า “เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม ค.ศ. 1960 หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ ได้ละเมิดความตกลงนครนิวยอร์ก ความรุนแรงและความหยาบคายในการโจมตีของบุคคลชั้นนำของไทยและหนังสือพิมพ์ไทยได้ทวีขึ้นนับแต่บัดนั้น”⁹⁸⁷ ขณะที่รายงานของทางการไทยได้กล่าวในทางตรงกันข้ามว่า หนังสือพิมพ์กัมพูชาละเมิดความตกลงที่ได้ลงนามร่วมกันที่กรุงนิวยอร์ก เริ่มจากหนังสือพิมพ์ปัญญาศีล ฉบับประจำวันที่ 29 ธันวาคม ค.ศ. 1960 คอลัมน์ “ผลแห่งความเป็นกลาง” ไม่ปรากฏนามผู้เขียนได้กล่าวหาประเทศไทยว่า เข้ายึดปราสาทเขาพระวิหารจากกัมพูชา และมีส่วนพัวพันกับแผนการอันมิชอบของอเมริกาที่จะขีดขวางนโยบายเป็นกลางของประเทศกัมพูชา⁹⁸⁸

ภายใต้สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยกลับมาตึงเครียด เพราะไม่เพียงหนังสือพิมพ์และวิทยุเท่านั้นที่เสนอข่าวตอบโต้กันไปมาอย่างเผ็ดร้อน แต่ผู้นำรัฐบาลของทั้งสองประเทศก็โจมตีอีกฝ่ายอย่างดุเดือด ซึ่งแน่นอนว่าย่อมสร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะคำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีไทย ในวันครบรอบ 3 ปี แห่งการปฏิวัติ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1961 ความตอนหนึ่งว่า

...ความปั่นป่วนในเหตุการณ์ของโลกปัจจุบันเป็นที่น่าห่วงใยอยู่ทั่วไป ประเทศไทยเราเองก็ไม่พ้นการถูกรุกกระหนาบกระเทือน รัฐบาลต้องดำเนินวิเทโศบายด้วยความรอบคอบและอดทน รอบคอบคือ ไม่ตัดสินใจในปัญหาอะไรอย่างรีบด่วนว่าวาม อดทนคือต้องยอมรับความรำคาญในการกล่าวร้ายใส่โทษ และความโอหังของประมุขประเทศหนึ่งที่ทำตนเป็นศัตรูกับไทยอยู่ตลอดเวลา แสดงเจตนาร้ายอย่างแจ่มชัด ถึงกับประกาศก้องในที่ประชุมนักหนังสือพิมพ์ที่กรุงโตเกียว ว่าเขาจะไม่สู้รบกับคอมมิวนิสต์ แต่จะสู้รบกับไทย ทั้งโลกย่อมจะรู้และเข้าใจว่าลำพังแต่ตัวเขาไม่สามารถจะสู้รบกับไทยได้ ถ้อยคำที่เขากล่าวออกมาเช่นนั้น แสดงแจ่มชัดว่ามีแผนการที่จะเป็นสื่อเป็นสะพานชักจูงเอาคอมมิวนิสต์มาทำร้ายเพื่อนบ้าน อันเป็นการทรยศต่อชาติภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลต้องระมัดระวังอันตรายทางด้านนี้อีกด้านหนึ่ง และในเวลาเดียวกันก็ต้องพยายามอดใจให้อภัยแก่ความโอหัง โดยยึดถือสุภาสิตเรื่องหมู่ม้าราชสีห์รบเป็นคติปลอบใจ เรื่องความรอบคอบนั้น เราจะต้องรอบคอบอยู่เสมอไป แต่เรื่องความอดทนย่อมจะมีขอบเขต อาจจะมีสักวันหนึ่ง ที่เราจะไม่

⁹⁸⁷ “คณะกรรมการเรื่องกัมพูชา (พ.ศ. 2503-2504),” 2503-2504, 3.

⁹⁸⁸ ทวีช สุภาภรณ์, ภัยด้านอินโดจีน, 483.

สามารถอดทนต่อไปได้ และจำเป็นต้องดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อรักษาความปลอดภัยและเกียรติศักดิ์แห่งประเทศชาติของเราเอง...⁹⁸⁹

รัฐบาลกัมพูชาอ้างคำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ข้างต้นว่า ฝ่ายไทยมีเจตนา กล่าวหาและใส่ร้ายต่อกัมพูชา ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961 กระทรวงการต่างประเทศ กัมพูชาจึงยื่นบันทึกต่อ ฯพณฯ จีดี เศรษฐบุตร ณ สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา ขอตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยเป็นครั้งที่ 2 ความว่า

กระทรวงการต่างประเทศของรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา ขอแสดงอภินันทนาการมายังสถานเอกอัครราชทูตไทยและขอแจ้งให้ทราบว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้บังอาจดูหมิ่นอย่างเปิดเผยต่อหน้าคณะทูตในประเทศไทยต่อเกียรติยศของกัมพูชา และได้ทำการใส่ร้ายอย่างรุนแรงต่อประเทศกัมพูชา โดยกล่าวหาอย่างไม่มีมูลว่า ได้อนุญาตให้คอมมิวนิสต์เข้าไปตั้งฐานทัพของตนในอาณาเขตของกัมพูชา เพื่อเปิดการปฏิบัติการรุกรานต่อประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งทั้งนี้โดยเป็นการขัดต่อทางปฏิบัติทางการทูตทั้งหลายซึ่งเป็นที่รู้จักกันในประเทศอารยะ

ด้วยการร้องขอของรัฐบาลแห่งชาติและของสภาที่ปรึกษาแห่งราชอาณาจักร ซึ่งได้ประชุมกันในตอนเช้าวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961 และของประชาชนซึ่งมีความรู้สึกแค้นเคืองเป็นเอกฉันท์ รัฐบาลกัมพูชาจำต้องตกลงใจให้มีการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยนับตั้งแต่นั้น⁹⁹⁰

วันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 1961 กระทรวงการต่างประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์เรื่อง “กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย” พร้อมทั้งได้ประณามการกระทำของกัมพูชา และปฏิเสธข้อกล่าวหาว่า “เป็นการเลกสรรปั้นขึ้นโดยแท้”⁹⁹¹ ในวันเดียวกันนั้น สำนักนายกรัฐมนตรี ได้มีแถลงการณ์ขอให้ประชาชนตั้งอยู่ในความสงบ อย่าตระหนกตกใจจนเกินเหตุ⁹⁹² และต่อมาในวันที่ 7 พฤศจิกายน ค.ศ. 1961 โฆษกกระทรวงการต่างประเทศได้มีแถลงการณ์ชี้แจงประเด็นการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต โดยอธิบายว่า คำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นการตอบโต้ถ้อยคำของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุที่เคยประทานสัมภาษณ์แก่มัฆังสือพิมพ์เจแปนไทมส์ (The Japan Times) เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 1961 “ประเทศของเขาจะต้องต่อสู้คอมมิวนิสต์ไม่มาก

⁹⁸⁹ “คำปราศรัยในวันครบรอบ 3 ปีแห่งการปฏิวัติ วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2504,” ใน *ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504* (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507. คณะรัฐมนตรีพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2507), 500.

⁹⁹⁰ “การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-กัมพูชา,” 21 ตุลาคม-17 พฤศจิกายน 2504, 49.

⁹⁹¹ “กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย,” 24 ตุลาคม 2504-29 พฤษภาคม 2512, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/66, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 27.

⁹⁹² เรื่องเดียวกัน, 28.

เท่ากับต่อสู้ประเทศเพื่อนบ้านที่นิยมตะวันตก” ซึ่งพระองค์ย่อมหมายรวมถึงประเทศไทยอย่างไม่ต้องสงสัย อีกประการหนึ่งที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุได้กล่าวหาว่า จอมพลสฤษดิ์ดุหมิ่นเกียรติของกัมพูชาต่อหน้าคณะทูตานุทูตในประเทศไทยว่า กัมพูชาเป็นฐานทัพให้คอมมิวนิสต์โจมตีประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งทางโฆษกกระทรวงการต่างประเทศของไทยปฏิเสธว่า ไม่ปรากฏว่าได้มีการชุมนุมคณะทูตานุทูตในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงรับรองหรือการชุมนุมอื่นใด เพื่อให้ฟังคำกล่าวหาเหล่านั้น หรือสุนทรพจน์อื่น ในประเทศนี้ไม่มีวิธีปฏิบัติที่จะเชิญให้คณะทูตานุทูตมาฟังถ้อยแถลงทางการเมืองหรือข้อความที่เป็นผลเสียหายต่อประเทศที่สาม ส่วนในเนื้อหา จอมพลสฤษดิ์ก็ได้มีการกล่าวหาดังที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุแถลงเลยเป็นเพียงเพื่อให้เรื่องปรากฏไว้ พร้อมกันนี้ยังได้ปฏิเสธว่าที่วาระรัฐบาลไทยกำลังขอให้สหรัฐอเมริกาไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ โดยยืนยันว่า “เจ้าฟ้าสีหนุได้เป็นผู้ตัดความสัมพันธ์กับประเทศไทย...ฉะนั้นจึงต้องเป็นเจ้าฟ้าสีหนุคนเดียวเท่านั้นที่จะเป็นฝ่ายขอให้กลับมีความสัมพันธ์ตามเดิม...”⁹⁹³

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาสาเหตุที่นำมาสู่การตัดความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในครั้งที่ 2 นี้ คำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นเพียงปัจจัยที่กระตุ้นให้ปัญหาที่สั่งสมมาอย่างยาวนานและต่อเนื่องได้มาถึงจุดแตกหัก สอดคล้องกับพระราชอาธิบายของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุถึงคำปราศรัย “หมุ่ทำราชสีห์รบ” ของจอมพลสฤษดิ์บุคคลที่พระองค์กล่าวว่าเป็นจอมเผด็จการของไทยนั้น เป็น “หยดน้ำหยดเดียว ที่ทำให้น้ำล้นแจกันท่วมออกมา”⁹⁹⁴ พระองค์จึงประกาศตัดความสัมพันธ์ไมตรีกับไทย แต่ในรายงานการประชุมกระทรวงมหาดไทยของไทย เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน ค.ศ. 1961 ได้สะท้อนมุมมองของไทยถึงสาเหตุของการตัดความสัมพันธ์ทูตว่า สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงต้องการดึงความสนใจของประชาชนให้เห็นว่าพระองค์มีความสำคัญและหากขาดพระองค์ประเทศกัมพูชาจะอยู่ในฐานะถูกประเทศไทยรบกวน โดยอาจมาจากสาเหตุ 2 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 หวังผลทางการเมืองภายในประเทศกัมพูชา เพื่อให้อำนาจอยู่ในมือรัฐบาลและสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ โดยสร้างความสนใจของประชาชนให้มีต่อรัฐบาล ประกอบกับบุคคลชั้นนำของกัมพูชาบางคนได้มีปฏิริยาต่อพระองค์ เพราะเห็นว่าพระองค์เกี่ยวข้องกับการเมืองภายนอก โดยไม่สนใจในการทำนุบำรุงประเทศ 20 ปีผ่านมาเคยเป็นอย่างไร บัดนี้ก็ยังเป็นอย่างนั้น จึงต้องพยายามสร้างข่าวให้เห็นความสำคัญของตนเองขึ้น

ประการที่ 2 การที่จำเป็นต้องสร้างสถานการณ์เช่นนี้ขึ้น ก็เพื่อหวังประโยชน์ทางการเมืองจากลัทธิที่มีฝ่ายคอมมิวนิสต์อยู่เบื้องหลัง จะเป็นด้วยการบังคับ สนับสนุน หรือแนะนำก็ตาม โดย

⁹⁹³ “กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย,” 24 ตุลาคม 2504-29 พฤษภาคม 2512, 3-4.

⁹⁹⁴ นโรดม สีหนุ, *สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.*, 180.

ให้สมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุเป็นผู้วางบทบาทให้ประเทศไทยถลำตัว เช่น การใช้กำลังเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้คอมมิวนิสต์ใช้กำลังกับประเทศไทยได้อย่างเปิดเผยเต็มที่⁹⁹⁵

หลังตัดความสัมพันธ์ทางการทูต กัมพูชาและไทยต่างกำหนดแนวนโยบายและมาตรการป้องกันตนเองจากอีกฝ่ายอย่างแข็งขัน โดยเฉพาะบริเวณชายแดน สำหรับฝ่ายกัมพูชา ลอน นอล (Lon Nol) เสนาธิการกองทัพแห่งชาติกัมพูชาได้บัญชาการให้กองทัพเตรียมพร้อมเพื่อป้องกันประเทศ⁹⁹⁶ ซึ่งปรากฏรายงานว่าตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคม ค.ศ. 1961 มีการเคลื่อนกำลังทหารบางส่วนมายังชายแดนติดต่อกับไทยมากขึ้นเพื่อเสริมกำลังทหารตามป้อมต่าง ๆ⁹⁹⁷ นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งจารชนเพื่อสืบสวนที่ตั้งและกำลังทหารของไทยโดยได้รับความช่วยเหลือจากคนไทยบางส่วน พร้อมกับเผยแพร่พระราชนิพนธ์และพระราชดำรัสในสมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุ รวมถึงข่าวการละเมิดอธิปไตยของประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง

ขณะที่ประเทศไทย รัฐบาลได้แบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 นโยบายการปฏิบัติในหน้าที่ราชการ และส่วนที่ 2 นโยบายในทางการเมืองส่วนรวมหรือการปฏิบัติส่วนรวม โดยให้ถือหลักการว่า “ก่อนที่จะปฏิบัติอะไรลงไป เราก็ต้องหาเหตุผลของทางฝ่ายตรงกันข้ามเสียก่อนว่า เขาต้องการอะไร ทำไมเขาจึงต้องทำอย่างนั้น ทำเพื่อประสงค์อะไร เพื่อเราจะได้วางแนวรับได้ถูกต้อง”⁹⁹⁸ โดยมีการดำเนินการในแต่ละส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 นโยบายการปฏิบัติในหน้าที่ราชการ ตั้งแต่วันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 1961 กระทรวงมหาดไทยมีประกาศปิดพรมแดนและห้ามมิให้คนต่างด้าวเข้ามาหรือออกไปนอกราชอาณาจักรในทางหรือเขตชายแดนติดต่อกับประเทศไทยกับกัมพูชา⁹⁹⁹ พร้อมกันนี้ได้มอบนโยบายแก่ผู้ว่าราชการจังหวัดด้านที่ติดกับกัมพูชาให้กำหนดมาตรการป้องกันเหตุการณ์และการล่วงละเมิดอธิปไตย โดยถือความปลอดภัยของประเทศและประชาชนชาวไทยมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น เช่น ให้นำหน่วยตำรวจท้องที่และตำรวจภูธรชายแดนตรวจตราความเคลื่อนไหวตลอดพรมแดน

⁹⁹⁵ “กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย,” 24 ตุลาคม 2504-29 พฤษภาคม 2512, 8-9.

⁹⁹⁶ “บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505),” 30 ตุลาคม 2504, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 37.

⁹⁹⁷ “บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505),” 14 พฤศจิกายน 2504, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 34.

⁹⁹⁸ “การเตรียมป้องกันสถานการณ์ชายแดนด้านกัมพูชาภายหลังการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต และปิดพรมแดน,” 21 ตุลาคม 2504-21 ธันวาคม 2507, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.1/5, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 14.

⁹⁹⁹ “ขอให้จังหวัดป้องกันและปราบปรามมิฉ้อฉลที่จะข้ามไปทำการประทุษร้ายในเขตกัมพูชาตามนโยบายส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับกัมพูชา,” 21 ตุลาคม-20 ธันวาคม 2503, 17.

อย่าให้เจ้าหน้าที่กัมพูชาหรือราษฎรกัมพูชาคนใดล่วงล้ำเข้ามาในราชอาณาจักรได้¹⁰⁰⁰ เพราะถือว่าเป็นผู้ไม่พึงปรารถนา หากมีการเล็ดลอดเข้ามาให้จับกุมฐานหลบหนีเข้าเมือง แต่กรณีที่ดินรื้อถอนมาฝั่งเย็นก็ให้ควบคุมไว้ในบริเวณที่ปลอดภัยเป็นพิเศษ อย่าให้ปนกับชาวเขมรที่มีอยู่เดิมและอย่าให้เป็นภัยต่อประเทศ¹⁰⁰¹ นอกจากนี้ยังเน้นย้ำกวดขันเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้เตรียมพร้อมปฏิบัติหน้าที่ให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรอย่างใกล้ชิดและรักษาเกียรติของชาติ อย่าให้ล้าไปในแผนของฝ่ายคอมมิวนิสต์ แต่ไม่ใช่หวาดกลัวจนเกินไป ให้ยึดหลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ป้องกันไม่ให้มีการล่วงล้ำเขตแดนเป็นการละเมิดอธิปไตยของชาติ ให้ความปลอดภัยแก่ราษฎรที่อยู่ชายแดน และอย่าให้มีการปฏิบัติการเป็นการหลู่เกียรติของชาติ ถ้ามีการล่วงล้ำต้องตอบโต้ให้ทัดเทียมหรือมากกว่า¹⁰⁰² นอกจากนี้ยังให้เร่งบำรุงขวัญกำลังใจแก่ราษฎรตั้งคำสั่งของพลเอกประภาส จารุเสถียรว่า

ขอให้หมั่นไปตรวจตราเยี่ยมเยียนราษฎร ก็ขอให้ไปถึงตัวราษฎร ไปคลุกคลีตีโมง ให้ความอุ่นใจให้มาก ๆ ได้ข่าวที่ไหนไม่ดี ก็รีบไปหาเขาเสีย ไปนั่งคุยนอนคุยกันเลยทีเดียว บ้านตาไร่ ตาไม้ไร่ เข้าไปนอนศาลาวัด คำลงเรียกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มาจุดตะเกียงเจ้าพายุขึ้น เปิดเครื่องขยายเสียง หมอแอ้ว หมอรำ รำวงเล่นกันไปคุยกันไปไม่ต้องกลัวฉันทังอยู่และจะมาอีก การไปนั้นไม่ใช่ไปตรวจราชการ แต่เป็นการเยี่ยมเยียน ฝ่ายตำรวจไปพร้อมกับฝ่ายปกครอง และฝ่ายบริการที่เป็นคุณ เช่น สาธารณสุข แล้วก็แจกยา ถ้าปวดท้องก็แจกยาธาตุ ปวดหัวแจกยาทันใจ เป็นไข้จับสั่นแจกยาควินิน¹⁰⁰³
...

ส่วนที่ 2 นโยบายในทางการเมืองส่วนรวมคือ เตรียมการตอบโต้ด้วยกำลังในกรณีเกิดเหตุการณ์ร้ายด้านชายแดน แต่การดำเนินการที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือการดำเนินสงครามด้านจิตวิทยาต่อกัมพูชา เพราะดังกล่าวแล้วว่ารัฐบาลไทยมีมุมมองต่อการตัดความสัมพันธ์ในครั้งนี้เกิดจากสมเด็จพระอัฐยราชชนโรดมสีหนุต้องการดึงความสนใจของประชาชน ดังนั้นนโยบายสำคัญที่มุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายดำเนินการคือ “ต้องพยายามบั่นทอนชาวและเบนความสนใจของประชาชนให้มีความรู้สึกว่าการที่พระเจ้าบรมมหาราชปฏิบัติภารกิจนี้ก็เพราะอยากเป็นใหญ่ มีการเอาเงินไปใช้นอกประเทศอย่างฟุ่มเฟือย เป็นการเสียหายแก่ประเทศกัมพูชา และประชาชนกัมพูชาจะได้รับผลตอบแทน”¹⁰⁰⁴

¹⁰⁰⁰ “ขอให้จังหวัดป้องกันและปราบปรามมิฉ้อฉลที่จะข้ามไปทำการประทุษร้ายในเขตกัมพูชาตามนโยบายส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับกัมพูชา,” 21 ตุลาคม-20 ธันวาคม 2503, 14.

¹⁰⁰¹ “การเตรียมป้องกันสถานการณ์ชายแดนด้านกัมพูชาภายหลังการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต และปิดพรมแดน,” 21 ตุลาคม 2504-21 ธันวาคม 2507, 8-9.

¹⁰⁰² “กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย,” 24 ตุลาคม 2504-29 พฤษภาคม 2512, 9.

¹⁰⁰³ “การเตรียมป้องกันสถานการณ์ชายแดนด้านกัมพูชาภายหลังการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต และปิดพรมแดน,” 21 ตุลาคม 2504-21 ธันวาคม 2507, 20.

¹⁰⁰⁴ “กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย,” 24 ตุลาคม 2504-29 พฤษภาคม 2512, 9

อย่างไรก็ดี เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1961 คณะอนุกรรมการพิจารณากำหนดแนวทางปฏิบัติต่อกัมพูชาซึ่งจัดตั้งขึ้นหลังตัดความสัมพันธ์ทางการทูตได้ประชุมหารือเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินสงครามด้านจิตวิทยา โดย ฯพณฯ จีดี เศรษฐบุตรได้เสนอความเห็นว่าจะไม่ควรโต้ตอบในเรื่องส่วนตัวต่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุหรือใช้ถ้อยคำหยาบคาย แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือควรชี้แจงให้ทั่วโลกเห็นว่า กัมพูชาโดยการนำของพระองค์เป็นฝ่ายผิดที่ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย¹⁰⁰⁵ ขณะเดียวกันให้เน้นว่ารัฐบาลไทยและประชาชนชาวไทยยังรู้สึกเป็นมิตรต่อชาวเขมรเสมอ ทั้งนี้ในเบื้องต้นได้มีการหารือจะใช้ประโยชน์จากบุคคลสำคัญของกัมพูชาที่รู้สึกเป็นมิตรกับไทยในการช่วยดำเนินแผนสงครามจิตวิทยา แต่ที่ประชุมพิจารณาได้ประเมินความหวาดระแวงของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุต่อผู้ร่วมงานว่าจะแย่งความดีความชอบ จึงได้มีมติว่า “อย่าทำดีกว่า เพราะอาจเป็นอันตรายต่อบุคคลสำคัญของกัมพูชาที่มีความรู้สึกเป็นมิตรต่อไทย”¹⁰⁰⁶ การดำเนินการจึงอยู่ในลักษณะการโฆษณาผ่านแผ่นปลิวและวิทยุกระจายเสียงแทน แต่เน้นย้ำว่า “อย่าให้เขามัดมือไพล่หลังจนถึงพนมเปญ จะทำอะไรก็ทำไป เรื่องใบปลิวนี้ จะทำก็อย่าให้เขารู้ว่าไปปลิวจากไหน เขารู้ก็อย่าให้เขาจับได้ จับได้ก็อย่ารับ...”¹⁰⁰⁷

5. ความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1962-1964 และระหว่าง ค.ศ. 1966-1968

หลังจากตัดความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961 กัมพูชาและไทยก็ไม่ได้มีความร่วมมือใด ๆ เป็นการเฉพาะเพียงสองประเทศอีกเลย สถานการณ์อยู่ในสภาวะของความขัดแย้งและตึงเครียดเป็นระยะ ๆ ปรากฏทั้งการโจมตี สบประมาท และกล่าวร้ายป้ายสี รวมถึงมีการประท้วงและตอบโต้กันไปมาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะข้อหาละเมิดดินแดน จนยากจะหาหลักฐานยืนยันได้ว่าข้อกล่าวอ้างของแต่ละฝ่ายเป็นความจริงเพียงใด ยกตัวอย่างเช่นรัฐบาลกัมพูชากล่าวหาว่านาวิกโยธินของไทย 400 คน และที่ปรึกษาชาวอเมริกัน 10 คน ได้ยกพลขึ้นบกที่ตำบลหาดเล็ก แต่จากรายงานประชุมกระทรวงมหาดไทยของไทย เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ. 1962 ระบุว่า ในทางยุทธวิธีไม่มีผู้ใดปฏิบัติได้ เพราะภูมิประเทศที่นั่นไม่มีทางจะเคลื่อนกำลังต่อไป หากฝ่ายไทยจะรุกราน

¹⁰⁰⁵ “การเตรียมป้องกันสถานการณ์ชายแดนด้านกัมพูชาภายหลังการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต และปิดพรมแดน,” 21 ตุลาคม 2504-21 ธันวาคม 2507, 62.

¹⁰⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, 63.

¹⁰⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, 17.

ก็จะไม่ส่งทหารขึ้นไป ณ ที่นั้น¹⁰⁰⁸ สถานการณ์ที่ตึงเครียดข้างต้นยิ่งทวีขึ้นหลายเท่าตัวภายหลังศาลยุติธรรมระหว่างประเทศมีคำตัดสินชี้ขาดว่าปราสาทเขาพระวิหารอยู่ในอธิปไตยของกัมพูชา

สำหรับสถานการณ์ในประเทศกัมพูชา จากรายงานกรมข่าวทหารของไทยระบุว่า หลังคำตัดสินกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร กัมพูชาได้แสดงพฤติกรรมที่สื่อให้เห็นว่า เกรงไทยจะดำเนินการเรียกรื้อดินแดนในจังหวัดเสียมเรียบ พระตะบอง และเกาะกงคืนมาเป็นของไทย กัมพูชาจึงพยายามโฆษณาให้ร้ายประเทศไทยไทยว่าเป็นจักรวรรดินิยมซึ่งมีแผนการที่จะเข้ายึดครองดินแดนกัมพูชาพร้อมกับเวียดนามใต้ โดยแบ่งกันยึดครองตามแนวแม่น้ำโขง เป็นต้น¹⁰⁰⁹ ทั้งนี้ทางการไทยวิเคราะห์ถึงการโฆษณาให้ร้ายไทยของกัมพูชาว่า “เป็นนโยบายสร้างสถานการณ์ให้ตึงเครียดกับไทยและเวียดนามใต้ เพื่อให้ชาวกัมพูชามีความสามัคคีกลมเกลียวกัน และเห็นว่าสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำประเทศให้ปลอดภัย ยังคงเป็นนโยบายหลักของพระองค์อยู่เดิม”¹⁰¹⁰

ขณะเดียวกันสถานการณ์ในประเทศไทย กระแสความเกลียดชังสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุมีเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณ หนังสือพิมพ์ไทรรายวัน ฉบับประจำวันที่ 22 มิถุนายน ค.ศ. 1962 ลงข้อความว่า “ถ้าจับสีหนุได้เมื่อใด เราจะตัดศีรษะเสียและจะเอาเลือดมาล้างเท้าของชาวไทย สีหนุเป็นทายาทของพระยาละแวกจึงมีเลือดที่โลมม”¹⁰¹¹

อย่างไรก็ดี ผู้นำไทยมีความเชื่อมั่นว่ากัมพูชาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและการครอบงำของสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยสมบูรณ์ และสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุกำลังจัดตั้งฐานทัพเพื่อแทรกแซงและโจมตีประเทศไทยโดยอาศัยความช่วยเหลือจากฝ่ายสังคมนิยม ดังที่พระองค์มีพระราชดำรัสในพิธีเปิดสมัยประชุมสภาแห่งชาติ ครั้งที่ 13 ว่า สถานการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่น่าไว้วางใจ จึงทรงเห็นความจำเป็นที่จะเรียกรื้อให้หน่วยทหารต่างประเทศเข้ามาตั้งในกัมพูชาด้วยความปลอดภัยของกัมพูชา ซึ่งในประเด็นนี้มีการวิพากษ์วิจารณ์และเป็นที่เข้าใจว่าทรงเปิดให้กองทัพจีนแดงเข้ามาในเขมรได้¹⁰¹² และยิ่งชัดเจนมากขึ้น เมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงตรัสในที่

¹⁰⁰⁸ “รายงานความเคลื่อนไหว (ชายแดนกัมพูชา) ระหว่างปีพ.ร.ม.แดน เพื่อตัดความสัมพันธ์ทางการทูต,” 4 มกราคม 2505-7 มกราคม 2507, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.1/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 198.

¹⁰⁰⁹ “บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505),” 17 กันยายน 2505, 17.

¹⁰¹⁰ เรื่องเดียวกัน, 20.

¹⁰¹¹ “คำแปล บันทึกช่วยจำว่าด้วย “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาของรัฐบาลกัมพูชา”,” 2505, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/69, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 5.

¹⁰¹² “บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505),” 26 มิถุนายน 2505, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 31.

ประชุมนักหนังสือพิมพ์เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1962 ว่า “เมื่อไม่สามารถหลีกเลี่ยงสงครามได้อาจจะเป็นเหตุให้กัมพูชาต้องเปลี่ยนนโยบายความเป็นกลาง เพราะกัมพูชาก็มีสิทธิที่จะขอความช่วยเหลือจากมิตรประเทศ และคิดว่าสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนจะไม่ทอดทิ้งกัมพูชา”¹⁰¹³

พฤติการณ์ข้างต้นส่งผลให้ผู้นำไทยบริภาษสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุด้วยถ้อยคำรุนแรง เช่น ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กล่าวเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 ว่า “ในบรรดาทหารกัมพูชาที่ตั้งอยู่ใกล้เขตแดนไทยนั้น มีทหารต่างประเทศรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้ ย่อมเป็นการคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศไทย”¹⁰¹⁴ ขณะที่พลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กล่าวเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 ว่า “สีหนุมีท่าทีอย่างเดียวกับหมาป่า เมื่ออยากจะให้น้ำเอ็นดูก็น้ำเอ็นดู แต่เมื่ออยากจะร้ายขึ้นมา ก็กัด กระทำและพูดไม่ว่าเรื่องอะไรตามแต่อารมณ์ของตน สีหนุไม่เข้าใจความคิดของคนไทย โดยการบังคับของเหตุการณ์ ข้าพเจ้าจึงขอเป็นศัตรูกับสีหนุ”¹⁰¹⁵ ส่วนพลเอกถนอม กิตติขจร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม ค.ศ. 1962 ความตอนหนึ่งว่า “ย่อมเป็นธรรมดาที่ประเทศคอมมิวนิสต์จะต้องสนับสนุนกัมพูชา เพราะกัมพูชาเป็นประเทศคอมมิวนิสต์”¹⁰¹⁶

ในขณะเดียวกันสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุได้ทรงตอบโต้ด้วยการประกาศกร้าวจะไม่มีกรรือฟื้นความสัมพันธ์กับประเทศไทย ดังพระราชดำรัสที่ประทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ลาเดแปช ดูว์ ก็องบอดม์ (La Dépêche du Cambodge) ฉบับประจำวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1962 หลังจากมีกระแสข่าวว่ามีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทยได้กล่าวในทำนอง “ประเทศกัมพูชาแสดงท่าทีต้องการสถาปนาสัมพันธภาพทางการทูตกับประเทศไทยใหม่ แต่จากทัศนคติที่ “ไม่แน่นอน” ของหัวหน้าคณะรัฐบาลกัมพูชานั้น ทำให้สามารถสรุปผลได้ว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะตกลงกับประเทศนี้”¹⁰¹⁷ ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงทรงโต้แย้งว่า

กัมพูชาไม่เคยมีความตั้งใจที่จะสถาปนาสัมพันธภาพทางการทูตใหม่กับรัฐบาลไทยเลย บทเรียนที่ได้รับจากข้อตกลงเล็กใจมตีซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดขึ้นโดยมีนาย “H” อยู่ด้วย โดยเพียง 1

¹⁰¹³ “บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505),” 17 กันยายน 2505, 17.

¹⁰¹⁴ “คำแปล บันทึกช่วยจำว่าด้วย “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาของรัฐบาลกัมพูชา,” 2505, 5.

¹⁰¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰¹⁷ “เรื่องต่าง ๆ ที่กัมพูชาประท้วงรัฐบาลไทย,” 8 กรกฎาคม-13 พฤศจิกายน 2505, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/543, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 151.

สัปดาห์หลังจากการลงนามเท่านั้นเอง ข้อตกลงนั้นก็จบลงด้วยการเริ่มรุกรานทำร้ายของไทย จึงทำให้เราตระหนักว่าจะให้ความไว้วางใจในความหวังดีของรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ได้แค่นั้น

กัมพูชาจะรอดต่อไป นานเท่านั้น จนกว่าพวกผู้นำของไทยจะพิสูจน์ให้เห็นเจตนาอันดีของฝ่ายเขาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ที่เราหวังว่าจะเป็นไปอย่างฉันทมิตร

เราต้องย้ำอีกว่า การประกาศของไทยนี้เป็นเสมือนการปล่อย “บอลลูกทดลอง”¹⁰¹⁸

อย่างไรก็ดี ภายใต้บรรยากาศของความขัดแย้งระหว่างสองประเทศได้ปรากฏความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้น 2 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 1 ระหว่าง ค.ศ. 1962-1964 และครั้งที่ 2 ระหว่าง ค.ศ. 1966-1968

5.1 ความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 1 ระหว่าง ค.ศ. 1962-1964

ใน ค.ศ. 1962 มีความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตจากรัฐบาลไทย โดยสาเหตุหลักมาจากข้อกล่าวหาของรัฐบาลกัมพูชาเกี่ยวกับการลบล้างอธิปไตยบริเวณชายแดนของฝ่ายไทย ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงเสนอให้มีผู้แทนจากสหประชาชาติเข้ามาสอบสวนข้อเท็จจริงและไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ ในแง่หนึ่งเพื่อยืนยันให้ทั่วโลกได้เห็นว่าเป็นประเทศไทยไม่ได้รุกรานและคุกคามประการใดตามข้อกล่าวหาของกัมพูชา แต่ในทางตรงกันข้ามกัมพูชาเป็นฝ่ายสร้างสถานการณ์และยุยงให้เกิดเหตุการณ์บริเวณชายแดน ซึ่งการดำเนินการของไทยในครั้งนี้นักระทำขึ้นโดยบริสุทธิ์ใจ ดังปรากฏคำสั่งตามบันทึกการประชุมกระทรวงมหาดไทยให้ผู้เกี่ยวข้องมุ่งแก้ข้อกล่าวหาแต่ไม่ใช่สร้างหลักฐานเท็จ “...ในการที่ผู้แทนเลขาธิการสหประชาชาติจะมาตรวจสอบข้อเท็จจริง ไม่พึงที่จะสร้างหลักฐานลวงแต่อย่างใด เพราะไม่เป็นการจำเป็นและไทยไม่ได้เป็นฝ่ายรุกราน...”¹⁰¹⁹

อย่างไรก็ตาม ในวันที่ 9 กันยายน ค.ศ. 1962 รัฐบาลกัมพูชาตอบรับข้อเสนอดังกล่าวของรัฐบาลไทย และหนึ่งเดือนต่อมาคือวันที่ 9 ตุลาคม ค.ศ. 1962 ฯพณฯ อุ ถั่น (U That) รักษาการเลขาธิการสหประชาชาติได้แต่งตั้งนิลส์ โกวเรน กุซซิง (Nils Goran Gussing) นักการทูตชาวสวีเดนแห่งสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติให้เป็นผู้แทนส่วนตัวทำหน้าที่สังเกตการณ์และขจัดปัญหาข้อยุ่งยากต่าง ๆ ทางพรมแดนระหว่างกัมพูชากับไทย¹⁰²⁰

ต่อมาในวันที่ 26 ตุลาคม ค.ศ. 1962 นิลส์ โกวเรน กุซซิงเริ่มต้นภารกิจไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย เขาพยายามให้ทั้งสองประเทศบรรลุหลักการใหญ่ 4 ข้อ คือ ข้อ 1 หยุดการโจมตีซึ่งกันและกันในหน้าหนังสือพิมพ์และทางวิทยุกระจายเสียง ข้อ 2 ดำเนินการร่วมกัน

¹⁰¹⁸ “เรื่องต่าง ๆ ที่กัมพูชาประท้วงรัฐบาลไทย,” 8 กรกฎาคม-13 พฤศจิกายน 2505, 159-160.

¹⁰¹⁹ “รายงานความเคลื่อนไหว (ชายแดนกัมพูชา) ระหว่างปีพรมแดน เพื่อตัดความสัมพันธ์ทางการทูต,” 4 มกราคม 2505-7 มกราคม 2507, 198.

¹⁰²⁰ เรื่องเดียวกัน, 186.

ป้องกันและกวาดล้างโจรชายแดน ข้อ 3 การส่งผู้ร้ายข้ามแดน และข้อ 4 การไม่สนับสนุนนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม โดยเฉพาะการดำเนินการตามข้อ 1 แวดวงหนังสือพิมพ์ไทยคาดว่าจะป็นขั้นเริ่มต้นที่จะได้เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตในขั้นต่อไป¹⁰²¹

แต่ทว่านิลส์ โกวแรน กุซซิงต้องประสบกับความยุ่งยากในการดำเนินงานจากการไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรจากทั้งสองประเทศ เพราะเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1963 กัมพูชากับไทยได้ตกลงในเรื่องการหยุดโจมตี เสียตสี กล่าวร้ายซึ่งกันทั้งทางวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์¹⁰²² แต่ในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1963 สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุกลับมีพระราชดำรัสในการเปิดประชุมสภาแห่งชาติ ครั้งที่ 15 พาดพิงถึงประเทศไทยความตอนหนึ่งว่า “...เงื่อนไขสำคัญที่เราจะรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับประเทศไทยได้คือ ผู้นำไทยต้องละทิ้งเป้าหมายในการขยายอำนาจในจังหวัดหรือเกาะซึ่งตรงข้ามกับหลักฐาน พวกเขาอ้างว่าอาศัยอยู่โดยคนไทย...”¹⁰²³ ขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยรายงานว่ สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุกล่าวหาประเทศไทยมีแผนการรุกรานและจะยึดเกาะกง¹⁰²⁴ อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้กับรัฐบาลไทยและถือเป็นเหตุอ้างว่า กัมพูชากำลังคบคิดกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ทำลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไทยจึงตอบโต้ด้วยการตกลงส่งกำลังทหารและตำรวจรักษาการณ์ชายแดนไปทางด้านกัมพูชา พร้อมกับมอบนโยบายให้ตรวจตราชายแดนอย่างเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ในเวลาต่อมาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ประกาศผ่านหนังสือพิมพ์ว่า “นับแต่นี้ต่อไปจะได้ตอบการโฆษณาว่าร้ายป้ายสีของวิทยุกระจายเสียงกัมพูชา เพราะได้นิ่งมานานแล้วเป็นการเหลืออดเหลือทน...”¹⁰²⁵

ในวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 1963 นิลส์ โกวแรน กุซซิงได้เข้าพบกับพระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล) ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้าคณะผู้แทนไทย โดยกล่าวว่า เขาไม่เชื่อในข้อกล่าวหาของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุและยืนยันว่าตั้งแต่เดินทางมาสังเกตการณ์ไม่ปรากฏว่าประเทศไทยละเมิดข้อตกลงที่จะไม่โจมตีทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือทาง

¹⁰²¹ “สรุปข่าวหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับที่จำหน่ายในจังหวัดพระนครและธนบุรี (3 กันยายน 2503-30 สิงหาคม 2506),” 26 มกราคม-1 กุมภาพันธ์ 2506, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.4/3, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 73-74.

¹⁰²² เรื่องเดียวกัน, 74.

¹⁰²³ “Principaux Discours, Messages, Allocutions, Declarations, Conferences de Press et Interview de Son Altesse Royale le Prince Norodom Sihanouk Annee 1963,” 1963, การเมือง กลองที่ 327, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กัมพูชา, 244. [“Principaux Discours, Messages, Allocutions, Declarations, Conferences de Press et Interview de Son Altesse Royale le Prince Norodom Sihanouk Annee 1963,” ๑๙๖๓, *ការវោរេហោបាយ* BOX 327, *បណ្ណសាររដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*, ๒๒๒.]

¹⁰²⁴ “สรุปข่าวหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับที่จำหน่ายในจังหวัดพระนครและธนบุรี (3 กันยายน 2503-30 สิงหาคม 2506),” 27 กรกฎาคม-2 สิงหาคม 2506, 211.

¹⁰²⁵ เรื่องเดียวกัน, 211-213.

สถาบันใด ๆ ต่อกันเลย¹⁰²⁶ อย่างไรก็ตาม ในกรณีพิพาทเรื่องเขตแดนระหว่างกัมพูชากับไทยที่ปรากฏขึ้น นี้ ๆ าน ๆ ถิ่นซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการสหประชาชาติได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1963 เขามอบหมายให้จักรวรรดิ วี. นรสิมหัน (Chakravarthi V. Narasimhan) ผู้ช่วยเลขาธิการสหประชาชาติเดินทางมาสอบสวนข้อขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยเกี่ยวกับเขตพรมแดน¹⁰²⁷

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญมากไปกว่านั้นในภารกิจใกล้เคียงความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยที่นิลส์ โกรแวน กุซซิงต้องเผชิญคือ จุดยืนที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงของทั้งสองประเทศ ในขณะที่กัมพูชาเรียกร้องให้ไทยรับรองและเคารพสิทธิในดินแดนของกัมพูชาเพื่อให้สัมพันธ์ภาพระหว่างกัมพูชากับไทยได้ดำรงอยู่สภาพปกติ¹⁰²⁸ แต่ทางการไทยปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่าไม่มีความจำเป็น ในแง่หนึ่งเป็นการยืนยันมุมมองของกัมพูชาที่มีต่อไทยว่า “การที่ไทยปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือในการสานความสัมพันธ์ทางการทูตครั้งนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าไทยตั้งใจจะดำเนินตามลัทธิจักรวรรดินิยมเดิมและนโยบายผนวกดินแดนกัมพูชา และพยายามทุกทางเพื่อเพิ่มความตึงเครียดกับกัมพูชาและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”¹⁰²⁹ อย่างไรก็ตาม วิทยูออสเตรเลียที่ออกอากาศเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม ค.ศ. 1963 ยังอ้างอีกด้วยว่า สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงเสนอเงื่อนไขใหม่สำหรับการคืนดีกับไทยคือ ให้บุคคลชั้นนำบางนายทางกรุงเทพฯ ขอขมาในการที่ได้กล่าวคำพูดอย่างหยาบคายต่อรัฐบาลกัมพูชาและขอให้ไทยรับรองพรมแดนปัจจุบันของกัมพูชา¹⁰³⁰

ภารกิจใกล้เคียงความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยสืบสนและยุ่งเหยิงมากขึ้น เมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงอาศัยการใกล้เคียงปัญหาความสัมพันธ์กับไทยเป็นเครื่องมือเพื่อกดดันให้สหรัฐอเมริกายอมปฏิบัติตามข้อเสนอของพระองค์ เนื่องจากในช่วงเวลาเดียวกันนี้ สหรัฐฯ ไม่แสดงท่าทีที่ชัดเจนต่อข้อเสนอของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุในการเปิดประชุมระหว่างประเทศ 14 ชาติ เพื่อประกันสิทธิความเป็นกลางและรับรองบูรณภาพทางอาณาเขตของกัมพูชาซึ่ง

¹⁰²⁶ “สรุปข่าวภายในประเทศด้านการเมืองและการทหารเศรษฐกิจและสังคม (1 กรกฎาคม-30 กันยายน 2506),” 28 กรกฎาคม 2506, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 241.

¹⁰²⁷ “สรุปข่าวภายในประเทศด้านการเมืองและการทหารเศรษฐกิจและสังคม (1 กรกฎาคม-30 กันยายน 2506),” 31 สิงหาคม 2506, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 102.

¹⁰²⁸ “สรุปข่าวภายในประเทศด้านการเมืองและการทหารเศรษฐกิจและสังคม (1 กรกฎาคม-30 กันยายน 2506),” 26 สิงหาคม 2506, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 237.

¹⁰²⁹ “L' Œuvre du Sangkum Reastr Niyum Bilanl de Juillet a Decembre 1963 (Du EVE au XVIe Congrès National),” 1963, การเมือง กล้องที่ 336, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 106. [“L' Œuvre du Sangkum Reastr Niyum Bilanl de Juillet a Decembre 1963 (Du EVE au XVIe Congrès National),” ๑๙๖๓, *ការងាររបស់ខ្ញុំ* BOX 336, *បណ្ណសាររដ្ឋាភិបាល*, ๑๐๖.]

¹⁰³⁰ “สรุปข่าวภายในประเทศด้านการเมืองและการทหารเศรษฐกิจและสังคม (1 กรกฎาคม-30 กันยายน 2506),” 28 สิงหาคม 2506, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 118.

ยึดเยื้อมากกว่า 1 ปี พระองค์จึงหันมาสร้างสถานการณ์ทางประเทศไทยด้วยการเพิ่มเงื่อนไขในการเจรจา เพื่อให้ประเทศต่าง ๆ เห็นว่าภัยที่คุกคามกัมพูชานั้นยังไม่หมดไปและกัมพูชาจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกมากยิ่งขึ้นอีก¹⁰³¹ โดยทรงมอบหมายให้หวด สมบัติ (Huot Sambath) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศส่งสาส์นถึง ฯพณฯ อุ ถัน เมื่อวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1964 เสนอเงื่อนไขใหม่ให้กัมพูชากับไทยลงนามในสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกัน โดยอ้างว่าเพื่อเป็นการส่งเสริมมิตรภาพระหว่างสองประเทศขึ้นใหม่ อีกทั้งยังระบุวกัมพูชามีกำลังน้อยไม่อาจเป็นภัยคุกคามต่อประเทศไทยที่กำลังมากกว่า¹⁰³²

เมื่อผนวกกับท่าที่ไม่เป็นมิตรของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุก็ยิ่งทำให้บรรยากาศในการใกล้เคียงความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตึงเครียด โดยเฉพาะพระราชดำรัสของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ. 1963 ทรงประกาศแสดงความยินดีอย่างเป็นทางการต่อการรื้อถอนของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีไทย รวมถึงทรงกล่าวถึงโจ ดินท์ เดียม ประธานาธิบดีสาธารณรัฐเวียดนามที่ถูกสังหารหลังการรัฐประหาร และจอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy) ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาที่ถูกลอบสังหารระหว่างเยือนเมืองแดลลัส รัฐเท็กซัส ในทำนองว่าผู้นำทั้งสามคนกำลังประชุมกันในนรก

...ประชาชนของเราตอนนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน ต่างยินดีกับการตายของสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีผู้ชั่วร้ายของรัฐบาลไทยและศัตรูหมายเลข 1 ของเรา การตายของสฤษดิ์เป็นการแสดงให้เห็นถึงพลังศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์โบราณผู้ปกป้องกัมพูชาของเรา...นั่นคือเหตุผลว่า ทำไมในเวลาเพียงเดือนครึ่ง ทุก ๆ สองสัปดาห์ ผู้นำประเทศซึ่งเป็นศัตรูกับกัมพูชาที่เป็นอิสระและเป็นกลางต้องตายไปทีละคน...ผู้นำทั้งสามประเทศนี้-บางคนชั่วร้ายมาก บางคนชั่วร้ายเล็กน้อยหรือชั่วร้ายพอสมควร-ได้ไปโลกอื่นแล้ว เรามีศัตรูเพียงสามคน และผู้นำทั้งสามประเทศก็ได้ตายและตกรกรพร้อมกันทั้งสามคนในระยะเวลาเดือนครึ่ง พวกเขา กำลังประชุมกันที่นั่นในการประชุม สปอ. แห่งโลกเสรี...¹⁰³³

ในวันเดียวกันนั้น สถานีวิทยุกระจายเสียงกัมพูชายังได้มีแถลงการณ์แสดงความยินดีต่อการรื้อถอนของ “ศัตรู” ทั้งสามคน และประกาศแจ้งว่า สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรง

¹⁰³¹ “กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทางทหาร และทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507),” 10 กุมภาพันธ์ 2507, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 74.

¹⁰³² เรื่องเดียวกัน.

¹⁰³³ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 132. Editorial Note, Accessed June 11, 2023, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v23/d132>.

อนุญาตให้ข้าราชการลาได้วันละ 2 ชั่วโมง เป็นเวลา 2 สัปดาห์ (เดิมเคยสัญญาจะให้ข้าราชการลาหยุดได้หนึ่งสัปดาห์ หากจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ถึงแก่อสัญกรรม แต่จากการปฏิรูปเศรษฐกิจที่ติดพัน จึงต้องยกเลิกสัญญาดังกล่าว) พร้อมทั้งเชิญชวนให้ประชาชนออกมาเฉลิมฉลองที่จัตุรัสกลางเมือง เพื่อชมการแสดงดนตรียามค่ำคืน เริ่มตั้งแต่คืนวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ. 1963 ซึ่งสถานีวิทยุกระจายเสียง กัมพูชาจะได้บันทึกการเฉลิมฉลองและออกอากาศสด¹⁰³⁴ นอกจากนี้วันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1963 สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุยังมีพระราชดำรัสประกาศเพิ่มเติมอีกด้วยว่า ทรงกำลังภาวนาให้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย (ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์-ผู้ศึกษา) ถึงแก่อสัญกรรม ด้วย¹⁰³⁵

รัฐบาลไทยมองการกระทำของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุดังกล่าวข้างต้นว่า พระองค์ทรงไม่ได้ปรารถนาจะรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับไทย เพราะพระองค์ยังคงดำเนินการเป็น ปกป้อง โดยเฉพาะทรงใช้นโยบายก่อความวุ่นวายกับไทยเพื่อเรียกร้องการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจอยู่ เสมอ¹⁰³⁶ ขณะที่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชแสดงความขุ่นเคืองถึงกับกล่าวในรายการวิทยุ “เพื่อน นอน” เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1963 เรียกสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุว่า “คนบ้า”¹⁰³⁷ ส่งผลให้การใกล้ชิดเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ของนิลส์ โกวเรน กุซซิงไม่คืบหน้า ในทางกลับกันรัฐบาล ไทยที่รู้สึกหวาดระแวงการหันไปรับความช่วยเหลือจากประเทศฝ่ายสังคมนิยมของกัมพูชา (หลังจาก การยกเลิกรับความช่วยเหลือทางด้านการทหารจากสหรัฐอเมริกาเมื่อ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1963) ก็ ได้ร่วมมือกับรัฐบาลเวียดนามใต้พิจารณาความช่วยเหลือแก่ฝ่ายต่อต้านชาวเขมร ซึ่งยุติไปชั่วคราว ภายหลังการรัฐประหารซ้อนในเวียดนามใต้ โดยในรายงานสำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา ประจำ วันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1964 ระบุว่า จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีไทย และเจิ่นเถียนเคียม (Tran Thien Khiem) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเวียดนามใต้จะพบกันที่กรุงเทพฯ ใน สัปดาห์นี้ เพื่อหารือเกี่ยวกับประเด็นนี้ [ข้อความปกปิด]¹⁰³⁸ ทั้งนี้มีรายงานอีกด้วยว่าวิทยุของกลุ่ม

¹⁰³⁴ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, 132.

Editorial Note.

¹⁰³⁵ “กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทางทหาร และ ทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507),” 5 มกราคม 2507, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 297.

¹⁰³⁶ “กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทางทหาร และ ทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507),” 10 กุมภาพันธ์ 2507, 75.

¹⁰³⁷ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, *เขมร สีหนุ ขวา ชูการ์โบ* (พระนคร: บรรณาการ, 2513), 71.

¹⁰³⁸ “CENTRAL INTELLIGENCE BULLETIN, July 14, 1964 (Approved for Release: 2009/05/12),” 1964, CIA. General CIA Records. CIA-RDP79T00975A007800070001-8, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79t00975a007800070001-8]; “THE PRESIDENT’S INTELLIGENCE CHECKLIST 14 JULY

กบฏได้ออกอากาศโฆษณาชวนเชื่อจากสถานีในประเทศไทยตั้งแต่ปีก่อน¹⁰³⁹ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำรัสของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชว่า “ประเทศไทยยังสนับสนุนกบฏเขมรเสรีอยู่ วิทยุของพวกกบฏอยู่ในจังหวัดจันทบุรี”¹⁰⁴⁰

ภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจึงทำให้ภารกิจใกล้เคียงเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยของนิลส์ โกรแรน กุซซิงต้องประสบกับความล้มเหลวและต้องยุติลงในวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1964 ก่อนจะเดินทางกลับสหประชาชาติเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม ค.ศ. 1964 ซึ่งกุซซิงสามารถดำเนินการได้เพียงเจรจาให้ทั้งสองฝ่ายแลกเปลี่ยนนักโทษระหว่างกัน เช่น วันที่ 27-28 กรกฎาคม ค.ศ. 1964 กัมพูชาได้ปล่อยชาวประมงไทย จำนวน 12 คน แลกกับไทยปล่อยชาวกัมพูชาที่ถูกจับกุม จำนวน 12 คน¹⁰⁴¹ หรือวันที่ 23 พฤศจิกายน ค.ศ. 1964 กัมพูชากับไทยทำการแลกเปลี่ยนนักโทษบริเวณด่านปอยเปต-อรัญประเทศ ระหว่างฝ่ายกัมพูชา จำนวน 1 คน ได้แก่ ทองแดง กิมวาน เจ้าหน้าที่สถานเอกอัครราชทูตกัมพูชาซึ่งถูกตำรวจสันติบาลไทยจับกุมในข้อหาจารชน กับเจ้าหน้าที่สถานเอกอัครราชทูตไทยที่ได้รับมอบหมายให้เฝ้าสถานทูตหลังตัดความสัมพันธ์ จำนวน 3 คน คือ สาวีศรี การิเวทย์ตำแหน่งเลขานุการโท และเสมียนพนักงานคือ ยุทธนา เปรมีชัยร้อยกับอดีตร ทวีสุข¹⁰⁴² เท่านั้น

หลังจากความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับไทยล้มเหลว รัฐบาลกัมพูชาก็หันไปดำเนินนโยบายทางจิตวิทยาในพื้นที่บริเวณชายแดนอย่างเข้มข้น นับตั้งแต่ ค.ศ. 1965 โดยเริ่มมีพัฒนาหมู่บ้านตามแนวชายแดน เป็นต้นว่าบ้านอนุลแวงอยู่ติดกับอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ จากการส่งเจ้าหน้าที่ของจังหวัดศรีสะเกษเข้าไปสืบราชการลับในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1965 พบว่าทางการกัมพูชากำลังเสริมสร้างบ้านอนุลแวงให้มีความเจริญยิ่งขึ้น โดยดำเนินการก่อสร้างสนามบินสำหรับเครื่องบินขนาด 4 เครื่องยนต์ ตัดถนนจากเขตเสียมเรียบและจากสำโรงมาที่บ้านอนุลแวงไปจนจรดเชื่อมกุสานต์ อีกทั้งยังได้ปิดทำนบเพื่อให้ราษฎรทำนา นอกจากนี้ทางการกัมพูชายังได้ตั้งเขต (เทียบเท่าจังหวัด) ใหม่ 2 เขต คือเขตพระวิหาร (เดิมขึ้นกับเขตกำปงธม) และยกฐานะสำโรงซึ่งเดิม

1964 (Approved for Release: 2015/08/04),” 1964, CIA. President's Daily Brief 1961-1969. 0005959296, Central Intelligence Agency. [https://www.cia.gov/readingroom/document/0005959296]

¹⁰³⁹ “THE PRESIDENT'S INTELLIGENCE CHECKLIST 14 JULY 1964 (Approved for Release: 2015/08/04),” 1964.

¹⁰⁴⁰ “กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทางทหาร และทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507),” 20 มกราคม 2507, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/6, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 183.

¹⁰⁴¹ “กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (1 มิถุนายน-26 ตุลาคม 2507),” 17 สิงหาคม 2507, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/7, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 35-36.

¹⁰⁴² หม่อมราชวงศ์เบญจมาภา ไกรฤกษ์, เนาะแมร์ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), 104-109.

เป็นสุรูก (เทียบเท่าอำเภอบ้านนา) ขึ้นเป็นเขตโดยตั้งชื่อว่าเขตอุดรมิชัย ซึ่งตามรายงานระบุว่า “...(เมื่อผู้ศึกษา) ทำนาได้ผลดี ถนนหนทางดี ราษฎรทางไทยก็จะหลั่งไหลลงไป นี่แหละจุดประสงค์ของเขา...”¹⁰⁴³ และเพื่อให้การดำเนินการมีผลสัมฤทธิ์ ทางกรมกำพูชายังแต่งตั้งนายเฮง อดีตนายทหารยศพันตรี ซึ่งเป็นคนกว้างขวาง รู้จักคนมากในเมืองไทย และเป็นคนที่มีความสามารถในการพูดจาปราศรัยดีและพยายามทำดีกับคนไทยทุกคนเป็นเจ้าของสุรูกหรือนายอำเภอบ้านนา

นอกจากนั้นการดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวชายแดนของกรมกำพูชาบ้านนาจะยังมีวัตถุประสงค์เพื่อจูงใจประชาชนเขมรไม่ให้เอาใจออกห่างรัฐบาลกำพูชาหรือหันมาฝักใฝ่ประเทศไทยอีกด้วย เพราะจากรายงานการสืบราชการลับของจังหวัดศรีสะเกษได้ระบุถึงความรู้สึกนึกคิดของประชาชนว่า “ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะรอบชายแดน รู้สึกนิยมประเทศไทยมาก รู้สึกว่าอยากขึ้นลงไปมาหาสู่กันตามเคย เพราะการชายอะไร ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา เคยขึ้นมาเมืองขุขันธ์ กันทรลักษณ์ สังขะ ทั้งนั้น มันใกล้ชิด และเคยติดต่อกัน เป็นเครือญาติกันก็มีมาก...”¹⁰⁴⁴ และในรายงานฉบับเดียวกันนั้นยังได้ระบุถึงความเห็นของนายเฮงต่อการดำเนินนโยบายของไทยว่า “เฉพาะนายเฮงนี้ แก้วว่าคนไทยก็ดี แต่ไปเชื่ออเมริกา ๆ พาทำอย่างไร ก็ทำตามเขา เช่นเขมรเสรีนี้ ลำพังไทยไม่ทำเลย แต่จะขัดอเมริกา ไม่ได้ก็เลยทำไป...”¹⁰⁴⁵

สำหรับฝ่ายไทย นับตั้งแต่ ค.ศ. 1963 กระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งคณะกรรมการประสานนโยบายและการปฏิบัติเคลื่อนที่ เพื่อดำเนินการพัฒนาท้องที่ทุรกันดารและห่างไกลบริเวณชายแดนด้านติดต่อกับประเทศกำพูชา โดยมีเป้าหมายทำนองเดียวกับทางการกำพูชา กล่าวคือเพื่อโน้มน้าวประชาชนในท้องถิ่นไม่ให้ย้ายถิ่นฐานและหันไปนิยมกำพูชา ในทางกลับกันก็เพื่อชักจูงชาวเขมรให้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยได้เริ่มดำเนินการใน ค.ศ. 1964 ที่อำเภอดาพระยา จังหวัดปราจีนบุรีเป็นแห่งแรก ใช้งบประมาณจำนวน 2 ล้านบาท ต่อมา ค.ศ. 1965 ได้รับจัดสรรงบประมาณจำนวน 3 ล้านบาท สำหรับพัฒนาอำเภอบ้านนาในจังหวัดทางตะวันออกรวม 3 จังหวัด ได้แก่ อำเภอดาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอบึงน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี และอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด พื้นที่ละ 1 ล้านบาท นอกจากนั้นคณะกรรมการฯ ได้เตรียมของงบประมาณสำหรับการพัฒนาพื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีก 3 จังหวัด ได้แก่ ศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ไว้ใน ค.ศ. 1967

¹⁰⁴³ “การพัฒนาท้องที่ทุรกันดารและห่างไกล ชายแดนกำพูชา (22 ตุลาคม 2508-15 กุมภาพันธ์ 2509),” 22 ตุลาคม 2508, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/31, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 14-15.

¹⁰⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

แต่อย่างไรก็ดีเมื่อรัฐบาลไทยได้รับรายงานการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนของทางการ กัมพูชาว่า นอกจากมีจุดประสงค์เพื่อประโยชน์ทางด้านทหารแล้ว แต่ยังทำเพื่อจูงใจให้ประชาชนชาวไทยบริเวณชายแดนอพยพเข้าไปอยู่ในเขตประเทศกัมพูชา อันเป็นการหวังผลทางการเมืองด้วย นั้น¹⁰⁴⁶ พลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจึงขออนุมัติเงินจากงบกลาง ประเภทสำรองจ่าย จำนวน 32,036,530 บาท เพื่อดำเนินการพัฒนาอย่างเร่งด่วนใน 3 จังหวัด ได้แก่ (1) จังหวัดศรีสะเกษ คือ อำเภอขุขันธ์ อำเภอขุนหาญ และอำเภอกันทรลักษ์ (2) จังหวัดสุรินทร์ คือ อำเภอปราสาทและอำเภอสังขะ (3) จังหวัดบุรีรัมย์ คือ อำเภอบ้านกรวดและอำเภอละหานทราย โดยมีจุดประสงค์เพื่อไม่ให้ราษฎรไทยตามแนวชายแดนมองว่า ฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมืองขาดการเหลียวแล เอาใจใส่ ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุให้ราษฎรหันเหไปนิยมระบบการปกครองของกัมพูชาและละทิ้ง ภูมิภานาเข้าไปอยู่ในกัมพูชาได้ พร้อมกันนั้นทางการไทยยังได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปชี้แจงราษฎรตาม ชายแดนให้เข้าใจถึงจุดประสงค์ของฝ่ายกัมพูชาว่า มีแผนการหลอกล่อให้คนไทยเข้าไปอยู่ในกัมพูชา เพื่อหวังผลในทางการเมือง ซึ่งมีระบบการปกครองเอนเอียงไปทางฝ่ายคอมมิวนิสต์ ภัยพิบัติอาจ เกิดขึ้นแก่เขาเหล่านั้นได้เมื่ออพยพเข้าไปอยู่ในเขตกัมพูชา ทางบ้านเมืองก็กำลังรีบเร่งการพัฒนา เพื่อให้ราษฎรตามชายแดนประกอบอาชีพอยู่ดีกินดี¹⁰⁴⁷

5.2 ความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูต ครั้งที่ 2 ระหว่าง ค.ศ. 1966-1968

ใน ค.ศ. 1966 ปรากฏความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นอีกครั้ง เมื่อ สมเด็จพระอูปยุวราชันโรตมสีหนุทรงแสดงท่าทีผ่อนคลายเป็นต่อประเทศไทย ซึ่งเป็นครั้งแรกหลังจากตัด ความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยนานถึง 5 ปี ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 1966 ใน พิธีพระราชทานวุฒิปัตร์แก่เจ้าหน้าที่โรงเรียนเตรียมทหารกัมพูชาที่กรุงเทพมหานคร แม้ถ้อยความส่วนใหญ่จะทรงประณามประเทศไทยว่าบ่อนทำลายความมั่นคงของกัมพูชา แต่พระองค์มีพระราชดำรัส ตอนหนึ่ง ทรงพร้อมจะยื่นมือเข้าหาประเทศไทยเพื่อประสานแนวรบอันร้อนระอุ โดยทรงกำหนด เงื่อนไขเพียงข้อเดียวคือ ประเทศไทยต้องลงนามในแถลงการณ์ร่วมกับกัมพูชา “ข้าพเจ้าพูดถึงเพียง เงื่อนไขเดียว ไม่พูดถึงเงื่อนไขข้อที่สองหรือสาม ไทยสามารถรักษาขบวนการเขมรเสรีไว้ได้ นั่นไม่ สำคัญสำหรับเรา...” ทั้งนี้ในแถลงการณ์ร่วมจะระบุว่า “กัมพูชาและไทยตัดสินใจตามข้อตกลงร่วมกัน

¹⁰⁴⁶ “การพัฒนาท้องถิ่นทุรกันดารและห่างไกล ชายแดนกัมพูชา (22 ตุลาคม 2508-15 กุมภาพันธ์ 2509),” 2 กุมภาพันธ์ 2509, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/31, สำนัก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 5-6.

¹⁰⁴⁷ “การพัฒนาท้องถิ่นทุรกันดารและห่างไกล ชายแดนกัมพูชา (22 ตุลาคม 2508-15 กุมภาพันธ์ 2509),” 15 กุมภาพันธ์ 2509, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/31, สำนัก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 1-2.

ที่จะต่ออายุมิตรภาพเดิมและฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอีกครั้ง ขณะเดียวกันประกาศให้ความเคารพซึ่งกันและกันในบูรณภาพแห่งดินแดนของกันและกันบนพรมแดนร่วมที่มีในปัจจุบันเพียงแค่นั้น!”¹⁰⁴⁸

ท่าทีผ่อนคลายของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุพลักดันให้รัฐบาลไทยยื่นคำร้องต่อสหประชาชาติให้ตั้งผู้แทนไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 16 สิงหาคม ค.ศ. 1966 ฯพณฯ อุ ถัน เลขาธิการสหประชาชาติจึงแต่งตั้ง มร. เฮอริเบิร์ต เดอ ริบบิงก์ (Herbert de Ribbing) นักการทูตชาวสวีเดนเป็นผู้แทนพิเศษให้เดินทางมาตรวจสอบสถานการณ์เพื่อพยายามหาวิธีลดความตึงเครียดในพื้นที่และประเมินความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทย¹⁰⁴⁹ สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะผู้แทนสหประชาชาติในครั้งนี้ทั้งสองประเทศจะต้องร่วมกันออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด¹⁰⁵⁰

อย่างไรก็ดี รัฐบาลไทยปรารถนาจะรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตกับกัมพูชาเป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จากภายหลังสหประชาชาติแต่งตั้งผู้แทนไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์แล้วนั้น ในวันที่ 20 กันยายน ค.ศ. 1966 คณะรัฐมนตรีได้จัดประชุมและมีมติเห็นชอบ “นโยบายในการปฏิบัติต่อกัมพูชาทั้งในปัจจุบันและอนาคต” ตามข้อเสนอของคณะกรรมการวางแผนของสภาความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งได้กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย และแนวความคิดทางปฏิบัติต่อกัมพูชา ทั้งด้านการเมือง การทหาร สงครามจิตวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และอื่น ๆ ได้แก่

(1) วัตถุประสงค์เฉพาะของชาติเกี่ยวกับกัมพูชา

ไทยปรารถนาจะให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาเป็นไปด้วยดี กล่าวคือกัมพูชาจะต้องไม่กระทำการใด ๆ อันมีลักษณะเป็นภัยคุกคามหรือบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศไทย อีกทั้งไทยไม่ประสงค์จะรุกรานกัมพูชาและจะพยายามทุกวิถีทางที่จะใช้สันติในการระงับข้อขัดแย้งและปัญหากับกัมพูชา

(2) นโยบายต่อกัมพูชา

ไทยพยายามรักษาสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงพยายามอดกลั้นไม่ตอบโต้การกระทำของกัมพูชา นอกจากเกินขอบเขตที่จะอดกลั้นได้ หรือเป็นการละเมิดบูรณภาพแห่ง

¹⁰⁴⁸ Ministere de l'Information Phnom Penh, *Les Paroles de Samdech Preah Norodom Sihanouk (Avril-Juin 1966)* (Phnom Penh: Sangkum Reastr Niyum, 1966), 494.

¹⁰⁴⁹ United Nations Digital Library, *Letter dated 16 August 1966 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council*, Accessed June 4, 2023, Available from <https://digitallibrary.un.org/record/524628?ln=en>.

¹⁰⁵⁰ “ข่าวรับฟังจากสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ (ใช้เฉพาะในราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 29 กรกฎาคม-6 พฤศจิกายน 2509),” 16 สิงหาคม 2509, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 167.

ดินแดนก็จำเป็นต้องป้องกันตัว อย่างไรก็ตาม ไทยพยายามรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีโดยไม่ต้องให้ประเทศใดต้องเสียหน้า หรือเสียเกียรติ พร้อมทั้งหาทางแก้ไขมิให้กัมพูชาใช้ดินแดนของกัมพูชาเป็นฐานปฏิบัติการในการรุกรานและบ่อนทำลายประเทศไทย ทั้งนี้ถ้ากัมพูชายังคงตั้งตึงในการก่อการรุกรานประเทศไทยอยู่ ไทยก็อาจใช้มาตรการป้องกันตัวตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์

(3) แนวความคิดทางปฏิบัติต่อกัมพูชา แบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่

ด้านการเมือง

ไทยหาทางฟื้นฟูสัมพันธไมตรีด้วยความอดทน ถ้าไม่ถึงกับเสียผลประโยชน์แห่งชาติ และยังหาทางทำให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเห็นว่าคอมมิวนิสต์จะครอบครองกัมพูชา ไม่ใช่ไทย อีกทั้งยังหาทางทำให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเชื่อว่าไทยไม่ประสงค์จะรุกรานกัมพูชา รวมถึงขอให้ผู้สังเกตการณ์จากสหประชาชาติดำเนินการไกล่เกลี่ยและหาทางแก้ไขข้อขัดแย้งเท่าที่จะกระทำได้ หรือถ้าเป็นไปได้จะให้มีคณะเจ้าหน้าที่ของสหประชาชาติจำนวนหนึ่ง เข้ามาปฏิบัติหน้าที่เพื่อคอยดูแลไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยเหลือผ่อนปรนสถานการณ์ตึงเครียดให้ลดหย่อนลงไปได้

หากข้อเสนอให้มีผู้สังเกตการณ์สหประชาชาติไม่ทำให้เกิดผลดี โดยกัมพูชายังจะรุกรานไทยมากขึ้นต่อไปในด้านการเมือง ไทยจะดำเนินการเพื่อชี้ให้โลกภายนอกเห็นว่า กัมพูชามีใช่เป็นกลาง แต่เป็นสมุนคอมมิวนิสต์อยู่ภายใต้อำนาจคอมมิวนิสต์ และมีความผิดร่วมกับคอมมิวนิสต์ในฐานะเป็นผู้รุกราน และไทยได้ดำเนินการทางด้านการเมืองโดยสันติวิธีทุกทางแล้ว จำเป็นที่ไทยต้องระงับยับยั้งการรุกรานของกัมพูชาโดยการใช้อำนาจ เพื่อป้องกันตัวในขอบเขตจำกัด

ด้านการทหาร

พิจารณาปรับปรุงมาตรการปฏิบัติทางทหารที่ใช้อยู่ให้สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติในด้านการเมือง โดยพิจารณาใช้กำลังกระทำการตอบโต้การคุกคามของกัมพูชาในลักษณะจำกัด เพียงเพื่อยับยั้งการคุกคามเท่านั้น เช่น ในสถานการณ์ที่มีการล่วงล้ำพื้นที่และราชอาณาจักร หรือในสถานการณ์ที่ได้มีการก่อความสงบสุขในเขตพื้นที่ประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงต่อการขยายขอบเขตการสู้รบจนกลายเป็นการเปิดแนวสู้รบขึ้นบริเวณชายแดน ในการนี้ให้กองบัญชาการทหารสูงสุด วางแผนควบคุมและอำนวยความสะดวก การใช้อำนาจทหารและตำรวจในการป้องกันบริเวณชายแดน การสนับสนุนกระทรวงมหาดไทยในการต่อต้านกองโจรกัมพูชา และการดำเนินการทางอื่นที่ไม่เปิดเผย ตลอดจนการปฏิบัติการทางจิตวิทยา และให้เป็นเจ้าหน้าที่หลักในการประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินการตามนโยบายและแนวความคิดข้างต้นได้เป็นไปโดยสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและทันต่อเหตุการณ์ ในขณะเดียวกันให้จัดให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับต่ำลงไปให้มากที่สุดเท่าที่จะสมควร

ด้านสงครามจิตวิทยา

ปรับปรุงแนวทางการโฆษณาโจมตีกัมพูชาทางสื่อมวลชนต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับนโยบายทางการเมืองและให้อยู่ในขอบเขตที่จะไม่ก่อให้เกิดความหมางใจ จนกลายเป็นศัตรูอัน

คมขึ้นและเคียดแค้นระหว่างกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป้าหมายของการโจมตีควรจำกัดแต่เพียงถือว่า สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นศัตรูของไทยเท่านั้น และไทยยังเป็นมิตรกับประชาชนกัมพูชา อยู่ การโจมตีควรอาศัยเหตุผลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างกันและไม่ โจมตีเรื่องส่วนตัวมากเกินไป จนทำให้ประชาชนเขมรเห็นใจสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุใน ฐานะประมุขของเขาจนเจ็บแค้นไทยในส่วนรวมได้ และโฆษณาให้เห็นว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์จะเป็น ฝ่ายปรายชัยในภาคพื้นส่วนนี้แน่นอน

ด้านการเศรษฐกิจ

ใช้โครงการเกี่ยวกับการเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เช่น โครงการอาสา, แอชเป็ก, โครงการพัฒนาลุ่มน้ำโขง และอื่น ๆ ดำเนินการหว่านล้อมจูงใจให้กัมพูชาเล็งเห็นประโยชน์และ ความเป็นปึกแผ่นร่วมกัน และแม้จะยังไม่มีสัมพันธภาพทางการทูตระหว่างกัน ไทยก็ยังคงการ ร่วมมือในโครงการเศรษฐกิจร่วมกัน เช่น โครงการแม่น้ำโขง และจะเปิดโอกาสให้กัมพูชามีส่วนร่วม ในโครงการเศรษฐกิจอื่น ๆ อยู่เสมอ

ด้านสังคม

พยายามเร่งรัดพัฒนาตามชนบทชายแดนที่ติดต่อกับกัมพูชาอย่างจริงจัง เพื่อให้ได้ผล ในการส่งเสริมขวัญ จิตใจ ความรักชาติ และความเชื่อมั่นของประชาชนในท้องถิ่นต่อประเทศไทย มากยิ่งขึ้น

ด้านอื่น ๆ

หาทางส่งเสริมและสนับสนุนการรบในเวียดนามใต้ เพื่อความได้เปรียบของฝ่ายเสรี อันจะเป็นการจูงใจให้สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุผลจากคอมมิวนิสต์ หันมาทางฝ่ายโลกเสรี มากขึ้น และจะหันมาผูกมิตรกับไทยในที่สุด¹⁰⁵¹

อย่างไรก็ตาม แม้รัฐบาลทั้งสองประเทศจะแสดงท่าทีที่ต้องการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ ทางการทูต แต่เมื่อมร. เฮอร์เบิร์ต เดอ ริบบิงก์เริ่มปฏิบัติภารกิจ เขาก็ต้องประสบปัญหาในการ ดำเนินงานไม่ต่างกับนีลส์ โกวแรน กุซซิง เนื่องจากกัมพูชาและไทยต่างไม่ยินยอมปฏิบัติตามข้อเสนอ ของอีกฝ่าย เพราะขณะที่รัฐบาลกัมพูชาเรียกร้องให้รัฐบาลไทยลงนามในแถลงการณ์ร่วมกันว่าด้วย การเคารพบูรณภาพดินแดนตามเส้นเขตแดนในปัจจุบัน ก่อนที่จะมีสัมพันธภาพทางการทูตให้กลับฟื้น

¹⁰⁵¹ “นโยบายปฏิบัติเกี่ยวกับกัมพูชา (22 กันยายน 2509-20 มีนาคม 2510),” 14 กันยายน 2509, เอกสาร กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/32, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 14-16.

คืนดีระหว่างประเทศทั้งสองเท่านั้น¹⁰⁵² แต่รัฐบาลไทยยืนยันว่าพร้อมที่จะฟื้นฟูสัมพันธไมตรีทางการทูตกับกัมพูชาโดยปราศจากเงื่อนไขบังคับก่อนแต่อย่างใด¹⁰⁵³

ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ฮินดูสถานไทมส์ (Hindustan Times) ฉบับประจำวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ. 1966 ได้ระบุถึงปัญหาในการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยว่าไม่ใช่เรื่องของดินแดน แต่เป็นเรื่องแนวคิดทางการเมือง “ผู้แทนองค์การสหประชาชาติจะประสบกับความยุ่งยากเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในการแก้ไขปัญหาพิเศษนี้ (กรณีพิพาทเกี่ยวกับดินแดน-ผู้ศึกษา) แต่ปัญหาสำคัญระหว่างกัมพูชากับไทยนั้น มีอิทธิพลอย่างแรงกล้าในด้านลัทธิการเมือง ยิ่งกว่าการเรียกร้องดินแดน และการนี้จะเป็นภาระอันยิ่งใหญ่ในอนาคตเป็นแน่...”¹⁰⁵⁴

เมื่อพิจารณาข้อสังเกตของคณะกรรมการวางแผนของสภาความมั่นคงแห่งชาติของไทยที่ได้เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1967 จะเห็นได้ว่า อีกปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อบรรยากาศการเจรจาเพื่อรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีคือ การกล่าวหาตึงอีกฝ่ายโดยไม่จำเป็น ดังความตอนหนึ่งว่า “...เรื่องนี้ขึ้นอยู่กับนายกรัฐมนตรี เพราะถ้าเจ้าหน้าที่กระทรวงที่เกี่ยวข้องเลิกพูดเรื่องราวเกี่ยวกับกัมพูชาโดยไม่จำเป็น บรรยากาศก็คงจะดีขึ้น”¹⁰⁵⁵ ดังนั้นคณะกรรมการฯ จึงได้เสนอแนวทางแก้ไข “หากจะให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันได้ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจขึ้นก่อน ซึ่งจะต้องใช้เครื่องมือประชาสัมพันธที่ประณีตมาก จึงเสนอให้สำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งมีเครื่องมือคือกรมประชาสัมพันธเป็นผู้รับผิดชอบด้านนี้”¹⁰⁵⁶

นอกจากนั้นในช่วงที่มีการใกล้เคียงเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตนั้น ในวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 1967 ทางการไทยได้ดำเนินการยื่นฟ้องร้อยโทจิ สิทธีรินทร นายทหารชาวเขมรกับพวกรวม 14 คน ต่อศาลทหารกรุงเทพฯ ฐานสมคบกันกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ซึ่งหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับประจำวันที่ 6 มิถุนายน ค.ศ. 1967

¹⁰⁵² “ข่าวรับฟังจากสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ (ใช้เฉพาะในราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 29 กรกฎาคม-6 พฤศจิกายน 2509),” 19 กันยายน 2509, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 94.

¹⁰⁵³ “ข่าวรับฟังจากสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ (ใช้เฉพาะในราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 29 กรกฎาคม-6 พฤศจิกายน 2509),” 21 กันยายน 2509, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 91.

¹⁰⁵⁴ “ข่าวรับฟังจากสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ (ใช้เฉพาะในราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 29 กรกฎาคม-6 พฤศจิกายน 2509),” 31 สิงหาคม 2509, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 131.

¹⁰⁵⁵ “นโยบายปฏิบัติเกี่ยวกับกัมพูชา (22 กันยายน 2509-20 มีนาคม 2510),” 15 มีนาคม 2510, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/32, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 4.

¹⁰⁵⁶ เรื่องเดียวกัน.

รายงานถึงผลการสอบสวนว่า ระหว่างวันที่ 24 พฤษภาคม ค.ศ. 1958 ถึงวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1965 ร้อยโทจี้ได้สมคบกับพลเรือน 13 คน ดำเนินกิจการเป็นกบฏต่อราชอาณาจักรไทยทั้งภายใน และภายนอกราชอาณาจักร โดยจัดแบ่งสายงานกันดำเนินการในแผนการระยะยาว โดยสมเด็จพระอภัยวราชนโรดมสีหนุเป็นผู้บัญชาการ ลอน นอล รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้ช่วย ตั้งกองบัญชาการอยู่ที่กรุงเทพมหานคร อีกทั้งยังมีการแยกหน่วยที่พนมเปญ เป็นหน่วยย่อยให้กระจายกำลังออกไป ได้แก่ หน่วยพระตะบองมีพันตรีแอกเรืองเป็นหัวหน้า หน่วยบ้านจำปัดมีร้อยเอกโงงเฮียนเป็นหัวหน้า และเกาะกงมีกำนันเซียงเป็นหัวหน้า ซึ่งการดำเนินการเหล่านี้ได้รับความร่วมมือจากสาธารณรัฐประชาชนจีน เวียดนามเหนือ และประเทศคอมมิวนิสต์อื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการดำเนินการของกัมพูชาดังกล่าวข้างต้นเพื่อกระทำการ รุกรานประเทศไทย โดยการรบต่อรัฐบาลไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการใช้วิธีการรุกรานแบบ ประเทศคอมมิวนิสต์ เป็นต้นว่าบ่อนทำลายประเทศไทยผ่านทางวิทยุกระจายเสียง และยังมีแผนการ แบ่งแยกดินแดนตามชายแดนไทยให้ไปขึ้นกับกัมพูชา พร้อมทั้งจัดตั้งกองโจร เช่น ขบวนการไทยเป็น กลาง ขบวนการไทยเป็นกลางแผนอาคนีย์ แนวร่วมไทยเอกราชเป็นกลาง นักชาตินิยมแผนการขอม รำลึก โดยใช้สถานเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยเป็นศูนย์กลางจัดหาและรวบรวมข่าว จากการจารกรรมแล้วส่งไปยังประเทศกัมพูชา อีกทั้งยังอาศัยวัดที่มีพระภิกษุเขมรจำพรรษาอยู่เป็น แหล่งชุมนุมกันอีกด้วย

การดำเนินการของกัมพูชาปรากฏถึงการสืบความลับของทางราชการทั้งที่เป็นความลับ สำหรับความปลอดภัยของประเทศและการบ่อนทำลาย จัดส่งอาหารให้กองโจรเพื่อปฏิบัติการตาม แผน โฆษณาให้ร้ายรัฐบาล สืบสวนการเคลื่อนไหวและทำที่ของรัฐบาลไทย สืบกำลังทหารและตำรวจ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อลัทธิรัฐบาลไทยตามเจตนาที่มุ่งให้เกิดการแบ่งแยกดินแดนของประเทศไทย ออกเป็นรัฐต่าง ๆ และเพื่อให้คนไทยอพยพไปอยู่ในประเทศกัมพูชา นอกจากนี้ยังทำการฝักอาวุธ ให้แก่ขบวนการเพื่อเตรียมบุกรุกโจมตีประเทศไทย รวมถึงการโฆษณาผ่านวิทยุเถื่อนซึ่งตั้งอยู่ในกรุง พนมเปญและเมืองพระตะบอง พร้อมกับจัดพิมพ์ใบปลิวเป็นภาษาไทยแจกจ่ายตามชายแดน มี ข้อความว่า

พี่น้องร่วมชาติทั้งหลาย มนุษย์ที่ถูกพวกเราทำการฆาตกรรมทั้งนี้เป็นคนที่หลงลืมชาติของ ตน มันพยายามเอาใจช่วยหรือรับใช้ชนชาติไทย และรับใช้พวกเขมรเสรีเพื่อประโยชน์ส่วนตัว โดย พยายามกดขี่ข่มเหงในสิทธิเสรีภาพของชนชาติขอมที่มีความเป็นอยู่ในดินแดนเก่าของตนตั้งแต่ โบราณกาลมา

ด้วยเหตุนี้ ขอให้พี่น้องจงอย่าเอาตัวอย่างตามชนที่ขายชาตินี้ หากผู้หนึ่งผู้ใดกระทำตาม
ข้อความข้างบนนี้ จะต้องถูกพวกเราทำการฆ่าทิ้งอย่างไม่ปรานี¹⁰⁵⁷

ภายใต้การดำเนินการต่าง ๆ ของกัมพูชาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อล้มรัฐบาลไทยดังกล่าว
ข้างต้น จึงส่งผลให้ภารกิจใกล้เคียงเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตลอด 1 ปี ของ
มร. เฮอร์เบิร์ต เดอ ริบซิงก์ไม่ปรากฏผลเท่าใดนัก¹⁰⁵⁸ เพราะไม่เพียงกัมพูชาและไทยต่างยึดมั่นใน
เงื่อนไขของตนเอง แต่ยังคงดำเนินการที่สื่อถึงความไม่จริงจังในการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ด้วย ถึงแม้รัฐบาล
ทั้งสองประเทศจะขยายกำหนดเวลาปฏิบัติงานแก่ริบซิงก์อีก 6 เดือน แต่ทว่าภารกิจของเขาก็ไม่
ประสบผลสำเร็จ ริบซิงก์สามารถดำเนินการได้เพียงการแลกเปลี่ยนตัวนักโทษระหว่างกันเท่านั้น และ
เมื่อใกล้ครบกำหนดขยายเวลาปฏิบัติงาน รัฐบาลกัมพูชาได้บอกเลิกการที่จะให้ผู้แทนพิเศษเลขาธิการ
สหประชาชาติทำหน้าที่ใกล้เคียงซึ่งจะหมดอายุในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1968¹⁰⁵⁹

นับตั้งแต่นั้นมากัมพูชากับไทยก็ไม่มีกรรโง้งขอผู้แทนจากสหประชาชาติเพื่อรื้อฟื้น
ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอีกเลย แต่กระนั้นก็ตามยังคงปรากฏท่าทีประนีประนอมจากผู้นำ
ของทั้งสองประเทศอีกครั้ง ใน ค.ศ. 1969 ดังปรากฏในรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับ
ประจำวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1969 ว่าสมเด็จพระอูปยุวราชบรมโอรสาธิราชฯ ได้ปล่อยตัวชาวประมงไทย
100 คน และมีพระราชดำรัสว่า “เจ้าลีหนุกกล่าวว่า ตนเองไม่เคยมีความรู้สึกเป็นอริต่อประเทศไทย
และพร้อมจะรื้อฟื้นความสัมพันธ์ฉันมิตรกับไทยต่อไปตามเดิมในเมื่อไทยให้การรับรองเขตแดนของ
กัมพูชาเป็นทางการแล้ว”¹⁰⁶⁰ ขณะเดียวกันอธิบดีกรมการเมืองอินโดนีเซียแจ้งต่อทางการไทยถึงการ
เข้าพบนักกองคัมจะสันโรดม ภูริสสุรา (HRH Prince Norodom Phurissara) รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศกัมพูชา ระหว่างวันที่ 28 กุมภาพันธ์-1 มีนาคม ค.ศ. 1969 โดยมีตอนหนึ่ง
ของการสนทนาได้กล่าวถึงความปรารถนาที่จะคืนดีกับไทย แต่อย่างยิ่งติดขัดด้วยเรื่องพิธีการเพียง
เล็กน้อย อีกทั้งกัมพูชาถือว่าไทยมิใช่เป็นแต่เพียงเพื่อนบ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นประเทศพี่น้องร่วม
ศาสนาและวัฒนธรรมอีกด้วย ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกัน¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁷ “การแลกเปลี่ยนคนที่ถูกจับกุมระหว่างไทย-กัมพูชา,” 14 มกราคม 2508-12 ธันวาคม 2510, เอกสาร
กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/30, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ,
9.

¹⁰⁵⁸ “ข่าวสำคัญและนโยบายของกระทรวงการต่างประเทศ ระหว่างเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2510,” 18
กรกฎาคม 2510, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.2.3/1, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 13.

¹⁰⁵⁹ “การแลกเปลี่ยนคนที่ถูกจับกุมระหว่างไทย-กัมพูชา,” 14 มกราคม 2508-12 ธันวาคม 2510, 4.

¹⁰⁶⁰ “ท่าทีในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา 2512,” 2512, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต
90.3.2/10, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 17.

¹⁰⁶¹ เรื่องเดียวกัน, 11.

ส่วนฝ่ายไทย ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ฉบับประจำวันวันที่ 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1969 ในประเด็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับกัมพูชาว่า ไทยพร้อมฟื้นฟูความสัมพันธ์แต่ทางกัมพูชาต้องเป็นฝ่ายเสนอเข้ามา ก่อน เพราะเป็นฝ่ายตัดความสัมพันธ์กับไทย และกล่าวต่อไปว่า “ในความเป็นจริง เราเป็นเพื่อนบ้าน และไม่ควรทะเลาะกัน...”¹⁰⁶² เช่นเดียวกับ ฯพณฯ พจน์ สารสิน รองนายกรัฐมนตรีก็ได้ตอบคำถามแก่นักข่าวในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1969 หลังจากที่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้กล่าวแสดงความเห็น “รัฐบาลชุดใหม่ ควรจะรื้อฟื้นสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะเขมร” โดย ฯพณฯ พจน์จึงแสดงความเห็นว่า การฟื้นฟูความสัมพันธ์ไมตรีกับกัมพูชาต้องมีปฏิกิริยาเกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายคือมีความรู้สึกนึกคิดพร้อมกัน และอ้างถึง ฯพณฯ ถนัดก็ได้พูดมาเสมอยินดีฟื้นฟูกับกัมพูชาเพราะไม่ได้คิดเป็นศัตรูกัน โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านที่มีส่วนได้เสียกัน¹⁰⁶³

ภายใต้สภาพการณ์ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นส่งผลให้บรรยากาศความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศคล้ายจะดีขึ้น โดยรัฐบาลกัมพูชาตอบรับคำเชิญ (หลังปฏิเสธมาแล้วครั้งหนึ่ง) เข้าร่วมประชุมระดับรัฐมนตรีครั้งที่ 4 ว่าด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Fourth Ministerial Conference on Economic Development of Southeast Asia) ที่จัดขึ้น ณ ศาลาสันติธรรมประเทศไทย ระหว่างวันที่ 3-5 เมษายน ค.ศ. 1969 โดยทางกัมพูชามอบหมายให้เสง บุน กอน (Seng Bun Korn) อธิบดีกรมแผนงานเป็นผู้แทนรัฐบาล นับเป็นชาวเขมรคนแรกเดินทางเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการหลังจากตัดความสัมพันธ์ทางการทูต 7 ปี¹⁰⁶⁴ และในช่วงเวลาเดียวกันนี้ หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ฉบับประจำวันวันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1969 ได้อ้างคำสัมภาษณ์ของบุญรอด บิณฑสันต์ ปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติว่า รัฐบาลกัมพูชาเชิญผู้แทนไทยเข้าร่วมพิธีวางศิลาฤกษ์เขื่อนแพรกโตนต (Prek Thnot) ที่มีกำหนดจะจัดขึ้นเดือนมกราคม ค.ศ. 1970 ด้วย¹⁰⁶⁵

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับไทยก็ยังคงไม่ได้รับการรื้อฟื้น เพราะทั้งสองประเทศไม่ได้มีการเจรจาหรือมีข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้เกิดจากปัญหาหลัก 2 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 เจื่อนไซของรัฐบาลไทยที่ต้องการให้รัฐบาลกัมพูชาเป็นฝ่ายเริ่มการเจรจาเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์เป็นเงื่อนไขที่ทำให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุยอมรับได้ยาก ดังปรากฏในบทวิเคราะห์ของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับประจำวันวันที่ 2 พฤษภาคม ค.ศ. 1969 คอลัมน์ “คำพูดของเจ้าสีหนุ” ว่า “เงื่อนไขเช่นนี้ทำให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุกระอักกระอ่วน

¹⁰⁶² “ท่าทีในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา 2512,” 2512, 14.

¹⁰⁶³ เรื่องเดียวกัน, 5.

¹⁰⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, 3-4.

¹⁰⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, 1.

อยู่มาก เพราะคนที่แรงด้วยมีฉาทธิอย่างประมุขแห่งรัฐของกัมพูชานั้น ย่อมเป็นการยากที่จะยอมรับว่าตนทำผิดหรือเคยทำผิด หากจะให้ติดต่อกันได้เร็วขึ้น ไทยก็จะต้องเป็นฝ่ายอ้อมกัมพูชาก่อน”¹⁰⁶⁶ และประการที่ 2 รัฐบาลกัมพูชาได้มีแถลงการณ์ เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1969 ระบุให้ทุกประเทศยืนยันที่จะเคารพและยอมรับเขตแดนอธิปไตยของกัมพูชาภายในขอบเขตที่อยู่ในปัจจุบันนี้¹⁰⁶⁷ ทั้งนี้หากประเทศใดปฏิเสธไม่ยอมรับรับรองเขตแดน รัฐบาลกัมพูชาจะตัดความสัมพันธ์ทางการทูตหรือไม่ก็ใช้วิธีการแข็งความสัมพันธ์ กล่าวคือไม่ตัดความสัมพันธ์แต่ไม่ติดต่อด้วย¹⁰⁶⁸ ซึ่งแน่นอนว่าเงื่อนไขดังกล่าวไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลไทย จากปัญหาหลัก 2 ประการข้างต้นจึงส่งผลทำให้การเจรจาเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับไทยไม่เคยเกิดขึ้น จนกระทั่งหลังการรัฐประหารของลอน นอลใน ค.ศ. 1970

6. การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตหลังการรัฐประหารของลอน นอล ค.ศ. 1970

วิกฤติการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นเป็นผลจากการกระทำของเจ้าสีหนุ และเพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญของกัมพูชา รัฐสภาและสภาที่ปรึกษาแห่งราชอาณาจักรจึงได้ประชุมกันและลงมติเป็นเอกฉันท์ไม่ไว้วางใจเจ้าสีหนุ โดยนับตั้งแต่วันที่ 13.00 น. ของวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1970 เป็นต้นไป เจ้าสีหนุพ้นจากหน้าที่ประมุขของรัฐแห่งกัมพูชา¹⁰⁶⁹

ความข้างต้นคือแถลงการณ์ของรัฐสภาและสภาที่ปรึกษาแห่งราชอาณาจักรกัมพูชาเมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1970 สั่งปลดสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจากตำแหน่งประมุขของรัฐ ไม่เพียงเป็นการสิ้นสุดพระราชอำนาจและบทบาททางการเมืองที่ยาวนานถึง 15 ปี แต่ยังเป็นการสิ้นสุดความขัดแย้งทางนโยบายระหว่างกัมพูชากับไทยอีกด้วย

สาเหตุสำคัญที่เร่งรัดการรัฐประหารโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุคือ ปัญหาการละเมิดอธิปไตยของเวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกง ดังกล่าวแล้วในหัวข้อ 1 ภายหลังจากกัมพูชายกเลิกความช่วยเหลือทางการทหารจากสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้กองทัพของกัมพูชาอ่อนแอลงและไม่มีศักยภาพมากพอที่จะขับไล่กองกำลังต่างชาติ สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงทรงประนีประนอมกับเวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกง ด้วยการยินยอมต่อการใช้กัมพูชาเป็นฐาน

¹⁰⁶⁶ “ชาวตัดจากหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับกัมพูชา,” 2512, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90.3.2/11, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 1.

¹⁰⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, 11.

¹⁰⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, 16.

¹⁰⁶⁹ “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 12 พฤษภาคม 2513, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/12, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 406.

ปฏิบัติการโจมตีเวียดนามใต้ แต่ขณะเดียวกันก็ทรงปฏิเสธเสมอมาว่า ไม่เคยอนุญาตให้หน่วยทหารตั้งฐานที่มั่นในดินแดนกัมพูชา จนถึงเดือนธันวาคม ค.ศ. 1969 ขณะที่เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเขตกำปอต ปรากฏรายงานว่า มีหน่วยกองโจรเวียดกง 200 คน พำนักอยู่ที่นั่น สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงแถลงว่า “...เมื่อดำเนินความยุติธรรมก็ควรอย่างยิ่ง ที่กัมพูชาจะต้องตัดความสัมพันธ์กับเวียดนามเหนือและรัฐบาลปฏิวัติแห่งประชาชนเวียดนามใต้ (เวียดกง)”¹⁰⁷⁰ แต่ก็ไม่ได้มีการดำเนินการใด ๆ อย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ดี ประชาชนชาวเขมรได้รับความเดือดร้อนจากการใช้กัมพูชาเป็นฐานปฏิบัติการของเวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงอย่างมาก เนื่องจากกองทัพสหรัฐอเมริกาและเวียดนามใต้ดำเนินการตอบโต้ด้วยความรุนแรง ยกตัวอย่างเช่น ระหว่างกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1969 ทางกรีกัมพูชารายงานว่า มีมากกว่า 12 หมู่บ้านที่ได้รับความเสียหายจากการโจมตีทางอากาศและทางพื้นดินของสหรัฐฯ ชาวเขมรเสียชีวิต 30 คน ต่อมาในวันที่ 16 และ 17 พฤศจิกายน ค.ศ. 1969 กองทัพสหรัฐฯ ได้ระดมยิงและทิ้งระเบิดที่ขุม (เทียบเท่าตำบล) ฎาก์ฎาในเขตมณฑลคีรี ส่งผลให้ที่ตั้งกองทหาร โรงเรียน และอาคารบ้านเรือนของกัมพูชาเสียหายจำนวนมาก ทหารและประชาชนชาวเขมรเสียชีวิตอีก 25 คน แม้สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุจะประท้วงการกระทำของสหรัฐฯ ต่อสหประชาชาติ แต่รัฐบาลสหรัฐฯ ตอบกลับว่า เป็นการตอบแทนที่หน่วยทหารเวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงได้ยิงเครื่องบินสหรัฐฯ และโจมตีหน่วยทหารสหรัฐฯ และเวียดนามใต้จากดินแดนของกัมพูชา ซึ่งนักบินสหรัฐฯ เชื่อมั่นว่าที่ตั้งกองทหารฎาก์ฎาได้ถูกคอมมิวนิสต์ยึดครองอยู่จึงได้ทำการโจมตี¹⁰⁷¹ ทั้งนี้ตั้งแต่ก่อนรัฐประหารของลอน นอล คือตั้งแต่วันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1969 จนถึงวันที่ 26 พฤษภาคม ค.ศ. 1970 เครื่องบินทิ้งระเบิด B-52s ของกองทัพสหรัฐฯ ได้ออกปฏิบัติการรวม 3,875 เที่ยว โดยทิ้งระเบิดในกัมพูชามากถึง 108,823 ตัน¹⁰⁷²

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ประชาชนชาวเขมรเกิดความไม่พอใจมากขึ้นจนเกิดกระแสเรียกร้องให้เวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงถอนกำลังออกจากกัมพูชา โดยสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุทรงพยายามแก้ไขปัญหาด้วยการส่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไปเจรจากับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนให้ช่วยจัดการกับกองกำลังเวียดกง และเมื่อครั้งพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีไว้อาลัยโฮจิมินห์ (Ho Chi Minh) ที่กรุงฮานอย ได้ทรงพบกับฝีม วัน โด่ง

¹⁰⁷⁰ “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 19 กุมภาพันธ์ 2513, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/12, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 464.

¹⁰⁷¹ เรื่องเดียวกัน, 464-465.

¹⁰⁷² Kenton Clymer, *The United States and Cambodia, 1969-2000: A Troubled Relationship* (London: RoutledgeCurzon, 2004), 11.

(Pham Van Dong) นายกรัฐมนตรีเวียดนามเหนือจึงได้เจรจาในเรื่องนี้ ซึ่งทั้งสองประเทศรับปากว่าจะช่วยผลักดันไม่ให้กองกำลังเวียดกงอาศัยดินแดนกัมพูชาเป็นฐานปฏิบัติการ แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่ได้มีการดำเนินการอย่างใดให้ได้ผล กระแสความไม่พอใจที่เพิ่มมากขึ้นได้ผลักดันให้วันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 1970 ชาวเขมรหลายพันคนบุกเข้าโจมตีและทำลายสถานทูตเวียดนามเหนือและเวียดกงในกรุงพนมเปญ เพื่อประท้วงที่เวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงไม่ยอมถอนทหารออกไปจากดินแดนกัมพูชา

ฝ่ายเวียดนามเหนือและเวียดกงได้ประท้วงการกระทำดังกล่าวไปยังกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาและประกาศว่า “การโจมตีสถานทูตทั้งสอง (สถานทูตเวียดนามเหนือและเวียดกง-ผู้ศึกษา) ในครั้งนี้เป็นการทำลายความสัมพันธ์”¹⁰⁷³ ส่วนลอน นอลซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกัมพูชาได้เรียกร้องให้เวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงถอนทหารออกไปจากกัมพูชาในตอนรุ่งเช้าของวันที่ 15 มีนาคม ค.ศ. 1970 แต่ฝ่ายเวียดนามเหนือกลับเสนอให้มีการประชุมกันอย่างเร่งด่วนเพื่อตกลงในข้อขัดแย้งระหว่างประเทศทั้งสอง ส่วนวันกำหนดที่รัฐบาลกัมพูชาเรียกร้องให้เวียดนามเหนือและเวียดกงถอนทหารกลับไม่ได้รับการตอบสนอง

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุซึ่งเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานประทับที่ฝรั่งเศสมีพระราชดำรัสว่า “การกระทำครั้งนี้เป็นแผนการที่ทำลายความสัมพันธ์ของกัมพูชากับค่ายคอมมิวนิสต์ และเปิดหนทางให้กัมพูชาไปสู่ลัทธิทุนและจักรวรรดินิยม”¹⁰⁷⁴ พร้อมทั้งยังได้ประทานสัมภาษณ์แก่สถานีโทรทัศน์ฝรั่งเศสว่า “กำลังมีการต่อสู้ขั้นแตกหักระหว่างพระองค์กับฝ่ายขวาสุดในกัมพูชา และทรงคาดการณ์ว่าอาจจะมีการปฏิวัติขึ้นในกัมพูชา”¹⁰⁷⁵ ต่อจากนั้นได้ทรงริบเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหภาพโซเวียตในวันที่ 13 มีนาคม ค.ศ. 1970 และเตรียมจะเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนต่อไปในวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1970 เพื่อขอรับรองผู้นำของทั้งสองประเทศกระตุ้นให้เวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงที่ปฏิบัติการอยู่ในกัมพูชาถอนกองกำลังออกไป

แต่ว่าการดำเนินการของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุล่าช้าเกินไป อีกทั้งไม่มีผลในแง่ของทางปฏิบัติ เพราะแผนการเพื่อโค่นล้มพระองค์ได้ถูกกำหนดไว้แล้ว ดังเห็นได้จากบันทึกส่วนตัวของพลตำรวจตรีชนะ สมุทวณิช อดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา ซึ่งขณะมียศเป็นพันตำรวจเอกและดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดปราจีนบุรีได้ลอบเดินทางพบกับเชิง จีอก ทัญที่กรุงโซ่งอนเมื่อวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1970 เพื่อขอให้ช่วยเหลือนายทหารไทย 4 นายที่ถูกศาลทหารกัมพูชา

¹⁰⁷³ “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 12 พฤษภาคม 2513, 406.

¹⁰⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

ตัดสินประหารชีวิตหลังถูกจับกุมฐานลบล้างพระมณเฑาะว์เข้าไปทำจารกรรม ทัณฑ์จึงได้ส่งบุตรชายให้เดินทางไปยังกรุงพนมเปญเพื่อพบกับลอน นอล นายกรัฐมนตรี แต่ขณะนั้นลอนกำลังพักรักษาตัวที่ฝรั่งเศส (ลอน นอลเดินทางกลับกัมพูชาในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1970) จึงได้พบนักองค์ราชวงศ์สีสุวดีลี สิริมตะ (M.R. Sisowath Sirik Matak) รองนายกรัฐมนตรีลำดับ 1 รักษาการแทนนายกรัฐมนตรี และได้รับคำตอบว่าจะช่วยโดยให้รอการประหารชีวิตตามคำพิพากษาไว้ก่อน พร้อมกับส่งข่าวด้วยว่า “...ขณะนั้น สมเด็จพระองค์เจ้าบรมโอรสาธิราชฯ ประมุขรัฐ กำลังเดินทางไปยุโรปเป็นโอกาสที่คณะของ พลโท ลอนนอล จะทำการปฏิวัติยึดอำนาจในไม่ช้า ถ้ายึดอำนาจสำเร็จขอให้กองทัพเขมรเสรีของท่าน ชัน จ็อก ทัน เข้าไปช่วยสนับสนุนด้วย”¹⁰⁷⁶

วันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1970 เวลา 06.00 น. นักองค์ราชวงศ์สีสุวดีลี สิริมตะ พร้อมนายทหาร 2 คน เดินทางไปพบลอน นอลที่บ้านพัก โดยแจ้งให้เขาขอมลงนามสนับสนุนการลงคะแนนปลดสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ซึ่งนอลลังเลอยู่สักพัก กระทั่งนักองค์ราชวงศ์สีสุวดีลี สิริมตะนำปิ่นมาข่มขู่ว่า “นอล เพื่อน! ถ้านายไม่ยอมเซ็นเอกสารนั้น เราจะยิงนาย” เมื่อรวบรวมสติได้ นอลจึงลงนามในเอกสารพร้อมกับร้องให้¹⁰⁷⁷ และในวันเดียวกันนั้น รัฐสภาและสภาที่ปรึกษาแห่งราชอาณาจักรจึงมีมติปลดสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุจากการเป็นประมุขของรัฐ ซึ่งมีผลอย่างเป็นทางการตั้งแต่ เวลา 13.00 น. ทั้งนี้เจง เหวง (Cheng Heng) ประธานรัฐสภาได้รับเลือกให้ทำหน้าที่รักษาการประมุขของรัฐจนกว่าจะมีการเลือกตั้ง โดยเจงได้มีแถลงการณ์เกี่ยวกับนโยบายของกัมพูชาว่า “กัมพูชาจะคงยึดถือนโยบายเดิมคือ ธำรงไว้ซึ่งเอกราชและความเป็นกลาง ตลอดจนให้มีการรับรองบูรณภาพเขตแดนกัมพูชา รัฐบาลจะยอมรับรู้และเคารพต่อสนธิสัญญาทั้งหลายที่ได้กระทำไว้ต่อประเทศต่าง ๆ”¹⁰⁷⁸

ภายหลังจากสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุถูกปลดจากการเป็นประมุขของรัฐ พระองค์ตัดสินพระทัยลี้ภัยและพำนักที่สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยทรงมีแถลงการณ์ผ่านวิทยุกระจายเสียงปักกิ่งในวันที่ 21 มีนาคม ค.ศ. 1970 ว่า “ไม่คิดที่จะฟื้นอำนาจของพระองค์ซึ่งได้สูญเสียไปแล้วนั้นเลยและไม่คิดที่จะรักษาตำแหน่งประมุขของรัฐกัมพูชาไว้ด้วย” ขณะเดียวกันทรงทำนายว่า “พวกคณะรัฐประหารซึ่งเป็นลูกมือของจักรวรรดินิยมอเมริกันจะต้องสิ้นสุดในอนาคตอันใกล้”¹⁰⁷⁹ ต่อจากนั้นพระองค์จึงประกาศลาออกจากตำแหน่งต่อประชาชนกัมพูชาทันที จนกระทั่ง

¹⁰⁷⁶ อนุสรณ์ในพระราชทานเพลิงศพ นางสำเนียง สมุทวณิช บ.ม. ณ วัดตรีทศเทพ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2525 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2525), 61.

¹⁰⁷⁷ Justin Corfield, *Khmers Stand Up?: A History of the Cambodian Government 1970-1975* (Australia: Monash University, 1994), 77.

¹⁰⁷⁸ “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 12 พฤษภาคม 2513, 406.

¹⁰⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, 407.

วันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1970 พระองค์มีพระราชดำรัสเป็นภาษาเขมรถึงประชาชนกัมพูชาผ่านวิทยุกระจายเสียงปักกิ่งอีกครั้ง โดยทรงชักชวนและเรียกร้องให้ประชาชนล้มล้างรัฐบาลของลอน นอล โดยทรงระบุว่า จะตั้งกองทัพปลดแอกขึ้นเพื่อทำสงครามกองโจรล้มล้างรัฐบาลของลอน นอล และจะทรงส่งอาวุธไปยังกัมพูชาสำหรับผู้ที่ช่วยต่อต้านและล้มล้างรัฐบาลด้วย ดังปรากฏต่อมา สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุทรงจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น “ราชรัฐสภาภิบาลรวบรวมชาติกัมพูชา” (Royal Government of National Union of Kampuchea or Gouvernement Royal d'Union Nationale du Kampuchéa; GRUNK) พร้อมทั้งทรงจัดตั้ง “แนวร่วมรวบรวมชาติกัมพูชา” (Khmer United National Front or Front uni national du Kampuchéa; FUNK) เป็นกองกำลังต่อต้านรัฐบาลของลอน นอล ทั้งนี้รัฐบาลพลัดถิ่นของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุได้รับการรับรองจากสาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศฝ่ายสังคมนิยมอื่น ๆ ยกเว้นสหภาพโซเวียต

สำหรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในกัมพูชาพบว่า รัฐบาลของลอน นอลได้ประณามสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุผ่านสื่อทางการของรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง โดยวิทยุกระจายเสียงกัมพูชาได้เผยแพร่คำปราศรัยของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้อภิปรายเมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1970 ก่อนที่จะลงมติปลดสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุได้มีการกล่าวถึง “เจ้าสีหนุเป็นผู้นำที่นักถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวกเท่านั้น”¹⁰⁸⁰ นอกจากนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้หนึ่งได้เรียกสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุว่า “ผู้เผด็จการ” อีกทั้งพระองค์ยังได้เปิดบ่อนกาสิโนเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ลงโทษประหารชีวิตชาวนาเป็นจำนวนมากโดยไม่ต้องขึ้นศาล ใช้เงินทุนของชาติไปอย่างสิ้นเปลืองโดยไร้ประโยชน์ และยังได้มีการกล่าวหาพระชายาและมารดาของพระชายาของพระองค์ว่าได้สร้างความร่ำรวยด้วยการขายตำแหน่งการงานรัฐบาล หลังจากนั้นวิทยุของรัฐบาลและหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ก็โจมตีสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุว่า พระองค์ได้ช่วยเหลือส่งอาวุธและเสบียงอาหารให้กองทหารเวียดกงซึ่งพระองค์อนุญาตให้ใช้บริเวณพรมแดนกัมพูชาเป็นที่มั่นสำหรับการรบกับเวียดนามใต้

แต่ในอีกด้านหนึ่ง คณะรัฐประหารที่นำโดยลอน นอลและนักกองคร่าววงศ์สีสุวต์ถ์ สิริมตะก็ถูกต่อต้านจากประชาชนซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ปฏิบัติการของขบวนการคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้วิลเลียม ชอว์ครอสส์ (William Shawcross) ได้บรรยายเกี่ยวกับสถานการณ์ในขณะนั้นว่า

...ตลาดกลางเมืองกำปงจาม เมืองลำดับสองของกัมพูชา ห่างจากกรุงพนมเปญไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 50 ไมล์ หลังจากสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุแถลงการณ์ผ่านทางวิทยุกระจายเสียง เมืองซึ่งเต็มไปด้วยชาวนา ชาวประมง และคนที่ทำนาในละแวกนั้น ชาวเมือง

¹⁰⁸⁰ “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 12 พฤษภาคม 2513, 406-407.

ปฏิเสธคำสั่งของรัฐบาลที่ให้ปลดพระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ และพวกเขาายังได้เผาจนผู้ว่าราชการจังหวัดคนใหม่ทีล่อน นอลแต่งตั้ง กลุ่มผู้ประท้วงรวมตัวกันขึ้นรถบัสและรถบรรทุกเพื่อไปยังกรุงพนมเปญ แต่ถูกกองทัพปิดกั้นทางไว้ ต่อมาผู้ว่าราชการจังหวัดได้แถลงว่า “มันรวดเร็วมาก แต่ก็สงบมาก มีการยิงอาวุธปืนเพียง 3 ครั้ง จากนั้นเรื่องทั้งหมดก็จบลง” แต่ในความเป็นจริงมีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิต 90 คน

ความรุนแรงยังได้ลุกลามไปยังเมืองอื่น ๆ ที่ผู้คนซึ่งเป็นทางแยกสำคัญอยู่ทางด้านเหนือของกรุงพนมเปญ ตำรวจและทหารเปิดฉากยิงใส่ฝูงชนซึ่งทางรัฐบาลกล่าวว่าเป็นศัตรูเช่นเดียวกับเวียดนาม มีผู้ชุมนุมถูกจับกุมมากกว่า 600 คน รอบกรุงพนมเปญ ความโกรธแค้นที่ชัดเจนมากที่สุดต่อล่อน นอล เกิดขึ้นอีกครั้งในกำปงจาม เมื่อชวานาจับลอน นิล (Lon Nil) น้องชายของเขาฆ่าและผ่าท้องเดือนเอาตับออก ก่อนจะถูกนำไปที่ร้านอาหารจีนซึ่งเจ้าของร้านได้รับคำสั่งให้ปรุงและหันมัน จากนั้นถูกนำไปแจกจ่ายให้กับผู้คนที่ตามท้องถนน...¹⁰⁸¹

ขณะที่เวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงซึ่งเดิมเคยใช้กัมพูชาเป็นฐานปฏิบัติการเพื่อสู้รบกับเวียดนามใต้ แต่หลังจากสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุแถลงการณ์ผ่านทางวิทยุกระจายเสียงก็ได้เริ่มเปิดการโจมตีอย่างหนักต่อทหารฝ่ายกัมพูชาและสามารถยึดเมืองต่าง ๆ ได้หลายแห่ง ทั้งนี้มีรายงานว่าชาวเวียดนามที่อาศัยอยู่ในกัมพูชาราว 600,000 คน เริ่มเอาใจออกห่างรัฐบาลกัมพูชา รัฐบาลจึงได้ออกคำสั่งสังหารหมู่ชาวเวียดนามกว่า 1,000 คน ศพชาวเวียดนามลอยตามแม่น้ำโขง¹⁰⁸² แต่ในกรณีนี้รัฐบาลกัมพูชากลับมีแถลงการณ์ว่าเป็นการกระทำของเวียดกงเพื่อสร้างสถานการณ์ในกัมพูชาให้ร้ายแรงยิ่งขึ้น และเพื่อปลุกปั่นชาวเวียดนามให้เป็นศัตรูกับกัมพูชา

สถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นผลักดันให้ล่อน นอลปราศรัยผ่านวิทยุกระจายเสียงในวันที่ 14 เมษายน ค.ศ. 1970 ถึงสถานการณ์ในกัมพูชาว่าร้ายแรงและจำเป็นต้องขอรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ¹⁰⁸³ แต่เนื่องด้วยรัฐบาลกัมพูชาประกาศยึดถือความเป็นกลาง ความช่วยเหลือที่ร้องขอจึงต้องปราศจากเงื่อนไขผูกมัด ซึ่งสหรัฐอเมริกาได้ตอบสนองเรื่องนี้อย่างรวดเร็ว โดยในวันที่ 29 เมษายน ค.ศ. 1970 กระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ ประกาศว่าสหรัฐฯ ได้ส่งที่ปรึกษาทางการทหาร เครื่องบิน ปืนใหญ่ และให้การสนับสนุนอย่างอื่นแก่ทหารเวียดนามใต้ที่ปฏิบัติการในกัมพูชา โดยแจ้งว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นวิธีการที่จำเป็นเพื่อป้องกันชีวิตทหารสหรัฐฯ และทหารพันธมิตร และเพื่อ

¹⁰⁸¹ William Shawcross, *Sideshow: Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia* (London: The Hogarth Press, 1993), 126-127.

¹⁰⁸² “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 12 พฤษภาคม 2513, 407.

¹⁰⁸³ “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 10 สิงหาคม 2513, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/12, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 495.

ส่งเสริมแผนการให้ทหารเวียดนามใต้รับภาระในการรบแทนที่ทหารอเมริกัน จากนั้นกองกำลังดังกล่าวได้เคลื่อนจากจังหวัดเตียนญวนเข้าสู่กัมพูชาเพื่อกวาดล้างขบวนการคอมมิวนิสต์ ต่อมาในวันที่ 1 พฤษภาคม ค.ศ. 1970 ริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาได้กล่าวปราศรัยทางวิทยุและโทรทัศน์ที่กรุงวอชิงตันถึงความจำเป็นต้องส่งทหารอเมริกันไปยังกัมพูชา โดยระบุว่าเพื่อร่วมรบกับทหารเวียดนามใต้ทำลายที่ตั้งของเวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกง อย่างไรก็ตาม ภายใต้อิทธิพลของการประท้วงของสหรัฐฯ ในกัมพูชาตามที่นิกสันได้กำหนดไว้จะสิ้นสุดลงในวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1970¹⁰⁸⁴

สำหรับส่วนที่เกี่ยวข้องประเทศไทย การรัฐประหารโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดม สีหนุของลอน นอลเปิดโอกาสให้กัมพูชากับไทยได้รื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นใหม่ ในแง่หนึ่ง เพราะหากสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุยังมีบทบาทและอำนาจทางการเมืองอยู่ การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตก็ไม่อาจดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ตามความเห็นของฝ่ายไทย เช่น ประสิทธิ์ อุไรรัตน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดปราจีนบุรีเคยประกาศในที่ประชุมสงฆ์ของพระ 18 วัด จำนวน 250 รูป ซึ่งเดินทางเข้ามาสวดมนต์ธรรมเมื่อ ค.ศ. 1958 ว่า “เหตุการณ์ทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะสีหนุคนเดียว เมื่อไรไม่มีสีหนุก็คงติดต่อกันตามเดิม และขอให้พระเจ้าช่วยสื่อข่าวซึ่งทางราชการประกาศให้ชาวเขมรฝั่งโน้นทราบในโอกาสต่อไปด้วย”¹⁰⁸⁵ หรือหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชก็เคยแสดงความเห็นในรายการวิทยุ “เพื่อนนอน” เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1963 “...ถ้าหากว่าสีหนุพ้นไปจากกัมพูชาแล้วจะไปคิดผูกมิตรกับประชาชนกัมพูชา ซึ่งเราไม่ได้เป็นศัตรู ในตอนนั้นก็น่าจะทำได้...การผูกมิตรกับกัมพูชานั้นไปทำกันเมื่อไหร่ก็ได้ เพราะคนเรานั้นไม่เชื่อว่าจะเนื้อหนังเหนียวยั่งยืนตลอดไป สีหนุตายแล้วหรือหมดอำนาจไปแล้วก็ไปว่ากันใหม่...”¹⁰⁸⁶

ดังนั้นเมื่อรัฐบาลกัมพูชาภายใต้การนำของลอน นอลแสดงความประสงค์จะรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูต รัฐบาลไทยก็ได้ตอบรับด้วยความยินดี โดยเดือนเมษายน ค.ศ. 1970 จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีของไทยได้ส่งคณะผู้แทนประกอบด้วยพลเอกประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรี พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม พลตำรวจโทจรัส มัณฑุกานนท์ อดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมตำรวจ พันตำรวจโทโกวิท ศรีสัตนาควงศ์ อดีตเลขาธิการตรี

¹⁰⁸⁴ “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 10 สิงหาคม 2513, 496.

¹⁰⁸⁵ “รายงานจากปราจีนบุรีเรื่อง 1. การประชุมอภิมหาสงฆ์ 2. การประชุมพระภิกษุสงฆ์ 250 รูปให้ทราบสถานการณ์ไทย-กัมพูชา 3. ส.ต.ต.ประพิศ เอมบัณฑิต ปลุกบ้านล้าลงไปในคลองลึก ตลาดป่าไผ่ (27-29 ธันวาคม 2501),” 29 ธันวาคม 2501, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/469, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 1.

¹⁰⁸⁶ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, *เขมร สีหนุ ขวา ชูการ์โน*, 72-73.

ประจำสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชา เดช ตะละภักดิ์ รองอธิบดีกรมพิธีการทูต และพลตำรวจตรีชนะ สมุทวณิช ผู้ว่าราชการจังหวัดปราจีนบุรีเดินทางไปยังกรุงเทพมหานคร เพื่อประชุมหารือในการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกันใหม่ ในการนี้นักกองศรัทธาวงศ์สีสุวัตรลี สิริมตะคอยต้อนรับคณะผู้แทนไทยที่สนามบินปอร์ไธเจนตง¹⁰⁸⁷

ภายหลังจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยได้รับการพัฒนาในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยต้นเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1970 มีรายงานว่าทางการกัมพูชาได้ปล่อยตัวชาวประมงไทยจำนวน 104 คน และยังได้เตรียมปล่อยตัวนายทหารไทย จำนวน 4 นาย ที่ถูกศาลทหารกัมพูชาพิพากษาโทษ¹⁰⁸⁸ นอกจากนี้กัมพูชาและไทยต่างผ่อนผันให้ราษฎรตามแนวชายแดนไปมาหาสู่กันได้ แม้ยังไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ¹⁰⁸⁹ จนกระทั่งแย้ม ส้อมโบร (Yem Sambar) รองนายกรัฐมนตรีลำดับที่ 2 และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พร้อมคณะเดินทางเยือนประเทศไทย เพื่อเจรจาเกี่ยวกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูต โดยหลังจากเข้าพบ ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศซึ่งประกาศว่า “การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตก่อนหน้านั้นมาจากคน ๆ เดียว และตอนนี้ คน ๆ นั้นได้จากไปแล้ว การคัดค้านก็หมดไป”¹⁰⁹⁰ จากนั้นจึงได้ลงนามในแถลงการณ์ร่วมระหว่างกัมพูชากับไทยในวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 1970 ตกลงรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันในระดับเอกอัครราชทูต¹⁰⁹¹ ทั้งนี้รัฐบาลกัมพูชาแต่งตั้ง ฯพณฯ ควน วิจ (Koun Wick) เป็นเอกอัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทย ขณะที่ฝ่ายไทย พลตำรวจตรีชนะ สมุทวณิชได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเอกอัครราชทูตวิสามัญผู้มีอำนาจเต็มประจำกัมพูชา ตามพระราชสาส์นตราตั้งลงวันที่ 6 กรกฎาคม ค.ศ. 1970¹⁰⁹² จนถึงในวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1970 สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาจึงเปิดทำการอย่างเป็นทางการอีกครั้ง (หลังจากถูกปิดมานานกว่า 9 ปี) นับจากนั้นสัมพันธไมตรีระหว่างกัมพูชากับไทยได้เริ่มต้นใหม่

¹⁰⁸⁷ หม่อมราชวงศ์เบญจจาภา ไกรฤกษ์, เนฆแมร์, 111-112.

¹⁰⁸⁸ “การรื้อฟื้นบริเวณการบินระหว่างไทยกับกัมพูชา,” 28 เมษายน-7 พฤษภาคม 2513, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/38, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 11.

¹⁰⁸⁹ “หนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทยราชการต่าง ๆ ด้านสาธารณรัฐเขมร,” 14 เมษายน 2513-14 กรกฎาคม 2514, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/37, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 1.

¹⁰⁹⁰ M.L. Manich Jumsai, *History of Thailand & Cambodia [From the days of Angkor to the present]* (Bangkok: Chalermnit, 1970), 219.

¹⁰⁹¹ “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 10 สิงหาคม 2513, 499.

¹⁰⁹² “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง แต่งตั้งเอกอัครราชทูตประจำประเทศกัมพูชา,” *ราชกิจจานุเบกษา* 87, 65ง พิเศษ (17 กรกฎาคม 2513): 1.

สำหรับนโยบายของกัมพูชากับไทยช่วงเวลานี้ พบว่าได้มีการร่วมมือ ฟังพา และถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อกัน โดยไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันเท่านั้น แต่ยังเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศอีกด้วย โดยเฉพาะกัมพูชาซึ่งในขณะนั้นยังต้องเผชิญการรุกรานจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ ลอน นอลจึงได้แสดงความหวังว่า “รัฐบาลไทยคงจะเห็นใจและให้ความช่วยเหลือกัมพูชา ยืนหยัดต่อสู้คอมมิวนิสต์ได้สำเร็จ เพื่อขจัดการรุกรานตามความจำเป็นแห่งสถานการณ์”¹⁰⁹³ ซึ่งท่าทีของฝ่ายไทย นับตั้งแต่ประกาศรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างกัน รัฐบาลไทยได้ประกาศให้ความช่วยเหลือกัมพูชา โดยจัดส่งสิ่งของต่าง ๆ สำหรับใช้ในกองทัพ เช่น ยารักษาโรค มุ้ง และเครื่องแบบทหาร แต่จะไม่ให้ความช่วยเหลือทางทหาร ต่อมารัฐบาลไทยยังได้แถลงอีกว่า จะจัดส่งอาสาสมัครคนไทยเชื้อชาติเขมรที่มีภูมิลำเนาอยู่ตามจังหวัดชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาไปช่วยกัมพูชาต่อสู้กับคอมมิวนิสต์เวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ ต่อมาในวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1970 จอมพลถนอม กิตติขจรได้กล่าวต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร “ประเทศไทยจะส่งกำลังทหารเข้าไปในกัมพูชา ถ้าเป็นการจำเป็นที่จะรักษาความปลอดภัยและอธิปไตยของชาติ...การตัดสินใจใด ๆ ของประเทศไทยนั้นเป็นการกระทำของไทยเอง มิได้รับอิทธิพลมาจากมหาอำนาจใด ๆ เช่นสหรัฐฯ เลย”¹⁰⁹⁴

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติประเทศไทยไม่ได้ส่งทหารหรือตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปปฏิบัติการในกัมพูชาเลย โดยเหตุผลส่วนหนึ่งเพราะเกิดกระแสคัดค้านจากประชาชนถึงการส่งทหารไปทำสงครามนอกประเทศ¹⁰⁹⁵ อีกทั้งไทยยังไม่ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายจากสหรัฐอเมริกา¹⁰⁹⁶ แต่ทว่าด้วยความกังวลของรัฐบาลไทยต่อสถานการณ์ในกัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสหรัฐฯ และเวียดนามใต้ถอนปฏิบัติการทางทหารในกัมพูชาซึ่งมีกำหนดสิ้นสุดในวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1970 “...ถ้าอเมริกันถอนทหารออกไป กัมพูชาก็จะโดดเดี่ยวอยู่ลำพัง ถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือจากประเทศไทย เมื่อกัมพูชากลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปหมดแล้ว ประเทศไทยก็จะมีอันตรายอย่างไม่มีปัญหาเลย...”¹⁰⁹⁷ ทางของไทยจึงดำเนินมาตรการให้ความช่วยเหลือทางอื่นตามคำขอร้องของรัฐบาลกัมพูชา

¹⁰⁹³ “ข่าวและบทความจากหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับนายพลลอนนอล นายกรัฐมนตรีกัมพูชา,” 23 กรกฎาคม 2513, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/43, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2.

¹⁰⁹⁴ “สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513),” 10 สิงหาคม 2513, 499.

¹⁰⁹⁵ Clymer, *The United States and Cambodia, 1969-2000: A Troubled Relationship*, 38.

¹⁰⁹⁶ Corrine Phuangkasem, *Thailand's Foreign Relations, 1964-80* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1984), 26-27.

¹⁰⁹⁷ “หนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทยราชการต่าง ๆ ด้านสาธารณรัฐเขมร,” 14 เมษายน 2513-14 กรกฎาคม 2514, 3.

เช่น การฝึกทหารกัมพูชาและอาสาสมัครไทยเชื้อชาติกัมพูชา หรือการบินลาดตระเวนแต่ไม่มีการโจมตี¹⁰⁹⁸

ต่อมาในวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 1970 รัฐสภากัมพูชาได้ลงมติเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเป็นระบบสาธารณรัฐ¹⁰⁹⁹ จากนั้นในวันที่ 9 ตุลาคม ค.ศ. 1970 อิน ต๋า (In Tam) ประธานรัฐสภาได้แถลงการณ์ในนามประชาชาติเขมร “ขอประกาศเป็นอิโฬาริกในวันที่ 9 ตุลาคม ค.ศ. 1970 นับตั้งแต่วเวลา 07.00 น. นี้ไป นับว่าประเทศเขมรเป็นสาธารณรัฐเพียงหนึ่งเดียวแบ่งแยกไม่ได้ โดยมีชื่อเป็นทางการว่า “สาธารณรัฐเขมร” (Khmer Republic)”¹¹⁰⁰ ทั้งนี้รัฐบาลกัมพูชาภายใต้การนำของลอน นอลได้กำหนดนโยบายทางการเมืองใหม่ โดยถือหลักความเป็นกลางและเอกราช จัดการป้องกันประเทศให้เข้มแข็ง เพื่อป้องกันการรุกรานจากศัตรูที่ป่าเถื่อนคือ เวียดนามเหนือ เวียดนามขบวนการปะเทดลาว และเพื่อไม่ให้ประเทศหรือเชื้อชาติใด ๆ รุกรานประเทศได้ตามอำเภอใจ อย่างไรก็ตาม ในส่วนของนโยบายต่างประเทศ กัมพูชาได้ถือหลักการผูกมิตรกับประเทศข้างเคียงหลีกเลี่ยงการอยู่อย่างโดดเดี่ยว โดยเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตและความร่วมมือกับมิตรประเทศเพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกันทางวิชาการสมัยใหม่และเพื่อความเจริญก้าวหน้าและบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างรวดเร็ว¹¹⁰¹

สำหรับท่าทีของรัฐบาลไทยหลังการจัดตั้งสาธารณรัฐเขมร คณะรัฐมนตรีได้จัดประชุมกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติต่อสาธารณรัฐเขมร เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1971 ได้แก่

1. รักษาสัมพันธ์ภาพอันดีกับรัฐบาลสาธารณรัฐเขมร
2. เสริมสร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างประชาชนชาวไทยและชาวเขมร
3. ทำให้ผู้นำและชาวเขมรตระหนักในความเป็นมิตรของคนไทย
4. สนับสนุนให้สาธารณรัฐเขมรรักษาอธิปไตยไว้ให้ได้
5. ระมัดระวังมิให้มีการล่วงละเมิดพรมแดนและน่านน้ำของทั้งสองประเทศ

¹⁰⁹⁸ “หนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทยราชการต่าง ๆ ด้านสาธารณรัฐเขมร,” 14 เมษายน 2513-14 กรกฎาคม 2514, 17.

¹⁰⁹⁹ กรมการปกครอง, *สาธารณรัฐเขมร การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจิตวิทยา* (กรุงเทพฯ: กองวิชาการ กรมการปกครอง, 2517), 51-52.

¹¹⁰⁰ “อรรถบทในการแถลงการณ์ในโอกาสพิธีประกาศสาธารณรัฐเขมร วันที่ 9-10-11 ตุลาคม 1970,” 1970, การเมือง กล่องที่ 357, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 9-19. [*អត្ថបទនៃសេចក្តីថ្លែងការណ៍ ក្នុងឱកាសពិធីប្រកាសសាធារណរដ្ឋខ្មែរ នៅថ្ងៃទី ៩-១០-១១ តុលា ១៩៧០,* ១៩៧០, *ការងាររដ្ឋបាល* BOX 357, *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*, ៩-១៩.]

¹¹⁰¹ “หนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทยราชการต่าง ๆ ด้านสาธารณรัฐเขมร,” 14 เมษายน 2513-14 กรกฎาคม 2514, 24-25.

6. ติดตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ และทำการตอบโต้เมื่อโอกาสอำนวย เพื่อความปลอดภัยของชายแดนไทย
7. ร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ ซึ่งมุ่งจะดำเนินการแก้ไขปัญหาเขมรโดยสันติวิธีต่อไป แต่จะให้ความช่วยเหลือต่อเขมรในการต่อต้านการรุกรานของฝ่ายคอมมิวนิสต์ เท่าที่จะสามารถกระทำได้ ถ้าสถานการณ์ในสาธารณรัฐเขมรต้องตกอยู่ในภาวะวิกฤติ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยของไทยโดยตรงแล้ว ก็จะดำเนินการทุกอย่าง เพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยของไทยและเพื่อให้สาธารณรัฐเขมรไม่ตกอยู่ในความครอบครองของฝ่ายคอมมิวนิสต์
8. ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การค้า และการคมนาคม เพื่อความมั่นคงและความมีเสถียรภาพของรัฐบาลสาธารณรัฐเขมร
9. ให้ความร่วมมือทางด้านสังคมและวิชาการแก่สาธารณรัฐเขมร
10. พยายามชักจูงให้สาธารณรัฐเขมรหันมาร่วมมือกับโครงการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของบรรดาประเทศในภูมิภาคนี้ เช่น โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงและโครงการอาเซียน และแอสแปค¹¹⁰²

ภายใต้นโยบายและแนวทางปฏิบัติต่อสาธารณรัฐเขมรข้างต้นส่งผลให้ความสัมพันธ์ของกัมพูชากับไทยหลังการรัฐประหารโค่นล้มสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุมีความใกล้ชิดและสนิทสนม ซึ่งเป็นไปตามแถลงการณ์ของลอน นอลเมื่อครั้งเดินทางเยือนประเทศไทยในฐานะแขกของรัฐบาลเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1970 ว่า “การฟื้นฟูสัมพันธภาพครั้งนี้ จะเปิดศักราชใหม่แห่งการปฏิบัติกรร่วมกัน เพื่อจุดประสงค์อันใหญ่หลวงของสองประเทศในอันที่จะดำรงสันติภาพ และความมั่นคงของภูมิภาคนี้”¹¹⁰³

7. บทสรุป

ทรศนะของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดนโยบายต่างประเทศของกัมพูชาระหว่าง ค.ศ. 1955-1970 เมื่อทรงปรับเปลี่ยนทรศนะเชิงลบเป็นการแสดงออกต่อไทยว่าเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชาจึงส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบายของกัมพูชาต่อไทยให้มีลักษณะที่แข็งกร้าว ดังเห็นได้อย่างชัดเจนจากการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตทั้ง 2 ครั้ง คือ ค.ศ. 1958 และ ค.ศ. 1961 ซึ่งกัมพูชาเป็นฝ่ายยื่นหนังสือขอตัดความสัมพันธ์ทางการทูตก่อนเสมอ อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายของกัมพูชาต่อไทยในลักษณะที่แข็งกร้าว ส่วนหนึ่งยัง

¹¹⁰² “นโยบายและมาตรการปฏิบัติต่อสาธารณรัฐเขมร เพื่อผลดีทางการเมืองและสังคมจิตวิทยา,” 11 กุมภาพันธ์ 2514-17 ธันวาคม 2517, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/45, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 32.

¹¹⁰³ “ข่าวและบทความจากหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับนายพลลอนนอล นายกรัฐมนตรีกัมพูชา,” 23 กรกฎาคม 2513, 1.

เป็นผลมาจากการนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างพระราชอำนาจของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ และขณะเดียวกันก็เป็นผลสืบเนื่องจากอุดมการณ์ทางการเมืองและแนวนโยบายหลักของประเทศที่แตกต่างกัน กล่าวคือขณะที่ไทยเลือกเป็นพันธมิตรที่แน่นแฟ้นกับสหรัฐอเมริกาและดำเนินนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ กัมพูชาเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดในลักษณะผูกสัมพันธ์กับทั้งฝ่ายเสรีประชาธิปไตยและฝ่ายสังคมนิยม ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ทั้งสองประเทศเกิดความหวาดระแวงและดำเนินนโยบายต่อกันด้วยท่าทีที่ไม่เป็นมิตร เป็นสาเหตุทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตกต่ำลง จนกระทั่งไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันยาวนานถึง 9 ปี

บทที่ 6

บทสรุป

การศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ระหว่าง ค.ศ. 1955-1970: ศึกษาผ่านวรรณกรรมสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ” เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระชนของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุกับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในช่วง ค.ศ. 1955-1970 โดยต้องการนำเสนอประเด็นการศึกษา 2 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 ศึกษาการเพาะบ่มทางความคิดและการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุที่มีต่อประเทศไทย เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัจจัยและสถานการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนให้พระองค์แสดงพระชนต่อประเทศไทยในลักษณะที่เป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชา ประการที่ 2 ศึกษาการเคลื่อนไหวทางความคิดของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุ ทั้งในส่วนของ การสร้างความหมายและการถ่ายทอดความคิดต่อประเทศไทยสู่ประชาชนเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง และการกำหนดและการดำเนินนโยบายด้านความสัมพันธ์ของกัมพูชาต่อไทย

องค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ค.ศ. 1955-1970 ได้รับการอธิบายในประเด็นของความขัดแย้งที่เกิดจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะเหตุการณ์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ปัญหาพรมแดนและกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร และการดำเนินนโยบายทางการเมืองที่แตกต่างกันในช่วงสงครามเย็น ต่อมางานศึกษาล่าสุดของซอก อุดม เดช (Sok Udom Deth) ได้โต้แย้งว่าการศึกษาที่ผ่านมามุ่งเน้นปัจจัยภายนอกมากเกินไป และเสนอว่าปัจจัยภายในคือ การที่รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมรต่างหากที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ค.ศ. 1955-1970 วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่ปฏิเสธความสำคัญของปัจจัยดังที่ได้มีผู้ศึกษามองว่าส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยให้อยู่ในสภาวะขัดแย้งและตึงเครียด แต่หากวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งซึ่งลงไปถึงรากฐานของปัญหาในช่วงนี้จะเห็นได้ว่าเกิดจากการดำเนินนโยบายซึ่งสัมพันธ์กับบุคคล และเมื่อพิจารณากระบวนการกำหนดนโยบายของกัมพูชาในช่วง ค.ศ. 1955-1970 พบว่าปัจเจกบุคคลคือสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุด พระองค์ทรงควบคุมการบริหารและตัดสินใจทุกเรื่องด้วยพระองค์เอง สิ่งที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรตมสีหนุคิดถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินนโยบายของกัมพูชาอย่างเคร่งครัด นั้นหมายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการนำนโยบายไปใช้จึงมีที่มาจากความคิดพระองค์ ดังนั้นการศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ค.ศ. 1955-1970 จึงต้องมุ่งไปที่การวิเคราะห์พระชนของสมเด็จพระอุปยุวราช

นโรดมสีหนุ เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจให้ทรงกำหนดและดำเนินนโยบายด้านความสัมพันธ์กับประเทศไทย

ผลการศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ทรรศนะของสมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุคือปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความริ้วฉาวในความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ทั้งนี้ก่อน ค.ศ. 1958 สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุไม่ได้มีการแสดงออกถึงทรรศนะเชิงลบต่อประเทศไทย แต่จากการดำเนินการของไทยในลักษณะที่ขัดต่อผลประโยชน์ของพระองค์ได้มีส่วนเพาะบ่มให้ทรงเริ่มปลูกฝังความคิดเชิงลบต่อประเทศไทยและแสดงออกด้วยการสร้างภาพลักษณ์ของไทยว่าเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ในที่สุด และรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทย ส่งผลให้การดำเนินนโยบายของกัมพูชาต่อไทยวางอยู่บนพื้นฐานของความเกลียดชัง และแสดงออกด้วยท่าทีที่แข็งกร้าว เมื่อผนวกกับการที่พระองค์ทรงนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยไปใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างพระราชอำนาจด้วยแล้ว สภาวะของความขัดแย้งและความตึงเครียดจึงเป็นลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ในช่วงเวลานี้

ประสบการณ์ในช่วงการเรียกร้องเอกราชจนถึง ค.ศ. 1955 ทำให้สมเด็จพระอูปยุวราช นโรดมสีหนุตระหนักว่า ทรงมีคู่แข่งทางการเมืองภายในที่นำเกรงขาม และทรงหวาดวิตกมากขึ้น เมื่อศัตรูการเมืองบางกลุ่มโดยเฉพาะเซ็ง ง็อก ทัญญ (Son Ngoc Thanh) ไม่ได้ต่อสู้อย่างเปิดเผยแต่ไปลี้ภัยอยู่ตามชายแดนโดยเคลื่อนไหวในนามของขบวนการเขมรอิสระก็ทำให้ทรงกำจัดได้ยาก การมีศัตรูทางการเมืองภายในกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุ เนื่องจากอุปนิสัยส่วนพระองค์ที่จะเห็นในหลายกรณีว่าไม่อาจทรงอดทนต่อการมีฝ่ายตรงข้ามผู้ที่คัดค้านพระบารมี หรือแม้แต่ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับพระองค์ในเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็ตาม ผลจากความรู้สึกไม่มั่นคงในสถานะของพระองค์และสถาบันกษัตริย์ อันเนื่องมาจากการดำรงอยู่ของคู่แข่งทางการเมืองภายใน ทำให้พระองค์มุ่งหวังที่จะพึ่งพาการสนับสนุนจากภายนอกเห็นได้ในกรณีที่พระองค์ต้องการเป็นผู้นำเอกราชมาสู่กัมพูชา จึงทรงเรียกร้องการสนับสนุนจากประเทศตะวันตกอย่างสหรัฐอเมริกา และประเทศเพื่อนบ้านอย่างไทย ทั้งนี้การที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่เพียงไม่ได้ให้ความช่วยเหลือ แต่ยังลดทอนพระเกียรติยศโดยการไม่ได้เชิญพระองค์ในฐานะผู้นำชาตินิยมที่ออกมาเพื่อเรียกร้องเอกราช แต่กลับให้สถานะพระองค์เป็นผู้ลี้ภัยทางการเมืองนั้น น่าจะเป็นชนวนที่ทำให้ความรู้สึกเชิงลบต่อประเทศไทยก่อตัวขึ้นในพระทัย เนื่องจากสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุมักจะใช้อัตตาเป็นเครื่องขึ้นำจึงทำให้พระองค์ทรงละเอียดที่จะพิจารณาในมุมมองหรือเหตุผลของผู้อื่น ดังเช่นทรงไม่เข้าพระทัยในความจริงที่ว่า การที่พระองค์จะเข้าไปตั้งฐานปฏิบัติการเพื่อเรียกร้องเอกราชในดินแดนของชาติอื่นที่ตอนนั้นไม่ต้องการจะมีปัญหาเกี่ยวกับฝรั่งเศสเป็นสิ่งที่ยอมทำให้เจ้าบ้านอึดอัดใจเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ดี จนกว่าจะถึง ค.ศ. 1958 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุไม่ได้มีการแสดงออกถึงทรศนะเชิงลบต่อประเทศไทยเลย สาเหตุสำคัญเพราะภายหลังกัมพูชาได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1953 ก็ประสบกับปัญหาหลายประการในการฟื้นฟูประเทศ จึงจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากประเทศไทย กระทั่งมีปัจจัยที่มากกระตุ้นความรู้สึกเชิงลบของพระองค์มากยิ่งขึ้น กล่าวคือทรงพบว่าประเทศไทยดำเนินนโยบายที่ทรงมองว่าขัดต่อผลประโยชน์ของพระองค์ และไทยได้กลายเป็นปัญหาทั้งภายนอกดังกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร และปัญหาภายในจากการที่ไทยให้การสนับสนุนขบวนการเขมรอิสระซึ่งหนึ่งในนั้นคือเขิง จ็อก ทัญ แต่ที่ทำให้พระองค์ไม่สามารถอดทนต่อไปได้อีกคือการวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชนไทย จากสาเหตุเหล่านี้ผลักดันให้ทรศนะเชิงลบต่อประเทศไทยของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุถูกเปลี่ยนเป็นการแสดงออกด้วยการสร้างภาพของไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู”

การเปลี่ยนแปลงทรศนะเชิงลบต่อประเทศไทยของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุส่งผลกระทบ 2 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 การนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาใช้เป็นเครื่องมือเสริมสร้างพระราชอำนาจ และประการที่ 2 การกำหนดและการดำเนินนโยบายด้านความสัมพันธ์ของกัมพูชาต่อไทย

ประการที่ 1 การนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาใช้เป็นเครื่องมือเสริมสร้างพระราชอำนาจ แม้การดำเนินนโยบายของประเทศไทยจะสร้างความสั่นคลอนต่อเสถียรภาพทางการเมืองและบ่อนทำลายความมั่นคงของกัมพูชา แต่ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกชาตินิยมแก่ประชาชน เพราะแม้จะทรงนำเอกราชโดยสมบูรณ์มาให้กัมพูชาใน ค.ศ. 1953 และควบคุมอำนาจทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จผ่านพรรคการเมืองที่โปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า องค์กรสังคมนิยม (People Socialist Community or Sangkum Reastr Niyum; SRN) ตั้งแต่ ค.ศ. 1955 แต่พระองค์ก็ต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติทางพระราชอำนาจ ทั้งความแตกแยกภายในองค์กรสังคมนิยม ความไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ-การคลังและปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง รวมทั้งการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ปัญหาเหล่านี้สั่งสมและทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะความแตกแยกภายในองค์กรสังคมนิยมและการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐสภากับรัฐบาลและนำไปสู่การยุบสภาในเดือนมกราคม ค.ศ. 1958 สถานการณ์ดังกล่าวสั่นคลอนเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศและส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ เพราะเขิง จ็อก ทัญได้นำปัญหาเหล่านี้ไปใช้ปลุกกระดมมวลชนให้โจมตีและต่อต้านรัฐบาลภายใต้การนำขององค์กรสังคมนิยม ดังนั้นเพื่อรักษาพระราชอำนาจและเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนออกจากปัญหาที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่อง สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจึงทรงนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึก

ชาตินิยมแก่ประชาชน ทรรศนะเชิงลบต่อประเทศไทยได้ถูกเปลี่ยนเป็นการสร้างภาพของไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชาผ่านพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ โดยการ “หยิบ” เหตุการณ์ ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทยทั้งในอดีตและร่วมสมัยมาเล่าอย่าง “ตั้งใจ” ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะแรก ภาพประเทศไทยในอดีต: ไทยเป็นผู้สร้างความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส ให้กับชาวเขมรและเป็นสาเหตุทำให้กัมพูชาตกต่ำเสื่อมโทรมจนกระทั่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส สำหรับชุดคำอธิบายที่ประกอบสร้างภาพนี้ สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงอธิบายผ่าน ประวัติศาสตร์กัมพูชาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา โดยทรงนำเสนอชุดความคิดย่อยที่ ร่วมกันประกอบการสร้างภาพว่า ไทยเป็นชนชาติที่ก่อกำเนิดหลังชนชาติเขมร แต่มีจิตริษยาจึงมักก่อ สงครามทำลายบ้านเมืองอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ของตนเองจนเป็นสาเหตุให้อารยธรรมสมัยพระนครล่ม สลาย ทั้งนี้ภายหลังสูญเสียเมืองพระนคร กัมพูชาประสบกับภาวะซุลมุนวุ่นวายและไม่สงบสุขจากการ ทำสงครามและการรุกรานของไทย ชาวเขมรต้องประสบทุกขเวทนาจากภาวะบ้านแตกสาแหรกขาด และการปลัดถิ่น แต่ที่นำมาชมชื่นมากไปกว่านั้นคือ การเบียดเบียนและการรุกรานของไทยและเวียดนาม นานหลายศตวรรษเป็นสาเหตุให้พระมหากษัตริย์กัมพูชาจำต้องยอมรับการอารักขาจากจักรวรรดินิยม ฝรั่งเศส

สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเสริมภาพประเทศไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการนำเสนอเหตุการณ์ร่วมสมัยหรือตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา โดยทรง เชื่อมโยงในทำนองว่า ไทยยังคงดำเนินนโยบายเช่นเดียวกับในอดีตเป็นคำอธิบายลักษณะที่ 2 ภาพ ประเทศไทยในเหตุการณ์ร่วมสมัย: ไทยพยายามบ่อนทำลายและไม่ปรารถนาดีต่อกัมพูชา ในส่วนนี้ ได้รับการขยายในมุมมองว่า ไทยเป็นพวกที่มีพฤติกรรมชอบฉวยโอกาส เป็นเจ้าแห่งศิลปะของความ คดโกงและการตีสองหน้าที่ต้องระแวงระวัง เพราะไทยไม่เคยมีความจริงใจในการช่วยเหลือกัมพูชา อีกทั้งไทยยังต้องการยึดครองดินแดนของกัมพูชาอย่างคดโกง สิ่งนี้เป็นความปรารถนาของไทยตลอด มาและได้ดำเนินการต่อเนื่องอย่างไม่ละความพยายามเห็นได้จากกรณีปราสาทเขาพระวิหาร ขณะเดียวกันไทยยังให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมรให้ทำร้ายชาวเขมรด้วย กันเอง เพื่อหาทางทำลาย ล้มล้าง และยึดครองดินแดนของกัมพูชา แต่ที่เลวร้ายมากไปกว่านั้น ไทยยัง แทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชาเพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้า ร่วมกับฝ่ายใดและเพื่อล้มล้างสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ

ภาพการเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของไทยได้รับการถ่ายทอดสู่ประชาชนชาวเขมรด้วย วิธีการต่าง ๆ หลายลักษณะพร้อม ๆ กัน ทั้งการเสด็จพระราชดำเนินพบปะประชาชน พระองค์มีพระ ราชดำรัสกับประชาชนในทุกที่และทุกครั้งที่เป็นไปได้ และเมื่อประมุขพระราชดำรัสในสมเด็จพระ อุปยุวราชชนโรดมสีหนุตั้งแต่ ค.ศ. 1958-1969 พบว่าประเด็นหลักที่ทรงเน้นย้ำทุกครั้งคือความสมัค รสมานสามัคคีของคนในชาติ โดยภาพประเทศไทยมักถูกสอดแทรกในฐานะผู้คุกคามและบ่อนทำลาย

ความมั่นคงของกัมพูชาอยู่เสมอ สุนทรพจน์ที่เปี่ยมด้วยพลังจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ถูกใช้ปลุกเร้าประชาชนชาวเขมร ทั้งนี้พระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุยังได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ ของรัฐทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ โดยบางเรื่องเมื่อได้รับการตรวจสอบและแก้ไขแล้วจะได้รับการตีพิมพ์เป็นตำราเรียนและหนังสือด้วย

ขณะที่หนังสือพิมพ์ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทางการใช้ในการควบคุมความคิดของประชาชน ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ที่ใกล้ชิดกับสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นอย่างมากคือหนังสือพิมพ์ เรอาลีเต ก็องบอดเจียน (Réalités Cambodgiennes) ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดฌ์ (La Dépêche du Cambodge) และนักชาตินิยม (Neak Cheat Niyom) ทั้งสามฉบับมักเผยแพร่พระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ อีกทั้งยังแสดงความคิดเห็นสอดคล้องกับพระองค์ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการทำงานที่สอดประสานกันระหว่างหนังสือพิมพ์กับวิทยุ กล่าวคือเมื่อหนังสือพิมพ์เผยแพร่พระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์หรือตีพิมพ์บทความทั้งที่สนับสนุนสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุหรือวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นสำคัญในสังคมแล้ว ต่อจากนั้นสถานีวิทยุกระจายเสียงกัมพูชาจะนำไปอ่านออกอากาศอีกครั้ง

แบบเรียนประวัติศาสตร์เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เสริมสร้างภาพลักษณ์ด้านลบของไทย จากการสำรวจแบบเรียนและคู่มือครูในสมัยสังคมนิยมพบว่า เนื้อหาที่ปรากฏมีการพาดพิงในประเด็นหลัก 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 ไทยรุกรานกัมพูชาและเป็นสาเหตุทำให้เกิดอารยธรรมโบราณตกต่ำเสื่อมถอย และประเด็นที่ 2 ไทยมุ่งร้ายปรารถนาในดินแดนของกัมพูชาตั้งกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร ทั้งนี้ครูผู้สอนได้รับการเน้นย้ำให้นำเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ร่วมสมัย โดยเฉพาะการอธิบายความเป็นมาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ การดำเนินการยื่นฟ้องของกัมพูชา การพิจารณาคดี และผลการตัดสิน ซึ่งล้วนแต่ตอกย้ำให้ชาวเขมรซึ่งอย่างน้อยที่สุดคือครูและนักเรียนมีมุมมองเชิงลบต่อประเทศไทย

อีกเครื่องมือหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการถ่ายทอดภาพประเทศไทยสู่ประชาชนคือ มหรสพเพื่อความบันเทิงอย่างละครชาติ (Lkhaon Cheat) หรือละครพูด (Spoken Drama Theater) สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุให้ความสำคัญกับละครประเภทนี้เป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จากการจัดตั้งโรงเรียนชาติด้านละครพูด (l'Ecole Nationale du Théâtre) และคณะละครชาติ (Krom Lkhaon Cheat) ใน ค.ศ. 1959 ซึ่งเมื่อพิจารณาช่วงเวลาการจัดตั้งคณะละครชาติพบว่า เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุดำเนินการสร้างภาพของไทยผ่านพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ แต่เมื่อดูอัตราชาวเขมรที่รู้หนังสือใน ค.ศ. 1958 มีสูงถึงร้อยละ 69 จึงเป็นไปได้ว่าคณะละครชาติถูกตั้งขึ้นเพื่อเสริมการถ่ายทอดภาพการเป็นผู้ร้ายและศัตรูของไทยให้เข้าถึงประชาชนในวงกว้างมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าคณะละครชาติไม่ได้ทำการแสดงเพียงในโรงละครแห่งชาติ แต่ยังออกทำการแสดงในพิธีการสำคัญของรัฐ รวมทั้งยังไปทำการแสดงในพื้นที่ต่างจังหวัดเป็นประจำ

ทุกปี บทละครที่ได้รับความนิยมและถูกนำมาจัดแสดงบ่อยที่สุด 1 ใน 3 เรื่อง คือนักตากล้งเมือง (Khleang Moeung) ตำนานพื้นบ้านของกัมพูชาที่เล่าถึงวีรกรรมของขุนนางนามว่า “เมือง” วีรบุรุษแห่งเมืองโพธิสัตว์ที่สู้รบกับกองทัพไทยสมัยกรุงละแวกเป็นราชธานี แม้ตำนานเรื่องนี้จะสะท้อนภาพวีรบุรุษที่อุทิศตนเพื่อปกป้องบ้านเมือง แต่อีกด้านหนึ่งก็สะท้อนภาพการเป็นผู้รุกรานของไทยที่สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวเขมร

อย่างไรก็ตาม หากประเมินความสำเร็จของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุต่อการสร้างภาพของไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” พบว่าพระองค์สามารถหันเหความสนใจของประชาชนจากปัญหาทางการเมืองภายในได้ในระดับดี ดังเช่นใน ค.ศ. 1960 เกิดปัญหาการสืบราชสมบัติในราชสำนักกัมพูชาระหว่างสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกับพระปิตุลาคือสมเด็จพระสวีสวดีมุนีเรศ ด้วยสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุไม่ยอมขึ้นครองราชย์บัลลังก์ แต่ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ไม่อาจปลงพระทัยยกสมเด็จพระสวีสวดีมุนีเรศขึ้นเป็นกษัตริย์ได้ เพราะทรงหวาดระแวงในอิทธิพลและบารมีของพระปิตุลา จึงเป็นสาเหตุให้ประกาศพระองค์ขึ้นเป็นประมุขรัฐ ช่วงระหว่างรอการรับรองปรากฏว่า ภาพการเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของไทยได้รับการโหมกระพือขึ้น ทั้งที่ในช่วงเวลานั้นกัมพูชากับไทยไม่ได้มีปัญหากระทบกระทั่งและกรณีปราสาทเขาพระวิหารก็อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ โดยประเด็นที่สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงเน้นย้ำคือ ผู้ที่ไม่ให้การรับรองพระองค์คือผู้ที่สนับสนุนฝ่ายต่อต้านชาวเขมรและถือเป็นผู้ทรยศต่อชาติ การดำเนินการลักษณะดังกล่าวส่งผลให้พระองค์ได้รับการรับรองจากประชาชนเป็นประมุขรัฐและปัญหาเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติยุติลง

ทั้งนี้การดำเนินการของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุจะไม่สัมฤทธิ์ผล หากสิ่งที่ทรงกระทำไม่สอดคล้องกับความรับรู้และความรู้สึกของประชาชน ส่วนหนึ่งเพราะข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา ประเทศไทยมีภาพลักษณ์เป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ที่รุกรานและทำลายอารยธรรมอันรุ่งโรจน์ของกัมพูชา ดังปรากฏในรูปแบบตำนานและนิทานพื้นบ้าน ด้วยเหตุนี้เมื่อสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงดำเนินการเชิดชูอัตลักษณ์ ตอกย้ำวาทกรรม และเติมแต่งภาพลักษณ์ที่มีต่อประเทศไทย จึงเป็นพลังทางอารมณ์ที่ปลุกเร้าความหวาดระแวงในหมู่ชาวเขมรที่มีอยู่เดิมให้ซึมซับความรู้สึกอคติที่มีต่อไทยจนกลายเป็นความเกลียดชัง กล่าวได้ว่าไทยได้ตกเป็นเหยื่อทางการเมืองของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุในแง่ถูกใช้เป็นเครื่องมือรักษาอำนาจและสร้างความชอบธรรม เพราะจนถึง ค.ศ. 1973 หรือภายหลังการโค่นล้มสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุได้สามปี รายงานของกระทรวงการต่างประเทศไทย ลงวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1973 ยังคงกล่าวถึงผลกระทบจากการสร้างภาพประเทศไทยเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุว่า

ในระหว่าง 10 ปี ที่เขมรได้ขาดสัมพันธภาพกับไทย รัฐบาลเขมรภายใต้การนำของเจ้าสีหนุได้ทำสงครามจิตวิทยา ก่อให้ประชาชนเขมรเกิดความเกลียดชังคนไทยและคนเวียดนามไว้มาก แม้จนทุกวันนี้ (ค.ศ. 1973-ผู้ศึกษา) ก็ยังฝังใจอยู่ จนทำให้คนเขมรหวาดระแวงต่อคนไทยและคนญวนเป็นอย่างมาก¹¹⁰⁴

ประการที่ 2 การกำหนดและการดำเนินนโยบายด้านความสัมพันธ์ของกัมพูชาต่อไทย

ในช่วง ค.ศ. 1955-1970 ทรรศนะของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดนโยบายต่างประเทศของกัมพูชา เมื่อทรงปรับเปลี่ยนทรรศนะเชิงลบต่อประเทศไทยเป็นการแสดงออกด้วยการสร้างภาพลักษณ์ของไทยว่าเป็น “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ส่งผลให้การกำหนดนโยบายของกัมพูชาต่อไทยวางอยู่บนพื้นฐานของความเกลียดชังและแสดงออกด้วยท่าทีที่แข็งกร้าว ดังเห็นจากการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตทั้ง 2 ครั้ง คือ ค.ศ. 1958 และ ค.ศ. 1961 กัมพูชาเป็นฝ่ายยื่นหนังสือขอตัดความสัมพันธ์ทางการทูตก่อนเสมอ ในแง่หนึ่งเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ต่อการดำเนินการของไทย แต่ในขณะเดียวกันก็เพื่อแสดงให้ประชาชนเห็นเป็นเชิงประจักษ์ว่าไทยคือ “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชา

อย่างไรก็ดี การดำเนินนโยบายในลักษณะที่แข็งกร้าวยังมีสาเหตุสำคัญ 2 อีกประการ ได้แก่ ประการที่ 1 การนำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างพระราชอำนาจของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุ และประการที่ 2 ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองและแนวนโยบายหลักของประเทศที่ทั้งสองยึดถือแตกต่างกัน กล่าวคือกัมพูชาเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลาง (Neutrality) และนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด (Non-alignment Policy) ส่วนไทยผูกพันเป็นพันธมิตรที่แนบแน่นกับสหรัฐอเมริกาและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยหลักการทั้งสองประเทศน่าจะดำเนินนโยบายต่อกันได้อย่างราบรื่น แต่ในทางปฏิบัติกลับเป็นสาเหตุของความขัดแย้งและทำให้ทั้งสองประเทศดำเนินนโยบายต่อกันด้วยท่าทีที่ไม่เป็นมิตร

ในช่วงก่อน ค.ศ. 1958 แม้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจะทรงกำหนดกัมพูชาให้เป็นประเทศเป็นกลางและรัฐบาลไทยจะมีความกังวลก็ตาม แต่ในภาพรวมกัมพูชากับไทยยังคงรักษาความสัมพันธ์ต่อกันไว้ได้เป็นอย่างดี เพราะกัมพูชาคงได้รับความช่วยเหลือจากประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยเท่านั้น ขณะที่รัฐบาลไทยมองกัมพูชาเป็นหน้าด่านที่สำคัญในการป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ จึงให้ความช่วยเหลือและการสนับสนุนด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข ป่าไม้ อุตุนิยมวิทยา รวมถึงการศาสนา จนกระทั่ง ค.ศ. 1958 นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ก่อให้เกิด

¹¹⁰⁴ “เขมรเกณฑ์ชายฉกรรจ์ตามหมู่บ้านเขมรเข้ารับราชการทหาร,” 9 สิงหาคม-20 พฤศจิกายน 2516, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/54, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 63.

ความสัมพันธ์ที่ร้าวฉานระหว่างกัมพูชากับไทย เมื่อสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุทรงให้การรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนในวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการกดดันของประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยที่ต้องการให้กัมพูชาเลิกนโยบายเป็นกลาง แต่เหตุผลที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุต้องการใช้ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนออกจากปัญหาการเมืองภายใน เพราะในช่วงเวลานี้การเมืองของกัมพูชาได้ทวีความแตกแยกถึงขีดสุด แม้จะมีการยุบสภาและจัดการเลือกตั้งใหม่ตั้งแต่เดือนมีนาคม ค.ศ. 1958 โดยเสียม วาได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ทว่ารัฐบาลชุดใหม่ก็ล้มในระยะเวลาเพียง 3 เดือน เนื่องจากรัฐสภาลงมติไม่ไว้วางใจผู้นำรัฐบาล ส่งผลให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุกลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 10 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 เป็นที่น่าสังเกตว่า กระแสชาตินิยมกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารได้รับการปลุกกระดมขึ้น โดยมีการบิดเบือนข่าวในทำนองว่าไทยรุกรานกัมพูชา ทั้งที่ขณะนั้นคณะผู้แทนกัมพูชากับไทยกำลังเจรจาเพื่อแก้ไขความขัดแย้งดังกล่าวอยู่ การรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนจึงเป็นการสร้างพันธมิตรมาใช้บีบบังคับและกดดันรัฐบาลไทยให้ยอมรับสิทธิของกัมพูชาเหนือปราสาทเขาพระวิหาร ในแง่หนึ่งเป็นการเพิ่มพูนผลงานของรัฐบาลภายใต้องค์การสังคมนิยม พร้อมกับกระตุ้นให้ราษฎรเห็นว่ามีเพียงพระองค์ที่สามารถรักษาอธิปไตยของชาติและเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีของกัมพูชาอำนาจทางการเมืองจึงสมควรถูกถวายแด่พระองค์ ในเวลาใกล้เคียงกันนี้ยังได้ปรากฏพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในการเรียกร้องเอกราชของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก๊องบอดเฉียงตั้งแต่เดือนกันยายน ค.ศ. 1958 ด้วย

รัฐบาลไทยมองการกระทำของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุว่าเปิดโอกาสให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ขยายตัวและนำอันตรายมาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผลักดันให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำการปฏิวัติรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจรในวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 ทั้งนี้สถานการณ์ดังกล่าวไม่เป็นไปตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ เพราะรัฐบาลไทยชุดใหม่ไม่มีท่าทีประนีประนอมกับกัมพูชา ดังนั้นเพื่อแสดงให้ประชาชนเห็นว่า ภายใต้การนำของพระองค์จะไม่ทรงยอมอ่อนข้อให้กับประเทศไทย จึงผลักดันให้ตัดสินพระทัยขอระงับการมีคณะผู้แทนทางการทูตกับไทยเป็นการชั่วคราวในวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 1958 แต่ผลที่เกิดขึ้นเกินความคาดหมาย เพราะรัฐบาลไทยตอบโต้ด้วยท่าทีที่แข็งกร้าว ทั้งการถอนผู้แทนทางการทูตทั้งหมดกลับประเทศ ประกาศปิดพรมแดนและเพิ่มกำลังทหาร ตลอดจนตอบรับคำชักชวนของรัฐบาลเวียดนามใต้สนับสนุนขบวนการเขมรเสรีเพื่อโค่นล้มพระองค์ในแผนการกรุงเทพฯ

อย่างไรก็ตาม กัมพูชาและไทยต่างไม่ต้องการให้ปัญหาความสัมพันธ์ยืดเยื้อ สำหรับไทยอย่างน้อยที่สุดก็เพื่อปิดโอกาสไม่ให้สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนแทรกแซงปัญหาระหว่างสองประเทศ เช่นเดียวกับกัมพูชา แม้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุจะประสบความสำเร็จในการปลุกกระแส

ชาตินิยม แต่พระองค์ก็ไม่ทรงต้องการให้ประเทศฝ่ายสังคมนิยมแทรกแซงปัญหาของตนกับเพื่อนบ้าน ขณะที่กรณีปราสาทเขาพระวิหารถือว่าเป็นที่พอพระทัย เพราะได้รับการนำเสนอจนเป็นที่สนใจในระดับนานาชาติ ด้วยเหตุนี้กัมพูชากับไทยจึงตกลงฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างรวดเร็วในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1959 แต่ทว่าความสัมพันธ์กลับมาตึงเครียดอีกครั้ง เมื่อผู้นำทั้งสองประเทศละเมิดข้อตกลงและโจมตีตอบโต้กันไปมาผ่านสื่อมวลชน กล่าวเฉพาะการวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชนไทยต่อผู้นำกัมพูชา กรณีนี้เป็นปัญหาสำคัญที่สร้างความไม่พอพระทัยให้กับสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ หลายครั้งทรงยื่นหนังสือประท้วงอย่างเป็นทางการต่อรัฐบาลไทย แม้จะเป็นเรื่องเพียงเล็กน้อย และเป็นเรื่องส่วนพระองค์ จนถึงวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1961 สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุอ้างคำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ว่ามีเจตนากล่าวหาและใส่ร้ายต่อกัมพูชา จึงขอตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยเป็นครั้งที่ 2 และแม้จะมีความพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตถึง 2 ครั้ง คือระหว่าง ค.ศ. 1962-1964 และระหว่าง ค.ศ. 1966-1968 แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะต่างฝ่ายต่างตั้งเงื่อนไขที่ไม่สอดคล้องกัน ทำให้กัมพูชากับไทยไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันยาวนานถึง 9 ปี กระทั่งหลังการประหารของลอน นอล (Lon Nol) จึงได้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ขึ้นใหม่ในวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 1970

ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่ข้อสรุปที่ว่า ทรรศนะของสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในช่วง ค.ศ. 1955-1970 ทั้งนี้การดำเนินนโยบายของไทยต่อกัมพูชาเพาะบ่มให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุปรับเปลี่ยนทรรศนะต่อประเทศไทยไปในทางลบ และแสดงออกโดยการถ่ายทอดภาพลักษณ์ของไทยในฐานะ “ผู้ร้าย” และ “ศัตรู” ของกัมพูชาผ่านพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ อันส่งผลต่อการกำหนดและการดำเนินนโยบายของกัมพูชาต่อไทยให้มีลักษณะแข็งกร้าว เมื่อผนวกกับอุดมการณ์ทางการเมืองและแนวนโยบายหลักที่ทั้งสองประเทศยึดถือแตกต่างกัน ก็ยิ่งกระตุ้นให้ความขัดแย้งที่มีอยู่ทวีความรุนแรงจนยากเกินกว่าจะรักษาความสัมพันธ์ฉันมิตรที่ดีต่อกันได้ แต่ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุที่เผชิญกับภาวะวิกฤติในการใช้พระราชอำนาจ นำปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกชาตินิยมแก่ประชาชน ทั้งนี้เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนจากปัญหาความแตกแยกภายใน โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเสริมสร้างอำนาจและบรรลุความชอบธรรมทางการเมืองของพระองค์ ส่งผลให้สภาวะขัดแย้งและตึงเครียดเป็นลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยในช่วง ค.ศ. 1955-1970

รายการอ้างอิง

- "1. ฝ่ายกัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยตั้งแต่ 1 ธันวาคม 2501 2. ประกาศของคณะปฏิวัติกรมแดนระหว่างประเทศไทยกัมพูชา ตั้งแต่ 25 พฤศจิกายน 2501." 24 พฤศจิกายน 2501-9 กุมภาพันธ์ 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวงกองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/59. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- Armstrong, John P. **Sihanouk Speaks**. New York: Walker and Company, 1963.
- Ayres, David M. **Anatomy of a Crisis: Education, Development, and the State in Cambodia, 1953-1998**. Chiang Mai: Silkworm Books, 2003.
- Bilodeau, Charles. "Compulsory Education in Cambodia." In **Compulsory Education in Cambodia, Lao and Vietnam**, 11-70. Switzerland: UNESCO, 1955.
- Caldwell, Malcolm and Lwek Tan. **Cambodia in the Southeast Asian War**. New York: Monthly Review, 1973.
- "Cambodge L'enseignement Primaire 4 Mars 1962-31 Décembre 1968 Par R.H. Dulieu." 1969. การอบรมและการฝึกสอน กลองที่ 187. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Cambodge L'enseignement Primaire 4 Mars 1962-31 Décembre 1968 Par R.H. Dulieu." ๑๙๖๙. *การอบรมและการฝึกสอน* กลองที่ 187. *ขบวนการผู้สร้างชาติ* กัมพูชา.]
- "Cambodia-Military Situation, February 16, 1954 (Approved for Release: 2001/03/02)." 1954. CIA. General CIA Records. CIA-RDP69-00642R000100050116-0. Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp69-00642r000100050116-0>.]
- "Cambodia to Keep French Tie; King Decries Independence Idea." **New York Times** (13 February 1947): 10.
- "Cambodia, January 7, 1959 (Approved for Release: 2006/10/13)." 1959. CIA. CREST. CIA-RDP79r00904a000500010139-5. Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79r00904a000500010139-5>.]
- "Central Intelligence Bulletin-1956/04/01 (Approved for Release: 2019/10/21)." 1956. CIA. CIB. 02995591. Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/02995591>.]
- "Central Intelligence Bulletin-1956/06/01 (Approved for Release: 2019/10/21)." 1956.

- CIA. CIB. 03020486. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/03020486.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/03020486.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/01/02 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03000012. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/03000012.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/03000012.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/01/10 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03000019. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/03000019.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/03000019.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/01/12 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03015526. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/03015526.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/03015526.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/01/14 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03000021. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/03000021.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/03000021.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/01/16 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03187387. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/03187387.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/03187387.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/01/20 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03023340. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/03023340.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/03023340.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/01/22 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03023338. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/03023338.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/03023338.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/01/23 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 02058871. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/02058871.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/02058871.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/01/31 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03003304. Central Intelligence Agency.
[\[https://www.cia.gov/readingroom/document/03003304.\]](https://www.cia.gov/readingroom/document/03003304.)
- "Central Intelligence Bulletin-1959/02/13 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03023215. Central Intelligence Agency.

[<https://www.cia.gov/readingroom/document/03023215>.]

"Central Intelligence Bulletin-1959/02/19 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03023210. Central Intelligence Agency.
[<https://www.cia.gov/readingroom/document/03023210>.]

"Central Intelligence Bulletin-1959/02/23 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03004219. Central Intelligence Agency.
[<https://www.cia.gov/readingroom/document/03004219>.]

"Central Intelligence Bulletin-1959/04/13 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03156035. Central Intelligence Agency.
[<https://www.cia.gov/readingroom/document/03156035>.]

"Central Intelligence Bulletin-1959/05/16 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 02066868. Central Intelligence Agency.
[<https://www.cia.gov/readingroom/document/02066868>.]

"Central Intelligence Bulletin-1959/08/13 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03163350. Central Intelligence Agency.
[<https://www.cia.gov/readingroom/document/03163350>.]

"Central Intelligence Bulletin-1959/09/02 (Approved for Release: 2020/02/21)." 1959.
CIA. CIB. 03148920. Central Intelligence Agency.
[<https://www.cia.gov/readingroom/document/03148920>.]

"Central Intelligence Bulletin-1959/09/23 (Approved for Release: 2020/02/21)." CIA. CIB.
03163356. Central Intelligence Agency.
[<https://www.cia.gov/readingroom/document/03163356>.]

"Central Intelligence Bulletin-August 13, 1959 (Approved for Release: 2002/10/21)." 1959.
CIA. CREST. CIA-RDP79T00975A004600380001-9. Central Intelligence Agency.
[<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00975A004600380001-9.pdf>.]

"Central Intelligence Bulletin, July 14, 1964 (Approved for Release: 2009/05/12)." 1964.
CIA. General CIA Records. CIA-RDP79T00975A007800070001-8. Central Intelligence Agency.
[<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79t00975a007800070001-8>.]

"Central Intelligence Bulletin, November 20, 1963 (Approved for Release: 2003/05/16)."

1963. CIA. General CIA Records. CIA-RDP79T00975A007300440001-2. Central Intelligence Agency. [[https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-
rdp79t00975a007300440001-2.](https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79t00975a007300440001-2)]
- Chandler, David. **A History of Cambodia**. 4th ed. Chiang Mai: Silkworm Books, 2008.
- Chandler, David P. "Cambodia's Relations with Siam in the Early Bangkok Period: The Politics of a Tributary State." **Journal of the Siam Society** 60, 2 (1972): 153-169.
- . "The Kingdom of Kampuchea, March-October 1945: Japanese-Sponsored Independence in Cambodia in World War II." **Journal of Southeast Asian Studies** 17, 1 (March 1986): 80-93.
- . **The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945**. Chiang Mai: Silkworm Books, 1999.
- Clymer, Kenton. **The United States and Cambodia, 1969-2000: A Troubled Relationship**. London: RoutledgeCurzon, 2004.
- Colby, William and Peter Forbath. **Honorable Men: My Life in the C I A**. New York: Simon and Schuster, 1978.
- Corfield, Justin. **Khmers Stand Up!: A History of the Cambodian Government 1970-1975**. Australia: Monash University, 1994.
- Corfield, Justin and Laura Summers. "Dap Chhuon." In **History Dictionary of Cambodia**, 96-97. United States of America: Scarecrow Press, Inc., 2003.
- . "Khmer People's Revolution Party." In **Historical Dictionary of Cambodia**, 222-223. United States of America: Scarecrow Press, Inc., 2003.
- . "Newspaper." In **Historical Dictionary of Cambodia**, 272-275. : , 272-275. United States of America: Scarecrow Press, Inc., 2003.
- Corrine Phuangkasem. **Thailand's Foreign Relations, 1964-80**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1984.
- Cultures of Independence: An Introduction to Cambodian Arts and Culture in the 1950's and 1960's**. Cambodia: Reyum, 2001.
- Darling, Frank C. **Thailand and the United States**. Washington D.C.: Public Affairs Press, 1965.
- Delvert, Jean. **La Paysan Cambodgien**. Paris: L'Harmattan, 1994.

- Deth, Sok Udom. "Factional Politics and Foreign Policy Choices in Cambodia-Thailand Diplomatic Relations, 1950-2014." PhD dissertation in Southeast Asian Studies, Philosophischen Fakultät III, Humboldt-Universität zu Berlin, Germany, 2014.
- Fineman, Daniel. **Special Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958.** Honolulu: University of Hawaii Press, 1997.
- Ghoscha, Christopher E. "Khmer Issarak." In **Historical Dictionary of the Indochina War (1945-1954): An International and Interdisciplinary Approach**, 242-243. United States of America: NIAS Press, 2015.
- "Gift to Queen of Cambodia Kills Prince." **Eugene Register Guard** (September 11, 1959): 1.
- Girling, J.L.S. **Cambodia and the Sihanouk Myths.** Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1971.
- Gordon, Bernard K. **The Dimensions of Conflict in Southeast Asia.** New Jersey: Prentice-Hall, 1966.
- Gunn, Geoffrey C. **Monarchical Manipulation in Cambodia: France, Japan, and the Sihanouk Crusade for Independence.** Thailand: NIAS Press, 2018.
- Janneau, Gustave. **Manuel Pratique De Langue Cambodgienne.** Saigon: Imprimerie Impériale, 1870.
- Jeldres, Julio Armando. "Norodom Sihanouk and the Formulation of Cambodian Foreign Policy (1953-1976)." PhD thesis, School of Philosophical, Historical and International Studies, Faculty of Arts, Monash University Melbourne, Australia, 2015.
- Jha, Ganganath. **Foreign Policy of Thailand.** New Delhi: Radiant Publishers, 1979.
- Kasian Tejapira. **Commodifying Marxism: The Formation of Modern Thai Radical Culture, 1929-1958.** Kyoto: Kyoto University Press, 2001.
- Kiernan, Ben. **How to Pol Pot Came to Power: A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975.** London: Verso, 1986.
- . **The Samlaut Rebellion and Its Aftermath, 1967-70: The Origins of Cambodia's Liberation Movement, Part I I.** Australia: Monash University, 1975.
- "L' Œuvre Du Sangkum Reastr Niyum Bilani De Juillet a Decembre 1963 (Du Eve Au Xvie

- Congrès National)." 1963. การเมือง กล้องที่ 336. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [L' Œuvre Du Sangkum Reastr Niyum Bilanl De Juillet a Decembre 1963 (Du EVe Au XVIe Congrès National).] ๑๙๖๓. *ការងាររបស់គណបក្ស* BOX 336. *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិ កម្ពុជា*.]
- "L' Aide Américaine Au Cambodge." 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ น (2) กต/315. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- Lasater, Martin L. "Cambodia: The Politics of Survival (the Shaping of Cambodian Foreign Policy, 1954-1963)." M.A. thesis, Department Oriental Studies, Graduate College, University of Arizona, 1969.
- Leclère, Adhémar. **Histoire Du Cambodge Depuis Le 1er Siècle De Notre ère.** Paris: Librairie Paul Geuthner, 1914.
- Leifer, Michael. "Cambodia and Her Neighbors." **Pacific Affairs** 34, 4 (Winter 1961-1962): 361-374.
- . **Cambodia and Neutrality.** Canberra: Australian National University, 1962.
- . "Cambodia: In Search of Neutrality." **Asian Survey** 3, 1 (January 1963): 55-60.
- . "Cambodia: The Politics of Accommodation." **Asian Survey** 4, 1 (January 1964): 674-679.
- . **Cambodia: The Search for Security.** United States of America: Frederick A. Praeger, Inc., 1967.
- . "Sihanouk: A Prince among Neutrals." **The Australian Quarterly** 34, 3 (December 1962): 38-49.
- "Location and Disposition of Son Ngoc Thanh S Forces in Cambodia, December 31, 1952 (Approved for Release: 2003/08/12)." 1952. CIA. General CIA Records. CIA-RDP82-00457R015700360003-0. Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r015700360003-0>.]
- Manee, Walton C. "Cambodia's Controversial Sihanouk." **World Affairs** 130, 3 (October-November 1967): 147-151.
- Manich Jumsai, M.L. **History of Thailand & Cambodia [from the Days of Angkor to the Present].** Bangkok: Chalermnit, 1970.
- Ministere de l'Information Phnom Penh. **Les Paroles De Samdech Preah Norodom**

- Sihanouk (Avril-Juin 1966).** Phnom Penh: Sangkum Reastr Niyum, 1966.
- Ministry of Foreign Affairs. **Facts About the Relations between Thailand and Cambodia.** Bangkok: Ministry of Foreign Affairs, 1961.
- Munson, Frederick P. **Area Handbook for Cambodia.** Washington, D.C., United States of America: the Superintendent of Documents, U.S. Government Printing Office, 1963.
- . **Area Handbook for Cambodia.** Washington, D.C., United States of America: the Superintendent of Documents, U.S. Government Printing Office, 1968.
- Ngoun, Kimly. "The Politics of Nationalism in Cambodia's Preah Vihear Conflict with Thailand: The State, the City and the Border." PhD thesis, Australian National University, 2017.
- Nuechterlein, D.E. **Thailand and the Struggle for Southeast Asia.** Ithaca: Cornell University Press, 1965.
- Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State. **18. Telegram from the Embassy in Cambodia to the Department of State, September 27, 1958.** Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d18>.
- . **79. Memorandum from the Deputy Director of the Office of Southeast Asian Affairs (Jenkins) to the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Robertson), August 21, 1958.** Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d79>.
- . **81. Memorandum from the Director the Southeast Asian Affairs (Kocher) to the Assistant Secretary of State for the Far Eastern Affairs (Robertson), September 3, 1958.** Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d81>.
- . **90. Memorandum of a Conversation Department of State, Washington, December 1, 1958.** Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d90>.
- . **91. Telegram from the Embassy in Vietnam to the Department of State.** Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d91>.

- . 93. Telegram from the Embassy in Cambodia to the Department of State, January 12, 1959. Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d93>.
- . 94. Memorandum of a Conversation, Department of State, Washington, January 26, 1959. Accessed October 28, 2021. Available from <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d94>.
- . 95. Telegram from the Embassy in Cambodia to the Department of State, February 16, 1959. Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d95>.
- . 97. Editorial Note. Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d97>.
- . 99. Telegram from the Department of State to Embassy in Cambodia, February 21, 1959. Accessed October 28, 2021. Available from <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d99>.
- . 100. Letter from Prime Minister Sihanouk to President Eisenhower, February 23, 1959. Accessed October 29, 2021. Available from <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d100>.
- . 103. Telegram from the Embassy in Cambodia to the Department of State, February 26, 1959. Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d103>.
- . 104. Telegram from the Embassy in Cambodia to the Department of State, February 28, 1959. Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d104>.
- . 105. Memorandum of a Conversation, Department of State, Washington, March 3, 1959. Accessed October 28, 2021. Available from <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d105>.
- . 120. Telegram from the Embassy in Cambodia to the Department of State, September 19, 1959. Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d120>.
- . 122. Telegram from the Embassy in Vietnam to the Department of State, September 22, 1959. Accessed October 28, 2021. Available from

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v16/d122#fn:1.5.4.8.8.148.18.4.44.5.11>.

- . **132. Editorial Note.** Accessed June 11, 2023. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v23/d132>.
- . **The Chargé at Phnom Penh (Montllor) to the Department of State, June 15, 1953.** Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v13p1/d305>.
- . **The Chargé at Phnom Penh (Montllor) to the Department of State, September 17, 1953.** Accessed October 28, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v13p1/d408>.
- . **The Chargé at Saigon (Gullion) to the Department of State, June 30, 1952.** Accessed October 25, 2021. Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v13p1/d91>.
- Osborne, Milton. **Before Kampuchea: Preludes to Tragedy.** London: George Allen & Unwin, 1984.
- . "History and Kingship in Contemporary Cambodia." **Journal of Southeast Asian History** 7, 1 (March 1966): 1-14.
- . **Politics and Power in Cambodia: The Sihanouk Years.** Camberwell, Australia: Longman, 1973.
- Osborne, Milton E. **Sihanouk: Prince of Light Prince of Darkness.** Chiang Mai: Silkworm Books, 1994.
- Poole, Peter A. **The Expansion of the Vietnam War into Cambodia: Action and Response by the Governments of North Vietnam, South Vietnam, Cambodia, and the United States.** Athens, Ohio: Ohio University, Center for International Studies, 1970.
- Pradhan, P.C. "Sihanouk and the Formulation of Cambodian Foreign Policy." **Proceeding of India History Congress** 37 (1976): 457-463.
- "The President's Intelligence Checklist 14 July 1964 (Approved for Release: 2015/08/04)." 1964. CIA. President's Daily Brief 1961-1969. 0005959296. Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/0005959296>.]
- "The President's Intelligence Checklist 16 April 1964 (Approved for Release:

- 2015/07/24)." 1964. CIA. President's Daily Brief 1961-1969. 0005959096. Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/0005959096>.]
- "Principaux Discours Et Allocutions De S.A.R. Le Prince Norodom Sihanouk President Du Sangkum Reastr Niyum En 1958." 1958. การเมือง กล่องที่ 328. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Principaux Discours Et Allocutions De S.A.R. Le Prince Norodom Sihanouk President Du Sangkum Reastr Niyum En 1958." ๑๙๕๘. *การฉัตรเวหา* BOX 328. *บรรณสารผู้สวดระลึกคุณ.*]
- "Principaux Discours, Messages, Allocutions, Déclarations, Conférences De Press Et Interview De Son Altesse Royale Le Prince Norodom Sihanouk Année 1963." 1963. การเมือง กล่องที่ 327. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Principaux Discours, Messages, Allocutions, Déclarations, Conférences De Press Et Interview De Son Altesse Royale Le Prince Norodom Sihanouk Année 1963." ๑๙๖๓. *การฉัตรเวหา* BOX 327. *บรรณสารผู้สวดระลึกคุณ.*]
- "Principaux Discours, Messages, Déclarations Et Allocutions De Son Altesse Royale, Le Prince Norodom Sihanouk En 1962." 1962. การเมือง กล่องที่ 326. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Principaux Discours, Messages, Déclarations Et Allocutions De Son Altesse Royale, Le Prince Norodom Sihanouk En 1962." ๑๙๖๒. *การฉัตรเวหา* BOX 326. *บรรณสารผู้สวดระลึกคุณ.*]
- "Programme De L'enseignement Primaire." 1959. การอบรมและการฝึกสอน กล่องที่ 189. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Programme De L'Enseignement Primaire." ๑๙๕๙. *การหบรวิธี์การบผู้ล้บผู้ร* BOX 189. *บรรณสารผู้สวดระลึกคุณ.*]
- Rainsy, Sam and David Whitehouse. **We Didn't Start the Fire My Struggle for Democracy in Cambodia.** Chiang Mai: Silkworm, 2003.
- "Rapport Succinct Sur Le Mouvement Éducatif Au Cambodge Pendant L'année Scolaire 1960-61." 1961. การอบรมและการฝึกสอน กล่องที่ 217. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Rapport Succinct Sur Le Mouvement Éducatif Au Cambodge Pendant L'année Scolaire 1960-61." ๑๙๖๑. *การหบรวิธี์การบผู้ล้บผู้ร* BOX 217. *บรรณสารผู้สวดระลึกคุณ.*]
- "Relations between Thailand and Cambodia." 2502. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ น (2) กต/317. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "Report-Prince Sihanouk and the New Order in Southeast Asia (Approved for Release:

May 2007)." n.d. CIA. The CAESAR, POLO, and ESAU Papers. 5077054e993247d4d82b6ab0. Central Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/5077054e993247d4d82b6ab0>.]

"Revue De L'instituteur Khmer N 3 De September 1962." 1962. การอบรมและการฝึกสอน
 กลุ่มที่ 186. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Revue De L'Instituteur Khmer N 3 De
 September 1962." ๑๙๖๒. *การอบรมวิธีจัดการบู้ลัดบเร็ว* BOX 186. *บณฺณสวณฺณรณฺณรณฺณรณฺณ*
กัณฺณรณฺณ.]

"Revue De L'instituteur National Pédagogique N 2 Mai 1959." 1959. การอบรมและการ
 ฝึกสอน กลุ่มที่ 217. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Revue De L'Instituteur National
 Pédagogique N 2 Mai 1959." ๑๙๕๙. *การอบรมวิธีจัดการบู้ลัดบเร็ว* BOX 217. *บณฺณ*
สวณฺณรณฺณรณฺณรณฺณ.]

Russier, Henri. *Histoire Sommaire De Royaume De Cambodge Des Origines à Nos
 Jours*. Saigon: Imprimerie Commercial C.Ardin, 1914.

Sam, Yang. *Khmer Buddhist and Political 1954-1984*. Newington: Khmer Studies
 Institute, 1987.

Scheeter, Jerrold. *The New Face of Buddha; Cambodia the People's Prince*. New
 York: Coward, Macamm, Inc, 1967.

Shawcross, William. *Sideshow: Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia*.
 London: The Hogarth Press, 1993.

Sihanouk, Norodom. "Cambodia Neutral: The Dictate of Necessity." *Foreign Affairs*
 (July 1958): 582-586.

———. *La Monarchie Cambodgienne Et La Croisade Royale Pour L'indépendance*.
 Phnom Penh: n.p., n.d.

———. *Shadow over Angkor, Volume One: Memories of His Majesty King
 Norodom Sihanouk of Cambodia*. Translated by Jurio A. Jeldres. Phnom
 Penh: Monument Books, 2005.

———. *Souvenirs Doux Et Amers*. Paris: Hachette, 1981.

"The Situation in Cambodia December 20, 1963 (Approved for Release: 2008/02/08)."
 1963. CIA. General CIA Records. CIA-RDP79-00927A004300040002-1. Central
 Intelligence Agency. [<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79->

[00927a004300040002-1.】](#)

- Smith, Roger M. **Cambodia's Foreign Policy**. New York: Cornell University Press, 1965.
- . "Part Seven: Cambodia—the History Background." In **Government and Politics of Southeast Asia**, 595-631. edited by George McTurnan Kahin. London: Cornell University Press, 1964.
- . "Prince Norodom Sihanouk of Cambodia." **Asian Survey** 7, 6 (June 1967): 353-362.
- . **Southeast Asia: Documents of Political Development and Change**. New York: Cornell University Press, 1974.
- Steinberg, David J. and other. **Cambodia: Its People, Its Society, Its Culture**. New Haven: HRAF Press, 1959.
- TIME USA. **Cambodia: Sam the Whipper, Monday, July 21, 1958**. Accessed October 28, 2021. Available from <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,868644,00.html>.
- . **Cambodia: Tearful Times, Monday, June 10, 1957**. Accessed October 30, 2021. Available from <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,937458,00.html>.
- Turkoly-Joczik, Robert L. . "Cambodia's Khmer Serei Movement." **Asian Affairs: An American Review** 15, 1 (Spring 1988): 48-62.
- United Nations Digital Library. **Letter Dated 16 August 1966 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council**. Accessed June 4, 2023. Available from <https://digitallibrary.un.org/record/524628?ln=en>.
- Vickery, Michael. **Cambodia 1975-1982**. Chiang Mai: Silkworm, 1999.
- . "Looking Back at Cambodia, 1942-76." In **Peasants and Politics in Kampuchea 1942-1981**, 89-113. edited by Ben Kiernan and Chanthou Boua. New York: M.E. Sharpe Inc., 1982.
- "Widespread Federal Job Changes Set, November 10, 1972 (Approved for Release: 2001/08/07)." 1972. CIA. General CIA Records. CIA-RDP77-00432R000100020001-4. Central Intelligence Agency. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp77-00432r000100020001-4.】>
- Wood, W.A.R. **A History of Siam, from the Earliest Times to the Year A.D. 1781**,

with a Supplement Dealing with More Recent Events. London: T. Fisher Unwin, LTD., 1924.

Yoothasart Ngamin. "World Politics and State Building of Cambodia by King Norodom Sihanouk in 1953-1970." M.A. thesis in Southeast Asian Studies (Interdisciplinary Program), Graduate School, Chulalongkorn University, 2009.

กนต์ธีร์ ศุภมงคล. **การวิเทศบายของไทย ระหว่างปี พุทธศักราช 2483 ถึง 2495.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

กรมการปกครอง. **สาธารณรัฐเขมร การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจิตวิทยา.** กรุงเทพฯ: กองวิชาการ กรมการปกครอง, 2517.

"กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (1 มิถุนายน-26 ตุลาคม 2507)" 17 สิงหาคม 2507. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/7. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (1 มิถุนายน-26 ตุลาคม 2507)." 13 กรกฎาคม 2507. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/7. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทหาร และทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507)." 30 ธันวาคม 2506. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทหาร และทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507)." 5 มกราคม 2507. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทหาร และทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507)." 20 มกราคม 2507. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"กรมข่าวทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด นำส่งสรุปข่าวกรองเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ทหาร และทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาว, กัมพูชา, มาเลเซียและเวียดนามใต้ (1 ธันวาคม 2506-5 มีนาคม 2507)." 10 กุมภาพันธ์ 2507. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/6.

กรมประชาสัมพันธ์. **ประเทศไทย เรื่อง การไต่ดินแดนคืน**. พระนคร: กรมประชาสัมพันธ์, 2484.

"กัมพูชาขอรับรองประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พิพาทชายแดนกับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน." 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/498. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย." 24 ตุลาคม 2504-29 พฤษภาคม 2512. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/66. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"การคุกคามของคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา." 2512. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90.3.2/9. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-กัมพูชา." 21 ตุลาคม-17 พฤศจิกายน 2504. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/64. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"การเตรียมป้องกันสถานการณ์ชายแดนด้านกัมพูชาภายหลังการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต และปิดพรมแดน." 21 ตุลาคม 2504-21 ธันวาคม 2507. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.1/5. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"การประชุมข้าราชการจังหวัดชายแดนด้านกัมพูชา (14-22 มกราคม 2502)." 22 มกราคม 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/21. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"การประชุมที่ 1." **ราชกิจ** 9, 2 (ไตรมาสที่ 2, 1953): 144-157. [**“แถลงประมุขี ๑.”** **ภคกิจ** ๙, ๒ (ตรีมาสจี ๒, ๑๙๕๓): ๑๒๖-๑๕๗.]

"การประชุมที่ 2." **ราชกิจ** 9, 2 (ไตรมาสที่ 2, 1953): 158-165. [**“แถลงประมุขี ๒.”** **ภคกิจ** ๙, ๒ (ตรีมาสจี ๒, ๑๙๕๓): ๑๕๘-๑๖๕.]

"การประชุมที่ 8." **ราชกิจ** 10, 19 (15 ตุลาคม 1954): 1775-1777. [**“แถลงประมุขี ๘.”** **ภคกิจ** ๑๐, ๑๙ (๑๕ ตุลาคม ๑๙๕๔): ๑๗๗๕-๑๗๗๗.]

"การประชุมที่ 16, การประชุมที่ 17." **ราชกิจ** 10, 5 (ไตรมาสที่ 1, 1954): 358-372. [**“แถลงประมุขี ๑๖, แถลงประมุขี ๑๗.”** **ภคกิจ** ๑๐, ๕ (ตรีมาสจี ๑, ๑๙๕๔): ๓๕๘-๓๗๒.]

"การประชุมที่ 24." **ราชกิจ** 10, 22 (30 พฤศจิกายน 1954): 23-27. [**“แถลงประมุขี ๒๔.”** **ภคกิจ** ๑๐, ๒๒ (๓๐ พฤศจิกายน ๑๙๕๔): ๒๓-๒๗.]

- "การประชุมที่ 74." **ราชกิจ** 10, 10 (ไตรมาสที่ 2, 1954): 970-974. [*“เดลินิวส์”* ๗๔.] **ภคกิจ** ๑๐, ๑๐ (*ไถ่ยาสจี ๒, ๑๙๕๔*): ๙๗๐-๙๗๔.]
- "การประชุมที่ 75." **ราชกิจ** 10, 10 (ไตรมาสที่ 2, 1954): 975-994. [*“เดลินิวส์”* ๗๕.] **ภคกิจ** ๑๐, ๑๐ (*ไถ่ยาสจี ๒, ๑๙๕๔*): ๙๗๕-๙๘๔.]
- "การป้องกันการแทรกซึมของเงินคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502)." 27 สิงหาคม 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การป้องกันการแทรกซึมของเงินคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502)." 28 กรกฎาคม 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การป้องกันการแทรกซึมของเงินคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502)." 16 ตุลาคม 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การป้องกันการแทรกซึมของเงินคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา (สิงหาคม 2501-มกราคม 2502)." 27 ตุลาคม 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การปิดพรมแดนด้านเขมร." 20 มีนาคม-7 เมษายน 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/45. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การเปิดพรมแดนระหว่างประเทศไทย-กัมพูชา." 11 กุมภาพันธ์-18 สิงหาคม 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/62. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การพัฒนาท้องถิ่นทุรกันดารและห่างไกล ชายแดนกัมพูชา (22 ตุลาคม 2508-15 กุมภาพันธ์ 2509)." 15 กุมภาพันธ์ 2509. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/31. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การพัฒนาท้องถิ่นทุรกันดารและห่างไกล ชายแดนกัมพูชา (22 ตุลาคม 2508-15 กุมภาพันธ์ 2509)." 22 ตุลาคม 2508. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/31. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การพัฒนาท้องถิ่นทุรกันดารและห่างไกล ชายแดนกัมพูชา (22 ตุลาคม 2508-15 กุมภาพันธ์ 2509)." 2 กุมภาพันธ์ 2509. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/31. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

- "การมอบอาวุธปืนเป็นของขวัญต่อรัฐบาลกัมพูชา." 14-24 ธันวาคม 2496. เอกสาร
กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท
3.1.2.13/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การเมืองเศรษฐกิจในสังคมนิคม." 1961. การเมือง กล่องที่ 269. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
กัมพูชา. [*รเวตทวยเสฐ์กิตโรสสุยภสุริยษ.* ๑๙๖๑. *การเฝ้ารเวตทวย* BOX
269. *บณฺณสารฐารฐาคีคฺคฺฐ.*]
- "การรื้อฟื้นบริเวณการบินระหว่างไทยกับกัมพูชา." 28 เมษายน-7 พฤษภาคม 2513. เอกสาร
กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท
3.1.2.13/38. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การลงมือทำงานในสังคมนิคม งดตุลจากเดือนธันวาคม 1962 ถึงเดือนมิถุนายน 1963." 1963.
การเมือง กล่องที่ 316. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [*สฺวไธโรสสุยภสุริยษ*
คฺคฺฐการฐไธฐุ ๑๙๖๒ ฐนัไธยิฐฐ ๑๙๖๓. ๑๙๖๓. *การเฝ้ารเวตทวย* BOX 316.
บณฺณสารฐารฐาคีคฺคฺฐ.]
- "การแลกเปลี่ยนคนที่ถูกจับกุมระหว่างไทย-กัมพูชา." 14 มกราคม 2508-12 ธันวาคม 2510. เอกสาร
กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท
3.1.2.13/30. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยกัมพูชา 1. ข้อเสนอฝ่ายกัมพูชา 2. การเปิด
พรมแดนระหว่างประเทศไทย-กัมพูชา." 31 มกราคม-25 มีนาคม 2502. เอกสาร
กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท
3.1.2.13/61. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การสนทนากับนาย Robert Fenaux เอกอัครราชทูตเบลเยียมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ
กัมพูชา." 2502. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/97. สำนักหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ.
- "การสนทนากับนายเนี้ยก ตัวลอง เอกอัครราชทูตกัมพูชา ประจำกรุงมอสโก." 4 พฤศจิกายน 2500.
เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/57. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การสนทนากับเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสคนใหม่ซึ่งจะมาประจำประเทศไทย." 27 เมษายน 2502.
เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/104. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การสนทนาระหว่างเสด็จในกรมฯ รัฐมนตรี กับเอกอัครราชทูตอเมริกันเรื่องลาวและกัมพูชา." 17
เมษายน 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/35. สำนักหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ.

- "การสนทนาระหว่างเสด็จในกรมฯ รัฐมนตรี กับเอกอัครราชทูตอังกฤษเกี่ยวกับกัมพูชา นโยบายเป็นมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านของไทย และเรื่ององค์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค." 23 เมษายน 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/36. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การสนทนาระหว่างอุปทูตผู้รักษาราชการสถานเอกอัครราชทูต ณ พนมเปญ กับอุปทูตอังกฤษ." 2503. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 73.7/44. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การสนทนาระหว่างอนุกับเจ้าฟ้านโรตมสีหนุ." 17 สิงหาคม 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 81.3/81. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "การสนทนาระหว่างเอกอัครราชทูต ณ พนมเปญ กับเจ้าฟ้านโรตมสีหนุในโอกาสที่เจ้าฟ้าทรงประทานเลี้ยงเป็นเกียรติแก่เอกอัครราชทูต." 25 มิถุนายน 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/73. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "กำหนดเหตุองค์ประชุมครั้งที่ 50 ความปัญหาซึ่งทหารฝรั่งเศสจับกุมตัวท่านเลียม วา." 17 กุมภาพันธ์ 1947. กำหนดเหตุประชุมรัฐสภา เลขกลอง 2 เลขที่ 50. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [កំណត់ហេតុអង្គប្រជុំលើកទី ៥០ ស្តីអំពីបញ្ហាដែលទាហានបារាំងចាប់ខ្លួនលោកស៊ឹម វា. ១៧ កុម្ភៈ ១៩៤៧. កំណត់ហេតុប្រជុំរដ្ឋសភា លេខប្រអប់ ២ លេខសុំលិខិត ៥០. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]
- กุลันนัท คันธิก. "ดร. สุธะเกียรติ์ เสถียรไทย กับการดำเนินนโยบายต่างประเทศ พ.ศ. 2544-2548." วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.
- . "นโยบายต่างประเทศไทยในสงครามเย็น: กระบวนการ ปัจจัย และการปฏิบัติ." **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา** 6, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561): 34-68.
- ไกล์รัฐ อามระดิช. "คำอธิบายการถ่ายคำเขมรเป็นไทย." In **กัมพูชา: ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคงและการต่างประเทศ**, ฉ.ฉ. edited by เขียน จีระวิทย์ และสุนัย ฝาสุก. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- "ขอความคุ้มครองนักกีฬาที่เดินทางไปแข่งขันกีฬาแหลมทอง (20 พฤศจิกายน-7 ธันวาคม 2502)." 26 พฤศจิกายน 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/25. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "ข้อความจากหนังสือสรุปข่าว Usom Publication เกี่ยวกับแถลงการณ์ของนโรตมประท้วงสาส์นของเอกอัครราชทูตอเมริกันประจำกัมพูชา (1-20 มีนาคม 2499)." 1 มีนาคม 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.1/23. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "ข้อความเรื่องความสัมพันธ์ เขมร-ไทย จากหนังสือพิมพ์สยามรัฐ." 2501. เอกสารกระทรวงการ

ต่างประเทศ กต 80/203. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ขอให้จังหวัดป้องกันและปราบปรามมิฉ้อฉลที่จะเข้าไปทำการประทุษร้ายในเขตกัมพูชาตามนโยบาย ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับกัมพูชา." 21 ตุลาคม-20 ธันวาคม 2503. เอกสาร กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/536. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ข่าวจากหนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทม์เรื่องชายแดนด้านกัมพูชา." 3 กันยายน 2501. เอกสารกระทรวง การต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/152. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ข่าวตัดจากหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับกัมพูชา." 2512. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90.3.2/11. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ข่าวในประเทศ." หนังสือพิมพ์สามัคคี 2, 31 (9 มีนาคม 1955): 1. [*ฉบับนี้ถูกใส่สุก.* " *สายลับ ๒, ๓๑ (๙ มีนาคม ๑๙๕๕): ๑.*]

"ข่าวรับฟังจากสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ (ใช้เฉพาะในราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 29 กรกฎาคม-6 พฤศจิกายน 2509)." 16 สิงหาคม 2509. เอกสารกระทรวงการ ต่างประเทศ (2) กต 18.3/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ข่าวรับฟังจากสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ (ใช้เฉพาะในราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 29 กรกฎาคม-6 พฤศจิกายน 2509)." 31 สิงหาคม 2509. เอกสารกระทรวงการ ต่างประเทศ (2) กต 18.3/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ข่าวรับฟังจากสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ (ใช้เฉพาะในราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 29 กรกฎาคม-6 พฤศจิกายน 2509)." 19 กันยายน 2509. เอกสารกระทรวงการ ต่างประเทศ (2) กต 18.3/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ข่าวรับฟังจากสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ (ใช้เฉพาะในราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 29 กรกฎาคม-6 พฤศจิกายน 2509)." 21 กันยายน 2509. เอกสารกระทรวงการ ต่างประเทศ (2) กต 18.3/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ข่าวและบทความจากหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับนายพลลอนนอล นายกรัฐมนตรีกัมพูชา." 23 กรกฎาคม 2513. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/43. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ข่าวสำคัญและนโยบายของกระทรวงการต่างประเทศ ระหว่างเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2510." 18 กรกฎาคม 2510. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.2.3/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ข่าวสำคัญและนโยบายของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงต่างประเทศ (21 ตุลาคม

- 2509-16 ตุลาคม 2511)." 5 สิงหาคม 2509. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.4/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธภาพระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 3." 25 ตุลาคม 2501. เอกสารส่วนบุคคล พันเอกแสง จุละจาริตต์ สบ. 10.12.1/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "ข่าวหนังสือพิมพ์และบทวิจารณ์เจรจาสัมพันธภาพระหว่างไทย-กัมพูชา และเหตุการณ์ต่อเนื่อง เล่ม 4." 8 มิถุนายน 2502. เอกสารส่วนบุคคล พันเอกแสง จุละจาริตต์ สบ. 10.12.1/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เขมรเกณฑ์ชายฉกรรจ์ตามหมู่บ้านเขมรเข้ารับราชการทหาร." 9 สิงหาคม-20 พฤศจิกายน 2516. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/54. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เขมรขอความร่วมมือปราบปรามโจรผู้ร้ายชายแดนไทย-เขมร." 26 เมษายน 2494. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เขมรขอความร่วมมือปราบปรามโจรผู้ร้ายชายแดนไทย-เขมร." 10 พฤษภาคม 2494. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เขมรขอความร่วมมือปราบปรามโจรผู้ร้ายชายแดนไทย-เขมร." 14 พฤษภาคม 2494. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เขมรอิสระจากประเทศไทยกำลังเข้าไปยังกัมพูชา." 10 มิถุนายน-8 กรกฎาคม 2502. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/235. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- ไชย-สุต. พระบาทพญาชาติ. พนมเปญ: บันทายศรี, 2004. [គុយ-ឡូត. ព្រះបាទពញាយ៉ាត. ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារបន្ទាយស្រី, ២០០៤.]
- "คณะกรรมการเรื่องกัมพูชา (พ.ศ. 2503-2504)." 2503-2504. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90.3.2/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- คณะกรรมการหนังสือศิลปวัฒนธรรม.** การแสดงเขมร. กัมพูชา: รัฐสภาแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา, 2003. [គណៈកម្មការស្រាវជ្រាវសិល្បៈវប្បធម៌. ទស្សនីយភាពខ្មែរ. កម្ពុជា: រដ្ឋសភានៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា, ២០០៣.]
- "คณะทูตสันถวไมตรีไทยและการส่งเรือรบไปร่วมงานบรมราชาภิเษกที่กัมพูชา." 28 กุมภาพันธ์ 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 73.1.3/39. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "คนกัมพูชาเข้ามาอพยพตัวแก่เจ้าหน้าที่ไทย (นายชำ ชุม)." 6 สิงหาคม-20 ตุลาคม 2502. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/242. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

- คนข่าว ๑๑๓ [นามแฝง]. "เขมรรีบรับรองจีนคอมมิวนิสต์." **ตำรวจ** 27, 17 (ปีที่แรก 1 กันยายน 2501): 17-18.
- "ความเคลื่อนไหวทางชายแดนด้านกัมพูชา ด้านบุรีรัมย์ (6 มกราคม-7 กุมภาพันธ์ 2502)." 22 มกราคม 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/471. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "คำตอบกระทู้ถามของ นาวาอากาศโททินกร พันธุ์กระวี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับกัมพูชา." 13 สิงหาคม 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.6/28. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "คำแถลงของพลเอกสฤษดิ์ฯ พาดพิงถึงกัมพูชา." 4 มีนาคม-16 เมษายน 2498. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1/7. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "คำปราศรัยทางวิทยุโทรทัศน์เกี่ยวกับสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้." 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 75.1/189. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "คำปราศรัยในวันครบรอบ 3 ปีแห่งการปฏิวัติ วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2504." In **ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504**, 493-504. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507. Reprint, (คณะรัฐมนตรีพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2507).
- "คำปราศรัยในวันครบรอบแห่งการปฏิวัติ 20 ตุลาคม 2502." In **ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504**, 56-68. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507. Reprint, (คณะรัฐมนตรีพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2507).
- "คำแปล Résumé De La Conférence De Presse Faite Par Le Haut-Commissaire Royal Du Cambodge." 11 เมษายน 2498. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "คำแปล บันทึกช่วยจำว่าด้วย “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาของรัฐบาลกัมพูชา”." 2505. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/69. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "คำแปล พระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัวแห่งกัมพูชา." 27 มกราคม 2498. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

- คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. **เขมร สีหนุ ขวา ชูการ์โน**. พระนคร: บรรณาการ, 2513.
- เคียว, พุย. **รัฐสภาภิบาลกัมพูชา ตั้งแต่ปี 1945 ถึงปี 2010**. 2nd ed. พนมเปญ: ราชู, 2010. [ลา, ฤ
ย. រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ពីឆ្នាំ ១៩៤៥ ដល់ឆ្នាំ ២០១០. 2nd ed. ភ្នំពេញ: រាហ៊ុ, ២០១០.]
- . **สถานภาพวิทยุในกัมพูชา**. พนมเปญ: ราชู, 2007. [ลา, ฤย. **ស្ថានភាពវិទ្យុនៅកម្ពុជា**.
ភ្នំពេញ: រាហ៊ុ, ២០០៧.]
- "โครงการช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านของกระทรวงวัฒนธรรม." 18 มิถุนายน 2497-30 มิถุนายน
 2504. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3/14. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- เขื่อน, นวน. **ก้าวไปทางทิศตะวันตก อินโดจีน ปี 2000**. พนมเปญ: โรงพิมพ์สิน มุย, 1971.
 [เว็ย, ฐธ. **ដំណើរឆ្ពោះទៅទិសខាងលិច និង ឥណ្ឌូចិនក្នុងឆ្នាំ ២០០០**. ភ្នំពេញ: រោងពុម្ព
 ស៊ុន មុយ, ១៩៧១.]
- . **รัฐประหาร 1932 จากสยามไปสู่อไทย**. พนมเปญ: n.p., 1971. [เว็ย, ฐธ. **រដ្ឋប្រហារ
 ១៩៣២ ពី សៀម ទៅ ថៃឡង់**. ភ្នំពេញ: n.p., ១៩៧១.]
- จาร์ส มัณฑุกานนท์. "การทูต." **ตำรวจ** 27, 9 (ปีที่แรก 1 พฤษภาคม 2501): 1-10.
- จูลซีฟ ซินวรโรน. "ภาคที่ 9 สหรัฐอเมริกากับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สหรัฐอเมริกากับประเทศใน
 บริบทของความมั่นคงร่วมกันในเอเชียอาคเนย์." In **เส้นทางมหาอำนาจ: เอกสารด้าน
 นโยบายต่างประเทศอเมริกาต่อเอเชีย**, 268-329. edited by วิลเลียม แบรดลีย์และจูลซีฟ
 ซินวรโรน. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2539.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **ลัทธิชาตินิยมไทย/สยามกับ กัมพูชา: และกรณีศึกษาปราสาทเขาพระวิหาร**.
 กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552.
- "ชาติ ศาสนา มหากษัตริย์." 1950. การเมือง กล้องที่ 314. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [**ជាតិ
 សាសនា មហាក្សត្រ**. ១៩៥០. **ការងាររយោបាយ** BOX 314. **បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា**.]
- ดนัย ทองใหญ่. "ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
 (พ.ศ. 2501-2506)." **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่าง
 ประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, 2518.
- ดิเรก ชัยนาม. **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เล่มสอง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สมาคม
 สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2509.
- ตรี อมาตยกุล. **เขาพระวิหาร**. พระนคร: สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม, 2499.
- ถนอม อานามวัฒน์. "ความสัมพันธ์ระหว่างไทย, เขมร และญวน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น." **ปริญา
 นิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา**, 2514.
- . **ภูมิหลังความสัมพันธ์ไทย เขมร ญวน**. กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์, 2523.

- "แถลงการณ์ร่วมระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศไทยและกัมพูชา ในคราวที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศไทยไปเยือนกัมพูชา." 18 พฤษภาคม-25 มิถุนายน 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทยสำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/63. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "แถลงการณ์เรื่อง การยกฐานะสถานอัครราชทูตไทย ณ เวียงจันทน์ มะนิลา ไซ่ง่อน พนมเปญ เวียดนาม กัมพูชา และอินโดนีเซีย ที่กรุงเทพฯ ขึ้นเป็นสถานเอกอัครราชทูต." 23 ธันวาคม 2498-10 สิงหาคม 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย กองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวง (1) มท 3.1.4.6/13. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- ทวิช สุภากรณ์. **ภัยด้านอินโดจีน**. พระนคร: แพร์พิทยา, 2509.
- "ท่าทีในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา 2512." 2512. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90.3.2/10. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 13/2496." 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 22/2496." 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 26/2496." 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 57/2496." 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 122/2496." 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "โทรเลขติดต่อเรื่องเขมร เลขที่ 145/2496." 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 71.2.3/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- ธนาสุภะ สตะเวทิน. "ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา ระหว่างปี พ.ศ. 2496 ถึง พ.ศ. 2504." วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.
- "ธรรมเทศนาของพระวินัยธรรม อูจ วัดปทุมวัด." **กัมพูขุสุรียา** 11 (ตุลาคม-ธันวาคม 1939): 95-105.
[**ฉฐุเศสธารบส่วเศรวิธยฉฐุหุอิฐ วัคฺคบุษยวัธ.** **กษุณฺสสุริยา** ๑๑ (ตุลา-ธู ๑๙๓๙): ๙๕-๑๐๕.]
- "ธรรมนุญพรคประชาธิปไตย." 1955. การเมือง กล้องที่ 109. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา.

[*លក្ខន្តិកៈគណៈបក្សប្រជាធិបតេយ្យ*." ១៩៥៥. *ការងារនយោបាយ* Box 109. *បណ្ណសារ ដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*.]

ចី, យง และสร ส้อมเณียง. *ประวัติในการศึกษาระดับประถมและระดับมัธยมศึกษาในกัมพูชา*. n.p., 1999. [ជី, យ៉ង់ និង ស៊ិន សំណាង. *ប្រវត្តិនៃការអប់រំ បឋមសិក្សា និងមធ្យមសិក្សានៅកម្ពុជា* . n.p., ១៩៩៩.]

เจื่อน, บุน. *ประวัติศาสตร์เขมร*. กัมพูชา: ราชบัณฑิตยสภา, 2006. [ជេ្នួន, ប៊ុន. *ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ*. កម្ពុជា: រាជបណ្ឌិតសភាកម្ពុជា, ២០០៦.]

นภดล ชาติประเสริฐ. *เจ้านโรดม สีนุกกับนโยบายความเป็นกลางของกัมพูชา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540.

———. "นโยบายเป็นกลางของกัมพูชาในสมัยรัฐบาลเจ้านโรดม สีนุก." *สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2533.

"นโยบายปฏิบัติเกี่ยวกับกัมพูชา (22 กันยายน 2509-20 มีนาคม 2510)." 14 กันยายน 2509. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/32. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"นโยบายปฏิบัติเกี่ยวกับกัมพูชา (22 กันยายน 2509-20 มีนาคม 2510)." 15 มีนาคม 2510. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/32. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"นโยบายและมาตรการปฏิบัติต่อสาธารณรัฐเขมร เพื่อผลดีทางการเมืองและสังคมจิตวิทยา." 11 กุมภาพันธ์ 2514-17 ธันวาคม 2517. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/45. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

นายหนวย [นามแฝง]. *พงศาว (สั้น) ดานเขมร*. 2nd ed. กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์, 2537.

นุต, แบน. *ประเทศเขมรกับประเทศไทย*. พนมเปญ: อัสสรา, 2010. [នុត, ប៉ែន. *ប្រទេសខ្មែរ និង ប្រទេសថៃឡង់ដ៍*. ភ្នំពេញ: Apsara, ២០១០.]

"บทความหนังสือพิมพ์ Article Extrait Du "Le Monde" Du 28 Decembre 1948 Le Cambodge Ne Pourrait Realiser Son Indépendance Sans L'aide De La France." 2491. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"บทบรรณาธิการและนโยบายทั่วไปนิพนธ์โดยสมเด็จพระนโรดม-สีหนุ นายกรัฐมนตรี ในหนังสือพิมพ์นักชาตินิยมเลข 1-2 และ 3." 1959. การเมือง กล่องที่ 333. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา.

[*វិចារណកថានីតនយោបាយទូទៅនិពន្ធដោយសម្តេចព្រះនរោត្តម-សីហនុ នាយករដ្ឋមន្ត្រី*

คู่มือสารคดีสำหรับผู้ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ๑-๒ ธีร ฤๅ. ๑๙๖๓. การพิมพ์เวเนตยา BOX

333. *ขบวนการปฏิวัติ* [

บรรจบ พันธุมธธา. "คำอธิบายการใช้พจนานุกรมภาษาเขมร-ไทย." In *พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับ
ทุนพระยาอนุমানราชธน เล่ม ๑-๒ ก-ย*, (8)-(13). กรุงเทพฯ: ทุนพระยาอนุমানราชธน,
2516.

"บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505)." 26 มิถุนายน 2505. เอกสาร
กระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505)." 14 พฤศจิกายน 2504. เอกสาร
กระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505)." 17 กันยายน 2505. เอกสาร
กระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"บรรณาธิการทหารบกส่วนที่ 2 นำส่งรายงานสถานการณ์ประเทศกัมพูชา ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การต่างประเทศ (1 สิงหาคม 2504-18 ธันวาคม 2505)." 30 ตุลาคม 2504. เอกสาร
กระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

บัณฑิตย ธานานะ. "การศึกษาการปกครองของเจ้าสีหนุฯ." *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนก
วิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2519.

"บันทึกการสนทนากับอัครราชทูตกัมพูชา." 4 มีนาคม 2497. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต
87/7. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"บันทึกการสนทนากับอัครราชทูตเบลเยียม." 21 มีนาคม 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต
87/51. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"บันทึกการสนทนาระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกับนายดี กิม ชิว เอกอัครราชทูต
กัมพูชา เรื่องบัญชีเงินฝากในธนาคารในประเทศไทย (พ.ศ. 2499-2505)." 2502. เอกสาร
กระทรวงการต่างประเทศ กต 87/54. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"บันทึกการสนทนาระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชากับอัครราชทูตผู้รักษา
ราชการสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงพนมเปญเกี่ยวกับเรื่องเขาพระวิหาร." 4 กุมภาพันธ์
2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.5/8. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"บันทึกการสนทนาระหว่างเสด็จในกรมฯ กับอัครราชทูตกัมพูชาเกี่ยวกับเขาพระวิหาร, เขมรอพยพและ

- นายกรัฐมนตรีจะไปเยือนกัมพูชา." 7 เมษายน 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 81.3/38. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- บุศราคัม [นามแฝง]. "ข่าวนอกและในประเทศ." **ตำรวจ** 24, 23 (ปีที่แรก 1 ธันวาคม 2498): 75-81.
- . "ข่าวนอกและในประเทศ." **ตำรวจ** 27, 6 (ปีที่หลัง 15 มีนาคม 2501): 83-85.
- เบญจามา ไกรฤกษ์, หม่อมราชวงศ์. **เนาขแมร์**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.
- "แบบเรียนสังเขปพงศาวดารประเทศกัมพูชาสำหรับการสอบต่าง ๆ." 1959. ประวัติศาสตร์กัมพูชา ทั่วไป กล่องที่ 213. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [**មេរៀនសង្ខេបប្រវត្តិសាស្ត្រប្រទេសកម្ពុជាសម្រាប់ការប្រឡងផ្សេងៗ**. ១៩៥៩. **ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាទូទៅ** BOX 213. **បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា**.]
- "ประกาศกระทรวงมหาดไทยเลข 66." **ราชกิจ** 15, 2 (15 มกราคม 1959): 27. [**ប្រកាសទីស្តីការនៃទេសរដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកខាងក្រសួងមហាផ្ទៃ ៦៦**. **រាជកិច្ច** ១៥, ២ (១៥ មករា ១៩៥៩): ២៧.]
- "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง แต่งตั้งเอกอัครราชทูตประจำประเทศกัมพูชา." **ราชกิจจานุเบกษา** 87, 65ง พิเศษ (17 กรกฎาคม 2513): 1.
- "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเลข 122." **ราชกิจ** 15, 3 (22 มกราคม 1959): 182-184. [**ប្រកាសទីស្តីការនៃនាយករដ្ឋមន្ត្រី ១២២**. **រាជកិច្ច** ១៥, ៣ (២២ មករា ១៩៥៩): ១៨២-១៨៤.]
- ประชุมนิทานพื้นบ้านเขมร ภาค 8. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิตย, 2001. [**ប្រជុំរឿងព្រេងខ្មែរ ភាគ ៨**. **ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, ២០០១**.]
- "ประวัติกิริยาของคนกบฏ คือ เชิง ร็อก ทัณฑ์กับล้อม สารี." 1959. ประวัติศาสตร์กัมพูชาหลังปี 1954 กล่องที่ 314. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [**ប្រវត្តិកិរិយារបស់មនុស្សក្បត់ គឺសឹង-ផ្ទុក-ចាន់ រឹង សម-សារី**. ១៩៥៩. **ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាក្រោយឆ្នាំ ១៩៥៤** BOX 314. **បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា**.]
- "ประวัติสังเขปในพระราชภารกิจต่อสู้เพื่อเอกราชสำหรับประเทศกัมพูชา." 1956. การเมือง กล่องที่ 319. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [**ប្រវត្តិសង្ខេបនៃព្រះរាជបេសកកម្មប្រយុទ្ធនាមរាជករាជសំរាប់ប្រទេសកម្ពុជា**. ១៩៥៦. **ការងាររហោបាយ** BOX 314. **បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា**.]
- ประเสริฐ บรรจงจิตร. **๗ ปีลี้ภัยในกัมพูชา**. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดรวมสาส์น, 2503.
- ประหยัด ศ.นาคะนาท และจรัส ดวงธิดาสาร. **ความเมืองเรื่องเขาพระวิหาร**. พระนคร: สาส์นสวรรค์, 2505.
- "ไปรษณีย์อากาศ ที่ 149/2497 27 มกราคม 2498 เรื่องคณะรัฐบาลใหม่กัมพูชา." 2498. เอกสาร

สำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ไปรษณีย์อากาศ ที่ 230/2498 เรื่องการออกเสียงประชามติ." 17 กุมภาพันธ์ 2498. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ผลงานที่สังคมนิติกรรมได้ดำเนินการแล้ว ตั้งแต่การประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 4 ถึงการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 5." 1958. การเมือง กล้องที่ 317. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [លទ្ធផលនៃស្នាដៃដែលសង្គមរាស្ត្រនិយមបានធ្វើរួចហើយ តាំងពីសមាជជាតិលើកទី ៤ មកដល់នឹងសមាជជាតិលើកទី ៥." ១៩៥៨. ការងាររយោបាយ BOX 317. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

"ผลงานที่สังคมนิติกรรมได้ดำเนินการแล้ว ตั้งแต่การประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 6 ถึงการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 7." 1958. การเมือง กล้องที่ 317. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [លទ្ធផលនៃស្នាដៃដែលសង្គមរាស្ត្រនិយមបានធ្វើរួចហើយ តាំងពីសមាជជាតិលើកទី ៦ មកដល់នឹងសមាជជាតិលើកទី ៧." ១៩៥៨. ការងាររយោបាយ BOX 317. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

"ผู้แทนกัมพูชากล่าวประณามไทย (26 มิถุนายน-7 กรกฎาคม 2502)." 26 มิถุนายน 2502. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/238. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"แผนการสร้างเอกราชกัมพูชาในพระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน." 1953. การอบรมและการฝึกสอน กล้องที่ 319. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [ផែនការកសាងឯករាជកម្ពុជានៃព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម សីហនុ វរ្ម័ន." ១៩៥៣. ការអប់រំនិងការបង្ហាត់បង្រៀន BOX 319. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

"พงศาวดารเขมรสังเขป." 1956. ประวัติศาสตร์กัมพูชาทั่วไป กล้องที่ 213. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [ពង្សាវតារខ្មែរសង្ខេប." ១៩៥៦. ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាទូទៅ BOX 213. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

"พงศาวดารประเทศกัมพูชาสังเขปสำหรับการสอบวัดระดับประถมศึกษา การสอบต่าง ๆ." 1959. ประวัติศาสตร์กัมพูชาทั่วไป กล้องที่ 213. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [ពង្សាវតារប្រទេសកម្ពុជាសង្ខេប សំរាប់ប្រឡងវិញ្ញាបនប័ត្របំពេញបឋមសិក្សា ការប្រឡងប្រដៃដីផ្សេងៗ." ១៩៥៩. ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាទូទៅ BOX 213. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

พงษ์พันธ์ พิงตุน. "ปราสาทพระวิหาร: การเมืองวัฒนธรรมในกัมพูชายุคสังคมนิติกรรม ค.ศ. 1955-

- 1970." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- "พระเจ้ากรุงกัมพูชาจะเสด็จประเทศไทย." 2494-2495. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 73.7.1/94. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "พระบาทสมเด็จพระนโรดม." 1958. การเมือง กล่องที่ 318. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["*ព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តម*." ១៩៥៨. *ការងារនយោបាយ* BOX 318. *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*.]
- "พระพุทธรูปบนเขาพระวิหาร." 24 พฤษภาคม 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/92. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "พระราชกรณียกิจ 284 N.S.". *ราชกิจ* 14, 21 (15 พฤศจิกายน 1958): 8079-8080. ["*ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ២៨៤ ន.ស.*" *រាជកិច្ច* ១៤, ២១ (១៥ វិច្ឆិកា ១៩៥៨): ៨០៧៩-៨០៨០.]
- "พระราชกรณียกิจ 290 N.S.". *ราชกิจ* 14, 23 (15 ธันวาคม 1958): 8527-5828. ["*ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ២៩០ ន.ស.*" *រាជកិច្ច* ១៤, ២៣ (១៥ ធ្នូ ១៩៥៨): ៨៥២៧-៨៥២៨.]
- "พระราชกรณียกิจ 296 N.S.". *ราชกิจ* 15, 3 (22 มกราคม 1959): 177-178. ["*ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ២៩៦ ន.ស.*" *រាជកិច្ច* ១៥, ៣ (២២ មករា ១៩៥៩): ១៧៧-១៧៨.]
- "พระราชกรณียกิจ 670 N.S.". *ราชกิจพิเศษ* 7 (31 ธันวาคม 1951): 25-38. ["*ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ៦៧០ ន.ស.*" *រាជកិច្ចពិសេស* ៧ (៣១ ធ្នូ ១៩៥១): ២៥-៣៨.]
- "พระราชกฤษฎีกา 633 N.S.". *ราชกิจ* 15, 44 (5 พฤศจิกายน 1959): 7282. ["*ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ៦៣៣ ន.ស.*" *រាជកិច្ច* ១៥, ៤៤ (៥ វិច្ឆិកា ១៩៥៩): ៧២៨២.]
- "พระราชดำรัสในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุอุปยุวราช ในโอกาสเปิดสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7." 1958. การเมือง กล่องที่ 313. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["*ព្រះរាជសុទ្ធីកថាសម្តេចព្រះនរោត្តម-លីហនុឌុបយុវរាជ ក្នុងឱកាសបើកសមាជជាតិលើកទី ៧*." ១៩៥៨. *ការងារនយោបាយ* BOX 313. *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*.]
- "พระราชดำรัสในสมเด็จพระประมุขรัฐแกลงในโอกาสพิธีวันครบรอบเอกราชชาติและสมโภชปูชนียสถานเอกราช วันที่ 9 พฤศจิกายน 1962." *กัมพูชาสุริยา* 34, 12 (ธันวาคม 1962): 1423-1435. ["*ព្រះរាជសុទ្ធីកថាសម្តេចព្រះប្រមុខរដ្ឋប្រឹក្សា ក្នុងឱកាសពិធីបុណ្យខួបឯករាជជាតិទី ៩ សម្តេចបូជនីយដ្ឋានឯករាជ ថ្ងៃទី ៩ វិច្ឆិកា ១៩៦២*." *កម្ពុជសុរិយា* ៣៤, ១២ (ធ្នូ ១៩៦២): ១៤២៣-១៤៣៥.]
- "พระราชดำรัสสมเด็จพระอุปยุวราชทรงแกลงเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1957 ในพิธีครบปีประทาน

- รัฐธรรมนูญ ในฐานะพระองค์เป็นนายกพระราชวังรัฐบาล." 1957. การเมือง กล่องที่ 313. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [**ព្រះរាជសុន្ទរកថាសម្តេចព្រះឧបយុវរាជទ្រង់ថ្ងៃនៅថ្ងៃទី ៦ ឧសភា គ.ស. ១៩៥៧ ក្នុងពិធីអនុស្សវត្តរៈប្រទានរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ក្នុងចានៈនៃព្រះអង្គជា នាយកព្រះរាជរដ្ឋាភិបាល.**] ១៩៥៧. **ការងាររយោបាយ** BOX 313. **បណ្ណសារ ដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.**]
- "พระราชปฏิบัติการศึกษาของสมเด็จพระนโรดมสีหนุที่เขตพระตะบองปี 1953." 1953. การเมือง กล่องที่ 318. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [**ព្រះរាជប្រតិបត្តិការសឹករបស់សម្តេចនរោត្តមសីហនុនៅខេត្តបាត់ដំបង ឆ្នាំ ១៩៥៣.**] ១៩៥៣. **ការងាររយោបាយ** BOX 318. **បណ្ណសារ ដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.**]
- "พระราชพิธีบวงสรวงแก้บนในเขตเสียมเรียบและเขตกันดาล." **กัมพูขสุริยา** 34, 7 (กรกฎาคม 1962): 831-840. [**ព្រះរាជពិធីបូជស្នងលាព្រះបំណន់នៅខេត្តសៀមរាបនិងខេត្តកណ្តាល.**] **កម្ពុជសុរិយា** ៣៤, ៧ (កក្កដា ១៩៦២): ៨៣១-៨៤០.]
- "พระสารลิขิตในสมเด็จพระนโรดมสีหนุอุบายพระราชถึงประชาชนในการสละราชย์." 1955. ราชาริปไตย กล่องที่ 313. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [**ព្រះសារលិខិតនៃសម្តេចនរោត្តមសីហនុ ឧបយុវរាជចំពោះប្រជាជនស្តីពីការដាក់រាជ្យ.**] ១៩៥៥. **រាជធានីបតេយ្យ** Box 313. **បណ្ណសារ ដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.**]
- "พฤติการณ์ของนายทูตกับนายเฮง สีญชาติไทย เชื้อชาติเขมร (เปิดรับสมัครทหารเขมรอิสระโดยให้เงินเดือน ๆ ละ 600 บาท)." 24 มกราคม 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงาน ปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/478. สำนักหอจดหมายเหตุ แห่งชาติ.
- "พฤติการณ์ของพระพิเศษพาดิษเกี่ยวกับด้วยเขมรอิสระ." 15 มิถุนายน-10 กรกฎาคม 2493. เอกสาร กระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- พวงทอง ภาวครพันธ์. **การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2561.
- พสกมิตร [นามแฝง]. "25 ปี ผ่านไป (ตอนที่ 18)." **ตำรวจ** 28, 6 (ปีกษหลัง 15 มีนาคม 2502): 21-28.
- . "25 ปีผ่านไป (ตอนที่ 20)." **ตำรวจ** 28, 8 (ปีกษหลัง 15 เมษายน 2502): 17-23.
- พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.อ. จาริส มั่นชุกานนท์ ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วัน พุธที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2521. กรุงเทพฯ: มิตรเจริญการพิมพ์, 2521.

- เพ็ญศรี ตึก. การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม). 3rd ed. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2554.
- "ภูมิศาสตร์ในประเทศกัมพูชา." 1954. การอบรมและการฝึกสอน กล่องที่ 213. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["*กฐินสาส์นโรเบิร์ตเบรุต*." ๑๙๕๕. *การหบรวิธีจัดการบู้ลัดบเบรุต* BOX 213. *บู้ลัดบเบรุต*.]
- มล, บุญฉันท. จริตเขมร. พนมเปญ: เลข 79, 1973. [*ยูเอช, บู้ลัดบเบรุต. ๓๓๓๓. ๓๓๓๓. ๓๓๓๓. ๓๓๓๓.*]
- มอริสัน, ชาร์ลส์ อี. และแอสตรี ชูร์ทเก. ยุทธศาสตร์การคงอยู่: บทวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน. Translated by ชาตชาย พณานานนท์. กรุงเทพฯ: ดอกเห็ด, 2532.
- มาลี บุญศิริพันธ์. เสรีภาพหนังสือพิมพ์ไทย. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการสร้างตำรามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- ยิ่งยศ บุญจันทร์. "แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติและการเคลื่อนไหวด้านชาตินิยมของปัญญาชนเขมร ค.ศ. 1930-1955." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561.
- ระพีภรณ์ เลิศวงศ์วิรัช. "บทบาทของถนัด คอมันตร์กับการต่างประเทศของไทย ระหว่างปี ค.ศ. 1958-1971." วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- รัฐธรรมนูญประเทศกัมพูชา. กัมพูชา: n.p., 1947. [*๓๓๓๓. ๓๓๓๓. ๓๓๓๓.*]
- "รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่อง หนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา." 10 ตุลาคม 2498-10 มกราคม 2499. เอกสารเอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รัฐบาลกัมพูชาประท้วงเรื่องหนังสือพิมพ์สยามนิกรลงบทความวิจารณ์การเลือกตั้งในกัมพูชา." 7 ธันวาคม 2498-18 มกราคม 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/32. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รัฐบาลกัมพูชาส่งอาหารและเงินมาช่วยบรรเทาทุกข์ผู้ประสบอัคคีภัย." 5 เมษายน-17 มิถุนายน 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/12. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

- "รายงานการเมืองด้านกัมพูชา (11 กุมภาพันธ์-24 มิถุนายน 2503)." 31 พฤษภาคม 2503. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/51. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองด้านกัมพูชา (11 กุมภาพันธ์-24 มิถุนายน 2503)." 1 มิถุนายน 2503. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/51. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองด้านกัมพูชา (29 ธันวาคม 2502-11 พฤษภาคม 2503)." 26 เมษายน 2503. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.4.12/9. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 1 พฤศจิกายน 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 11 กันยายน 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 18 พฤศจิกายน 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 30 สิงหาคม 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 27 กรกฎาคม 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 24 ธันวาคม 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 14 สิงหาคม 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 4

- 14 พฤษภาคม 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496)."
18 มีนาคม 2495. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496)."
16 มิถุนายน 2495. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496)."
20 มีนาคม 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496)."
16 มกราคม 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496)."
21 พฤษภาคม 2495. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเขมร (27 กันยายน 2494-22 ตุลาคม 2496)."
28 มีนาคม 2495. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานความเคลื่อนไหว (ชายแดนกัมพูชา) ระหว่างปิดพรมแดน เพื่อตัดความสัมพันธ์ทางการทูต." 4 มกราคม 2505-7 มกราคม 2507. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.1/6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานความเคลื่อนไหวของทหารเขมรอิสระใกล้ชายแดนไทย." 24 มกราคม-26 กุมภาพันธ์ 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/479. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานจากบุรีรัมย์เรื่องความเคลื่อนไหวทางทหารในกัมพูชา (6-17 มกราคม 2502)." 16 มกราคม 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/470. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานจากปราจีนบุรีเรื่อง 1. การประชุมฉนวนอพยพ 2. การประชุมพระภิกษุสงฆ์ 250 รูปให้ทราบสถานการณ์ไทย-กัมพูชา 3. ส.ต.ต.ประพิศ เอ็มบัณฑิต ปลุกบ้านล้าลงไปคลองลึก ตลาดป่า

ไผ่ (27-29 ธันวาคม 2501)." 29 ธันวาคม 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงาน ปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/469. สำนักหอจดหมายเหตุ แห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 14 พฤษภาคม 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนัก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 4 กุมภาพันธ์ 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนัก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 4 มิถุนายน 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนักหอ จดหมายเหตุแห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 30 เมษายน 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนัก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 5 มีนาคม 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนักหอ จดหมายเหตุแห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 15 มีนาคม 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนักหอ จดหมายเหตุแห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 18 มีนาคม 2501. เอกสารการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนักหอจดหมายเหตุ แห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 8 สิงหาคม 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนักหอ จดหมายเหตุแห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม 2501)." 8 มกราคม 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนักหอ จดหมายเหตุแห่งชาติ.

"รายงานสถานการณ์ด้านการเมืองของประเทศกัมพูชาปี 2501 (27 กรกฎาคม 2500-8 มกราคม

- 2501)." 21 มกราคม 2501. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในกัมพูชา (10 พฤษภาคม 2504-12 พฤศจิกายน 2506)." 25 พฤษภาคม 2504. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/53. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501)." 22 กรกฎาคม 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501)." 30 พฤษภาคม 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501)." 1 เมษายน 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501)." 12 พฤษภาคม 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501)." 23 เมษายน 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "รายงานเหตุการณ์และสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศกัมพูชา (25 เมษายน-18 สิงหาคม 2501)." 18 สิงหาคม 2501. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข้าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/50. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง การจัดการปกครองประเทศเขมรใหม่มีปรากฏในเอกสารโต้ตอบระหว่างกษัตริย์เขมรปัจจุบันกับพลเรือโท เทพลีดาซังลีเยอ ข้าหลวงใหญ่อินโดจีนคนใหม่." 28 ธันวาคม 2488. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง การเจรจาหยุดยิงในอินโดจีน การประชุมปัญหาอินโดจีน ณ นครเจนีวา ตัวยทบัญญัติญาของที่ประชุม ณ นครจีวา เกี่ยวกับปัญหาอินโดจีน คำบรรยายเรื่องความตกลงหยุดยิงในอินโดจีน." 23 กุมภาพันธ์-23 สิงหาคม 2497. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/32. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

- "เรื่อง การตกลงหยุดยิงในกรณีอินโดจีน." 2497. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/32. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง การลงประชามติในกัมพูชา." 1 มีนาคม 2498. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง การออกเสียงประชามติ." 11 กุมภาพันธ์ 2498. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง ขอบความสนับสนุนในปัญหา Alto Adige." 2503. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/109. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง เขมรอิสสระและเวียตมินห์มาชุมนุมทางไพลิน." 4 พฤศจิกายน 2497. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/8. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง เขมรอิสสระและเวียตมินห์มาชุมนุมทางไพลิน." 15 พฤศจิกายน 2497. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/8. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง คณะรัฐมนตรีกัมพูชาและการปรับปรุงกระทรวงต่าง ๆ ของกัมพูชา." 5 กุมภาพันธ์ 2498. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง พระเจ้าสีหะนุ นโรดม เสด็จจังหวัดกำแพง." 12 กันยายน 2496. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง สารสำคัญในการเจรจาระหว่างท่านอธิบดีและอุปทูตเขมร." 31 มกราคม 2496. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/8. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง ตัดจากหนังสือพิมพ์." 16 สิงหาคม 2495-26 กุมภาพันธ์ 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 3.6.9.2/23. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่องต่าง ๆ ที่กัมพูชาประท้วงรัฐบาลไทย." 8 กรกฎาคม-13 พฤศจิกายน 2505. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/543. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เรื่อง ถวายหนังสือตัดเกี่ยวกับการเมือง." 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/50. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เล่าห์เหลี่ยมของชนกบฏเชิง จ้อก ทัณ, ส้อม สารี โฆษณาชำระความประพฤติชั่วร้ายของตน." 1959.

ประวัติศาสตร์กัมพูชาหลังปี 1954 กล่องที่ 314. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [**សៀវភៅ
របស់ជនក្បត់ សឹង ជឹក ថាន់, សម សារី យោសនាណាងអំពីអាក្រក់របស់ខ្លួន.** ១៩៥៩. ប្រ
វត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាក្រោយឆ្នាំ ១៩៥៤ BOX 314. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

วัฒน์นะ กาญจนอักษรเดช. "สัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชา ตั้งแต่ปี พ.ศ.
2489." วิทยานิพนธ์การทูตมหาบัณฑิต ลักษณะวิชาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่าง
ประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515.

วาปีมุลินท์ [นามแฝง]. "อธิบายภาพ." **ตำรวจ** 25, 15 (ปีที่แรก 1 สิงหาคม 2499): ก-ข.

ศิริรัตน์ อยู่ฉัตร. "นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่มีต่อกัมพูชา." วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2550.

"ส่งบันทึกการสนทนาของนายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา." 5 กุมภาพันธ์ 2502. เอกสารกระทรวง
การต่างประเทศ กต 81.3/103. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ส่งสำเนามติคณะกรรมการรักษาการณกลางเกี่ยวกับเรื่องพฤติการณ์ตำรวจชายแดนไทยในการปฏิบัติ
ต่อเขมรอิสระ." 28 มิถุนายน-23 กรกฎาคม 2494. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต
3.6.9.2/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"ส่งเอกสาร La Grande Figure De Norodom Sihanouk." 2498. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ
กต 71.2.3/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

สถาบันชาติเขมรยานกรรม. **สถานภาพเขมรยานกรรมในมัธยมศึกษา ปี 1972.** กัมพูชา: กระทรวง
อบรมชาติ, 1972. [**វិទ្យាស្ថានជាតិខេមរយានកម្ម. ស្ថានភាពខេមរយានកម្មនៅមធ្យមសិក្សា
ឆ្នាំ ១៩៧២.** កម្ពុជា: ក្រសួងអប់រំជាតិ, ១៩៧២.]

"สรุปข่าวภายในประเทศด้านการเมืองและการทหารเศรษฐกิจและสังคม (1 กรกฎาคม-30 กันยายน
2506)." 28 กรกฎาคม 2506. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/2. สำนักหอ
จดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สรุปข่าวภายในประเทศด้านการเมืองและการทหารเศรษฐกิจและสังคม (1 กรกฎาคม-30 กันยายน
2506)." 28 สิงหาคม 2506. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/2. สำนักหอ
จดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สรุปข่าวภายในประเทศด้านการเมืองและการทหารเศรษฐกิจและสังคม (1 กรกฎาคม-30 กันยายน
2506)." 31 สิงหาคม 2506. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/2. สำนักหอ
จดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สรุปข่าวภายในประเทศด้านการเมืองและการทหารเศรษฐกิจและสังคม (1 กรกฎาคม-30 กันยายน
2506)." 26 สิงหาคม 2506. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.3/2. สำนักหอ

จดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สรุปข่าวหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับที่จำหน่ายในจังหวัดพระนครและธนบุรี (3 กันยายน 2503-30 สิงหาคม 2506)." 26 มกราคม-1 กุมภาพันธ์ 2506. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 18.4/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สรุปความคำแถลงของรัฐบาลเขมร." 2496. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

สัมพันธ์, เขียว. เขียวสัมพันธ์: ประวัติศาสตร์กัมพูชากับจุดยืนที่ผ่านมาของข้าพเจ้า. Translated by อภิญา ตะวันออก. กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.

सान, เสิน. ชุดความทรงจำของผู้รับใช้ชาติเขมรคนหนึ่ง. พนมเปญ: Cambodia Dairy Press, 2011. [สาร, เสิน. *กัมพูชาในอดีตกับสังคมกัมพูชาสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: Cambodia Dairy Press, ๒๐๑๑.]

สามัด, สาคุ. ประวัติศาสตร์กัมพูชาและเขมร. พนมเปญ: อังกอร์, 2013. [สยัธ, สาคุ. *ประวัติศาสตร์กัมพูชาสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๐๑๓.]

"สำเนาคำแปล ใบปลิวเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2498 เครื่องบินทิ้งใบปลิวที่ตลาดปอยเปต ปลิวมาตกที่ ตลาดป่าไผ่และบ้านวังมน เวลา 11.00 น." 2498. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/3. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สำเนาจดหมายของเลขาธิการของคณะกรรมการกลางสังคมนิยมถึงรัฐมนตรีมหาดไทยกัมพูชา เรื่อง การโฆษณาหาเสียงเลือกตั้ง (7-20 กันยายน 2498)." 3 กันยายน 2498. เอกสาร กระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1/13. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513)." 10 สิงหาคม 2513. เอกสาร กระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/12. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513)." 12 พฤษภาคม 2513. เอกสาร กระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/12. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สำเนาจากกรมการเมือง รายงานสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ (16 กรกฎาคม 2511-11 สิงหาคม 2513)." 19 กุมภาพันธ์ 2513. เอกสาร กระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 1.1.4/12. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

"สำเนาแนบท้ายหนังสือกระทรวงการต่างประเทศ ที่ น.23318/2496 สรุปความคำแถลงของรัฐบาล เขมร." 2496. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร

- 0201.9/5. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "สำเนารายงานการเมืองและสถานการณ์รอบบ้าน." 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/55. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "สำเนาหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ วันศุกร์ที่ 12 กุมภาพันธ์ 2498." 2498. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขานุการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/14. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- สิริ เปรมจิตต์. **สงครามระหว่างไทยกับเขมรและปราสาทเขาพระวิหารของไทย**. พระนคร: แพร์พิทยา, 2502.
- สีหนุ, นโรดม. **ความทรงจำอันแสนหวานและขมขื่น**. กัมพูชา: Romdoul Book Store, 2017. [สีหนุ, นโรดม. **អនុស្សាវរីយ៍ផ្អែមល្អែមនិងជួរចត់**. កម្ពុជា: Romdoul Book Store, ២០១៧.]
- . **ราชสงครามภาพเพื่อเอกราชบริบูรณ์ในกัมพูชา (ทศวรรษ 1940-1950)**. 2nd ed. กัมพูชา: อินทร์เทวี, 2005. [สีหนุ, นโรดม. **រាជសកຍភាពដើម្បីឯករាជបរិបូណ៌នៃកម្ពុជា (ទសវត្សរ៍ ១៩៤០-១៩៥០)**. 2nd ed. កម្ពុជា: ត្រីទេវី, ២០០៥.]
- . **สงครามระหว่างข้าพเจ้ากับ C.I.A.** Translated by สุทธิพันธ์ [นามแฝง]. กรุงเทพฯ: สารสยาม, 2517.
- . **อินโดจีน: ทัศนะจากปักกิ่ง นโรดมสีหนุให้สัมภาษณ์ถึง ลากูตีร์**. Translated by สว่างวงศ์พัฬพันธ์. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น, 2518.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. **นโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: ศึกษากฎการศึกษาเปรียบเทียบ นโยบายของไทยต่อกัมพูชา**. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2560.
- . "บทที่ 5 ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา." In **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการนโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: ศึกษากฎการศึกษาเปรียบเทียบ**, 537-879. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว., 2559.
- เสถียร วิชัยลักษณ์, ผู้รวบรวม. **รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย**. กรุงเทพฯ: นิติเวช, 2504.
- โสะผล, ฉาย. **นายกรัฐมนตรีเขมร ทั้ง 36 ท่านเป็นอย่างไร?: การเริ่มต้นและการสิ้นสุดในประวัติศาสตร์ (ภาค 1)**. พนมเปญ: n.p., 2014. [សុផល, ឆាយ. **នាយករដ្ឋមន្ត្រីខ្មែរ ទាំង ៣៦ រូប ជាអរណា?: ការចាប់ផ្តើម និងការចាកចេញក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រចាក់ស្រែ: (ភាគ១)**. ភ្នំពេញ: n.p., ២០១៤.]
- โสะผล, เดียบ. **ระบอบสังคมนิยม (1955-1970) มหาชัยชนะและวิบัติ**. 2nd ed. พนมเปญ:

- โรงพิมพ์โชคชัย, 2009. [สุพรรณ, ฝู๋บ. **របបសង្គមកម្រិតយម (១៩៥៥-១៩៧០) មហាជ័យជំនះនិងវិបត្តិ**. 2nd ed. ភ្នំពេញ: រោងពុម្ពផ្សាយ, ២០០៩.]
- หัททิต, ฆึง. **อักษรศิลป์เขมรศตวรรษที่ 20 กวีนิพนธ์กับชุดอรรถาภิธาน**. พนมเปญ: อังกอร์, 2007. [ហុក ឌី, ឃីង. **អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ សតវត្សទី ២០ កវីនិពន្ធនិងកម្រងអត្ថបទ**. ភ្នំពេញ: អង្គរ, ២០០៧.]
- "หนังสือพิมพ์ของกัมพูชาลงบทความเกี่ยวกับประเทศไทย." 16 มีนาคม 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/62. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "หนังสือพิมพ์นิวยอร์กตีพิมพ์ข่าวเหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา." 17 มีนาคม 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/62. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับสีหนุ และซีอาโต." 4-9 เมษายน 2499. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "หนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทยราชการต่าง ๆ ด้านสาธารณรัฐเขมร." 14 เมษายน 2513-14 กรกฎาคม 2514. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/37. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ทำเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 122." In ประมวลหนังสือสัญญาใหญ่และอนุสัญญาระหว่างกรุงสยามกับประเทศฝรั่งเศสและหนังสือโบราณครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์, 46-55. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์, 2516. Reprint, (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพรองอำมาตย์ตรี ฝิน เอี่ยมสุทธา ณ เมรุวัดกลาง จังหวัดสมุทรปราการ วันที่ 24 มีนาคม พุทธศักราช 2516).
- หับอาน, เลียง. **สังเขปกัมพูชาดารช่วยจำ สำหรับการสอบระดับประถมศึกษา**. พนมเปญ: คิมคี, 1955. [ហាប់អាន, លាង. **សង្ខេបកម្ពុជាវិទ្យាស្ថានសម្រាប់បេក្ខជនប្រឡងវិញ្ញាបនប័ត្របឋមសិក្សា**. ភ្នំពេញ: គិមគី, ១៩៥៥.]
- "เหตุการณ์ชายแดนกัมพูชา (3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502)." 3 มิถุนายน 2498-10 กุมภาพันธ์ 2502. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/13. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- "เหตุการณ์ชายแดนด้านศรีสะเกษ (นายสุน เอี่ยมสุวรรณรับสมัครเขมรอิสระให้เงินเดือน ๆ ละ 1,000 บาท)." 11 กุมภาพันธ์ 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/483. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- โหมรอนราญ, หลวง. "สงครามโลกครั้งที่ 3 ยังไม่เกิด." **ตำรวจ** 27, 20 (วันตำรวจ 13 ตุลาคม 2501): 117-121.

"องค์กรและการทำงานของสมัชชาแห่งชาติกัมพูชา ปี 1946-1991." 1997. การเมือง กล่องที่ 109. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [*ការរៀបចំវិធីការប្រព្រឹត្តិទៅនៃរដ្ឋសភាកម្ពុជា ពី ១៩៤៦-១៩៩១ (Organisation et Fonctionnement de l'Assemblée Nationale du Cambodge 1946-1991).* ១៩៩៧. *ការងាររយោបាយ* BOX 109. *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*.]

"องค์กรประชุมครั้งที่ 11 การพิจารณากฎหมายลบล้างโทษพวกเขมรอิสระ." 3 มีนาคม 1949. กำหนดเหตุประชุมรัฐสภา เลขกล่อง 8 เลขที่ 243. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [*អង្គប្រជុំលើកទី ១១ ស្តីអំពីការពិភាក្សាលើច្បាប់លុបលាងទោសពួកខ្មែរឥស្សរៈ*." ៣ មីនា ១៩៤៩. *កំណត់ហេតុប្រជុំរដ្ឋសភា លេខប្រអប់ ៨ លេខសុំលិខិត ២៤៣*. *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា* .]

"องค์กรประชุมครั้งที่ 12 การพิจารณา (ต่อ) กฎหมายลบล้างโทษให้พวกเขมรอิสระ." 4 มีนาคม 1949. กำหนดเหตุประชุมรัฐสภา เลขกล่อง 8 เลขที่ 243. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [*អង្គប្រជុំលើកទី ១២ ស្តីអំពីការបន្តលើច្បាប់លើកលែងទោសអោយពួកខ្មែរឥស្សរៈ*." ៤ មីនា ១៩៤៩. *កំណត់ហេតុប្រជុំរដ្ឋសភា លេខប្រអប់ ៨ លេខសុំលិខិត ២៤៤*. *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*.]

อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณพ่อ สุรจิต จารุเศรณี ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร วันอาทิตย์ที่ 3 ตุลาคม 2514. พระนคร: โรงพิมพ์เอ็กซ์เพรส, 2514.

อนุสรณ์ในพระราชทานเพลิงศพ นางสำเนียง สมุทวณิช บ.ม. ณ วัดตรีทศเทพ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2525. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2525.

อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ พันเอก (พิเศษ) ถนัด คอมันตร์ ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม., ภ.ป.ร. ๒ เกิดวันเสาร์ที่ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗ ถึงแก่อนิจกรรม วันพฤหัสบดีที่ ๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ รวมสิริอายุ ๑๐๑ ปี ๙ เดือน ๒๒ วัน. ม.ป.ท., 2559.

"อรรถบทในการแถลงการณ์ในโอกาสพิธีประกาศสาธารณรัฐเขมร วันที่ 9-10-11 ตุลาคม 1970." 1970. การเมือง กล่องที่ 357. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [*អត្ថបទនៃសេចក្តីថ្លែងការណ៍ ក្នុងឱកាសពិធីប្រកាសសាធារណរដ្ឋខ្មែរ នៅថ្ងៃទី ៩-១០-១១ តុលា ១៩៧០*." ១៩៧០. *ការងាររយោបាយ* BOX 357. *បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា*.]

อานันท์ ปันยารชุน. "การกำหนดนโยบายต่างประเทศ." In *การต่างประเทศไทยร่วมสมัย: พหุมิติ ผลประโยชน์แห่งชาติ*, 1-17. ปทุมธานี: ศูนย์วิจัยติเรก ชัยนาม คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562.

อุบล เทศทอง. *ภาษาเขมรเพื่อการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

"อุปทูตเขมรขอความอารักขา เลขที่ ม.9917/2496." 2496. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90/13. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

อุม-สุม. "ปัญหาบวช." *กัมพูชาสุริยา* 49, 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์-มีนาคม 1995): 27-34. [หิษ-สិษ.

"*បញ្ហាបួស.*" *កម្ពុជសុរិយា* ៤៩, ១ (មករា-កុម្ភៈ-មីនា ១៩៩៥): ២៧-៣៤.]

ภาคผนวก

รัฐบาลชุดที่	นายกรัฐมนตรี	ดำรงตำแหน่ง	
		เริ่มวาระ	สิ้นสุดวาระ
1	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	3 ตุลาคม 1955	5 มกราคม 1956
2	อุม ฌ็องสุน	5 มกราคม 1955	29 กุมภาพันธ์ 1956
3	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	1 มีนาคม 1956	3 เมษายน 1956
4	ซิม ทิต	3 เมษายน 1956	15 กันยายน 1956
5	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	15 กันยายน 1956	25 ตุลาคม 1956
6	सान ยุน	25 ตุลาคม 1956	3 มกราคม 1957
7	सान ยุน	3 มกราคม 1957	9 เมษายน 1957
8	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	9 เมษายน 1957	26 กรกฎาคม 1957
9	เสิม วา	26 กรกฎาคม 1957	21 มกราคม 1958
10	แบน นุต	21 มกราคม 1958	29 เมษายน 1958
11	เสิม วา	29 เมษายน 1958	10 กรกฎาคม 1958
12	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	10 กรกฎาคม 1958	17 กุมภาพันธ์ 1959
13	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	17 กุมภาพันธ์ 1959	13 มิถุนายน 1959
14	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	13 มิถุนายน 1959	19 เมษายน 1960
15	ไผ เปรื่อง	19 เมษายน 1960	28 มกราคม 1961
16	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	28 มกราคม 1961	17 พฤศจิกายน 1961
17	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	17 พฤศจิกายน 1961	6 สิงหาคม 1962
18	เจาแสน โกะสลนุม	6 สิงหาคม 1962	6 ตุลาคม 1962
19	พระองค์มัจฉะสันโรตม กอนตล	6 ตุลาคม 1962	25 ธันวาคม 1964
20	พระองค์มัจฉะสันโรตม กอนตล	25 ธันวาคม 1964	7 พฤษภาคม 1965
21	พระองค์มัจฉะสันโรตม กอนตล	7 พฤษภาคม 1965	25 ตุลาคม 1966
22	ลอน นอล	25 ตุลาคม 1966	30 เมษายน 1967
23	สมเด็จพระอภัยยุวราชนโรดมสีหนุ	1 พฤษภาคม 1967	31 มกราคม 1968
24	แบน นุต	31 มกราคม 1968	13 สิงหาคม 1969
25	ลอน นอล	14 สิงหาคม 1969	18 มีนาคม 1970

ภาคผนวก ข

เหตุการณ์สำคัญของกัมพูชายุคสังคมราชฎร์นิยม ค.ศ. 1955-1970

ค.ศ. 1955

2 มีนาคม 1955

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุสละราชสมบัติถวายพระวรวงศ์เธอสมเด็จพระนามว่า “พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤต ขณะทีพระองค์ดำรงพระอิสริยยศ “สมเด็จพระอูปยุวราช”

22 มีนาคม 1955

จัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ “องค์กรสังคมนิยม” (People Socialist Community or Sangkum Reastr Niyum; SRN)

11 กันยายน 1955

กัมพูชาจัดการเลือกตั้งตามข้อตกลงเจนีวาว่าด้วยอินโดจีน (Geneva Agreements on Indochina 1954) องค์กรสังคมนิยมได้ครองตำแหน่งผู้แทนทั้งหมดในรัฐสภาคือ 91 ที่นั่ง และเป็นผู้นำจัดตั้งรัฐบาล สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ค.ศ. 1956

1 มกราคม 1956

รัฐบาลกัมพูชากับรัฐบาลไทยยกระดับความสัมพันธ์ทางการทูตจากอัครราชทูตเป็นเอกอัครราชทูต

5 มกราคม 1956

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อุม ฌ็องสุมได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

28 มกราคม 1956

รัฐบาลไทยส่งกองกำลังเข้าประจำการที่ปราสาทเขาพระวิหาร

2 กุมภาพันธ์ 1956

รัฐบาลกัมพูชายื่นหนังสือประท้วงรัฐบาลไทยในการส่งกองกำลังเข้าประจำการที่ปราสาทเขาพระวิหาร

11 กุมภาพันธ์ 1956

หนังสือพิมพ์เรอาลีเต ก็องบอดเจียน (Réalités Cambodgiennes) ตีพิมพ์ฉบับปฐมฤกษ์

13-21 กุมภาพันธ์ 1956

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก

1 มีนาคม 1956

อุม เฝียงสุนลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

2 เมษายน 1956

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ชิม ทิตได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

21-22 เมษายน 1956

การประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 3 ที่ประชุมมีมติปฏิเสธการเข้าร่วมองค์การสนธิสัญญาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (the Southeast Asian Treaty Organization; SEATO) อย่างเป็นทางการ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้พรรคประชาชนได้ขอเข้าร่วมกับองค์กรสังคมนิยม นียมแต่ถูกปฏิเสธ

25 เมษายน 1956

รัฐบาลเวียดนามใต้กล่าวหาแก้มพูชาเป็นทางการครั้งแรกว่าให้ที่พำนักแก่เวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกง

1 มิถุนายน 1956

สาธารณรัฐประชาชนจีนตอบรับให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจแก่แก้มพูชา

15 กันยายน 1956

ชิม ทิตลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อย่างไรก็ตามก็เกิดความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุกับสมเด็จพระสิสุวัตถ์มุนีเรศเกี่ยวกับการจัดตั้งหน่วยงานพิเศษเพื่อกวาดล้างการทุจริตประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ สมเด็จพระสิสุวัตถ์มุนีเรศลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีในกลางเดือนตุลาคม

25 ตุลาคม 1956

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สาน ยุนได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

22-27 พฤศจิกายน 1956

โจว เอนไหล (Zhou Enlai) นายกรัฐมนตรีสาธารณรัฐประชาชนจีนเดินทางเยือนแก้มพูชาอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก ในวันที่ 27 พฤศจิกายน 1957 สาน ยุนลงนามในแถลงการณ์ร่วมกับโจว เอนไหลยืนยันหลักการไม่รุกรานและเคารพซึ่งกันและกัน

ค.ศ. 1957

7 เมษายน 1957

รัฐสภามีมติถอดถอนसान ยูนจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีสาเหตุจากความขัดแย้งเรื่องงบประมาณแผ่นดิน สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

9 เมษายน 1957

ประกาศพระราชกฤษฎีกาเลข 173 NS แต่งตั้งสีอม สารีเป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาล

21 มิถุนายน 1957

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สืบเนื่องจากปัญหาการทุจริตของสีอม สารี

26 กรกฎาคม 1957

เสิม วาได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

1 สิงหาคม 1957

หนังสือพิมพ์ลา เดแปช ดูว์ ก็องบอดัม (La Dépêche du Cambodge) ตีพิมพ์ฉบับปฐมฤกษ์

11 สิงหาคม 1957

สมาชิกระดับแกนนำของพรรคประชาธิปไตย 5 คน ได้รับเชิญให้มาร่วมอภิปรายในพระบรมราชวัง มีการถ่ายทอดเสียงผ่านเครื่องกระจายเสียงและถ่ายทอดสดผ่านวิทยุ หลังการอภิปรายสมาชิกพรรคประชาธิปไตยถูกทุบตีโดยเจ้าหน้าที่รัฐ มีการไล่ล่าพวกเขาอีกสองสามวัน และพรรคประชาธิปไตยก็สลายตัวไปจากการเมืองกัมพูชา

5 กันยายน 1957

ก่อตั้งขบวนการชื่อ “ยุวชนราชสังคมนิยมเขมร” (Jeunesse Socialiste du Royale Khmère or Royal Khmer Socialist Youth; JSRK) ตามพระราชกฤษฎีกาเลข 69 PR

6 พฤศจิกายน 1957

รัฐสภากัมพูชาประกาศพระราชกฤษฎีกาเลข 232 NS ซึ่งมีมติตั้งแต่วันที่ 11 กันยายน 1957 รับรองความเป็นกลาง (Neutrality Acts) ของประเทศอย่างเป็นทางการ และรับรองว่ากัมพูชาจะไม่เข้าเป็นพันธมิตรทางการทหารหรือทางการเมืองกับประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งกัมพูชาจะไม่ดำเนินการรุกรานต่อต่างประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น

ค.ศ. 1958

4-6 มกราคม 1958

การประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 6 เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐสภากับรัฐบาล

7 มกราคม 1958

เสียม วา นายกรัฐมนตรีกราบบังคมทูลยุบสภาผู้แทนราษฎร

17 มกราคม 1958

แบน นุตได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

23 มีนาคม 1958

กัมพูชาจัดการเลือกตั้ง องค์การสังคมนิยมได้ครองตำแหน่งผู้แทนทั้งหมดในรัฐสภา
เสียม วาได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

27 มีนาคม 1958

ประชาชนในกรุงพนมเปญกว่า 50,000 คน เดินขบวนประท้วงประเทศไทย

8-25 มิถุนายน 1958

รัฐบาลกัมพูชากล่าวหากองทัพเวียดนามใต้ละเมิดอธิปไตยด้านชายแดนเขตสตึงแตรง 15
กิโลเมตร

10 กรกฎาคม 1958

รัฐสภามีมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลภายใต้การนำของเสียม วา ส่งผลให้รัฐบาลต้องพ้นจากตำแหน่ง
สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุได้รับโปรดเกล้าฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

18 กรกฎาคม 1958

รัฐบาลกัมพูชารับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน

24 กรกฎาคม 1958

รัฐบาลกัมพูชากับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตในชั้น
เอกอัครราชทูต

18 สิงหาคม-4 กันยายน 1958

ผู้แทนรัฐบาลกัมพูชาและผู้แทนรัฐบาลไทยประชุมเพื่อแก้ไขปัญหากรณีปราสาทเขาพระ
วิหารและปัญหาอื่น ๆ

24 สิงหาคม 1958

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน ทรง
มีแถลงการณ์ร่วมกับโจว เอนไหล นายกรัฐมนตรีสาธารณรัฐประชาชนจีนเกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับสาธารณรัฐประชาชนจีน

7 ตุลาคม 1958

รัฐบาลกัมพูชามีคำสั่งปิดสถานกงสุลสาธารณรัฐจีนประจำกรุงพนมเปญและให้กงสุลสาธารณรัฐจีนออกจากกรุงพนมเปญภายใน 2 สัปดาห์

24 พฤศจิกายน 1958

กัมพูชากับไทยตัดความสัมพันธ์ทางการทูต

4 ธันวาคม 1958

รัฐบาลกัมพูชายื่นหนังสือต่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council) โดยกล่าวหาว่า ประเทศไทยส่งกองทหารและยุทโธปกรณ์ไปประจำที่เส้นพรมแดนซึ่งเป็นการกระทำที่คุกคามต่อสันติภาพ

22 ธันวาคม 1958

เลขาธิการสหประชาชาติ ฯพณฯ ดัก ฮัมมาร์โซลด์ (Dag Hammarskjöld) แต่งตั้งบาร์อนโยฮัน เบค-ฟรีส (Baron Johan Beck-Friis) นักการทูตชาวสวีเดนเป็นผู้แทนพิเศษเดินทางมาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับไทย

ค.ศ. 1959

สัปดาห์แรกของเดือนมกราคม 1959

ผู้แทนเวียดนามใต้ ผู้แทนไทย เจ้าหน้าที่สำนักข่าวกรองกลางสหรัฐอเมริกา และผู้ต่อต้านชาวเขมรคือ ส้อม สารีและเซ็ง จ็อก ทัญเจรจาลงเกี่ยวกับการก่อรัฐประหารสมเด็จพระอูปยุวราชนโรตมสีหนุ ภายหลังจาก ฌวน นายทหารราชองครักษ์และผู้บัญชาการทหารภูมิภาคตะวันตกเฉียงเหนือได้รับการติดต่อให้เข้าร่วมแผนการ

13 มกราคม 1959

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรตมสีหนุกล่าวปราศรัยที่เขตกำปงจามว่าทรงได้รับรายงานแผนการก่อรัฐประหาร

20 กุมภาพันธ์ 1959

กัมพูชากับไทยรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูต

21 กุมภาพันธ์ 1959

แผนการก่อรัฐประหารล้มเหลว ฌวน ถูกสังหาร ส่วนเซ็ง จ็อก ทัญและส้อม สารีหลบหนีการจับกุม

11-13 มิถุนายน 1959

ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยเดินทางเยือนกัมพูชาอย่างเป็นทางการตามคำเชิญของรัฐบาลกัมพูชาเพื่อปรับปรุงสัมพันธไมตรี โดยวันที่ 13

มิถุนายน 1959 ๗พจนฯ ถนัดได้มีแถลงการณ์ร่วมกับเสิน ซาน รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาเกี่ยวกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย

31 สิงหาคม 1959

เกิดเหตุระเบิดในพระบรมราชวัง โดยมีพัสดุกุสุมมาถวายสมเด็จพระมหากษัตริยานีสีสุวัตถ์ มุนีวงศ์ กุสุมะนารีรัตน์ สิริวัฒนา พระวรราชมารดา แต่พระองค์ทรงมอบหมายให้เจ้าวากรีวัน หัวหน้าฝ่ายพิธีการทูตเป็นผู้เปิดพัสดุดังกล่าว เมื่อเจ้าวากรีวันเปิดกล่องจึงเกิดระเบิดขึ้น สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเชื่อว่าเป็นผู้มือของส้อม สารีและฝ่ายเสรีประชาธิปไตย

6 ตุลาคม 1959

รัฐบาลกัมพูชานำกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลก (International Court of Justice; ICJ)

ค.ศ. 1960

3 เมษายน 1960

พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรตมสุรามฤตเสด็จสวรรคต เกิดปัญหาการสืบราชสมบัติขึ้นในราชสำนักเขมร

11 เมษายน 1960

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โฟ เปรื่องได้รับการคัดเลือกจากรัฐสภาให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

23 พฤษภาคม 1960

รัฐบาลไทยยื่นหนังสือต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศขอใช้สิทธิตัดฟ้องคดีปราสาทเขาพระวิหาร

5 มิถุนายน 1960

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุประกาศพระองค์เป็นประมุขรัฐ (Head of State)

14 มิถุนายน 1960

รัฐสภามีมติเป็นเอกฉันท์รับรองฐานะสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเป็นประมุขรัฐ มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อกำหนดอำนาจของประมุขรัฐให้เสมอด้วยพระมหากษัตริย์

29 มิถุนายน 1960

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุประกอบพิธีสัจจาภิธานเพื่อสาบานตนเป็นประมุขรัฐ และประกาศสถาปนาสมเด็จพระมหากษัตริยานีสีสุวัตถ์ มุนีวงศ์ กุสุมะนารีรัตน์ สิริวัฒนาเป็นพระมารดาแห่งชาติและสัญลักษณ์แห่งราชบัลลังก์เขมร

5 พฤศจิกายน-15 ธันวาคม 1960

ผู้แทนรัฐบาลกัมพูชาและผู้แทนรัฐบาลไทยประชุมเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์ ณ กรุงนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ฮันส์ เอ็นเกิน (Hans Engen) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศแห่งราชอาณาจักรนอร์เวย์เป็นผู้สังเกตการณ์แทนเลขาธิการสหประชาชาติ

ค.ศ. 1961

28 มกราคม 1961

โผ เพรื่องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

26 พฤษภาคม 2561

ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศยกคำคัดค้านของรัฐบาลไทยและพิพากษาว่าศาลมีอำนาจพิจารณาคดีชี้ขาดข้อพิพาทกรณีปราสาทเขาพระวิหาร

23 ตุลาคม 1961

กัมพูชากับไทยตัดความสัมพันธ์ทางการทูต

ค.ศ. 1962

10 มิถุนายน 1962

กัมพูชาจัดการเลือกตั้ง องค์กรสังคมนิยมเป็นพรรคการเมืองเดียวที่ลงสมัครและได้ครองตำแหน่งผู้แทนทั้งหมดในรัฐสภา สมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

15 มิถุนายน 1962

ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศพิจารณาคดีและมีคำตัดสินด้วยคะแนนเสียง 9 ต่อ 3 พิพากษาชี้ขาดว่าปราสาทเขาพระวิหารอยู่ในอธิปไตยของกัมพูชา และไทยมีพันธกรณีจะต้องถอนกำลังทหารหรือกำลังตำรวจใด ๆ หรือยาม หรือผู้เฝ้าซึ่งประจำอยู่ที่พระวิหารหรือในบริเวณใกล้เคียงในอาณาเขตของกัมพูชา รวมถึงด้วยการลงคะแนนเสียง 7 ต่อ 5 ไทยมีพันธกรณีที่จะต้องส่งมอบคืนให้แก่กัมพูชาซึ่งวัตถุใด ๆ ซึ่งเจ้าหน้าที่ไทยอาจนำเอาออกไปจากพระวิหารหรือบริเวณพระวิหาร

9 กรกฎาคม 1962

กองทัพเวียตนามได้ละเมิดอธิปไตยกัมพูชานอกชายฝั่งเขตแกบ

6 สิงหาคม 1962

เจาแสน โกะสลมุดมดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

9 กันยายน 1962

รัฐบาลกัมพูชาตอบรับข้อเสนอของรัฐบาลไทยในการเจรจาเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์

6 ตุลาคม 1962

พระองค์มัจจะสันโรตม กอนตลดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี มีสมาชิกองค์การสังคมนิยมที่เป็นฝ่ายซ้ายดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เช่น ฮู ยุนดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแผนการ เขียว สัมพันธ์ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์กรรม

9 ตุลาคม 1962

ฯพณฯ อู ถั่น (U Thant) รักษาการเลขาธิการสหประชาชาติแต่งตั้งนีลส์ โกวแรน กุซซิง (Nils Goran Gussing) นักการทูตชาวสวีเดนแห่งสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ เป็นผู้แทนส่วนตัวทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย

26 ตุลาคม 1962

นีลส์ โกวแรน กุซซิงเริ่มต้นภารกิจไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย

ค.ศ. 1963

23 มิถุนายน 1963

รัฐสภามีมติไม่ไว้วางใจฮู ยุน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแผนการ

1 กรกฎาคม 1963

เขียว สัมพันธ์ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์กรรม

5 พฤศจิกายน 1963

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรตมสีหนุเรียกร้องให้เวียดนามใต้และไทยยับยั้งการกระจายเสียงทางวิทยุของขบวนการเขมรเสรี

20 พฤศจิกายน 1963

กัมพูชายกเลิกการรับความช่วยเหลือด้านการทหารจากสหรัฐอเมริกา

25 พฤศจิกายน 1963

สมาชิกขบวนการเขมรเสรีผู้หนึ่งถูกตัดสินประหารชีวิตในที่สาธารณะ

9 ธันวาคม 1963

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรตมสีหนุมีพระราชดำรัสต่อประชาชนแสดงความยินดีต่อการออกสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีไทย

ค.ศ. 1964

25 มกราคม 1964

สมเด็จพระอุปัชฌายาชนโรดมสีหนุมอบหมายให้หวด สมบัติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศส่งสาสน์ถึง ฯพณฯ อุ ถัน เลขาธิการสหประชาชาติ เสนอให้กัมพูชากับไทยลงนามในสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกัน

26 มีนาคม 1964

กองทัพเวียดนามใต้โจมตีหมู่บ้านในเขตสวายเรียง ชาวเขมรได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก

20 ตุลาคม 1964

เครื่องบินกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกาทิ้งระเบิดที่เขตกำปงจาม ชาวเขมรเสียชีวิตจำนวนมาก

24 พฤศจิกายน 1964

นีลส์ โกวเรน กุชชิงยุติภารกิจไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย

ค.ศ. 1965

26 เมษายน 1965

ชาวเขมรเดินขบวนประท้วงสหรัฐอเมริกาหน้าสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกัมพูชา

8 ตุลาคม 1965

สหภาพโซเวียตยกเลิกการเสด็จเยือนกรุงมอสโกของสมเด็จพระอุปัชฌายาชนโรดมสีหนุ

ค.ศ. 1966

19 มีนาคม 1966

สหภาพโซเวียตให้ความช่วยเหลือด้านการทหารแก่กัมพูชาเป็นครั้งแรก

16 สิงหาคม 1966

ฯพณฯ อุ ถัน เลขาธิการสหประชาชาติแต่งตั้ง มร. เฮอริเบิร์ต เดอ ริบบิงก์ (Herbert de Ribbing) นักการทูตชาวสวีเดนเป็นผู้แทนพิเศษไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย

11 กันยายน 1966

กัมพูชาจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 84 ที่นั่ง สมเด็จพระอุปัชฌายาชนโรดมสีหนุไม่ได้คัดเลือกรายชื่อผู้สมัครเพื่อเข้ารับการเลือกตั้งอย่างเช่นที่ผ่านมา มีสมาชิกสังคมนิยม 415 คน ลงสมัครรับการเลือกตั้ง

25 ตุลาคม 1966

ลอน นอลดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ค.ศ. 1967

9 มีนาคม 1967

ปรากฏใบปลิวประณามรัฐบาลในกรณีบังคับซื้อผลผลิตจากราษฎรและโจมตีการสนับสนุน
สหรัฐอเมริกาของลอน นอล

11 มีนาคม 1967

ประชาชนเดินขบวนเรียกร้องให้ลอน นอลลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

เมษายน-สิงหาคม 1967

เหตุการณ์ลุกฮือของชาวนาที่ส้อมโหด (Samlaut Uprising)

30 เมษายน 1967

ลอน นอลลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

1 พฤษภาคม 1967

สมเด็จพระอูปยุวราชนโรดมสีหนุดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

2 กันยายน 1967

สมาคมมิตรภาพเขมร-จีนถูกสั่งปิด

ค.ศ. 1968

17 มกราคม 1968

กองกำลังเขมรแดงบุกโจมตีค่ายทหารในเขตพระตะบองและยึดอาวุธปืนไปจำนวน 32
กระบอก

31 มกราคม 1968

แบน นุดดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

15 กุมภาพันธ์ 1968

มร. เฮอเบิร์ต เดอ ริกบิงก์ยุติภารกิจไกล่เกลี่ยความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย

ค.ศ. 1969

9 กุมภาพันธ์ 1969

เครื่องบินทิ้งระเบิด B-52s ของกองทัพสหรัฐอเมริกาปฏิบัติการในกัมพูชาเป็นครั้งแรก

14 เมษายน-12 พฤษภาคม 1969

เครื่องบินกองทัพสหรัฐอเมริกาโปรยสารเคมีบนพื้นที่ขนาด 85,000 เฮกตาร์ในเขตกำปงจาม

18 เมษายน-14 พฤษภาคม 1969

เครื่องบินกองทัพสหรัฐอเมริกาโปรยสารเคมีบนพื้นที่สวนยางพาราขนาด 15,000 เฮกตาร์ เพื่อค้นหาทองคำลึงเวียดกงในกัมพูชา

14 สิงหาคม 1969

ลอน นอลดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

9 กันยายน 1969

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินไปพิธีไว้อาลัยโฮจิมินห์ (Ho Chi Minh) ที่กรุงฮานอย

23 ตุลาคม 1969

ลอน นอลเดินทางไปฝรั่งเศสเพื่อรักษาตัวภายหลังประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ นักองค์ราชวงศ์สีสุวตลี สิริมตะ รองนายกรัฐมนตรีลำดับ 1 รักษาการแทนนายกรัฐมนตรี

ค.ศ. 1970

6 มกราคม 1970

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับที่ฝรั่งเศส

18 กุมภาพันธ์ 1970

ลอน นอลเดินทางกลับจากฝรั่งเศส

11 มีนาคม 1970

ชาวเขมรหลายพันคนบุกเข้าโจมตีและทำลายสถานทูตเวียดนามเหนือและเวียดกงในกรุงเทพมหานคร เพื่อประท้วงที่เวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงไม่ยอมถอนทหารออกไปจากดินแดนกัมพูชา

13 มีนาคม 1970

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินจากกรุงปารีสไปสหภาพโซเวียตเพื่อร้องขอให้ช่วยกดดันเวียดนามเหนือถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชา

18 มีนาคม 1970

รัฐสภาและสภาที่ปรึกษาแห่งราชอาณาจักรมีมติปลดสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุจากการเป็นประมุขรัฐ โดยเจ้า เห่ง ประธานรัฐสภาทำหน้าที่รักษาการประมุขของรัฐ

23 มีนาคม 1970

สมเด็จพระอูปยุวราชชนโรตมสีหนุมีพระราชดำรัสเป็นภาษาเขมรผ่านวิทยุกระจายเสียงปักกิ่ง ชักชวนและเรียกร้องให้ประชาชนชาวเขมรล้มล้างรัฐบาลของลอน นอล

13 พฤษภาคม 1970

กัมพูชากับไทยรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูต

17 มิถุนายน 1970

เจียง จ๊อก ทัญได้รับการแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี

5 กรกฎาคม 1970

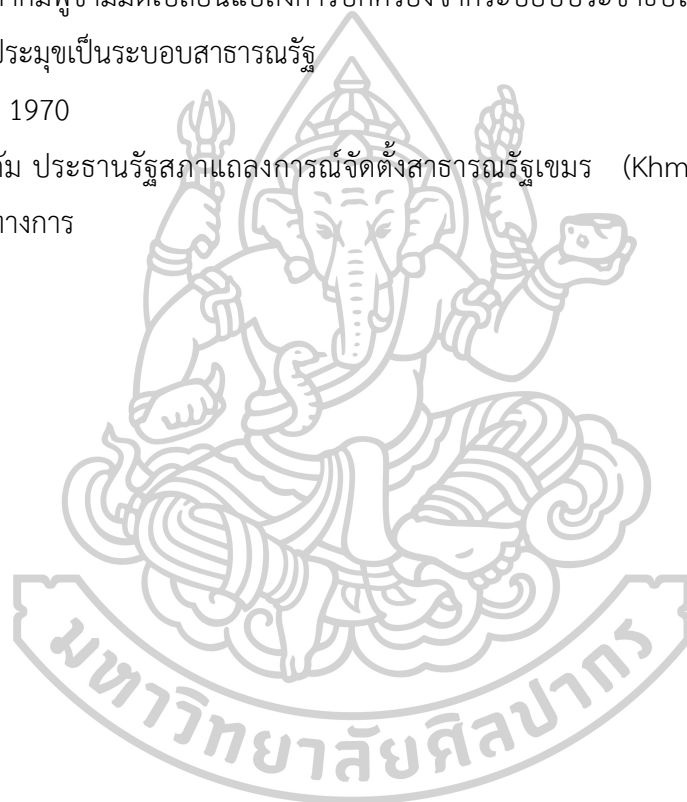
ศาลทหารในกรุงพนมเปญพิพากษาประหารชีวิตสมเด็จพระอูปยุวราชชนโรดมสีหนุ

7 ตุลาคม 1970

รัฐสภากัมพูชามีมติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุขเป็นระบอบสาธารณรัฐ

9 ตุลาคม 1970

อิน ตัม ประธานรัฐสภาแถลงการณ์จัดตั้งสาธารณรัฐเขมร (Khmer Republic) อย่าง
เป็นทางการ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ยิ่งยศ บุญจันทร์
วุฒิการศึกษา	อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร (2562) อักษรศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) เกียรตินิยมอันดับ 1 มหาวิทยาลัยศิลปากร (2558)
ผลงานตีพิมพ์	บทความวิชาการ ยิ่งยศ บุญจันทร์ และพวงทิพย์ เกียรติสกุล. “การรักษาอำนาจทางการเมืองของสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุกับการสร้างกระแสชาตินิยมจากปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย ค.ศ. 1955-1970.” วารสารอักษรศาสตร์และไทยศึกษา 42, 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2566): E1719. (ฐานข้อมูล TCI กลุ่มที่ 1) ยิ่งยศ บุญจันทร์ และพวงทิพย์ เกียรติสกุล. ““แผนการกรุงเทพฯ”: แผนโคลนล้มสมเด็จพระอุปยุวราชชนโรดมสีหนุ (1958-1959).” วารสารอักษรศาสตร์และไทยศึกษา 44, 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565): ARTS-44-3-2022-R09. (ฐานข้อมูล TCI กลุ่มที่ 1) ยิ่งยศ บุญจันทร์. “การสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากกรณีปราสาทเขาพระวิหาร ระหว่าง พ.ศ. 2501-2506.” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 43, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 155-178. (ฐานข้อมูล TCI กลุ่มที่ 1) บทความวิจัย จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ วีรวัฒน์ อินทรพร และยิ่งยศ บุญจันทร์. “บทสังเคราะห์และบรรณานุกรม: งานเขียนว่าด้วยหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ.” เอกสารประกอบงานรำลึกถึงหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ วันอาทิตย์ที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2559 ณ ห้องศศิรินทร์ ฮอลล์ ชั้น 9 อาคารศศปัฐศาลา สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์, 2559. (ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ)

บทความแนะนำหนังสือ

ยิ่งยศ บุญจันทร์. “แนะนำหนังสือเรื่อง ชาตคิออะไร?” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 40, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2561): 298-305.

ยิ่งยศ บุญจันทร์. “แนะนำหนังสือเรื่อง ราชันผู้พลัดแผ่นดิน เมื่อพม่าเสียเมือง.” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 37, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558): 255-261.

ยิ่งยศ บุญจันทร์. “แนะนำหนังสือเรื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับคณะองคมนตรี.” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 35, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556): 249-256.

รางวัลที่ได้รับ

นักเรียนทุนโครงการพัฒนากำลังคนด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ทุนเรียนดีมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย) ทดแทนสละสิทธิ์/หมดสิทธิ์ ปีการศึกษา 2558 ระดับปริญญาโท-เอก (ทุนในประเทศ)
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ วิชาเอก/เน้นทางประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) สถาบันต้นสังกัดมหาวิทยาลัยศิลปากร

